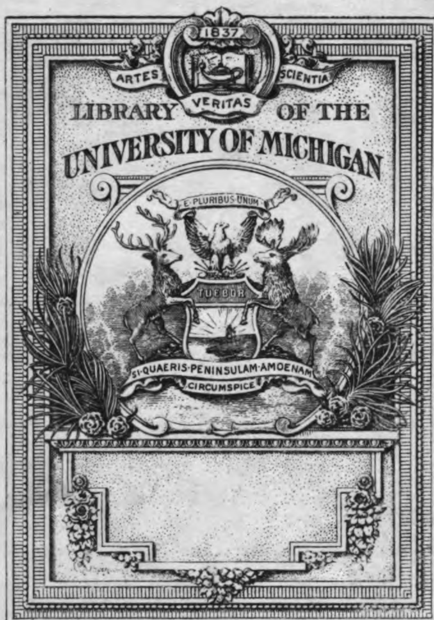

1837
ARTES
VERITAS
SCIENTIA
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
E PLURIBUS UNUM
TUEBOR
SI QUAERIS PENINSULAM AMOENAM
CIRCUMSPICE

MNEMOSYNE.

BIBLIOTHECA PHILOLOGICA BATAVA.

COLLEGERUNT

S. A. NABER, J. VAN LEEUWEN J.F., I. M. J. VALETON.

OPERAM SUAM POLLICITI SUNT

J. J. HARTMAN, H. VAN HERWERDEN, A. E. J. HOLWERDA, H. T. KARSTEN,
J. C. NABER, H. J. POLAK, K. G. P. SCHWARTZ,
M. C. VALETON, J. WOLTJER.

NOVA SERIES.
VOLUMEN TRICESIMUM PRIMUM.

LUGDUNI-BATAVORUM
E. J. BRILL.

LIPSIAE,
O. HARRASSOWITZ.
1903.

EX OFFICINA TYPOGRAPHICA ET BIBLIOPOLIO ANTEHAC E. J. BRILL.

INDEX

OBSERVATIONES CRITICAE

AD

DEMOSTHENEM.

SCRIPSIT

S. A. NABER.

ΟΛΥΝΘΙΑΚΟΣ Α.

§ 22 p. 15: *ἤκουον δ' ἔγωγέ τινων, ὡς οὐδὲ τοὺς λιμένας καὶ τὰς ἀγορὰς ἔτι δώσοιεν αὐτῷ καρποῦσθαι.* Scio sane *λιμένας* et *ἀγοράς* haud raro coniunctim memorari, veluti Plat. Legg. IX p. 871 A: *μήτε ἱερά, μήτε ἀγοράν, μήτε λιμένας, μήτε ἄλλον κοινὸν ξύλλογον μηδένα μιαίνων.* Hinc facile est existimare quid legendum sit apud Polybium V 11. 3, quem locum tractavi *Mnem.* 1857 p. 237: *καταφθείρειν φρούρια, λιμένας, πόλεις, ἄνδρας, ναῦς, καρπούς*, nam planissime legendum est *ἀγοράς*, nec miror horum vocabulorum confusionem, cum verba *ὁρᾶν* et *δρᾶν* nota de causa pariter confundi soleant. Si quis plura requirit, rem ulterius illustrabit Xenophon de Vectig. IV 40: *διὰ τὸ πλειόνων ξυναγειρομένων ἀνθρώπων πλείω εἰσάγεσθαι καὶ ἐξάγεσθαι καὶ διὰ τὸ ἐν λιμένι καὶ τὰς ἀγορὰς αὐξάνεσθαι.* De Demosthenis loco est tamen cur dubitem; nam quum sermo fiat de Thessalis et Galenus Vol. IV p. 296. 33 tradat *Θετταλοὺς τὴν ἡμῶν προσαγορευομένην ἀγορὰν λιμένα ὀνομάζειν*, proclive est suspicari Oratorem scripsisse: *ὡς οὐδὲ τοὺς λιμένας ἔτι δώσοιεν αὐτῷ καρποῦσθαι*, sciolum fuisse qui addiderit: *καὶ τὰς ἀγοράς.* Vide praeterea ad Phil. Epist. § 7 p. 154.

§ 27 p. 17. Cobetus *Miscell. Crit.* p. 15 laudat Iulianum in Epistula ad Athenienses p. 287: τὸ παθεῖν τε οἶμαι προσῆν καὶ ἔτι ἡ τῶν πραγμάτων αἰσχύνη οὐδεμιᾶς ἐλάττων ζ η μ ί α ς τοῖς γε σώφροσιν, ubi apertissime legendum est ζ η μ ί α, sicuti Cobetus ipse iam correxerat *Mnem.* 1859 p. 399.

ΟΛΥΝΘΙΑΚΟΣ Β.

§ 3 p. 18: ὅτι μοι δοκεῖ πάνθ' ὅσ' ἂν εἴποι τις ὑπὲρ τούτων, ἐκείνῳ μὲν ἔχειν φιλοτιμίαν, ἡμῖν δ' οὐχὶ καλῶς π ε π ρ ᾶ χ θ α ι. Ultimum vocabulum plane non intelligo. Commendo: π ε π ε-ρ ά ν θ α ι. Cf. Philipp. I § 28 p. 48.

§ 5 p. 19: δυοῖν ἕνεκα ἡγοῦμαι συμφέρειν εἰρῆσθαι τοῦ τ' ἐκεῖνον ὅπερ καὶ ἀληθὲς ὑπάρχει φ α ῦ λ ο ν φαίνεσθαι καὶ τοὺς ὑπερεκπεπληγμένους ὡς ἄμαχόν τινα τὸν Φίλιππον ἰδεῖν ὅτι πάντα διεξελήλυθεν οἷς πρότερον παρακρουόμενος μέγας ηὐξήθη. Hic Cobetus *Miscell.* p. 451 commendat φλαῦρον. „Etenim", inquit, „φαῦλος *contemtim* dicitur, φλαῦρος *odiose* et *criminose*. Φαῦλος est εὐτελής, ὀλίγου ἄξιος, εὐκαταφρόνητος, σμικρός, ταπεινός et sim. Φλαῦρος contra est κακός, πονηρός, μοχθηρός. Philippus Atheniensibus nihil minus quam φαῦλος esse videbatur, sed *malus* et *improbus*". Assensus est Blassius qui quum praeterea in Codice Monacensi Hermogenis Vol. III p. 287 φλαῦρον invenisset, non dubitavit hoc ipsum oratori reddere. Equidem plurimum ambigo rectene factum sit. Nihil opus est omnia repetere quae de horum adiectivorum discrimine disputavi *Mnem.* 1879 p. 58 et nuper *Mnem.* 1899 p. 157. Res eo ferme redit: apud veteres Atticos φαῦλος est ἁπλοῦς, quin et laudi ducitur ἡ φαυλότης. Quidquid est leve, mediocre, in quo nihil eminet, quod neque optimum est nec pessimum, id omne φαῦλον dicitur. Tria dabo ex Euripide exempla, qui ἐν τῷ Λικυμνίῳ Herculem laudavit φαῦλον ἄκομψον τὰ μέγιϛ' ἀγαθόν, deinde in Ione dixit vs. 834:

φαῦλον χρηϛὸν ἂν λαβεῖν φίλον
θέλοιμι μᾶλλον ἢ κακὸν σοφώτερον.

Denique est eiusdem fragmentum 212:

δαιτὸς δὲ πληρωθείς τις ἄσμενος πάλιν
φαύλῃ διαίτῃ προσβαλὼν ἥσθη ϛόμα,

nam φαύλη δίαιτα non est sordidus victus, quo nemo delectari potest, sed *simplex* et frugalis. Olim φαῦλοι et ἐπιεικεῖς iidem fuerant, sed iam mature ὁ ἐπιεικής laudari coepit, cum in eo nihil inesset mali, vituperabatur autem ὁ φαῦλος quum nihil haberet eximium quod eluceret. Hinc circa Demosthenis fere tempora cum *contemtu* mediocrem hominem φαῦλον appellare consueverunt tandemque eo perventum est apud recentiores, veluti apud Plutarchum, ut ἰσοδύναμα essent φαῦλον et κακόν. Est igitur facta eadem significationis immutatio, quam cernimus in nostro adiectivo *slecht*; etiam Germani suum habent *schlecht und recht*, quum eo sensu ceteroquin, nisi fallor, *schlicht* pronuncient. Φλαῦρος autem semper sic simpliciter κακός fuit atque hinc factum est, ut postea huius adiectivi usus raresceret, quum φαῦλος, novicio utique sensu, omnibus perpetuo in ore esset.

Itaque haec omnia ut probarem in superioribus Mnemosynes voluminibus quae dixi, complura exempla dedi ex Isocrate et Plutarcho potissimum excerpta; nunc autem de Demosthene videamus. Ac primum quidem apud eum minime rarum est adiectivum φλαῦρος. Veluti Mid. § 119 p. 553: ὤμνυ μηδὲν εἰρηκέναι περὶ αὐτοῦ φ α ῦ λ ο ν· lectio est Codicis Parisini, sed concedendum est Cobeto *Miscell.* p. 511 in aliis libris rectius legi φ λ α ῦ ρ ο ν. Sic recte editur Lept. § 102 p. 488: οὐδὲν γὰρ φλαῦρον ἐρῶ σε. Mid. § 208 p. 581: περὶ ὧν οὐδὲν ἂν εἴποιμι πρὸς ὑμᾶς φλαῦρον ἐγώ. Syntax. § 36 p. 177: οὐδεὶς ἐρεῖ φλαῦρον οὐδέν. Lept. § 13 p. 461: τὰ μὲν ἄλλ' ἔγωγε οὐκ οἶδα οὐδὲ λέγω φλαῦρον οὐδὲν οὐδὲ σύνοιδα. Mid. § 203 p. 579: ἂν δέ τι φλαῦρον, ὃ μηδεὶς ἂν βούλοιτο τῶν ἄλλων (scil. ἀγγελθῇ), πρῶτος ἀνέςηκεν. Coron. Trierach. § 20 p. 1234: τοῖς βουλομένοις τι λέγειν φλαῦρον. Androt. § 12 p. 596: ἵνα μηδὲν εἴπω φλαῦρον. Aristocr. § 92 p. 651: ἡ πόλις φλαῦρον οὐδὲν πείσεται. Timocr. § 127 p. 740: περὶ δὲ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ οὐδὲν ἂν φλαῦρον εἴποιμι. Timocr. § 158 p. 749: ὥς' εὖ εἰδέναι ὅτι οὐδὲν αὐτῷ γενήσεται φλαῦρον. Boeot. de dote § 48 p. 1022: λέγειν περὶ ἐκείνης τι φλαῦρον.

Consequitur, uti opinor, quum Demosthenes toties usurpaverit adiectivum φλαῦρον, nondum vulgi usu in eius locum substitutum fuisse adiectivum φαῦλον, nec significare κακόν. Haec quo-

que res exemplis luculenter comprobatur; est enim *leve, contemnendum*, *εὐκαταφρόνητον*. Olynth. II § 26 p. 25: *ἐκ χρηστῶν φαῦλα τὰ πράγματα τῆς πόλεως γέγονεν*. Ibid. § 29 p. 26: *ὅταν εἰς τὰ πράγματα ἀποβλέψητε φαύλως ἔχοντα*. Fals. Leg. § 202 p. 404: *ἐγὼ μὲν γάρ, εἰ ταῦτα πεποίηκα, φαῦλός εἰμ' ἄνθρωπος*. Philipp. I § 2 p. 40: *τὰ πράγματα πάνυ φαύλως ἔχειν δοκεῖ*. Ibid. § 50 p. 54: *οὐ γὰρ ἅττα ποτ' ἔσται δεῖ σκοπεῖν, ἀλλ' ὅτι φαῦλα — εὖ εἰδέναι*. Rhod. lib. § 12 p. 193: *οἶμαι μὲν οὖν οὐδὲ βοηθήσειν αὐτήν, ἂν δ' ἄρα τοῦτο ποιῇ, φαύλως καὶ κακῶς*. Coron. § 255 p. 312: *ὁ δὲ τὴν ἰδίαν τύχην τὴν ἐμὴν τῆς κοινῆς τῆς πόλεως κυριωτέραν εἶναί φησι, τὴν μικρὰν καὶ φαύλην τῆς ἀγαθῆς καὶ μεγάλης*, qui locus prae ceteris consideratione dignus est. Fals. Leg. § 8 p. 343: *ἂν δὲ μὴ δείξω ταῦτ' ἢ μὴ πάντα, ἐμὲ μὲν φαῦλον ἡγεῖσθε, τοῦτον δ' ἄφετε*. Aristocr. § 1 p. 621: *μικρὸν ὁρῶντά τι καὶ φαῦλον ἁμάρτημα*. Conon. § 13 p. 1261: *οὐ μετρίας τινὰς καὶ φαύλας λαβὼν πληγάς*. Aristocr. § 62 p. 640: *ἆρ' οὖν μικρὰν ἢ φαύλην πρόνοιαν ἔχειν ὑμῖν ὁ θεὶς τὸν νόμον δοκεῖ;* Aristocr. § 201 p. 687: *τῆς πόλεως ἡ δωρεὰ προπεπηλάκισται καὶ φαύλη γέγονεν*. Timocr. § 205 p. 764: *δόξης ἀναπιμπλάναι φαύλης*. Olynth. III § 32 p. 37: *ἔστι δ' οὐδέποτε μέγα καὶ νεανικὸν φρόνημα λαβεῖν μικρὰ καὶ φαῦλα πράττοντας*. Aristog. I § 15 p. 774: *ἡ μὲν οὖν φύσις ἂν ᾖ πονηρά, πολλάκις φαῦλα βούλεται*. Aristog. II § 22 p. 807: *κύνα ἀγεννῆ καὶ φαῦλον*. Coron. § 266 p. 315: *ἀγαθῇ γε τύχῃ συμβεβιωκὼς τῆς ἐμῆς ὡς φαύλης κατηγορεῖς*. Quod autem olim dixi, quem hominem inimici qui omnia maligne interpretantur, *φαῦλον* appellant tanquam virtutis expertem, eundem amicos ut excusent *ἐπιεικῆ* appellare, qui tamen nihil admodum peccarit, hoc valebit ad melius intelligendum Aesch. Tim. § 109: *ἀλλὰ καθ' αὐτὸν μὲν ἄρχων φαῦλος ἦν, μετὰ πλειόνων δ' ἐπιεικής*.

Nunc redeo ad locum a quo tota haec disputatio profecta est. Nempe contenderat orator hoc agendum ut omnibus appareret quis esset Philippus, nempe *φαῦλος*. At Philippus, Cobetus ait, Atheniensibus nihil minus quam *φαῦλος* esse videbatur, sed *malus* et *improbus*: etenim *φαῦλον contemtim* dici, *φλαῦρον odiose* et *criminose*. Est ut Cobetus perhibet: Philippus videbatur Atheniensibus esse *φλαῦρος* et *ἄμαχος* et *φοβερός*, sicuti sequenti paragrapho legimus. Sed omnibus viribus obnititur Demosthenes:

quibus artibus ad tantam potentiam Philippus pervenit, eae iam patescunt; in posterum neminem decipiet; ipsi iam Thessali sentiunt fraudes quibus circumventi fuerunt; admoniti omnes sibi cavebunt a Macedonis blandimentis; hinc quidquid crepant Athenienses, Demosthenes *contemtim* regem *Φαῦλον* appellat et vulgatam lectionem omnino retinendam esse censeo. Provoco ad lectores qui totam *περικοπὴν* relegerint. Ceterum admirabile est videre quam raro haec adiectiva ab librariis confusa fuerint; hoc quoque iam observaram *Mnem.* 1879 p. 63. Unum exemplum supra habuimus; alterum est apud Clementem, cuius locum vide apud Cobetum *ἐν τῷ Ἑρμῇ Λογίῳ* p. 276. Itidem confer Arist. Eqq. 385.

§ 9 p. 20: *ἡ πρώτη πρόφασις καὶ μικρὸν πταῖσμα ἅπαντ' ἀνεχαίτισε καὶ διέλυσεν.* Cobetus *Var. Lect.* p. 327 expunxit *καὶ διέλυσεν·* „etenim", inquit, „verbum acre et vehemens et splendida metaphora tanquam nube obscuratur languido et insipido verbo *διέλυσε.*" Deinde provocat ad Harpocrationis auctoritatem: *ἀνεχαίτισε· ἀντὶ τοῦ ἀνέκοψεν ἢ ἀνέτρεψεν, ἐκ μεταφορᾶς τῶν ἵππων,* etenim satis apparere hunc sine interpolato verbo locum in suo codice invenisse. Ipse ultro concedo postremum argumentum non esse gravissimum indeque minus miror quod anno 1877 Blassius in libro *de Eloquentia Attica* III 1 p. 87 locum integrum esse pronunciavit et ab omni suspicione liberum; sed anno 1892 in editione Demosthenis Teubneriana aliter fortasse fuisset iudicaturus, si legisset quod Cobetus disputat in *Praefat. Novar. Lect.* p. XXXIII. Nimirum hic producit ex antiquo et erudito Rhetore, qui non ita pridem ex Parisino codice prodierat in lucem et brevi ante a Spengelio repetitus erat in Rhett. Graec. I p. 437: *ἐν ταῖς λέξεσιν,* inquit, *ἔστω συντομία, ἐὰν τοῖς τροπικοῖς ἐνίοις κυρίως χρῷο, ὥσπερ Δημοσθένης τῷ ἀνεχαίτισεν. διὰ μιᾶς γὰρ λέξεως ὅλον ἐπλήρωσε νόημα.* „Agnoscisne", Cobetus ait, „in his idoneum iudicem? Quid igitur? Videturne tibi in suo codice legisse *ἀνεχαίτισε καὶ διέλυσεν?* Num hoc esset *διὰ μιᾶς λέξεως ὅλον νόημα πληρῶσαι?* Est illud verbum tam acre ac vehemens ut nihil superaddi possit." Cobetus hic provocat ad locum Rhetoris anonymi nuper editum, sed etiam luculentius est testimonium Doxopatris in Homiliis ad Aphthonium apud Walzium II p. 232: *Δημοσθένης εἰπών· μικρὰ πρό-*

φασις καὶ τὸ μικρὸν πταῖσμα ἅπαντ' ἀνεχαίτισε· διὰ μιᾶς λέξεως καὶ πᾶσαν ἡμῖν τὴν παραβολὴν παρέστησε· καὶ τοῖς ἀπειθοῦσιν ἵπποις παρέβαλε τοὺς βίᾳ κατεχομένους καὶ ἐν καιρῷ πάλιν ἀφισταμένους συμμάχους. Itaque, uti auguror, in posterum de interpolatione non dubitabitur et admirationem movet saeculo undecimo, quo saeculo Doxopatrem vixisse invenio, in uno pluribusve fortasse libris locum integrum fuisse servatum. Contra Olynth. II § 20 p. 23 in optimis libris recte legitur: αἱ γὰρ εὐπραξίαι δειναὶ συγκρύψαι τὰ τοιαῦτ' ὀνείδη, sed qui spuriam orationem composuit ad Epist. Phil. § 13 p. 155 συγκρύψαι καὶ συσκιάσαι scripsit itemque apud Walzium I p. 200 Theon, qui Hadriani tempore floruisse fertur, itidem habet συγκρύψαι καὶ συσκιάσαι. Sed hodie nemo iam dubitat quin istiusmodi interpolationes satis fuerint vetustae.

Verum Cobetus eo loco quem dixi, addidit aliquid quod equidem falsum esse arbitror. „Non solet orator'', inquit, „otiose ἰσοδύναμα cumulare: συγκρύψαι τὰ τοιαῦτ' ὀνείδη tantundem est atque συγκρύψαι καὶ συσκιάσαι: sententiae nulla vis additur neque numerosius sic cadit oratio neque ad aures accidit gratior. Cur igitur addidisset Demosthenes qui numquam orationi verba inutilia admiscet?''

Itane serio? Non solet Demosthenes otiose ἰσοδύναμα cumulare? Imo saepissime hoc facit et operae pretium est illum errorem diligenter refutare, qua in re utar locis, quorum maximam partem debeo Blassii diligentiae. Primum aliquot exempla dabo nominum inutiliter cumulatorum, sed sonus implet aures et numero oratorio aliquid dandum est.

Fals. Leg. § 146 p. 386 et similiter § 226 p. 411: πῶς οὐ δεινὸν καὶ σχέτλιον; sed Lept. § 156 p. 504: πῶς οὖν οὐ σχέτλιον καὶ δεινόν; Pac. § 4 p. 57: φορτικὸν καὶ ἐπαχθές. Fals. Leg. § 240 p. 416: τὴν ἀφανῆ καὶ ἄδηλον χάριν. Philipp. I § 36 p. 50: ἄτακτα, ἀδιόρθωτα, ἀόριστα ἅπαντα. Philipp. III § 40 p. 121: ἄχρηστα, ἄπρακτα, ἀνόνητα. Coron. § 12 p. 229: ἐχθροῦ μὲν ἐπήρειαν ἔχει καὶ ὕβριν καὶ λοιδορίαν καὶ προπηλακισμὸν ὁμοῦ καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα. Cherson. § 13 p. 93: λόγοι καὶ προφάσεις. Fals. Leg. § 100 p. 373: σκήψεις καὶ προφάσεις. Fals. Leg. § 163 p. 392: σπουδὴ καὶ προθυμία. Philipp. III § 53 p. 124: τῷ λογισμῷ καὶ τῇ διανοίᾳ, cet. cet.

Etiam saepius verba conduplicantur et cumulantur. Mid. § 78 § 539: *τοῦτον οὐδ' εἰ γέγονεν εἰδὼς οὐδὲ γιγνώσκων.* Aristocr. § 122 p. 660: *ἆρά γε ὁρᾶτε καὶ καταμανθάνετε;* Fals. Leg. § 30 p. 350: *σκοπεῖν καὶ ὁρᾶν.* Cherson. § 46 p. 101: *εἰδότας καὶ ἐγνωκότας.* Olynth. I § 21 p. 15: *ἐνθυμηθῆναι καὶ λογίσασθαι.* Cherson. § 37 p. 99: *τί ἐροῦμεν ἢ τί φήσομεν;* quod vehementer Cobeto displicuit *Miscell.* p. 466, sed Doxopatres eo loco quem supra laudavi, itidem vulgatam lectionem repraesentat. Mid. § 77 p. 539: *εἰπεῖν καὶ διηγήσασθαι.* Coron. § 22 p. 232: *ἐδίδαξας καὶ διεξῆλθες*, sed sunt codices conferendi. Cherson. § 29 p. 79: *δεῖ καὶ ἀναγκαῖόν ἐςι.* Philipp. I § 19 p. 45: *τούτῳ πείσεται καὶ ἀκολουθήσει.* Fals. Leg. § 102 p. 373: *πράξει ταῦτα καὶ ποιήσει* similiterque Coron. § 62 p. 245: *πράττειν καὶ ποιεῖν.* Fals. Leg. 193 p. 401: *δοῦναι καὶ χαρίσασθαι.* Coron. § 14 p. 229: *διέβαλλε καὶ διεξῄει.* Coron. § 149 p. 277: *συνθεὶς καὶ διεξελθών.* Coron. § 21 p. 232: *ἀκριβολογοῦμαι καὶ διεξέρχομαι.* Coron. § 53 p. 243: *ἀπολογήσασθαι καὶ διεξελθεῖν*, cet. cet.

Duorum verborum quod significantius est et audaciore translatione usurpatum, interdum secundo loco ponitur, veluti Philipp. III § 28 p. 118: *οὕτω δὲ κακῶς διακείμεθα καὶ διορωρύγμεθα κατὰ πόλεις.* Philipp. III § 22 p. 116: *καθ' ἕνα οὑτωσὶ περικόπτειν καὶ λωποδυτεῖν τῶν Ἑλλήνων.* Olynth. I § 14 p. 13: *τὴν φιλοπραγμοσύνην ᾗ χρῆται καὶ συζῇ.* Philipp. IV § 63 p. 148: *μισεῖν καὶ ἀποτυμπανίσαι*, sed longe saepius contra quam expectaveris, inversus ordo est, veluti, ne nunc afferam illud *ἀνεχαίτισε καὶ διέλυσε*, quoniam gravi suspicione premitur, Olynth. III § 31 p. 37: *ἐκνενευρισμένοι καὶ περιῃρημένοι χρήματα, ξυμμάχους.* Androt. § 65 p. 613: *τὰ παρὰ τῶν συμμάχων κλέπτοντες καὶ ἀπολλύντες.* Fals. Leg. § 182 p. 398: *εἰ ἀπελήρησέ τι καὶ διήμαρτεν.* Coron. § 13 p. 229: *ἐτραγῴδει καὶ διεξῄει.* Coron. § 138 p. 273: *ὑποσκελίζειν καὶ συκοφαντεῖν.* Cherson. § 19 p. 94: *βασκαίνειν καὶ διαλῦσαι πειρᾶσθαι.* Zenothem. § 9 p. 884: *ἐσκευωρημένον καὶ πεποιηκότα*, de quo loco infra agam, cet. cet. Etiam Isocrates solet *τὰ ἰσοδύναμα* coniungere, quod multis exemplis ostendere conatus sum *Mnem.* 1879 p. 65. Itaque quod in Panegyrico invenitur § 12: *διεσκαριφησάμεθα καὶ διελύσαμεν*, servari fortasse poterit quod Cobetus itidem eiicere voluit: *καὶ διελύσαμεν.* Equidem saepe, fateor, anceps haereo, sicubi de interpolationibus

quaeritur. — His dudum perscriptis, laetus vidi quae Polacius in eandem sententiam disputat *Mnem.* 1902 p. 380.

§ 11 p. 21. Thessali *εἰσὶν ἐψηφισμένοι Παγασὰς ἀπαιτεῖν καὶ περὶ Μαγνησίας λόγους ποιεῖσθαι.* Non multum curaturus erat Philippus legatos *ποιουμένους λόγους* et probabat id quod sciolus aliquando adnotavit ad Philipp. I § 49 p. 54: *ἀνοητότατοι γάρ εἰσιν οἱ λογοποιοῦντες.* Thessali, uti suspicor, iusserant legatos coram rege non *λόγους ποιεῖσθαι* sed *ἐλέγχους.* Cf. v. c. Philipp. I § 15 p. 44: *τὸ δὲ πρᾶγμα ἤδη τὸν ἔλεγχον δώσει.*

§ 14 p. 22: *ὅποι τις ἂν προσθῇ κἂν μικρὰν δύναμιν πάντ' ὠφελεῖ, αὐτὴ δὲ καθ' αὑτὴν ἀσθενὴς καὶ πολλῶν κακῶν ἐϛι μεϛή.* Horum verborum sententia minime obscura est: Macedonia magnum affert *momentum* Thessalorum rebus cuicumque parti se applicuerit, sed ipsa per se debilis est et infirma; verum quid est *ὠφελεῖ*? Haud parum melius intelligam: *ἐφέλκει.*

§ 16 p. 22: *οὐθ' ὅσ' ἂν ποιήσωσιν οὕτως ὅπως ἂν δύνωνται ταῦτ' ἔχοντες διαθέσθαι.* Reiskius locum rectissime interpretatus est et tamen malo: *ὅσ' ἂν πωλήσωσιν.* Quas merces venales habent, eas extrudere nequeunt. Sententia ante pedes est posita.

§ 19 p. 23: *λῃϛὰς καὶ κόλακας καὶ τοιούτους ἀνθρώπους.* Vulgatam lectionem tuetur Cobetus *Miscell.* p. 453; cur equidem praeferam *πυλαϊϛάς,* haud incuriose ostendere volui *Mnem.* 1900 p. 137.

§ 21 p. 24: *κἂν ῥῆγμα κἂν ϛρέμμα κἂν ἄλλο τι τῶν ὑπαρχόντων σαθρὸν ᾖ.* Non exputo cur Blassius cum pr. m. Codicis Parisini hic *σαθρῶν* edere maluerit.

§ 28 p. 26: *τίνος γὰρ ἕνεκα νομίζετε τοῦτον μὲν φεύγειν τὸν πόλεμον πάντας ὅσους ἂν ἐκπέμψητε ϛρατηγούς, ἰδίους δ' εὑρίσκειν πολέμους .....; ὅτι ἐνταῦθα μέν ἐϛι τὰ ἆθλα ὑμέτερα, οἱ δὲ κίνδυνοι τῶν ἐφεϛηκότων ἴδιοι, ἐκεῖ δὲ κίνδυνοι μὲν ἐλάττους, τὰ δὲ λήμματα τῶν ἐφεϛηκότων.* Quae *λήμματα* hic intelliguntur? Explicavit ipse Demosthenes: sunt *Λάμψακος, Σίγειον, τὰ πλοῖα*

ἃ συλῶσιν. Itaque prae ceteris Chares hic notatur, de quo vide Arn. Schaeferum *Demosth.* I p. 171 et II p. 54. Omnes illi duces quos satis novit historia, vero nomine bellum cauponabantur nec quaerebant *ἰδίους πολέμους*, sed *ἴδια λήμματα*, quocirca rescribam: *ἰδίους δ' εὑρίσκειν πόρους.*

ΟΛΥΝΘΙΑΚΟΣ Γ.

§ 1 p. 28: *ὅταν τ' εἰς τὰ πράγματα ἀποβλέψω καὶ ὅταν πρὸς τοὺς λόγους οὓς ἀκούω.* Dixeris variandae orationis causa oratorem hoc modo fuisse locutum. Cf. Aristog. I § 34 p. 780: *θεωρεῖτε δὲ μὴ πρὸς τὸν ἐμὸν λόγον ἀλλ' εἰς ἅπαντα τὰ τῶν ἀνθρώπων ἔθη βλέποντες.* Alibi vix dubia optio est. Coron. § 210 p. 298: *τὰς δὲ κοινὰς προαιρέσεις* (*σκοποῦντας*) *εἰς τὰ τῶν προγόνων ἀξιώματα ἀποβλέποντας*, fere malim: *πρὸς τὰ τῶν προγόνων ἀξιώματα*, sed recte se habet § 283 p. 320: *βλέπειν εἰς τὰ τουτωνὶ πρόσωπα τολμᾷς;* — Quoniam de praepositione *πρὸς* sermo incidit, adscribam praeterea aliquot locos alio nomine memorabiles: Lept. § 146 p. 501: *πρὸς ὑμᾶς εἰσελθὼν ἡττήθη*, Mid. § 177 p. 572: *ὅσοι πρὸς ὑμᾶς ἔρχονται*, ibid. § 197 p. 578: *ἐλθὼν πρὸς ὑμᾶς εἰς τὴν ἐκκλησίαν κατηγόρει*, Androt. § 69 p. 615: *προσελήλυθεν πρὸς ὑμᾶς*, c. Phorm. § 1 p. 907: *οὐδεμίαν πώποτε δίκην πρὸς ὑμᾶς εἰσήλθομεν*, ibid. § 43 p. 920: *εἰς ποῖον δικαστήριον εἰσέλθωμεν εἰ μὴ πρὸς ὑμᾶς*, ibid. § 45 p. 920: *οὔ φησι τὴν δίκην εἶναι εἰσαγώγιμον παρ' ὑμῖν, πρὸς οὓς ἐκεῖνος ἔγνω ἀπιέναι*, Phaenipp. § 29 p. 1048: *ἐπιωρκηκὼς ἥκεις πρὸς τούτους*, denique Euerg. § 16 p. 1144: *εἰσήγαγες πρὸς τὸ δικαστήριον.*

§ 4 p. 29: *ἐψηφίσασθε τετταράκοντα τριήρεις καθέλκειν καὶ τοὺς μέχρι πέντε καὶ τετταράκοντα ἐτῶν αὐτοὺς ἐμβαίνειν.* Abundat pronomen etiamsi rectissime additum sit Philipp. I § 16 p. 44: *πλευστέον εἰς ταύτας αὐτοῖς ἐμβᾶσιν.* Scripserim: *τοὺς μέχρι πέντε καὶ τετταράκοντα ἐτῶν γεγονότας ἐμβαίνειν* (*τετταράκον*ΤΕΤΩΝΑΥΤΟΥΣ — *τετταράκον*ΤΕΤΩΝΓΕΓΟΝΟΤΑΣ). Admonet me hic locus Platonis qui ita scribit in Epist. VII p. 324 E: *ὃν ἐγὼ σχεδὸν οὐκ ἂν αἰσχυνοίμην εἰπεῖν δικαιότατον εἶναι τῶν τότε*, sed quoniam de Socrate hoc dicitur iamdudum mortuo, arridet *δικαιότατον γεγονέναι* (*δικαιό*ΤΑΤΟΝΕΙΝΑΙ — *δικαιό*-

ΤΑΤΟΝΓΕΓΟΝΕΝΑΙ). Magis autem refert Strabonem corrigere III p. 164 Cas.: *καὶ παιδίον δὲ τῶν δεδεμένων αἰχμαλώτων γονέων καὶ ἀδελφῶν ἔκτεινε πάντας κελεύσαντος τοῦ πατρὸς σιδήρου κυριεῦσαν.* Corrige: *παιδίον τεττάρων ἐτῶν* (Δ'ΕΤΩΝ) *δεδεμένων αἰχμαλώτων* (*τῶν*) *γονέων καὶ τῶν ἀδελφῶν ἔκτεινε πάντας.* Nec dissimili modo *Mnem.* 1900 p. 86 emendasse mihi videor Plut. de Educ. Puer. p. 8 E.

§ 5 p. 30: *ὡς γὰρ ἠγγέλθη Φίλιππος ἀσθενῶν ἢ τεθνεώς, ἦλθε γὰρ ἀμφότερα.* Raro usu de nunciis ita dicitur, ut scribit G. H. Schäfer. Equidem corrigam *ἠγγέλθη.*

§ 16 p. 33: *οὐχ οὓς εἰ πολεμήσαιεν, ἑτοίμως σώσειν ὑπισχνούμεθα, οὗτοι νῦν πολεμοῦνται.* Consentiunt fere interpretes illud *πολεμήσαιεν* vitium alere et Reiskius incertus haeret utrum probet *πολεμηθεῖεν* an *πολεμήσειεν ἐκεῖνος*, nam pronomen ab codicibus aliquid commendationis habet. Equidem malo: *οὓς εἰ προσπολεμήσειε*, nam de Philippo hoc dici apertum est et vide verbum *προσπολεμῆσαι* Olynth. II § 22 p. 24. Praeterea satis notum esse arbitror siglum praepositionis *πρός* saepissime neglectum fuisse. Prorsus abiicio Blassianum: *οὗτοι νῦν πολεμοῦσιν.*

§ 24 p. 35: *ὑπήκουε δὲ ὁ ταύτην τὴν χώραν ἔχων* [*αὐτοῖς βασιλεύς*], *ὥσπερ ἐςὶ προσῆκον βάρβαρον Ἕλλησι.* Vides quid suadeam.

ΚΑΤΑ ΦΙΛΙΠΠΟΤ Α.

§ 18 p. 45: *οὗτοι παντελῶς οὐδ' εἰ μὴ ποιήσαιτ' ἂν ἤδη, εὐκαταφρόνητόν ἐςι.* Itane recte? Scio quidem *εἰ* coniunctionem cum particula *ἂν* certa ratione coniungi posse. Veluti G. H. Schäferus affert Xen. Cyrop. I 6. 41: *οὐκ οἶδ' ἔγωγε εἴ τινα λίποις ἂν τῶν πολεμίων* et ad eandem normam Demosthenes dixit Rhod. lib. § 16 p. 195: *οὐκ οἶδ' εἴποτ' ἂν εὖ φρονῆσαι ἠθέλησαν* et c. Stephan. I § 45 p. 1115: *σκοπεῖτ' εἰ ἐάσαιτ' ἂν ἐναντίον ὑμῶν προσγράψαι τι.* Item facilem explicationem habet Polycl. § 2 p. 1026: *εἰ δ' ἐςὶν ἀληθῆ καὶ μηδεὶς ἂν μοι ἀντείποι*

ἄλλος ἢ οὗτος. Lept. § 117 p. 492: εἰ μηδ' ἂν εἷς ἐν ἅπαντι τῷ χρόνῳ τοῦτ' ἔχοι δεῖξαι γεγονός. Mid. § 212 p. 582: εἰ δ' οὗτοι χρήματ' ἔχοντες μὴ πρόοιντ' ἄν, πῶς ὑμῖν καλὸν τὸν ὅρκον προέσθαι. Timocr. § 154 p. 748: οὐδὲ σπέρμα δεῖ καταβάλλειν οὐδένα τοιούτων πραγμάτων οὐδ' εἰ μήπω ἂν ἐκφύοι. Sunt loci paulo difficiliores nec tamen dubito quin particula recte addita sit Fals. Leg. § 172 p. 395: ἐξώλης ἀπολοίμην εἰ προλαβών γ' ἂν ἀργύριον πάνυ πολὺ μετὰ τούτων ἐπρέσβευσα et Polycl. § 67 p. 1227: εἰ τοίνυν ἂν ἐμοὶ τότε ὠργίζεσθε ὅτι οὐκ ἐπετριηράρχησα, πῶς οὐχὶ νῦν προσήκει ὑμᾶς τοῦτον εἰσπρᾶξαί μοι τὰ ἀναλώματα; Sed eo loco qui huic observationi ansam dedit, prorsus non video quid tandem particula significet.

§ 20 p. 45: τὰ μικρὰ [ποιήσαντες καὶ] πορίσαντες τούτοις προστίθετε. Dobraeus *Advers.* I p. 360 hic iam agnovit dittographiam, sed Blassius noluit ei aurem praebere. Cf. var. lect. Olynth. II § 16 p. 22.

§ 26 p. 47: ὥσπερ οἱ πλάττοντες τοὺς πηλίνους εἰς τὴν ἀγορὰν χειροτονεῖτε τοὺς ταξιάρχους καὶ τοὺς φυλάρχους [οὐκ ἐπὶ τὸν πόλεμον]. Eiicienda sunt postrema vocabula et conferam Aesch. Timarch. § 97: γυναῖκα ἀμόργινα ἐπιςαμένην ἐργάζεσθαι εἰς τὴν ἀγοράν, quemadmodum Cobetus locum emendavit *Var. Lect.* p. 625. Vide praeterea Suidam εἰς ἀγορὰν ὑφαίνειν· τὸ εἰς τὴν ἀγορὰν ἐκφέρειν τὰ ὑφαινόμενα· οὕτω Μένανδρος, cf. *Mnem.* 1855 p. 279. Hinc etiam lucem accipiet Euripides Electr. vs. 388:

αἱ δὲ σάρκες αἱ κεναὶ φρενῶν
ἀγάλματ' ἀγορᾶς εἰσιν.

Similiter autem Cobetus correxit § 30 p. 48: ἵνα μὴ μόνον ἐν τοῖς ψηφίσμασι κἂν ταῖς ἐπιςολαῖς πολεμῆτε Φιλίππῳ [ἀλλὰ καὶ τοῖς ἔργοις].

§ 27 p. 47: οὐ γὰρ ἐχρῆν ταξιάρχους παρ' ὑμῶν ἄρχοντας οἰκείους εἶναι, ἵν' ἦν ὡς ἀληθῶς τῆς πόλεως ἡ δύναμις; Satis novimus quomodo post ἐχρῆν, ἔδει, ἐβουλόμην ἂν et sim. coniunctio ἵνα construi soleat cum indicativo; quodsi quis ex iunioribus eum usum nondum observavit, eum ablegare satis est ad Cobeti *Var. Lect.* p. 102. Praeter locum modo laudatum ex

Demosthene excerpsi: Androt. § 21 p. 599, Androt. § 28 p. 602, Aristocr. § 48 p. 635, Timocr. § 48 p. 715, Aphob. II § 5 p. 837, Olympiod. § 47 p. 1180, Nicostr. § 24 p. 1254, Callicl. § 5 et 6 p. 1273, c. Stephan. I § 17 p. 1106, Prooem. 23 p. 1434 et 32 p. 1441. Semel *ὅπως* inveni hoc modo usurpatum: pr. Phorm. § 20 p. 950: *τίς οὐκ ἂν ..... τούτῳ ταῦτ' ἐδήλωσεν, ὅπως διὰ τούτου ταῦτ' ἠλέγχθη*; Sed hic usus etiam latius patet, veluti Aphob. III § 17 p. 849: *ἐξῄτησεν ἄν με τὸν παῖδα, ἵνα εἰ μὴ παρεδίδουν μηδὲν δίκαιον λέγειν ἐδόκουν*, pr. Phorm. § 47 p. 959: *ταῦτ' ἀντὶ τοῦ κοσμεῖν καὶ περιςέλλειν, ἵνα καὶ τοῖς δοῦσιν ὡς εὐσχημονέςατ' ἐφαίνετο καὶ τοῖς λαβοῦσιν ὑμῖν, ἄγεις εἰς μέσον*, Eubulid. § 15 p. 1303: *εἰκὸς ἦν καὶ εἰς ὀψὲ ψηφίζεσθαι, ἵν' ἀπηλλαγμένοι ἦσαν ποιήσαντες τὰ ὑμῖν ἐψηφισμένα*, c. Steph. I § 13 p. 1105: *ἐμὸν ἦν τὸ προκαλεῖσθαι ... ἵνα ... μάρτυρας ποιησάμενος τεκμηρίῳ τούτῳ ἐχρώμην*. Illud quoque Cobeti copiis addi poterit similiter *ὄφρα* usurpatum esse ab Apollonio Rhodio A 281:

αἴθ' ὄφελον κεῖν' ἦμαρ, ὅτ' ἐξειπόντος ἤκουσα
δειλὴ ἐγὼ Πελίαο κακὴν βασιλῆος ἐφετμήν,
αὐτίκ' ἀπὸ ψυχὴν μεθέμεν κηδέων τε λαθέσθαι,
ὄφρ' αὐτός με τεῇσι φίλαις ταρχύσαο χερσίν.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΙΡΗΝΗΣ.

§ 5 p. 58. Saepe apud Demosthenem articulus aut periit aut male conversus fuit in pronomen demonstrativum; solet enim loqui quemadmodum recte v. c. servata scriptura est Aristog. I § 30 p. 779: *τοῖς ὧν ἀπέκτεινεν ὁ δῆμος τοὺς πατέρας*. De hoc argumento Cobetus egit ad *Hyperidem* p. 54 sqq. et *Miscell.* p. 469 et tractavit de Pace § 2 p. 57. Phil. IV § 1 p. 131, Lept. § 137 p. 498, c. Steph. I § 70 p. 1123, ibid. § 84 p. 1127, Theocr. § 11 p. 1325. Sed alia haud ita pauca addi possunt. In Oratione de Pace § 5 p. 58: *οἷα οὐδένες πώποτε πεπόνθασιν ὑπὸ τούτων οἷς ἐβοήθησαν*, lege: *ὑπὸ τῶν οἷς*, *ab* iis *quibus*, non ab *his*. Eodem modo eadem de causa Philipp. II § 3 p. 66: *κωλύσαιτ' ἂν ἐκεῖνον πράττειν ταῦτα ἐφ' ὧν ἐςὶ νῦν*, lege: *τά*. Halonn. § 18 p. 81: *πεπεισμένος ὑπὸ τούτων οἷς χρῆται φίλοις*, lege: *τῶν*. Ibid. § 21 p. 82: *ὅταν ἄπιςος φαίνηται τούτοις ὧν*

προῄρηται εὐεργέτης εἶναι, lege: *τοῖς*. Fals. Leg. § 170 p. 394: *συγκαλέσας τούτους οἷς αὐτὸς ἔχρησα τἀργύριον*, lege: *τούς*. Ibid. § 278 p. 430: *εἴ τι τούτοις ἄπρακτόν ἐςι τούτων ἐφ' οἷς ἐκείνων θάνατος κατέγνωςο*, lege: *τῶν*. Lept. § 97 p. 486: *τὸ μηδέν' εἶναι ἀτελῆ τούτων οἷς ὁ δῆμος ἔδωκεν*, lege: *τῶν*. Ibid. § 154 p. 504: *τούτους δι' ὧν ἢ μικρὰν ἢ μεγάλην ἔς' εἶναι τὴν πόλιν*, lege: *τούς*. Prooem. 32 p. 1441: *τὸν λέγονθ' ὁμοίως πεφύκασιν ἐξαπατᾶν ὥσπερ πρὸς οὓς ἂν λέγωνται·* supple: (*τοὺς*) *πρὸς οὓς ἂν λ.* Prooem. 40 p. 1449: *οὐδεὶς ἂν γένοιτο εὔνους τούτοις ὑφ' ὧν ἄν τι κακὸν πείσεσθαι προσδοκᾷ*, lege: *τοῖς*. Epist. III § 29 p. 1481: *πραθέντα ὑπὸ τούτων οἷς νῦν ὑπηρετῶν τοὺς κατ' ἐμοῦ λόγους ἔγραψεν*, lege: *τῶν*. Etiam apud Aeschinem Ctes. § 81: *συνέβη διαφέρεσθαί τι Δημοσθένην καὶ Φιλοκράτην σχεδὸν ὑπὲρ τούτων, ὑπὲρ ὧν καὶ ὑμεῖς αὐτοὺς ὑπωπτεύσατε διενεχθῆναι*, prorsus necessarium esse iudicio: *ὑπὲρ τῶν*. Cur omnibus his locis articulum requiramus, non pronomen, facile est ad existimandum. Veluti c. Steph. I § 70 p. 1123, quem locum supra indicavi: *ἀφῄρησαι δὲ τὴν σαυτοῦ πενθερὰν ταῦτ' ἀφ' ὧν ἔζη*, scribere potuisset orator *ἀφῄρησαι δὲ τἀπιτήδεια* neque addidisset pronomen *ταῦτα τἀπιτήδεια·* hinc necessarium est: *τὰ ἀφ' ὧν ἔζη* et absonum est pronomen *ταῦτα*. De Pace § 5 p. 58: *οἷα οὐδένες πώποτε πεπόνθασιν ὑπὸ τούτων οἷς ἐβοήθησαν*, aeque bene dictum fuisset: *ὑπὸ τῶν εὐεργετηθέντων*, sed absurdum fuisset addere pronomen: vides quid inde sequatur. Fals. Leg. § 170 p. 394: *συγκαλέσας τοὺς οἷς αὐτὸς ἔχρησα τἀργύριον·* quid interest inter hoc et *συγκαλέσας τοὺς χρησαμένους τἀργύριον*? Nihil, opinor. Atqui ergo. Reliquis locis omnibus eadem ratio obtinet et ad eam normam nihil est cur umquam anceps haereas. De usu Byzantinorum videatur Reiskius ad Constant. Porph. de Ceremon. II p. 305 Ed. Bonn.

§ 10 p. 59: *οὔτε συμφόρως οὔτε ἴσως οὔτε καλῶς προεῖσθε Φωκέας*. Quid hoc est *οὔτε ἴσως*? nam quod Blassius edidit cum prima manu Parisini codicis: *οὔτε ἴσως καλῶς*, id prorsus inficetum est. Provocant ad Olynth. III § 26 p. 35: *τὰ δὲ πρὸς τοὺς θεοὺς εὐσεβῶς τὰ δ' ἐν αὐτοῖς ἴσως διοικεῖν*, sed nihil haec verba probare possunt, nisi hoc altero loco *οὔτε ἴσως* corruptum esse. Equidem conferam de Pace § 12 p. 60: *οὔτ' ὀρθῶς οὔθ'*

ὑγιῶς. Coron. § 298 p. 325: *ὑγιῶς καὶ δικαίως πεπολίτευμαι*. Addo Fals. Leg. § 39 p. 353: *ταύτης τοίνυν οὐδ' ὁτιοῦν ἐσθ' ὑγιές* et § 175 p. 396: *οὐδ' ὁτιοῦν ὑγιὲς γράψαντες*. Hinc emergit probabilis lectio: *οὔτε συμφόρως οὔθ' ὑ γ ι ῶ ς οὔτε καλῶς*. Commode nunc memini orationis prioris contra Aristogitonem § 12 p. 773: *ὅσῳ γὰρ ἂν μᾶλλον ἡμῶν δειξάντων τὴν τούτου πονηρίαν μηδὲν ὑ μ ε ῖ ς φροντίζητε, τοσούτῳ μείζων ἡ καθ' ὑμῶν αἰσχύνη γενήσεται*. Longe praeferam: *μηδὲν ὑ γ ι ὲ ς φροντίζητε*.

§ 12 p. 60: *ὅταν δ' ἐπὶ θάτερα ὥσπερ εἰς τρυτάνην ἀργύριον προσενέγκῃς, οἴχεται φ έ ρ ο ν καὶ καθείλκυσε τὸν λογισμὸν ἐφ' αὑτό*. Conferendus locus in Oratione de Corona § 298 p. 325: *οὐδ' ὅσα συμβεβούλευκα τουτοισί, ὁμοίως ὑμῖν [ὥ σ π ε ρ ἂ ν ε ἰ ἐ ν τ ρ υ τ ά ν ῃ] ῥέπων ἐπὶ τὸ λῆμμα συμβεβούλευκα*. Cobetus in *Miscell.* p. 485 adstipulatur Dobraeo qui delere voluit verba quae uncinis circumdedi; nimirum intrusa videntur ex Oratione de Pace eaque suspicio etiam ab Codicibus commendatur. Contra ex Oratione de Corona efficio legendum esse in Oratione de Pace: *οἴχεται ῥ έ π ο ν*. Compluribus exemplis ostendi *Mnem.* 1881 p. 225 creberrime confundi verba *φέρειν* et *ῥέπειν*, inter quae idem interest quod inter *ferre* et *vergere*. Ceterum infelix coniector fuit Badhamus *Mnem.* 1875 p. 210.

§ 14 p. 60: *οὐκ ἂν ἡμῖν οἴομαι τούτων ο ὐ δ έ ν α πολεμῆσαι καὶ πάντων ἥκιϛα Θηβαίους*. Malim: *ο ὐ δ έ ν α ς*, coll. Cobet. *Miscell.* p. 460 et 485. De *civitatibus* aut *populis*, inquit, *ἕκαϛοι* et *οὐδένες* necesse est dici. Sed quum de *singulis* hominibus *ἕκαϛος* dicatur, non feram Cherson. § 24 p. 96: *πάντες ὅσοι ἐκπεπλεύκασι παρ' ὑμῶν ϛρατηγοί, καὶ παρὰ Χίων καὶ παρ' Ἐρυθραίων καὶ παρ' ὧν ἂν ἕ κ α ϛ ο ι δύνωνται, χρήματα λαμβάνουσι*. Verum est, uti suspicor, *παρ' ὧν ἂν ἑ κ ά ϛ ο τ ε δύνωνται*.

ΚΑΤΑ ΦΙΛΙΠΠΟΥ Β.

§ 11 p. 68. Sermo fit de rebus a maioribus gestis, quas *πάντες μὲν ἀεὶ γλίχονται λέγειν, ἀξίως δ' οὐδεὶς εἰπεῖν δεδύνηται, δ ι ό π ε ρ κ ἀ γ ὼ π α ρ α λ ε ί ψ ω δ ι κ α ί ω ς, ἔϛι γὰρ μείζω τἀκείνων ἔργα ἢ ὡς τῷ λόγῳ τις ἂν εἴποι*. Consentiunt omnes hunc esse

verborum late sonantium tinnitum, itaque Dobraeus p. 365 delere voluit postremam sententiam: ἔςι γὰρ μείζω — εἴποι. Si res mei arbitrii foret, nihil resecarem praeter ea verba, quae diductis literis significavi.

§ 14 p. 69: ἀλλ' ἐβιάσθη νὴ Δία καὶ παρὰ γνώμην ... συνεχώρησε ταῦτα. καλῶς. Animadvertas velim illud adverbium καλῶς, quod eodem modo usurpatum inveni Boeot. de nom. § 15 p. 998: τί μᾶλλον οὗτος ἐγγεγραμμένος ἔςαι ἐμοῦ; ὅτι νὴ Δία εἴσονται πάντες πότερός ποτ' ὦφλεν. καλῶς. Hoc est illud quod nos quoque in quotidiano sermone libenter usurpamus: *per me licet*, si quid concedimus simulque significare volumus nos horum nihil credere.

§ 15 p. 69: τοὺς μὲν οὖν ὄντας ἐχθροὺς Θηβαίων [Λακεδαιμονίους] ἀναιρεῖ, οὓς δ' ἀπώλεσεν αὐτὸς πρότερον [Φωκέας] νῦν σώζει. Vides quid suadeam.

§ 20 p. 70: πῶς γὰρ οἴεσθε δυσχερῶς ἀκούειν Ὀλυνθίους εἴ τίς τι λέγοι κατὰ Φιλίππου. Expuncto δυσχερῶς supple: πῶς γὰρ (ἂν) οἴεσθε, uti mox: ἆρα .... λέγοντος ἄν τινος πιςεῦσαι οἴεσθε;

§ 23 p. 71: ὑμεῖς δὲ διδόντα καὶ ὑπισχνούμενον θεωρεῖτε Φίλιππον, ἐξηπατηκότα δ' ἤδη καὶ παρακεκρουμένον ἀπεύχεσθ' ἂν σωφρονῆτ' ἰδεῖν. Hic primum cum Cobeto *Miscell.* p. 462 corrigemus ἀπεύξεσθε· sed quid est θεωρεῖτε Φίλιππον? Respondet Cobetus sibi legendum videri: ἡδέως ὁρᾶτε Φίλιππον. Nec satis lenis haec medicina est et, quantum intelligo, ἡδέως ὁρᾶν, quod per se perbene dicitur, sententiae parum convenit. Quid sit verum, ostendet Olynth. III § 7 p. 30: οὔτε Φίλιππος ἐθάρρει τούτους οὔθ' οὗτοι Φίλιππον et fidenter rescribo: θαρρεῖτε Φίλιππον.

§ 26 p. 72: οὐδὲν μᾶλλον ἀποσχήσονται τῆς Φιλίππου φιλίας οὐδ' ὧν ἐπαγγέλλεται. Aliter usurpatur verbum ἀπέχεσθαι, veluti: οἴνου τ' ἀπέχει καὶ γυμνασίων καὶ τῶν ἄλλων ἀνοήτων. Verius iudico: ἀποςήσονται. Ecce loci aliquot qui eo faciunt: Halonn. § 8 p. 78: τῶν ἐν τῇ ἠπείρῳ ἁπάντων ἀφεςήκατε. Co-

ron. § 199 p. 295: οὐδ' οὕτως ἀποςατέον τῇ πόλει τούτων ἦν. Fals. Leg. § 128 p. 380: ἀποςῆναι τῆς πατρίου θεωρίας. Ibid. § 143 p. 385: ἀφεςηκέναι ἁπάντων καὶ τῶν κτημάτων καὶ τῶν συμμάχων. Zenoth. § 18 p. 887: τοῦ σίτου ἀφιςάμεθα, quod sane dici non potuit ἀπεχόμεθα. Dubitatio oritur circa Symmor. § 24 p. 184: οὕτω πολὺ τοῦ πορίσαι νῦν ἀποσχήσομεν, ubi quum in Aldina Taylori legatur ἀποχρησόμεθα, Reiskius commendavit ἀποσχησόμεθα vel ἀποςησόμεθα· posterius utique praestat. Ceterum conferri potuit Blassius in Museo Rhenano XLVII p. 285.

§ 37 p. 74: οὐδένα γὰρ βουλοίμην ἂν ἔγωγε οὐδ' εἰ (δεκάκις) δίκαιός ἐς' ἀπολωλέναι, μετὰ τοῦ πάντων κινδύνου καὶ τῆς ζημίας δίκην ὑποσχεῖν. Apparet quid inserendum esse censeam. Cf. Fals. Leg. § 53 p. 358: οὐδ' εἰ δεκάκις Φίλιππος αὐτοὺς ἐξηπάτα. Philipp. III § 65 p. 128: τεθνάναι γὰρ μυριάκις κρεῖττον ἢ κολακείᾳ τι ποιῆσαι Φιλίππῳ.

(*Continuabuntur*).

AD SCHOLIA ARISTOPH. LYS. 62.

Ne Acharnensium quidem — Lysistrata ait — *adsunt mulieres, quas omnium primas huc festinaturas putabam.*

Ad haec comici verba in scholiis adscripta leguntur:

εἰκότως, ἐπεὶ πολεμικοὶ <οἱ> Ἀχαρνεῖς. — εἰκότως, ἐπεὶ ὁ δῆμος τῶν Ἀχαρνέων ἐτετίμητο, διὰ τοῦτο τὰς ἐκεῖθεν προσδοκᾷ γυναῖκας.

Prior autem observatio cuivis perspicua, sed in posteriore quid sibi vult plusquamperfectum ἐτετίμητο? Nihil, opinor. Rescribimusne igitur ἐτιμᾶτο? Sic habebimus id quod vertit (non edidit) Rutherford: „the esteem in which the deme of Acharnae was held induces Lysistrata" etc. Sed neque satis apte dictum erit nudum illud τιμᾶσθαι, neque verum erit; nam loco Thucydideo qui huc facit *notantur* potius rusticorum animi iusto elatiores: οἱ Ἀχαρνῆς οἰόμενοι παρὰ σφίσιν αὐτοῖς οὐκ ἐλαχίστην μοῖραν εἶναι Ἀθηναίων, ὡς αὐτῶν ἡ γῆ ἐτέμνετο, ἐνῆγον τὴν ἔξοδον μάλιστα. Neque aliter ipse comicus de illis carbonariis est locutus.

Quid multa: emendationem praebent ipsa quae attuli Thucydidis verba. In scholio una hasta abundat: non ЄΤЄΤΙΜΗΤΟ scribendum est sed ЄΤЄΤΜΗΤΟ. *Quoniam Acharnensium agri vastati erant, horum mulieres omnium primas adfore* putabat Lysistrata.

v. L.

HOMERICA.

AD ODYSSEAM

SCRIPSIT

H. VAN HERWERDEN.

(*Cf. vol. XXVI p.* 408—415).

Homeri Odysseae carmina cum apparatu critico ediderunt J. van Leeuwen et M. B. Mendes da Costa. Editio altera passim aucta et emendata Lugduni Batavorum apud A. W. Sijthoff. MDCCCXCVII.

α 260. ᾤχετο γὰρ καὶ κεῖσε (Ephyram) θοῆς ἐπὶ νηὸς Ὀδυσσεὺς
φάρμακον ἀνδροφόνον διζήμενος, ὄφρα ϝοι εἴη
ἰοὺς χρίεσθαι χαλκήρεας· ἀλλ' ὃ μὲν οὔ ϝοι
δῶκεν, ἐπεί ῥα θεοὺς νεμεσίζετο αἰὲν ἐόντας.

Agar in Classical Review a. 1899, pag. 194 B merito haerens in verbo νεμεσίζεσθαι sic usurpato coniecit

ἐπεί ῥα θεοὶ νεμεσίζοντ' αἰὲν ἐόντες.

Quia tamen numerosior est vulgata lectio, nescio an potius ipsum verbum mendosum sit et poeta dederit

ἐπεί ῥα θεοὺς ἐποπίζετο αἰὲν ἐόντας.

Cf. ε 146 Διὸς ἐποπίζεο μῆνιν, Hymn. in Ven. 291 θεῶν δ' ἐποπίζεο μῆνιν, ξ 283 Διὸς δ' ὠπίζετο μῆνιν. Similiter cum obiecto personali X 352 ἐμὲ δ' οὐδὲν ὀπίζεο νόσφιν ἐόντα. Recte grammatici verbum ἐντροπὴν ποιεῖσθαι sive ἐπιστρέφεσθαι explicare assolent.

α 323. ὀίσσατο γὰρ θεὸν εἶναι.

Cur editores hic et alibi formam ὀίσατο plerumque traditam spreverint me quidem fugit, quoniam iota in verbo ὀΐομαι ab Homero constanter producitur.

α 345. ἐν δὲ γυνὴ ταμίη νύκτας τε καὶ ἦμαρ
ἔσχ' ἣ πάντ' ἐφύλασσε νόου πολυϝιδρίηφι.

Perquam dubia codicum lectio ἔσχ' ἣ sive ἔσκε(ν) ἥ. Compluria coniecta sunt, quorum nihil mihi satisfacit. Placeret:

ἔμπεδα πάντ' ἐφύλασσε κτἑ.

i. e. ἀσφαλῶς, βεβαίως. Cf. β 227, λ 178, τ 525.

γ 256. δῖα Κλυταιμνήστρη.

Unice veram nominis formam esse Κλυταιμήστρη hodie planissime constat. Eandem in papyris Herculanensibus servatam esse nuper hos perlustrans animadverti, v. c. apud Philodemum de Rhetorica col. XXXV[a], 1 sq., ubi perperam Sudhaus in ed. p. 217 edidit Κλυταιμ<ν>ήστραν.

γ 299. ἀτὰρ τάς, πέντε νέας κυανοπρῳρείους
Αἰγύπτῳ ἐπέλασσε φέρων ἄνεμός τε καὶ ὕδωρ.

Sive sanum est κυανοπρῳρείους sive corruptum, assentiri nequeo Lugdunensibus „aegre desiderari Menelai nomen". De nullius enim alius navibus cogitari posse e praegressa narratione luce clarius apparet.

γ 479. ἐν δὲ γυνὴ ταμίη σῖτον καὶ ϝοῖνον ἔθηκε
ὄψα τε, οἷα ἔδουσι διοτρεφέες βασιλῆες.

Nauckio obtemperantes editores scribunt οἷ' ἔσθουσι. Quidni lenius et suavius οἷά τ' ἔδουσι, ut θ 160 ἄθλων, οἷά τε πολλὰ μετ' ἀνθρώποισι πέλονται et similia passim? Cf. Ebelingii lexicon Hom. II pag. 41 b.

δ 258. κατὰ δὲ φρόνιν ἤγαγε πολλήν.

Substantivum φρόνις, quod quamvis rediens γ 244 editores in suspicionem vocarunt, satis tueri videtur fictum nomen proprium Φρόνιος δ 630 et 648: υἱὸς Φρονίοιο Νοήμων.

δ 307. ῥεῖα δ' ἀρίγνωτος γόνος ἀνέρος, ᾧ τε Κρονίων
ὄλβον ἐπικλώσῃ γαμέοντί τε γεινομένῳ τε.
Minus feliciter Bekker eumque secuti Lugdunenses corrigunt γιγνομένῳ, luculenter enim docent versus sequentes poetam dedisse γειναμένῳ, i. e. γεννήσαντι, in quam emendationem nunc video iam Plattium incidisse.

ε 311. τῷ κ' ἔλαχον κτερέων, καὶ ἐμὸν κλέος ἦγον Ἀχαιοί.
In vulgus notae sunt posteriore aetate locutiones ἐντίμως, ἐν τιμῇ, διὰ τιμῆς ἄγειν τινά, sed nusquam, quod sciam, nudum verbum ἄγειν *honorandi* sensu ponitur. Homerice dici potuit καὶ ἐμὸν κλέος ἄφθιτον ἦεν, ut I 413, aut οὐρανὸν ἶκεν, ut Θ 192, θ 74.
Cogitari forsitan potest de corrigendo
καὶ ἐμὸν κλέος ἶκεν Ἀχαιούς
scil. Ithacenses, qui saepius ita dicuntur.

η 220 ἣ δέ (scil. γαστὴρ) με πάντων
ληθάνει, ὅσσ' ἔπαθον, καὶ ἐνιπλησθήμεν' ἀνώγει.
Verbi forma inaudita. Ambigo corrigamne λανθάνει, collato imperfecto ἐλάνθανον N 72, θ 93, 532, an potius:
ἣ δέ τε πάντων
λήθει μ' ὅσσ' ἔπαθον
quia praesens apud Homerum ubique est λήθω.

η 288. ηὗδον παννύχιος καὶ ἐπ' ἠόα καὶ μέσον ἦμαρ.
δύσετό τ' ἠέλιος, καί με γλυκὺς ὕπνος ἀνῆκεν.
Quia non de crepusculo, sed de tempore meridiano (cf. editorum nota) loquitur Ulixes, neque ulla fide digna est lectio δείλετο, cogitarem de reponendo νίσσετό τ' ἠέλιος, quo sensu ι 58 dicitur ἦμος δ' ἠέλιος μετενίσσετο βουλυτόνδε, nisi graviorem errorem h. l. delitescere mihi persuaderet locus, quo hic respicitur ζ 117, ubi de diei tempore, quo e somno experrectus est heros, nulla fit mentio, sed puellarum clamor causa fuisse narratur, cur expergefieret. Unde nasci potest suspicio simile quid primitus h. l. dictum esse et lectionem ΔΥϹЄΤΟΤΗΕΛΙΟϹ, quae passim alibi in Homericis occurrens librariis erat familiarissima, depravatam esse ex ΑΥϹЄΝΔЄΤЄΤΙϹ, ut fuerit
ἤυσεν δέ τέ τις, καί με γλυκὺς ὕπνος ἀνῆκεν.

Propter pronominis indefiniti usum generalem, quo nostro *men* saepe respondet, numerus singularis non obstat. Est enim illic

αἶ δ' ἐπὶ μακρὸν ἄυσαν, ὁ δ' ἔγρετο δῖος Ὀδυσσεύς.

In praegressis vss. 278 sq.

ἔνθα κέ μ' ἐκβαίνοντα βιήσατο κῦμ' ἐπὶ χέρσου,
πέτρῃς πρὸς μεγάλῃσι βαλὸν καὶ ἀτερπέι χώρῳ

si recte viros doctos offendit forma novicia πέτρῃς (metro enim inimicam esse Fickii coniecturam πρὸς μεγάλῃσι πέτρῃσι bene observarunt editores), fortasse, mutata interpunctione, reponere licet

ἔνθα κέ μ' ἐκβαίνοντα βιήσατο κῦμ' ἐπὶ χέρσου,
πέτρῃσι μεγάλῃσι, βαλὸν πρὸς ἀτερπέι χώρῳ.

Similiter cum instrumentali verbum βιᾶσθαι sive βιάζεσθαι coniungitur Ψ 576. Cf. Λ 576, 589. Ο 727. Π 102.

θ 489. λίην γὰρ κατὰ κόσμον Ἀχαιῶν οἶτον ἀείδεις.

Non liquet utrum poeta voluerit *calamitatem qua Achaei Troianos affecerunt*, scil. Ilii excidium, an *quam ipsi passi sunt*, cum Hector naves eorum adoreretur. In hac autem narrationis parte nihil adhuc Demodocus cecinerat, sed θ 73 sqq. cecinit

νεῖκος Ὀδυσσῆος καὶ Πηλεΐδα' Ἀχιλῆος κτἑ.

quod carmen Ἀχαιῶν οἶτος neutro sensu dici potuit, quoniam laetum omen futurae horum victoriae continebat. Cf. editorum nota ad vss. 75—80.

Nullum igitur sensum praebent vss. 488 sqq., nisi qualecumque Demodoci carmen Ἀχαιῶν οἶτον celebrans primitus his verbis antecessit. Unde liquet quam misere diasceuasta hanc Odysseae partem vexaverit, in qua, ut alia omittam, ineptissime certamina et donationes, quae brevi ante Ulixis reditum aptius commemorarentur, reliquam narrationem iusto prolixiorem et saepe misere languentem interrumpunt.

ι 106. Κυκλώπων δ' εἰς γαῖαν ὑπερφιάλων ἀθεμίστων
ἱκόμεθ', οἵ ῥα θεοῖσι πεποιθότες ἀθανάτοισι
οὔτε φυτεύουσιν χερσὶν φυτὸν οὔτ' ἀρόουσι κτἑ.

Ad incitas, puto, redacti editores probare videntur Nitzschii interpretationem verborum θεοῖσι πεποιθότες, *vertrauend der Natur*,

cui ut fidem habeam equidem a me impetrare non possum. Nimis enim ea verba pugnant non quidem cum praegresso epitheto *ἀθεμίστων*, quod *legibus carentes* intellegi potest, sed cum impia Polyphemi oratione ι 275 sqq.:

νήπιός ἐσσ', ὦ ξεῖν', ἢ τηλόθεν εἰλήλουθας,
ὅς με θεοὺς κέλεαι ἢ δεδϝίμεν' ἢ ἀλέασθαι·
οὐ γὰρ Κύκλωπες Διὸς αἰγιόχοι' ἀλέγουσι
οὐδὲ θεῶν μακάρων, ἐπεὶ ἦ πολὺ Φέρτεροί εἰμεν.

Quis vero credat bonum poetam, qualis est huius libri auctor, talem gentem dicere potuisse *θεοῖσι πεποιθέναι*? Quare nullus dubito quin gravis aliquis hic lateat error, quem corrigere nequeo. Deficientibus scholiis, quid veteres hic legerint ignoramus.

ι 259. ἡμεῖς τοι Τροίηθεν ἀποπλαγχθέντες Ἀχαιοὶ
παντοίοισ' ἀνέμοισιν ὑπὲρ μέγα λαῖτμα θαλάσσης
ϝοίκαδε ϝιέμενοι, ἄλλην ὁδόν, ἄλλα κέλευθα
ἤλθομεν· οὕτω που Ζεὺς ἤθελε μητίσασθαι.

Sic interpungi solet, conspirante scholio: *ἐκ παραλλήλου τὸ αὐτό. τὰ γὰρ δύο ἓν σημαίνουσιν.* Sed displicet iners tautologia, quare malim, deleta virgula, scribere:

ϝοικάδε ϝιέμενοι ἄλλην ὁδόν, ἄλλα κέλευθα
ἤλθομεν·

i. e. *aliam viam inimus quam qua patriam repetere volebamus.* Quia enim *ϝίεσθαι* valet *ὁρμᾶν*, commode iungi potest cum accusativo *ἄλλην ὁδόν*.

ι 325. τοῦ μὲν ὅσον τ' ὀ ρ γ υ ῖ α ν ἐγὼν ἀπέκοψα παραστάς.

Tam hic quam duobus reliquis locis κ 167 et Ψ 327 numeri admittunt (adeoque favent) vetustiori formae *ὀρόγυια(ν)*. Cf. nota editorum ad Ψ 327.

ι 492. καὶ τότ' ἐγὼ Κύκλωπα προσηύδων· ἀμφὶ δ' ἑταῖροι
μειλιχίοισι ϝέπεσσιν ἐρήτυον ἄλλοθεν ἄλλος·
„σχέτλιε, τίπτ' ἐθέλεις ἐρεθιζέμεν' ἄγριον ἄνδρα;
ὃς καὶ νῦν τοσσόνδε βαλὼν βέλος ἤγαγε νῆα
αὖτις ἐς ἤπειρον, καὶ δὴ Φάμεν αὖθ' ὀλέεσθαι.

Haec apte et prudenter Ulixem monent sodales, qui ducem suum iterum Polyphemum compellare volentem cohibent, veriti

ne quod antehac factum erat (474—486) repeteretur; sed aeque inepta sunt quae post haec verba aliena, ni fallor, manus addidit:

εἰ δὲ φθεγξαμένου τε' ἢ αὐδήσαντος ἄκουσε,
σύν κεν ἄραξ' ἡμιν κεφαλὰς καὶ νήια δοῦρα
μαρμάρῳ ὀκριόεντι βαλών· τόσσον γὰρ ἵησι,

quae oratio neque *nunc ipsum* abhortantibus convenit, neque referri potest ad antegressa, ubi Cyclops, qui caecus, non surdus, erat, *auditis Ulixis convitiis* (cf. 475 sqq.) nec navem nec nautas saxo colliserat, sed saxi iactu aquam excitaverat, quae refluens navem reppulerat ad litus. Omni igitur sensu hi versus (in quibus etiam abundant verba ἢ αὐδήσαντος) carent et e textu exturbandi videntur.

ι 509. Τήλεμος Εὐρυμίδης.
Nomen patronymicum suspectum mihi admodum, quia ob breve υ Εὔρυμος non potest derivari neque a ῥυμός neque a ῥυμή. Recte se haberet v. c. Εὐδρομίδης.

κ 78. τείρετο δ' ἀνδρῶν θυμὸς ὑπ' ἐρεσίης ἀλεγεινῆς
ἡμετέρῃ ματίῃ, ἐπεὶ οὐκέτι φαίνετο πομπή.
Nescio an dativi instrumentales ἡμετέρῃ ματίῃ iungendi sint potius cum verbis οὐκέτι φαίνετο πομπή, itaque virgula sit delenda post ματίῃ, ponenda post ἀλεγεινῆς. Quamquam enim ἐπεί plerumque est prima sententiae vox, saepius tamen plura verba praemittuntur, velut E 27. Z 474. Θ 268, 397. Ψ 2. Φ 405. Hac autem interpunctione multo vividior fit oratio.

λ 599. αὐτὰρ ὅ γ' ἂψ ὤσασκε τιταινόμενος, κατὰ δ' ἱδρὼς
ἔρρεεν ἐκ μελέων, κονίη δ' ἐκ κρατὸς ὀρώρει.
Quae de Sisypho apud inferos poenas luenti dicuntur. Pro ἐκ κρατός, quod nemo intellegit, coniecta sunt ἀμέγαρτος (Naber), ἄσβεστος vel ὑπὸ ποσσί (editores Lugdunenses). Aliquanto lenius neque inepte, ut arbitror, conieceris ἔκπαγλος, quod ἐκπληκτικός explicare solent grammatici, coll. ξ 522 χειμὼν ἔκπαγλος.

μ 240. Dicitur de Charybdi
ἀλλ' ὅτ' ἀναβρόξειε θαλάσσης ἁλμυρὸν ὕδωρ,

πᾶσ' ἔντοσθ' ἐφάνεσκε κυκωμένη, ἀμφὶ δὲ πέτρη
δεινὸν ἐβεβρύχει, ὑπένερθε δὲ γαῖ' ἐφάνεσκε
ψάμμῳ κυανέη· τοὺς δὲ χλωρὸν δέος ᾕρει.

Ultimus versus, cuius alterum hemistichium ex Η 479 repetitum est, duplici de causa mihi suspectus; nam primo Homerus ceteris omnibus locis frequentissimis utitur forma ψάμαθος, deinde vero, quod etiam gravius, *arena* non *nigra* est, sed aut *flava* aut *candida*, neque igitur terram nigram reddere potest. Ita ἰλύϊ dicendum fuerat. Omissum vero vilem versiculum nemo, opinor, desiderabit. Sive autem cum Aristarcho κυανέη legimus, sive cum aliis κυανέῃ, res redit eodem.

ν 240. De Ithaca dicitur:

ἦ τοι μὲν τρηχεῖα καὶ οὐχ ἱππήλατός ἐστι,
οὐδὲ λίην λυπρή, ἀτὰρ οὐδ' εὐρεῖα τέτυκται·
ἐν μὲν γάρ ϝοι σῖτος ἀθέσφατος κτἑ.

Sententiae aperte laboranti succurrit ingeniosa editorum coniectura:

οὐδὲ λίην εὐρεῖ', ἀτὰρ οὐ λυπρή γε τέτυκται.

Sed male me habet ipsum illud λυπρή, quia alibi nusquam in Homericis radicis λυπ reperitur vestigium. Quare conieci:

οὐδὲ λίην λευρή, ἀτὰρ οὐδ' αὖ στεῖρα τέτυκται,

coll. η 123 λευρῷ ἐνὶ χώρῳ, et στεῖρα, *sterilis* κ 522. λ 30. υ 186, ubi de bove usurpatur, sed de terra adhibuit Euripides Andr. 712.

ν 274. τούς μ' ἐκέλευσα Πύλονδε καταστῆσαι καὶ ἐφέσσαι
ἢ εἰς Ἤλιδα δῖαν, ὅθι κρατέουσιν Ἐπειοί.

Molestum prothysterum facile evitari potuerat scribendo:

καταστῆσαι ἐφέσαντας.

ξ 295. εἰς Λιβύην μ' ἐπὶ νηὸς ἐφείσατο ποντοπόροιο
ψεύδεα βουλεύσας, ἵνα ϝοι σὺν φόρτον ἄγοιμι,
κεῖθι δέ μ' ὡς περάσειε καὶ ἄσπετον ὦνον ἕλοιτο.

Schol. τὸ ἑξῆς, ψεύδεα βουλεύσας ἐπὶ νηός μ' ἐέσσατο (sic) ποντοπόροιο ἐς Λιβύην, ἵνα — ἄγοιμι. Facile credimus, sed non est in constructione difficultas, verum in obscuritate verborum ψεύδεα βουλεύσας. Poenus ille personatum Cretensem navi imposuit,

ut falso dicebat, mercandi causa, sed re vera ut ipsum peregre venumdaret. Quare exspectatur aliquid huiuscemodi

ὡς φῆ ψευδόμενος, ἵνα κτέ.

Sed dictionis obscuritas fortasse ipsi poetae imputanda est.

ξ 475. νὺξ δ' ἄρ' ἐπῆλθε κακὴ Βορέαο πεσόντος
πηγυλίς, αὐτὰρ ὕπερθε χιὼν γένετ' ἠύτε λάχνη
ψυχρή, καὶ σακέεσσι περιτρέφετο κρύσταλλος.

Quam apta est Naberi emendatio pro λάχνη, merito recepta a Lugdunensibus, tam infelix est eiusdem coniectura ψεδνή, quod *rara* significans non est huius loci, qui manifeste contrariam notionem *densa*, *spissa* postulat. Quapropter nescio an lateat πυκνή.

ρ 235. ὃ δ' ἐμερμήριξεν 'Οδυσσεύς,
ἠὲ μεταΐξας ῥοπάλῳ ἐκ θυμὸν ἕλοιτο,
ἢ πρὸς γῆν ἐλάσειε κάρη ἀμφουδὶς ἀείρας.

Suspecta hic et alibi in Homericis forma novicia γῆ pro epica γαῖα. Fieri potest ut primitus fuerit ἠὲ πέδονδ' ἐλάσειε κτέ.

ρ 384. μάντιν ἢ ἰητῆρα κακῶν ἢ τέκτονα δούρων
ἢ καὶ θέσπιν ἀοιδόν, ὅ κεν τέρπῃσιν ἀείδων.

Huc rettulerim Hesychii glossam θεσπιάοιδος· ποιητής, leviter depravatam ex θέσπι<ς> ἀοιδός. Num enim quisquam poetam θεσπιάοιδον vocare potuerit, multum dubito.

σ 84. πέμψω σ' ἤπειρόνδε βαλὼν ἐν νηὶ μελαίνῃ
εἰς Ἔχετον βασιλῆα, βροτῶν δηλήμονα πάντων,
ὅς κ' ἀπὸ ῥῖνα τάμῃσι καὶ οὔατα νηλέι χαλκῷ
μήδεά τ' ἐξερύσας δώῃ κυσὶν ὠμὰ δάσασθαι.

Pudenda *evelli* nequeunt, possunt *excidi*, quare exspectabam:

μήδεά τ' ἐκκέρσας κτέ., i. e. ἐκτεμεῖν.

Sed vetustam sane librorum scripturam esse sive veram sive falsam, arguit locus simillimus χ 476, qui eandem admittit mutationem. Iudicent alii.

σ 112. Ulixem victorem e pugna cum Iro redeuntem his verbis proci salutant:

Ζεύς τοι δοίη, ξεῖνε, καὶ ἀθάνατοι θεοὶ ἄλλοι,
ὅττι μάλιστ' ἐθέλεις καί τοι φίλον ἔπλετο θυμῷ,
ὅς τοῦτον τὸν ἄναλτον ἀλητεύειν ἀπέπαυσας.

Atticum est τοῦτον τὸν, non homericum. Rescribo ὅς γ' οὕτως τὸν (*istum*) ἄναλτον ἀλητεύειν ἀπέπαυσας. Simili vitio laborat τ 372: ὥς σέθεν αἱ κύνες αἵδε καθεψιόωνται ἅπασαι, ubi conieci ὥς <ῥα> σέθεν κύνες αἵδε κτέ.

τ 44. Ulixes ad filium:

ἀλλὰ σὺ μὲν κατάλεξαι, ἐγὼ δ' ὑπολείψομαι αὖθι,
ὄφρα κ' ἔτι δμῳὰς καὶ μητέρα σὴν ἐρεθίζω.

In sequentibus vero neque ancillas neque Penelopen contra se irritat, sed revera uxori iis quae dicit vss. 70—89 iram movet contra ancillas, ut apparet ex huius oratione vss. 91—95. Quocirca corrigo:

ὄφρα κ' ἐπὶ δμῳὰς καὶ μητέρα σὴν ἐρεθίζω

ut etiam matrem incitem adversus ancillas.

τ 107. ὦ γύναι, οὔ κέν τίς σε βροτῶν ἐπ' ἀπείρονα γαῖαν
νεικέοι· κτέ.

Ferme nescio an huius loci sit maior laudatio, quae verbis inesset, si scriberetur νικάοι. *Nemo mortalium te praestantior.* Cf. B 370. I 130, 272. O 283. σ 319. Fortasse tamen nihil mutandum.

τ 177. Δωριέες τε τριχάικες.

Significare videtur *trifariam divisi prosilientes* (in pugna). Cf. editorum nota.

τ 188. στῆσε δ' ἐν Ἀμνισῷ, ὅθι τε σπέος Εἰλειθυίης,
ἐν λιμέσιν χαλεποῖσι, μόγις δ' ὑπάλυξεν ἀϝέλλας.

Naber, coll. Vergil. Aen. I 159 sqq. III 533 sqq. proposuit χθαμαλοῖσι, mihi haud displiceat γλαφυροῖσι, coll. μ 305 στήσαμεν ἐν λιμένι γλαφυρῷ ἐυϝεργέα νῆα. Cf. κ 92 ἔντοσθεν λιμένος κοίλοιο.

τ 255 sqq. Vid. Poittier, Mélanges Weil., p. 385 sqq.

τ 474. ἦ μάλ' Ὀδυσσεύς ἐσσι, φίλον τέκος· οὐδέ σ' ἐγώγε
πρὶν ἔγνων, πρὶν π ά ν τ α ϝάνακτ' ἐμὸν ἀμφαφάεσθαι.
Annotant editores „πάντα vix sanum; Duentzer ἄντα (γ' ἄντα?), vid. v. l. κ 453; sed cum verbo ἀφάεσθαι hoc adv. apte iungi vix potuit". Assentior. Conieci γ' α ὖ τ ε, *denuo.*

υ 116. μνηστῆρες πύματόν τε καὶ ὕστατον ἤματι τῷδε
ἐν μεγάροισ' Ὀδυσῆος ἑλοίατο δαῖτ' ἐρατεινήν,
οἳ δή μοι καμάτῳ θυμαλγέι γούνατ' ἔλυσαν
ἄλφιτα τευχούσῃ· νῦν ὕστατα δειπνήσειαν.
Vs. 118 sq. delet Duentzer, et vs. 119 sane melius abesset, sed vs. 118 procul dubio est genuinus.

υ 132. ἐ μ π λ ή γ δ η ν ἕτερόν γε τίει μερόπων ἀνθρώπων.
Sic Aristarchus, sed fortasse praestat altera lectio ἐ κ π λ ή γ δ η ν, *stolide.* Cf. σ 327 σύ γέ τις φρένας ἐ κ π ε π α τ α γ μ έ ν ο ς ἐσσί.

υ 138. ἀλλ' ὅτε δὴ κοίτοιο καὶ ὕπνου 'μιμνήσκοντο,
ἣ μὲν δέμνι' ἄνωγεν ὑποστορέσαι δ μ ῳ ῇ σ ι.
Propter vitiosum dativum I. H. Voss coll. γ 427 pro ἄνωγεν substitui iussit ἔειπεν. Num forte legendum δ μ ῷ ά ς ϝ ο ι, aut modulatius δ μ ο(ϝ)ϊ ά ς ϝ ο ι?

υ 166. ξεῖν', ἦ' ἄρ τ ί σ ε μᾶλλον Ἀχαιοὶ εἰσοράουσι,
ἦέ σ' ἀτιμάζουσι κατὰ μέγαρ', ὡς τὸ πάρος περ.
Vitiosus hiatus tolli potest scribendo:
ξεῖν', ἦ' ἄρ ν ύ τ ι μᾶλλον Ἀχαιοί <σ'> εἰσοράουσι κτἑ.

υ 185. τοῖσι δ' ἐπὶ τρίτος ἦλθε Φιλοίτιος ὄρχαμος ἀνδρῶν
βοῦν στεῖραν μνηστῆρσιν ἄγων καὶ π ί ο ν α ς α ἶ γ α ς.
Genuina lectio videtur π ί ο ν α μ ῆ λ α, scil. *oves*, nam Melanthius αἰπολος αἰγῶν vs. 174 iam αἶγας ἦγεν, αἳ πᾶσι μετέπρεπον αἰπολίοισι, δεῖπνον μνηστήρεσσι, et proci vs. 250 ἱέρευον ὄις μεγάλους καὶ πίονας αἶγας, ἱέρευον δὲ σύας σιάλους (quas Eumaeus adduxerat) καὶ βοῦν ἀγελαίην. Sic demum omnia bene concinunt.

υ 361. ἀλλά μιν αἶψα, νέοι, δόμου ἐκ πέμψασθε θύραζε
εἰς ἀ γ ο ρ ὴ ν ἔρχεσθαι, ἐπεὶ τάδε νυκτὶ ϝεϝίσκει.

Naberum, quod locus requiratur, unde quoquo versus aspectus pateat, coniicientem *δ ρ ο φ ὴ ν* iure refellunt editores animadvertendo obstare additum *θύραζε*. Si quid mutandum, melius conieceris *ἀ γ ρ ο ὺ ς*.

Φ 86. Antinous ad Eumaeum et bubulcum, qui conspecto heri sui, quem periisse putant, arcu lacrimas profuderant:

ἆ δειλώ, τί νυ δάκρυ κατείβετον ἠδὲ γυναικὶ
θυμὸν ἐνὶ στήθεσσιν ὀρίνετον; ᾗ τε καὶ ἄλλως
κεῖται ἐν ἄλγεσι θυμός, ἐπεὶ φίλον ὤλεσ' ἀκοίτην.
ἀλλ' ἀκέων δ α ί ν υ σ θ ε καθήμενοι, ἠὲ θύραζε
κλαίετον ἐξελθόντε κατ' αὐτόθι τόξα λιπόντε.

In extremo libro praecedenti commemorata est cenae praeparatio, sed priusquam cenant, proci auctore Penelope sagittandi per secures certamen aggrediuntur, itaque permire h. l. Eumaeus et Philoetius tranquille cenare iubentur.

Num forte hic locus labem concepit ex similibus β 311, ξ 195 (cf. 110) et primitus fuit:

ἀλλ' ἀκέων νυ γ έ ν ε σ θ ε καθημένοι κτέ.,

collata nota formula *ἀκὴν ἐγένοντο?*

χ 21. Interfecto Antinoo

τοὶ δ' ὁμάδησαν
μνηστῆρες κ α τ ὰ δ ῶ μ α, ἐπεὶ ϝίδον ἄνδρα πεσόντα,
ἐκ δὲ θρόνων ἀνόρουσαν ὀρινθέντες κ α τ ὰ δ ῶ μ α
πάντοσε παπταίνοντες ἐὺ δμητοὺς ποτὶ τοίχους.

Manifesto librariorum errore vox *δῶμα* repetita est. Poeta, ni fallor, dederat

ὀρινθέντες κ α τ ὰ θ υ μ ὸ ν κτέ.

ut passim legitur *θυμὸν* (*ἦτορ, κῆρ*) *ὀρίνειν*. Rectissime vero χ 360 legitur *ὀρινομένῳ κατὰ δῶμα*, qui locus fortasse huic fuit perniciosus. Frequentissimam esse apud Homerum formulam *κατὰ θυμόν* nemo ignorat.

χ 55. *ἀτὰρ ἧμες ὄπισθεν ἀ κ ε σ σ ά μ ε ν ο ι κατὰ δῆμον*
ὅσσα τοι ἐκπέποται καὶ ἐδήδεται ἐν μεγάροισι,
τιμὴν ἀμφὶς ἄγοντες ἐϝεικοσίβοια ϝέκαστος,
χαλκόν τε χρυσόν τ' ἀποδώσομεν, κτέ.

Recipi nequit Hartmani coniectura *ἀγειράμενοι*, quoniam quae epota sunt et comesa *compensari* quidem possunt, *colligi* vero nequeunt. Locis ν 14 et τ 197, quae attulit, nullum inest praesidium.

χ 171. Ulixes ad Eumaeum:

ἤ τοι ἐγὼ καὶ Τηλέμαχος μνηστῆρας ἀγαυοὺς
σχήσομεν ἔντοσθεν μεγάρων μάλα περ μεμαῶτας·
σφῶι δ' ἀποστρέψαντε πόδας καὶ χεῖρας ὕπερθε
εἰς θάλαμον βαλέμεν, — σανίδας δ' ἐκδῆσαι ὄπισθε, —
σειρὴν δὲ πλεκτὴν ἐξ αὐτόο πειρήναντε
κίον' ἀν' ὑψηλὴν ϝερύσαι πελάσαι τε δοκοῖσι,
ὥς κεν δϝῆθὰ ζωὸς ἐὼν χαλέπ' ἄλγεα πάσχῃ.

De inextricabilibus huius loci difficultatibus, quas luculenter exposuerunt editores, nihil addam. Deleto cum Bothio vs. 174 *εἰς — ὄπισθε*, expectamus aliquid huiuscemodi:

σφῶι δ' ἀποστρέψαντε διαμπερὲς εὖ μάλα χεῖρας,
σειρὴν δὲ πλεκτὴν κτἑ.

coll. vs. 189 sq.

σὺν δὲ πόδας χεῖράς τε 'δίδεν θυμαλγέι δεσμῷ
εὖ μάλ' ἀποστρέψαντε διαμπερές, ὡς ἐκέλευσε,
σειρὴν δὲ πλεκτὴν κτἑ.

Quantumvis enim incerta, non improbabilis tamen videtur suspicio, verba hic lecta *πόδας χεῖράς τε* interpolatorem movisse, ut vs. 173, cuius prius tantummodo hemistichium superfuerit, expleret verbis *πόδας καὶ χεῖρας ὕπερθε* ope loci Iliadis E 122.

Locis adeo misere habitis nullum certum remedium paratum esse non est quod dicam.

χ 225.

νείκεσσεν δ' Ὀδυσῆα (Minerva) *χολωτοῖσιν ϝεπέεσσι·*
οὐκέτι σοί γ', Ὀδυσεῦ, μένος ἔμπεδον οὐδέ τις ἀλκή,
οἵη ὅτ' ἀμφ' Ἑλένῃ λευκωλένῳ ἠυπατείρῃ,
εἰνάϝετες Τρώεσσιν ἐμάρναο νωλεμὲς αἰεί,
πολλοὺς δ' ἄνδρας ἔπεφνες ἐν αἰνῇ δηιοτῆτι.
πῶς δὴ νῦν, ὅτε σόν γε δόμον καὶ κτήμαθ' ἱκάνεις,
ἄντα· μνηστήρων ὀλοφύρεαι ἄλκιμος εἶναι;

Ultima verba sensu cassa. Intellegi posset *ὀλοφύρεαι ὥς τις* (vel *ἠύτ'*) *ἄναλκις*, nisi rem nimis exaggerare dea ita dicens

videretur. Ulixes enim vs. 208 minime *lamentatur* Minervam Mentoris specie indutam his verbis compellans:

Μέντορ, ἄμυνον ἀρήν, μνῆσαι δ' ἑτάροιο φίλοιο,
ὅς σ' ἀγάθ' ἐρρέζεσκον· ὁμηλικίη δέ μοί ἐσσι.

Quae res movisse videtur Lugdunenses, ut ipsum verbum ὀλοφύρεαι mendosum esse rati ἐπιλήθεαι proponerent. Numquam vero apud Homerum verbum λήθεσθαι cum compositis (ἐκ-, ἐπι-, κατα-, ἀπεκ-), cuius innumera exstant exempla, cum infinitivo coniungitur, excepto unico loco κ 557 ἐκλάθετο — καταβῆναι, sed constanter cum genetivo. Altius igitur vulnus, quod curare non possum, his verbis illatum videtur. Recte v. c. diceretur

ἄντα μνηστήρων ὀ λ ί γ ω ν ἐ π ι δ ε ύ ε α ι ἀ λ κ ῆ ς,

opposito vs. 229 π ο λ λ ο ὺ ς δ' ἄνδρας ἔπεφνες.

χ 344. Phemius supplex ad Ulixem:

γουνάομαί σ', Ὀδυσεῦ, σὺ δέ μ' αἴδεο καί μ' ἐλέησον.
αὐτῷ τοι μετόπισθ' ἄχος ἔσσεται, εἴ κεν ἀοιδὸν
πέφνῃς, ὅς τε θεοῖσι καὶ ἀνθρώποισιν ἀείδω.
αὐτοδίδακτος δ' εἰμί, θεὸς δέ μοι ἐν φρεσὶν οἴμας
παντοίας ἐνέφυσε· ϝ έ ϝ ο ι κ α δ έ τ ο ι π α ρ α ε ί δ ε ι ν
ὥς τε θεῷ· τῷ μή με λιλαίεο δειροτομῆσαι.

Non temere editores num verbum compositum hic tantum occurrens παραείδειν huic loco aptum sit quaerere videntur. Mihi imprimis displicet propter sequentia verba ὥς τε θεῷ et requiri puto verbum simplex, ut in praegressis. Accedit quod nusquam alibi apud Homerum apparet ἔοικα pro ἔοικέ με, quod crebro legitur. Vide igitur an corrigendum sit

ϝ έ ϝ ο ι κ ε δ έ τ ο ί (σ ο ί ?) μ' ἄ ρ' ἀ ε ί δ ε ι ν
ὥς τε θεῷ κτέ.

χ 367. Medon supplex ad Telemachum:

ὦ φίλ', ἐγὼ μὲν ὅδ' εἰμί· σὺ δ' ἴσχεο, ϝειπὲ δὲ πατρί,
μή με π ε ρ ι σ θ ε ν έ ω ν δηλήσεται ὀξέι χαλκῷ, κτέ.

Verba, quod olim iam monui, sensu cassa, propterea quod Medon πεπτηὼς ὑπὸ θρόνου ipsum Telemachum patri dicentem audiverat (356)

ἴ σ χ ε ο, μηδέ τι τοῦτον (Phemium) ἀναίτιον οὔταε χαλκῷ.

καὶ κήρυκα Μέδοντα σαώσομεν, ὅς τέ με' αἰεὶ
ϝοίκῳ ἐν ἡμετέρῳ 'κηδέσκετο παιδὸς ἐόντος.

Vix igitur huic dicere potuit: *Contine te* et *patri dic* (ut idem faciat), quae nunc ipsum fecisse noverat.

Exspectatur aliquid huiuscemodi:

ὦ Φίλ', ἐγὼ μὲν ὅδε· περὶ δὲ σχέο <λισσομένοιο>,
μή με πατὴρ θείνων δηλήσεται ὀξέϊ χαλκῷ.

Cf. Α 393 περίσχεο παιδός et ι 199. De verbi περισθενέων sanitate iam dubitarunt editores.

χ 379. ἑζέσθην δ' ἄρα τώ γε (Phemius et Medon) Διὸς μεγάλον ποτὶ βωμόν,
παντόσε παπταίνοντε, Φόνον ποτιδεγμένω αἰεί.

Si hi versus genuini sunt, apparet utrumque etiam post benigna Ulixis verba 372 sq. θάρσεο κτέ. vitae suae metuisse. Is autem vs. 375 dicens

ἀλλ' ἐξελθόντες μεγάρων ἕζεσθε θύραζε
ἐς Φόνον εἰς αὐλήν

Iovis aram, ubi considendum iis esset, non indicaverat. Iam vero, si genuinus est vs. 379, aperte omni suspicione vacat vs. sequens, quare improbanda videtur Hartmani coniectura hunc versum solum delentis, sed aut ambo simul servandi (quod malim) aut delendi, ut genuinus sit solus vs. 378

ὣς Φάτο, τὼ δ' ἔξω βήτην μεγάροιο κιόντε.

Non magis eidem assentior haerenti in πολλοὺς post πάντας vs. 383 sqq.

τοὺς δ' ἔϝιδεν μάλα πάντας ἐν αἵματι καὶ κονίῃσι
πεπτεότας πολλοὺς ὥς τ' ἰχθύας, οὕς θ' ἁλιῆας
κοῖλον ἐς αἰγιαλὸν πολιῆς ἔκτοσθε θαλάσσης
δικτύῳ ἐκϝέρυσαν πολυωπῷ, τοὶ δέ τε πάντες
κύμαθ' ἁλὸς ποθέοντες ἐπὶ ψαμάθοισι κέχυνται.

Multos procos *omnes* vidit in sanguine et pulvere iacentes, ut *multi* pisces rete capti *omnes* iacent in litore undam marinam desiderantes. Quid quaeso in his absoni aut inepti?

χ 443. Dicitur de ancillis:

θεινόμεναι ξίΦεσιν τανυήκεσιν, εἰς ὅ κε πάσας
ψυχὴν ἐξαΦέλησθε καὶ ἐκλελάθητ' 'ΑΦροδίτης,

τὴν ἄρ' ὑπὸ μνηστῆρσιν ἔχον μίσγοντό τε λάθρῃ.

Lugdunenses ultimum versum suspectant, quod vix Graecum sit Ἀφροδίτην ἔχειν. Reputandum vero hic Ἀφροδίτην non ipsam deam esse, sed voluptatem veneream, prorsus ut B 426 σπλάγχνα ὑπείρεχον Ἡφαίστοιο non Vulcanus significatur, sed ignis. Quocirca nulla mihi videtur inesse huic locutioni iustior offensio, quam si haereas in ἡδονὴν ἔχειν, λαμβάνειν similibusve.

ψ 218—224. Adversus Aristarchum satis probabiliter hos versus tuetur Platt, Class. Rev. 1899, 383.

ω 210. δμῶες ἀναγκαῖοι, τοί ϝοι φίλα ϝεργάζοντο.

I. e. *quae ipsi* (Laertae) *placebant*. Cf. ξ 227 ἐμοὶ τὰ φίλ' ἔσκε, τά που θεὸς ἐν φρέσ' ἔθηκε, alia multa. Moneo propter Hartmanum φίλα corruptum iudicantem.

ω 230. αὐτὰρ ὕπερθε
αἰγείην κυνέην κεφαλῇ ἔχε, πένθος ἀέξων.

Editores „Causa potius indicanda erat cur pileo caput texerit senex. Vid. vs. 229 sq., v. Herwerden (Quaest. ep. et el.) θάλπος ἀλέξων, E. Schultze πνῖγος ἀλέξων; neutrum tamen substantivum in Homero extat, neque activum ἀλέξειν usurpatur de eo qui se ipsum defendit [recte tamen hic habere videtur quia significat *a capite arcens*]. Si quid eiusmodi latet, suspicamur potius ad ψῦχος vel ὄμβρον (Hartman cf. Ar. Nub. 268) vitandum capiti imposuisse pilum". Coniecturae ὄμβρον favet imprimis Hesiodi locus Opp. 545 sq.

κεφαλῆφι δ' ὕπερθε
πῖλον ἔχειν ἀσκητόν, ἵν' οὔατα μὴ καταδεύῃ

scil. ὑετός. Potest etiam cogitari de scribendo αἶθρον ἀλέξων, i. e. *caeli intemperiem*, si recte quondam, assentientibus editoribus, ita hoc vocabulum interpretatus sum ξ 318.

ω 313. θυμὸς δ' ἔτι νῶιν ἐώλπει
μ(ε)ίξεσθαι ξενίῃ ἠδ' ἀγλαὰ δῶρα διδώσειν.

Tolerabilius sane quod proponunt Lugdunenses:

ἰδὲ (vel καὶ) δωσέμεν' ἀγλαὰ δῶρα.

Malim tamen, quo melius appareat quae exspectatur donorum reciprocatio:

ἠδ' ἀγλαὰ δῶρ' ἐπαμείψειν

coll. vs. 384 sqq.:

εἰ γάρ μιν ζωόν γε κίχῃς Ἰθάκης ἐνὶ δήμῳ,
τῷ κέν σ' εὖ δώροισιν ἀμειψάμενοι ἀπέπεμψε
καὶ ξενίῃ ἀγαθῇ.

Sic Z 230

τεύχεα δ' ἀλλήλοισ' ἐπαμείψομεν, ὄφρα καὶ οἵδε
γνώωσ' ὃ ξεῖνοι πατρώιοι εὐχόμεθ' εἶναι.

ω 395. Δολίος δ' ἰθὺς κίε χεῖρε πετάσσας
ἀμφοτέρω, Ὀδυσεὺς δὲ λαβὼν κύσε χεῖρ' ἐπὶ καρπῷ.

Ex ultimis verbis recte imitatorem agnovit Hartman, coll. E 458. Qui magis etiam agnoscitur e Laertae verbis ω 376 sqq.

αἲ γάρ, Ζεῦ τε πάτερ καὶ Ἀθηναίη καὶ Ἄπολλον,
οἷος Νήρικον εἷλον ἐῢ κτίμενον πτολίεθρον,
τοῖος ἐὼν κτέ.

quae Nestoris in Iliade personam referunt.

ω 426. Eupithes, Antinoi proci pater, in Ithacensium concione sic alloquitur factionem Ulixi adversariam:

ὦ φίλοι, ἦ μέγα ϝέργον ἀνὴρ ὅδε μήσατ' Ἀχαιούς·
τοὺς μὲν σὺν νήεσσιν ἄγων πολέας τε καὶ ἐσθλοὺς
ὤλεσε μὲν νῆας γλαφυράς, ἀπὸ δ' ὤλεσε λαούς·
τοὺς δ' ἐλθὼν ἔκτεινε Κεφαλλήνων ὄχ' ἀρίστους.
ἀλλ' ἄγετε, πρὶν τοῦτον ἢ εἰς Πύλον ὦκ' ἀφικέσθαι
ἢ καὶ ἐς Ἦλιδα δῖαν, ὅθι κρατέουσιν Ἐπειοί,
ἴομεν· ἦ καὶ ἔπειτα κατηφέες ἐσσόμεθ' αἰεί.

Num genuini sunt vss. 430 sq., qui facili negotio interpolari potuerunt ope locorum π 376 et ν 274 sq.? Si sunt, mente supplendum erit: *ut inde petant auxiliatores*, qualis tamen sententia vix et ne vix quidem, praesertim in sermonis epici ubertate, omitti potuisse videtur. Nisi vero hoc poeta voluit, me quidem iudice idoneo sensu hi versus carent. Qui enim quaeso cogitari poterat Ulixes vix redux in patriam et suarum rerum potitus fugam esse capturus?

In proximis recte iam editores eiecerunt vs. 437 inutilem et molestum.

AD SENECAM.

SCRIPSIT

W. C. K. CAPEL.

Senecae Epist. ed. O. Hense, ap. Teubner. 1898.

Ep. 89, 16. In hac paragrapho lacunam et quidem satis amplam mihi videor deprehendere. Morali enim philosophiae parte pertractata Seneca naturalem disponere incipit; haec autem *in duo scinditur: corporalia et incorporalia. utraque dividuntur in suos, ut ita dicam, gradus. corporum locus in hos primum, in ea quae faciunt et quae ex his gignuntur: gignuntur autem elementa. ipse* ⟨*de*⟩ [1]) *elementis locus, ut quidam putant, simplex est, ut quidam, in materiam et causam omnia moventem et elementa dividitur. Superest ut etc.*

Quomodo haec ulli interpreti sana videri potuerint, non intellego: nam elementa *gigni* dicuntur, deinde S. addit nonnullos esse qui locum ⟨de⟩ elementis „in materiam et causam omnia moventem et elementa" dividant. Mira sane elementa, quae et ipsa „gignantur" et „in materiam et causam omnia moventem et elementa" dividi possint. Quod vitium fortasse ita tolli potest, ut aut voc. *et elementa* tamquam glossema voc. *omnia* deleamus, aut pro *dividitur* legamus *dividuntur* (tunc subiectum est voc. *elementa*, et *autem* idem valet quod *etiam*). Sed gravius restat: nihil enim discimus de modo quo „incorporalia" dividi soleant; quod vix ac ne vix quidem neglegentiae auctoris attribui

1) *De* inserit unus e recentioribus cod., omittit B.

potest; quare satis multa hic excidisse suspicor, quae tamen supplere ne conabor quidem.

Ep. 90, 5. Saeculo aureo neminem iniustum fuisse Seneca perhibet, *cum bene imperanti bene pareretur nihilque rex maius minari male parentibus posset, quam ut abirent e regno.*

Gronovius legere iussit: *quam abire se regno*, quod quamquam Hensius in textum non recepit, tamen verum credit. Equidem Gronovii coniecturam necessariam non duco; haec enim, ni fallor, sententia est: „Gravissima poena, qua rex ille sapiens male parentes afficere poterat, exilium erat, quod ideo homines tantopere metuebant quia nusquam alibi tam feliciter vivebatur quam ubi sapiens reipublicae praeerat".

Ibid. 17. *Quid ergo? non quilibet*[1]) *virgeam cratem texuerunt manu et vili obliverunt luto, deinde [de] stipula aliisque silvestribus operuere fastigium, et pluviis per devexa labentibus hiemem transiere securi?*

Sic Hensius edidit; sed quid in hoc contextu voc. *quilibet* sibi velit non video; Haasii contra lectio mihi potior videtur: *non quaelibet virgea in cratem*[2]) *texuerunt etc.?* Subiectum quidem sic desideratur, quod tamen facillime mente suppleri potest; sed optimum sensum sic nanciscimur: „homines illi naturam sequentes", inquit Seneca, „non magna cura virgas legebant quas in cratem texerent, sed prima quaque virgula contenti erant".

Ibid. 22. Salse Seneca Posidonium deridet, qui, ut illius verbis utar, „sapientem etiam in pistrinum summittit". Panis enim coctionem Posidonius sapientem dicebat invenisse collato modo quo fruges in ore humano fractae in ventrem perveniant. Quod sic nobis Seneca narrat: *receptas, inquit* (Posidonius), *in os fruges concurrens inter se duritia dentium frangit, et quicquid excidit, ad eosdem dentes lingua refertur: tunc vero miscetur, ut facilius per fauces lubricas transeat.*

---

1) *Quaelibet* cod. B; *quilibet* aut *quamlibet* recentiores
2) Sic codex Velzensis; ceteri praepositionem omittunt.

Aliquid hic desiderari iam in recentioribus mss. indicatur, quorum nonnulli *salivae* post *vero* addunt; Buecheler autem *et umore miscetur* legere mavult. Tale quid hic omissum esse e sequentibus quoque apparet, ubi (§ 23) in panis fingendi descriptione legimus: *tum farinam aqua sparsit* etc. Sed quare Buechelero recentiorum lectio, quae, etiamsi e coniectura nata sit, bonum tamen sensum praebet, satisfacere non potuerit, me fugit; mihi quidem ea huic loco multo aptior videtur quam illud *umor*, quod magis generalem sensum habet.

Ibid. 38. De saeculo aureo loquens S. haec dicit: *Quid hominum illo genere felicius? in commune rerum natura fruebantur. sufficiebat illa ut parens in tutela* [1]) *omnium.*

Quod Buecheler proposuit, *ita tutela*, Hensius recepit, meo tamen iudicio iniuria. Sic enim *tutela* tutricis sensum accipit, quod nisi apud poetas [2]) fieri non solet. Ideo potius cum Haasio recentiorum lectionem sequi velim.

Ep. 92, 10. Vergilii notissimis de Scylla versibus (Aen. III 426 sqq.) citatis:

prima hominis facies et pulchro pectore virgo
pube tenus, postremo immani corpore pistrix
delphinum caudas utero commissa luporum,

ita S. pergit: *huic tamen Scyllae fera animalia adiuncta sunt, horrenda, velocia: at isti* (sc. Epicurei) *sapientiam ex quibus composuere portentis? prima ars hominis est ipsa virtus: huic committitur inutilis caro et fluida, receptandis tantum cibis habilis, ut ait Posidonius.*

Quomodo *arti* committi possit caro me latet; contra *pars*, quod recentiores exhibent, facile intellegitur; tunc enim *prima* idem significat ac *primaria.* Hanc lectionem etiam sequentia confirmare videntur: *virtus illa divina in lubricum desinit et superioribus eius partibus venerandis atque caelestibus animal iners ac marcidum adtexitur.*

1) Sic B A, *in tutelam* rec.

2) Cfr. e. g. Ovid. Met. XII 612; Fasti I 415. Priap. 36, 7. Hor. Od. IV 14, 43; Ep. I 1, 103. Tantummodo *navis tutela* pro dei imagine, quae in prora posita erat, etiam in prosa invenitur, e. g. Sen. Ep. 76, 13. Petron. 105; 108.

Quae deinde leguntur: *illa utcumque altera quies nihil quidem ipsa praestabat animo, sed impedimenta removebat: voluptas ultro dissolvit et omne robur emollit* non recte post *honesto inhonestum* (§ 6) transponi iussit O. Ribbeck; imperfecta enim illa *praestabat* et *removebat* indicant de re iam antea tractata hic sermonem fieri; si contra haec verba § 6 legerentur, praesens tempus omnino necessarium erat. Sed me iudice voc. *utcumque* utique delendum est, cum quomodo explicandum sit non videam; in § 6, unde huc irrepsisse videtur, bene iungitur cum verbo *recipi*, sed hic, ni fallor, omni sensu caret.

Ibid. 29. Haec paragraphus a Buechelero in integrum restituta esse mihi videtur; tantummodo pro voc. *hanc* in sent.: *per hanc potest non paenitenda agi vita* potius *haec* substituerim; nam *per hanc* nihil aliud significare potest quam *per hanc aetatem* (vid. contextus), quod vix aptum sensum praebet. Contra *per haec* omnia supra dicta: „oculorum et aurium sensum, bonam valetudinem, non foedum aspectum corporis, aetatis longius spatium'', continet.

Ep. 94, 31. In hac epistula quaeritur utrum ad vitam beatam *decreta* sufficiant an *admonitiones* quoque aliquid conferre possint. L. l. adversarius hoc obiicit: *si quis non habet recta decreta, quid illum admonitiones iuvabunt vitiosis obligatum?* Tunc S. respondet: *hoc scilicet, ut illis liberetur. non enim extincta in illo indoles naturalis est, sed obscurata et oppressa. sic quoque temptat resurgere et contra prava nititur, nancta vero praesidium et adiuta praeceptis evalescit, si tamen illam diutina pestis non infecit nec enecuit: hanc enim ne disciplina quidem philosophiae toto impetu suo conisa restituet.*

Pro *infecit*, quod codices dant, Buecheler *interfecit* legere mavult, quod Hensius etiam recepit, iniuria tamen, si me audias. Non multum enim interesse videtur inter *interfecit* et *enecuit*; contra *infecit* optime de diutinae pestis efficacitate dici potest, quare hoc omnino retinendum censeo.

Ibid. 41. *Nec tibi facile dixerim quemadmodum prosit* (sc. conversatio virorum bonorum), *sic ut illud intellegam profuisse.*

In altera sententiae parte non sine causa haeserunt Baehrensius et Buecheler, quorum alter pro *sic ut* potius *licet*, ille autem *cum* legi iubet. Neutrum tamen mihi placet; nam si Seneca revera clare intellexisset quomodo res se haberet, hoc alii quoque explicare potuisset. Quamobrem mihi ita legendum videtur: *nec — prosit, sic, ut illud intellegas profuisse.*

Ep. 95, 16. *Inde suffusio luridae bilis et decolor vultus tabesque in se putrescentium et retorridi digiti articulis obrigescentibus nervorumque sine sensu iacentium torpor aut palpitatio corporum sine intermissione vibrantium.*

Voc. *corporum*, quod iam Muretus delevit, ne ego quidem ferendum duco; alii autem *cordum* (Windhaus) aut *praecordiorum* (Buecheler) coniecerunt. Quod ad sententiae priorem partem attinet, non facile quis negaverit ad voc. *putrescentium* aliquid addendum esse; P. Thomas *tabesque viscerum putrescentium,* Koch *putrescentium dentium* temptaverunt. Quidni vitium unum cum altero tollamus transposito voc. *corporum* post *tabesque*, ita ut haec sententia evadat: *inde — tabesque corporum in se putrescentium et — nervorumque sine sensu iacentium torpor aut palpitatio sine intermissione vibrantium.*

Ep. 101, 8. *Qui cotidie vitae suae summam manum imposuit, non indiget tempore. ex hac autem indigentia timor nascitur et cupiditas futuri exedens animum. nihil est miserius dubitatione venientium quorsus evadant etc.*

Quid hic sibi velit: *venientium* sic nude positum frustra quaero; quare legendum censeo: *verentium* [1]), quod cum antecedentibus: *ex hac autem indigentia timor nascitur* e. q. s. bene cohaerere videtur.

Ep. 102, 27. Mortis metum inanem esse docens S. haec dicit: *Aequo animo membra iam supervacua dimitte et istuc corpus inhabitatum diu pone: scindetur, obruetur, abolebitur. quid contristaris? pereunt saepe velamenta nascentium.*

1) Cf. Ter. And. 176: „heri semper lenitas | verebar quorsum evaderet".

Iure Hensius voc. *saepe* corruptum putat; nam velamenta nascentium non *saepe*, sed *semper* pereunt. Viam medendi, ni fallor, iam diu indicavit Gruterus, *aeque* proponens, quam coniecturam lenissimam valde miror Hensium in textum non recepisse. Quod autem Buecheler coll. ep. 92, 34, ubi haec invenimus *divinus animus egressurus hominem, quo receptaculum suum conferatur — non magis ad se iudicat pertinere quam secundas ad editum infantem*, hic quoque *secundae* mavult, mihi utique displicet. Fac enim nos hunc virum doctum sequi, tunc ipso illo loco collato *velamenta nascentium* hic, ut supervacuum additamentum, delendum erat, et ne sic quidem bonum contextum nancisceremur: „ita solet fieri: pereunt secundae". Omnino aliquod vocabulum necessarium est, quod comparationem institui ostendit, neque video quomodo haec melius indicari possit quam eo quod Gruterus temptavit.

Ep. 104, 23. *Magnanimos nos natura produxit et ut quibusdam animalibus ferum dedit, quibusdam subdolum, quibusdam pavidum, ita nobis gloriosum et excelsum spiritum, quaerentem ubi honestissime, non ubi tutissime vivat, simillimum mundo, quem quantum mortalium passibus licet, sequitur aemulaturque; profert se, laudari et aspici credit.*

In hisce verbis duo vocabula viris criticis iure displicuerunt: pro *credit* enim Pincianus *gestit*, Gruterus *quaerit*, Hensius *contendit* vel *tendit* coniecerunt; mihi autem etiam *cupit* in mentem venit, quod satis prope a litteris traditis abest. Sed altera quaestio gravior restat, utrum cum codicibus *mundo* an cum Bartschio *deo* legendum sit. Vix mutatio haec dicenda est, cum facillime ex *simillimum deo* per dittographiam *simillimum mundo* nasci potuerit; tantummodo quaeramus oportet utrum in hunc contextum melius quadret. Hensius *mundo* servat coll. N. Q. II 45, 3 et prol. 13, qui loci hoc quidem probant Senecae mundum sive naturam et deum sive Iovem eosdem visos esse; sed inde non sequitur ubivis ea vocabula apte inter se commutari posse. Praeterea hoc nobis tenendum est Senecam in difficillimis quaestionibus, qualis est de natura dei, non semper sibi constitisse. Quas ob causas mihi certum videtur scriptorem hic, ubi de exemplo quod hominem sequi decet, loquitur, ei

non *mundum* sed *deum* ante oculos posuisse; quomodo enim aliquis mundum vel quadamtenus aemulari possit non intellego.

Ep. 109, 14. Satis mihi displicet quod Hensius in sent.: *In his* (sc. rebus civilibus ac domesticis) *sic illi opus est alieno consilio quomodo medico, quomodo gubernatore, quomodo advocato et litis ordinatore* lectionem codicum B A praetulit, qui *gubernatori* et *ordinatori* exhibent. Ea quae supra dedi in recentioribus quidem mss. reperiuntur, sed multo meliorem sensum praebent. Nam contextus, ni fallor, loci hic est: Si sapienti res est cum communis vitae rebus, quarum quamvis „summa adeptus" (§ 1) imperitus est, alieno auxilio indiget, aeque ac aegrotans medici, navigans gubernatoris, causam agens advocati ac litis ordinatoris opem requirit.

Ep. 116, 5 sq. Adulescenti cuidam quaerenti an sapiens amaturus esset Panaetium quondam haec respondisse Seneca refert: se de sapiente nihil statuere velle, hominibus autem ad sapientiam nitentibus amorem rem gravem periculosamque sibi videri; *aeque*, inquit, *facilitas amoris quam difficultas nocet: facilitate capimur, cum difficultate certamus. itaque conscii nobis imbecillitatis nostrae quiescamus. nec vino infirmum animum committamus nec formae nec adulationi nec ullis rebus blande trahentibus.*

Ultima verba *nec vino — trahentibus* Haasius olim traiecit in sequentem paragraphum, ita ut haec sententia efficeretur: *Quod Panaetius de amore quaerenti respondit, hoc ego de omnibus adfectibus dico: nec vino infirmum animum committamus nec formae nec adulationi nec ullis rebus blande trahentibus. Quantum possumus, [nos] a lubrico recedamus: in sicco quoque parum fortiter stamus.* Quae transpositio primo aspectu mihi satis verisimilis videbatur; re tamen diutius perpensa credo Hensium iure omnia intacta reliquisse. Si enim haec verba, ut Haasius voluit, Senecae, non Panaetii fuissent, tunc illud *blande*, ut opinor, non adiecisset. Seneca enim semper et ubique nos docet non solum voluptates sed etiam tales affectus quales sunt dolor, ira etc. vitare, qui non „blande" tamen nos trahunt (quamquam dolor nonnumquam in voluptatem cedere potest; vid. ep. 99, 25—30). Ne quis autem mihi obiiciat non esse dubium quin

Panaetius Stoicus idem quod Seneca in hac re censuerit, hoc observare velim: Panaetius iuveni de amore quaerenti primo respondet quid sibi de eo videatur; deinde pauca addit de aliis quae non minus quam amor voluptate sua nos allicere possint; Seneca contra per totam hanc epistulam non modo de voluptariis affectibus agit, sed omnem de iis locum tractat. Quod autem attinet ad voc. *nos*, quod supra intra cancellos posui, iure mihi videtur Haasius delevisse, licet Hensius retineat. Nam si *recedamus* sanum iudicamus, *nos* vitiosum videtur: nullum enim pondus in pronomine hoc loco inesse potest. Alii verbum corruptum duxerunt, sed nulla coniectura tam lenis excogitari potest quam est Haasii pronomen, quod fortasse per dittographiam natum est (possu*mus*, *nos*), delentis.

Ep. 119, 14. *Egregie itaque Horatius negat*[1]) *ad sitim pertinere quo poculo aqua aut quam eleganti manu ministretur. Nam si pertinere ad te iudicas, quam crinitus puer et quam perlucidum tibi poculum porrigat, non sitis.* Ad voc. *aqua* hoc Hensius annotat: „vide ne glossema sit *aqua* vel *aquae* (sic B A). Non sine causa Hensius hoc coniecit, quia nec Horatius voc. „aqua" usus est nec sitis omnino aqua sedanda; omnibus tamen accuratius perpensis glossema huic loco inesse non puto; si enim ad tam severam regulam omnia hic exigere velimus, etiam voc. *aut quam eleganti manu* spuria debeant esse, cum ne ea quidem apud poetam legantur. At vocabulo *et* in secunda parte sententiae deleto contextus mihi multo elegantior fieri videtur: *nam si pertinere ad te iudicas quam crinitus puer quam perlucidum tibi poculum porrigat, non sitis.*

Ep. 120, 20. *Maximum indicium est malae mentis fluctuatio et inter simulationem virtutum amoremque vitiorum adsidua iactatio. is*

„habebat saepe ducentos
saepe decem servos e. q. s."[2]).

Voc. *is* neque Mureto neque Buechelero satisfacere potuit,

---

1) Sat. I 2, 114: „num tibi, cum fauces urit sitis, aurea quaeris | pocula?"
2) Hor. Sat. I 3, 11 sq.

quorum alter delendum censuit, hic autem *aliquis* proposuit; mihi potius *iste* aut *talis* scribendum videtur.

Initio contra sequentis paragraphi voc. *isti* sanum non duco; quod ut indicem totus contextus inspiciendus est. Horatii versibus notissimis citatis ita Seneca pergit: *Homines* (sic felicissime Buecheler pro *omnes*) *isti tales sunt, qualem hunc describit Horatius Flaccus, numquam eundem, ne similem quidem sibi*: *adeo in diversum aberrat. multos dixi? prope est*, *ut omnes sint.* Sed ut textus nunc se habet, nusquam Seneca voc. *multos* utitur, quod tamen scriptoris neglegentiae attribui vix potest; ideo *multi* legere malim pro *isti*, quod quamquam per se non molestum tamen sine ullo sententiae detrimento omitti potest. Denique credo lectionem Horatii versuum qualem nobis Senecae codices exhibent meliorem esse quam est ea quae in poetae mss. invenitur:

modo reges atque tetrarchas,
omnia magna loquens, modo „sit mihi mensa tripes et
concha salis puri et toga quae defendere frigus
quamvis crassa queat".

Sic edi solet; nonne tamen sententia aliquanto elegantior evadit si voc. *et* inter *puri* et *toga* delemus? Nam ipsum illud asyndeton versum ita in duas partes dividit, ut in priore de supellectilis atque cenae, in altera de vestis simplicitate sermo fiat.

Ep. 121. Perlegenti hanc epistulam suspicio quaedam mihi nata est, quam licet multum absit ut ego certissimis atque invictis argumentis stabilire possim, tamen reticere nolui, quia fortasse ea quae a me in medium proferentur alios monebunt ad accurate perpendendas difficultates, quae mihi in hac epistula inesse videntur. Sic autem incipit: *Litigabis, ego video, cum tibi hodiernam quaestiunculam* [1]), *in qua satis diu haesimus, exposuero. iterum enim exclamabis: „hoc quid ad mores?" sed exclama, dum tibi primum alios opponam, cum quibus litiges, Posidonium et Archidemum: hi iudicium accipient.*

---

1) Sc. „an esset omnibus animalibus constitutionis suae sensus" (§ 5).

In nullius ore haec magis mira videri possunt quam in ore Senecae, qui ipse facere solet quod nunc metuit ne Lucilius facturus sit: quotiens enim hic ei quaestiones proponit, quae non ad morum correctionem faciant, eas solvere quidem temptat, sed ita ut saepe in fine epistulae Lucilio obiiciat quod non potius ea tantummodo, quae ad mores spectent, curet (vid. e. g. ep. 48; 85, 1; 106; 113; 117); at nunc, ut S. expectat, Lucilius *litigabit* et *iterum (!) exclamabit: „hoc quid ad mores?"* Quapropter suspicio quaedam mihi exorta est, quam tamen vix in medium proferre audeo: potestne fieri ut haec epistula non Senecae ad Lucilium, sed Lucilii ad Senecam inscribi debeat? Sic enim initium bene se habet. Huc duae aliae res accedunt: primum quod multo aptius Lucilius auctoritatem Posidonii et Archidemi invocare posse videtur quam Seneca: discipuli enim, non magistri est magnorum philosophorum nomina memorare ut ostendat ea quae quaerat ne iis quidem studio indigna visa esse: deinde quod § 18 de prioribus epistulis sermo est, in quibus narratum erat tenera quoque animalia statim postquam nata sunt, bene scire quid sibi infestum sit; cuiusmodi nihil in antecedentibus epistulis invenitur [1]); quod argumentum quamquam probe scio non permultum valere, quia in viginti libris qui nobis servati sunt multa interire potuerunt, tamen non omni pondere in hac quaestione caret. Nec nomen Lucilii in hac epistula usquam legi observatum velim, quamquam etiam a plerisque aliis abest.

Quod ad scribendi modum attinet, non nego hunc eiusmodi esse ut nihil insit quod non a Seneca sic dici potuerit; immo libenter concedo eum plane Senecae aptum videri. Sed hoc loco memorare mihi liceat quae G. Boissier scripsit in libro „La religion romaine" II p. 43, ubi agit de litteris Sereni quae dialogum de animi tranquillitate praecedunt: „Il est surtout une réflexion qu'on ne peut s'empêcher de faire, quand on lit le traité de Sénèque et la lettre qui le précède: on y voit que Serenus a subi entièrement l'empreinte du maître. Il s'exprime comme lui, il recherche les traits fins et piquants (voyez la

1) Quod Hensius ep. 102, 3 huc vocat ut ostendat plura hodie desiderari, mihi ideo non magni momenti videtur, quod ibi contextus totus non sanus videtur; Haasius e. g. in fine praecedentis epistulae lacunam sibi videtur deprehendere.

description des repas de son temps et surtout ce trait (1, 6): „cibus rediturus qua intraverit"); il n'est pas exempt non plus d'une certaine emphase (1, 10: „ut omnibus civibus, omnibus denique mortalibus utilior paratiorque sim"): c'est tout à fait la manière et le style de Sénèque." — Nam cum Serenus in scribendi colore alter, ut ita dicam, Seneca factus sit, nulli mirum videri poterit Lucilium, inter quem et Senecam per multos annos litterarum commercium exstitit, eodem plane modo ac Senecam scribere coepisse.

Sed quominus pro certo affirmare ausim hanc epistulam Lucilio attribuendam esse, obstant quae § 4 leguntur. Postquam is, ad quem data est, haec dicens inductus est: *Ego volo discere, quomodo minus cupiam, minus timeam. superstitionem mihi excute. doce leve esse vanumque hoc, quod felicitas dicitur, unam illi syllabam facillime accedere*, sic pergitur: *desiderio tuo satisfaciam, et virtutes exhortabor et vitia converberabo. licet aliquis nimium inmoderatumque in hac parte me iudicet; non desistam persequi nequitiam et adfectus efferatissimos inhibere et voluptates ituras in dolorem compescere et votis opstrepere. quidni? cum maxima malorum optaverimus, et ex gratulatione natum sit quidquid adloquimur. interim permitte mihi ea, quae paulo remotiora videntur, excutere.* Concedo haec omnia melius a Seneca quam a Lucilio dici potuisse; praesertim illud *votis opstrepere* nobis in mentem revocat epistulam sexagesimam, ubi de eadem fere re agitur; e. g. § 1: *o quam inimica nobis sunt vota nostrorum! eo quidem inimiciora quo cessere felicius* e. q. s. Nihilominus in hac paragrapho nescio quid inest quod dubito annon Seneca ita scripturus fuerit: *non desistam — affectus efferatissimos inhibere et voluptates ituras in dolorem compescere.* Sicine Seneca loqui solet? Vid. modo quae ep. 116 legimus: *Utrum satius sit modicos habere adfectus an nullos, saepe quaesitum est — ego non video quomodo salubris esse aut utilis possit ulla mediocritas morbi* (§ 1); *inbecillus est primo omnis adfectus. deinde ipse se concitat et vires, dum procedit, parat: excluditur facilius quam expellitur. — ergo intrantibus resistamus, quia facilius, ut dixi, non recipiuntur quam exeunt* (§ 3); *sapienti non sollicite custodire se tutum est — nobis quia non est regredi facile, optimum est omnino non progredi* (§ 4). Cfr. praeterea § 6 sqq.

Hisce omnibus accurate perpensis me adhuc in dubio esse quid statuendum sit fateor; epistulam Senecae non esse ex iis quae § 1 sq. leguntur mihi admodum verisimile fit; collata tamen § 4 pro certo affirmare non ausim Lucilio deberi. Ergo lis adhuc sub iudice videtur; spero tamen fore ut mox aliquis existat qui nebulas disiciat et totum epistulae sensum atque contextum clarum reddat. Cum tamen vulnus indicandum prius quam sanandum sit, oleum et operam me non perdidisse confidere audeo.

Ep. 122, 15. Hoc loco Seneca nobis Pedonis Albinovani „fabulatoris elegantissimi" narratiunculam satis festivam de S. Papinio „lucifuga" servavit; § 16 haec legimus: *circa lucem discurritur, pueri vocantur, cellarii, coqui tumultuantur. quaero* (sc. Albinovanus) *quid sit: dicitur mulsum et halicam poposcisse, a balneo exisse. excedebat, inquit, huius diem cena minime, valde enim frugaliter vivebat: nihil consumebat nisi noctem. itaque credendo dicentibus illum quibusdam avarum et sordidum „vos", inquit, „illum et lychnobium dicetis"*. Mitto quod cum Madvigio pro ultimis verbis legere malim: *illum ἐλλυχνιόβιον dicite*; multo enim molestius est verbum *credendo* quod B A p exhibent, *credo* autem recentiores. Ante omnia statuendum est ubi ipsius Albinovani verba desinant; nisi ego fallor, Seneca rursus loqui incipit post *noctem*; si enim *itaque — dicetis* adhuc Albinovani essent, pro *inquit* omnino *inquam* legendum erat. Quod autem ad voc. *credendo* attinet: lectio recentiorum mihi non magis quam Hensio placet; praeterea verisimile non est librarios pro solito *credo* satis rarum illud *credendo* errore scripsisse. Itaque pro certo habeo in emendando proficiscendum esse a voc. *credendo*; quod ut iure defendat Hensius multum vereor. Ego plane aliam viam inire malim; pro *credendo* potius nomen proprium, quod post magnum intervallum bene repeti potest, expectaverim, ita ut haec nanciscamur: *itaque* *idem Pedo dicentibus illum quibusdam avarum et sordidum „vos" inquit „illum* [1]) *et lychnobium dicetis* (vel potius: *ἐλλυχνιόβιον dicite*)".

1) An pronomen delendum tamquam repetitum ex praecedentibus?

Ep. 123, 4. *Aestimari non potest, quantam voluptatem capiam ex eo, quod lassitudo mea sibi ipsa adsuescit: non unctores, non balineum, non ullum aliud remedium quam temporis quaero. nam quod labor contraxit, quies tollit. haec qualiscumque cena aditiali iucundior erit. aliquod enim experimentum animi sumpsi subito.* In hisce verbis nonnullos viros doctos, inter quos gaudeo Hensium non fuisse, male habuerunt voc. *aliquod enim*; iam codices recentiores: *aliquando enim* exhibent, Haasius autem verba seclusit, Weidner coniecit *aliquotiens*, Gertzius *aliquod denique*. Quid enim simplicius excogitari potest quam ea quae hic leguntur: „cena quam expectans in lectulo iaceo, mihi iucundissima erit; hodie enim animi patientiam temptavi, quod temptamen mihi tam bene cessit, ut eo cenam meam, quae sine dubio frugalissima, ne dicam sordida erit, conditum iri merito credam."

Ibid. 16. *mors malum non est: quid quaeris? sola ius aecum generis humani.* Sic B A; at haec lectio non omnibus satisfecit, nam in Hensii annotatione haec legimus: *„scilicet ius* coniecit Bartsch, potuit *quid quaeris illa? ius* e. q. s.". Ergo ne Hensius quidem ipse locum sanum ducere videtur; ego contra illud *sola* omnino retinere velim; „tantum", inquit Seneca, „abest ut mortem malum vocari liceat, ut ea contra *sola* omnibus hominibus par sit; cum in ceteris omnibus rebus inter se differant, vita peracta unus atque idem finis omnes exspectat".

Ep. 124, 10 sq. Postquam Seneca nos docuit „bonum non in quolibet corpore, non in qualibet aetate inveniri et tantum abesse ab infantia, quantum a primo ultimum, quantum ab initio perfectum", haec sequuntur: *ergo nec in tenero, modo coalescente corpusculo est. quidni non sit? non magis quam in semine. hoc si dicas, aliquod arboris ac sati bonum novimus: hoc non est in prima fronde, quae emissa cum maxime solum rumpit.* Voc. *hoc si dicas* nonnullis corrupta visa sunt, quorum coniecturas memorat Hensius, qui tamen ipse omnia iure optimo, ni fallor, intacta reliquit. Sic enim locus mihi explicandus videtur: „bonum non est in corpusculo quod modo natum est, non magis quam in semine. Si tu tamen hoc dicas (sc. bonum quoddam in semine esse), hoc obiecerim: novimus quidem ali-

quod arboris ac sati bonum, sed hoc nondum est in prima fronde, nedum in semine." Hoc modo si verba tradita accipimus, fortasse auctor paulo obscurius hic locutus esse merito dici potest, nulla tamen mutatione opus esse videtur.

Ibid. 24. *Tunc beatum esse te iudica, cum visis, quae homines eripiunt, optant, custodiunt, nihil inveneris, non dico quod malis, sed quod velis.*

Verbum *eripiunt* utique corruptum esse censeo; quid enim hoc loco significare potest? De talibus enim solum rebus dicitur, quas iniusto modo adipiscimur; at Seneca hic de omnibus fortunae bonis quocumque modo quaesitis loquitur. Nec non ordo verborum satis mirabilis est: primum *eripiunt*, deinde *optant*, denique *custodiunt*. Mihi in mentem venit *cupiunt*, quod tamen propter sequens *optant* [1]) nisi dubitanter proponere non audeo.

1) An et hoc vitiose traditum pro *appetunt*?

AD VERGILII AEN. I 39 SQQ.

Pallasne exurere classem
Argivom atque ipsos potuit submergere ponto
unius ob noxam et furias Aiacis Oilei?
Ipsa Iovis rapidum iaculata e nubibus ignem
disiecitque ratis evertitque aequora ventis,
illum exspirantem transfixo pectore flammas
turbine corripuit scopuloque infixit acuto;
ast ego, quae divom incedo regina Iovisque
et soror et coniunx, una cum gente tot annos
bella gero.

His in versibus nequaquam clare apparet ea oppositio quae exstare debebat tum inter Minervam et Iunonem tum inter naves et Aiacem (cf. sis illud *classem Argivom atque ipsos*): et mihi quidem vix esse dubitandum videtur quin e multis illis qui volventibus annis Vergilii carmina exscripserunt ab aliquo ita peccatum fuerit, ut quae fuerant *illa* et *ipsum* pronomina, ea commiscuerit atque in alterius alterum sedem leviter mutata forma migrare coegerit. Quod si verum est, ita refingendus est locus:

Illa Iovis rapidum cet.
ipsum exspirantem cet.

M. Lamson Earle.

AD LUCIANUM.

SCRIPSIT

K. G. P. SCHWARTZ.

(*Continuantur e Vol. XXX pag.* 366.)

Prometh. C. 4: *περιμένειν ἀναγκαῖον, ἔστ' ἂν ὁ ἀετὸς καταπτῇ ἐπιμελησόμενός σου τοῦ ἥπατος.* Non tam inhumane et scurriliter quam absurde et inficete hoc dictum est. Mica salis ioco non inest, in quo id quod per ambages significatur, non aliqua pelluceat. Quid autem inter se commune habent *iecur corrodere* et *iecori consulere*? Nihil prorsus. Poterat hoc iactari in pharmacopolam vel medicum ignarum: 'En virum, qui curam iecoris tui suscipiat, cui bene est mandatum iecur tuum!' Verum de ave rapaci rostro et unguibus miseri Titanis praecordia lacerante, si acerbe iocari voluisset, eiusmodi aliquid dictum oportebat: 'quae ex iecore tuo minutal est factura' vel 'cui tu saliares dapes suppeditabis' vel 'quae novi generis parasitae te regem faciet', vel quae praeterea innumera excogitari possunt legentibus magis minusve placitura, non tamen omnino improbanda, dummodo contineant quod supplicio, cui illuditur, connexum sit. Accedit quod malevolentia et immanitas a Mercurii persona, qualis a Luciano in hoc dialogo inducitur, sunt alienae; clementem et misericordem animum produnt vota pro liberatione herois, quem patrocinium generis humani cruci affixit: *εἰ γὰρ γένοιτο, ὦ Προμηθεῦ, ταῦτα καὶ ἐπίδοιμί σε λελυμένον, ἐν ἡμῖν εὐωχούμενον*; et mox discedens: *ὑπόμενε οὖν καρτερῶς· εἴη δὲ ἤδη σοι τὸν Θηβαῖον ὃν φῂς τοξότην ἐπιφανῆναι, ὡς παύσειεν ἀνατεμνόμενον ὑπὸ τοῦ ὀρνέου.*

Quid sit legendum, locus ille Vergilii docebit unus omnium praeclarissimus de Laocoontis una cum filiis foedissimo interitu:

'Illi agmine certo
Laocoonta petunt; et primum parva duorum
Corpora natorum serpens amplexus uterque
Implicat et miseros morsu *depascitur* artus'.

Exstat ad hunc versum annotatio Heynii: 'Morsu depascitur, ἐπινέμεται, proprie de eo, qui devorat; h. l. ornate pro mordet'. 'Quod quaerimus, hic est'. Scilicet νέμεσθαι, ἐκνέμεσθαι, ἐπινέμεσθαι locum habent, ubi malum aliquod serpit et diffunditur, in morbo, in incendio, in dolore ceterisque animi affectibus. Sic etiam de aquila lento morsu pedetentim Promethei iecur exedente atque depascente optime dictum erit: ἐπινεμησόμενός σου τὸ ἧπαρ.

Ibid. C. 6: πάνυ γοῦν, ὦ Προμηθεῦ, μακρῶν δεῖ λόγων καὶ ἱκανῆς τινος παρασκευῆς ἐπὶ τὰ σοὶ πεπραγμένα. Nimis languidum hoc videtur; loci ironia fortius aliquid requirit et nervosius. Respectu habito eorum, quae paullo ante Vulcanus dixerat: ἐγὼ γὰρ οὐ πρὸς λόγοις τοῖς δικανικοῖς εἰμι et Platonis verborum in C. 23 Piscatoris: ἀλλά τινος ἐλεγκτικῆς καὶ δικανικῆς παρασκευῆς, nihil dubito quin hic quoque δικανικῆς scribendum sit.

Ibid. C. 16: ἔτι καὶ τοῦτο ἴσως φαίης ἄν, ὅτι ἀνάγκη πολλὰ ἡμᾶς ἔχειν πράγματα ἐπιμελουμένους αὐτῶν. οὐκοῦν διά γε τοῦτο καὶ ὁ νομεὺς ἀχθέσθω ἐπὶ τῷ ἔχειν τὴν ἀγέλην. Quam pueriliter et κακοφώνως adiicitur: διότι ἀναγκαῖον ἐπιμελεῖσθαι αὐτῷ αὐτῆς!

Deor. Dial. 4. 1. Ganymedes vix oculis suis credens, cum eum, quem modo aquilam conspexerat, derepente hominem, ut putat, factum videt: ἄνθρωπε, οὐκ αἰετὸς ἄρτι ἦσθα; ... πῶς οὖν τὰ μὲν πτερά σοι ἐκεῖνα ἐξερρύηκε, σὺ δὲ ἄλλος ἤδη ἀναπέφηνας; Pro ἄλλος, quod mihi merito suspectum erat, dubitanter olim ἀλλοῖος proposueram; nunc mihi obtusus videor, qui non intellexerim in voce corrupta nihil aliud posse latere quam ἄνθρωπος, quod per compendium ἀνος exaratum cum

ἄλλος saepe confunditur. Rem extra dubium ponit Iovis responsum: *ἀλλ' οὔτε ἄνθρωπον ὁρᾷς, ὦ μειράκιον, οὔτε αἰετόν.*

Cyclopas Iovi fulmina fabricari iam inde ab Hesiodo vulgi erat opinio; nec dissentit Lucianus, cuius rei vide disertissimum testimonium in Timonis C. 19: *σὺ δέ, ὦ Ἑρμῆ, μέμνησο ἐπανιὼν πρὸς ἡμᾶς ἄγειν τοὺς Κύκλωπας ἐκ τῆς Αἴτνης, ἵνα τὸν κεραυνὸν ἀκονήσαντες ἐπισκευάσωσιν.* Itaque magnopere miror, quod nunc eundem Iovem ita facit loquentem: *Διὸς δὲ οὐκ ἤκουσας ὄνομα τοῦ ὕοντος καὶ βροντῶντος καὶ ἀστραπὰς ποιοῦντος;* Scribendum existimo: *προιέντος.* Quo verbo eo sensu, qui apud Homerum est pervulgatus, *emittendi* scilicet et *iaculandi,* suo iure Lucianus uti potuit. Quam multa enim Homero sublegit, quae apud alios solutae orationis scriptores aut multo rarius inveniuntur aut omnino desunt! Prorsus eodem modo in Timonis C. 3 verbo *προακοντίζω* usus est, quod alibi legi non videtur: *ἡ ἀστραπὴ συνεχὲς ὥσπερ εἰς ἀκροβολισμὸν προηκοντίζετο.*

Ibid. C. 4 Ganymedi roganti: An tibi iucundius cum alio dormire? *ναί, μετά γε τοιούτου* respondet Iuppiter *οἷος εἶ σύ, Γανύμηδες, · οὕτω καλός.* Cui ille rursus: *τί γάρ σε πρὸς τὸν ὕπνον ὀνήσει τὸ κάλλος;* Multi verba *οὕτω καλός* ut glossema expungunt; quos neutiquam sequor. Quid enim? Est Ganymedes, qualis a Luciano informatur, puer simplex, subrusticus, omnis mali ignarus, modestiae et innocentiae et pastoricii candoris plenus. Ipsum Iovem sic afficit, ut mirabundus exclamet: *ὡς ἀφελὴς ὁ παῖς ἐστι καὶ ἁπλοϊκὸς καὶ αὐτὸ δὴ τοῦτο παῖς ἔτι!* Caditne in eiusmodi indolem atque mores, sicubi 'talis qualis tu' sibi dici audiat, tamquam pavonem laudatum continuo caudam explicare et pulchritudinis gloria titillari? Vanam et placendi studiosam puellam hoc deceat; Ganymedes se formosum esse ne suspicari quidem potest; robustum se esse novit et industrium et sobrium; si laudem meruit, propter haec se meruisse arbitrari debet. Responsum eius stare non poterit, nisi verba *οὕτω καλός* retinueris.

Ibid. 20. 16. — Paris ad Venerem: *οὐκοῦν ἐπὶ τούτοις δίδωμι τὸ μῆλον, ἐπὶ τούτοις λάμβανε.* Haec ita refinxit Cobetus ut

priora *δίδωμι* in *δίδου μοι* mutata Veneri tribueret, ad quae Paris malum porrigens: *ἐπὶ τούτοις λάμβανε.* Considerandum tamen annon magis etiam placeat *δίδως μοι*, quod et traditae scripturae est propius et deae subblandienti quam maxime conveniens. In 21. 2 pro *ὃν ἐχεμυθεῖν ἠπιστάμην*, quia manifesto soloecum est — quis enim locus est infinitivo? — repone *ἐχέμυθον*, et 26. 1 *ἄρτι μὲν νεκρός, ἄρτι δὲ θεός ἐστιν ἑκάτερος αὐτῶν* pro *ἄτερος*. Cf. 24. 2: *τὰ τῆς Λήδας τέκνα παρ' ἡμέραν ἑκάτερος ἐν οὐρανῷ ἢ ἐν ᾅδου εἰσίν.*

Dial. Deor. Mar. 4. 2. Proteus: *σὺ δέ μοι, Μενέλαε, δοκεῖς οὐδὲ πολύπουν ἑορακέναι πώποτε οὐδὲ ὃ πάσχει ὁ ἰχθὺς οὗτος εἰδέναι.* Menelaus: *Ἀλλὰ τὸν μὲν πολύπουν εἶδον, ἃ πάσχει δέ, ἡδέως ἂν μάθοιμι παρὰ σοῦ.* Ignorare se naturam polypi his verbis declarat. Quam a Proteo edoctus *Φασὶ ταῦτα· τὸ δὲ σὸν πολλῷ παραδοξότερον, ὦ Πρωτεῦ.* Fierine potest, ut qui modo se omnia de polypo nescire dixisset, *ὀστράκου μεταπεσόντος* tamquam de re notissima 'ita aiunt' respondeat? Non credo, et suspicio mihi nata est veram lectionem fuisse: *Φύσει ταῦτα*, hoc sensu: quae tu de polypo narras mira sunt quidem, sed *secundum naturam*; tuae vero transfigurationes naturam violant et multo magis sunt praeposterae.

Ibid. 8. 1: *καὶ μέμφομαί γε τῷ Διονύσῳ ὅτι ὑμᾶς καταναυμαχήσας μετέβαλε, δέον χειρώσασθαι μόνον, ὥσπερ τοὺς ἄλλους ὑπηγάγετο.* Immo: *τοὺς ἄλλους οὓς ὑπηγάγετο.*

Ibid. 10. 2: *τὸν δράκοντα δέ, ὃς νῦν ἐξοιστρεῖ αὐτὴν φοβῶν.* Quod conieceram: *σοβῶν*, id egregie confirmatur versu Antipatris Sidonii (Anth. VI, 219), ubi haec eadem verba coniuncta leguntur: *σεσοβημένος οἴστρῳ.*

Dial. Mort. 2. 1. Pluto Menippum leniter reprehendens, quod Midam et Croesum et Sardanapallum omnibus modis vexet et derideat: *ἀλλ' οὐ χρή· λυποῦνται γὰρ οὐ μικρῶν στερόμενοι.* Deest aliquid ad sententiam: *iustum* ac *legitimum* esse dolorem praedicandum erat. Quapropter rescripserim: *λυποῦνται γὰρ οὐ μάτην οὐ μικρῶν στερόμενοι.* Quam facile id excidere poterat!

Ibid. 5. 2: *καὶ ὅλως ἀεὶ θανόντι ἐοικὼς ἔρρωται πολὺ μᾶλλον τῶν νέων· οἱ δὲ ἤδη τὸν κλῆρον ἐν σφίσι διῃρημένοι βόσκονται ζωὴν μακαρίαν πρὸς ἑαυτοὺς τιθέντες.* Pro absurdo *ἀεὶ θανόντι* scripseram *ἀσθενοῦντι*, idque Sommerbrodtius in textum recepit. Sed praeterea male me habet *βόσκονται* absolute positum, neque apud interpretes quod satisfaciat invenio. Periit, nisi fallor, unum vocabulum, quo revocato sensum restitues: *ἐλπίσι βόσκονται.* Decantatum est illud Euripidis in Phoenissis:

αἱ δ' ἐλπίδες βόσκουσι φυγάδας, ὡς λόγος;

itemque Sophocles (Antig. 1225): *ἐλπίσιν δὲ βόσκομαι.*

Ibid. 6. 3: *ταῦτα μέν, ὦ Τερψίων, πολὺ συνετώτερα γίγνεται ἤπερ σοὶ δοκεῖ.* Mendose pro *συνετώτερον*; patet enim *adverbium* requiri: *συνετῶς ταῦτα γίγνεται*, *sapienter* haec fiunt. Deinde pergit: 'Novam artem vos excogitastis, flagrantes amore senum et vetularum, *καὶ μάλιστα, εἰ ἄτεκνοι εἶεν, οἱ δὲ ἔντεκνοι ὑμῖν ἀνέραστοι. καίτοι πολλοὶ ἤδη τῶν ἐρωμένων συνέντες ὑμῶν τὴν πανουργίαν τοῦ ἔρωτος, ἢν καὶ τύχωσι παῖδας ἔχοντες, μισεῖν αὐτοὺς πλάττονται, ὡς καὶ αὐτοὶ ἐραστὰς ἔχωσιν.* Ridemus aliena cogitantem, cum perspicillum quaerit, quod in naso positum habet; sed non multo saniores sunt *οἱ ἐρώμενοι*, qui odium in liberos simulant, *ὡς ἐραστὰς ἔχωσι*; i. e., qui operose id appetunt quod habent; siquidem *ἐρώμενος* is est cui sunt *ἐρασταί*. Et iidem quattuor verborum intervallo *ἀνέραστοι* dicuntur! Requiritur plane contrarium, et verum existimo: *πολλοὶ ἤδη τῶν παρορωμένων.* Qui liberos habent negliguntur et in nullo sunt numero. Speciem aliquam errori praebuerunt verba *τοῦ ἔρωτος*; quae si genuina sunt — de qua re multum dubito, nam et prorsus sunt supervacua et incommodo loco adhaerent — non amorem in eos, qui liberos habent, spectant — nam is quidem nullus est — sed in orbos et orbas.

Ibid. 11. 1. *Μοίριχον τὸν πλούσιον ἐγίγνωσκες, ὦ Διόγενες .... οὗ ἀνεψιὸς Ἀριστέας, πλούσιος καὶ αὐτὸς ὤν; ὃς τὸ Ὁμηρικὸν ἐκεῖνο εἰώθει ἐπιλέγειν·*

ἤ μ' ἀνάειρ' ἢ ἐγὼ σε.

Supra quam dici potest ineptum hoc est et naturae rei contra-

rium. Ex duobus heredipetis, qui *ἐθεράπευον ἀλλήλους ὑπερβαλλόμενοι τῇ κολακείᾳ*, alterum alteri intonare solitum fuisse: Aut tu me de medio tolle aut ego te! Novum et ante hunc diem inauditum genus hoc adulationis, mortem alicui minari! Accedit quod nulla causa redditur cur Aristeas, qui secundas in fabula agit, talia in Moerichum iactaret, non item Moerichus in Aristeam. Non magna mutatione opus est, ut ex absurdo invento verum proveniat et rei quae narratur aptissimum. Legendum: *οἷς τὸ Ὁμηρικὸν ἐκεῖνο εἰώθειν ἐπιλέγειν*. 'Quotiens' ait Crates 'duos illos, qui simulata amicitia alter alterius opibus inhiabant, conspicabar vel de iis cogitabam, Homericum illud mihi succurrebat et in eos transferre id solebam'. Proprie utitur verbo *ἐπιλέγειν*, quod locum habet ubi citatur poëtae versus vel proverbium vel sollemnis aliqua acclamatio. Cuius usus exempla aliquot e Plutarchi Moralibus afferre liceat: *ἐὰν ἐν ἀποδημίᾳ τις ἀποθάνῃ, στένουσιν ἐπιλέγοντες·*

δύσμορος, οὐδ' ἄρα τῷ γε πατὴρ καὶ πότνια μήτηρ
ὄσσε καθαιρήσουσιν (117 B);

ἐπιλέγουσι δὲ καὶ οἱ παροιμιαζόμενοι·

τὰν χεῖρα ποτιφέροντα τὰν τύχαν καλεῖν (239 A);

τῆς φωνῆς, ἣν ἐπιλέγουσι τῷ διωκομένῳ·

ἔξω μὲν βούλιμον, ἔσω δὲ πλουθυγίειαν (694 A);

οὗτοι καὶ 'θείως' καὶ 'θεοφρήτως' καὶ 'ἀπροσίτως' ἐπιλέγοντες (45 F); *ταύταις μόναις ταῖς ἡδοναῖς τὸ 'καλῶς' ἐπιλέγεσθαι.*

Ibid. 12. 5: *καὶ ἵνα σοι μὴ τὰ ἐν Τύρῳ μηδὲ τὰ ἐν Ἀρβήλοις διηγήσωμαι, ἀλλὰ καὶ μέχρι Ἰνδῶν ἦλθον.* Non est haec, ut quibusdam talia videntur, grata negligentia, sed pars sententiae intercidit in hunc fere modum restituenda: *οὐ Περσῶν ἐκράτησα μόνον, ἀλλὰ καὶ μ. Ἰ. ἦλθον.* Quod post pauca legitur: *ὡς γὰρ δὴ ἐκράτησε τῶν Ἰταλῶν, ἐῶ λέγειν ὅτι οὐκ ἰσχύι, ἀλλὰ πονηρίᾳ καὶ ἀπιστίᾳ καὶ δόλοις*, id fortasse quodammodo defendi potest, sed quanto melius scribetur: *ἐῶ λέγειν πλὴν ὅτι οὐκ ἰσχύι.*

Ibid. 15. 4: *μὴ καὶ γέλωτα ὄφλωμεν ὥσπερ καὶ σὺ τοιαῦτα εὐχόμενοι.* Commendo: *εὐχόμενος* (*γέλωτα ὀφλισκάνεις* sc.).

Ibid. 24. 2. *ὁ δὲ τάφος καὶ οἱ πολυτελεῖς ἐκεῖνοι λίθοι Ἁλικαρνασσεῦσι μὲν ἴσως εἶεν (ἂν) ἐπιδείκνυσθαι καὶ φιλοτιμεῖσθαι πρὸς τοὺς ξένους, ὡς δή τι μέγα οἰκοδόμημα αὐτοῖς ἐστι.* Particula, quae in libris Mss. deest, a viris doctis est suppleta. Recte sane, si *εἶεν* in textu retineatur. Sed quam mirum genus dicendi videtur: *ὁ τάφος καὶ οἱ λίθοι εἰσὶν ἐπιδείκνυσθαι*! Quid si in *εἶεν* lateat *οἷον*? Comparari potest quod apud Xenophontem in Anabasi legitur: *οὐ γὰρ ἦν ὥρα οἵα τὸ πεδίον ἄρδειν*, vel in Cyropaedia: *δοκεῖ μοι τὸ πολὺ τῶν ἀνθρώπων οἷον ἕπεσθαι.*

Ibid. 27. 9. *τοῦτον οὖν τὸν ὑπεργήρων ἐρέσθαι βούλομαι. τί δακρύεις τηλικοῦτος ἀποθανών; τί ἀγανακτεῖς, ὦ βέλτιστε, καὶ ταῦτα γέρων ἀφιγμένος;* Facile vincam haec ita corrigi et interpungi debere: *ἐρέσθαι βούλομαι, τί δακρύει τηλικοῦτος ἀποθανών. τί ἀγανακτεῖς, ὦ βέλτιστε, καὶ ταῦτα γέρων ἀφιγμένος;* Nunc satis inepte bis idem rogatur, ut taceam verba *ὦ βέλτιστε*, ubi duae deinceps quaestiones ponuntur, priori magis quam posteriori convenire.

Ibid. 28. 2. *οὐδὲν χαλεπόν, ὦ Τειρεσία, εἴ σοι ῥᾴδιον.* Prorsus necessarium: *ἐπεί.* In sqq. vix sanum videtur: *οὐ χρὴ γὰρ ἀπιστεῖν τοῖς τοιούτοις, ἀλλ᾽ ὥσπερ τινὰ βλᾶκα μὴ ἐξετάζοντα εἴτε δυνατά ἐστιν εἴτε καὶ μή, παραδέχεσθαι*; pro eo, quod omnibus tali sensu in usu est: *ἀποδέχεσθαι.*

Necyom. C. 11. Narrat Menippus *umbras* mortuorum apud inferos tribunal Minois circumstare ad testimonium dicendum in eos, quos, 'dum vita manebat', comitari solebant: *καὶ σφόδρα τινὲς αὐτῶν ἀξιόπιστοι δοκοῦσιν ἅτε ἀεὶ ξυνοῦσαι καὶ μηδέποτε ἀφιστάμεναι τῶν σωμάτων.* Non omnes igitur fide digni erant testes! Quam ob causam? An sunt etiam umbrae, quae aliquando a corporibus discedunt et rursus coniunguntur, sicut pueri legere solebamus in lepida fabella de Peter Schlemihl? Scribendum: *τινὲς αὗται.* In vicinia transpone: *ὁ δ᾽ οὖν Μίνως ἐξετάζων ἕκαστον ἔπεμπεν ἐς τὸν ἀσεβῶν χῶρον.* Editur; *ἔπεμπεν ἕκαστον.*

Ibid. C. 16. *ἐπειδὰν δὲ ὁ τῆς πομπῆς καιρὸς παρέλθῃ, τηνικαῦτα ἀποδοὺς τὴν σκευὴν καὶ ἀποδυσάμενος τὸ σχῆμα* [*μετὰ τοῦ σώματος*] *ὥσπερ* (melius *ὅσπερ*) *ἦν ἐγένετο.* Comparatur vita hominum cum pompa sollemni; ubi ad finem propositum ea pervenit, reddenda sunt ornamenta, quae quisque a chorago mutuatus erat, ut idem fiat qui ante pompam fuisset. *Mortem* esse, quae ducentes despoliet, significatur quidem, sed ita, ut imago pompae illa non discutiatur; quod fecit is, qui explicandi causa *μετὰ τοῦ σώματος* infeliciter addidit. Utar hoc loco, ut Xenophontis Anabasin persimili additamento liberem. Scribitur (3. 2. 20): *οἳ εἴσονται ὅτι ἐάν τι περὶ ἡμᾶς ἁμαρτάνωσι, περὶ τὰς ἑαυτῶν ψυχὰς καὶ σώματα ἁμαρτήσονται.* Ingeniosus hic est Germanus editor, qui quamvis in angustias adductus sit, tamen manus non dat, sed audacter: *τὰς ψυχάς, die getödtet, σώματα, die gegeisselt werden!!'* Invenietur fortasse unus et alter, cui hae argutiae imponant; plerosque mihi assensuros confido spuria verba *καὶ σώματα* esse affirmanti, eo consilio a magistello aliquo addita, ne quis *ψυχάς animos immortales* intelligeret. Sed nihil tali auxilio indigemus: Homericum *ψυχὰς παρθέμενοι* omnes *ἔναυλον* habemus et scimus hunc vocabuli usum per omnia saecula propagatum fuisse. Cum quotidie, non sine offensione, innumera a viris doctis et semidoctis expungi video nullam aliam ob causam quam quod salva sententia omitti possunt, magnopere miror tam manifestum emblema omnes, quantum scio, ad hunc diem fefellisse.

Charon. C. 1. *ὁ δὲ ὀξύθυμός ἐστι καὶ δέδια μὴ βραδύναντά με ὅλον ὑμέτερον ἐάσῃ εἶναι, παραδοὺς τῷ ζόφῳ.* Id quod sententia flagitat *ποιήσῃ* eo confidentius repono, quod eadem haec verba a librariis confusa sunt in Dial. D. Mar. 6, ubi pro eo, quod vulgo edebatur: *πηγὴν ἐπώνυμόν σοι ἀναδοθῆναι ἐάσω* a multis *ποιήσω* correctum est. Mox si recte didici, quid inter *καταλείπειν* et *ἐγκαταλείπειν* intersit, praestare dixerim: *μὴ ἐγκαταλίπῃς με.*

Ibid. C. 3. *κατὰ ταὐτὰ δὴ καὶ σὺ πράττε ὁπόσα καλῶς ἔχειν νομίζεις κυβερνήτης νῦν γε ὤν· ἐγὼ δέ, ὥσπερ ἐπιβάταις νόμος, σιωπῇ καθεδοῦμαι πάντα πειθόμενος κελεύοντί σοι.* Prae-

bent hunc usum tralaticii librorum Mss. errores, quod sicut malus demersae navis, ubi scopulus lateat, saepe indicat, ita ut ab iisdem erroribus caveamus, nos admonent; veluti πράττειν et προστάττειν in codicibus perpetuo confundi cum res notissima sit, minus timendum ne toties illusi in eundem laqueum turpiter incidamus. Quod tamen nunc, nescio quo modo, accidit; nam si usquam alibi, hoc loco evidens est mendum πρᾶττε pro πρόσταττε. Quid quod paucis interiectis ad eandem rem indicandam hoc ipso verbo noster utitur: πρόσταττε· ὑπουργήσω γὰρ ὅσα δύνατα?

Ibid. C. 16. ἢν καὶ πέσῃ, ἀψοφητὶ κείσεται, μόλις καὶ τοῖς γείτοσιν ἐξακουσθέντος τοῦ πτώματος. Absurde sic scribi pro πεσεῖται iam antea monui nec muto sententiam; risum movet ἀψοφητὶ κεῖσθαι; nisi forte putas Homerum, si per metrum liceret, δούπησεν δὲ κείμενος dicere potuisse.

Ibid. C. 21. ὦ μακάριε, οὐκ οἶσθα, ὅπως αὐτοὺς ἡ ἄγνοια καὶ ἡ ἀπάτη διατεθείκασιν, ὡς μηδ' ἂν τρυπάνῳ διανοιχθῆναι αὐτοῖς τὰ ὦτα· τοσούτῳ κηρῷ ἔβυσαν αὐτά. Hactenus Lucianus; sequitur scholium: οἷόνπερ ὁ Ὀδυσσεὺς τοὺς ἑταίρους ἔδρασε δέει τῆς Σειρηνῶν ἀκροάσεως. Non poterat ieiunius!

De Sacrificiis C. 8. καὶ ὅτι μὲν χαλκοῦς ἐστι τὰ ἔξω, καὶ πρὸ ἡμῶν τοῦ Ὁμήρου λέγοντος ἠκούσαμεν. Auctor huius libelli — sive Lucianus is est sive Luciani imitator — in ludibrium vertit poëtarum commenta vulgique superstitiones de diis et rebus divinis; itaque nullo modo fieri potest, ut id, quod tamquam ineptum traducit, a se ipso dictum esse praedicet; neque in superioribus quidquam, quod ad caeli speciem referri possit, occurrit. Ludificatur nos prava lectio, quam confusio praepositionum πρό et πρός, ut solet, peperit, et rescribendum: τὰ ἔξω καὶ πρὸς ἡμῶν, *pars caeli exterior et ad nos versa*; quo nihil potest esse aptius aut luculentius.

Ibid. C. 13. ὁ μέν γε Σκύθης πάσας τὰς θυσίας ἀφεὶς καὶ ἡγησάμενος ταπεινὰς αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους τῇ Ἀρτέμιδι

παρίστησι καὶ οὕτως ποιῶν ἀρέσκει τὴν θεόν. Verba misere corrupta; nam quod significare debent, Dianae humanas hostias a Scythis immolari, id neque verbo *παριστάναι* inest neque locutioni *οὕτω ποιῶν.* Cibos apponere *προτιθέναι, παρατιθέναι* ab omnibus dicitur, non *παριστάναι.* Ferri hoc tamen posset, si pro *οὕτως ποιῶν* — quae verba nunc sunt prorsus supervacua, et male abundat *ποιῶν* — aliquid legeretur, quo ambiguitas vocis *παριστάναι* tolleretur. Sententia requirit verbum quale *ἑστιῶν*; quaerenti quod a tradita scriptura non nimis recedat, mihi se obtulit: *θοινῶν.* Poëtarum hoc potius esse ultro concedo; *θοινίζω* tamen apud Herodotum occurrit: *τὸ δεῖπνον, τό μιν ἐκεῖνος σαρξὶ τοῦ παιδὸς ἐθοίνισε*; et *θοινάζω* in Xenophontis Agesilao (8. 7), qui etiam habet *θοινατικός* (Oecon. 9. 7); et *θοίνη* apud Platonem hic illic legitur et apud Lucianum in Parasito (C. 5).

Utrum describentium an ipsius Luciani est vitium, quo Grammatica vapulat, in verbis Vitarum Auctionis (C. 18): *εἰ δέ που εἶεν, οὐκ ἂν εἶεν* pro *ἦσαν*? Certius est in C. 20 non legendum esse: *τίς πάντα μόνος εἰδέναι θέλει*; sed *εἶναι θέλει*; Paradoxon est Stoicorum, omnia esse sapientem; unde Horatius:

'Non nosti, quid pater, inquit,
Chrysippus dicat: Sapiens crepidas sibi nunquam
Nec soleas fecit, sutor tamen est sapiens'

et post pauca:

'sapiens operis sic optimus omnis
Est opifex solus, sic rex'.

Sic hic quoque sapiens *βασιλεὺς* dicitur, *νομοθέτης*, *ῥήτωρ*, quin etiam *μάγειρος* et *σκυτοδέψης* et *τέκτων.*

Ibid. C. 23. *τί σοι τῆς σοφίας τὸ τέλος, ἢ τί πράξεις πρὸς τὸ ἀκρότατον τῆς ἀρετῆς ἀφικόμενος*; Nonne multo melius scribetur *προέξεις*? 'Quo tibi sapientia? quid ceteris *praestabis*, ubi ad summam virtutem perveneris?'

Ibid. C. 24. *ἀλλ' ὅρα, μή σε κατατοξεύσω* (ita Cobetus pro *ἀποτοξεύσω*) *τῷ ἀναποδείκτῳ συλλογισμῷ.* Syllogismus *ἀναπόδεικτος* est syllogismus, *qui probari non potest*; quale telum

nemo reformidet; qui *refelli* non possit, arcui est imponendus, si adversarium configere velis. Itaque legatur: ἀναπελέγκτῳ. Alibi non occurrere si forte obiicias, et mihi id religionem affert, fateor. Quamquam conferri possunt in eundem modum formata sescenta; et quam multa apud Lucianum sunt singularia!

Ibid. C. 27. ἀλλ' ἔγωγέ σε ἤδη ἐμβαλὼν ἐς τὸν μυλῶνα πείσω εἶναι δεσπότης κατὰ τὸν χείρω λόγον. Ita emptor stomachosus ad scepticum, qui omnia humana et ipsam auctionem in dubium vocat. Sed quid sibi vult κατὰ τὸν χείρω λόγον? An idem quod ἧττω λόγον? At id loci sententia respuit. An fidem habeamus interpreti verba Graeca Germanice reddenti: *auf eine unangenehme Art?* Nugae hae sunt, quae vera lectione reperta explodentur. Scripserat sine dubio: κατὰ τὸν χειρῶν λόγον. Quam apposite ad hominem confutandum et irridendum haec dicta videantur, considera! 'Tua ratio', inquit, 'omnis posita est in captionibus et spinis disserendi atque definiendi; cui iam meam rationem opponam, quae manuum est et lacertorum, et per vim et violentiam tibi me dominum tuum esse persuadebit'. Prorsus eodem modo apud Aeschinem dicitur: ἐν χειρῶν νόμῳ τὰς πολιτείας διαλύειν (1, 5); neque dissimile est: ἐν τῇ χειρὶ τὸ δίκαιον τιθέμενοι (Piscator. C. 10).

Piscator. C. 3. αἰδέσεσθε γὰρ ἴσως τὰ ἔπη καὶ οὐ παρόψεσθε ῥαψῳδήσαντά με. Iamdudum περιόψεσθε correctum oportebat. In C. 5 non dederat, opinor: οὕτως ὡς ἀνδραπόδοις ἀληθῶς οἴει διαλέγεσθαι; sed transposita particula: οὕτως ἀνδραπόδοις ὡς ἀληθῶς; et in C. 9 manifesto vitiosum est: τοσοῦτον ὑπερφέρω τοῖς δικαίοις καὶ ἐκ περιουσίας ἀπολογήσασθαι ὑπολαμβάνω pro ἀπολογήσεσθαι. Nondum causam dixerat, sed dicturus erat; cf. C. 8: ἐγὼ δὲ ἀπολογήσομαι πρὸς τὰ ἐγκλήματα. Nec magis sanum videtur in C. 13: ἐνταῦθα γὰρ ἐν Κεραμεικῷ ὑπομενοῦμεν αὐτήν; quod inde ab Homero recte dicitur de eo, qui hostilem impetum sustinet, non item, si quis otiose inambulans adventum alicuius praestolatur. Unice verum est: περιμενοῦμεν, ut in hoc ipso dialogo (C. 17): σὺ δέ, ὦ Ἔλεγχε, αὐτοῦ περίμενε.

Ibid. C. 14. *καὶ τίνα τοῦτον ξυλλαβόντες ἄγετε;* Quid scripserit, ostendunt verba in fine capitis posita, ubi de eadem hac re: *τί δ' οὖν αὐτὸν ἄγχετε;* Non enim quoquam captivus Lucianus *abducitur*; nam quod supra vidimus, expectant dum Philosophia veniat; sed irati philosophi circumstant eum urgentes et strangulantes.

Ibid. C. 23. *εἰ γάρ τι καὶ πρὸς ἀλλήλους διαφερόμεθα ἐν τοῖς λόγοις, σὺ δὲ τοῦτο μὲν μὴ ἐξέταζε, μηδ' ὅστις ἐστὶν ὁ ἀληθέστερος νῦν λέγε.* Vix sufficere videtur *λέγειν*, *verbo significare*, et longe me iudice praestat: *ἔλεγχε*, *demonstra*, *expone*.

Ibid. C. 25. *ὁ θεὸς ἴσως χαίρει φιλογέλως τις ὤν.* Sententia *imperfectum* *ἔχαιρε* postulat. Quo recepto haec verba *senarium* efficere vides, et comicorum fragmentis addenda esse.

Ibid. C. 26. *ὁ δὲ .... ἀγορεύει κακῶς .... ἅπαντας οὔτε ἑορτῆς ἐπιούσης οὔτε ἰδίᾳ τι πρὸς ἡμῶν παθών.* Iure quibusdam displicuit *ἐπιούσης*; non enim die festo *appetente*, sed ipso sollemnium die spectacula eduntur. Evidens correctio peti potest e praegressis: *ἐτόλμων τοιαῦτα ἐν Διονύσου, ἐφειμένον αὐτὸ δρᾶν*; unde legendum apparet: *οὔτε ἑορτῆς ἐπιτρεπούσης.*

In C. 32 in verbis *καὶ ἀπὸ τοῦ κακῶς βιοῦντος πονηρὰ περὶ ὑμῶν εἴκαζον τῶν πρὸ πολλοῦ τεθνηκότων*, ut oppositio appareat, adde *βιοῦντος νῦν*. Contra in C. 33: *ἥν τινα καὶ τῶν μεμυημένων ἰδὼν [ἐξαγορεύοντα] τοῖν θεοῖν τἀπόρρητα [καὶ] ἐξορχούμενον* delenda sunt uncinis inclusa respectu habito eorum, quae ipse annotat Lucianus in libello de Saltatione: *ἐκεῖνο δὲ πάντες ἀκούουσιν, ὅτι τοὺς ἐξαγορεύοντας τὰ μυστήρια ἐξορχεῖσθαι λέγουσιν οἱ πολλοί.* In fine c. 46 legendum: *ἀπάγειν ἐπὶ τὸ καυτήριον τοῦτον ἀποκείραντα πρότερον τὸν πώγωνα, ὡς ἔδοξεν.* ΠΑΡΡ. *Ἔσται ταῦτα, ὦ Φιλοσοφία.* Vulgo verba *ὡς ἔδοξεν* Parrhesiadae tribuuntur.

Ibid. C. 48. *εἴληψαι λιχνεύων περὶ τὰς πέτρας, ἔνθα λήσειν ἤλπισας ὑποδεδυκώς.* Piscis hamo conspecto, ut periculum vitet, petit saxa, sub quibus lateat. Mire tamen saxa

ligurrire dicitur, nam nec saxa quidquam quo pisces delectentur continent nec si quam maxime continerent, piscis ille formidine trepidans et anxie latebras quaerens nunc cibi appetens est aut cuppediarum, sed refugii. Una litterula recisa ἰχνεύων legendum arbitror: *vestigans*, *indagans*, *saxa undique oculis lustrans*, num forte receptui esse possint.

Catapl. C. 1. ἢ τάχα που κλωπεύει ὁ γεννάδας παρελθών. Errorem indicavit, non sustulit Cobetus περιελθών reponens. Scribatur quod de furibus aliisve qui clam introeunt verbum est proprium et usitatum: παρεσελθών. Cf. Gall. C. 28: μετοίσω γὰρ αὐτὰ παρεσελθών; Dial. Meretr. 12. 3: παραγαγὼν τὸν στροφέα παρεσῆλθον ἀψοφητί. In C. 8 deleatur puerile interpretamentum: εἶτά σοι αὐτόματος ἥξω [καλοῦντος μηδενός].

Ibid. C. 22. ἢ τῷ διαγνῷ τις ἐνταῦθα εἰ καλλίων Φρύνης Σιμμίχη. Perabsurde hoc dicitur, et apparet plane contrarium requiri; sufficere videtur: Φρύνη ἢ Σιμμίχη.

Ibid. C. 24. ὁπόσα ἄν τις ὑμῶν πονηρὰ ἐργάσηται παρὰ τὸν βίον, καθ' ἕκαστον αὐτῶν ἀφανῆ στίγματα ἐπὶ τῆς ψυχῆς περιφέρει. Hinc correctio petatur loco similiter conformato in libello de Imagin. C. 15: ἀλλ' ὁπόσαι τῆς ψυχῆς ἀρεταί, καθ' ἑκάστην εἰκὼν μία γεγράψεται, ubi pro ὁπόσαι librariorum socordia αἱ πᾶσαι in textum irrepsit.

De Mercede Conduct. C. 3. καὶ πρῶτόν γε, ὁπηνίκα περὶ τῶν τοιούτων ὁ (delendum) λόγος ἐνέπεσεν .... ἑώρων ὅπως ἐκεχήνεις πρὸς αὐτά. Si πρῶτον recte haberet, quid *deinde* factum sit, memoratum oportebat. Sed nihil eiusmodi in sequentibus reperire queas; et dederat, opinor, quod loco apprime convenit: καὶ πρῴην γε. Infra quoque in C. 20 omni sensu caret πρῶτον in verbis: ὡς μὲν οὐκ εὐδαιμονέστατος εἶ τῶν ἐν τῇ πόλει ἁπάντων, ὦ οὗτος, οὐκ ἂν εἴποις, ᾧ γε τοῦτο πρῶτον ὑπῆρχεν, ὃ πολλοῖς πάνυ γλιχομένοις μόλις ἂν γένοιτο παρὰ τῆς Τύχης, λέγω δέ, ὁμιλίας ἀξιωθῆναι καὶ ἑστίας κοινωνῆσαι καὶ ἐς τὴν πρώτων οἰκίαν τῶν ἐν τῇ Ῥωμαίων ἀρχῇ καταδεχθῆναι. Aliud

latet, et suspicio mihi nata est scriptum fuisse: ᾧ γε τοῦτο ἐπέπρωτο, quod postquam in πρῶτον abiit, ut sententia constaret, ὑπῆρχεν additum est. Optime verbo q. e. πέπρωται usus est, cum ipsa Τύχη saepe ἡ πεπρωμένη, τὸ πεπρωμένον dicatur.

Ibid. C. 5. εἴ τις ἡδονῇ χαίρει καὶ ταύτην ἐξ ἅπαντος θεραπεύει, ὅπως μεθέξει αὐτῆς. Notabilis hic est usus verbi θεραπεύειν, quo idem valet et eadem constructione utitur atque ἐπιμέλεσθαι. Itaque quemadmodum, si hoc verbum potius adhibuisset, non ταύτης ἐπιμέλεται, ὅπως μεθέξει αὐτῆς scripturus fuisset, sed τούτου, sic nunc quoque τοῦτο est reponendum. In C. 9 supplendum: πλὴν εἰ μὴ κἀκείνων τίς (με) μεμνῆσθαι ἀξιώσειε. Contra expungendus articulus in verbis C. 12: καὶ δὴ εὐτύχηταί σοι πάντα τῆς εὐχῆς μειζόνως. Proverbii instar haec sunt, ut et in Cap. 6: εὐχῇ γὰρ ἂν ἐοικότα εἴη, μὴ πονήσαντα μηδὲ καμόντα ἕτοιμον ἀργύριον λαβεῖν. In fine libelli de Liberis Educandis, quem vulgo Plutarcho adscriptum Wyttenbachius multis et certis argumentis spurium esse ostendit, Hercherus cum parte librorum: τὸ μὲν οὖν πάσας τὰς προειρημένας συμπεριλαβεῖν παραινέσεις τύχης ἴσως ἔργον ἐστί, cum ceteri recte εὐχῆς exhibeant. Quis enim hic *fortunae* aut *casui* est locus?

Ibid. C. 19. συνίημι ὡς οὐχὶ μισθοῦ ἐλπίδι προσελήλυθας ἡμῶν τῇ οἰκίᾳ, τῶν δὲ ἄλλων ἕνεκα, τῆς εὐνοίας τῆς παρ' ἡμῶν καὶ τιμῆς, ἣν παρὰ πᾶσιν ἕξεις. Pro ἄλλων, quod mire languet et vix recte cum articulo iungitur, multo melius scribetur: καλῶν sive, quod praetulerim: καλλιόνων. In C. 20 supplendum: καὶ πρὸς ἄλλα (πολλὰ) τούτων ἀναγκαιότερα δαπανῶντι.

Ibid. C. 28. τὸ μὲν γὰρ λιμῷ ξυνόντα καὶ νὴ Δία γε διψῶντα μύρῳ χρίεσθαι καὶ στεφανοῦσθαι τὴν κεφαλήν, ἠρέμα καὶ γελοῖον. Verba misere corrupta et omni sensu vacua. An fuit Ἡράκλεις, ὡς γέλοιον? Suadere hoc videtur, quod in C. 8 simillimum exstat: Ἡράκλεις, ὡς καταγέλαστον. Remedium est violentius, non nego. Atqui compluria huic libro in-

sunt non minus foede corrupta aut lacunosa, ut certa ratione sanari non possint.

Ibid. C. 42. ἐννόησον, εἴ σοι καλῶς ἔχει προσελθόντα εἰς τὴν εἰκόνα κατὰ ταύτας τὰς θύρας κατ' ἐκείνην τὴν ἔμπαλιν αἰσχρῶς οὕτως ἐκπεσεῖν. Quam necesse sit εἰσελθόντα reponere, apparet e superioribus: βούλομαι .... εἰκόνα τινὰ τοῦ τοιούτου βίου σοι γράψαι, ὅπως ἐς ταύτην ἀποβλέπων εἰδῇς, εἴ σοι παριτητέον ἐς αὐτήν; et mox: ἑσταγέτω σφόδρα ἐκπεπληγμένον τῇ εἰσόδῳ.

Hermot. C. 8. ἀλλ' εὐφημεῖν χρή, οἶμαι, μηδὲ ὅσιον εἶναι ἐξετάζειν τὰ ὑπὸ τῶν σοφῶν γιγνόμενα. Compositio loci laborat; unde enim pendet Infinitivus εἶναι? Nec fugit hoc Fritzschium, qui εἴη substituit. Atqui *votum* in hunc locum omnino non quadrat, quo potius leni ironia ridetur caeca et stolida quorundam admiratio, qui nefas habent inquirere in vitia eorum, quos tamquam deos colere sibi proposuerunt. Quod ut appareat, scribendum arbitror: μηδὲ ὅσιον οἰόμενον εἶναι ἐξετάζειν. Perfacile hoc excidere potuit.

Ibid. C. 11. Senex philosophus, Hermotimi magister venerabilis, inter cenandum et disputandum post tergum stanti puero frusta carnis tradiderat servanda et domum asportanda. Convivio dimisso erus, antequam crapulam edormiret, sordibus vel ipsam ebrietatem vincentibus, μόνον ἀριθμῷ παραλαβὼν τὰ κρέα, ἁπόσα τῷ παιδὶ κατόπιν ἑστῶτι παρεδεδώκει, καὶ σημηνάμενος ἐπιμελῶς τὸ ἀπ' ἐκείνου καθεύδει. Quid est ἀριθμῷ παραλαβὼν τὰ κρέα? Carunculis, quas servus domum portaverat, *ab eo acceptis, ut eas numeraret et obsignaret?* At sine praepositione ἀριθμῷ id significare non potest, et necessario scribendum: ἐπ' ἀριθμῷ παραλαβών. Et scripsit fortasse. Quamquam in perpetua confusione praepositionum παρά et περί probabilitate non caret ἀριθμῷ περιλαβών esse reponendum, similiter adhibitum ac supra in C. 6: χρόνῳ περιλαβεῖν, ubi praeter necessitatem Cobetus ὅρῳ substituebat.

Ibid. C. 14. Lyc. μία τις ὁδός ἐστιν ἡ ἐπὶ φιλοσοφίαν ἄγουσα,

ἡ τῶν Στωικῶν ὑμῶν, ἢ ἀληθῆ ἐγὼ ἤκουον ὡς καὶ ἄλλοι πολλοί τινές εἰσιν;

Herm. Μάλα πολλοί, Περιπατητικοὶ καὶ Ἐπικούρειοι καὶ οἱ τὸν Πλάτωνα ἐπιγραφόμενοι .... καὶ οἱ ἀπὸ τοῦ Πυθαγόρου καὶ ἔτι πλείους.

Lyc. Ἀληθῆ ταῦτα· πολλοὶ γάρ εἰσι. πότερον δή, ὦ Ἑρμότιμε, τὰ αὐτὰ οὗτοι λέγουσιν ἢ διάφορα;

Qui hoc agit, facile agnoscet aliquid turbatum esse; nam verbis ἀληθῆ ταῦτα· πολλοὶ γάρ εἰσιν responsum oportebat ad *Lycini* quaestionem: ἀληθῆ ἐγὼ ἤκουον; quod nunc secus est. Rectum ordinem restitues omnia usque ad ἔτι πλείους *Lycino* continuando, deleta voce πολλοί, quae post ἄλλοι e dittographia nasci potuit. Tum *Hermotimus*: ἀληθῆ ταῦτα· π. γ. ἐ.; et rursus *Lycinus*: πότερον δή, ὦ Ἑρμότιμε, τὰ αὐτὰ οὗτοι λέγουσιν ἢ διάφορα;

Ibid. C. 32. οὐκ ἂν εὐλόγως θρασὺς εἶναι δόξειεν ἂν σοί; Dubitationem movet tam brevi intervallo repetitum ἄν; et collatis superioribus ἀνάλογον τοίνυν κείσθω τις ἡμῖν considerandum, num hic quoque ἀναλόγως sit scribendum. Obversatur adhuc animo disputantis comparatio illa cum Aethiope: οὐδεπώποτε ἐξ Αἰθιοπίας τὸν ἕτερον πόδα προελθών.

Ibid. C. 37. οὐκοῦν σαφέστερον χρὴ λέγειν, εἰ ἑτεροῖόν τι ἀλλὰ μὴ τοιοῦτον φήσεις. Respondet his Lycinus ad ea quae dixerat Hermotimus, videri sibi parum intelligere Lycinum quid dicere vellet. Unde apparet pro *futuro*, quod sententiae repugnat, *praesens* tempus φῄς reponi debere. Vicinum εἴσῃ scribae imposuit. In C. 38 scribe οὐ γὰρ δῆλόν πω, non που.

Ibid. C. 48. ὁμολογοῦντες μὴ ταῦτα εἰδέναι πάντα τὰ τῆς ἑαυτοῦ αἱρέσεως ἕκαστος. Hoc cum manifesto vitiosum esset, transpositione loco succurrebam: ὁμολογοῦντες ταὐτά, μὴ εἰδέναι. Nunc video simplicius et melius corrigi posse: μηδ' αὐτὰ εἰδέναι πάντα τὰ τῆς ἑαυτοῦ αἱρέσεως ἕκαστος. In C. 49 dele interpretamentum: εἰ δὲ καὶ εὕροιμεν ἄλλως [κατά τινα ἀγαθὴν τύχην] περιπεσόντες αὐτῷ. In C. 64 scribendum: μόνως γὰρ ἂν οὕτως εὑρεθῆναι φῂς τἀληθές pro δή.

Ibid. C. 52. ὁδοὶ δὲ πολλαὶ ἐπὶ φιλοσοφίαν ἑκάστη καὶ ἀρετὴν ἄγειν φάσκουσαι. Insolentius hoc dictum est, itaque Cobeto adstipularer δοκοῦσαι corrigenti, nisi me retineret quod in C. 49 haud dissimile legitur: πολλὰ γάρ ἐστιν ὅμοια αὐτοῖς λέγοντα ἕκαστον αὐτὸ εἶναι τἀληθέστατον; et in C. 70: αἱ δὲ (ἀποδείξεις sc.) τοῖς πάνυ προδήλοις τὰ ἀφανέστατα συνάπτουσαι ἀποδείξεις ὅμως αὐτῶν εἶναι φάσκουσιν.

Ibid. C. 56. αὐτὸς ἅπαντα καὶ ὅλον ἕκαστον κατανοήσας. Mirum ni scripserit quod solet: καθ' ἓν ἕκαστον, cum praesertim opponantur τὰ κεφάλαια. In C. 59 καὶ οὐδὲν ἂν ἔγωγε ἀντείποιμι legendum pro ἀντεῖπον; et in C. 65: οὐδέπω οὐδὲ τότε δῆλον ἔσεσθαι νομίζω pro τοῦτο.

Ibid. C. 66. ἔδει δ' οἶμαι πρότερον φανερὸν γενέσθαι ὅτι ἔγνωσται τἀληθὲς καὶ πάντως ἔχει τις αὐτὸ εἰδὼς τῶν φιλοσοφούντων. Molestum hic est participium εἰδώς, a sciolo additum, ut appareret, quo sensu ἔχει esset accipiendum. Nec magis genuinum videtur quod mox legitur: οὐδέποτε ἄρα [ἐξ ὧν σὺ φῄς] εὑρήσομεν. Statim enim sequitur; τοῦτο ξυμβαίνει γε ἐξ ὧν φῄς. In C. 69 legatur: οὐδὲν γάρ σοι ἐξευρηκὼς ἔδειξα ὅ σ' ἐγγυτέρω ποιήσει τῆς ἐλπίδος pro ὡς ἐγγυτέρω σε ποιήσειν, quod soloecum est. In C. 85 male abundat ἀκρίτων in verbis: τῶν ἄλλων ἀκρίτων ἐρήμην καταγνούς.

In fine Herodoti 'Si cum magni nominis' ait 'athletis componar, omnium impudentissimus videar; sin per me ipsum me spectabitis, τάχ' ἂν οὐ πάνυ μαστιγώσιμος ὑμῖν δόξαιμι· ὡς ἔν γε τηλικούτῳ σταδίῳ ἱκανὸν ἐμοὶ γοῦν καὶ τοῦτο. Particula ὡς, si Latine *nam* vertas, neque aliter verti potest, a contextu aliena; nulla enim *causa* praecedentium redditur. Non tamen delenda est, sed mutata interpunctione scribendum: δόξαιμι ὡς ἔν γε τηλικούτῳ σταδίῳ· ἱκανὸν ἐμοὶ γοῦν καὶ τοῦτο; i. e. *ut in tali stadio; ratione habita magnitudinis et claritudinis arenae.* Cf. Zeuxidis C. 10: πολλοὶ δ' ὡς ἐν ταράχῳ τοσούτῳ κατελαμβάνοντο.

In Zeuxidis C. 3 non recte dicitur de muliere *mammam prae-*

bente infantibus: ἀνατρέφουσαν δὲ προσέτι παιδίῳ διδύμῳ pro τρέφουσαν, ut in C. 4: καὶ τρέφει ἀνθρωπικῶς ἐπέχουσα τὸν γυναικεῖον μαστόν. Quod in C. 5 legitur: γραφέων παῖδες ἐπαινούντων, quamquam his prolaliis saepe senilis inest verbositas, tamen vix ab ipso Luciano additum crediderim ieiune et insipidum illud: οἷς ἔργον εἰδέναι τὰ τοιαῦτα. Mox legendum: ἀλλὰ καὶ κατὰ θάτερον τὸ τοῦ ἀνθρώπου pro καὶ καθ' ἕτερον τοῦ ἀνθρώπου; et in C. 9: καὶ ἡ ἵππος ἡ τῶν πολεμίων ἐπελαύνῃ pro barbarico ἐπελαύνηται; et in C. 10: ἐμπεσόντων ἐς αὐτούς pro ἐπ' αὐτούς.

Harmon. C. 2. ὥστε ἐπαινέσουσι καὶ αὐτοί. Constans et perpetuus Luciani usus formam Futuri *mediam* requirit, ut paullo supra: καὶ οὗτοι ἐπαινέσονταί σε. Utique corrigendum: ἐπαινοῦσι. Agitur enim de iis, quae *fieri solent*, ut vulgus eos laudet, quos a principibus viris laudari videat. Nec magis ferendum in C. 3: εἴη γὰρ οὕτω φανήσεσθαι pro φαίνεσθαι. Post pauca satis absurde editur: ἥν που καὶ νῦν ἐμοὶ ἐς τὸ χεῖρον ῥέπωσιν αἱ ψῆφοι ἐν τῷ λόγῳ. *Post*, non *inter* orationem iudicium fertur, opinor; itaque reponatur: ἐπὶ τῷ λόγῳ.

Scyth. C. 5: ὡς οὐκ ἔστιν ὅ τι ἂν μεῖζόν σοι καλὸν χαρίσασθαι δυναίμην. Ne Graecum quidem est μέγα καλὸν χαρίσασθαι, et apparet μεῖζόν σοι ἄλλο esse legendum.

Ibid. C. 7. Toxaris ad Solonem: Donum tibi fero omnium acceptissimum, peregrinum amico et magistro indigentem. Brevissimam eandemque certissimam viam mihi reperisse videor, quam ingrediens mox omnia cognitione digna cognoscet et ipse optimo cuique notus erit: τοῦτο δ' ἦν σοὶ προσαγαγεῖν αὐτόν. Deinde pergit: εἰ τοίνυν ἐγὼ Σόλωνα οἶδα, οὕτω ποιήσεις καὶ προξενήσεις αὐτοῦ, καὶ πολίτην γνήσιον ἀποφανεῖς τῆς Ἑλλάδος. Corrupta sunt verba οὕτω ποιήσεις; nihil enim est in praegressis quo ulla ratione referri possint. Sententiae aptum est: τοῦτον προσήσει, *hunc in amicitiam recipies.*

(*Continuabuntur*).

TACITEA.

SCRIPSIT

J. J. HARTMAN.

(*Continuantur e Vol.* XXX *pag.* 393.)

XI.

Ad locos venio illos, ubi Taciti mentem nondum bene perspectam a viris doctis aut expertus sum aut non sine causa suspicari mihi videor. Eos ergo sic proponam ut quomodo mihi intelligendi videantur enarrem. Hic quoque nonnumquam inutile aliquod emendandi conamen refutare conabor.

A. XIII, 43. Agitur de causa Suillii, qui imperante Claudio famosus delationibus fuerat; is nunc Senecae opera reus factus, primum se in omnibus rebus Claudio paruisse aiebat, tum iussa Messalinae praetendebat. Hic adversarii eius rogabant:

„cur neminem alium delectum qui saevienti impudicae vocem praeberet?"

addebantque:

„puniendos rerum atrocium ministros, ubi pretia scelerum adepti scelera ipsa aliis delegent."

Primo aspectu inania hic fundere verba videtur Tacitus, nam quis *minister* non utrumque facit? Et quod illa descriptio coniunctione *ubi* annectitur praecedentibus, hoc imprimis absurdum videtur. Sed, si recte video, haec senatorum, qui ista dicunt, mens est: „puniendi sunt ministri, *ubi in iudicio apparet* pecuniam quidem eos accepisse, sed nullo alio se argumento defendere posse quam quod iussi fecerint."

A. XIV, 12. Abiectissima adulatione senatores mortuam Agrippinam omni contumelia afficiunt:

„Thrasea Paetus silentio vel brevi assensu priores adulationes transmittere solitus *exitium senatui* ac sibi causam periculi fecit, ceteris libertatis initium non praebuit.”

Sic codex; recipitur plerumque Lipsii coniectura *exiit tum senatu*, quae speciosa quidem est, nec tamen sententiam praebet ab omni parte probandam. Quid enim nunc Thraseae vitio dat Tacitus? Quod senatu exiit? Nonne ergo hoc decebat virum gravem qui ceterorum serviles animos iam ferre non posset? An quod non palam Neroni restitit totumque admonuit senatum ut seque et rempublicam vindicaret in libertatem? Non solet eos laudare Tacitus qui sponte certam adeunt perniciem. Praeterea, tum demum necessaria esset Lipsii coniectura si aliunde appareret ab eo inde tempore Thraseam in senatu nunquam adfuisse; at loci, quos Nipperdeius ad XIII, 49 affert, contrarium docent. Contra, si vulgatam retinemus, quid tandem fecerit dixeritve Thrasea non dicit Tacitus, sed tamquam rem vulgo notam reticet [1]). Fortasse revera senatores adhortatus est ut libertatem capesserent, non solum frustra sed etiam cum suo periculo et multorum senatorum pernicie. Quid quod si nihil nisi *exiit senatu* Thrasea, sed cum quadam contemptus et indignationis ostentatione, illa quoque res *tecte* verbis traditis potuit significari. Etenim constat a certo quodam tempore Neronem de industria in senatores furere coepisse; nonne aliquid quod Thrasea fecit dixitve (qualecunque illud erat) eius rei ansam praebere potuit?

A. XIV, 60 „Mox in Campaniam pulsa est (Octavia) addita militari custodia. Inde crebri questus nec occulti per vulgum, cui minor sapientia, ex mediocritate fortunae pauciora pericula sunt. *His quamquam Nero paenitentia flagitii revocavit* Octaviam. Exim laeti Capitolium scandunt deosque tandem venerantur. Effigies Poppaeae proruunt, Octaviae imagines gestant umeris e. q. s.”. Sic codex; Nipperdeius pro *quamquam* legit *tamquam*, pro *revocavit revocarit* et post *his* lacunae ponit signum; hactenus, ut

1) Non abhorret hoc ab usu Taciti; iam in praecedentibus unum et alterum locum vidimus ubi illud usu veniret, et alios praeterea, occasionem nacti, indicabimus.

opinor, rectissime. Sed quod lacunam illam his fere verbis supplendam statuit: *Vocibus supervenit inanis rumor*, falli videtur vir praestantissimus. Equidem eiusmodi aliquid desidero: *Poppaea his questibus permota rumorem per homines sibi deditos sparsit*. Nam omnia quae deinde fiunt Poppaeae fiunt instinctu: illa statim turbis illis in honorem Octaviae motis abutitur ad Octaviam perdendam. Quid ergo verisimilius quam ipsas quoque illas turbas Poppaeae dolo excitatas? Territa questibus eorum, quos Octaviae miserebat, ea struebat, quae Neroni quoque metum essent iniectura: spargebat rumorem de Octavia revocata, intelligens tum demum apertum fore populi in se odium et erga Octaviam favorem.

A. XV, 50. Postquam narravit qui fuerint Pisonis conscii et quid eos ad tantum facinus audendum impulerit, sic pergit:

„Et cepisse impetum Subrius Flavus ferebatur in scaena canentem Neronem aggrediendi, aut cum ardente domo per noctem huc illuc cursaret incustoditus. Hic occasio solitudinis, ibi ipsa frequentia tanti decoris testis *pulcherrimum* animum exstimulaverant, nisi impunitatis cupido retinuisset, magnis semper conatibus adversa."

Pro *pulcherrimum* Urlichsius *pulcherrima* legit, Orellius (quod praestare videtur) *pulcherrimum ad facinus*. Sed hoc mittere possumus, de ceteris videamus. Primum quaero nonne pro *ferebatur* legendum sit *fertur*: incredibile enim videtur per integrum annum incolumem fuisse Flavum, quamvis eiusmodi de eo essent rumores vel inter conscios. Hoc tamen ex *exstimulaverant* pro certo efficere possumus iam satis diu ante illud tempus in eo fuisse Flavum ut Neronem aggrederetur, et *qua fere occasione* hunc ceperit impetum, hoc quoque satis est perspicuum, licet absurdum sit *ardente domo* neque adhuc probabiliter emendatum. At subito ista *impunitatis cupido* nos de alia rerum condicione cogitare iubet: ante oculos nostros nunc stat aliquis, qui ut ipse facinoris poenam effugiat, *conscios suos indicat*: absurdum enim est consilium aliquod periculi plenum, quod *nullo conscio* ceperis, impunitatis cupidine missum facere. Ergone fortasse totius narrationis haec est sententia: „iam multo antea Flavus solus consilium ceperat, ubi prima daretur facultas, sua manu occidendi Neronis (sic certe fertur); sed re accuratius pensitata

melius ei visum est, cum aliis, si huius rei daretur facultas, consilium communicare: sic enim post socios latere se posse credebat vel, si res contra caderet, illos indicare, denique aliquo modo sibi parare impunitatem"?

A. XV, 71. Pisonis sociis quid deprehensa coniuratione acciderit et aliis narratur verbis et hisce:

„E tribunis Gavius Silvanus, quamvis absolutus, sua manu cecidit; Statius Proximus veniam, quam ab imperatore acceperat, vanitate exitus corrupit".

Ne de utroque aliis verbis prorsus idem narraretur, viri docti nescio quid interesse inter *absolvi* et *veniam accipere* commenti sunt. At ego censeo aetate imperatoria, praesertim autem imperante Nerone, plane eodem utrumque rediisse: quem non ipse imperator incolumem esse vult, de eo actum est. Restat ergo ut non idem esse statuamus quod verbis *sua manu cecidit* et quod verbis *vanitate exitus* significatur. Neque tunc incredibile aliquid statuimus: nam ipsa vox *vanitas* demonstrat non ideo reprehendi Proculum quod, cum vivere posset, mori maluerit, sed quod *illo modo* mortuus sit. Iam ille modus quis fuerit nos latet: cum ultima Annalium parte illius rei narratio periit; unum hoc sumere licet Proculum ad ostentandam virtutem inutile aliquod adiisse periculum.

A. XVI, 14. Antistius exul Anteium et Ostorium Scapulam indicat tamquam res novas molitos in eaque re Chaldaeorum usos arte:

„Ac vulgato eius indicio inter damnatos magis quam inter reos Anteius Ostoriusque habebantur, adeo ut testamentum Antei nemo obsignaret, nisi Tigellinus auctor exstitisset monito prius Anteio ne supremas tabulas moraretur."

Monito certa est Agricolae emendatio pro *monitus*. Quaeritur ergo quo modo illum metum Antei familiaribus Tigellinus ademerit. Respondet Nipperdeius: „monendo Anteio ne s. t. m." At primum quotusquisque eorum id auditurus erat? Hoc enim consilium, ut opinor, solus soli Tigellinus dedit. Sed quid multa? Nonne ipsi sermoni Latino aperte vim facimus cum, legentes de eo qui obsignare nolentibus *auctor exstitit*, quidquam aliud eum fecisse coniicimus quam *primum obsignasse*? Cetera nunc sponte sequuntur, et totius loci hic sensus est: „obsignare

iam Antei testamentum audebat nemo, ergo ipse Tigellinus primum mortis necessitatem misero homini indixit; qui cum hac re audita testamentum fecisset, Tigellinus ceteris obsignandi exemit scrupulum dum primus omnium facit illud." Nunc demum, id quod recte Furneaux observat, *prius* recte hic ponitur.

H. I, 17. (Iam Pisonem adoptavit Galba, et post aliquam deliberationem decretum est ut in castris praetoriis ea adoptio nuncuparetur):

„Circumsteterat interim Palatium publica exspectatio, magni secreti impatiens."

Si quis quaerit quod sit *magnum* illud *secretum*, quod homines tantopere cognoscere gestiant, in promptu est respondere: „ipsa adoptio his vocabulis significatur, plebecula enim non adfuerat comitiis illis imperii, quae c. 14 describuntur, ergo nunc ardent studio audiendi quem sibi successorem Galba elegerit." At ipse Tacitus hoc responsum refutat statim verbis, quae citavi, addendo: „et male coercitam famam supprimentes augebant", nam fama de filio a Galba adoptato utcumque *coerceri* et *supprimi* potest, *augeri* nullo modo potest. Admodum obscure hic loquitur Tacitus, et de qua re nunc cogitet aliquanto post demum fit perspicuum. Cum enim de Galbae ad milites (c. 18) oratione narrat, et alia inde profert et hoc: „ac ne dissimulata seditio in maius crederetur, ultro asseverat quartam et duoetvicesimam legiones paucis seditionis auctoribus non ultra verba ac voces errasse et brevi in officio fore." *Magnum* ergo illud *secretum*, quod hactenus coercebatur et supprimebatur, est defectio legionum Germanicarum, quas pugnae caedisque avidas iamiam adfuturas anxia plebs auguratur. At apud milites Galba *ultro*, non rogatus, de illa re tantum asseverat quantum illos scire utile credit.

C. 26 de praetorianis iamiam ad Othonem transituris haec legimus:

„Multa erumpentis seditionis indicia per conscios oppressa: quaedam apud Galbae aures praefectus Laco elusit, ignarus militarium animorum consiliique quamvis egregii, quod non ipse afferret, inimicus et adversus peritos pervicax."

De Cornelio Lacone „mortalium ignavissimo" (c. 6) cum legimus eum una in re *pervicacem* fuisse, statim suspicamur

eiusmodi illam rem fuisse ut pervicaciam redderet quam stultissimam. Ergo in adiectivo *peritos* acumen aliquod inesse debet, et revera inest, si sic accipimus: „peritos militarium animorum ideoque gnaros periculorum a militibus instantium". Tam iners, ignavus, somnolentus homo Laco erat ut quidquam credere nollet de periculis quae in castris nascerentur; tum demum fiebat firmus, immo stolide pervicax, cum aliquis, cui milites notiores essent, monere eum et meliora docere studeret.

H. I, 34. „Praemissus tamen in castra Piso ut iuvenis magno nomine, recenti favore et infensus Tito Vinio, seu quia erat, seu quia irati ita volebant; et facilius de odio creditur". Ultima vocabula *et facilius .... creditur* non ad Pisonem Viniumque solos pertinent, sed generalem quandam efficiunt sententiam: omnino cum ad odium provocatur, facilius huic argumento quam ceteris omnibus aurem praebent homines.

Aliter se res habet in vocabulis quibusdam, quae alio quodam loco subsimili ratione praecedentibus sunt annexa. H. I, 41. Postquam Tacitus narravit varios esse de supremis Galbae verbis rumores, haec addit:

„non interfuit occidentium quid diceret."

Putasne, tantummodo *exornandi* causa vocabula illa adiecta? Non ego; nam non Taciteam indolem eiusmodi referret ornamentum; sic loquitur cui molle est pectus et ad lacrimas pronum, non vir fortis pauloque durior, qualis est Tacitus aut certe videri vult. Non misericordia haec provocavit verba, non hic deflet aliquis miseram Galbae sortem, qui senex iam infirmus tam inexorabiles nactus sit adversarios; historicus loquitur, qui cur tam parum constet de supremis Galbae verbis rationem reddit. Haec enim in paucis illis insunt vocabulis: „audire verba illa praeter ipsos, qui Galbam occiderunt, nemo potuit; at illorum non interfuit quid disceret, ergo postea nullus de ea re idoneus testis inveniebatur." Unice veram hanc esse horum verborum explicationem vel e solo perfecto *interfuit* apparet.

H. I, 72. „Apud Galbam Titi Vinii potentia defensus est (Tigellinus) praetexentis servatam ab eo filiam".

Ex ipsis verbis vix efficias de Galbaene an de Vinii filia sermo sit, sed Galbae tamen filiam significari e sequentibus apparet verbis, quae et ipsa aliquam requirunt explanationem:

„et haud dubie servaverat, non clementia quippe tot interfectis, sed effugium in futurum, quia pessimus quisque diffidentia praesentium mutationem pavens adversus publicum odium privatam gratiam praeparat; unde nulla innocentiae cura, sed vices impunitatis".

Sententia haec est: Vinius — quacunque tandem de causa — parcere Tigellino volebat; utebatur ergo sua apud Galbam gratia argumentumque attulit speciosius quam verius (praetexebat) Galbae filiam a Tigellino servatam; et servaverat sed suis prospiciens commodis. Sic mali homines semper agunt: cum rerum metuunt conversionem, quae suae sit potentiae finem allatura, adversus publicum odium privatam quaerunt gratiam. *Eiusmodi consiliis* (unde) homines non a male agendo retinentur (cura innocentiae) sed inter se parant impunitatem. Intellexerat Tigellinus ad exitum vergere Neronis imperium, et praesertim a Galba instare periculum. Non illa Galbae filia nunc tamquam pacis utitur pignore, neque iam antea de illa poenas sumit earum rerum, quae de patre eius exspectantur (atque id non solum permittebant antiquae opiniones, sed etiam Tigellinum, si se fidelem Neronis socium praebere voluisset, decebat illud), sed iam antea Galbae, arma contra imperatorem moventi, impunitatem praestitit, quam invicem ab illo se accepturum sperabat. At aliter res cecidit: populus enim dudum Tigellino infestus, cum videret inviso homini auxilium ferri a Vinio, qui et ipse hoc tempore in publicum incurrerat odium, eo pertinacius Tigellini perniciem flagitabat.

H. II, 45. Enarrato proelio, quo Othoniani a Vitellianis ita sunt profligati ut ipse Otho sua sibi manu consisceret mortem, sic pergit Tacitus:

„At Vitellianus exercitus ad quintum a Bedriaco lapidem consedit, non ausis eadem die obpugnationem castrorum."

Ceteri editores quo modo accipere haec soleant nescio, nihil enim annotant, sed metuo ne multos eorum in errorem induxerit et ne legentes etiam in errorem inducat plerosque haec Orellii annotatio, qua nihil novi perversius: „*castrorum*, non illorum quae c. 39 commemorantur". Capite enim 39 haec legimus: „promoveri ad quartum a Bedriaco castra placuit" i. e. quatuor nunc milibus passuum propius absunt a Vitellianis; ex illis

deinde castris procedunt ad pugnam, sed eo loco, quod vix commemorare opus, ubi proelium est commissum, nulla castra ponunt; profligantur a Vitellianis, qui eos persequuntur donec ipsi V milia passuum a Bedriaco, i. e. mille passus a castris illis capitis 39, absunt. Potuitne ullus locus aptior excogitari Vitellianorum deliberationi utrum castra ipsa oppugnent necne?

H. II, 46. Post proelium apud Bedriacum milites omnibus modis consolari Othonem student, demonstrantes se ad quasvis novas paratos pugnas.

„Nec praetoriani tantum, proprius Othonis miles, sed praemissi e Moesia eandem obstinationem adventantis exercitus, legiones Aquileiam ingressas nuntiabant, *ut nemo dubitet* potuisse renovari bellum e. q. s.".

Verba *ut nemo dubitet* tum demum aliquid significabunt, cum intellexerimus hic a Tacito illos refutari historicos, qui docuerunt post pugnam Bedriacensem de Othonis causa actum fuisse, eumque *desperatione* ad mortem compulsum. Qui illi historici fuerint ignoramus; *fuisse* unum pluresve hoc solum constat. Id ego hic propter Mommsenum moneo, qui de discrepantia Plutarchum inter Tacitumque, Othonis mortem narrantes, sic fere disputavit:

„Plutarchus narrat *nulli* proelio adfuisse Othonem sed Brixilli eum remansisse (c. V); transiisse eum Bedriacum ante pugnam ut consilium haberet militare (c. VIII), inde Brixillum rediisse (c. X); post pugnam ipso absente in consilio militari de causa Othoniana omittenda decretum factum. Denique Othonem, de clade certiorem factum, quamvis in fide perstare milites videret, abrumpere vitam suam statuisse *ut civibus parceret*: *βιώσας οὐδὲν ἐπιεικέστερον Νέρωνος ἀπέθανεν εὐγενέστερον* ipse Plutarchus ait.

Tacitus contra in illo demum consilio militari, quod ante ipsam pugnam habitum sit (v. c. 33 et 39), decretum esse ait ut Otho Brixillum proficisceretur, tamquam si hactenus semper in castris adfuisset. „Is primus dies Othonianas partes afflixit" haec sunt verba eius. „In consilio militari, quod post pugnam habetur, ope Moesiacarum copiarum fortunam mutari posse declaratur".

De ipsa discrepantia nihil dico: adesse eam quis neget? Sed quod illa nisus Mommsenus contendit mihi quidem videtur falsissimum. Sic enim disputat: „de industria quaedam hic

reticet Tacitus, et sic totum de Othonis morte locum ita detorquet ut narrationi tragicae fiat aptior. Reticet quaecunque documento sunt desperatione Othonem ad mortem actum; sic ille heros fit tragicus, qui duobus inclaruit facinoribus, altero flagitiosissimo altero egregio; alterum illud facinus Plutarchus non *egregium* vocat sed, multo verecundius, *εὐγενέστερον*".

Hic mihi Mommsenus ipse facere videtur quod Tacito vitio dat: ut alia reticeat, alia distorqueat. Quid distorqueat sponte apparet, quid reticeat duobus hisce locis optime illustratur:

A. Suetonius, licet disertis verbis dicat: *nulli pugnae adfuit*, Othonis mortem *τραγικωτέραν* etiam reddit: affert enim c. 10 testimonium (idque *sui patris*) Othonem *semper* bellum civile esse detestatum, et quomodo Othoni consilium sui occidendi natum sit narratione illustrat ad animos commovendos aptissima [1]).

B. Iam Martialis tempore exstabat „dramatica" illa de Othonis morte opinio VI, 32:

Cum *dubitaret adhuc* belli civilis Enyo,
  Forsitan et mollis *vincere posset* Otho,
Damnavit multo staturum sanguine Martem,
  Et fodit certa pectora tota manu.
Sit Cato, dum vivit, sane vel Caesare maior:
  Dum moritur, numquid maior Othone fuit?

In deliciis esse *τὰ τραγικά* Tacito constat et ipsi id exemplis demonstrare conati sumus; sed quod exemplum hic Mommsenus attulit, id prius finxit ipse.

H. II, 51. Post pugnam Bedriacensem:

„earum, quae Brixelli egerant, cohortium preces Rubrius Gallus tulit, et venia statim impetrata, concedentibus ad victorem per Flavium Sabinum iis copiis quibus praefuerat".

Post *concedentibus* Ritterus inseruit *quoque*, sed ita ingrate inter se iunguntur duae res diversae. Equidem ablativo absoluto *concedentibus .... iis copiis*, opinor *rationem reddi* cur adversus cohortes illas tam placabiles fuerint victores; non enim leve erat quod illae copiae transibant, quae paulo ante (c. 35 sq.) in proelio illo, quod navale fere fuit, tanta exhibuerant negotia.

---

1) Illa narratio non est apud Tacitum eo loco, ubi de Othone agitur; demum III, 54 legitur, ubi Vitellii res tractantur.

Vereor tamen ut omnia recte se hic habeant, nam quod *per* Flavium Sabinum eae copiae concedunt documento est illum iis etiamnunc *praeesse*. Excidisse nomen *Macer* suspicor (*quibus Macer praefuerat*), ut hic de iisdem militibus prorsus idem dicatur quod c. 36.

H. II, 56. „Ceterum Italia gravius atque atrocius quam bello afflictabatur". Post *atrocius* Haasius inserit *victoria*; sed sic perire videtur acumen quoddam Tacito pergratum. Bellum iam non erat in Italia, dispersis per municipia victoribus, at alia nunc res miseram regionem afflictabat, idque atrocius quam bellum.

H. II, 78. Ut imperium capessat Vespasianum hortatur oratione Mucianus, hortantur milites responsa vatum referentes, et ipse quoque animo recolebat omina, quibus multo ante summa sibi esset claritudo promissa:

„sed primo triumphalia et Iudaicae victoriae decus implesse fidem ominis videbantur: ut haec adeptus est, portendi sibi imperium credebat".

Quis non ista legens primo aspectu pronomine *haec* significari putet praecedentia *triumphalia* et *victoriae decus*? Tamen non illud voluisse Tacitum mox apparet, nam illa eum adeptum esse iam dixit. Cogimur ergo (cogimur, nam satis mira res est) illud *haec* non de iis rebus accipere, quas ipsa grammatica suggerit, sed sic fere interpretari locum: „ut *praesentem occasionem* nactus est".

H. II, 80. Cum Vespasianum cubiculo egressum milites imperatorem salutarent:

„in ipso nihil tumidum, arrogans aut in rebus novis novum fuit: ut primum tantae altitudinis [1]) offusam oculis caliginem disiecit, militariter locutus laeta omnia et affluentia excepit. Namque id ipsum opperiens Mucianus alacrem militem in verba Vespasiani adegit e. q. s.".

Haec omnia ut bene intelligantur prae ceteris accurate vox *namque* est consideranda. Etenim quae post illam leguntur *explanationem* continent verborum *laeta omnia et affluentia excepit*: non ergo: *statim postquam* „militariter locutus" est Vespasianus

---

1) Haec Trilleri coniectura omnium maxime mihi arridet; in codice *multitudinis* legitur. Cum *altitudinis* autem egregie *caligo* iungitur: comparatur Vespasianus cum aliquo qui, subito in loco edito positus, inde despiciens vertiginem sentit.

„laeta omnia et affluentia excepit". Sed illud *namque* et quae sunt annexa sic sunt accipienda: etenim [1]), quod attinet ad rerum eventuumque seriem, quibus Vespasianus imperator factus est, huiuscemodi fuit: Mucianus exspectabat *id ipsum* i. e. cursum rerum in castris Vespasiani Caesareae, quem ubi felicem fuisse cognovit, milites in verba Vespasiani adegit; ante Idus Iulias Syria omnis in eodem sacramento fuit, mox Sohaemus accessit Antiochusque e. q. s.

H. III, 10. In castris Antonii seditiosorum militum furor se omnis in Tampium Flavianum convertit, quem causam Flavianam prodere insimulant; solus Antonius ipse praesentem ab eo perniciem avertit. Aliquanto post:

„Profectus eadem nocte Flavianus obviis Vespasiani litteris discrimini exemptus est".

Quid revera factum sit e Taciti verbis vix efficias, tam breviter et obscure loquitur; quid enim est „obviis litteris discrimini eximi"? Coniectura demum eorum et totius loci sensum assequimur. Facundia sua et auctoritate Antonius furentium militum manibus eripuit Flavianum, et, ut ego opinor, in suo abscondidit tabernaculo, unde nocte demum prodiit ille et e castris profugit. In ea fuga obviam venit Vespasiani nuntiis quibusdam, forte ad ipsum litteras ferentibus, quibus munitus iam in castra redire et sine periculo ibi manere potest: argumentum enim earum eiusmodi erat ut illis inspectis ne turbulenti quidem illi, irati, suspicaces milites dubitare possent quin apud Vespasianum in summo esset honore Flavianus.

A mire conformata sententia incipit huius libri (H. III) caput 22:

„At Vitellianus exercitus, cui acquiescere Cremonae et reciperatis cibo somnoque viribus confectum algore atque inedia hostem postera die profligare ac proruere ratio fuit, indigus rectoris, inops consilii, tertia ferme noctis hora paratis iam dispositisque Flavianis impingitur".

Quid Vitellianis faciendum fuerit perspicue exponitur: *opponi* nunc oportebat id quod revera fecerunt (hac ipsa nocte in hostem sunt profecti); illud autem non disertis dicitur verbis sed cogitandum relinquitur legentibus; at quem effectum habuerit ea

1) Verte ergo *namque* Belgice non „want" sed „namelijk".

res, quae cogitatione est supplenda, id vero perspicue enuntiatur: „paratis iam dispositisque Flavianis impingitur”.

H. III, 32. Cremonae incendendae quis auctor fuerit Tacitus non declarat; hoc solum narrat:

„Ceteri duces in obscuro: Antonium fortuna famaque omnium oculis exposuerat. Is balineas abluendo corpori propere petit. Excepta vox est, cum teporem incusaret, statim futurum ut incalescerent: vernile dictum omnem invidiam in eum vertit tamquam signum incendendae Cremonae dedisset”.

Vernile non reprehensionem continet, nihil aliud significat quam servi (balneatoris) ea verba fuisse. Ob teporem aquae Antonius servum illum reprehenderat; responderat ille: „mox incalescet”. Antonius quid dixisset nemo sciebat, sed homines, qui prope adstabant, aliquem Antonio respondentem audiverant „mox incalescet”, inde coniectura nata est de incendenda urbe inter eos fuisse sermonem.

H. III, 39. „Blaeso super claritatem natalium et elegantiam morum fidei obstinatio fuit: integris quoque rebus a Caecina et primoribus partium iam Vitellium aspernantibus ambitus abnuere perseveravit”.

Integris quoque rebus i. e. priusquam pugna Cremonensi partium Vitellianarum opes fractae erant. Si post illam pugnam Blaesus abnuisset *Vitellianorum dux fieri*, parum insigne dedisset fidei documentum: tum enim Vitellianae illae partes nullius iam erant pretii, illarumque dux fieri quivis noluisset, non fide erga Vitellium ductus sed *totius rei contemptu*. Haec omnia observo, quia interpretem, qui solus notus mihi est, perversissime hunc locum accipere vidi. Ritterus enim Boetticheri hanc probat annotationem: „später, als die Gegenpartei schon gesiegt hatte, war Treue weniger hoch anzurechnen, da so später Abfall wenig vom Sieger erwarten liess”. At invitatus fuerat Blaesus, non ut ad Vespasianum transiret (hoc enim *ambeundi* verbo significari nequit) sed ut pro Vitellio ipso dux Vitellianarum fieret partium. Hoc ab eo petiverant Caecina et primores partium, qui Vitellium iam *aspernabantur*, i. e. parum dignum idoneumque ducem putabant. Sic demum *ambeundi* verbum suo sibi sensu positum erit.

H. III, 47. Naves, quibus Ponti accolae utuntur, sic describuntur:

„Camaras vocant, artis lateribus latam alvum sine vinculo aeris aut ferri conexam; et tumido mari, prout fluctus attollitur, summa navium tabulis augent, donec in modum tecti claudantur".

Haud dubie Nipperdeius sanum locum corrupit pro *artis* legendo *altis*. Nam paulo quidem obscurius loquitur hic Tacitus (et fere dixerim inepte eum loqui), sed quid sibi velit tamen pro certo affirmare possumus. Erat illarum navium alvus lata, sed imponebantur alvo tabulae pronae ita ut spatium quod inter dexteras et sinistras esset tabulas semper fieret angustius; quod *latera* (i. e. tabulas) nunc „arta" vocat, subridiculum quidem est, sed quo sensu illo utatur adiectivo coniicere in promptu est. Tumido autem mari, quo altiores fiebant fluctus eo plures tabulae tabulis superimponebantur et spatium illud magis magisque coartabant, donec tandem aliquando totum navigium tamquam tecto clauderetur. Quod autem *camaras* appositum habet *alvum connexam* in eo molesti est nihil.

H. III, 79. Antonius, bellum iam peractum ratus, quod boni sit ducis officium obliviscitur:

„utque licentia militem imbueret, interfectorum centurionum ordines legionibus offerebat" i. e. suos sibi eligere centuriones permisit, quemadmodum apparet ex iis quae statim sequuntur: „eo suffragio turbidissimus quisque delecti; nec miles in arbitrio ducum, sed duces militari violentia trahebantur". Vocabula minime ambigua; sed quae nunc addit Tacitus minus accurate legentem possint inducere in errorem: „quae seditiosa et corrumpendae disciplinae mox in praedam vertebat". Noli putare ex ipso illo pravissimo consilio, de quo hactenus est narratum, lucri aliquid quaesivisse Antonium, licet verba *in praedam vertebat* primo aspectu illud significare videantur. Nam legatus legionis si ipse centurionatus dat, potest ob eam rem pecuniam accipere ab honorem illum petentibus; at cum suos sibi centuriones eligunt milites, omnem praedandi facultatem legatus amisit. Ergo *in praedam vertebat* sic est accipiendum ut Antonius dicatur pro consilio illo, quo omnis disciplina corrumpebatur, mox aliud introduxisse, quod cuiusmodi fuerit hactenus tantummodo prodit Tacitus ut dicat praedandi illud facultatem Antonio praebuisse.

Paulo post (c. 58) idem *vertendi* verbum explanationem quan-

dam requirere videtur. Victus iam et profligatus Vitellius senatum convocat:

„Servorum numerum et pondus argenti senatoribus indicit; equites Romani obtulere operam pecuniasque, etiam libertinis idem munus ultro flagitantibus. Ea simulatio officii a metu profecta *verterat in favorem*; ac plerique haud proinde Vitellium quam casum locumque principatus miserabantur".

Hoc narrat Tacitus: „homines opulenti officium *simulare* coeperant metu Vitellianorum militum et clamantis plebeculae; at ex ea simulatione quodammodo favor quidam erat natus (fortasse quia, cum animi semel sunt commoti, homines quid revera sentiant non quaerunt, fortasse etiam quia in tanta clamitantium multitudine facile ad quosvis affectus compelluntur homines. Haec certe favoris causa accedebat quod) plerique haud proinde Vitellium quam casum locumque principatus miserabantur".

H. IV, 54. Post mortem Vitellii et apud Germanos belli ardor augetur et Galli animos tollunt. Utriusque rei causis narratis haec addit Tacitus:

„incesseratque fama, primores Galliarum ab Othone adversus Vitellium missos, antequam digrederentur, pepigisse, ne deessent libertati, si populum Romanum continua civilium bellorum series et interna mala fregissent".

Non statim apparet haec quid sibi velint; sed re accuratius perpensa verum loci sensum perspicere mihi videor. Hoc enim narrat Tacitus: Otho primores quosdam Galliarum, qui tum forte Romae aderant, dimiserat ut suos quisque populares contra Vitellium incitaret. Hi ergo, cum eodem tempore ab urbe proficiscebantur, priusquam in suam quisque civitatem digrederentur, in aliqua urbe, unde diversae exibant viae, convenerant, ibique (sic certe rumor ferebat) pepigerant ne deessent libertati e. q. s.".

H. V, 1. Prima sunt libri verba:

„Eiusdem anni principio Caesar Titus, perdomandae Iudaeae delectus a patre et privatis utriusque rebus militia clarus, maiore tum vi famaque agebat, certantibus provinciarum et exercituum studiis; atque ipse ut super fortunam crederetur e. q. s.".

Voluit ergo Titus *super fortunam credi*, sed quid hoc est? Putes, ut opinor, de eo hoc dici qui, cum in edito sit loco

positus, tamen contentus eo non est, et maiorem etiam quam pro fortuna famam appetit. At hoc si voluisset Titus, iam non tamquam imperatoris filius suspici sed tamquam imperator coli cupiisset. Et multum abest ut tantam ei tribuat arrogantiam Tacitus; de eodem enim porro narrat: „decorum se promptumque in armis ostendebat, comitate et adloquiis officia provocans ac plerumque in opere, in agmine *gregario militi mixtus*, incorrupto ducis honore". Profecto non sunt haec eius quem sui status, quamvis egregii, poenitet. Mire hic a quotidiano loquendi scribendique usu recedit Tacitus et honorificentissimum hoc Tito dat testimonium: „videri hominibus is esse cupiebat, quem fortuna neque corrumperet, neque ad ignaviam detruderet, qui fortunae imperaret (*κρείττων τῆς τύχης*) non ab illa regeretur".

Ann. II, 3: „Nec Tigrani diuturnum imperium fuit neque liberis eius, quamquam sociatis more externo in matrimonium regnumque".

Quaesivi quo modo haec inter se cohaererent. Tandem hanc esse Taciti mentem intellexi: „quamquam illis matrimonii regnique vinclis id effectum videri poterat ut inter fratres nemo esset cuius magnopere interesset quis regnaret, nemo qui imperii obtinendi causa insidias strueret fratri regnanti — et hoc praecipuum est principum periculum — tamen nulli eorum diuturnum fuit imperium".

Ann. IV, 19. Invisum sibi Silium reum fieri cupit Tiberius: „immissusque Varro consul, qui paternas inimicitias obtendens odiis Seiani per dedecus suum gratificabatur".

Insignis hic locus est ad demonstrandum quantopere cum temporibus mutentur mores. Nam nunc, primo aspectu, stultus et ineptus nobis ille videtur, qui, ne parum idoneus dicatur accusator, inimicitias *obtendat* et *simulet* paternas, atque „tantum abest" aliquis dixerit „ut eiusmodi sint *obtendendae* inimicitiae, ut potius, si revera adsint, omni modo illas accusator *dissimulare* debeat ne iure reiiciatur". Varro vero est ex numero abiectorum istorum hominum qui aliorum periculis et pernicie crescere volunt; accusat ergo quos Seianus perdere cupit estque simillimus Atheniensibus sycophantis; ergo illorum utitur sermone, qui quam maxime metuunt ne sycophantae videantur. Cff. Lysiae et alii loci et hic XIV, 2: *ἐγὼ μέντοι, ὦ ἄνδρες δικασταί,*

καὶ πρότερον πρὸς τοὺς πατέρας [1]) *ἡμῖν διαφορᾶς ὑπαρχούσης, καὶ πάλαι τοῦτον ἐχθρὸν ἡγούμενος ..... πειράσομαι περὶ πάντων τῶν πεπραγμένων μεθ' ὑμῶν αὐτὸν τιμωρήσασθαι.*

XII.

Agetur hic de iis Taciti narrationibus quae, sicut apud eum leguntur, intelligi probarique non possint, obscuris, turbatis, imperfectis; quaeque vitiis illis laborant non unius alicuius vocabuli culpa, quod parum apte sit positum, sed quia aut ad historicum nostrum nil nisi vagus rumor pervenit, aut quia nudam narrare veritatem noluit, aut denique quia rem aliquam ita proposuit ut legenti admodum sit difficile non in aliquem incidere errorem. Causam autem cur interdum *noluerit* rem ita ut gesta esset tradere, hanc praecipuam fuisse quod ad dirissima saevissimaque credenda iusto fuerit pronior, iam satis accurate in praecedentibus demonstravimus; nonnunquam rei alicuius ante multos annos peractae rationem eum fugisse invitum quis mirabitur? Iam vero ipsam orationem Taciteam identidem efficere ut auctor male intelligi vel possit vel debeat, id vero tantum abest ut incredibile videatur ut non multo saepius illud accidere iure miremur.

Ann. XI, 25. „Famosos probris quonam modo senatu pelleret anxius (Claudius), mitem et recens repertam quam ex severitate prisca rationem adhibuit, monendo secum quisque de se consultaret peteretque ius exuendi ordinis; facilem eius rei veniam; et motos senatu excusatosque simul propositurum, ut iudicium censorum ac pudor sponte cedentium permixta ignominiam molliret".

Mirum, hercle, consilium, quodque ne a Claudio quidem exspectes, etiamsi re vera tam hebes stultusque fuit quam videri eum Tacitus cupit. Quid enim? Admonet *famosos probris senatores* ut „missionem" petant „honestam", seque in ea danda non

---

1) Verba dubitationi obnoxia sunt (quamquam ipse quin cum Frohbergero *πρὸς πατέρων* legendum sit *non* dubito) sed sententia certissima.

solum facilem fore promittit sed etiam effecturum ne quisquam quidquam de probris illis suspicetur. Simul enim et eorum qui *honestam* illam obtinuerint missionem et eorum qui (cum summa nimirum ignominia) inviti a censoribus senatu moti sint se propositurum nomina, ita ut „pudor sponte cedentium et iudidicium censorum permixta ignominiam molliant". At, quaeso, utris illud consilium profuturum est? Certe non iis qui honestam acceperunt missionem: nihil enim obstabit quominus et ipsi putentur a censore senatu moti. Fortasse grata res iis accidet, qui revera a censore moti sunt senatu; haud pauci enim illorum putabuntur honestam missionem accepisse, quae fama aliquot annis postea haud dubie magnopere iis proderit: tum enim obliti erunt homines olim evenisse ut et iis honesta missio concederetur qui *probris famosi* essent.

Eidem Claudio et aliud adscribitur consilium non minus inauditum atque absurdum XII, 53:

„refert ad patres de poena feminarum, quae servis coniungerentur; statuiturque, ut ignaro domino ad id prolapsae in servitute, sin consensissent, pro libertis haberentur".

Auctore ergo Tacito Claudius *ad coercendam libidinem impudicitiamque πάνυ σεμνῶς* poenam statuit facinoris, quod rarissimum erat in civitate, quodque, si iam semel iterumque certis testimoniis indiciisque deprehendebatur, tamen ita plecti vix et ne vix quidem poterat. An unquam quidquam innotuit de Messalina aliqua, quae in servitutem alicui civi sit tradita? Nam cogitandum hic esse de aliqua importunitate diraque impudicitia, quae cadere non possit nisi in eas feminas, quas nimius luxus ad quodvis dedecus compulerit, sponte intelligitur. Nec minus ridicula est Pallantis gravitas, qui in hoc senatusconsulto promendo magistrum suum adiuvat et pro illa opera a servilibus senatoribus summo afficitur honore. Subesse incredibili narrationi hanc veritatem suspicor. Non *coercendae libidini* senatusconsultum Claudianum inserviebat, sed dirimebatur eo controversia quaedam saepius inter doctos agitata iurisconsultos: nonne hoc fuit negotium dignum Claudio nostro, docto antiquario et eiusmodi disceptationum amantissimo? Certe de Senatus consulto Claudiano iurisconsulti postea spinosissimas protulerunt argutias; at senatusconsultum, quod illi commentariis illustrant, ad *liberorum* pertinet

statum, ex eiusmodi coniunctionibus natorum. Neque factum illud ad cohibendam aliquam libidinem, quae alioquin saepius esset eruptura, testis est Iustinianus, qui, tamquam rem prorsus inutilem et absurdam plane sustulit. Atque eodem modo quo Tacitus Suetonius quoque peccat, immo gravior etiam, si fieri potest, illius error est. Is enim ét totum senatusconsultum Vespasiano adscribit, ét de illo hanc profundit sapientiam ludimagistello dignam magis quam historico qui adultis scribit (c. 11): „lubido atque luxuria *coercente nullo invaluerat*, auctor senatui fuit decernendi, ut quae se alieno servo iunxisset ancilla haberetur"! Ergo tantopere illa libido invaluerat et frequens facta erat, ut ne tota civitas permixtione sanguinis corrumperetur, atque adeo pessumdaretur metuere inciperent graves illi senatores Claudiani vel Flaviani!

A. XII, 60 „(Procuratoribus suis) Claudius omne ius tradidit, de quo totiens seditione aut armis certatum, cum Semproniis rogationibus equester ordo in possessione iudiciorum locaretur, aut rursum Serviliae leges senatui iudicia redderent, Mariusque et Sulla olim de eo vel praecipue bellarent".

Post *redderent* Nipperdeyus in utraque editione lacunae posuit signum. Quo argumento, putas? Quod duae fuerunt leges Serviliae, Caepionis altera, altera Glauciae, quarum illa senatoribus reddidit, haec iterum ademit iudicia. Putat ergo Nipperdeyus Tacitum scripsisse „.... iudicia redderent *vel adimerent*". At mihi multo videtur verisimilius nihil ultra nomina hic Tacito innotuisse, semperque eum latuisse id quod hodierna de antiquitatibus Romanis enchiridia docent de duabus legibus Serviliis: etiam nunc, nisi fallor, est quaedam de iis inter viros doctos controversia. Tacitumne credamus in eiusmodi rebus tractandis omnia bene perspexisse et distinxisse? Haud opinor: nam vel hic multo gravior deprehenditur confusio quam ea est, quam supplemento suo tollere Nipperdeyus conatur. Nonne enim ridicule iudicia privata et publica in eundem coniiciuntur locum, tamquam si interesset nihil? Nonne diversissima inter se coniungit qui, postquam narravit de magistratibus apud quos *lege agitur* deque eorum decretis, statim disceptare incipit de *iudiciis*, quae modo penes ordinem amplissimum modo penes ordinem splendidissimum fuerint? An credamus, cum Claudius *omne ius*

traderet procuratoribus, etiam permissum iis esse ut de maiestate, de repetundis simm. cognoscerent?

Ann. XV, 48. „Ineunt deinde consulatum Silius Nerva et Atticus Vestinus, coepta simul et aucta coniuratione, in quam certatim nomina dederant senatores eques miles, feminae etiam, cum odio Neronis, tum favore in C. Pisonem. Is Calpurnio genere ortus e. q. s.".

Narrare hic de Pisone ita Tacitus incipit, tamquam si nunquam antea eum nominasset. At nominavit, idque loco qui confusionis et incuriae plenus est XIV, 65 (ergo in ipsa nostri loci vicinia).

(Agitur de Neronis libertis, quos ille eodem anno „veneno interfecisse creditus", e quibus) „Romanus secretis criminationibus incusaverat Senecam ut C. Pisonis socium; sed validius a Seneca eodem crimine perculsus est. Unde Pisoni timor et orta insidiarum in Neronem magna moles et improspera".

Ergo iam a. 62 Pisonis socium dici capitale crimen erat. Quid fecerat Piso? „Iam tum" viri docti aiunt „secreta fovebat consilia, illorum habebat socios, suspectus erat Neroni". Tamenne per tres fere annos non solum incolumis fuit, sed etiam libere quodvis inire consilium poterat a nullo magistratu, a nullo e Neronis canibus custoditus? Nam magna illa anni 65 coniuratio Scaevini demum vanitate prodita est; antea „mirum" (ipsius haec Taciti verba sunt) „quam inter diversi generis, ordinis, aetatis, sexus, dites, pauperes taciturnitate omnia cohibita sint". De Pisone nemo quidquam est suspicatus antequam Milichus, Scaevini libertus, quae domi patroni vidisset magni alicuius facinoris, quod parabatur, certa indicia prodidisset Neroni; immo vero ne ipse quidem Milichus quidquam de Pisone suspicabatur, ne nomen quidem eius ei in mentem venit, cum sollertibus Scaevini responsis paene mendacii convinceretur; tum Milichi uxore opus erat, quae maritum admoneret „Antonium Natalem multa cum Scaevino ac secreta collucutum et *esse utrosque C. Pisonis intimos*". Si per tres illos annos adeo suspectus Neroni fuisset Piso, ipse Milichus, ad incitas redactus, nihil, ut opinor, prius commemorasset quam amicitiam Pisonis patronique; immo vero iam tum Neronem eiusque aulicos de illa fecisset certiores, cum nondum illam pugionis tragoediam spectasset. Fingamus tamen factum esse quod plane sit incredibile,

et a. 62 iam in ore omnium fuisse Pisonis nomen tamquam viri qui insidias Neroni strueret et ab ipso Nerone vehementer metueretur, sed post duos annos et nomen et virum tantopere in oblivionem abiisse, ut, nulla indicia nullos proditores metuens, coniurationem quandam omnibus numeris absolutam ordiri posset, ipsine Tacito, cum de illa narrare inciperet (XV, 48), oblivisci licebat se iam antea non solum Pisonem nominasse, sed etiam palam declarasse tum (i. e. ante tres annos) revera illam coniurationem cepisse initium? Haec enim verba eius sunt: „unde Pisoni timor et orta insidiarum in Neronem magna moles et improspera". Num iusto severioribus usus sum verbis cum de *confusione* et *incuria* loquebar, quibus tota illa de Pisone narratio laboraret?

A. I, 16. Hic locus est ubi Tacitus nulla sua culpa male sit intellectus et perversa sollicitatus emendatione. Et ne illud quidem vitio ei dandum quod narratio eius diligentissimam lectionem et longiorem requirit explanationem; aequales, quibus scribebat, ipsam rem optime facillimeque intelligebant. De Pannonicarum legionum seditione narraturus ita incipit:

„Castris aestivis tres simul legiones habebantur."

Pro *aestivis* Sirkerus coniecit *hibernis*, potuitque sententiae suae argumentum afferre admodum speciosum. Etenim c. 27 Cn. Lentulus dicitur *hiberna castra* repetere. At Lentulum illum, qui fuit e Drusi comitatu, milites adorti sunt in iis castris de quibus toto c. 16 sermo est; si ergo *in hiberna* fugit, periculum illud, quod vitare vult, in *aestivis* natum est. Praeterea, si Sirkeri coniecturam probamus, magnas nobis exhibet molestias capitis 25 initium. Quid enim? c. 16 Sirkero auctore in castris *hibernis* tres simul legiones erant duce Iunio Blaeso „qui fine Augusti et initiis Tiberii auditis . . intermiserat solita munia. Eo principio lascivire miles, *discordare* (v. de hac voce vol. XXX p. 346 sq.)" . . . . denique in castris *hibernis* magna quaedam existit seditio, ad quam comprimendam Tiberius Drusum cum primoribus civitatis et aliis et Cn. Lentulo mittit: „postquam vallum introiit" (nimirum Drusus, simulque Cn. Lentulus alii) . . . . vallum, ergo (si semel Sirkerum sequimur) *hibernorum*, nam de aliis nunc agi castris et non de iis, quae c. 16 commemorantur, nemo quidquam nos docet. Igitur in *hibernis* Drusus milites

placare studet, in *hibernis* contumax a militibus accipit responsum, in *hibernis* militum ira praesertim in Cn. Lentulum se convertit, qui metu perculsus aufugit .... et *hiberna* petit. Profecto ad incitas nos doctum illud Sirkeri redigit commentum. Neque tamen nulla est coniecturae, quam protulit ille, utilitas: accuratius enim Taciti verba perpendere cogit illa, quod cum facimus, hic demum locus nos rem quandam edocet et tantum non ante oculos ponit, quam bene tenere debemus quoties de legionibus Romanis nobis narratur aliquid. Etenim territus Lentulus castra hiberna non *petit* sed *repetit.* Ergo ex hibernis venerat et cum maxime in *aestivis* (nam missam iam facimus Sirkeri coniecturam) ei exitium minantur, saxaque in eum iaciunt milites. Refugere nunc eo unde venerat conatur .... in hiberna. Hisce omnibus bene intellectis simul nobis quam maxime fit perspicuum inter castra hiberna et castra aestiva quae intercedat ratio. In provincia non nimis longe a finibus hostium legiones urbis instar habent castra hiberna: ibi eorum est domicilium, quamdiu bellum non est; a ministris militaribus ea urbs semper incolitur et ab aliis hominibus, quorum opera efficitur ut qui eo advenit commode in illa urbe degere quamdiu libet possit. Eo ergo nobiles homines, qui ex urbe ad exercitum mittuntur, ut militum animos cognoscant aliisve de causis, se convertunt, ibi deversantur. At cum milites ad expeditionem proficiscuntur, prope hostem, modo hic modo illic, castra ponunt aestiva, quae appropinquante hieme tolluntur; legati ergo Roma missi, cum expeditionum tempore videre et alloqui milites volunt, ex hibernis, ubi deversantur, se conferunt in aestiva, sed officio suo functi statim suum sibi, quod in hibernis habent, *deversorium repetunt*: idem miser ille Cn. Lentulus facere conatur, heu sero!

Non tam facile me expedio ex difficultate, quam eiusdem libri c. 38 praebet, aut si me inde expedio, Tacitum gravissimo crimine involvo: incredibilem enim ab eo commissum errorem arguo, quo situs et populi Germaniae mirum in modum perturbentur. In *Chaucis* vexillarii discordium legionum praesidium agitant; quos (et ipsos, ut opinor, tumultuantes) M' Ennius praefectus supplicio duorum militum reprimit — sed in breve tantummodo tempus, nam mox:

„intumescente motu profugus repertusque [1]), postquam intutae latebrae, praesidium ab audacia mutuatur: non praefectum ab iis, sed Germanicum ducem, sed Tiberium imperatorem violari. Simul exterritis, qui obstiterant, raptum vexillum ad ripam vertit, et si quis agmine decessisset, pro desertore fore clamitans, reduxit in hiberna turbidos et nihil ausos''.

Cuivis hominum multitudini apta fraude impetum dari posse novimus, sed opus est ut qui illa fraude utatur brevissimo tempore ad propositum finem rem perduxerit. Sic et hic, nisi paucissimis horis Ennius copias illas in hibernis collocavit fraus perpluit et multo maior discordia erumpit: de aliquot dierum itinere cogitare res ipsa vetat. Et tamen dubium non est quin cum hibernis hic nobis res sit, ubi et aliae adsint copiae; nam illud solum, quod sunt in hibernis, milites ad discordiam propensos non, ut opinor, in officio obsequioque retinere potest. Vox hiberna quid significet satis accurate p. 84 sq. mihi demonstrasse videor: talem autem urbem militarem praesidium agitantes isti vexillarii non habuerunt, ad Visurgim talia hiberna non adfuerunt; ergo ripa illa, quo vexillum vertit Ennius, non Visurgis est sed Rheni ripa et hiberna nulla alia sunt quam quae Germaniae legionibus sunt extructa vel in terra Ubiorum (c. 36) vel „loco cui Vetera nomen est'' (c. 45). Sequitur, res tristis sed vera est, ut Chaucos, Visurgis Albisque accolas, sibi ad Rhenum habitantes finxerit Tacitus, plane oblitus eorum, quae ante aliquot annos scripserat G. 35: „Chaucorum gens, quamquam incipiat a Frisiis ac partem litoris occupet, omnium, quas exposui, gentium lateribus obtenditur, donec in Chattos usque sinuetur''. Quae quamquam et ipsa omnem ludibrio habent geographiam, tamen diserte declarant Chaucorum regionis nullam fuisse partem unde unius diei itinere ad Ubios (ne de Veteribus loquar) perveniri posset.

A. I, 43. Iam taedet Germanicum tumultuum et discordiarum, iam in eo est ut seditiosos milites relinquat et ad superiorem proficiscatur exercitum; certe uxori ut eo abiret persuasit, iamque „incedebat muliebre et miserabile agmen'': ea res milites vehementer commovet, fitque Germanico eos alloquendi copia.

---

1) Ecquid delendum istud *repertusque*?

In qua oratione et alia leguntur et haec: „Hunc ego nuntium patri, laeta omnia alia e provinciis audienti, feram? ipsius tirones, ipsius veteranos non missione, non pecunia satiatos; hic tantum interfici centuriones, eici tribunos, includi legatos, infecta sanguine castra, flumina, meque precariam animam inter infensos trahere. Cur enim primo contionis die ferrum illud, quod pectori meo infigere parabam, detraxistis, o improvidi amici?"

Ultima haec quorsum spectent probe novimus. Capite enim 35 legimus, ubi primum castra introiisset Germanicus, non solum de miseriis suis ad eum conquestos esse milites sed etiam ipsi obtulisse imperium: „tum vero quasi scelere contaminaretur, praeceps tribunali desiluit. Opposuere abeunti arma, minitantes, ni regrederetur. At ille moriturum potius, quam fidem exueret clamitans ferrum a latere diripuit, elatumque deferebat in pectus, ni proximi prensam dextram vi attinuissent".

Et tamen *Germanicum* verbis „primo contionis die" cum usum esse legimus, subridemus. Non enim decent ista virum militarem militum seditiosorum placantem animos. Quem deceant quaeris? Oratorem de discordiis legionum Germanicarum facunde et ex artis praeceptis narrantem, ideoque legentibus diligenter in memoriam revocantem quae iam sint orationes habitae .... quotque quibusque modis.

A. I, 44. Tandem aliquando sedatis militum animis Germanicus „centurionatum egit". De vocabulis multa disputant viri docti, rem ipsam satis accurate sequentia illustrant: „citatus ab imperatore nomen, ordinem, patriam, numerum stipendiorum, quae strenue in proeliis fecisset, et cui erant dona militaria, edebat. Si tribuni, si legio industriam innocentiamque adprobaverant, retinebant ordinem: ubi avaritiam aut crudelitatem consensu obiectavissent, solvebatur militia".

Cf. c. 32: „repente lymphati destrictis gladiis in centuriones invadunt .... prostratos verberibus mulcant sexageni singulos .... tum convulsos laniatosque et partim exanimes ante vallum aut in Rhenum proiciunt".

Habemus hic de eadem re duas narrationes admodum, ut opinor, inter se diversas. Modo audimus de centurionibus mulcatis, convulsis, laniatis, exanimibus, proiectis, modo de mili-

tibus questus suos ordine placideque proferentibus, videmusque imperatorem questus illos recognoscentem et de iisdem illis centurionibus iudicium censuramque exercentem. Non ergo occisi illi erant. Dixeris ne e capite quidem 32 effici posse illos ad unum omnes tunc esse interfectos. Concedo utcunque fieri potuisse ut unus et alter perniciem effugeret, sed, si verum est quod c. 32 narratur, vel unum superfuisse, qui in illo censu suis stare pedibus posset, id ego pertinaciter nego. Aut mirum in modum quae c. 32 leguntur omnia aucta sunt et exaggerata, aut census ille habitus est de sauciis laceris animam vix trahentibus: certe nemo eorum militiae vel ordini aptus iam erat.

Ann. I, 56. Germanicus „expeditum exercitum in Chattos rapit" iisque „adeo improvisus advenit, ut, quod imbecillum aetate ac sexu, statim captum aut trucidatum sit. Iuventus flumen Adranam nando tramiserat, Romanosque pontem coeptantis arcebant; dein tormentis sagittisque pulsi, temptatis frustra condicionibus, cum quidam ad Germanicum perfugissent, reliqui omissis pagis vicisque in silvas disperguntur".

Quo ordine haec omnia gesta sint e Taciti verbis vix efficias, ipse id exputare debes; quod ubi fecisti, res tibi stat ante oculos clara nimis atque perspicua: non de antiquis Romanis haec narrari tibi videntur sed de illis aequalibus nostris, qui Romanis se similes paresque gloriantur atque dira certe et immani crudelitate (quae nisi in abiectissimos, pravissimos, ignavissimos, homines cadere non solet) Romanorum pessimos superare solent. In terram hostium Romani adveniunt, sed qui Chattorum armis gerendis pares sunt trans flumen se receperunt in locos sibi aptos. Irati Romani imbellibus, senibus, sauciis, aegris, sed feminis praesertim infantibusque necandis quae sua sit virtus ostentant. Inde ponte traiicere flumen tentant Romani: diu iis obsistunt Germani, pro aris focisque pugnantes. Qui ubi multiplici praedonum numero cedere coguntur, pacis offerunt conditiones, quas lupi isti toti praedae inhiantes (aurum enim celare illa dicebatur terra cf. XI, 20) respuunt. Nunc „quidam ad Germanicum perfugiunt" i. e., ut ego opinor, unus et alter e regulis pretio atque promissis capitur ita ut magna pars populi in deditionem venisse videatur. At reliqui, i. e. ipsi illi, qui prae ceteris strenui sunt bellatores, nunc illa utuntur pugnandi

ratione, quae funestissima esse solet alienarum terrarum raptoribus. In Romanorum dicionem Chattorum regio pervenit nunquam.

A. I, 57—59. Quae hic narrantur revera alio modo gesta esse ét res ipsa clamat (narratio enim eiusmodi est ut nemo ei fidem habere possit) ét quaedam vocabula, quibus Tacitus utitur, indicant. Germanicus, ab illa in Chattorum terram expeditione castra sua repetens (c. 57 „vertit ad Rhenum"), medio itinere se convertit („Germanico pretium fuit convertere agmen" ib.) ut Segestem liberet, qui a popularibus circumsedetur, apud quos Arminius potior illo erat, et „ereptus (est) Segestes magna cum propinquorum et clientium manu". Verum, si ita res se habuit, quomodo apud inclusum illum Segestem Arminii uxor esse potuerit in tenebris latet. Neque hoc minus obscurum qui sermo hic esse possit de *deditione* (c. 57 f.: „qui tum in deditionem veniebant" et c. 59 in. „fama dediti benigneque excepti Segestis"). Denique Segestes non beneficium a Romanis acceptum agnoscit, non gratias iis agit quod ex aliquo sit carcere liberatus, sed se de Romanis egregie meritum gloriatur his verbis (c. 58): „non hic mihi primus erga Romanum fidei et constantiae dies". Quid revera evenerit non opus est ut diu quaeramus: Romanus scriptor, ut fieri solet, turpissimam rem speciosis involvit verbis. Non ereptus est Segestes e custodia, quam ei circumdederat Arminius, sed absente Arminio neque quidquam eiusmodi metuente, Segestes patriae causam valido atque opulento raptori *prodit*, atque uxorem Arminii cum fidissimis illius comitibus in captivitatem tradit Germanico, cui „pretium fuit convertere agmen" ut tantae turpitudinis emolumentum haberet. At Tacitus eiusmodi flagitia pulchra exornat specie . . . dummodo sint commissa a Germanico, quo neminem magis habet in deliciis. Tacito auctore neque turpiter neque stulte agere Germanicus potuit. En quid sit „sine ira et studio" historiam scribere.

Eiusdem Germanici praeclarum scilicet consilium et callidum inventum describitur II, 6. Ut neque longis itineribus, quae Romanos milites exhauriebant, et sine magna equorum copia, quibus ministrandis iam fessae erant Galliae, legiones quam celerrime in mediam possint perduci Germaniam, navibus eas per mare ad fluminum ora vehere decrevit, sic „integrum

equitem equosque mox media in Germania fore" ratus. Quam misere eum spes fefellerit ne Tacitus quidem celare potest. De ipso consilio videamus Germanicique in eo peragendo prudentia. Mille naves ad eam rem construi iubet, quarum erant „plures adpositis utrimque gubernaculis converso ut repente remigio hinc vel illinc appellerent". *Appellere* hic non est „appellere ad littus" sed „dirigere, cursumque flectere". Cf. H. III, 47 ubi eadem res eodem describitur modo: „pari utrimque prora et mutabili remigio, quando hinc vel illinc appellere indiscretum et innoxium est". Sed quid navibus opus sit, quae tam facile cursum mutare subitoque, cum opus est, in contrariam volare partem possint, cum tamen non ad proelium navale mittuntur sed ad transportandos milites commeatumque, dicat qui intelligat. Fortasse hic tamen de more Tacitus rem, quo magis fieret mirabilis, amplificare studens, ornamentum aliquod addidit imprudens invitusque quod ab hoc loco prorsus esset alienum. De rebus ab ipso Germanico post miram illam navigationem gestis videamus. c. 8.

„.... lacus inde et Oceanum usque ad Amisiam flumen secunda navigatione pervehitur. Classis Amisiae ore relicta laevo amne; erratumque in eo quod non subvexit transposuit militem dextras in terras iturum: ita plures dies efficiendis pontibus absumpti".

Vocem *ore* addidit Nipperdeius, recte ut opinor; *subvexit transposuit* quomodo emendemus parum refert, omnia enim hic satis sunt perspicua, dummodo hoc teneamus verba *plures dies efficiendis pontibus absumpti* hic posita esse ut statim verborum *erratumque* e. q. s. ratio redderetur, nam in rerum gestarum ordine illud fuit ultimum; huiuscemodi enim ille ordo fuit:

a. In ore Amisiae ad ripam sinistram appellunt naves.

b. Ibi escendunt milites, quorum tamen nonnulli, priusquam terram tenerent, hausti sunt.

c. Ripa sinistra aliquamdiu milites iter faciunt.

d. Pontes fiunt ut reliquum iter dextra possit fieri ripa.

Haec tamen, quamquam aliquam requirunt explanationem, a Tacito non nimis contorte obscureve sunt narrata. Sed quam cupidus esse debuit scriptor, qui immanem illum Germanici errorem, copias non ea ripa, qua pergendum erat, exponentis

fere dissimulet, certe non gravissima obiurgatione vituperet? Fateor mortalium neminem me magis esse

ἄπειρον ἀθαλάττωτον ἀσαλαμίνιον

et tamen quanta illa fuerit Germanici stultitia penitus sentio. Avorum nostrorum memoria, cum nulla hic fiebant itinera nisi placidis illis navigiis, quae remulco trahebantur, et ad quae regenda vix ulla opus erat peritia, tamen nullus unquam nauta, ut opinor, eiusmodi aliquid commisit .... aut expertus est vectorum tranquille otioseque confabulantium unum tamen et alterum cerebrosum. Laudamus Tiberium, qui tam imperitum copiarum ducem quam primum inde revocarit, ubi remanere non posset sine legionum pernicie summoque reipublicae detrimento. Quidquid in Germania fecit Germanicus omnia et inutilia prorsus fuerunt et periculi plena. Velut hoc est quod c. 25 narratur, puerorum ludo similius quam prudenti imperatoris consilio:

„Marsos irrumpit, quorum dux Mallovendus nuper in deditionem acceptus propinquo loco defossam Varianae legionis aquilam modico praesidio servari indicat. Missa extemplo manus, quae hostem a fronte eliceret, alii, qui terga circumgressi recluderent humum; et utrisque adfuit fortuna".

Quamquam Romanis, ἀρπαγίνδα ludentibus, ineptiores ipsi Germani, qui non contenti aquila humi defossa ... praesidium ibi ponunt, scilicet rati sic melius illud κειμήλιον in sua potestate permansurum, quam si loco esset abditum, quem vix quisquam notum haberet.

A. II, 34. In praecedenti capite narratum est de sententiis in senatu dictis senatusconsultoque facto cum Haterius et Fronto de luxu coercendo dixissent. Sequitur:

„Inter quae L. Piso ambitum fori, corrupta iudicia, saevitiam oratorum accusationes minitantium increpans abire se et cedere urbe, victurum in aliquo abdito et longinquo rure testabatur; simul curiam relinquebat. Commotus est Tiberius, et quamquam verbis Pisonem permulsisset, propinquos quoque eius impulit, ut abeuntem auctoritate vel precibus tenerent".

Deesse narrationi aliquid aut totam rem, quam apud auctores suos invenerat, non intellexisse Tacitum mihi constat. Nam hoc quidem admodum credibile, gravem aliquem senatorem, cum

saepe de corruptis moribus ageretur, excessisse relationem et de omni genere vitiorum, nec de eo solo quod tunc coercendum esse dicebatur, conquestum esse; neque hoc a natura rei alienum eum ipsa argumenti acerbitate solito magis commotum et aliis usum esse orationis flosculis et hoc: „in tam corrupta urbe vivere me taedet, migrabo in rus aliquod solum et desertum"; quin etiam fingere possum strenuum illum oratorem in fine sententiae surrexisse, abiisse, valvas curiae non sine magno strepitu impulisse, sed fingere non possum, si sic res se habuit, ipsum illud abeundi consilium et a senatoribus et a Tiberio tamquam serium tam graviter acceptum. Aut denique, si hoc quoque factum, nihil facilius erat quam placare iratum. Dicere poterat Tiberius sibi optime de republica meritum videri Pisonem, qui tanto ardore in corruptos esset invectus mores, poterat in eam sententiam fieri senatusconsultum. Verum nihil eiusmodi dicere vel decernere, sed putare mitibus verbis vel propinquorum auctoritate precibusve a proposito abductum iri Pisonem stultitia erat .... certe si tota haec res ita se habuit ut Tacitus narrat, quod mihi non facile persuadebitur. Nisi Pisoni propria quaedam fuit et peculiaris causa cur sic ageret, ineptus ipse fuit, sed aliquanto ineptiores Tiberius senatoresque, qui eum retinere vel reducere sint conati. Si legerem derisum a senatoribus Pisonem propter nimiam vehementiam, iam constare mihi rei narratae videretur ratio. Sed alio monstrare videntur haec verba l. IV, c. 21 „actum dehinc de Calpurnio Pisone, nobili ac feroci viro. Is namque, ut retuli, cessurum se urbe ob factiones accusatorum in senatu clamitaverat". Mitto nunc quod nostro loco non „retulit" illud Tacitus, certe non plane idem; sed propter illud „factiones accusatorum" suspicari incipio Pisonem iam tum sensisse quantum sibi mali a delatoribus esset exspectandum (v. quae de Granio narrantur IV, 21), ergoque postulasse ut severo senatusconsulto obviam iis iretur, quod cum impetrare non posset, exiisse eum e senatu.

A. III, 36. „Exim promptum, quod multorum intimis questibus tegebatur. Incedebat enim deterrimo cuique licentia impune probra et invidiam in bonos excitandi arrepta imagine Caesaris; libertinique etiam ac servi, patrono vel domino cum voces, cum manus intentarent, ultro metuebantur".

Haud leves molestias mihi quidem vocabula *arrepta imagine Caesaris* exhibent. Si de vera aliqua Caesaris cogitamus imagine, ad quam isti homines tamquam ad aram confugiunt, hoc male nos habet, quod hic sermo non est de maleficis, qui *perpetrato iam facinore* imaginem Caesaris arripiant ne puniri possint, sed de iis, qui pone quoddam latent propugnaculum, unde impune perpetrare possint quod in animo habent. Sin figurate ea verba accipimus ut *arripere imaginem Caesaris* sit: Caesaris nomine tamquam aliquo uti terriculamento, sive, ut rem ipsam quam apertissime significemus: „laesae maiestatis minari crimen", quid quo referantur habent haec verba C. Cestii, qui primus sententiam dicit: „principes quidem instar deorum esse; sed neque a diis nisi iustas supplicum preces audiri, neque quemquam in Capitolium aliave urbis templa perfugere, ut eo subsidio ad flagitia utatur"?

III, 46. In tumultuantes Gallos copias educens Silius et aliis verbis significat plane contemnendos esse hostes et hisce:

„Quanto pecunia dites et voluptatibus opulentos, tanto magis imbelles Aeduos evincite et fugientibus consulite".

Quod „quanto ditiores tanto imbelliores" dicuntur Aedui, Silius est qui sic milites edocet, non ita ratiocinantes vel ratiocinaturi finguntur milites. Ergo perversissima est Pfitzneri coniectura *esse* post *imbelles* inserentis, quam tamen probavit Nipperdeyus. Monentur, ut opinor, milites ut id faciant quod militum est, sive *evincere* hic fere *devincendi* vim habet, sive corruptus locus est et Tacitus Silium induxit militibus narrantem quae esset *unice vera ratio* hostibus tam imbellibus utendi. Sed *fugientibus consulite* egregie dictum videtur, summus inest in illis vocabulis contemptus, si hoc dicit Silius: „cum pugnantibus non erit vobis res; curate modo ut fugientes habeant fugiendi spatium, nolite eos ullo modo retinere, videbitis quam velociter currant", quae est oratio viro militari aptissima. Et quod ego puto a Silio hic iussos esse milites, id revera fecisse videntur, caedem enim factam non audimus, quae haud dubie facta esset, si cum tam imbellibus hostibus conseruissent manum fortissimi Romanorum. Ergo non possunt non admirationem quandam haec movere verba: „et circumfudit eques, frontemque pedites invasere, nec cunctatum (?) apud latera". Nam hercle non *consulunt*

fugientibus qui hostes ab omni parte includunt: ubi hoc legimus, sequi solet ut hostes paucis relictis trucidentur.

A. V, 10. Operae pretium est observare quam suspensos nos relinquant, quam sint imperfectae, omnes narrationes Taciteae de hominibus ignotis, qui sibi nomen indiderint viri alicuius nobilis, qui dudum mortuus est, atque ea fraude aliquantisper ludibrio habuerint multos mortales. Sed nulla tantopere hoc nomine reprehendenda quam quae hic legitur de pseudo-Druso, „qui iam iuventutis concursu iam publicis studiis frequentabatur .... cum auditum id Poppaeo Sabino, Macedoniae curis intento." Sequuntur multa de celerrima quadam Poppaei circum Graeciam navigatione deque eius in coloniam Nicopolim adventu:

„ibi demum cognoscit sollertius interrogatum, quisnam foret, dixisse M. Silano genitum et multis sectatorum dilapsis ascendisse navem, tamquam Italiam peteret".

Quis, quaeso, sollertius impostorem interrogavit? Opinor, magistratus aliquis, ad quem ille prehensus et oneratus catenis esset adductus. Qui ergo supplicium effugit? Illud vero quod hisce adiungit Tacitus:

„Scripsitque haec Tiberio, neque nos originem finemve eius rei ultra comperimus"

risum movet, in mentemque revocat nobis, quae lepidissime Cicero (pro Caelio § 65) iocatus est de mimo in quo clausula non invenitur. Naeniis quoque puerorum aptae sunt obscurae eiusmodi exituque carentes narratiunculae, non gravi historiarum libro.

A. VI, 2. Punito iam Seiano punitaque uxore eius Livia, tamen senatores, ut Tiberii inirent gratiam, atroces in illos proferebant sententias:

„Scipiones" ait Tacitus „et Silani et Cassii isdem ferme aut paulum immutatis verbis adseveratione multa censebant, cum repente Togonius Gallus, dum ignobilitatem suam magnis nominibus inserit, per deridiculum auditur. Nam principem orabat deligere senatores, ex quis viginti sorte ducti et ferro accincti, quotiens curiam inisset, salutem eius defenderent".

Quid sibi vult ista oppositio? Indignum, profecto, erat spectaculum homines summo loco natos tam abiecta uti adulatione; at si homo ignobilis idem facit, aliquanto minus indignum fit

idem. Hoc tamen minus etiam e Taciti verbis apparet quid ridiculi habuerit Togonii sententia. Melius nos Dio Cassius (58, 17) edocet observando: „sic efficiebatur ut *adversus ipsum senatum* tutus esset Tiberius". Et revera, sicut Dio Cassius totam hanc rem tradit, in ea satis inest ridiculi: is enim revera *ab ipso senatu decretum* esse narrat ut eiusmodi praesidium Tiberio praeberetur. Hoc, ut opinor, ridiculum est, ipsum senatum declarare in senatu tam parum tutum esse imperatorem, ut ei praesidio opus sit armato. At senator Togonius in eam sententiam declamans neque ridiculus est neque videri vult: perfidissima astutissimaque insimulatione haud paucos senatores suspectos reddere et in vitae adducere discrimen studet ut illorum pernicie crescat ipse. Nunc demum apparet quam praestans, quam apta prudensque Tiberii fuerit epistola, quam paulo post Tacitus commemorat, qua non hercle animi causa „ludibria seriis permiscet" Tiberius, sed in re gravissima optimi principis luculentum simulque facetum dat documentum. Postremo ipsa illa epistola declarat tunc de praesidio Tiberio dando *senatus consultum factum* esse (quid enim sibi volebat illa, si nihil ad Tiberium relatum erat nisi hoc: *unum senatorem* censuisse illud et per deridiculum esse auditum?) atque Taciti narrationem tam esse imperfectam ut sensu cassa videri possit.

Denique, si quis aniles Taciti nugas de superstitione quamvis absurda cognoscere cupit, is mihi libri VI legat caput 22: adversus mathematicorum fraudes tam parum firmum se vix quisquam unquam praestitit quam hoc loco nobilissimus historicus noster.

(*Continuabuntur*).

AD ARISTOPHANIS PLUTUM.

SCRIPSIT

J. VAN LEEUWEN J. F.

(*Continuantur e Vol. XXX pag.* 427).

V.

Venio nunc ad quaestionem ceteris graviorem, quae est *de duplici Pluti editione.* De qua quid censeam tam succincte et perspicue quam potero exponere conabor.

§ 1.

Plutum fabulam Aristophanes archonte Antipatro (vere anni 388) in certamen commisit, aemulis usus Nicochare, Aristomene, Nicophonte, Alcaeo; quini enim ea aetate certabant. Ex quorum poetarum operibus nihil ad nos pervenit praeter nomina duosque nullius pretii versiculos; frustra autem rogamus Lenaeisne an Liberalibus Aristophanes Pluto certaverit quisve ex illo certamine victor evaserit. Parum denique constat suone an filii nomine Aristophanes hanc fabulam dederit; nam veteris Argumenti verba huc pertinentia apertis vitiis laborant, quae quomodo sint corrigenda incertum.

Quid vero est quod Plutum fabulam vigesimo anno ante, quam scripta est, datam esse credere iubemur alibi? Nempe etiam *archonte Diocle*, vere anni 408, Aristophanes Plutum docuisse perhibetur. Eamne quae extat fabulam? Affirmarunt certatim viri docti et negarunt; hodie autem neglecta iacet

haec quaestio, cum aut omnes aut plerique in hac fere sententia acquievisse videantur: duas fabulas Pluti nomine inscriptas dedisse comicum, quarum altera anno 408 scenae fuerit commissa, altera anno 388, a priore plane diversa; ad nos pervenisse posteriorem.

Non tamen e priscorum interpretum commentariis haec opinio est ducta. Immo — id quod primus clara in luce collocavit Hemsterhuys — *nostra fabula* haud uno scholiorum loco dicitur anno 408 in certamen esse proposita [1]); miratur autem grammaticus qui ea annotavit versiculos aetatem recentiorem aperte testantes.

Locos videamus.

Ad versum 173, ubi *auxilia Corinthiaca* commemorat comicus, haec leguntur: „δῆλον δὲ ἐκ τοῦ ἐν δευτέρῳ Φέρεσθαι ὡς ἔσχατον (l. a. ὃς ἔσχατος) ἐδιδάχθη ὑπ' αὐτοῦ εἰκοστῷ ἔτει ὕστερον. εἰ μή, ὅπερ εἰκός, ἐκ τοῦ δευτέρου Πλούτου τοῦτο μετενήνεκται. ἐκεῖ γὰρ ὀρθῶς ἔχει". — Quae verba licet misere sint corrupta, vel sic tamen id quod dixi aperte satis testantur.

Ad versum 179: „hic quae leguntur de Laide meretrice famosissima" scholiasta ait „temporum rationi adversantur, nam *archonte Diocle* haec annos nata fuit quatuordecim".

Ad vs. 972 „τὸ πρὸ τούτου ἔτος" dicitur annus 410/9, quo *Glaucippus* fuit archon. De quo loco infra plura erunt dicenda.

Ad versum 1147 de *Phylae a Thrasybulo anno* 403 *occupatae* mentione haec observantur in scholiis: „ἀλλὰ ταῦτά γε οὔπω ἐπέπρακτο, οὐδὲ τὰ ἐπὶ τῶν τριάκοντα ἤδη ἦν, ἀλλὰ καί, ὡς Φιλόχορός φησιν, πέμπτῳ ἔτει ὕστερον, τῆς Θρασυβούλου γενομένης <εἰσβολῆς> [2]), Κριτίας ἐν Πειραιεῖ τελευτᾷ". — Videmus inde a *Diocle* archonte (409/8) nunc quoque temporum computationem institui.

Alienum a nostra quaestione est scholion ad vs. 115: „τῆς ὀφθαλμίας] ἀντὶ τοῦ τῆς τυφλώσεως (l. a. πηρώσεως). ἰδίως δὲ

1) *Recte* quod dici Hemsterhuys putabat, aevi id erat vitium. Qui quo erat mentis acumine, veterum errores non repetivisset aut auxisset, nisi Graeculorum verbis quantumvis absurdis plus tribuisset quam suo ipsius iudicio.

2) Supplevi quod verum videbatur, alii aliter; Polak νίκης, fortasse recte. Errat vero EMeyer (Gesch. des Alt. V p. 39) dubitanter locum sic rescribens: πέμπτῳ μηνὶ ὕστερον τῆς Θρασυβούλου <καθόδου εἰς Φυλὴν> Κριτίας ἐν Πειραιεῖ τελευτᾷ.

ὀφθαλμίαν τὴν πήρωσιν τῶν ὀφθαλμῶν φησι· διὸ καὶ ἐν τῷ δευτέρῳ μεταπεποίηται·

τῆς συμφορᾶς ταύτης σε παύσειν ἧς ἔχεις",

ubi prius id fuisse quod *nostra* praebet fabula, dein mutatum esse versum, perhibet scholiasta. Quid autem sibi velit haec τοῦ δευτέρου mentio incertum, sed nisi fallor grammaticus dicit *in alio fabulae exemplari* inveniri versum ita mutatum. Mutatum inquam? immo mutilatum. Itaque glossema ἔμμετρον olim sedem versiculi genuini occupasse statuerim potius quam ipsum poetam „ut auribus Atheniensium teretibus et fastidiosis obsecundaret" — sic Hemsterhuys — „in Pluti διασκευῇ, voce ὀφθαλμίας „abiecta, versum talem substituisse" ... in quo miserrime langueret illud ἧς ἔχεις. Nam etiamsi legamus ἥ σ' ἔχει, quod suasit Valckenaer, concinnius quidem erit dictum, sed nihilo minus supervacaneum.

Idem observatum esto de verbis quae ad versum vicinum 119 leguntur adscripta: „μεταπεποίηται δὲ καὶ τοῦτο ἐν τῷ δευτέρῳ". Sed quidquid duplex haec „τοῦ δευτέρου" mentio sibi vult, nemo inde efficiet *ante nostram fabulam* alium Plutum a poeta esse scriptum, itaque impune nunc — quod dixi — a nobis potest neglegi.

§ 2.

„Priorem" igitur Plutum illum quis novit? quis vidit?

Frustra anquirimus testimonia, quae quidem ullius sint pretii. Verba sane nonnulla, quae a grammaticis ex Aristophanis Pluto afferuntur, cum hodie in fabula illa aut non extent aut credantur non extare, ad priorem referre iubemur; sed rem accuratius pervestigantibus mox apparet nugas nobis venditari. Nam si demimus unum et alterum verbulum, quod *falso* ad Plutum est relatum, — cuiusmodi errores plurimos commiserunt veteres opera poetarum scenicorum laudantes, — ea tantum restant quae in fabula nostra suo loco possunt indicari.

In fragmentorum collectione Kockiana, quae aliis est amplior, octo verba et una sententiola „Pluto priori" tribuuntur. Videamus singula.

1) βλάξ. βλακεύειν [1]), βλακεύεσθαι καὶ βλάκες καὶ βλακικῶς. Πλάτων Γοργίᾳ, ὁ αὐτὸς Εὐθυδήμῳ, Ἀριστοφάνης Πλούτῳ. — Bekk. Anecd. p. 84.

Videmus grammaticos e notissimis Platonis dialogis — nam pluribus locis apud eum haec stirps invenitur — et e comici fabula omnium plurimum lectitata petivisse exempla vocis rarioris. Impense autem miror criticos hodiernos hanc notulam ita coniungentes cum Etymologici M. verbis „βλάξ, ὁ εὐήθης καὶ „ἀργὸς καὶ ἀνόητος. Ἀριστοφάνης βλάκες Φυγεργοί", ut Aristophanem *in Pluto priore* verbis „βλάκες Φυγεργοί" usum esse statuant. Nam nihil eiusmodi apud utrumvis grammaticum legitur, prior autem locus sine ulla violentia potest referri ad *nostri* Pluti versum 325:

καὶ συντεταμένως κοὐ κατεβλακευμένως [2]),

posterior vero sive recte a me sic scribitur: „βλάξ] ὁ εὐήθης καὶ ἀργὸς καὶ ἀνόητος. Ἀριστοφάνης. — βλάκες] Φυγεργοί", sive aliter verba sunt iungenda, a quaestione, in qua nunc versamur, omnino est alienus, quoniam *Pluti* fabulae illic ne mentio quidem fit.

2) ἔχομεν τὴν χρῆσιν τοῦ „ἦν ἐγώ" παρὰ Ἀριστοφάνει ἐν Πλούτῳ ... καὶ παρὰ Μενάνδρῳ ἐν τῷ Γεωργῷ· „ἦν δ' οὐ πονηρὸς οὐδ' ἐδόκουν". — Choeroboscus in Bekk. Anecd. p. 1380.

Haec verba postquam viri docti errore insigni coniunxere cum Suidae quadam notula de locutione „ἦν δ' ἐγώ *inquam*" Platoni [3]) et Aristophani usitata, eo devenerunt ut statuerent „ἦν δ' ἐγώ *inquam*" lectum esse *in Pluto priore*. At quot verba tot errores! Nam in Choerobosci verbis illud „ἦν ἐγώ" significat *eram ego* [4]); observat enim grammaticus in Pluto Aristophanis adhibitam esse imperfecti verbi εἶναι formam recentiorem ἦν, pro qua et alii et ipse Aristophanes olim dixissent ἦ = ἦ(σ)α. Quae in scholiis Aristophaneis saepius redit observatio [5]). Et

1) Legendumne βλακεία?
2) Verum etiam Blaydes vidit.
3) Pro *Platonis* philosophi nomine illic legitur *Plutarchus*; corr. Ruhnkenius.
4) Etiam Blaydes hoc observavit.
5) Vid. ad vs. 77, alibi.

optimo iure sic scripsere grammatici; nam *tribus nostri Pluti locis* invenitur ea forma *ante vocalem*:

πένης ἦν. — οἶδά τοι (vs. 29).
ἐπειδὴ μεστὸς ἦν ἀνεπαυόμην (vs. 695).
οὐχ οἷός τε γὰρ
ἔνδον μένειν ἦν, ἔδακνε γάρ τὰ βλέφαρά μου (vs. 222) [1]).

Aelius Dionysius apud Eustathium: Ἀττικοὶ ἦ μονοσυλλάβως οἱ δὲ μέσοι σὺν τῷ νῦ, οἷον· „ἐπειδὴ μεστὸς ἦν ἀνεπαυόμην".

Qualia in fabulis antiquioribus non inveniuntur.

3) ἐπικρούσασθαι verbum ab Aristophane in Pluto ἐπὶ τοῦ νουθετῆσαι adhibitum esse affirmat Pollux. Non ibi extat, sed extat ὑποκρούσασθαι [2]). Quid igitur? Dudum verum vidit, opinor, qui Pollucem secutus apud Aristophanem l.l. correxit ἐπεκρούσω. Sed etiamsi ὑπο- in textu Aristophaneo recte traditum esse cum Dindorfio autumet aliquis, inde non sequitur ut Pollucem e „priore" Pluto suum habere absurde statuat, — nam quis credat Pollucem, cui *noster* Plutus, fabula in scholis longe frequentissime lectitata, ignotus esse non potuit, *aliam* quandam fabulam fabulaeve editionem cogitasse cum scriberet „ἐν Πλούτῳ"? — sed aut ipsum Pollucem aut librarios, per quorum manus eius opus ad nos pervenit, errasse statuat is cui ὑπο- verum videtur. *Prioris* alicuius Pluti nullum hic est vestigium.

4) Alio loco Pollux inter artium nomina affert τὸ ζυγοποιεῖν, ὡς ἐν Πλούτῳ Ἀριστοφάνης. Non legitur illud verbum in nostra fabula, sed fortunae benignitas Dobraeique acumen effecerunt ut Pollucis error posset corrigi. In *Pherecratis* enim *Persis* erat certamen anapaesticum, quod simile videtur fuisse τῷ ἀγῶνι Pluti Aristophanei; decem certe Pherecratis tetrametri, quos inde exscripsit Athenaeus, in cognato argumento versantur. Illic autem et aliorum operariorum et τῶν ζυγοποιῶν fit mentio. Itaque apud Pollucem confusa esse Aristophanis Pherecratisque

1) Itaque etiam Menandri l.l. illud ἦν ante vocalem lectum esse, delendum igitur esse δέ, est cur suspicemur. Nam locis ubi *ante consonam* reperiatur ἦν nullam inesse πειθανάγκην, cum salvo metro deleri possit -ν, non nos soli videmus, sed etiam veteres opinor videbant grammatici.

2) Plut. 548.

nomina vidit Dobree; cuius sententiam plane confirmat error in Crameri Anecd. Ox. I 277 commissus, ubi Pherecratei huius fragmenti versus quidam disertis verbis tribuitur Aristophani. En igitur „prioris Pluti" illud fragmentum quod statuebat Brunck!

Contrario errore Pherecrati versiculum ex Aristophanis Pluto desumtum tribuit grammaticus aliquis ignotus [1]: „ἐκποτέον καὶ τὴν τρύγα"· ἐπὶ τῶν καὶ τὰ μὴ χρηστὰ λαμβανόντων. Φερεκράτης. Ubi leve quod est discrimen inter verba allata et Pluti versum notissimum „ξυνεκποτέ' ἐστί σοι καὶ τὴν τρύγα" [2]) non originis diversae indicium ducet qui sapit, sed excribentium neglegentiae tribuet soli. *Pherecratis* autem nomen ductum esse suspicor e proverbio vicino, quod *sine auctoris nomine* nunc affertur: „ἐκποτέον τὴν τούτου" ἐπὶ τῶν ἐξ ἀνάγκης τὰ ἑτέρων κακὰ ὑπομενόντων [3]), — ubi mente supplendum est „κύλικα", quemadmodum apud Herodam „ἐκ καινῆς πεπωκέναι" dicitur vir uxoris oblitus" [4]).

5) „γραΐζειν" ὅταν τὸ συναγόμενον ἐν ταῖς χύτραις καὶ ἐπαφρίζον ἐκχέωσιν. Ἀριστοφάνης Πλούτῳ. — Bekk. Anecd. p. 88.

Quis non videt in brevius contracta legi hic quae fusius olim disputarunt grammatici, rarum autem τῆς γραός *spumae* καὶ τοῦ γραΐζειν *despumandi* usum illustrari collata fabula Pluto, in cuius exitu iocandi materiem praebet ambigua huius vocis potestas? Non viderunt qui talia adscripserunt: „fuit igitur in priore quoque Pluto locus similis Pluti versibus 1206 sq.".

6) ἀναπειρία (-πηρία) vox ex Aristophanis Pluto affertur [5]). Non tamen ibi legitur. Quid igitur? Sequimurne Brunckium aliosque, qui aut nostrae fabulae vs. 115 pro ὀφθαλμίας legendum esse ἀναπηρίας autumarunt aut in altera fabulae editione esse lectum? Non opinor, cum e Polluce corrigi possit error; *Cratini* enim *Pluto* — immo *Plutis*, cuius fabulae complura supersunt fragmenta — vocem ἀναπηρίαν hic vindicat. Et facile intellegimus necessarios paene huiuscemodi fuisse errores. Nam

---

1) Proverb. e cod. Coislin. 172 (Pherecrat. fr. 249).
2) Plut. 1085. 3) Ibid. n° 170.
4) Herod. Mimiamb. I 25.
5) Bekk. Anecd. p. 78 et apud Suidam.

recentiores grammatici si „*e Pluto fabula*" allatum invenirent aliquod verbulum, fieri vix poterat quin *Aristophanis* fabulam longe notissimam significari putarent. Contra veri est dissimillimum „Pollucem suo ipsius errore Cratinum nominasse pro Aristophane" (immo: Cratini Plutum nominasse pro Pluto Aristophanis).

7) ἐμπαίζειν verbum rarius excitatur e Pluto Anecd. Bekk. p. 95. Frustra in fabula nostra quaesieris, at extat in Thesmophoriazusis [1]); quo loco tam insolite est dictum, ut corruptum habeatur hodie pro συμπαίζειν, ita ut facile nobis persuadeamus etiam olim notatu dignum esse visum. Pro Pluto igitur Thesmophoriazusas scribere debebat grammaticus.

8) „ῥυφῆσαι διὰ τοῦ ῡ" in Aristophanis Pluto legi perhibet grammaticus in Bekk. Anecd. p. 113. Quod ut credibile videri possit, sumamus oportet Ionicum aliquem hominem loquentem illic prodiisse [2]). Sed scribatur: „ῥυΠῆσαι διὰ τοῦ Η", spectant enim haec ad Pluti versum 266: „ῥυπῶντα". Quam non vanam esse suspicionem testantur scholia ad illum versum: „ἔστι καὶ ῥυπόω, -ῶ, καὶ ῥυπάω, ὡς ἐνταῦθα, καὶ ῥυπαίνω". — Nempe in crisi Homerica minus certum videbatur verborum ῥυποῦν et ῥυπᾶν discrimen; εἵματα ῥερυπωμένα commemorantur ζ 59, sed δὴ ῥυπόω (l. a. οὐ λιπόω) τ 72 ψ 115 ab intransitivo ῥυπᾶν *sordere* est ductum, participium autem ῥυπόωντα ab aliis — invito ni fallor Aristarcho — scribebatur ῥυπόεντα (ζ 87 etc.).

9) Ex novem quae videbantur testimoniis infirmata sunt octo. Superest unum. Scholiasta ad Ran. 1093 „ἐν Πλούτῳ πρώτῳ" hos versiculos dicit lectos esse:

τῶν λαμπαδηφόρων τε πλεί-
στων αἰτίαν
τοῖς ὑστάτοις πλατειῶν.

Hi iambi unde ducti sint nescio; sed post omnia quae disputa-

1) Thesmoph. 975.

2) Cf. ῥυφεῖν] τὸ ῥοφεῖν Ἴωνες· οὕτως Ἱππῶναξ (Phot.) et Hippocrates; ῥύψαι] (post alia) ῥοφῆσαι et: ῥυψόμεθα] ῥυφησόμεθα (Hesych.).

vimus temeraria videri nequit opinio, quam min me dubitanter profero, similem hic obtinere errorem atque ceteris quos tractavimus locis, sive ἐν Πλούτῳ Α⟨ρχίππου⟩ hi versiculi legebantur, sive aliunde sunt desumti; nam etiam *Nicostratus* scripsit fabulam Πλοῦτον, *Cratinus* — ut vidimus — Πλούτους, *Antiphanes* et *Anaxilas* Πλουσίους. Et id potius est mirandum quod hodie, in hac testimoniorum inopia, postquam longe plurima priscae artis monumenta litteraria interierunt, *octo* errores certis argumentis et documentis possunt redargui, quam quod *unus* restat locus cuius origo nos lateat. Aut nihil valent argumentatio inductiva et ratio probabilitatis aut hic valent.

§ 3.

Ultimum locum si omittimus, Plutus hactenus nonnisi *unus* apparuit. Itaque qui sapit, non multum tribuet duobus locis, ubi nostra fabula dicitur „*Plutus altera*" [1]). E quibus locis hoc unum potest effici: inde a secundo post Chr. n. saeculo fuisse qui putarent duas Aristophanis fabulas — vel duas eiusdem fabulae editiones — olim Pluti nomine designatas fuisse. Recte eos putasse inde non sequitur, plerique autem Aristophanis interpretes „Plutum priorem et posteriorem aut ignorarunt aut „non commemorandum putarunt" [2]).

Id vero luculenter apparet, merae esse temeritatis, si qui nostrae fabulae locus videatur impeditior, duas editiones inter se permixtas esse suspicari [3]). Et omnino ieiuna iam videntur quae de lectionibus geminis εἰδώς — οἶδ' ὡς [4]), πλείστων — ἀπίστων [5]), λήμαις — γνώμαις [6]), προθύματα — θυλήματα [7]), ἰπνός — ἶπος [8]) aliisque huiuscemodi e duplici fabulae recensione repetendis docte mehercule et fuse olim philologi disputarunt.

Quid quod longius longiusque a veris et certis aberrantes quidam sibi persuaserunt nostrum Plutum neque secundum esse

1) Sic Herodianus in schol. Hom. Ψ 361, quo loco nostrae fabulae citatur versus 992 (ubi vid. schol.), et Athenaeus 368*d*, qui versum affert 1128.

2) Ritteri in opere mox laudando haec sunt verba verissima.

3) Id quod de vs. 540—546 e. g. statuebat vVelsen.

4) Vs. 119. 5) Vs. 521. 6) Vs. 581.

7) Vs. 660. 8) Vs. 815.

neque primum, sed tertium quendam, nescio quando aut quomodo quove consilio ex utraque editione concinnatum [1]).

Cuiusmodi opiniones omni fundamento sunt destitutae. Nam recte observatum est, inter *veteres* certe nullum esse qui alteram fabulam alterius διασκευὴν appellaverit [2]), et certum est fabulam illam, quam anno 408 scenae commissam perhibent, nihil praeter nomen potuisse habere commune cum eo quem novimus Pluto. In eodem argumento plus semel versari poeta potuit sane; potuit etiam duas easque diversissimas fabulas eodem nomine designare; — quamquam frustra quaesierit quispiam cur obsoleto nomine denuo uti quam novum novae fabulae inscribere maluerit, — sed potuere certe haec fieri, ut dixi: — — *non* potuit eo vitae tempore, cui Lysistrata Thesmophoriazusae Ranae debentur, scribere fabulam quae nostro Pluto aliqua ex parte esset similis.

Nam fabula, quae ad nos pervenit, eam aetatem, quam vetus Argumentum ex auctoritate τῶν Διδασκαλιῶν ei tribuit, in fronte gerit apertissimam. Anno 389 scriptam, anno 388 ineunte actam esse cum res tum verba passim luculenter testantur. Nihil inest quod non potuerit illo anno scribi, pauca quae potuerint prius scribi, plurima vero quae ipsum illud tempus indicant, plurima quae Ecclesiazusarum fabulae nuper scenae commissae artissimam cognationem testantur. Senescentis autem poetae est totum opus, et ipsum argumentum, quod est de divitiis sive spernendis sive appetendis, — quatenus quidem in certo aliquo

---

1) Sic Petitus, Kuster, Brunck, Brentano, alii. Ad quam opinionem tuendam frustra critici protulerunt Chremylum parum — ut illi arbitrabantur — sibi constantem. Nullum enim eiusmodi vitium fabulae nostrae inesse ostendisse mihi videor vol. prior. pag. 212 sq.

2) Ritteri haec sunt verba. Quapropter miror Blaydesium anno 1886 in fronte editionis Pluti postquam obsoletas quasdam veterum editorum observationes αὐτολεξεὶ repetivit, haec de suo addentem: „fabula quam hodie possidemus διασκευή (i. e. recensio sive altera editio, Anglice *a refashionment*) prioris fabulae est".

Nec non e verbis Bernhardii in Historia Litterarum Graecarum — viri ingeniosi profecto et acuti — apparet quam aegre in libertatem nos asseramus ab erroribus inveteratis: furca expellas, tamen usque recurrunt. Qui postquam prudenter observavit Pluti fabulae argumentum et compositionem ex *Ecclesiazusis* esse desumta, mox sibi oblocutus διασκευὴν eam vocat fabulae ante quatuor lustra scriptae („eine Ueberarbeitung desselben Themas").

argumento fabula versari dici potest, — senectuti convenit melius quam mediae aetati comici, aliis potissimum studiis tunc dediti. Ab eo qui *Thesmophoriazusas* vel *Ranas* fecit tanto intervallo distat huius fabulae poeta quanto Athenae Alcibiadis a civitate Cononis; inter *Acharnenses* autem et Plutum ea omnia intercessisse quae ex iuvene hilaro credulo dicaci petulanti fecere senem morosum neque admodum lepidum, — ipsam nimirum intercessisse vitam vitaeque multiplices vicissitudines, id nemo non sentit qui utramque deinceps perlegit fabulam; nec usquam sui dissimiliorem se praestat poeta quam ubi se ipsum imitari videtur. Chremylus Iovis regnum et fulmina vix uno asse aestimans misere sordet cum Pisetaero illo comparatus, qui caelitibus commeatum intercludebat ipsique Iovi fulmen callido consilio eripiebat; et ab eodem Pisetaero Herculem odore dapum succulentarum domanti ingenti discrimine remotus est Cario impudenter imperitans Mercurio esurienti. In Nubium autem fabula sophistarum admirator fragores caelestes cum corpusculi sui tonitribus tam apposite comparabat ut etiam hodiernis lectoribus plane necessarium videatur illud „παππαπαππάξ" [1]: — Carionis impudentia deabus et Mercurio oppedentis nihil habet festivi. Inutiles sunt eius πορδαί: veniam non impetrant.

Etiam „poeticam" quam dicimus „iustitiam" in nostra fabula frustra quaeras. Nam Paupertas postquam ex vero et probabiliter disputavit, is qui meras minas et iurgia eius argumentis opponere potuit alter fit Croesus, beatissimam exinde vitam cum suis transacturus. In Avibus olim Pisetaerus cum ingeniosissima oratione evicisset se optimo iure potiturum esse imperio caelesti, nullam indignationem movebat Iovis sceptro et fulmine potitus; in Nubibus autem qui Iniusti Oratoris monitis obtemperaverat, a suo ipsius filio mox vapulabat.

Ridet etiamnunc comicus sexagenarius, sed ... γναθμοῖσιν ἀλλοτρίοισιν, σαρδάνιον μάλα τοῖον. Laeti effusique cachinni conticuere; deferbuit inventionis audacia, sententiolae humi repunt; nihil magni movetur: composita vel deposita sunt odia vehementia. Non iam suum ducit civitatis litterarumve saluti invigilare. Quem acerrime olim insectari solebat Euripidem, nunc eum

1) Nub. 390; cf. etiam Nub. 293.

imitatur, *χρώμενος αὐτοῦ τοῦ στόματος τῷ στρογγύλῳ* [1]), nec iam suo iure exclamare potuisset quod olim magnifice de se sentiens fuerat prolocutus: „*τοὺς νοῦς δ' ἀγοραίους ἧττον ἢ ἐκεῖνος ποιῶ*". Concidit felix illa sui confidentia, qua Cleones olim fuerat aggressus. Qualia si etiamtunc admisissent tempora mutata, ex eius tamen ore non denuo fuissent audita. *Πρίν ποτ' ἦν, πρὶν ταῦτα· νῦν δ' οἴχεται.*

Itaque Coryphaei ultima verba: „*οὐκέτι τοίνυν εἰκὸς μέλλειν οὐδ' ἡμᾶς*" ominis aliquid habere videntur et ab ipsis Gratiis proferri. Quae olim

τέμενός τι λαβεῖν, ὅπερ οὐχὶ πεσεῖται,
ζητοῦσαι ψυχὴν ηὗρον Ἀριστοφάνους,

nunc cum lusciniis aliorsum properant ingruente frigore hiemali. Tacet exinde comici musa procax, *ἡμεῖς δὲ χαίρομεν τῇ σιωπῇ.* Nam plura si poeta senescens evulgasset [2]), verendum fuisset ne nimis nimisque ei aptum fieret Priami illud dictum: in iuvene quidlibet esse decorum, sed senem nudum humi prostratum triste et turpe praebere spectaculum.

Sed illuc unde digressus sum redeo. Prudenter profecto egit Franciscus Ritter, qui primus sapere ausus in dissertatione de Aristophanis Pluto [3]) demonstratum ivit nostram fabulam anno 388 scenae esse commissam, neque quidquam in eam manasse ex editione priore. Quamquam prior quoque Plutus quin olim fuisset, nullus dubitabat, atque adeo grammatico, cui scholion ad vs. 115 debetur, eam ad manum fuisse putabat. De priore autem illa fabula multa fundebat somnia, — recens quippe e schola Suevernii, — quae impune iam possunt neglegi, perinde atque Bernardi Thierschii commenta, qui biennio post Ritterum de Pluto disputans perhibuit comicum hanc fabulam eo consilio composuisse „ut cives a rerum novarum studio ... sive, ut uno verbo dicam, a Dorismo revocaret"; *Paupertatem* nimirum

1) Compluribus locis Pluti fabulae apparet comicum Ionis Phoenissarum Orestis aliarum tragoediarum fuisse memorem.

2) De Aeolosicone et Cocalo, quas filio dedisse fertur scenae committendas, vix quidquam novimus: id novimus filium illum „nive frigidiorem" visum fuisse aequalibus (vid. Alex. fr. 179).

3) Bonnae 1828, paginis 78.

Spartam referre, „gloriam autem ante potentiam Atheniensium „reviviscere non posse nec stare nisi civitas omnium rerum „abundantia gauderet et cives mores patrios custodirent". Sic scilicet alter hic Suevernii discipulus nubes et inania captabat, magistrum aemulatus.

Hodie ad talia subridemus, et fabulam, licet minime singularibus aliquibus ingenii dotibus splendeat, aliud tamen esse quam Xenophontis *περὶ Πόρων* libellum metro adstrictum, satis sentimus. Utiliora sunt quae Ritter et Thiersch in fabula nostra indicarunt recentis aetatis vestigia. Cum tamen minime exhauserint illam materiem, equidem quae observavi paucis iam recensebo, nullus dubitans quin ego quoque nonnulla neglexerim.

Belli Corinthii vs. 170 fit mentio, ubi qui regem Persarum propter divitiarum deum superbire dicit, cogitat Timocratis Rhodii talenta, unde bellum illud anno 395 est conflatum. Apertius autem eaedem res indicantur vs. 173, ubi Pluti ope auxilia Corinthi ali dicuntur.

Phylae anno 404 a *Thrasybulo* occupatae mentio fit vs. 1146, certa autem ostendi potest causa quae anno potissimum 389/8 comicum moverit ut civibus eam rem in mentem revocaret ipsumque Thrasybulum patriae liberatorem honorificentissime commemoraret (vs. 550): — nuper enim cum classe profectus tunc erat Thrasybulus in Hellespontum [1]), ut rem Atheniensem labantem illic erigeret; feliciter autem illic versabatur, sed gravissimis criminibus petebatur ab inimicis.

Eodem pertinet *Agyrrhii* nomen vs. 176; qui hoc anno praetor fuit, mortuo autem Thrasybulo successor mox est missus *ἐπὶ τὰς ναῦς* [2]). Idem bis vellicatur in Ecclesiazusis [3]); quorum locorum posterior docet cur comico nostro haudquaquam gratus, populo vero his annis gratissimus ille fuerit. Invexerat nimirum *τὸ ἐκκλησιαστικὸν* et nuper etiam auxerat; id quod recte scholia l.l. observant et magis etiam aperte docet [Aristot.] de Rep. Ath. 41 § 3: *πρῶτον μὲν Ἀγύρριος ὀβολὸν ἐπόρισεν, μετὰ δὲ τοῦτον Ἡρακλῆς ὁ Κλαζομένιος ὁ βασιλεὺς ἐπικαλούμενος διώβολον, πάλιν δὲ Ἀγύρριος τριώβολον.* Itaque *τριωβόλου ἕνεκα* cives

1) Anno 389: Xen. Hell. IV 8, Diodor. XIV 94.
2) Xen. ibidem. 3) Eccl. 96 sq. et 183 sqq.

iam ὠστίζονται ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ [1]), et facile credimus Aristophanem de harum largitionum auctore idem censuisse atque civem quem Plato comicus in scena exclamantem fecit:

λαβοῦ λαβοῦ τῆς χειρὸς ὡς τάχιστά μου!
μέλλω στρατηγὸν χειροτονεῖν Ἀγύρριον [2]).

Etiam usum τῶν γ ρ α μ μ ά τ ω ν Α—Κ, unde ter iocus ducitur in fabula nostra [3]), brevi ante annum 389 in sortitione iudicum invaluisse primum, intellegimus collato Ecclesiazusarum loco, ubi eadem res iocandi praebet materiem [4]). Apparet tunc temporis in re iudiciaria quaedam fuisse novata, simpliciorque cum olim obtinuisset mos, quem e Vesparum fabula novimus, magis elaborata iam ratione cives usos esse in designandis tribunalibus, iudicibus legendis, sententiis ferendis [5]).

Timotheus Cononis nuper vita functi filius et heres, cuius luxus vs. 180 in transitu tangitur, idem tempus indicat.

Idem tempus *Pamphilus* (vs. 174), qui anno 388 strategus fuit [6]).

Etiam parodia *Philoxeni* dithyrambographi Cytherii [7]), qui in aula Dionysii maioris floruit, huic demum tempori est apta.

Item *Neoclides* ὁ γλάμων et *Aristyllus* homo impurus, qui cum in nostra fabula tum in Ecclesiazusis petuntur et iisdem quidem iocis easdemque ob causas petuntur, aequales fere esse duas has fabulas testantur.

Nec non γραῦς quae iuventam praeteritam ementita amatores captare frustra conatur ψιμυθίῳ καταπεπλασμένη, cum Ecclesiazusis fabulae est propria, tum Pluto [8]). Cum ipso poeta insenuere feminae quas in scenam induxit: pro puellis ἡβυλλιώσαις καὶ ὑποπαρθένοις prodeunt iam vetulae. Quid quod et Abundantiae Deum, quem iuvenem vel puerum ostendere solebat prisca ars, senem decrepitum et morosum finxit comicus. Ipsa autem vox

1) Plut. 329 sq.; cf. Eccl. 301 sqq.
2) Plat. fr. 185. Quos e Σκευαῖς desumptos esse versus, ad annum igitur fere 390 referendam esse eam fabulam, satis certum videtur coll. fr. 133. Vid. ad Ran. 367 sq.
3) Vs. 277, 972, 1167.
4) Eccl. 682 sqq.
5) Cf. Vesp. 991 (et tota ea fabulae pars) cum [Aristot.] Rep. Ath. c. 63 sq.
6) Xen. Hell. V 1 § 2.
7) Vs. 290 sqq.
8) Eccl. 877 sqq. et Plut. 959 sqq., inprimis vs. 1063 sq.

ψιμύθιον apud nostrum nonnisi in fragmento quodam redit [1]), et in utraque fabula anus „rogo quam toro aptior" dicitur.

Etiam *ἐμπορίας σκῆψις* [2]) et *στροφή* vocabulum ambiguum [3]) in utraque praebent occasionem iocandi.

Propriae praeterea utrique fabulae sunt locutiones:

τί (οὐδὲν) πλέον σοι ἔσται [4]).
καταλείπειν (ἔχειν) οὐδὲ ταφῆναι [5]).
ὥσπερ καὶ πρὸ τοῦ [6]).
τοὺς τρόπους βελτίων [7]).
ἦ μὴν . . . ἔτι in minis [8]).
λιπαρὸς χωρῶν [9]).
ἐπιπολῆς [10]).
ἐκπυνθάνεσθαι [11]).
ὁ ἡ κεκτημένος -νη dominus -na [12]).
οὐκ ἂν φθάνοις cum participio [13]).
τι τῶν προὔργου [14]).
ξυλλαβεῖν . . . μείρακα [15]).

Addo quae Plutus fabula praebet prima: *ὦ τὰν* ad plures dictum [16]), *δῆλος* vel *φανερὸς γνῶναι* — ubi aut solum adiectivum expectabatur aut *ῥᾴδιος γνῶναι* — [17]), *συνεῖναι μετά τινος* [18]), *ἕπεσθαι μετά τινος* [19]), *ἀνθ' ὧν = διότι* [20]), *παρὰ πολύ* [21]), *πώμαλα* [22]),

1) Ar. fr. 320ᵃ; praeterea apud comicos recentiores.
2) Eccl. 1027 Plut. 904.
3) Eccl. 1026 Plut. 1154.
4) Eccl. 1094 Plut. 531.
5) Eccl. 592 Plut. 556.
6) Eccl. 221–228 Plut. 95.
7) Eccl. 214 Plut 105.
8) Eccl. 1034 Plut. 608.
9) Eccl. 652 Plut. 616.
10) Eccl. 1108 Plut. 1207. Quod non *novum* est adverbium, sed nostro nunc demum usitatum.
11) Eccl. 752 Plut. 60.
12) Eccl. 1126 Plut. 4.
13) Eccl. 118 Plut. 485, 874, 1133.
14) Eccl. 784 Plut. 623.
15) Eccl. 1037 sq. Plut. 1079.
16) Vs. 66; quod apud Ar. non redit, licet etiam Cratinus (iunior?) dixisse feratur.
17) Vs. 48, 489.
18) Vs. 504.
19) Vs. 823.
20) Vs. 432.
21) Vs. 445.
22) Plut. 66 et in Cocalo (fr. 346).

προσβιάζεσθαι [1]), ἀπαρτί [2]), μαγγανεύειν [3]); πενιχρός [4]), [ἀλήθεια] [5]), ἐκνομίως [6]), ἄμης [7]), ὑπήκοος [8]).

A rebus autem et verbis ut ad sonum verborum veniamus, οὐδὲ εἷς et οὐδὲ ἕν pronomina, quorum elisio olim nonnisi raro fuerat neglecta [9]), in Pluto demum fabula frequenter, ut apud recentiores, tres syllabas implent [10]). Item novicia sunt ἦν pro ἤ [11]), ξυμπαραμειγνύων pro -γνύς [12]), ὕβρεος pro -ως [13]), ζήσειν pro βιώσεσθαι [14]), ἐξεπίτηδες pro ἐπίτηδες [15]). Et omnino fluxi quid habet dictio et socordiam quandam etiam in rebus grammaticis testatur passim; quae saepius vitio data est librariis, cum esset referenda inter indicia aetatis senilis poetae, quae per totam fabulam oculos lectorum hoc agentium advertunt.

Denique idem testantur *nomina propria*, quae comicus suis personis dedit. *Chremes* et *Blepyrus* in Ecclesiazusis prodeunt sodales: *Chremylus* et *Blepsidemus* in Pluto. Qualia nomina, οἷς χρώμεθ', οἷς ξύνεσμεν, hac demum aetate personis scenicis tribui sunt coepta [16]). Olim *civitatis amorem* vel *Cleonis odium* vel *studium ruris* vel *persuadendi peritiam* ipso nomine testabantur qui in scenam prodibant: nunc e vita communi nomina desumuntur, — nomina inania et muta, quorum ipsa tamen inanitas diserte testatur novum advenisse tempus.

Chorus autem, qui inter humillimas hasce de victu quotidiano disceptationes vix habet quod agat, cum in Pluto fabula tum in Ecclesiazusis ἠλίθιος παρέστηκεν, — id quod de choreutis Euripideis ridens aliquando comicus perhibuerat. Utiliorem olim se praestiterat Pacis fabulae chorus in numine optatissimo reducendo; qui cum advocati essent agricolae, non nugis tempus

1) Vs. 16. 2) Vs. 388. 3) Vs. 310.
4) Vs. 976. 5) Vs. 891. 6) Vs. 981, 992.
7) Vs. 999. 8) Vs. 146.
9) Eq. 569 Lys. 1044 Ran. 927 Cratin. fr. 302 Cratet. 14 Eupol. 357*; Pluti demum tempore hunc morem invaluisse perperam statuebat Ritter.
10) Plut. 37, 138, 870, 1115, 1182.
11) Vid. supra pag. 99 sq.
12) Vs. 719. Quod unicum est in vetere comoedia huius conformationis exemplum; non enim huc sunt referendi loci ubi per metrum nihil obstat quominus prisca restituatur forma (vid. Av. 520).
13) Vs. 1044. 14) Vs. 263. 15) Vs. 916.
16) Scientem me neglegere locos, quales sunt Vesp. 232 sqq. Pac. 1155, utpote ab hoc argumento alienos, vix est quod dicam.

terebant neque taciti otiosique adstabant, sed ipsum statim opus strenue aggressi almam Pacis deam suisce manibus in lucem protrahebant. Plutus vero sine ulla choreutarum ope — neque potuissent eum adiuvare etiamsi voluissent! — videndi facultatem recuperat: adsint absint illi, nil refert.

Verissimum igitur est quod ἐν τοῖς περὶ Κωμῳδίας invenitur a vetusto grammatico observatum: „ὁ Πλοῦτος νεωτερίζει κατὰ τὸ πλάσμα". *Novae comoediae affinis* est haec fabula; „τήν τε γὰρ ὑπόθεσιν οὐκ ἀληθῆ ἔχει" — id est: argumentum non ex ipsa vita rebusque publicis est desumtum — „καὶ χορικῶν [1]) ἐστέρηται· ὅπερ τῆς νέας ὑπῆρχε κωμῳδίας".

Quae qui scripsit, de *duobus* Plutis nihil — ut vides — inaudiverat.

§ 4.

Ergo haec est res. Manibus tenemus fabulam, quam anno 388 datam esse et veteres affirmant ex auctoritate monumentorum publicorum, et ipsa fabula singulis fere versibus luculenter testatur. At eandem — non aliam, sed hanc ipsam — anno 408 datam esse fuere qui putarent. Non iam rogamus utris sit credendum, nam manifestus et vere absurdus hic est error; sed scire avemus error unde sit natus. *Dioclis* archontis nomen undenam in temporum computationes irrepsit et miserrimas earum fecit turbas?

Intellegere id mihi videor, et periculum faciam an alios in meam sententiam pertrahere possim.

Prius autem recordemur oportet verborum, item aperte falsorum, quae de *Nubibus* fabula scripsit quidam grammaticus. Hanc fabulam non iterum in certamen publicum admissam esse constat, de „alteris" autem Nubibus, quarum hic illic fit mentio, quid sit statuendum satis apparet [2]). Et tamen disertis verbis traditum accepimus: „αἱ δὲ δεύτεραι Νεφέλαι ἐπὶ Ἀμεινίου ἄρχοντος". Quem errorem, aptissimum ad quemlibet decipiendum, nisi aliunde posset refutari, pepererunt vetusti interpretis verba

1) Vulgo χορῶν.
2) Vid. Nub. Proleg. p. v—xxviii.

male intellecta: „ὁ Κλέων ἀποθνήσκει ἐπ' Ἀμεινίου. πρὸ τούτου „δέ ἐστιν Ἴσαρχος, ἐφ' οὗ αἱ πρῶται Νεφέλαι εἰσήχθησαν". Hinc nescio quis effecit, τὰς δευτέρας igitur εἰσαχθῆναι ἐπ' Ἀμεινίου [1]).

Simile quid in Pluti anno constituendo obtinuit. Quod quomodo sit factum ut perspicue possit exponi, denuo considerandi sunt loci ubi iocose commemoratur usus τῶν „γραμμάτων" in indicandis tribunalibus [2]). Ecclesiazusas et Plutum qui deinceps perlegit, fieri non potest quin sentiat *novum* illud tunc temporis fuisse institutum; neque alibi est indicium ullum, unde efficias etiam aliquot annis antea viguisse morem tribunalia litteris A—K designandi. Itaque confidenter statuo brevi ante Ecclesiazusas fabulam in certamen propositam hunc morem esse natum [3]).

Iam videamus scholia ad Plut. 973:

ἀλλ' οὐ λαχοῦσ' ἔπινες ἐν τῷ γράμματι.

Hic annotata legimus: παρ' ὑπόνοιαν τὸ „ἔπινες" ἀντὶ τοῦ „ἐδίκαζες". ὅτι δὲ κατὰ γράμματα ἐκληροῦντο ⟨τότε⟩, προείρηται [4]). οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἐβούλευον οὕτω [5]), τῷ πρὸ τούτου ἔτει ἀρξάμενοι. φησὶ γὰρ ὁ Φιλόχορος ἐπὶ Γλαυκίππου (anno 410/9) „καὶ ἡ βουλὴ κατὰ γράμμα τότε πρῶτον ἐκαθέζετο καὶ ἔτι νῦν ὄμνυσιν ἀπ' ἐκείνου καθεδεῖσθαι ἐν τῷ γράμματι ᾧ ἂν λάχωσι" [6]).

Vera falsis miserrime commixta [7]). Quod non priscus ille grammaticus deliquit, qui primus allatis Philochori verbis hunc versum illustravit; sed dum excribuntur, decurtantur, turbantur quae prudenter ille observaverat, absurda tandem sunt facta. Dixerat ille: „quo tempore data est Plutus, etiam *in tribunalibus* „invaluisse morem qui *in describendis prytaniis senatorum* dudum „viguisset teste Philochoro". Recentiores vero eius verba cum

1) Schol. Nub. 549; vid. Nub. p. 5, 4.

2) Vid. supra pag. 108.

3) „Wir haben ... kein Recht dies System für älter zu halten als die Reformen „unter dem Archon Eukleides" Fränkel Geschworenenger. p. 106. Etiam decennio fere recentius esse ex Aristophane efficio.

4) In scholiis ad vs. 277.

5) Codd. οὗτοι; corr. Hemsterhuys.

6) Quominus Polakium sequar semicolon post „Φιλόχορος" scribi iubentem, ita ut „ἐπὶ Γλαυκίππου" ipsius Philochori sint verba, obstat τότε adverbium.

7) Multo etiam deteriora sunt scholia ad vs. 277: „ein wahrer Rattenkönig von „Verwirrung" (Fränkel).

parum intellexissent [1]), inde effecerunt „in Pluto fabula respici „morem *recens natum*" — nam de re nova sermonem fieri illi quoque sentiebant — „senatores per *γράμματα* describendi". Qui mos quoniam *ἐπὶ Γλαυκίππου* ortus fuerat teste Philochoro, sequebatur ut anno sequenti, *ἐπὶ Διοκλέους*, Plutus fabula data esse crederetur. Hinc demirari illi quod Thrasybuli et Dionysii et belli Corinthiaci in ea fieret mentio et Lais cum annum ageret decimum quartum famosissima diceretur meretrix. Et ab illo inde tempore moveri coepta est quaestio tam perplexa quam inanis.

Ablegetur igitur *Plutus Diocle archonte data* illuc quo dudum relegatae sunt *Nubes alterae archonte Aminia scenae commissae* et *Atheniensium expeditio archonte Isarcho in Euboeam suscepta* [2]) multaque alia quae sunt huius generis. Conferantur etiam velim quae de scholiis ad Ran. 1026 olim disputavi [3]).

Ad finem est perventum. Si cui parum persuasi, is dicat poetam duas fabulas, quibus Plutus esset nomen, scripsisse ferri, sed harum alteram impune a nobis posse neglegi, nihil enim de eius consilio argumentove esse cognitum et vix ullum — fortasse nullum omnino — ex ea aetatem tulisse fragmentum; nihil autem ei commune fuisse cum fabula quae anno 389 inventa et elaborata est et proximo anno ineunte scenae est commissa.

Sic igitur statuant quibus non satis certa videantur quae de „prioris" Pluti nomine mero errori tribuendo probatum ivi.

Mihi vero firmiter persuasum est *ab Aristophane unam tantum fabulam Plutum factam esse* neque postmodo eam sive ab aliis sive ab ipso poeta esse retractatam.

---

1) *Didymo* deberi quae de fabula nostra anno 408 acta leguntur in scholiis, docte nuper et acute et probabiliter admodum demonstratum ivit amicus collega Polak in Albo Gratulatorio quod in honorem Herwerdeni conscriptum est 1902 p. 173 sqq, praesertim fretus scholio ad vs. 550, ubi revera Didymi fit mentio. De quo loco corrupto quid mihi videretur dixi vol. praeced. p. 406.

2) Schol. Vesp. 115.

3) Mnem. 1888 p. 69 sq. et brevius in commentario ad Ranas.

QUID SIGNIFICAT ΛΕΙΡΙΟΣ SIVE ΛΕΙΡΙΟΕΙΣ?

SCRIPSIT

J. VAN LEEUWEN J. F.

In Bacchylidis editione principe, quam tanta cura tantaque eruditione ornavit Kenyon, ut sequentibus editoribus agenda quidem nonnulla reliquerit, vituperanda nonnisi paucissima, ad poetae XVII 95 verba:

κατὰ λειρίων τ' ὀμμάτων δάκρυ χέον

annotata leguntur haec: „λειρίων: an odd use of the epithet, „unless ὀμμάτων is to be taken as meaning 'faces' or 'cheeks'. „λείριος is elsewhere applied only to the complexion or voice, „but perhaps it is no greater a stretch to apply it to the eye".

Nempe id quod suadet ratio, ut ad efficiendam verbi rarioris significationem primitivam a notis ad ignota proficiscamur et antiquissima praesertim testimonia perpendamus, id nunc effecit ut adiectivum λείριος sive λειριόεις multis obscurum videretur. Quam nebulam quoniam ipsa haec Bacchylidis verba dispellere mihi videntur, periculum faciam an et Kenyoni et aliis persuadere possim non mirifice vel parum apte — qualia multa alibi peccavit Bacchylides in adhibendis vel fingendis epithetis — nunc usurpatum esse hoc adiectivum, sed propriam vim hic potissimum obtinere.

Sic fere ratiocinari solent viri docti: λείρια sunt *lilia*, flores candidi: ergo λειριόεις est *liliacus*, hinc *candidus*, λευκός; quod *faciei* genisve puellae convenit optime epitheton, vix convenit *voci* („lilienrein" Göbel, „Lilienstimme" Hehn), *oculis* autem omnino non convenit.

Equidem sic potius rem mihi informo. Stirps significat *clarum*, nostrum *helder*, quod Graeco φαιδρῷ satis accurate potest reddi.

Itaque *flores*, quorum candor niveus et veluti lucidus procul in pratis vel inter arbores conspicitur, aptissimum hinc nomen adepti sunt *λείρια* *lilia* (h. Cer. 428 et postea); *χρὼς λειριόεις* (N 830) audit *corporis pars* quae veste et armis a telis hostium ipsisque solis radiis solet protegi, ea igitur pars *μάλισθ' ὅθι καίριόν ἐστι* vulnus illatum; *oculi* autem clari atque corusci a Bacchylide pulcre nunc dicuntur *λείριοι*. Nam verba *κατὰ λειρίων τ' ὀμμάτων δάκρυ χέον* hoc valent: *qui nativo fulgore splendere solebant oculi, dolore iam lacrimisque offuscabantur.*

Et nonne *Podalirii* nomen simul iam illustratur? Est enim *πόδα λείριος* is qui *ποδαργής* sive *ἀργίπους* sive *λευκόπους* vocatur alibi, is qui *τῇ μαρμαρυγῇ* sive *τῷ ἀμαρύγματι τῶν ποδῶν* oculos ferit, *pernix* frater Machaonis. Rectene autem an secus Fick (Bezzenb. Beitr. XXVI p. 313 sqq.) ad *Aesculapii serpentem* rettulerit *Ποδαλείριον* nomen, id quaerere nunc omitto.

Translata denique notione *ἀπὸ τῶν ὁρωμένων ἐπὶ τὰ ἀκουόμενα* — ut recte priscus interpres — *vox* altissima et tenuissima *cicadarum* dicitur *λειριόεσσα* sive *clara* apud Homerum Γ 152.

Itaque simile quid valet de hoc adiectivo atque de *χλωρῷ*. Quod si *colorem* potissimum significare sumimus, perridiculus erit Bacchylides puellam formosam *χλωραύχενα* dicens V 172, „*χλωρὸς* not being generally a complimentary epithet of the complexion", ut iocatur Kenyon. Sin dicimus proprie ea designare quae sunt *vegeta, florida*, hinc de colore novorum foliorum et herbarum usurpari coeptum esse, nihil habebit inepti de puellae collo dictum.

Sed merae nugae habenda essent quae scripsi, si quid tribuendum esset opinioni quae magna Hehnii auctoritate fulta est, vocem *λείριον* *lilium* cum ipso flore ex oriente ad Graecos demigrasse, e persica autem lingua esse interpretandam. Quam linguam quoniam ita calleo equidem ut Pseudartabas ille, viros me peritiores adii, a quibus laetus mox didici veri dissimillimam esse illam originationem, persicam enim vocem *lālä*, a cuius forma primitiva graecum *λείριον* fuere qui ducerent, neque quod ad formam adtinet ei satis esse cognatam, neque quod ad significationem, non enim *lilium* sed quosvis flores agrestes designare.

Nihil igitur quod videam obstat quominus vere Graeca du-

cantur *λείριον* et *λειριόεις*. Id unum manet notatu dignum, terminum *-εντα* non substantivo — si vera sunt quae disputavimus — nunc esse subiunctum, sed adiectivo. Attamen ne sic quidem a parte analogiae destitutum est *λειριόεις*, nam plane eandem conformationem habent *ὑψιπετήεις*, *αἰπήεις*, *μεσήεις*, *Φαιδιμόεις*, *ὀξυόεις*, *τροφόεις*, *ἀλγινόεις*, *ἀργινόεις*, *ὀκρυόεις*, — ut cuncta enumerem quae praebet Homeri textus traditus. Deme quae aut suspecta sunt aut apertis erroribus debentur: manent tamen certa *ἀλγινόεις*, *Φαιδιμόεις*, *ὑψιπετήεις*, alia, et

Φαίδιμος: *Φαιδιμόεις* = *λείριος*: *λειριόεις*.

VELLUS AUREUM.

Initio anni proximi cum fabulam velleris aurei e maris vento commoti solisque matutini luce refulgentis imagine originem sumpsisse contenderem, versuum quorundam Catulli, quibus aequoris horrentis spectaculum poeta depinxit ita ut de vellere aureo cogitasse eum dixeris, prorsus fui immemor. Iuvat igitur et nunc eos laudare:

qualis flatu placidum mare matutino
horrificans Zephyrus proclivas incitat undas
aurora exoriente vagi sub limina solis,
quae tarde primum clementi flamine pulsae
procedunt (leni resonant plangore cachinni),
post vento crescente magis magis increbrescunt
purpureaque procul nantes a luce refulgent.

Nonne Catulli verba „*vagi sub limina solis*" regiam illam Solis, ubi Mimnermo auctore

ἀκτῖνες χρυσέῳ κεῖαται ἐν θαλάμῳ
Ὠκεανοῦ παρὰ χεῖλος, ἵν' ᾤχετο θεῖος Ἰήσων,

revocant in mentem? (cf. Mnem. 1902 pag. 64 sqq.).

Accedit quod versus hi leguntur in Pelei Thetidisque epithalamio (vs. 269—275), quae materia non a Catullo est inventa sed perantiqua, oriunda ex illa Graeciae regione ubi Argonautarum quoque fabulam natam esse credimus omnes, e Thessalia.

J. Vürtheim.

OBSERVATIONES CRITICAE

AD

DEMOSTHENEM.

SCRIPSIT

S. A. NABER.

(*Continuantur e pag.* 16.)

ΠΕΡΙ ΑΛΟΝΝΗΣΟΥ.

Argum: πέπομφε γὰρ πρὸς τοὺς Ἀθηναίους ἐπιστολὴν περὶ πολλῶν διαλεγόμενος. Lege: διαφερόμενος.

§ 3 p. 77: τοῦτον δὲ τὸν λόγον ὡς οὐκ ἔστι δίκαιος, οὐ χαλεπόν ἐστιν αὐτοῦ ἀφελέσθαι. Hanc locutionem Reiskius utcumque conatur explicare; equidem tamen legam: οὐ χαλεπόν ἐστιν ἀποφαίνεσθαι.

§ 6 p. 78: οὐχ ἵν' εὐεργέτημά τι καταλογίσηται πρὸς ὑμᾶς· γέλοιον γὰρ ἂν εἴη τοῦτό γε τὸ εὐεργέτημα. Expuncto vocabulo τὸ εὐεργέτημα secundum Demosthenis perpetuam consuetudinem Hegesippus dixit: γέλοιον γὰρ ἂν εἴη τοῦτό γε. Nec levem correctionem adnotassem, nisi viderem Blassium hic titubare, quum iusto plus tribuat Parisini Codicis auctoritati.

§ 6 p. 78: τοῦτο δ' ὑμῖν οὐ ποιητέον ἐστίν. Praestabit: οὐ περιοπτέον ἐστίν, sed Herwerdenus hoc iam vidit *Mnem.* 1875 p. 125.

§ 10 p. 79: *ὅρκων ὀμωμοσμένων·* hoc omnino satis est et inutiliter adhaerent verba: *οὓς Φίλιππος τοῖς οἰκοῦσιν ἐν Ποτειδαίᾳ ὤμοσεν.*

§ 11 p. 79: *Ἀμύντας* [*ὁ πατὴρ ὁ Φιλίππου*]. At tunc temporis Athenis nemo docendus erat Philippum esse Amyntae filium.

§ 22 p. 82: *εἰ δέ τι μὴ καλῶς γέγραπται* [*ἐν τῇ εἰρήνῃ*], *τοῦτ' ἐπανορθώσασθαι.* Relege totum locum et senties interpolata esse verba quae notavi.

§ 25 p. 83: *τὸ γὰρ ψήφισμα τοῦ Φιλοκράτους καθ' ὃ ὑμεῖς ἀπώλλυτε Ἀμφίπολιν, ἐναντίον ἦν τοῖς προτέροις ψηφίσμασι, καθ' ἃ ὑμεῖς ἐκτήσασθε ταύτην τὴν χώραν.* Haec quidem omnino satis sunt ac fere iam plus quam satis, sed mire languent quae continuo sequuntur interpolata verba: *τοῦτο μὲν οὖν παράνομον ἦν τὸ ψήφισμα τὸ τοῦ Φιλοκράτους καὶ οὐχ οἷόν τ' ἦν τὸν τὰ ἔννομα γράφοντα ταὐτὰ τῷ παρανόμῳ ψηφίσματι γράφειν.* Haec omnia retinenda censuit Voemelius, censet etiam Blassius; equidem hoc plurimum miror et Dobraeus etiam plura eiecit; sed quantum video resecta interpolatione optime sequentur reliqua: *ἐκείνοις δὲ* [*τοῖς προτέροις ψηφίσμασι*] *τοῖς οὖσιν ἐννόμοις καὶ σώζουσι τὴν ὑμετέραν χώραν, ταὐτὰ γράφων ἔννομά τ' ἔγραψα καὶ ἐξήλεγχον τὸν Φίλιππον.*

§ 28 p. 83: *οἱ πρότερον ἐν Ἀμφιπόλει οἰκοῦντες* [*πρὶν Φίλιππον λαβεῖν*]. Expelle tria postrema verba, ne Hegesippus coram pueris vel senibus obliviosis dixisse videatur.

§ 29 p. 84: *τὴν χώραν ἣν οἱ Ἕλληνες καὶ βασιλεὺς* [*ὁ Περσῶν*] *ἐψηφίσαντο ὑμέτερα εἶναι.* Redit eadem interpolatio ad Philipp. Epist. § 6 p. 153, sed emendate scribitur Philipp. III § 16 p. 114.

§ 31 p. 84: *ἡγούμενοι καὶ δίκαιον τοῦτο καὶ φιλάνθρωπον μὴ μόνον ἡμᾶς καὶ τοὺς συμμάχους τοὺς ἡμετέρους καὶ Φίλιππον καὶ τοὺς συμμάχους τοὺς ἐκείνου ἄγειν τὴν εἰρήνην, τοὺς δὲ μήθ'*

ἡμετέρους ὄντας μήτε Φιλίππου ἐν μέσῳ κεῖσθαι .... ἀλλὰ καὶ τούτοις διὰ τὴν ὑμετέραν εἰρήνην ὑπάρχειν σωτηρίαν. Incommode dictum est illud μὴ μόνον et plurimum arridet: μὴ μὲν οὖν. Secundum vulgatam lectionem Athenienses iustum ducunt eos qui neutrarum partium sunt ἐν μέσῳ κεῖσθαι καὶ ὑπὸ τῶν κρειττόνων ἀπόλλυσθαι, sed quoniam hoc ipsum summo opere indignantur, μὴ μόνον stare non potest et facillima correctio est: μὴ μὲν οὖν. Vide has particulas tum alibi tum Coron. § 130 p. 270: ὀψὲ λέγω; χθὲς μὲν οὖν καὶ πρώην. Ibid. § 140 p. 274: οὐ μὲν οὖν ἦν εἰπεῖν ἑτέρῳ. Idem vitium redit Halonn. § 36 p. 85: ἐπιτρέπειν Φησὶ περὶ τούτων ἕτοιμος εἶναι ἴσῳ καὶ κοινῷ δικαςηρίῳ, περὶ ὧν μόνων οὐδὲν δεῖ ἐπιτροπῆς, ἀλλ' ἀριθμὸς ἡμερῶν ἐςιν ὁ κρίνων. Facile vincam absurdum esse μόνων et scribendum esse: περὶ ὧν μὲν οὖν. Eadem particula tertium periit Olynth. III § 34 p. 38: οἴκοι μένων βελτίων, τοῦ δι' ἔνδειαν ἀνάγκῃ τι ποιεῖν ἀπηλλαγμένος. Impedita constructio est, nec multum proficitur Dindorfii coniectura, qui illud βελτίων e textu voluit removere. Equidem reliquis non possum mederi, sed hoc intelligo praestare: οἴκοι μὲν οὖν βελτίων. Etiam quartus locus mihi ad manus est: Cherson. § 51 p. 102: ἦν μέν τις ἐλευθέρων ἀνδρῶν ἀνάγκην εἴποι, οὐ μόνον ἤδη πάρεςιν ἀλλὰ καὶ πάλαι παρελήλυθε. Cobetus hic incertus haeret *Miscell.* p. 466. „Insana", inquit, „haec oratio est. Absurdum est dicere aliquid *non solum adesse, sed etiam dudum praeteriisse.* Mendosum est παρελήλυθεν, sed nihil excogitare possum, quod et sententiae sit aptum nec multum a librorum scriptura discrepet." Facile credo, nam sanum est verbum παρελήλυθεν, quod ostendere poterit Coron. § 48 p. 241: καὶ γὰρ εἰ παρελήλυθεν ὁ τῶν πραγμάτων καιρός, ὁ τοῦ γε εἰδέναι τὰ τοιαῦτα καιρὸς ἀεὶ πάρεςι τοῖς γε σώφροσιν. Sed iam vides quid requiram: οὐ μὲν οὖν ἤδη πάρεςιν ἀλλὰ καὶ πάλαι παρελήλυθεν, i. e. nec *vero* iam adest tempus, sed dudum praeteriit.

§ 38 p. 86: ὑπὲρ οὗ ὑμεῖς τρεῖς πρέσβεις ἐπέμψατε [ἀπαιτοῦντες]. Participium eliminandum est, sicuti in proxime sequentibus post οὐδ' ἀναίρεσιν ἔδωκεν Cobetus expunxit ἵνα ταφῇ, quam suspicionem Blassius, cum plurimis aliis, ne memoravit quidem. Est praeterea Parisini Codicis lectio πρέσβεις,

cum ceteri fere *πρεσβείας* habeant; mihi quidem placet: *ὑπὲρ οὗ ὑμεῖς τρὶς πρέσβεις ἐπέμψατε*, quod cur praestet non opus est diserte dicere.

§ 40 p. 86. Legitur epigramma:

Τόνδε καθιδρύσαντο θεῷ περικαλλέα βωμόν
Λευκῆς καὶ Πτελέης μέσσον ὅρον θέμενοι
ἐνναέται χώρης σημήιον· ἀμμορίης δὲ
αὐτὸς ἄναξ μακάρων ἐςὶ μέσος Κρονίδης.

Hic haerent interpretes multaque moliti sunt quae praestat oblivioni tradere; si quis infelices suspiciunculas cupit cognoscere, is consulat quae G. H. Schäferi diligentia collegit; sed reliquis etiam infelicius Blassius, quod etiam in textum intulit:

μοίρης σημήιον ἀμμορίης τε.

Nempe provocavit ad Odyss. *υ* 75, ubi de Iove legimus:

ὁ γάρ τ' εὖ οἶδεν ἅπαντα
μοῖράν ἀμμορίην τε καταθνητῶν ἀνθρώπων.

Aperte dicam quid sentiam: haec coniectura nec coelum nec terram tangit. Cogita autem cur orator hoc epigramma laudaverit: nimirum vult probare esse Chersonesi fines non *'Αγοράν, ἀλλὰ βωμὸν τοῦ Διὸς τοῦ ὁρίου*, quamquam id hodie ex vulgata epigrammatis lectione neutiquam possis exsculpere. Nec tamen ulla mutatione opus est, sed literae aliter dispescendae fuerunt:

ἀμμ' ὁρίης δὲ
αὐτὸς ἄναξ μακάρων ἐςὶ μέσος Κρονίδης.

Nunc Chersonesitae diserte loquuntur et videmus cur orator tam luculentum testimonium attulerit. Confinia appellat poeta *τὴν ὁρίην* (*χώραν*): sit hoc sine exemplo, sed *μεθορίαν* vel *ἐφορίαν* per metri leges appellare non potuit.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΝ ΧΕΡΡΟΝΗΣΩΙ.

§ 10 p. 92. Observasse mihi videor post pronomen *ὁ αὐτός* perpetuo sequi relativum *ὅσπερ*, non *ὅς*· exempla per totum Demosthenicarum orationum corpus pullulant neque opus est infinitos locos excerpere. Sequitur esse locos fere octo, ubi pro *ταῦτα* rescribendum est *ταὐτά*, nempe Mid. § 220 p. 585, Aristog. I § 25 p. 777, Timocr. § 57 p. 718, pr. Phorm. § 18

p. 950, Boeot. de nom. § 27 p. 1002, Steph. I § 86 p. 1127 et Conon. § 22 p. 1264 et § 30 p. 1266, sed fieri sane potest ut inter legendum unus alterve locus me fugerit. Contra pro *ταὐτά* requiritur *ταῦτα* Coron. § 285 p. 321. Pronomen *ὅς* in *ὅσπερ* commutandum est Cherson. § 10 p. 92: *εἰς τὸν αὐτὸν τρόπον δι' οὗ τὰ πράγματ' ἀπολώλεκεν*, vel quod cum Dobraeo p. 361 malo *ἀπόλωλεν*, coll. Phil. I § 46 p. 53 et Cherson. § 20 p. 95. Item Fals. Leg. 241 p. 416: *ἃ γὰρ ὡρίσω σὺ δίκαια, ταὐτὰ δήπου ταῦτα καὶ κατὰ σοῦ προσήκει ἰσχύειν*. Pr. Phorm. § 48 p. 959: *ἃ γὰρ ἂν σὺ δίκαια σαυτῷ κατὰ τούτου τάξῃς, ταὐτὰ ταῦθ' ἥξει κατὰ σοῦ*, denique Timocr. § 100 p. 731, sed hic, uti nunc video, Blassius iam attendit animum. Superest ut corrigatur Macart. § 15 p. 1054: *κατὰ τὸν (αὐτὸν) νόμον καθ' ὅνπερ καὶ οὗτοι προσεκαλέσαντο*. Quod autem dixi de pronomine *ὁ αὐτός*, idem valet de adiectivo *ἴσος*, veluti Fals. Leg. § 29 p. 350: *τῶν ἴσων αἴτιος ἦν ἂν κακῶν, ὅσωνπερ καὶ οὗτος*. In tanta locorum multitudine miror tam paucas dari exceptiones.

§ 19 p. 94: *τἄλλ' οἰκείως συναγωνιζομένους*. Adverbium plane non intelligo; quidni scribimus *ἐπιεικῶς*?

§ 23 p. 95: *εἰ γὰρ μήτε .... μηθ' ὅσ' ἂν αὐτὸς αὑτῷ πορίσηται ἐάσετε .... οὐκ ἔχω τί λέγω*. Sine sensu ita editur: rescribendum: *ἐπαινέσετε*. Cf. paulo supra § 22: *ὅσ' ἂν αὐτὸς αὑτῷ πορίσηται ἐπαινοῦμεν*.

§ 31 p. 97: *ὡς μὲν οὐκ ἀληθῆ ταῦτ' ἐςὶν οὐχ ἕξετε ἀντιλέγειν, ἄχθεσθαι δέ μοι δοκεῖτε κτέ*. Non tanti debet esse Parisini libri auctoritas, ut futurum *ἕξετε* amplectamur prae praes. *ἔχετε*.

§ 43 p. 100: *τῆς πολιτείας* [*καὶ τῆς δημοκρατίας*]. Hoc modo locum iam sanavit Cobetus *Miscell.* p. 37 et 466. Cf. § 40 p. 99: *οὐδενὶ μᾶλλον πολεμεῖ ἢ τῇ πολιτείᾳ*. Rhod. lib. § 20 p. 196: *τοὺς τὰς πολιτείας καταλύοντας καὶ μεθιςάντας εἰς ὀλιγαρχίας*. Foed. Alex. § 14 p. 215: *τυραννίδων ἀντὶ δημοκρατιῶν καθιςαμένων καὶ τῶν πολιτειῶν καταλυομένων*. Conferri autem

poterit Aesch. Tim. § 4 et Ctes. § 6, sed iam satis nota res est, πολιτείας nomine liberam plerumque reip. formam intelligi. Notandum autem est Cherson. § 43 p. 100 iam interpolatum fuisse quum sua inde hauriret qui consarcinavit Phil. IV § 15 p. 135.

§ 45 p. 101: ὑπὲρ δὲ τῶν μελινῶν καὶ τῶν ὀλυρῶν τῶν ἐν τοῖς Θρᾳκικοῖς σιροῖς ἐν τῷ βαράθρῳ χειμάζειν. Nihili est ea lectio, etiamsi rhetor nil mali suspicatus eam transtulerit in Philipp. IV § 16 p. 135. Nec magis quidquam proficitur ex Harpocratione: οὐ κυρίως αὐτὸ λέγει ἀλλ' ἐκ μεταφορᾶς, οἷον, ἐν τῷ ὀλέθρῳ. Serione credis eum potuisse dicere quid esset ἐν τῷ ὀλέθρῳ χειμάζειν? Vetusta corruptela est quae Harpocrationis tempore iam inoleverat, sed Dionysius Halicarnassensis emendatam vocem in suo Demosthenis codice invenerat; etenim satis sentimus unde habeat p. 645. 11: ἐν ὑπαίθρῳ χειμάσοντες. Hoc modo omnibus locis in unum collatis poterit fortasse aliquando coniectura capi de tempore quo Philippica Quarta conflata fuit, quae interdum meliores lectiones repraesentat, sed ex turbido fonte profluit. Attigit hoc argumentum Cobetus *Miscell.* p. 43. Etiam Cherson. § 54 p. 103: τῷ φυλακὴν εἰπεῖν δι' ἧς σωθήσεται, verius est quod habet Philipp. IV § 56 p. 146: εὑρεῖν. Cf. Herwerd. *Mnem.* 1875 p. 126.

§ 59 p. 104. Dum totam mentem defigo in antiquitate cognoscenda et in rebus digerendis quas Athenienses cum Philippo gesserunt, non possum non recordari eorum quae ex ultima Africa quotidie afferuntur. Deinde si forte incido in id quod in nostra tempora scriptum possit videri, venit mihi in mentem colonorum qui adversus plus quam decemplicem hostium numerum nihil non pro libertate ausi, divino auxilio freti, hucusque toties ex ultimo discrimine evaserunt. Quod de Philippo orator habet: ἀλλ' ἐπειδὰν ἐπ' αὐτοὺς ἡμᾶς τί φήσομεν; ἐκεῖνος μὲν γὰρ οὐ πολεμεῖν, ὥσπερ οὐδ' Ὠρείταις στρατιωτῶν ὄντων ἐν τῇ χώρᾳ, οὐδὲ Φεραίοις πρότερον πρὸς τὰ τείχη προσβάλλων, οὐδ' Ὀλυνθίοις ἐξ ἀρχῆς, ἕως ἐν αὐτῇ τῇ χώρᾳ τὸ στράτευμα παρῆν ἔχων. ἢ καὶ τοὺς ἀμύνεσθαι κελεύοντας πόλεμον ποιεῖν φήσομεν; οὐκοῦν ὑπόλοιπον δουλεύειν· οὐ γὰρ ἄλλο γ' οὐδέν ἐστι μεταξὺ τοῦ

μητ' ἀμύνεσθαι μήτ' ἔχειν ἡσυχίαν ἐᾶσθαι, idem hoc mutato nomine ante triennium audiri potuit Praetoriae in Senatu [1]).

§ 67 p. 106: *τῇ μὲν τῶν ὠνίων ἀφθονίᾳ λαμπροί.* Non deterius mihi videtur quod invenitur Philipp. IV § 69 p. 149: *τῇ μὲν* (*τῶν*) *κατὰ τὴν ἀγορὰν εὐετηρίᾳ λαμπροί.* Cf. quoque Philipp. IV § 49 p. 144: *τὸ τῶν ὠνίων πλῆθος ὁρῶντες καὶ τὴν εὐετηρίαν τὴν κατὰ τὴν ἀγοράν.*

§ 70 p. 107: *οἱ τῆς παρ' ἡμέραν χάριτος τὰ μέγιϛα τῆς πόλεως ἀπολωλεκότες*, quocum conferemus Philipp. III § 49 p. 123: *τὰ πλεῖϛα τοὺς προδότας ἀπολωλεκότας.* Reiskius recte improbat Canteri *ἀποδεδωκότες*· equidem incideram in: *προπεπωκότες*, coll. Coron. § 296 p. 324: *τὴν ἐλευθερίαν προπεπωκότες* et Olynth. III § 22 p. 34: *προπέποται τῆς παραυτίκα ἡδονῆς τὰ τῆς πόλεως πράγματα.*

ΚΑΤΑ ΦΙΛΙΠΠΟΥ Γ.

§ 1 p. 110: *πάντων φησάντων ἂν εἰ καὶ μὴ ποιοῦσι τοῦτο καὶ λέγειν καὶ πράττειν κτέ.* Imo: *εἰ καὶ μήπω ποιοῦσι.*

§ 4 p. 111: *οὔτε μικρὸν οὔτε μέγα* [*οὐδέν*]. Uncinos addidi. Itidem scribam Fals. Leg. § 17 p. 346: *οὔτε μικρὸν οὔτε μέγα* [*οὐδ' ὁτιοῦν*]. Recte legitur Lacrit. § 17 p. 928: *οὔτε μέγα οὔτε μικρὸν ἔπραττον* et Olympiod. § 44 p. 1179: *φωνὴν οὔτε μικρὸν οὔτε μεγάλην.* Eadem correctione utere Mid. § 75 p. 539: *οὔτε μικρὸν οὔτε μέγα* [*οὐδ' ὁτιοῦν*].

§ 23 p. 116: *ἀλλ' ὅμως οὐχ ὑμῖν οὐδεπώποτε συνεχωρήθη τοῦθ' ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων.* Perperam et inutiliter adhaeret: *ποιεῖν ὅ τι βούλοισθε.*

§ 24 p. 117. De Atheniensibus recte dictum est: *ἐπειδή τινες οὐ μετρίως ἐδόκουν προσφέρεσθαι, πάντες ᾤοντο δεῖν καὶ οἱ μηδὲν ἐγκαλεῖν ἔχοντες μετὰ τῶν ἠδικημένων πολεμεῖν*· sequitur de

1) Scriptum m. April. 1902.

Spartanis: ἐπειδὴ πλεονάζειν ἐπεχείρουν .... πάντες εἰς πόλεμον κατέστησαν, sed quod ex superioribus parum eleganter iteratur: καὶ οἱ μηδὲν ἐγκαλοῦντες αὐτοῖς ne verum quidem est, nam omnes Spartanorum imperium pariter perosi erant.

§ 27 p. 118: ἐν Εὐβοίᾳ καὶ ταῦτα ἐν νήσῳ πλησίον [Θηβῶν καὶ] Ἀθηνῶν. Nescio quomodo Thebarum et Athenarum nomina interdum confunduntur.

§ 27 p. 118: Ἦλιν ἔχει τηλικαύτην πόλιν [ἐν Πελοποννήσῳ]. Otiose hoc additum nec dicit Demosthenes ubi Ambracia sita sit, quae certe urbs longe minore fama nobilitata erat quam Elis. Sed, fateor, additamentum etiam Aristides habet IX p. 354.

§ 32 p. 119. Longa ῥῆσις ab verbo κύριος usque ad μέτεστι in Parisino libro deest itemque § 58 p. 125 omissa fuerunt: τότε μὲν πέμψαι τοὺς μετ' Εὐρυλόχου ξένους, πάλιν δὲ τοὺς μετὰ Παρμενίωνος. Haec igitur Blassius, quum sublestae fidei essent, minoribus literis excudenda curavit; Cobetus autem *Miscell.* p. 33 disertis verbis pronunciat sibi spuria videri; etenim quum priore loco exclamavisset orator: τί τῆς ἐσχάτης ὕβρεως ἀπολείπει; tum sequuntur ὑβριστικὰ quaedam, sed quod intercalatur: κύριος δὲ Πυλῶν καὶ τῶν ἐπὶ τοὺς Ἕλληνας παρόδων ἐστὶ καὶ φρουραῖς καὶ ξένοις τοὺς τόπους τούτους κατέχει, ut minime tolerabile sit, tamen non est ὑβριστικόν. De altero loco ubi Eurylochi et Parmenionis mentio fit, historici est secundum Cobetum haec minutiora commemorare, non oratoris; unde suspicatur excerpta fuisse ab aliquo Scholiasta ex Theopompo. Est hoc autem eiusmodi ut in utramque partem disputare liceat nec tanti mihi est Parisinus liber, quanti videtur Blassio; itaque quaestionem ne attigissem quidem, nisi indicare possem leve indicium, unde coniectura capi potest quam sit hoc additamentum vetustum. Scilicet Photius, qui uti videtur ex Aelio Dionysio profecit, adnotavit in lexico: παρώσας· ἐκβαλών. Pertinet adnotatiuncula ad § 32, in qua ita legimus: ἔχει δὲ καὶ τὴν προμαντείαν τοῦ θεοῦ παρώσας ἡμᾶς καὶ Θετταλούς. Illud quoque considerandum quo iure Cobetus postremum hoc ὑβριστικόν esse neget. Sed intricatam quaestionem studiosissime persecutus est Johannes

Dräseke in *Jahrb. f. Class. Philolog.* VII *Supplem. B.* 1874 p. 97—190 et imprimis de nostro loco conf. p. 126 et 157.

§ 43 p. 122. Iamdudum multis spuria visa sunt verba: ἡ γὰρ Ζέλειά ἐϛι τῆς Ἀσίας· notus locus est quem nihil opus est integrum describere, sed quod continuo sequitur: ἐκεῖνοι Ζελείτην τινὰ Ἄρθμιον δοῦλον βασιλέως ἐχθρὸν αὐτῶν ἀνέγραψαν, Arthmii nomen iam praecesserat et orator contemtim simpliciter Ζελείτην τινά hominem appellavit.

§ 61 p. 126: τῶν δὲ πολλῶν εἴ τις αἴσθοιτο ἐσίγα καὶ κατεπέπληκτο τὸν Εὐφραῖον οἷα ἔπαθε [μεμνημένος]. Vides quid suadeam. Plurimum miror fuisse qui ex libris Paris. et Marc. arriperent μεμνημένοι.

ΚΑΤΑ ΦΙΛΙΠΠΟΥ Δ.

§ 35 p. 140: πάντων ὅσα ἐκλείπει, δέον παρά του γίγνεσθαι, ἐπὶ τοῦθ' εὑρήσετε τὴν αἰτίαν ἀναφερομένην. Quantum comperi, ab Wolfio usque ad Voemelium nemo locum expedire potuit; equidem scripserim: παραυτά = *statim*. Scio quidem post Valckenaerium *Diatr. Eurip.* p. 179 B παραυτά plerisque visum fuisse proprium cadentis Graecitatis, sed tum invenio Aristocr. § 157 p. 672: τί δὴ συμβαίνει παραυτά, tum ferri poterit in spuria oratione, etiamsi usum ab ipso Demosthene abiudicaveris.

§ 47 p. 143: παρελθὼν ἐπὶ τὴν τάξιν ἐφ' ἧς ὑμῖν τετάχθαι προσῆκεν ἕτερος, οὗτος εὐδαίμων γέγονεν. Languet istud ἕτερος; concitate sophista scripserat mutata interpunctione: ὁ ὄλεθρος οὗτος εὐδαίμων γέγονεν.

§ 76 p. 151: ἀργύριον μὲν τῷ λέγοντι ποιήσων. Cobetus *Mnem.* 1858 p. 186 et *Miscell.* p. 44 correxit οἴσων, ego vero cum Herwerdeno *Mnem.* 1875 p. 127 fere malim: περιποιήσων.

ΠΕΡΙ ΣΥΝΤΑΞΕΩΣ.

§ 12 p. 169: τῶν διαρρηγνυμένων (ἂν) εἰ ταῦτα γενήσεται. Uniuscuiusque est talia corrigere.

§ 12 p. 169: *τί δ' ἡμῖν ἀπὸ τῶν Δημοσθένους λόγων ἀγαθὸν γέγονεν; (ὅς) παρελθὼν ἐνέπλησεν ὑμῖν τὰ ὦτα λόγων.* Vides quid exciderit.

§ 21 p. 172: *Θεμιστοκλέα τὸν τὴν ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίαν στρατηγοῦντα καὶ Μιλτιάδην τὸν ἡγούμενον Μαραθῶνι*, quibus consimilia leguntur Aristocr. § 198 p. 686, sed quum utrobique paulo post sequatur: *οὐδ' ἔστ' οὐδεὶς ὅστις ἂν εἴποι τὴν ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίαν Θεμιστοκλέους ἀλλ' Ἀθηναίων, οὐδὲ Μαραθῶνι μάχην Μιλτιάδου ἀλλὰ τῆς πόλεως*, non video quomodo Themistoclis et Miltiadis propria nomina illic possimus retinere.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΣΥΜΜΟΡΙΩΝ.

§ 1 p. 177. Supplendum: *λόγον κεχαρισμένον (μέν), οὐ μὴν συμφέροντά γ' ἐκείνοις.* Convenit cum vlg. Prooem. 7.

§ 9 p. 180: *τούτους δ' ὑμῖν καὶ τοῖς μεθ' ὑμῶν κινδυνεύουσι πλείους ὑπάρχειν νομίζω.* Lege cum Dobraeo p. 383: *κινδυνεύσουσι.*

§ 11 p. 181: *τί τοὺς ὁμολογοῦντας ἐχθροὺς ἔχοντες ἑτέρους ζητοῦμεν;* absurda haec scriptura est, nec multo melior est *ὁμολογουμένους*, quae est in margine Codd. Marciani et Parisini Υ, vel *ὡμολογημένους* apud Dionysium. Quam miror nondum inventum fuisse quod ante pedes positum est: *τί τοὺς ὁμοροῦντας ἐχθροὺς ἔχοντες ἑτέρους ζητοῦμεν;* Intelligit Thebanos, uti vides.

§ 24 p. 184. Contendit orator Athenienses nunc quidem de belli subsidiis securos esse posse: *εἶναι γὰρ πόρον ἂν δέῃ μέγαν καὶ καλὸν καὶ δίκαιον, ὃν ἂν μὲν ἤδη ζητῶμεν, οὐδ' εἰς τόθ' ὑπάρχειν ἡγησόμεθα ἡμῖν· οὕτω πολὺ τοῦ πορίσαι νῦν ἀποσχήσομεν· ἐὰν δ' ἐῶμεν, ἔσται.* De verbo *ἀποσχήσομεν* supra egi ad Philipp. II § 26 p. 72: ceterum necessarium iudico: *οὐδ' εἰς τόθ' ὑπάρξειν ἡγησόμεθα*, sicuti mox sequitur: *τίς οὖν ἔσθ' οὗτος ὁ νῦν μὲν οὐκ ὤν, ὑπάρξων δ' εἰς τότε·* itemque § 32 p. 187: *οἱ γὰρ ἡμῶν κρατήσαντες ἐκείνου γε πάλαι κρείττους ὑπάρ-*

χουσι, futurum prorsus necessarium est. Denique quam contorte enunciatum est: *ἐὰν δ' ἐῶμεν*· quin reponimus: *ἐὰν δὲ δεώμεθα*, i. e. *sicubi opus erit.*

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΡΟΔΙΩΝ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ.

§ 3 p. 191: *οἱ Βυζάντιοι τοῖς ἀτυχήμασιν αὐτῶν οὐ βεβοηθηκότες.* Blassius in *Museo Rhenano* XLIII p. 285 recte intellexit longe praestare Marciani libri lectionem: *τοῖς ἀτυχήσασιν*, nec tamen ausus est in editione ducem suum Parisinum deserere. Itaque ut assensum extorqueam, aliquot locos indicabo, ubi simile quid invenitur. Rhod. lib. § 22 p. 196: *δόξαν ἔχοντας τοῦ σώζειν τοὺς ἀτυχήσαντας ἀεί.* Ibid. § 21 p. 196: *περὶ τῶν ἀτυχούντων δήμων.* Epist. III § 11 p. 1477: *τοῖς ἀτυχήσασιν ἀεὶ κοινὴν ἔχει καταφυγήν.* Coron. § 323 p. 332: *ἀτυχησάντων τῶν Ἑλλήνων.* Etiam Aristocr. § 70 p. 643: *οὐκ ἐπέθεντο τοῖς ἀτυχήμασιν*, Weilius optime correxit *ἀτυχήσασιν.* Sed etiamsi hi loci deessent, tamen recte ratiocinando unusquisque incidere potuerat in id quod illic verum est: *τοῖς ἀτυχήσασιν αὐτῶν οὐ βεβοηθηκότες.*

§ 14 p. 194: *παρῄνεσα ἂν ὑμῖν τούτους ἑλέσθαι.* Commendo: *δέχεσθαι.* Ipsa historia hoc suadet, nam Rhodii Atheniensium auxilium implorarant.

§ 18 p. 195: *οὐ γὰρ ἔσθ' ὅπως ὀλίγοι πολλοῖς [καὶ] ζητοῦντες ἄρχειν τοῖς μετ' ἰσηγορίας ζῆν ᾑρημένοις εὖνοι γένοιντ' ἄν.* Coniunctio *καί* qua locutionis elegantia obscuratur, quantocius expungenda est, sed nullam idoneam causam video cur cum Blassio deleam *ὀλίγοι πολλοῖς.* Omnia certe ea quae acutissime disputare solet de Demosthenis numero oratorio et de oratione non ligata quidem sed tamen quasi ligata, adulescens doctrinam nondum repertam cognoscere non potui; nunc autem seni ista perdiscere sero est. Quae Blassius ex illa inexhausta penu hucusque depromsit, mihi perexigui momenti esse videntur ad corruptorum locorum emendationem. Sed iuniores haec aliquando diiudicabunt.

§ 33 p. 200: *χρῆν τοίνυν καὶ τοὺς τὴν ὑπὸ τῶν προγόνων τάξιν ἐν τῇ πολιτείᾳ παραδεδομένην λιπόντας [καὶ πολιτευομένους ὀλιγαρχικῶς] ἀτίμους τοῦ συμβουλεύειν ὑμῖν αὐτοῖς ποιεῖσθαι.* Interpolata verba misere languent.

ΥΠΕΡ ΜΕΓΑΛΟΠΟΛΙΤΩΝ.

§ 5 p. 203: *σκεπτέον μὴ πρότερον τούςδε γενέσθαι φοβεροὺς καὶ μεγάλους ἐάσωμεν ἢ 'κεῖνοι μικροὶ γενήσονται.* In Parisino libro est *τε γενήσονται*, unde effinxeram: *γεγενήσονται*, sed Weilius me antevertit et Blassius Weilii corectionem probavit.

§ 18 p. 206: *αἱρετώτερον ἡγοῦμαι τὸν Ὠρωπὸν ἐᾶν ἢ Λακεδαιμονίοις Μεσσήνην προέσθαι [καὶ Πελοπόννησον].* Ultimum hoc spurium videtur, sed talia sentiri possunt, sine multis ambagibus demonstrari non possunt.

§ 18 p. 206. Codicum lectio est: *οὐ γὰρ ἂν ἡγοῦμαι περὶ τούτου μόνον ἡμῖν εἶναι τὸν λόγον πρὸς ἐκείνους, ἀλλ' ἐάσω τό γ' ἐπελθὸν εἰπεῖν μοι· περὶ πολλῶν δ' ἂν οἶμαι κίνδυνον ἡμῖν γενέσθαι.* Hic primus Cobetus vitium odoratus est *Miscell. Crit.* p. 81. „Scribe", inquit, „*ἡμῖν εἶναι τὸν λόγον πρὸς ἐκείνους*, tum post breve silentium: *ἀλλ' ἐάσω τό γ' ἐπελθὸν εἰπεῖν μοι*, deinde tanquam spuria abiicienda sunt verba: *περὶ πολλῶν δ' ἂν οἶμαι κίνδυνον ἡμῖν γενέσθαι.*" Hanc suspicionem ut confirmaret, optimum praesidium Cobetus habuisset, si veteres interpretes apud G. H. Schaeferum consuluisset vel etiam Walzii Indicem: etenim Hermogenes p. 346 hoc affert *ἀποσιωπήσεως* exemplum: *οὐ γὰρ περὶ τούτων· ἀλλ' ἐάσω τό γ' ἐπελθὸν εἰπεῖν μοι.* Adstipulatus est Cobeto Weilius, deinde supervenit Herwerdenus, cui *Mnem.* 1875 p. 127 nihil genuinum est praeter ea quae legerat apud Hermogenem. De priore sententiae parte Blassius consentit, sed ei genuina sunt illa postrema: *περὶ πολλῶν — γενέσθαι*, qua in re certe eum non sequentur qui cum Herwerdeno subintelligunt: Non enim agitur de *unius* oppidi possessione, sed de universa nostra salute; non enim futurum erat periculum *περὶ πολλῶν*, sed *περὶ πάντων*. Si res

mei arbitrii foret ederem: *οὐ γὰρ ἂν ἡγοῦμαι περὶ τούτου — ἀλλ' ἐάσω τοὐπελθὸν εἰπεῖν μοι*, reliquis tamquam spuriis resectis. Quod autem scripsi *τοὐπελθόν* pro *τό γ' ἐπελθόν*, feci cum Cobeto *Mnem.* 1855 p. 244.

§ 25 p. 208: *τὰς μὲν Θεσπιὰς καὶ τὸν Ὀρχομενὸν καὶ τὰς Πλαταιὰς κατοικίζεσθαι φῶμεν δεῖν καὶ συμπράττωμεν αὐτοῖς καὶ τοὺς ἄλλους ἀξιῶμεν*. Cobetus, *Miscell.* p. 82, post alios bene correxit *αὐτοί*· sed quam est mire dictum illud *φῶμεν δεῖν* et post *φῶμεν δεῖν* quam languet *συμπράττωμεν*. Scripserim: *κατοικίζεσθαι ἐῶμεν καὶ συμπράττωμεν αὐτοί*. Sic quoque § 26 p. 209: *ὅταν ἀεὶ τὰς μὲν οὔσας πόλεις ἐῶμεν ἀναιρεῖν, τὰς δ' ἀνῃρημένας ἀξιῶμεν οἰκίζειν.*

§ 30 p. 210: *βέβαιοι σύμμαχοι Θηβαίων [δικαίως] ἔσονται.* Adverbium recte deest in Codice Ω.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΠΡΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΝ ΣΥΝΘΗΚΩΝ.

§ 15 p. 215: *τοὺς συνεδρεύοντας καὶ [τοὺς] ἐπὶ τῇ κοινῇ φυλακῇ τεταγμένους*. Apparet quid velim et cur ita velim.

§ 17 p. 216: *βουλευσώμεθα πῶς δεῖ χρῆσθαι τοῖς δεσποτικῶς καὶ ἀσελγῶς διακειμένοις*. Inseram: *ἀσελγῶς (οὕτω)*, cf. § 21: *τοῖς οὕτω ὠλιγωρημένοις.*

§ 26 p. 218: *τὸ δὲ ὑβριστικώτατον καὶ ὑπεροπτικώτατον [τῶν Μακεδόνων]*. Duo vocabula delenda.

§ 28 p. 219: *ἐν ταῖς κοιναῖς ὁμολογίαις [διειρημένου] μηδὲν τοιοῦτον εἰσδέχεσθαι.* Nescio quomodo Weilius participium eiiciendum censuit itemque Blassius eum secutus uncinis circumdedit. Prorsus non video quomodo carere possimus vocabulo e quo pendeat infinitivus *εἰσδέχεσθαι*, sed praeferam nom. absol. *διειρημένον*. Sic ipse quoque Blassius Lacrit. § 52 p. 941: *γεγραμμένου Ἀθήναζε ἥκειν τὰ χρήματα*, praetulit *γεγραμμένον* et Herwerdenus Thuc. VI 58 *ἀγγελθὲν* maluit quam *ἀγγελθέντος*.

(*Continuabuntur*).

DE PLAUTI PSEUDOLO.

SCRIPSIT

H. T. KARSTEN.

Prodiit nuper Groningae specimen litterarium inaugurale de Pseudolo, quod conscripsit I. W. Bierma, qui cum accuratam comicorum latinorum eorumque fontium cognitionem sibi paravisset, docte et sagaciter persecutus est quicquid recentiores v. d. de fabulae compositione, indole, personis, vitiis denique observaverant, adnotans interim quid ipsi displiceret in universa huius comoediae oeconomia, eo eventu, ut spreta illorum opinione, qui Pseudolum interpolationibus inquinatam esse perhiberent, eam potius ex duabus graecis conflatam esse contenderet, quarum altera pro argumento habuisset frustrationem Ballionis per lepidum dolum (huc pertinerent I 2. 3, II 2—4, III 1. 2, IV 1—4, 7), altera frustrationem Simonis, quem callidus servus XX minis circumverteret ad emendam filii amicam. Hae fabulae in unum conciliari non potuerunt sine multis mutationibus et additamentis, unde factum esse affirmat, ut nunc nobis supersit comoedia multis nominibus inconcinna sibique contraria.

Quamquam hanc thesin magna arte praeparavit et defendit, mihi tamen probare eam non potuit. Non autem in animo est omnes viri doctissimi argumentationes nunc persequi. Rerum plautinarum studiosos ad ipsam dissertationem relego, quam nemo qui de Pseudolo iudicare velit sine damno negliget [1]).

1) Quaestiones de Plauti Pseudolo, Groningae ap. Scholtens 1897. Praeter ipsam fabulam multa tetigit lectu digna, imprimis p. 49—82, „de interpolationibus Plautinis", ubi plerasque reicit et Bücheleri opinionem refellit multas interpolationes ortas esse inde, quod spurcioribus locis verecundiora supponerentur, et p. 105—143 „de criticis et exegeticis".

Ipse potius exponam, quam mihi opinionem de Pseudoli indole et compositione informaverim.

Non deesse in Pseudolo quae interpolationum vel contaminationis suspicionem movere possint, olim observatum est nemoque negabit. De qua re ut rite aestimemus, disputatio incipienda est a fabulae narratione, in quo iam statim cavendum, ne incidamus in errorem omnium, ni fallor, interpretum, qui fabulae expositionem ordiuntur a scena I, praetervidentes in ea omissam esse rem ante actam quaeque ad expositionem omnino pertinet, sed quae legitur demum I 3. 351 sqq., ubi Calidorus sic loquitur ad Ballionem:

Quid ais, quantum terram tetigit hominum periurissime?
Iuravistin te illam nulli venditurum nisi mihi?
Ba. Fateor. Cal. Nempe conceptis verbis? Ba. Etiam consutis quoque.
Cal. Periuravisti, sceleste. Ba. At argentum (XV minas) intus condidi.

Si cum his comparamus quae Pseudolus dixit 279:

Hunc pudet, quod tibi promisit quoque id promisit die,
Quia tibi viginti minas pro amica etiam non dedit,

apparet Ballionem, aliquanto ante stipulationem illam cum milite unde fabulae expositio incipit in I 1, iurasse se Phoenicium nulli venditurum nisi Calidoro eamque huic cessurum esse si praestituta die XX minas dedisset.

Igitur ab hoc inde tempore Calidorus argentum parare conatus est, quod spectant Simonis verba ad Calliphonem I 5. 418:

Ita nunc per urbem solus sermoni omnibust,
Eum velle amicam liberare et quaerere
Argentum ad eam rem: hoc alii mihi renuntiant
Atque id iam pridem sensi et subolebat mihi
Sed dissimulabam.

et ad Pseudolum 484:

Ecquas viginti minas.
Paritas ut a med auferas?
quas meo gnato des, qui amicam liberet? [1])

---

1) Utrumque locum Langen aliique perperam traxerunt ad stipulationem Ballionis cum milite, unde mirae turbae ortae sunt.

Sed Calidorus et Pseudolus lenti fuerunt in conquirenda pecunia, securi nimirum propter iusiurandum lenonis, et praeterire siverunt praestitutam diem, unde Calidorus in exordio comoediae 96:

Quid ego ni fleam,
Quoi nec paratus nummus argenti siet
Neque libellai spes sit usquam gentium?

At nunc urgente tempore rem fortius aggredietur Pseudolus 104:

Spero alicunde hodie me bona opera aut hac mea
Tibi inventurum esse auxilium argentarium.
Atque id futurum unde unde sciam nescio,
Nisi quia futurumst: ita supercilium salit.

et quae sequuntur usque ad vs. 120.

Haec igitur facta erant antequam Calidorus, secundum expositionem primae scenae, epistolam accepit a Phoenicio, quam post multos dies demum Pseudolo ostendit, quaerenti quid tristis esset et exanimatus, qui post multa ioca eam recitat. Continet praeter alia hoc gravissimum indicium 51:

„Leno me peregre militi Macedonio
Minis viginti vendidit, voluptas mea,
Et priusquam hinc abiit quindecim miles minas
Dederat: nunc unae quinque remorantur minae.
Ea causa miles hic reliquit symbolum,
Expressam in cera ex anulo suam imaginem,
Ut qui huc adferret eius similem symbolum
Cum eo simul me mitteret: ei rei dies
Haec praestitutast: proxuma Dionysia." —
Cras ea quidem sunt. CAL. Prope adest exitium mihi,
Nisi quid mihi in test auxili ...

Hac igitur epistula Calidorus et Pseudolus certiores fiunt de stipulatione quam nuper fecerat Ballio cnm milite atque disertis verbis condiciones eius atque tempus cognoscunt.

Iam vero in scenis sequentibus permulta leguntur quae pugnare videntur cum hac diserta stipulationis cognitione quam ex epistula habuerunt Calidorus et Pseudolus.

1. Secundum vs. 60 et vs. 82 „ille abducturus est mulierem cras" legatus militis exspectatur *cras*, sed secundum sequentia *hodie*:

373 Nisi mihi hodie attulerit miles quinque quas debet minas.
623 Nam olim quom abiit, argento haec dies praestitutast.

venitque Harpax revera hodie [1]).

2. In fine scenae I 2 Ballio sic territat Phoenicium 225:

Tu autem, quae pro capite argentum mihi iam iamque semper numeras,
Ea pacisci modo scis, sed quod pacta's non scis solvere,
Phoenicium, tibi ego haec loquor, deliciae summatum virum:
Nisi hodie mihi ex fundis tuorum amicorum omne huc penus adfertur,
Cras, Phoenicium, poenicio corio invises pergulam.

Exprobratio in vs. 226 „Ea pacisci modo scis" e. q. s. a spectatoribus necessario referri debet ad stipulationem cum milite, quam paulo ante acceperunt ex epistola, cum ignorent adhuc stipulationem anteriorem cum Calidoro, omissam, ut vidimus, in expositione scenae primae. Sed in stipulationem cum milite non quadrant verba „quod pacta's non scis solvere", quoniam iam solutae sunt XV minae et reliquae V mox sequentur. Itaque iure hoc reprehendit Langenus p. 199: „Was in dieser Scene Ballio der Phoenicium vorhält, steht in scharfem Wiederspruch mit der Thatsache, dass sie bereits verkauft und 15 minae bezahlt sind und sie heute noch abgehollt werden soll (373 ff.)." Accedit quod comminatio poenae (228) in diem proximum inepta est: „(er) droht ihr mit Strafe fur den folgenden Tag, wo sie jedoch voraussichtlich gar nicht mehr in seinem Besitze ist."

Neque spectatoribus tantum, sed etiam Phoenicio exprobratio et minae vanae videri debent, cum secundum vs. 226 ipsa pactionem inierit, se cras vel hodie venum datum iri [2]).

3. Eandem ob causam incongrua sunt quae continuo leguntur in proxima scena, ubi Calidorus, immemor epistulae, fidem habet Ballionis minationi et Pseudolum sic implorat 230:

Pseudole, non audis quae hic loquitur? Ps. Audio, ere, equidem atque animum advorto.
Cal. Quid mihi's auctor huic ut mittam, ne amicam hic meam prostituat?

---

1) Cf. Bierma p. 37 sq. Lorenz, praef. p. 3, hanc repugnantiam mire excusavit propter poetae erroris sui inscitiam. Langenus Plaut. Stud. p. 198 sqq. de hac re omnino tacuit.

2) Bierma, quantum video, hanc quaestionem non tetigit.

Recte denuo Langenus: „Ebensowenig ist also auch die Besorgniss des Calidorus der Sachlage entsprechend." (Cf. Bierma p. 37). Nec Calidoro tantum, amatori oblivioso fortasse et nimis anxio, sed ipsi Pseudolo excidit memoria cum epistolae tum promissi, se hodie inventurum esse XX minas, cuius rei commemoratio omnem curam erili filio eximere potuerat, sed consolatur tantum et simul suo nomine lenoni minatur inania 232:

Nil curassis: liquido's animo: ego pro me et pro te curabo.
Iam diu ego huic bene et hic mihi volumus et amicitiast antiqua:
Mittam ego huic suo die natali malam rem magnam et maturam.

4. Omnium maxime pugnat cum epistola ingens laetitia Calidori cum Ballio affirmat 323 „Vel sex menses opperibor... quia enim non venalem iam habeo Phoenicium", et ingens ira atque indignatio, cum idem verba sua sic explicat 341 „Non habeo profecto (venalem), nam iam pridem vendidi ... XX minis militi Macedonio et iam XV habeo minas." Cum rem dudum cognovisset ex epistula, ineptum est haec Calidorum ita commovere ut gladium poscat quo se occidat (349).

Dicat aliquis Calidorum simulasse laetitiam et indignationem, sed primum hoc abhorret ab eius indole, quam Lorenz recte sic descripsit p. 3: „ein gutherziger und vertrauensvoller aber charakterschwacher und rathloser Jüngling", praeterea utraque animi commotio tam repentina pingitur quam sincera et nata ex ipsis verbis lenonis, denique simulationi nulla causa esset idonea; etenim si lenoni statim respondisset: „at iam vendidisti et accepisti XV minas", hic sine mora id promisisset, quod nunc pollicetur multo post, 376: „si tu argentum attuleris, cum illo perdidero fidem". Simulatio igitur inserviisset tantum scenae protrahendae per facetias et convicia (327—329, 347—370), quod Graeco saltem poetae imputare noluerim [1]).

5. Esse etiam in prima scena quae pugnent cum epistola sic observavit Langenus p. 199: „Gemäss dem Briefe ist Phoenicium bereits verkauft, was dem Calidorus deshalb die 20 minae welche er verlangt (80. 97) nützen sollen, vermag man zuvör-

1) Cf. de hac re Langen p. 200 et Bierma p. 36.

derst nicht zu begreifen". Consentaneum fuerat ut Calidorus post acceptam epistolam, memor foederis iurati cum lenone, statim in iram exardesceret eumque ab hac parte adoriri pararet iuvante Pseudolo, ut nunc fit demum post 350 sq.

Sed cohaeret hoc cum mutatione consiliorum, quibus ero opem ferat, in Pseudolo, de qua re opus est peculiari disquisitione.

6. In prima scena etiam Pseudolus loquitur et meditatur tantum de invenienda pecunia, nec minus in scena I 3 usque ad versum 342 stipulationem cum milite omnino ignorat et cum Ballione ita colloquitur ut; si inveniantur modo XX minae, acquisitio mulieris salva esse videatur Calidoro. Supra citavi 279 sq. idemque docent 283 sq. [1]).

Illa igitur ignorantia Pseudoli pugnat cum iis quae ipse recitavit ex epistula, cogitat tantummodo de emenda Phoenicio XX minis neque hilum temporis suspicatur aliquem militem esse, qui emptionem anteverterit. Sed mutatur hoc consilium derepente inde a vs. 381, postquam a lenone de militis stipulatione edoctus est novamque inde viam iniri posse et debere perspexit potiundi muliere. Novum consilium suppeditatur his verbis lenonis 373:

Nisi mihi hodie attulerit miles quinque quas debet minas,
Sicut haec est praestituta summa ei argento dies:
Si id non adfert, posse opinor facere me officium meum.
CAL. Quid id est? BA. Si tu argentum attuleris, cum illo perdidero fidem.

Hinc igitur percipit Pseudolus amissam esse Phoenicium, nisi eam ante adventum legati militaris cum V minis, qui sine dubio non morabitur, aliquo dolo praeripuerit. Qualis autem fallacia adhibenda sit nullum temporis momentum dubitare poterat, quin etiam spectatores, opinor, hoc extemplo suspicabantur, recordantes quotiens lenones, milites aliique inhonesti viri in fabulis deciperentur per simulatas personas falsa specie indutas, ut in Persa, Milite, Epidico et postea in Phormione. Erat hoc consilium effectu quidem difficile, sed non ἀδύνατον:

---

1) Duo tantum loci excipiendi sunt, 284 et 323, in quibus metus venditionis exprimitur; de his postea videbimus.

opus erat V minis, falso nuntio, epistula facticia (ut in Bacchidibus), utque sciretur nomen militis, Phoenicio procul dubio non ignotum; de symbolo cum non locutus esset Ballio, hoc Pseudolus curare non debebat.

Pseudolum *post verba lenonis* consilium mutavisse ostendunt ea quae loquitur vs. 381 sqq. ubi iam non ut antea calliditatem suam et peritiam ad turbelas ciendas generaliter praedicat, aut inania minatur, ut 109 et 232 sqq., sed *aliquem dolum* se animo concepisse significat, quo leno certissime capi possit atque huius doli praeparandi initium iam facit imperans Calidoro, ut certum et cautum ŏperis adiutorem sine mora sibi quaerat; cum enim leno abiens dixit: „Negoti sum plenus", Pseudolus cum fiducia praedicit fore ut paullo post etiam plus negotii lenoni facessat:

Paullo post magis.
Illic homo meus est, nisi omnes di me atque homines deserunt.
Exossabo ego illum simulter itidem ut muraenam coquos.
Nunc, Calidore, te mihi operam dare volo

et quae sequuntur ad finem scenae.

Vidimus quam multa pugnent in his scenis cum venditione Phoenicii expressa in tabellis quas Pseudolus ero recitavit. Iam vero ut hae repugnantiae uno ictu summoveantur, non necesse est ut tota tollatur epistula, sed ut ii tantum versus expellantur qui *rationem et tempus* venditionis continent. Atque necesse est quidem, ut aliquam monitionem Calidorus ab amica acceperit imminere periculum ne propediem alienetur, secus enim nulla causa esset cur is, qui tamdiu laxus et negligens fuerat in quaerenda pecunia, nunc subito hoc omni opera studeret, idque probant quoque versus, quos supra indicavi

284 Nam id hic metuit ne illam vendas ob simultatem.
382 Opperiare hos sex dies aliquos modo,
Ne illam vendas neu me perdas hominem amantem.

quae verba ab altera parte excludunt certam venditionis notitiam in Pseudolo et Calidoro, ab altera tamen aliquem metum produnt venditionis, quem suppeditare debuit Phoenicii epistula. Itaque pro iis quae nunc leguntur in vs. 51—60, Phoenicium *hoc tantum monere* debuit, esse cur metuat, ne peregrino

amatori tradatur, nisi Calidorus mature intercedat atque stet pactione cum Ballione olim inita, etenim huius pactionis quoque mentio fieri debuit in his litteris, uti mox apparebit. Hac correctione evanescunt obstacula quae offendimus:

1. Discrepantia temporis inter cras et hodie tollitur.

2 et 3. Poena prostitutionis, quam Ballio minitatur 225 sqq., iustum horrorem inicere potest Phoenicio, spectatoribus, Calidoro et Pseudolo, quandoquidem ignorant mulierem hodie vel cras abductum iri e domo lenonis. Sed si tollitur ex epistula pactum cum milite, quem sensum tunc habet spectatoribus vs. 226 „Ea pacisci modo scis, sed quod pacta's non scis soluere", cum nihildum illi audiverint de aliqua pactione Phoenicii? Hoc igitur est quod dixi, in tabellis Phoenicii commemoratam fuisse pactionem Calidori cum milite breviter quidem, sed tamen ita ut eius reminiscerentur spectatores ad hunc versum. Et de hoc foedere revera dici potest ipsam Phoenicium illud pactam esse, dum foedus cum inviso milite non ipsam sed Ballionem fecisse statuendum sit.

4. Laetitia et desperatio Calidori genuinae sunt et iustae si primum a lenone cognoscit venditionem.

5 et 6. Rectissime Pseudolus in primis scenis usque ad vs. 381 hoc tantum agit ut inveniantur XX minae ad emendam mulierem, quam iam veniisse nondum cognoverat.

Proposita epistolae correctione etiam leviora vitia tolluntur, quae notavit Langenus. Primum ad vs. 9 sqq

Quid est quod tu exanimatus hos multos dies
Gestas tabellas tecum, eas lacrumis lavis
Neque tui participem consili quemquam facis?

de quibus hoc observat: „Auffällig ist dabei, und nicht im geringsten begründet, dass Calidorus sich nicht bereits früher und unaufgefordert an Pseudolus gewand hat, da diese ihn sonst doch immer in seinen Verlegenheiten zu helfen pflegte", vs. 16 flg.

Et p. 199 ad vs. 22: „Mann sollte erwarten Pseudolus habe ihn (epistolam) sofort gelesen: dies geschieht jedoch keineswegs, sondern der Sklave macht zunächst allerlei Scherze und beginnt erst bei vs. 41 zu lesen". Si nulla dies venditionis în epistula fuit commemorata, non erat periculum in mora poteratque sine damno Pseudolus iocari antequam legeret et Calidorus

solus maerere et lacrimis lavare tabellas antequam ostenderet servo [1]).

Cum autem vs. 51—60 damnandos esse dicerem, hoc volebam eos corrumpere fabulae oeconomiam atque ideo afuisse ab exemplo graeco, cum comoedias Menandri, Philemonis aliorumque ingeniorum graecorum huiusmodi vitiis caruisse probabile, ne dicam certum sit. Quod efficimus ex iis fabulis Plautinis et Terentianis, quae oeconomiae vitiis, nisi levissimis, omnino carent et communi doctorum consensu graecorum exemplorum sanitatem et concinnitatem optime referre videntur. Itaque quaeritur a quonam et cur hae mutationes in latinum Pseudolum inlatae sint.

Continent hi versus nihil quod non ex aliis comoediae versibus interpolari potuerit: 344—346, 373, 647—649, 753 sq., 1001 sq., sed postrema verba proxima Dionysia, non interpolatorem, verum Plauti manum mihi prodere videntur, quem puto hanc partem epistolae ex illis locis confinxisse atque Dionysiorum mentionem, quam frequenter habet, adiecisse pro flosculo et tamquam graecae originis symbolo. Fecit hoc temere, cum in reliqua fabula hoc temporis indicium non modo prorsus omittatur, sed etiam v. 123, „cras agam cum civibus", ostendat diem proximum non feriatum fuisse sed fastum, nec praeterea credibile sit, huiusmodi negotium transigi potuisse in Graecia ipsis Dionysiis (cf. vs. 82).

Cur autem hos versus substituit? Nimirum ut dolor et desperatio Calidori statim ab initio auditores vehementius commoveret propter periculum proxime imminens, cum enim in graeca fabula temporis indicium deesset, spectatores aequiore animo Pseudoli consiliorum eventum exspectabant. Quod autem parvi

1) Tabellas multos dies sibi servatas a Calidoro iam reprehenderat Lorenz in praef. adn. 25. Bierma p. 48 minus feliciter hunc locum tractavit: flagitabat sane argumenti ratio ut Psendolo inter exiguum temporis spatium auxilium esset inveniendum, verum huic rei satisfactum esset acceptis tabellis pridie vel hoc ipso die mane.

In iis autem quae Langenus addidit p. 198: „Sollte aber in der That Ps. nichts von der Verlegenheit des Cal. wissen? Simo wenigstens kennt dieselbe und behauptet, die ganze Stadt spreche davon, 418 ff.", agnoscis errorem supra a me notatum, ut non distingueret inopiam Calidori et pecuniae conquisitionem priorem (de qua Simo loquitur) ex sua stipulatione cum lenone, a posteriore quae oriebatur ex militis stipulatione.

fecit repugnantias quae inde orerentur, hanc levitatem prorsus Plautinam esse, qui non adstricto percurrit pulpita socco (Hor. Ep. 2. 1. 174), multis exemplis docuit Langeni caput „de argumenti vitiis" p. 89—232, ex quibus etiam si improbas multa, satis magna tamen vitiorum copia manebit.

Ostendimus supra (p. 135) inde a vs. 381 Pseudolum propositum suum mutavisse, neque amplius quaerere XX minas ut redimat, sed dolum ut surripiat mulierem ante adventum legati militaris. Ab hoc inde tempore non opus sunt XX minae, sed tantum V. Quaeritur qui fiat, ut in sequenti tamen fabula etiam XX minae identidem commemorentur.

Tres stipulationes XX minarum fiunt in hac fabula, quae probe distinguendae sunt.

Prima in I 1. 112 sqq., ubi Pseudolus spondet Calidoro se etiam hodie praebiturum XX minas, quibus emat scilicet Phoenicium.

Altera in I 5. 535 sqq., ubi Simo implicite pollicetur, dum huius promissi praedem se offert senex Callipho, Pseudolum accepturum eandem pecuniae summam, si lenonem muliere circumduxerit.

Tertia in IV 6. 1070 sqq. Nempe lèno in foro e Simone cognovit alteram stipulationem cum Pseudolo. Cum autem se prorsus tutum esse aestimet a Pseudoli fallaciis, confidenter Simoni spondet, se XX minas ei soluturum, si nihilominus deceptus fuerit a Pseudolo. Senex igitur semper indemnis abibit, contra Ballio bis periclitatur: etenim si circumductus fuerit a Pseudolo, militi reddendae erunt XV minae et Simoni insuper XX, quas hic Pseudolo debebit.

Ex his stipulationibus prima spectat emptionem Phoenicii, altera et tertia surreptionem ex mutato Pseudoli consilio.

Sed cum altera stipulatio pertineat ad surreptionem, quae V minis perficietur, quaeritur cur Pseudolus XX tamen roget. Nihil autem spectat nisi lucrum sibi et Calidoro [1]), sentit quidem Simonem sibi filioque periratum nihil lucri concessurum esse ideoque argentum sic petit, quasi ilico hoc traditurus sit

1) In 1321 sqq. aufert eas praedae et lucri instar.

lenoni pro amissa meretrice 536: „Dabin mihi argentum, quod dem lenoni ilico tua voluntate".

Praeter hos locos XX minae (argentum) etiam nominantur in 405. 412. 420. 431. 484. 508 et 518, ubi mentio non pertinet ad surreptionem, sed ad emptionem, quamquam emendi consilium diu iam desertum esse vidimus.

Ex his locis tres non pugnant cum consilii mutatione, quoniam senex ibi loquitur adhuc de priore emendi consilio (420. 431. 484), ignarus posterioris, quod accipit demum 526.

Sed pugnant quatuor qui restant: 405. 408. 508. 518, de quibus deinceps erit disputandum.

Sub finem scenae I 3 intelligit quidem Pseudolus lenonem circumveniendum sibi esse per falsum nuntium, sed quomodo hanc rem expediat nondum perspicit, quam consilii inopiam sic exprimit in scena 4, quae tota describenda est, quippe multis difficultatibus obnoxia:

Postquam illic hinc abiit, tu astas solus, Pseudole.
Quid nunc acturu's, postquam erili filio
Largitu's dictis dapsilis? Ubi sunt ea?
Quoi neque paratast gutta certi consili
[Neque adeo argenti: neque nunc quid faciam scio.]
Neque exordiri primum unde occipias habes
Neque ad detexundam telam certos terminos.
Sed quasi poeta, tabulas quom cepit sibi,
Quaerit quod nusquam gentiumst, reperit tamen:
Facit illud veri simile quod mendaciumst:
Nunc ego poeta fiam: viginti minas,
Quae nusquam nunc sunt gentium, inveniam tamen.
Atque ego me iampridem huic daturum dixeram
Et volui inicere tragulam in nostrum senem:
Verum is nescio quo pacto praesensit prius.
Sed comprimunda vox mihi atque oratiost:
Erum eccum video huc Simonem una simul
Cum suo vicino Calliphone incedere.
Ex hoc sepulcro vetere viginti minas
Effodiam ego hodie, quas dem erili filio
Nunc huc concedam, unde horum sermonem legam.

Versum 398 spurium esse omnium consensu coarguit non tan-

tum languida repetitio praecedentis, sed magis etiam constructio inconcinna, cum flagitaretur quid facias scis, ut in versibus circumpositis.

Porro vs. 406—408 a plerisque (Ussing. Lorenz. Langen. Leone) expunguntur, quia neque iam pridem illud dixerat, sed nuperrime dixit in 112, neque usquam in hac fabula tragulam seni inicere voluit aut iniecit, denique quia praesensio senis h. l. dedecet propter vs. 426. Etiam 409 multis repetitus esse videtur ex III 1. 788.

Sed mihi graviora displicent in hac scena. Ut nunc se habet, certi consilii inopia (397) pertinet ad inventionem XX minarum, quas, quamquam nusquam sunt, se tamen poetae instar inventurum affirmat et effossurum ex hoc sepulcro vetere, h. e. erepturum Simoni, ut det erili filio, nempe ad emendam Phoenicium. Pugnant haec cum mutato consilio, quod modo professus est, eripiendae mulieris et cum omnibus iis, quae dehinc in hac fabula aguntur [1]), ubi nihil effoditur h. e. per vim vel dolum abripitur a sene, sed ipse sua sponte promittit XX minas (535 sqq.), neque hae destinantur erili filio, sed Pseudolo praemii loco ob dolum feliciter peractum [2]). Accedit, quod semel iterumque monui, nullum usum esse XX minarum, cum proxime instet adventus legati, mulierem abducturi, nisi prius hoc fecerit Pseudolus, qui sine dolo id facere non poterit.

Necesse est hanc scenam a graeco auctore ita constitutam fuisse, ut Pseudoli inopia pertineret ad novum consilium. Hic sensit quidem continuo rem agendam esse per hominem subdi-

---

1) De versibus 421—426 et 507—521 infra agam.

2) Bierma his de causis totam scenam a Plauto interpolatam ducit ex altera fabula „de frustratione Simonis", quam finxit. Cf. p. 38. 56. 86.

Langenus hanc scenam tractavit p. 358.

Leo in Herme XVIII p. 563 suspicatus est, illum, qui graece fecit hanc comoediam, quem putat fuisse Menandrum, cum scriberet vs. 412 sq. meminisse Menandri Thesauri, cuius argumentum servavit Donatus ad Eun. prol. 10, nam: „utrobique, „inquit, servus thesaurum ex paterno sepulcro desumptum erili filio destinat". Sed hocine verum est? In his vss. servus adit sepulcrum eo consilio ut thesaurum effodiat et rapiat, sed in Thesauro mittitur ab adolescente ut epulas inferat in monumentum patris, aperit hoc una cum sene, qui agellum nunc possidet, inveniuntque thesaurum, quem senex retinet, adolescens in iure sibi vindicat. Vide, quantum intersit, quamque infirma sit conclusio hinc deducta a M. Schanz in H. litt. 1. 53.

ticium et quinque minas atque falsam militis epistolam, sed qua ratione haec intra brevissimum tempus praeparari et adhiberi possent, nondum meditari potuit. Idcirco neque parata est gutta certi consili, neque habet unde telam exordiatur, sed, ut poeta, quod mendacium est veri simile reddet per ingeniosa inventa.

Plautus igitur deflexit ab exemplo graeco inde a vs. 404, cum graeca fabula in hunc fere modum pergeret: „Nunc ego poeta fiam et veri similia reddam, quae falsa et mendacia sunt", dein sequebantur vs. 409, qui non necessario abiciendus est, atque 410, 411 et 414. Cur Plautus haec immutaverit, apparebit, postquam enucleavero alias interpolationes duas eiusdem originis in sequenti scena.

Simo in sequenti scena I 5 amico suo Calliphoni refert sermonem urbanum de filio, 419:

Eum velle amicam liberare et quaerere
Argentum ad eam rem: hoc alii mihi renuntiant
Atque id iam pridem sensi et subolebat mihi,
Sed dissimulabam.

Antequam Callipho his respondet, Pseudolus a latere haec loquitur:

Iam illi fe<tat> filius:
Occisast haec res, haeret hoc negotium.
Quo in commeatum volui argentarium
Proficisci, ibi nunc oppido obsaeptast via.
Praesensit: nihil est praedae praedatoribus.

Simo verissimum populi rumorem refert, illo tempore natum cum Calidorus post iuratum foedus cum Ballione viginti minas quaerere inciperet, at vero Pseudoli verba inepta sunt, cum nullam utilitatem amplius habeat argentum a patre auferendum. Cadant hi versus necesse est cum iis, quos modo damnavimus in praecedenti scena et quibuscum arte cohaerent [1]).

1) Cum vs. 484 Simo sic rogat:

Ecquas viginti minas paritas ut a med auferas
... quas meo gnato des, qui amicam liberet?

Pseudolus hoc fatetur et fateri potest, nam auferet XX minas, verum non gnato, sed sibi.

Altera interpolatio in hac scena continetur versibus 507—521 iamque deprehensa est a Langeno. Vs. 504 Simo Pseudolum rogat: „Quid nunc agetis?" nam hinc quidem a me non potest

Argentum auferri, qui praesertim senserim.

Ne quisquam credat nummum, iam edicam omnibus [1]).

Senex enixe negat in his et in sequentibus vss. quicquam pecuniae a se auferri posse. Pseudolus nihilominus perseveranter contrarium affirmat: 508 „Tu mihi hercle argentum dabis: abs te equidem sumam ... dabis, iam edico ut a me caveas ... en istis mihi tu hodie manibus argentum dabis". Iurat Simo, si hoc facinus peregerit eum aetatem impune habiturum, sin minus virgis caesum iri.

Stipulatio lepidissima videtur et intenti sumus huic miraculo quomodo servus ab ero praecavente et invito nummus eripiat. Opus est fallacia prorsus singulari, dolo novo et inaudito. Sed fluctus sunt in simpulo atque frustramur expectatione, nam nihil sequitur nisi nova stipulatio, quae tollit priorem: quod enim argentum Simo se numquam daturum esse neque a se auferri passurum obtestatus est in 510 „Eclidito mihi hercle oculum si dedero" e. q. s., hoc ultro concedit Pseudolo 531 sqq. nulla re nova intercedente sed animi causa et quasi pretium ludorum, quas ille cum lenone edet.

Nemo hanc controversiam animadvertit praeter Langenum, qui sic scripsit p. 201: „So ist also in dem Zuhörer die Erwartung eines doppelten Betrugs erregt (524 sq.) und er muss ganz besonders auf die Ueberlistung des Simo gespannt sein. Da giebt unerwartet Pseudolus der Sachlage eine ganz andere Wendung, indem er den Simo auffordert, falls ihm der Anschlag auf dem Kuppler gelinge, freiwillig die zwanzig Minen herauszugehen 535—546. ... Also fällt der eben noch so feierlich angekündigte Anschlag auf Simo weg und es bemächtigt sich des Zuhörers arge Enttäuschung, je mehr er mit Spannung die Ausführung des Betruges gerade gegen den Alten erwartete, welchen diesen ja, so zu sagen, mit Bewustsein über sich ergehen lassen sollte".

1) Attende Simonem aliis verbis idem dicere quod Pseudolus in loco interpolato 424 sqq.

Haec verissima sunt, sed minus vera, quae deinde sequuntur: „Der Dichter ist freilich geschickt der Aufgabe ausgewichen, „dass unmögliche möglich machen." Potius sic statuendum est, Plautum probe scivisse quousque in pulpito Romano iusta argumenti oeconomia negligi posset dummodo spectatores oblectarentur nugis et facetiis. Nemo eorum hoc ineptum esse sensit, quod hae duae stipulationes tamquam res prorsus diversae, tanquam pugnae altera post alteram pugnandae proponuntur: 522 „Vin etiam dicam quod magis miremini ... Priusquam istam pugnam pugnabo, ego etiam prius dabo aliam pugnam claram et commemorabilem". 530 „Effectum hoc hodie reddam utrumque ad vesperum." Revera editur una tantum pugna a Pseudolo cum lenone, nulla cum Simone.

Natae sunt tres illae interpolationes ex Plauti ingenio fertili et saepe nimis luxurianti. Quod sic fere accidisse debuit. Quanta libertate latini uterentur in graecis dramatis transferendis, etiam ubi ad verbum reddere ferebantur, notum est ex fragmentorum comparatione cum aliorum, tum praesertim Medeae Ennianae et Plocii Caecilianae. Tuto credi potest quod ad elocutionem attinet vulgo vix dimidiam partem cuiusque latinae aliquatenus convenisse cum exemplo graeco: res ipsae, argumentum, personae, oeconomia eadem manebant, nisi saltem de industria exemplum primarium ex alia graeca contaminaretur. Si vero, etiam extra omnem contaminationis culpam, a graecis rebus spectatores oblectandi causa poeta vel paululum deflecteret, grave periculum erat ne acute inspicientibus oeconomia corrumperetur. Plautus hoc facilius ferebat, quam ut ingenio non indulgeret.

Hoc est quod ei accidit in Pseudolo. Cum occupatus in scribenda scena I 4 argumentum fabulae memoria teneret neque volumen graecum nimis presse sequeretur, reminiscens in fine fabulae Pseudolum a Simone praedam auferre XX minarum, hanc senis frustrationem tamquam alteram argumenti partem iuxta lenonis direptionem in fabulam intulit, quo lepidior ea evaderet, cum Pseudolus non unum sed duos homines ludibrio habere videretur. Ex hoc infausto conatu orti sunt versus quos notavi 404 sqq. et quos iam v. d. damnaverunt, 406—408, cum fingeret Pseudolum iam pridem, h. e. continuo postquam

argentum Ballioni promiserat pro Phoenicio, aliquid temptasse contra Simonem, sed hunc etiam tum id praesensisse. Cum autem Pseudolus nunc dicat se iterum Simoni insidias facturum esse et effossurum XX minas, Plautus evitare non potuit alteram interpolationem, ut nempe Pseudolus, postquam Simo dixit (415—422) eum iterum frustratum esse, nihil praedae ex sene sibi fore fateretur, 422—426 [1]).

In tertia interpolatione alia res est, non enim consequitur ex illis duabus, sed pugnat cum secunda, quandoquidem certissimam sibi praedam fore ex invito et cauto sene Pseudolus declaret. Igitur denuo poeta ingenii impetu et lepore abripi se passus est adeo ut faceto excursu mirabilem pugnam inter senem et servum spectatoribus promitteret frustra et incassum [2]).

Quomodo in graeco exemplo constituta fuerit scena I 4 supra docui. In I 5 post 422 „sed dissimulabam" continuo respondebat Callipho 427 sqq., denique post 506 Pseudolus Simoni statim respondit ea quae leguntur a vs. fere 525: „Dabo [aliam] pugnam claram et memorabilem" sqq.

Fuerunt qui praeter vitia hucusque tractata, aliud quoque in hac fabula reprehenderent, nempe gravem discrepantiam in charactere Simonis, quam Lorenz (praef. p. 26) Plauti socordiae in moribus pingendis attribuit, Bierma ex duarum fabularum contaminatione derivandam esse censuit.

Uterque me iudice graviter erravit. Indoles Simonis non quidem una et simplex est ostenditque repugnantias, sed tales, quae solent esse in eiusmodi senibus qui, quo gravius ipsi peccarunt in adolescentia, eo vehementius sua peccata improbant in filiis. Remanent autem in eorum animis antiquae fraudis vestigia, quae occasione oblata deteguntur pariuntque dictorum et factorum discrepantias tam veras quam ludicras et comoediae

---

1) Nihil tamen prohibet quominus Pseudolus vs: 691 glorietur: „tris deludam erum et lenonem et (Harpagem)", nam Simo quoque deluditur amissis XX minis praeter spem. Hoc moneo contra Langenum p. 202.

2) Ad vs. 509 in tertia interpolatione referendum est quod poeta in fine comoediae dicentem facit Pseudolum 1313: „at negabas daturum esse te mihi". Fugit hoc Ussingium, qui hunc versum delevit adnotans: „ubi hoc factum est?"

appositas. Huiusmodi senem pinxit poeta graecus nobisque servavit latinus.

Cum duplex sit senum comicorum species, facilium et difficilium, Simo senex est difficilis, castigator censorque minorum, pater attentus et parcus [1]), sed idem in adolescentia talis fuit, ut non minus quam Chremes in Heautontimorumeno apud amicos hodie omnia sua occulta expromere non audeat. Calliphoni tamen ea non sunt ignota neque reticet, 438 sqq.:

Probum patrem esse oportet, qui gnatum suum
Esse probiorem quam ipsus fuerit postulet.
Nam tu quod damni et quod fecisti flagiti
Populo viritim potuit dispertirier.
Idne tu mirare, si patrissat filius?

Igitur experientia doctus quid filii in patres audeant, callidus nunc praesentit quid Calidorus moliatur neque induci se patitur: „iam pridem sensi et subolebat mihi, sed dissimulabam" (419). Ipse nunc severus est et imprimis Pseudolo iratus, attamen hoc pristinae levitatis in eo remansit, ut omittat iracundiam pro lepido spectaculo, quod Pseudolus in lenonem editurum se esse profitetur, eique spondeat largam pecuniam, si istum deceperit 531:

Si quidem istaec opera, ut praedicas, perfeceris,
Virtute regi Agathocli antecesseris.

et 546: Indice ludos nunciam quando lubet.

Simul tamen subdole abit in forum lenonem moniturus ut sibi caveat ab insidiis Pseudoli, nam ab initio neutri in his ludis prae altero favet: non vult, ut amica filii argento liberetur et infensus est Pseudolo, qui „scelerum caput, dux illi et paedagogus est" (447), sed ab altera parte lenonem detestatur, hominum genus diis hominibusque aeque odiosum.

Quamquam igitur aequa fere voluntate certaminis eventum exspectat, tamen in sinu admirari se Pseudolum eiusque victoriam augurari demonstrat his verbis, postquam e foro rediit: „Visso quid rerum meus Ulixes egerit, iamne habeat signum ex arce Ballionea" (1063). Lenoni narranti nihil iam a Pseudolo metuendum esse, fidem vix habet: „Vide modo ne illic sit

1) Hor. Ep. II 1. 174 A. p. 174. Od. II 8. 22.

contechinatus quippiam" (1096), atque eidem se verum dicere probanti gratulatur quidem, sed brevissime: „Bene hercle factum" (1099), et statim iratus abit poenam sumpturus de Pseudolo propter cladem. Retinetur adventu Harpagis et scena oritur (IV. 7) quae variam senis indolem optime illustrat:

Cum Ballio in Harpagem V minas porrigentem involat tamquam vultur in praedam, Simo istum abhorret et exclamat: „Malum quod di tibi dabunt, sic scelestu's" (1130), iterum cum Harpax in senem digitum intendens rogat: „Tun is (leno) es?" indignabundus Simo: „Chlamydate, cave sis, inquit, tibi „a curvo infortunio atque in hunc intende digitum: hic lenost." Irascitur Ballio et cum ironia haec regerit: „At hic est vir „bonus. Sed tu, bone vir, flagitare saepe clamore in foro, quom „libella nusquamst, nisi quid leno hic subvenit tibi" (1142) [1]. Cum mox Ballio observet: „Pseudolus tuus allegavit hunc, quasi a Macedonio milite esset", Simo eum rogat: „Haben argentum ab homine?" tum Ballio: „Rogitas quod vides?" Simo rursus: „Heus, memento ergo dimidium istinc mihi de praeda dare: commune istuc esse oportet", et Ballio: „Quid malum? id totum tuomst" (1162—1165).

Vereor ut interpretes postremum locum recte intellexerint, cum inde crimen avaritiae conflarent in Simonem tamquam sordidum et a lenone lucri cupidum. Praeterviderunt secundum Ballionem et Simonem („Pseudolus tuos allegavit hunc" seq.) Harpagem non venire a milite, sed a Pseudolo, itaque argentum quod lenoni dedit, probabiliter surreptum esse Simoni, qui igitur suum iure repetit („memento ergo") et largus est cum dimidium Balloni relinquit. Neque omnes animadvertisse videntur lepidam ambiguitatem in postremis verbis, quae recte editio minor Teubneriana sic interpunxit „Quid malum?" h. e. „Ne metuas

---

1) Senes divites a lenone pecuniam mutuam non sumebant, neque argentarius erat Ballio (cf. 1230), ideo haec verba ita tantum quadrant in Simonem, si tempus praesens flagitare sic interpretamur, ut Ballio omne genus denotet eorum, qui in adolescentia lenonis ope indigebant, sed postea boni, ἀγαθοὶ, nuncupabantur.

Inesse autem in his verbis indicium amicitiae inter senem et lenonem, nemo, opinor Biermae concedet, qui p. 45 hoc scribit: „Hic valde me offendit amicitia „lenonis et Simonis; et miratio subit, neminem ante me hic videri haesisse". Ille hanc imprimis ob causam p. 92 sq. concludit, in hac scena Simonem in graeco exemplo aut non fuisse aut alium.

malum s. damnum". Sequentia „hoc totum tuomst", Simo accipit pro: „hoc totum tibi dabitur", sed significare etiam possunt „hoc totum ex tua arca est", ut leno mordaciter tangat senem a servo suo despoliatum.

Dum igitur Simo in hac parte scenae cavillatur cum lenone, mox rursus repuerascit, ut ita dicam, eiusque fit socius in ludendo Harpagem, quin ipse primus hoc suadet: „Exploratorem hunc faciamus ludos suppositicium" (1167) et scurriliter iocatur (1175—1185), donec tandem suspicio ei oboritur genuinum esse militis nuntium et malitiose Ballioni cladem denuntiat: „Tu nisi mirumst, leno, plane perdidisti mulierem" (1213), quod cum verum esse appareat, continuo postulat promissas XX minas (1224) et causantem lenonem superbe sic refutat: „De improbis viris auferri praemium et praedam decet", defendens Pseudolum ab istius petitione: „Pseudolum ego dedam tibi? Quid deliquit? Dixin ab eo tibi ut caveres centiens?" Itaque quo animo iam sit in utrumque, manifestum facit post abitum lenonis in IV 8. 1238: „Bene ego illum tetigi, bene autem servos inimicum suom", et sine mora domum intrat ut pecuniam promat Pseudolo promissam, nam „Nimis illic mortalis doctus, „nimis vorsutus, nimis malus [1]). Superavit dolum Troianum „atque Ulixem Pseudolus".

Hucusque in Simonis dictis factisque nihil deprehendimus quod in eiusmodi senem non conveniat. Nec magis discrepant a duplici Simonis charactere, ut quidam crediderunt, ea quae facit vel loquitur post hilare Pseudoli soliloquium (V 1) in ultima scena, 1285 sqq.

Pseudolus ibi fores pultat, quas aperit Simo pecuniam manu tenens; conspicit illum cum corona ebrium, arroganti statu erum exspectantem et foedus commemoraturum (1283). Simo dubitat utrum saeviter an blanditer alloquatur, sed hoc praefert, cum spes sit fore ut ebrio homini os sublinat aliquidque detrahat de summa debita [2]). Igitur sic incipit: „Di te ament Pseudole".

---

1) Malus dicitur in laudem versuti hominis ut pessimus 1285 et e contrario probus de callido 749, 942, 970.

2) Vs. 1292: „Si qua in hoc spes sitast mihi", i. e. in eo quod ebrius est. Aliter sed minus recte Lorenz.

Cum vero ille vacillanti corpore impudenter in eum recidat et in os eructet, firmiter eum repellit et iam saeviter alloqui pergit (1298 sqq.), sed tamen paulatim delenitur cum Pseudolus callide lenonis frustrationem in memoriam revocat: „Sed, Simo, ut „probe tactust Ballio? Quae tibi dixi, ut effecta reddidi? ... „Si. Omnia ut quicque egisti ordine scio. Ps. Quid ergo dubitas „dare mi argentum? Si. Ius petis, fateor. Tene" (1308 sqq.) atque eo adducitur ut suis manibus XX minas humeris Pseudoli imponat, unde luculenter apparet, quantopere in intimo corde Ulixem suum admiretur. Igitur redit Simo ad blanditias et senex parcus et attentus de pretio nimis magno sane ludorum quos spectavit, nam lucratur Pseudolus XV minas, aliquid retrahere conatur dulcibus verbis: „Non audes, quaeso, aliquam partem mihi gratiam facere hinc de argento?" Cum Pseudolus hoc negat, minatur: „Erit ubi te ulciscar", sed parum serio, etenim cum servus eum invitat: „Simul mecum i potatum" et partem promittit pecuniae si hoc fecerit, Simo succumbit: „Eo, duc me quo vis", ac simultatem inter senem et filium atque servum prorsus sublatam esse docent postrema verba comoediae: Ps. Quid nunc? Numquid iratus es aut mihi aut filio propter has res, Simo? Si. Nil profecto".

Sic per totam fabulam Simo eundem characterem exhibuit, in quo modo prominet severitas patris, modo iracundia domini in protervum mancipium, modo senis parsimonia, et identidem animi levitas et ioculare ingenium a iuventute insitum neque annorum lapsu prorsus extinctum [1]). Huiusmodi senis inventio quin graeco poetae debeatur nemo dubitabit. Plautus in eo bene meritus est, quod graecae imaginis lineamenta, quantum per ingenium assequi poterat, satis fideliter posteritati tradidit.

---

1) Prorsus igitur dissentio ab iis quae de Simone scripsit Lorenz in praef. p. 25 sq., cuius postrema tantum verba referam: „ein schwacher nachgiebiger Greis, nur darauf bedacht, wenigstens einen Theil seines Geldes zu retten".

Longe melius O. Ribbeck P. R. I p. 79 quaedam characteris elementa in Simone sic designavit: „Für einen grossen Schlaukopf hält sich, z. B. der alte Simo „im Pseudolus ... durchschaut er doch die Absicht des durchtriebenen Sklaven ... „sehr wohl ... Er ist ein Verstandesmensch, der dem geschickten Spiel mit steigen„dem Interesse ... zuschaut, und zuletzt nicht umhin kann die überlegene Genia„lität des Spitzbuben ... zu bewundern". Compara cum his quae in genere de sene comico scripsit p. 78.

Superest ut pauca dicam de Pseudoli partibus in hac fabula, quas Plautus auxit quidem interpolationibus et ornavit, sed non ita ut peculiarem earum naturam obscuraverit.

Servus ipse et comoedia nomen hahet ab raro prorsus et eximio ingenio („überlegene Genialität", ut ait O. R.) ad inveniendum artificium, quo intra brevissimum temporis spatium imminens Calidoro periculum, modo sibi nuntiatum, avertere posse videatur. Hac re occupatus est sine intermissione per maiorem fabulae partem, scenam non relinquens nisi ad domesticam rei meditationem (1—766), sed si quaërimus, quid eximius ille dolorum inventor et princeps fallacium virorum ipse per se praestet, hoc fere nihil esse apparet. Verba et voces non deficiunt: „Scis tu quidem, hercle, mea si commovi sacra, quo „pacto et quantas soleam turbelas dare" — „Satin est si hanc „hodie mulierem efficio tibi, tua ut sit aut si tibi do viginti „minas?" — „Dabo ... si neminem alium potero, tuam tan„gam patrem" — „Nunc ... dico omnibus ... in hunc diem „a me ut caveant, ne credant mihi" (109—128). Postea denuo: „Nil curassis: liquido's animo: ego pro me et pro te curabo „... mittam hodie huic suo die natali malam rem magnam et „maturam" (232 sqq.). „Illic homo meus est ... exossabo ego „illum" e. q. s. (381 sqq.). Porro ad Simonem: „Dabo pugnam „claram et memorabilem ... per sycophantiam atque per doctos „dolos tibicinam ... ea circumducam lepide lenonem et quidem „effectum hoc hodie reddam ad vesperum" (525 sqq.), atque tota scena II 1 encomium est de dolis et perfidiis duplicibus triplicibus reliquisque copiis, quas paratas habeat ad evertendum Ballionem. Sed si excutimus, quid dignum tanto ferat hic promissor hiatu, primum observamus, Pseudolum, ubi solus est, ingenue fateri consilii inopiam; „Neque paratast gutta certi consili" e. q. s. (397), iterumque: „Quo id sum facturus pacto, nil etiam scio, nisi quia futurumst" (567 sq.), dein ipsum nihil ex ingenio suo producere, nisi hoc tritum et vulgare in comoediis, ut leno capiatur per falsum nuntium falsaque documenta, sed frustra laborare eum videmus ut effectum hoc reddat. Unum ipse invenit, ut mentiatur Harpagi se ianitorem esse lenonis, felix mendacium, sed homini non nimis stupido aut veraci in promptu positum (636 sq. 688 sq.). Hoc mendacio

potitur epistula cum symbolo et horum opera mox nullo negotio per Simiam, qui versuta astutia eum superat (932 sq. 1018 sq.), muliere.

Quamquam autem Pseudoli opera in liberanda Phoenicio iactationi eius neutiquam respondet, qui fit ut hominem nihilominus admiremur et nullum temporis momentum vanum et magniloquum Bucconem pro Pseudolo nos audire opinemur? Debetur hoc graeco poetae, qui prudenti arte eius agendi et dicendi rationem ita administravit, ut nunquam dubitemus, quin quod pollicetur etiam possit perficere. Cum igitur initio Actus II ex meditatione in scenam redit et anapaestice saltans gloriatur: „Pro Iúppiter, út mihi quícquid agó lepide ómnia „próspereque éveniúnt: neque quód dubitem neque quód timeam „meo in péctore cónditumst cónsiliúm" e. q. s., certi sumus fore, ut mox efficax consilium promat. At quidni promit? Quia antequam facturus sit, intervenit Harpax, cuius adventu per unum mendacium opportune adhibitum nulla fere opera lenonis eversio pedetemptim consummatur. Sic igitur sagacissimi hominis perfidiae et fallaciae nullius pretii sunt prae Fortunae potestate, quam deam dignissimo cantico, cuius gravitati sententiarum respondet metrum trochaicum, modeste celebrat, 672:

Híc doli hic fallaciae omnes, hic sunt sycophantiae,
Hic argentum, híc amica amanti erili filio.
Atque ego nunc me ut gloriosum faciam et copi pectore:
Quomodo quicque agerem, ut lenoni surruperem mulierculam,
Iam instituta, ornata cuncta in ordine, animo ut volueram,
Certa, deformata habebam. Sed profecto hoc sic erit:
Centum doctum hominum consilia sola haec devincit dea.

et 682 sqq.

Stulti hauscimus frustra ut simus, quom quid cupienter dari
Petimus nobis: quasi quid in rem sit possimus noscere.
Certa mittimus, dum incerta petimus. Atque hoc evenit
In labore atque in dolore, ut mors obrepat interim.

Hic igitur vocem comoedia tollit et philosophiae fit aemula. Agnoscimus hic spiritum Graiae Camenae quae in hac comoedia non hoc praecipue spectavit, ut oblectaret spectaculo lenonis decepti per astutissimum mancipium, sed ut ante oculos poneret ingeniosissimi mortalis debilitatem prae illo numine,

quod quocumque nomine inditum res humanas tacite versat·

Quamquam de graeco Pseudoli auctore nihil constat, tamen, si comparamus cum hoc cantico fragmenta comicorum philosopha [1]), concludimus Plautum metrum et argumentationem exempli non minus immutasse quam Caecilius in Plocio fecit, sed feliciore arte et eventu, ut in eum non cadat Gellii iudicium de Caecilio (II 23): „cum haec Caecilii seorsum lego, neutĭquam „videntur ingrata ignavaque, cum autem graeca comparo et „contendo, non puto Caecilium sequi debuisse, quod assequi „nequiret" [2]).

Exacta disquisitione de repugnantiis, quibus universa fabulae oeconomia laborat, agendum est de iis, quae paucorum versuum spatio continentur.

Postquam Pseudolus ex indiciis Ballionis in fine scenae I 3 quasi per transennam dispexit, quid sibi faciendum esset ut ante adventum legati militaris mulierem lenoni eriperet, sic pergit:

Ad eam rem usust hominem astutum, doctum, cautum et callidum,
Qui imperata ecfecta reddat, non qui vigilans dormiat.
Cal. Cedo mihi, quid es facturus? Ps. Temperi ego faxo scies.
Nolo bis iterari: sat sic longae fiunt fabulae.
Cal. Optumum atque aequissumum oras. Ps. Propera, adduc hominem cito.
Cal. Pauci ex multis sunt amici, homini qui certi sient.
Ps. Ego scio istuc: ergo utrumque tibi nunc dilectum para
Atque ex multis exquire illis unum qui certus siet. [3])
Cal. Iam hic faxo aderit. Ps. Potin ut abeas? Tibi moram dictis creas.

---

1) Cf. cum vs. Plautinis fragm. Menandri et Philemonis ap. Lorenz p. 21, quibus adde Mein. IV 227 et ex Monitis vs. 495 p. 354. Leo Q. Plaut. p. 116 sq.

2) De Plauto meliora credidit Leo in Q. Pl. p. 168 ex cuius iudicio verissimo et lectu dignissimo postrema haec citare par est: „So wird seine Kunst auch dann noch „dauern, wenn einmal die freundliche Erde uns seine Originale wiederschenken wird „und wir, um deren Eigenschaften zu erkennen, nicht mehr die verschlungenen Wege „zu gehen brauchen, die ich den Leser habe führen müssen."

3) Ambrosianus et reliqui codices discrepant atque neutri integram servarunt lectionem. Secutus sum edit. min. Aliter Leo, cuius lectionem et interpretationem probare nequeo.

Praeter Leonem et ed. minorem omnes censent in vs. 385 et dein in 391 sq. non unum, sed duos diversos homines definiri, illic satellitem quendam astutum doctum cautum callidum, hic amicum certum, ideoque, quia unus tantum requiritur, aut expellendos esse vs. 385 sq. (sic Ladewig et Bierma), aut 390—392 (sic Lorenz, Ussing, Langen, Götz). Primo obtutu repugnantia definitionum non videtur neganda esse. Sed gravis difficultas oritur, ubi optio facienda est inter utramque. In vs. 696 Calidorus rogatum hominem adducit isque probatur a Pseudolo. Hic autem est amicus certus Charinus: „Pseudolus mihi ita „imperavit, ut aliquem hominem strenuom, benevolentem ad„ducerem ad se. CH. Servas imperium probe: nam et amicum „et benevolentem ducis." Hic locus igitur probat vs. 390—392 recte se habere neque omitti posse. Ab altera parte vs. 385 sq. abesse vix possunt, quoniam verba in 389 „Propera, adduc hominem cito", quae genuina sunt neque a viris doctis sollicitantur, postulant, ut antecedat hominis mentio, quem properanter adducere monetur. Mea autem sententia repugnantia non tanta est, ut alterutri versus expungendi sint. Pseudolus rogat hominem astutum etc. Calidorus cogitat de amico, in quo Pseudolus acquiescit, dummodo certus sit. Epitheta doctus, cautus, callidus cadunt in optimum quemque ingenuum, sed etiam astutus aliquando, ut in Chremetem, Heauton. 222. 874. Et cum postea Pseudolus praeter Charinum novum quaerit adiutorem 724 „malum, callidum, doctum" e. q. s., Charinus rogat num servus ei satisfaceret: „si servos est, numquid refert", ut „homo malus callidus doctus" Charino potius ingenuum indicare videatur. In vs. 697 sq. pro quaesiti hominis epithetis: astutus, callidus, doctus, certus usurpantur alia: strenuus et benevolens. Cum Plautus graeca non ad verbum redderet, ibi probabiliter nulla erat sententiarum discrepantia.

Secundo loco agam de actu III, qui scenas continet duas valde conclamatas. In prima puerulus lenonis deplorat suam sortem verbis, quae Lorenzio indignationem [1]) sed spectatoribus

---

1) Praef. adn. 23. Scenula non exigenda est ad nostros mores et antiquos romanos, sed ad graecos. Multo graviora continent aliae comoediae. Vide Lor. ipsum ad 782 et locos a Bierma citatos in docta refutatione Bücheleri p. 73: Cas. 454. 910. Merc. 203. 284. 846.

antiquis potius lacrimas et misericordiam moverunt. Finge tibi miserum puerulum, qui ut reliqua mancipia lenoni die natali munus dare iussus est. Scenam intrat deformis, turpi facie, male vestitus, queriturque se neminem habere a quo ametur, qui nitidiuscule se curet praebeatque peculium, quo ero munusculum emat. Quem ubi domum se recipientem conspicit, vocem comprimit et fugit intro. Forma et res prorsus graecae sunt. Actionem fabulae pauci hi versus nihil promovent, sed neque retinent; idcirco scenam, quae respondet querelis Syncerasti in Poenulo, nec Plauto nec graeco auctore indignam esse censeo.

Leo ad vs. 767 adnotavit: „interpolata (scena) videtur ut in actione in vicem succederet scaenae I 2", et ad vs. 1079—1086: „(interpolator) simili ratione atque scenam III 1 pro I 2 hos versus in scenae I 3 vicem intulisse videtur". Si haec probe intelligo, tempus fuit, secundum Leonem, cum ageretur haec fabula sine scenis I 2 et 3, h. e. sine iis partibus quae argumenti nucleum continent (praesertim 224 sqq. et tota fere scena 3) pro quibus alibi in comoedia diversisque locis (767—789 et denuo 1079—1086) recitarentur pauci versus, nihil valde simile continentes quo illa damna resarcirent. Aegre talem fabulae actionem equidem informare mihi possum. De versibus 1079—1086 mox videbimus.

Etiam actus III scena 2 multorum suspicionem movit, quia ad argumentum fabulae, si excipimus vs. extremos, nihil fere pertinet. Satis tamen defensa est a Lorenz in praef. p. 24 et Bierma p. 40 sq. contra eos, qui, ut Sauppe, hanc scenam ex alia graeca a Plauto insertam esse crederent. Huiusmodi scenae in nullis aut in omnibus fere fabulis adhiberi poterant, cum excursum continerent cum nullo argumento natura coniunctum sed etiam a nullo, ubi coquos partes ageret, alienum. Consumitur scena loquacitate coqui artis praestantiam iactantis, quae res quam tota graeca sit fragmenta edocent. Possis suspicari Plautum graecum exemplum denuo hic illic exornasse et amplificasse, sed ne hoc quidem sumere necesse est, cum graeca fragmenta coquina, ut ita dicam, prolixitate huic scenae nihil concedant. Ex Damoxeni Syntrophis, Mein. IV 530, soliloquium superest 67 versuum, qui copiose hanc thesin illustrant: Ἐπι-

κούρου (mox etiam Democriti) *δέ μ' ὁρᾷς μαθητὴν ὄντα τοῦ σοφοῦ.* Ex Athenionis Samothracibus, Mein. 557, 46 versus supersunt de arte culinaria, quae esse fertur *ἡμᾶς ἀπολύσασα καὶ τῆς δυσχεροῦς ἀλληλοφαγίας ... καὶ τουτονὶ περιῆψεν ὃν νυνὶ βίον ζῶμεν.* Euphorionis lepidissimi vss. 16 supersunt, p. 494 de coquo et poeta: *οὐδὲν ὁ μάγειρος τοῦ ποιητοῦ διαφέρει· ὁ νοῦς γάρ ἐστιν ἑκατέρῳ τούτων τέχνη.* Totidem Menandri e Pseuderacle p. 222, ubi artis arrogantia a patrefamilias reprehenditur et 11 vss. ex eiusdem Trophonio, p. 205, de dapibus praeparandis ad diversos hominum gustus, insulanorum, Arcadum, Ionicorum. E Philemonis Stratiota 26 vss., p. 26, ubi coquus paratragoedat sic: *ὡς ἵμερός μοὐπῆλθε γῇ τε κοὐράνῳ λέξαι μολόντι τοὔψον ὡς ἐσκεύασα.* Denique cito breve sed festivum fragmentum e Colace Menandri, p. 153, ubi coquus sacerdotem imitatur in festo Veneris dissecantem victimam. Nempe coquorum arrogantia secundum Athenaei testimonia, p. 660, inde derivanda est, quod olim in re sacra partes agebant feriendis victimis, parandis visceribus aliisque huiusmodi officiis.

Langenus de hac scena haec habet p. 204: „Ebenfalls überflüssig aber dem ganzen Character nach doch echt Plautinisch ist der lange Unterhaltung ... zwischen Ballio und „dem von ihm gemieteten Koche ... Die Scene ist wieder „lediglich auf der Erheiterung der Zuschauer berechnet."

Quod hoc loco Langenus id multi saepe faciunt recentiores ut vere Plautinum appellent, quod vere graecum sit et imitatori imputent quod referendum sit ad auctores comoediarum; etiam postremum illud, scenam denuo affectare risum spectatorum, dictum videtur in poetam latinum, sed valet non minus in graecum, qui primus eam invenit [1]).

Denique tractandi sunt versus qui iam supra in censum venerunt 1079—1086, quos argumentum male interrumpere censent Kiessling, Lorenz, Leo, Bierma (p. 50 sq. et 95). Cum Simo, avidus audiendi numquid contra lenonem iam molitus

1) Leviora vitia praetereo, sed tamen in transitu ad vs 1022 hanc correctionem proponere liceat: „Si occasionem capsit, qui <sic> sit malus." „Qui" = quom. Cf. Bierma p 135.

esset Pseudolus, Ballionem rogasset: „Venitne homo ad te?" (1067) idque Ballio negavisset, non erat cur post interpositam stipulationem, 1068—1078, senex idem aliis verbis iterum rogaret: „sed convenistin hominem?", aut cur tunc Ballio non iterum hoc negaret, sed quasi per iocum memoriam repeteret colloquii olim habiti in I 3 cum Calidoro et Pseudolo, quod ad rem nunc nihil pertinebat ac praeterea Simoni iam in foro (895) probabiliter erat traditum. Ratio postulat ut Simo post vs. 1078 cum respectu illius quod leno dixit 1067 „nil est quod metuas", sic pergat „⟨sed⟩ quid est quod non metuam [1]) ab eo? Id audire expeto" (1087).

Denuo tamen hanc interpolationem ipsi Plauto tribuendam esse censeo, qui h. l. exspatiabatur eadem ratione eademque de causa ut supra in I 4 et 5 indulsitque iocis levibus et per se non ineptis, quos retractator aliquis vel histrio minus scite interposuisset [2]). Eiusdem generis est iocatio in 745—754 supervacanea post 737—747, sed non idcirco cum Kiesslingio a Plauto abiudicanda.

Conclusio igitur huc redit. Argumentum Pseudoli est unum et simplex nec iustam admittit contaminationis suspicionem. Oeconomiae vitia, quibus laborat in actu primo, debentur Plauto, qui interpolavit certis de causis epistolam in scena 1, Pseudoli partes in scenis 4 et 5. Multiplex Simonis indoles egregie declaratur et servatur per totam fabulam, nec minore arte pingitur Pseudoli ingenium calliditate quidem praestans, sed prae Fortunae potestate, ut fit, hebes et invalidum. Reliqua vitia minoris sunt momenti. Exemplum, quod Plautus interpretatus est, optimis graecis adscribendum est dignumque habendum Menandro, cuius auctoritas tamen non constat.

---

1) Sic pro metuas recte ediderunt Bothe, Lorenz, Leo.
2) De usu vocis theatri vide Bierma p. 53.

PARALIPOMENA LYSIACA.

SCRIPSIT

H. J. POLAK.

(*Continuantur e Vol. XXX pag.* 386).

Sequitur oratio octava, Κατηγορία πρὸς τοὺς συνουσιαστὰς κακολογιῶν, quae neque vera oratio est, — est enim, vel esse fingitur, allocutio (διάλεξιν sequiores rhetores dixerint) qua quis a sodalibus contumeliose habitus coram corona familiaritatem iis renuntiat [1]), — neque Lysiaca. Haec mihi cum recentioribus criticis omnibus, ut opinor, certa videntur. De ceteris omnia incertiora sunt, cum scriptio et multifariam corrupta sit, — neque tamen est cur cum Scheibio „orationum Lysiacarum omnium corruptissima" audiat, — et obscurissima et pessime composita. Recte Franckenius „Gordiano nodo intricatiora" inesse contendit (C. L. p. 60), etsi plura ad causam pertinentia paullo dilucidiora facta sunt docta commentatione quam huic orationi impendit H. Buermann in Hermae Vol. X (1875) pp. 347—374. Unum est quod viro erudito neutiquam concesserim idque primarium, de tempore quo scriptio composita esse iudicanda sit de eiusque vera natura atque genere. Existimat nempe Buermannus tenere nos sophisticam μελέτην exercitationis causa confectam eamque recentissimi temporis: „ein Machwerk aus ganz

1) Ut Blassio, sic mihi optime olim eius naturam aperuisse videtur Reiskius. „Reiske nimmt an, dass ein Absagebrief an wirkliche frühere Freunde vorliege; *man würde sagen müssen ein in die Form einer Rede gekleideter Absagebrief*" (Blass *Att. Bereds.*[2] I p. 644.)

junger Zeit" [1]). Efficere hoc sibi inprimis videtur ex opusculi lingua atque elocutione. Ponam ipsius verba ne calumniari videar. „Schon der Sprachgebrauch ist nicht einmal classisch, geschweige denn Lysianisch. Es kommen Wörter vor, die sonst nur bei Späteren sich finden, andere erscheinen mit geschwächter oder sonst veranderter Bedeutung, auch die grammatischen Eigenthümlichkeiten der Späteren vermisst man nicht. — — — — Unclassische Wörter sind συνουσιαστής, κακολογία (in der Überschrift) und κακολογεῖν (§ 5); auch ἀνιαρός (§ 2) und σκαιός (§ 5) sind *nur bei Späteren und Dichtern* im Gebrauch; — die zehnte Rede, in der sich diese Wörter ebenfalls finden, rührt eben so wenig wie die achte von Lysias her; — von πολύφιλος (§ 7) gilt dasselbe; auch πλουτοῦντας (§ 7) für *πλουσίους ist nicht prosaisch*; ξυνθεωρεῖν (§ 5) ‚mit andern zu einem Feste reisen' kommt Ein Mal bei Aristophanes vor (*Vesp.* 1187); ὑπερευδοκιμεῖν (§ 7) ist überhaupt sonst nicht sicher belegt." (pp. 369/70.) Haud vidi magis. Confidenter licet affirmare, praeter duo ultima nihil his inesse veri. Ὑπερευδοκιμεῖν in Graecitatis gaza, qualem nos cognoscimus, non amplius reperitur; sed quid tum? An ὑπερπυππάζειν, ut hoc utar, praeter *Eqq.* 680 usquam legitur? Talia composita unusquisque pro re nata sibi fingit, neque igitur mirum nobis pleraque esse ἅπαξ εἰρημένα. Ad ξυνθεωρεῖν quod attinet, apud Aristophanem si est, ipso monente Buermanno, (*Vespp.* 1186/7: (λόγους) μεγαλοπρεπεῖς | , Ὡς ξυνεθεώρεις Ἀνδροκλεῖ καὶ Κλεισθένει.), quidni sive Lysiam sive Lysiae aequalem deceat verbum in Attica fere dixerim tantum non necessarium? Συνουσιαστής censori recentiorum videtur. Comparet apud Xenophontem *Memm.* I, 6 § 1: Ἀντιφῶν ποτε βουλόμενος τοὺς συνουσιαστὰς αὐτοῦ παρελέσθαι, προσελθὼν τῷ Σωκράτει — — ἔλεξε τάδε κτλ., olim in συνουσίας τὰς depravatum. Idem valet de vocabulis κακολογία et κακολογεῖν. Substantivum videre est apud Platonem *Rep.* III, 11, p. 401[a], κακολογεῖν et apud Isocratem (Or. VI § 98) ipsi legimus, et apud Antatticistam Bekkeri (p. 102, 13) ex Hyperidis κατ' Ἀρισταγόρου producitur,

1) *Hermes* Vol. X p. 369/70. Et in disputationis fine: „Der Fall ist klärlich fingirt. Die Rede ist damit als μελέτη erkannt *und zwar als μελέτη aus ganz junger Zeit.*" (!) Ibid. p. 373.

unde hoc in Buermanni rem fortasse quispiam contenderit, apparere hinc quod etiam inter veteres fuerunt qui vocem Atticam esse perperam negarent. De verbis ἀνιαρός et σκαιός istud ne praetendi quidem potest. Etenim si hae voces aut sequiorum tantum sunt aut poetarum, ad horum alteros utros Demosthenes quoque atque ipse Lysias pertineant necesse est. Quis ignorat Demosthenica illa: οὕτω σκαιὸς εἶ καὶ ἀναίσθητος, Αἰσχίνη. (Or. XVIII § 120) et: τίς γάρ ἐστιν Ἑλλήνων ἢ βαρβάρων οὕτω σκαιὸς καὶ ἀνήκοος κτλ. (Or. XIX § 312)? Et ἀνιαρός, ne Platonem, Xenophontem, Demosthenem excitem, non tantum in *Epitaphio* (§ 73) et in *Theomnestea* (§ 28) legitur, quos testes Buermannus recusabit, sed etiam Or. XXV § 20, cuius γνησιότης nunquam, quod sciam, in dubium vocata est. Idem valet de adiectivo πολύφιλος. Nempe legimus apud Pollucem (III § 63): προσφιλῶς δὲ Ξενοφῶν εἴρηκε, — — πολυφιλίαν δὲ καὶ ὀλιγοφιλίαν Ἀντιφῶν, καὶ πολυφίλους Ὑπερείδης, καὶ πολυφιλώτερος Λυσίας. Restat πλουτοῦντας, quod ex pedestribus nemo usurpasse perhibetur ut sit pro πλουσίους. In nostra oratione adest § 7: οὔτε γὰρ— -- ἑώρων— —ὑμᾶς μὲν πλουτοῦντας, ἐμὲ δὲ πενόμενον. Dixeris non male copulari participium cum participio, et quemadmodum recte sibi opponuntur πένητες et πλούσιοι, ita πενόμενοι et πλουτοῦντες. Sed quid verus Lysias? Ne hic quidem dubitavit scribere (Or. XXI § 15): καὶ πένητα γενόμενον ἐλεῆσαι μᾶλλον ἢ πλουτοῦντι φθονῆσαι.

Haec igitur crimina nihili sunt. Aliquanto plus veri atque ponderis est in iis quae affert de vocabulorum quorundam vel significatione vel constructione a veterum usu magis minusve abhorrente, quamquam in his quoque vel locis de corruptione suspectis abutitur vel potestates verborum nimis artis circumscribit finibus vel pro imperio affirmat quae nullo negotio convelluntur. Velut, — paucis defungar, — scribit: „ὅταν (§ 2) ist, *wie bei Aristoteles*, — — zur Causalpartikel geworden." Itane vero? Sed primum consideremus quid scriptor dederit. Ἀνιαρὸν μὲν οὖν ἀναγκάζεσθαι λέγειν περὶ τούτων, ἀδύνατον δὲ μὴ λέγειν, ὅταν ἐναντίον τῆς ἐλπίδος κακῶς πάσχω καὶ τοὺς δοκοῦντας εἶναι φίλους ἀδικοῦντας εὑρίσκω. Nonne haec ad amussim respondent his Thucydidis (I, 141 § 6): μάχῃ μὲν γὰρ μιᾷ πρὸς ἅπαντας Ἕλληνας δυνατοὶ Πελοποννήσιοι — — ἀντισχεῖν, πολεμεῖν

δὲ μὴ πρὸς ὁμοίαν ἀντιπαρασκευὴν ἀδύνατοι, ὅταν μήτε βουλευτηρίῳ ἑνὶ χρώμενοι παραχρῆμά τι ὀξέως ἐπιτελῶσι, πάντες τε ἰσόψηφοι ὄντες — — τὸ ἐφ' ἑαυτὸν ἕκαστος σπεύδῃ., hisque quae statim sequuntur: *μέγιστον δὲ τῇ τῶν χρημάτων σπάνει κωλύσονται, ὅταν σχολῇ αὐτὰ ποριζόμενοι διαμέλλωσι.* (142 § 1)? Nempe quod supra de particula *ὅτε* monui, idem valet de *ὅταν*: est cum, respondeus fere Latino *ubi* vel *quandoquidem*, medium quodammodo locum occupet inter temporalem et causalem significationem [1]). Praeterea improbat *πορίζεσθαι* (§ 3: *ἵνα μή τις ὑμῶν τάχα δὴ βοηθῶν οἷς ἐξημάρτηκε πρόφασιν πορίσηται τῆς ἁμαρτίας*) significatione activa, „wie bei Polybius zuerst." At duos committit in uno vocabulo notando errores. Sententiam inpeditam, contortam certe et diffusam, frustra expedire conati sunt Cobetus, Kirchnerus, Scheibius; urendo et secando illi, Scheibius coniectura et interpretatione argutiore, ut mihi quidem videtur, quam veriore [2]). Attamen in incertioribus ceteris hoc certum est, opinor, agi hic de praetextu, quem ex amicorum infidorum — ut ait ille — numero aliquis *sibi* quaesivit, vel commentus est, quo suum ceterorumque in actorem delictum obtegat. Quo igitur alio verbi genere utatur orator quam medio? Neque hoc verum, *πορίζεσθαι* medium apud Polybium primum inveniri. Facile est exempla cumulare. Sed omissis comicorum locis provocare licebit ad Demosthenis Orr. XXXV § 41 (*Λάκριτος — — ἡγούμενος δεινὸς εἶναι καὶ ῥᾳδίως λόγους πορίεῖσθαι περὶ ἀδίκων πραγμάτων,*) et LVI § 49 (*εἰ μέντοι ἐξέσται τοῖς ναυκλήροις — — κατάγειν τὴν ναῦν εἰς ἕτερα ἐμπόρια, — — τοιαύτας*

---

1) Itaque nihil causae erat cur Herwerdenus coniiceret *ὅτε τοὐναντίον τῆς ἐλπίδος κτλ.*, hoc cum Dobraeo (*Advv.* I p. 203 = 207).

2) Verba *τάχα δὴ βοηθῶν* delebat Cobetus (*Or. Inaug.* p 86: „fuit qui deesse aliquid putaret; adscripsit igitur *τάχα δὴ βοηθῶν* „*fortasse βοηθῶν*" nempe addendum vel restituendum.") At his resectis quid sibi velit *ἵνα μή τις ὑμῶν οἷς ἐξημάρτηκε πρόφασιν πορίσηται τῆς ἁμαρτίας*, equidem non magis exputo. Kirchnerus contra *τῆς ἁμαρτίας* damnabat, quod et hiatus legi adversari fortasse dicendum erit (sequitur tum *εἰπάτω*), et, quod maioris est momenti, primariam difficultatem non tollit. Eiectis enim vocabulis *τῆς ἁμαρτίας* ad *πρόφασιν* mente repetendum erit *ὧν ἐξημάρτηκε* vel *τούτων*, quo facto remanet vitiosa tautologia. Scheibius corrigebat: *ἵνα μή τις ὑμῶν, τάχα δὴ βοηθῶν <τούτοις>* (incusatis), *οἷς* (quibus rebus) *ἡμάρτηκε* (sic) *κτλ.*, qua coniectura *ὑμῶν* de corona accipiendum erit, contra scriptoris mentem, ni fallor, et compositio nascitur nulli homini Graeco neque probata neque primo obtutu intellecta.

προφάσεις ποριζομένους, οἷαισπερ καὶ Διονυσόδωρος οὑτοσὶ χρῆται) [1]), quin ad Lysiam ipsum, *μάρτυρας πεπόρισται* dicere non dubitantem (Or. XXIX § 7). Et quoniam semel huc delapsus sum, profiteri liceat neutiquam mihi neque sententiam tam difficilem, neque emendationem adeo reconditam videri atque plerisque criticis visa est. Scribam: *πρῶτον μὲν οὖν, ἵνα μή τις ὑμῶν, τάχα δὴ βοηθῶν, οἷς ἐξημάρτηκΑ πρόφασιν πορίσηται τῆς ἁμαρτίας, εἰπάτω* [*οὖν*] [2]) *τίς ὑμῶν ὑπ' ἐμοῦ κακῶς ἀκήκοεν ἢ πέπονθεν*, quae, ut omnia in hac scriptione, acutula sunt sed ad intellegendum satis aperta, opinor. Nempe hoc vult: ne quis vestrum, fortasse (ceteris) succurrens, ex meis delictis colorem quaerat praetextumque iis quae vos in me deliquistis, dicat cett. Sed redeundum est ad Buermanni criminationes. Notat praeterea bis *μὲν* positum (§§ 5, 20), cui nullum *δέ* est oppositum. Ne dicam saepius *μὲν* sic nude adhibitum reperiri [3]), quidni priore loco (§ 5) probetur Cobeti coniectura, *ἀποφαίνετε δὲ σκαιοτάτους ἑαυτούς, οἵτινές με ὑπὸ τὸν αὐτὸν χρόνον* [*τὸν αὐτὸν ἄνδρα*] *λάθρᾳ μὲν ἐλοιδορεῖτε, φανερῶς δὲ φίλον ἐνομίζετε* proponentis? Melius certe hoc quam cum Bekkero et Herwerdeno simpliciter eliminare *μέν*, cuius intrusi nulla ratio reddi potest. Et pro Cobeti sententia pugnat et *μέν* incommoda sede positum, et ingratum illud *ὑπὸ τὸν αὐτὸν χρόνον τὸν αὐτὸν ἄνδρα*, et quod X

---

1) Utramque orationem (inscribuntur *πρὸς Λάκριτον* et *κατὰ Διονυσοδώρου*) Blassius Demostheni abiudicat; rectene an secus nunc nihil ad rem; nam earum auctores, quicunque tandem fuerunt, certe Demostheni aequales habendi erunt.

2) Nihil causae video, cur cum Cobeto rescribatur *εἴπατε*, quemadmodum neque Scheibio neque Herwerdeno neque Thalheimio visa est („dicat aliquis vestrum”.), sed idem non video cur Thalheimius repetitum *οὖν* eiicere dubitaverit apertissime ex proxime antecedentibus errore repetitum.

3) „Μὲν a Bekkero seclusum tuentur Turr. coll. or. 10 § 15, Plat. Civit. IV p. 421b, V p. 479a.” Ita Scheibius in adnot. crit. p. xxj. De nostri Orat. X § 15 falluntur, ut mox demonstrabo; sed omnium similium locorum instar sit Plat. *Rep.* IV, 1, p. 421 b): *εἰ μὲν οὖν ἡμεῖς μὲν φύλακας ὡς ἀληθῶς ποιοῦμεν, — — ὁ δ' ἐκεῖνο λέγων γεωργούς τινας καὶ ὥσπερ ἐν πανηγύρει ἀλλ' οὐκ ἐν πόλει ἑστιάτορας εὐδαίμονας, ἄλλο ἄν τι ἢ πόλιν λέγοι, σκεπτέον οὖν, πότερον κτλ.* Unde ne quis (ut Thalheimius?) colorem quaerat repetito illi *οὖν* § 3a orationis nostrae de quo modo egi, observandum hunc Platonis locum, quem alii aliter interpungunt, longius esse tractum; iure igitur post longas ambages repeti *οὖν*; id vero in ps.-Lysiae locum prorsus non cadere. Altero autem Platonis loco cum multis aliis secundum *μὲν* insiticium putaverim.

habet *τὸν αὐτὸν λάθρα ἄνδρα*, non leve illud notae interlinearis in textum receptae indicium, quod transponendo male obscuraverunt codices duo deteriores, iniuria hic probati ab editoribus. Altero vero loco, in ipso fine orationis, *μὲν* non tetigerim. Verba haec sunt: *κερδανῶ δὲ τοσοῦτον, ὅτι πρῶτον μὲν ὑμῶν ἀπαλλαγεὶς ἐλάχιστα κακῶς ὑφ' ὑμῶν πείσομαι· τοὺς μὲν γὰρ χρωμένους ὑμῖν κακῶς καὶ λέγετε καὶ ποιεῖτε, τῶν δὲ μὴ χρωμένων οὐδένα πώποτε* (§ 20). Hic neque Reiskium probaverim *πρώτιστος* coniicientem, neque Kirchnerum simpliciter *πρῶτος* eiecto *μέν*, neque Thalheimium, cui *πρῶτος νῦν* magis placet, ut sententia sit, primum se discessisse, mox secuturos alios, quae iam praecedenti paragrapho inest et certe requireret *ὅτι πρῶτος ἐγώ*. Immo cum soleat noster sententiam variare prodigialiter unam (cfr. v. c. *ἀντιθέσεων* congeriem § 7, et § 18: *οὐκ οἶδ' ὅτι ζημιωθήσομαι μὴ ξυνῶν ὑμῖν· οὐδὲν γὰρ ὠφελούμην ξυνών*) in fine deesse potius quaedam statuerim, sic exempli causa supplenda: <*ἔπειτα ἄλλοις* (v. *βελτίοσι*) *χρώμενος φίλοις ἥδιον βιώσομαι.*, v. *ἡδίω τὸν βίον διάξω*>. Culpatur denique *ἀκούειν* cum accusativo § 17 (vult credo hoc: *ἀπόθετος φίλος τοῦ μηδὲν ἀκοῦσαι κακόν*) „wie bei dem Verfasser der zehnten (pseudo) lysianischen Rede." Quoniam *Theomnesteae* (§ 2) testimonium reiicitur, quaero quid faciendum sit Aristophane, qui *Nubb.* 1329 non dubitaverit scribere: *ἆρ' οἶσθ' ὅτι χαίρω πόλλ' ἀκούων καὶ κακά;* quemadmodum *Eqq.* 1276 seqq. scripsit: *εἰ μὲν οὖν ἄνθρωπος, ὃν δεῖ πόλλ' ἀκοῦσαι καὶ κακά | Αὐτὸς ἦν ἔνδηλος, οὐκ ἂν ἀνδρὸς ἐμνήσθην φίλου.* Restant *τυγχάνειν* sequente infinitivo (§ 13) in loco de menda suspectissimo et *καὶ ταῦτα* („atque praeterea") initio enuntiati absolute positum, quae fortasse revera singularia [1]) habenda erunt.

Haec igitur Buermannus. Quae praeterea alii vituperarunt, — Hoelscherum dico et Pertzium, quos ex Blassio tantum cognosco (*Att. Bereds.*[2] I p. 642), — vel minoris sunt momenti. Praeter *πολύφιλος*, de qua voce egi, et *ἐναντίον τῆς ἐλπίδος* pro *παρὰ*

1) Si § 13 recte ab Emperio *ἐπιλέγειν* correctum est (dubitabat Bakius *Scholl. Hypomn.* II p. 237, in X est *ἐκλέγειν*), omnino coniungendum ita: *φέρε γάρ, ᾔδει ποτ' ἐκεῖνος ὅτι Κλειτοδίκου δεηθεὶς ἐπιλέγειν, οὐκ ἔτυχον* sc. *τούτου*). I. e. Emperio interprete: „Cedo, poteratne ille scire, Clitodicum a me rogatum, ut epilogum diceret, recusasse?" Sic hoc quoque crimen „teneras vanescit in auras".

τὴν ἐλπίδα ambitiosius sane positum, atque φιλοσοφεῖν (§ 11) significatione *disputandi*, quod quam parum absit ab Isocrateo usu (Or. VIII § 5: πεποιήκατε τοὺς ῥήτορας μελετᾶν καὶ φιλοσοφεῖν κτλ.) in propatulo est, improbantur ἀπόθετος φίλος et vocis παρακαταθήκη tropicus usus. Leguntur haec eadem sectione (§ 17): ᾤμην γὰρ ἀπόθετος ὑμῖν εἶναι φίλος τοῦ μηδὲν ἀκοῦσαι κακὸν δι' αὐτὸ τοῦτο, διότι πρὸς ἐμὲ τοὺς ἄλλους ἐλέγετε κακῶς (καὶ X; omm. C, Cob.), παρακαταθήκην ἔχων ὑμῶν παρ' ἑκάστου λόγους πονηροὺς περὶ ἀλλήλων. Ex his ἀπόθετος φίλος dictio est minime vulgaris; defenditur tamen iis quae in (ps.-Dem.) *Neaerea* leguntur: εἴσεσθε τὴν τοῦ δήμου δωρεὰν τὴν ἀπόθετον τοῖς εὐεργέταις προπηλακιζομένην (§ 93), ut melius fecerit Buermannus, qui in hac sectione et alia reprehendit et ἀπόθετος *genetivo iunctum*, etsi non video qua alia constructione scriptor, verbo hoc semel adsumto, uti potuerit. Et quod ad vocem παρακαταθήκη attinet tropice adhibitam, tacitis Platonis (v. c. *Legg.* XI, 8, p. 927 b) Demosthenisque (Or. XXI § 177) testimoniis unum producam testem eiusdem fere temporis, ps.-Isocratis Or. I § 22: μᾶλλον τήρει τὰς τῶν λόγων ἢ τὰς τῶν χρημάτων παρακαταθήκας. Apparet has quoque criminationes nihili esse, ut Blassium eas maxima qua in his rebus pollet auctoritate quodammodo esse tuitum admodum mirer.

Sed missis his breviter ipse significem quid mihi de hac octava inter Lysiacas oratione videatur. Accedo iis qui, postquam Benselerus primus hiatum satis in ea curiose vitatum ostendit [1]), scriptiunculam exeuntis, ut aiunt, classicismi, i. e. exeuntis fere quarti vel ineuntis tertii a. Chr. saeculi esse censeant, — nimis enim benigne Herwerdenus scriptorem „Lysiae aequalem" existimat, — neque me movet quod obiicit Thalheim, affectasse eum veterem Atticismum in praepositione ξύν. Hoc enim ex Thucydidis imitatione fluxisse potest, quem sibi iuxta Demosthenem, etsi frustra, exemplum proposuisse videtur. Ut Blassio et Thalheimio, ita mihi verae causae inserviisse scriptio videtur minimeque igitur otiosam esse μελέτην exercitationis causa confectam.

---

2) „Satis curiose" dixi; nam quae insunt sat gravia neque adeo rara laesi hiatus exempla, collegit Blassius *Att. Bereds.*[2] I p. 642 adnot. 2a, nimis leniter de iis iudicans. „Also auch die Pause macht kaum einen Unterschied."

Cum hac enim parum quadrant plures res minimi non solum momenti, sed etiam ita comparatae ut nulli nisi scriptori eiusque sodalitati notae esse potuerint, quas ubi commemorandae videbantur, utpote *ἐν εἰδόσιν* verba faciens, stringit tantum, non exponit. Hinc inprimis repetenda illa obscuritas, de qua queruntur posteriorum temporum lectores et interpretes tantum non omnes. Neque tamen Blassio prorsus concesserim, scriptiunculam pretii tam vilis esse contendenti, ut si e Graecis litteris prorsus evanuisset nihil haberemus quod magnopere doleremus (*Att. Ber.*[2] I p. 644) [1]). Immo cum res domesticas tangat quamvis tenuem eodem loco habendam existimo quo epistolas, non fictas illas vel ad gravitatem compositas, quales Platonis et oratorum circumferuntur, sed veras et ad familiares datas. Inest praeterea, ut Buermannus optime exposuit, *ἠθοποιΐα* quaedam, non a scriptore quaesita quidem, sed eo ipso vel magis efficax. Videmus quam verum sit quod inimicos de se in vulgus spargere queritur: *βίᾳ ὑμῖν με ξυνεῖναι καὶ διαλέγεσθαι, καὶ πάντα ποιοῦντες οὐκ ἔχειν ὅπως ἀπαλλαγῆτέ μου.* Factum est quod nunc quoque identidem fieri videmus — adeo natura humana ubique manet eadem —: insinuavit se homo in sodalitatem hominum aliter moratorum, qui cum eum ferre non posse intellegerent diu frustra omnem lapidem moverunt ut contumeliis victum a se abigerent, donec tandem ipse magna cum gravitate per hanc scriptionem iis valediceret.

Praeter locos iam tractatos paucos nunc attingam, eadem praefatus atque Bakius olim: „tantum certe fecimus, quod alii, ut marte nostro luderemus in verbis propemodum desperatis." (*Scholl. Hypomn.* II p. 237.)

Or. VIII § 1: *καίτοι πολλῷ πλείων ἐστὶ σπουδὴ πρὸς τοὺς*

---

1) Animi causa transscribo Jebbii iudicium, quod certe non in leniorem partem peccat. „It is scarcely worth while to inquire how *this curiously absurd composition* first came among the works of Lysias. As it is *too uniformly dreary* to be mistaken for a joke, *not even a grammarian's conception of his sportive style can explain the imputation.* The person who could thus take leave of his friends is certainly hard to imagine; but it is perhaps equally difficult — — to fancy any one *taking such a subject for an exercise*" (R. C. Jebb, *the Attic Orators* I p. 301.) Paene credas virum clarissimum hic a nostrae orationis scriptore argutae atque affectatae obscuritatis petiisse exemplum.

παρόντας· τοὺς μὲν γὰρ <παρ'> οὐδὲν οἶμαι τιμήσειν, εἰ τοῖς ἐπιτηδείοις ἀνεπιτήδειοι δόξουσιν εἶναι[1], — — — *τοῖς δὲ βουλοίμην ἂν δόξαι μηδὲν ἀδικῶν τούτους ὑπὸ τούτων ἀδικεῖσθαι πρότερον.* Distinguitur a sodalibus quos arguit auditorum corona, apud quos praesertim se purgatum esse vult; utrique adsunt; itaque *παρόντας* de auditoribus tantum dictum perversum est, ut multi viderunt multa excogitantes. Unum tantum vocabulum rei aptum est, etsi a litterarum apicibus quas praebet X paulo longius recedens. Legendum: *πρὸς τοὺς ἀκροατάς*, quod laetus comperi Thalheimio quoque non solum venisse in mentem, sed ita etiam placuisse, ut textui inferre non dubitaret.

Or. VIII § 4. Sequitur locus fere conclamatus, de quo mihi cum editore non prorsus convenit. Cur mihi — actor inquit — male et dicere et facere conamini atque apud hos me calumniari quos apud me ipsum calumniari solebatis? *Καίτοι οὕτως ἐνοχλεῖ, ὥστε περὶ πλείονος ἐποιήσατο δοκεῖν ἐμοῦ κήδεσθαι, καὶ μᾶλλον ἐμοῦ κατειπεῖν.* Ita X ceterique, ut videtur, omnes. Sed haec eiusmodi sunt, ut sententiae nec caput nec pes constet. Unde enim repente singulares illi *ἐνοχλεῖ* et *ἐποιήσατο*? Ubi altera sententiae pars? Et quid tandem sibi volunt ultima? Inter editores fuere, ut Hartmannus et Herwerdenus, qui quae emendari posse desperarent intacta mallent relinquere. Alii diversissima commenti sunt. E quibus — quod exempli causa pono — Emperius coniiciebat: *καίτοι οὗτος, ὃν ἠνωχλεῖτε, περὶ πλείονος ἐποιήσατο δοκεῖν ἐμοῦ κήδεσθαι καὶ δι' ἄλλων ἐμοὶ κατεῖπεν*[2]. Prorsus aliter Bakius (*Scholl. Hypomn.* II p. 230) et Franckenius, quorum conamina apud Thalheimium perscripta non reperio. Bakius: *καίτοι οὐ τούτοις ἐνοχλῶ, οἳ περὶ πλείονος ἐποιήσαντο δοκεῖν ἐμοῦ κήδεσθαι μᾶλλον καὶ ἐμοὶ κατεῖπον, ἃ δ' ἐλέγετε κτλ.*, haec igitur

---

1) Dubius haereo utrum hanc Emperii coniecturam probem (obmovit Bakius, l.l. p. 229, „*παρ' οὐδὲν τιμᾶν* in boni cuiusdam contemtione dici" solere, significationem nimis artis, ut mihi quidem videtur, circumscribens finibus) an Franckenii: *τοὺς μὲν γὰρ οὐδὲν οἶμαι <προ>τιμήσειν*, quod praetulit Herwerdenus.

2) Videtur Emperius de nonnullis hic sententiam mutasse, nam quae Bakius ut eius ad h. l. coniecturas profert (*καίτοι οὗτος, ὃν ἐνοχλεῖν ᾤεσθε, περὶ πλείονος ἐποιήσατο δοκεῖν ἐμοῦ κήδεσθαι, καὶ μᾶλλον ἐμοὶ κατεῖπεν*) paullo differunt ab iis quae rettulit Thalheimius. Mihi quae Emperius ad Lysiam acutissime sane coniecit videre non contigit.

cum sequenti enuntiato coniungens, sed quae proposuit mihi quidem, ut Franckenio, neque *πειθανάγκην* habent neque multo videntur quam Palatini lectiones dilucidiora. Quinam enim illi *οὗτοι*, cum e sequentibus satis appareat *unum* fuisse qui sodalium criminationes nostro detulisset? Quapropter Franckenius, priore sententiae parte immutata relicta (nisi quod *ἠνώχλει* scribit), malebat: *ἢ οἱ ἄλλοι ἐμοῦ κατειπεῖν*, „ut sententia sit: pluris fecit hic ut videretur mihi bene velle, quam reliqui (fecerunt) ut me accusarent" (C. L. p. 63). Sed, ne cetera tangam, *καταγορεύειν τινὸς* aliud est, aliud *κατηγορεῖν τινος*. Neque Thalheimius satisfacit edens: *καίτοι οὕτως ἠνωχλεῖτε, ὥστε περὶ πλείονος ἐποιήσατό* <*τις*> *δοκεῖν ἐμοῦ κήδεσθαι, καὶ μᾶλλον* <*εἵλετο*> *ἐμοὶ κατειπεῖν*. Etenim Franckenius recte: „post *περὶ πλείονος ἐποιήσατο* alterum quod dicitur membrum comparationis abesse non posse videtur, quoniam —— *περὶ πλείονος* (non) simpliciter pro *περὶ πολλοῦ* potest usurpari." Omnium quorum cognovi coniecturas sententiae tenorem optime mihi videtur perspexisse Foertschius, suadens: *καὶ τί οὕτως ἐνοχλεῖτε, ὥστε περὶ πλείονος ἐποιήσατο ὁ δεῖνα ἐμοῦ κήδεσθαι ἢ καὶ μᾶλλον ἐμοῦ κατειπεῖν*; Multum tamen abest ut haec eiusmodi sint quibus acquiescere possimus. E variis criticorum conaminibus satis certa arbitror Contii Kaiserique *ἠνωχλεῖτε*, insertio vocis *τις*, quae Thalheimio debetur (cfr. §§ 8, 9), *ἐμοὶ κατειπεῖν*, quod suasit cum Bakio Emperius. Adscitis his hanc credam esse totius enuntiati sententiam: „adeo molesti eratis tamque strenue male dicebatis mihi, ut nescio quis indignabundus praetulerit mihi favere videri potius, etsi sciebat hoc moleste laturos ceteros, quam diutius tacere meque de calumniis in me iactis non certiorem facere." Hoc sic conceptum puto: *καίτοι οὕτως ἠνωχλεῖτε, ὥστε περὶ πλείονός* <*τις*> *ἐποιήσατο* <*τὸ*> *δοκεῖν ἐμοῦ κήδεσθαι μᾶλλον, ἢ ἐμοὶ* <*μὴ*> *κατειπεῖν*, quae sunt ad intellegendum, opinor, satis aperta.

Or. VIII § 11: *καίτοιγε σφῶν γε αὐτῶν κατηγόρουν. εἰ γὰρ ἃ μετὰ τούτων* <*ἔπραττον*> *ἀδικουμένῳ μοι μηδὲν ἦν δίκαιον εἰπεῖν, ἢ πού καλῶς συνέπραττον*. Ita haec disposuit Thalheimius, qui quae Bakius et Franckenius de hoc quoque loco salebroso protulerunt iterum silentio pressit, non prorsus iniuria, cum et

argutiora sint et minime probabilia, nec tamen peiora quam pleraque eorum conaminum quae commemoratione digna existimavit. Mihi hoc requiri videtur: *καίτοι σΦῶν γε αὐτῶν κατηγόρουν· εἰ γὰρ ἃ μετὰ τούτων <ἔπραττεν> ἀδικουμένῳ μοι μηδὲ ἦν δίκαιον εἰπεῖν, ἦ που <οὐ> καλῶς συνέπραττον.* De *καίτοι*, quod iam postulaverat Dobraeus, supra egi. Post *ἃ μετὰ τούτων* desiderari verbum in propatulo est; *ἔπραττον* proposuit amicus quidam Fritzschii, sed cum pluralem vix intellegam post *μετὰ τούτων*, dedi *ἔπραττεν*, Diodorus nempe. Tum sententia mihi postulare videtur *μηδέ*, „ne quidem", et insertum *οὐ*, quod nihil veritus hiatum propono, quoniam in hac indignantis ratiocinatione ironiae nullus mihi locus videtur. Rem sic mihi informo. Agitur de equo aegrotante, quem incitantibus et aliis ex falsis illis amicis et inprimis Diodoro pignoris loco a Polycle quodam acceperet actor pro duodecim minarum summa, ab hoc, ut videtur, mutua sumpta. Mortuo equo actor debitum reposcere, negare debitor nihil se debere adseverans, cum interim sodales illi de re in utramque partem disputarent, eo consilio ut rationes nostri cognitas post cum adversario communicare possent, si lis ad arbitrum deferretur. Sed antequam eo perventum est, actor noster in sodalium coetu de eorum perfidia questus esse videtur, cui illi, deterrendi eius causa videlicet, magno ore obstrepuisse censendi sunt, indigne eum Diodorum incusare fingentes.

Or. VIII § 13. Haec omnia se edoctum dicit per familiares a nuntio illo, cuius nomen se reticere velle supra significaverat. Sed vera esse omnia sic probare instituit: *καὶ ταῦτα τί με δεῖ Φανερώτερον ἐξελέγχειν ἔτι*[1]); *Φέρε γάρ, ᾔδη* (l. *-δει*) *ποτ' ἐκεῖνος ὅτι Κλειτοδίκου δεηθεὶς ἐπιλέγειν οὐκ ἔτυχον; οὐ γὰρ δὴ παρῆν τούτοις· ἢ τί κέρδος ἦν αὐτῷ διαβάλλειν ἐμὲ πρὸς ὑμᾶς οὕτω προθύμως, ὥστε σπουδάσαι πρὸς τοὺς ἐμοὺς ἀναγκαίους πλάσασθαι ταῦτα;* Sic Thalheimius edidit, cum Palatinus in hac quoque sectione et alia vitia habeat et *ἐπεὶ κέρδος κτλ.* Proposuit Emperius *ἢ τί*, Baiterus *ἔπειτα τί, εἰ μὴ* amicus ille

1) Ita (*ἔτι; φέρε γὰρ*) ingeniosissime, ut solet, Reiskius. Codex *ὅτι φέρε γὰρ*, sine sensu, ut hic solet.

Fritzschii, cuius et supra mentio facta est, ἔπειτα Scheibius. Mihi verum videtur: ἐπεὶ <τί> κέρδος ἦν αὐτῷ κτλ. Particulas εἶτα et ἔπειτα „cum indignatione interrogantis esse" et notum est et opportune monuit Scheibius [1]).

Or. VIII § 18: Renuntiat itaque iis amicitiam nihil sibi profuturam. Πότερον γάρ, ὅταν ᾖ τί μοι πρᾶγμα, τότε ποθέσομαι τὸν ἐροῦντα καὶ τοὺς μαρτυρήσοντας; Potestne nude dici τὸν ἐροῦντα pro τὸν ἐροῦντα ὑπὲρ ἐμοῦ? Cum dubitem, in promptu est corrigere τὸν <ξυν>ερουντα, ut v. c. Or. XII § 86 [2]).

Or. VIII § 19: Τοιοῦτον δ' ἄρα (sic Thalheim; γὰρ X) πρὸς ὑμᾶς αὐτοὺς πείσεσθε, ἐπειδή περ ὑμῖν ἔθος ἐστὶν ἕνα τῶν ξυνόντων ἀεὶ κακῶς λέγειν [καὶ ποιεῖν]. Quoniam in hac parte sermo est de maledictis, quae actor arguitur in sodales iecisse, sed quod crimen cum indignatione reiicit atque in ipsos retorquet, praestabit me iudice verba καὶ ποιεῖν insiticia iudicare.

Accedo ad nonam orationem, et ipsam a Franckenio, Blassio, Jebbio, Thalheimio, Herwerdeno Lysiae abiudicatam, quae mihi quoque verisimilis sententia videtur. Veteres iam de authentia dubitasse ex Harpocratione apparet s. v. Δικαίωσις (§ 8: ἄλλας δικαιώσεις, i. e. *argumenta*) ut multi iam monuerunt, sed est hoc argumentum admodum debile, quemadmodum illud quoque ab Herwerdeno c. a. prolatum de hiatu studiose evitato [3]). Maioris

---

1) Emperius, et quantum quidem cognoscere potui ceteri omnes, vocem ἐκεῖνος referunt ad illum nuntium, a quo noster de amicorum fallaciis calumniisque certior factus est. Bakius contra per ἐκεῖνος certissime Polyclem intellegit. (l.l. p. 235/6) Adeo in hac oratiuncula et interpretanda et emendanda minime rarum est videre homines doctos in diversissima abeuntes!

2) Υ et ο saepius confundi sive in Palatino sive iam in eius exemplis efficitur v. c. ex vv. ll. ad Or. IX § 4, ubi ὑπετΥπούμην X, ὑπετΟπούμην necessarium coniectura adsecutus est Scaliger. Ibid. § 12 αὐτοῖς X (ΑΥΤΟΙϹ scriba visus est sibi videre), verum est ΛΟΓΟΥϹ, quod hinc exsculpsit post Dobraeum (qui minus recte λόγον) Thalheimius, iniuria m. i. spretum a Scheibio et Herwerdeno prae Reiskii Sluiterique εὐθύνας, quod in αὐτοῖς non facile corrumperetur.

3) Graviores hiatus enotavi hosce: § 2: μέντοι ὑμᾶς: ib. μου, οὐκ (τοῦτ' Markl.); § 4: τῷ στρατηγῷ ἐδήλωσα: § 6: τοῦ νόμου ἀπαγορεύοντος; ib. ζημιῶσαι ἠξίωσαν: § 7: ταμίαι οὐδὲν: ib. ἐννοούμενοι οἷα: ib. ἀναγράφεσθαι (ἐγγράφεσθαι Halbertsma),

momenti sunt quae et Franckenius et inprimis Blassius (*Att. Ber.*² I p. 599 seqq.) ad orationis *γνησιότητα* impugnandam protulerunt. Verae tamen causae eam inserviisse cum Jebbio statuo. Pauca tantum sunt quae ad emendationem scriptionis admodum male habitae conferre possum.

Or. IX § 2: *ὅτι μὲν οὐκ ἐμοῦ καταφρονήσαντες ἀλλὰ τοῦ πράγματος τοὺς λόγους ποιοῦνται, σαφῶς ἐπίσταμαι· εἰ μέντοι ὑμᾶς οἴονται δι' ἄγνοιαν ὑπὸ τῶν διαβολῶν πεισθέντας καταψηφιεῖσθαί μου, τοῦτ' ἂν θαυμάσαιμι.* In his sic a Thalheimio constitutis plura sunt quibus adstipulari nequeo. Iam primum ex consuetudine huius scriptoris requiro: *ὅτι μὲν οὖν οὐκ ἐμοῦ κτλ.* *Οὖν* deest in X, sed ante *οὐκ* facile elabi potuit. Pro *ἄγνοιαν*, quod repperit Rauch, *εὔνοιαν* est in X, quod alii aliter procuraverunt; plerique editores Iacobsianum *εὐήθειαν* secuti sunt, sed cum haec vox iudicibus minime honorifica videri debeat, haud scio an cum Thalheimio quod supra scriptum est praeferam. Aliquanto difficilius est de vocabulis *ἀλλὰ* et *τοῦτ'* quid rectum sit statuere. Totius ratiocinationis cardo in eo vertitur, ut reus, — *ὁ στρατιώτης*, cui Polyaeno nomen esse ex sequentibus planum fit, — accusatores contendat, cum re ipsa et argumentis e iure petitis minus valerent, ad maledicta et calumnias confugere (§ 3). Iure igitur dicuntur *τοῦ πράγματος καταφρονῆσαι*. Sed qui tali modo reum impugnat qualem diximus, isne item recte dicatur *τοῦ φεύγοντος μὴ καταφρονῆσαι*? Immo vero et rem et reum aequabiliter vilipendisse potius dicendus erit. Sensit difficultatem Franckenius, quem Herwerdenus secutus est: rescripsit *οὖν* pro *οὐκ* initio sententiae, delendumque censuit [*ἀλλὰ τοῦ πράγματος*]. Simplicius erit corrigere: *ὅτι μὲν* <*οὖν*> *οὐκ ἐμοῦ καταφρονήσαντες μᾶλλον* <*ἢ*> *τοῦ πράγματος κτλ.* Tandem iniuria, si quid video, recentissimus editor Marklandum secutus *τοῦτ'* dedit pro Palatini lectione *οὐκ* [1]), quae

---

ἀποροῦντες δὲ μεταπεῖσαι αὐτούς: § 9: *οὔτ' ὀφείλω οὔτ' ἐκτῖσαι*: § 12: *κύριοι ἦσαν πράξασθαι ἢ ἀφεῖναι*: § 14: *οὔτε λόγῳ οὔτ' ἔργῳ ἔβλαψα οὐδένα*: § 19: *τῇ δίκῃ ἁλῶναι*: § 21: *ἀγωνίζομαι, ἔργῳ*: ib. *συμπολιτεύεσθαι, ἤ*: § 22: *πλείστου οὖν.*

1) Mecum facit Herwerdenus. Videntur tamen plures hic offendisse editores; Scheibius enim Foertschio duce edidit: *εἰ μέντοι ὑμᾶς οἴονται — — καταψηφιεῖσθαί μου, οὐκ ἂν θαυμάσαιμι;*

mihi quidem sanissima est. Accusatores reum, gregarium militem, contemnunt; *neque mirari se* dicit si iudices *δι' ἄγνοιαν* calumniis fidem habentes se condemnent. Nimis pressisse mihi videntur editores adversativam vim voculae *μέντοι*, quae hoc loco potius paullo gravius *δὲ* valere existimanda erit. Hoc quoque in causis erat cur in primo oppositionis membro *μὲν οὖν* requirerem.

Or. IX § 14. Sostrato, potenti tunc temporis civi, familiarem se fuisse reus narrat, sed hac se amicitia modice esse usum: *ζῶντος μὲν γὰρ διὰ τὴν ἀνάγκην διὰ τὴν ἡλικίαν ἐσχόλαζον, ἐκλιπόντος δὲ τὸν βίον οὔτε λόγῳ οὔτε ἔργῳ ἔβλαψα οὐδένα τῶν κατηγορούντων.* Malo cum antiquis editionibus in his <*καὶ*> addere inter *ἀνάγκην* et *ἡλικίαν*, quod post *ἀνάγκην* facillime in archetypo elabi potuit, quam aut cum Halbertsma *διὰ τὴν ἀνάγκην* expungere, qua notione („propter hanc familiaritatem") carere vix possumus, aut cum Emperio aliisque corrigere *καὶ ἀνάγκῃ ἡλικίαν*, quod vix intellego.

Or. IX § 17. De inimicis suis Polyaenus: *ἀλλὰ γὰρ [εἰ] κατεφρόνησαν τοῦ ὑμετέρου πλήθους, οὐδὲ φοβηθῆναι τοὺς θεοὺς ἠξίωσαν.* Molestum *εἰ* deleverunt editores Turicenses, adstipulante quodammodo Thalheimio; sed unde natum dicamus? Alii coniectando damnum sarcire conati sunt: *καὶ* Taylorus et Scheibius, *οἱ* Marklandus, maiore nisu Thalheimius *ἅμα γὰρ δὴ καταφρονήσαντες κτλ.* Aliquanto simplicius rescripserim: *ἀλλὰ γάρ, ὡς κατεφρόνησαν τ. ὑμ. πλήθ., οὐδὲ φοβηθῆναι τ. θ. ἠξίωσαν.* In eiusdem sectionis fine admodum molesta sunt haec: *τὸ δὲ τελευταῖον, νομίζοντες οὐχ ἱκανῶς με τετιμωρῆσθαι, τὸ πέρας ἐκ τῆς πόλεως ἐξήλασαν.* Cum de exilio prorsus cogitari non possit neque haec huius delicti, cuius nunc noster arguitur, poena videatur, *ἐξήλασαν* aut corrigendum erit, quod non ita facile esse arguunt diversorum criticorum conamina, aut cum editore explicandum ut sit: „militem expeditionis alicuius participem" ex Attica emiserunt. Sed vel difficiliora sunt quae praecedunt: *τὸ δὲ τελευταῖον — — τὸ πέρας*, quibus prorsus idem bis dicitur, ut mittam, quod multi monuerunt, *τὸ πέρας* Atticum non esse pro *πέρας*. Nullam habet probabilitatem Emperii coniectura *τὸ*

μέρος. Herwerdenianam quoque rationem, ut resecto *τὸ δὲ τελευταῖον* rescribatur *πέρας δὲ νομίζοντες κτλ.*, utpote violentiorem non facile admiserim. Quapropter aut statuendum *τὸ πέρας* parenthetice esse positum ut sit: „quod summum est miseriae", aut quaerenda corruptae hic vocis emendatio, quae mihi non succurrit. Nam vix ausim eam mutare in notissimum *τὸ π α ρ ά π α ν*, ut v. c. apud Herodotum est: *ὁ Πεισίστρατος — — ἀπαλλάσσετο ἐκ τῆς χώρης τὸ παράπαν.* (I 61 med.)

Or. IX § 20 seqq. Ad iudices conversus reus: *παρ' ὑμῶν δὲ τοῦ δικαίου στερηθεὶς πολὺ ἂν μᾶλλον λυπηθείην. δι' ἔχθραν μὲν γὰρ οὐ δόξω κακῶς πεπονθέναι, διὰ κακίαν δὲ τῆς πόλεως. λόγῳ μὲν οὖν περὶ τῆς ἀπογραφῆς ἀγωνίζομαι, ἔργῳ δὲ περὶ πολιτείας.* Haec specie magis quam re cohaerent. Quare Reiskius <*στερηθῆναι* vel *ἐκπεσεῖν*> *τῆς πόλεως* supplebat; similiter Herwerdenus: *διὰ κακίαν δὲ τ. πόλ.* <*ἐστερῆσθαι*>. Alii, Scheibius, Cobetus, Hartmannus, lacunam indicebant post *τῆς πόλεως*. Adsentior, sed sic explendam censeo: *διὰ κακίαν δὲ τ. πόλεως·* <*ὃς*> *λόγῳ μὲν ν ῦ ν περὶ τ. ἀπογραφῆς ἀγωνίζομαι κτλ.* Quamvis noster adamet locutionem *μὲν οὖν*, hic certe alienissima est.

Or. IX § 21: *τίνι γὰρ ἐπαρθέντα ἐλπίδι δεῖ με συμπολιτεύεσθαι, ἢ τί με χρὴ διανοηθέντα, εἰδότα μὲν κτλ.* Haec quoque male se habent, sed sananda, non ut cum Dobraeo et Herwerdeno inducamus *τί* [*με χρὴ*], sed suppleamus potius: *ἢ τί με χρὴ διανοηθέντα* <*ἐνθάδε μένειν*>, *εἰδότα κτλ.*, coll. v. c. Or. 30 § 26. Similiter olim Reiskius *μεῖναι* vel *ἐπιτηδεύειν* addebat.

Theomnesteam Lysiae eripere nefas duxerim, adeo nihil inest neque in verbis neque in rebus summo oratore indignum. Nimia fortasse admiratione abripi se passus est Franckenius, sed qui inter recentiores Harpocratione vel eius auctoribus confisi orationem suppositiciam habuerunt, aut praeiudicata eaque falsa opinione ducti sunt, ut Buermannus et Brunsius, aut suo ipsi quodammodo diffidunt iudicio, ut Blassius [1]). Nam quam ille

1) „Schwerer wird es, Harpokration's verwerfendes Urtheil bei der folgenden Rede, der gegen Theomnestos, zu verstehen" (*Att. Ber.*² I p. 601). Et aliquot paginis

profert nostrae orationis (§ 28) cum *Epitaphio* (§ 73) συνέμπτωσιν, a K. Hermanno incredibili diligentia detectam, eam aut fortuitam existimo, aut in tanta Atticarum orationum iactura nobis tantum singularem; certe ita comparatam, ut adversus *Theomnesteae* authentiam nihil prorsus valere censenda sit. Quod uni parti refutationis, quae est de vi atque potestate vocis ἀνδροφόνος in κακηγορίας lege, diutius immoratur orator, ea et cum acerbissima irrisione coniuncta est et conferri potest cum §§ 45—53 Orationis XIX[ae] (ὑπὲρ τῶν Ἀριστοφάνους χρημάτων), ubi item ad nostrum sensum prolixius disputatur de existimatione divitiarum post potentium virorum obitum saepe falsa, certe vulgi rumoribus in immensum aucta. Textus hic illic pessime habitus et inprimis lacunosus multorum exercuit sollertiam neque semper cum fructu. Quae ipse observanda habeo haec sunt.

Or. X § 2: ἐγὼ δ', εἰ μὲν τὸν ἑαυτοῦ με ἀπεκτονέναι ᾐτιᾶτο, συγγνώμην ἂν εἶχον αὐτῷ τῶν εἰρημένων· φαῦλον γὰρ κὐτὸ καὶ οὐδενὸς ἄξιον ἡγούμην. Quantocius redeundum ad codicis lectionem αὐτόν, quod iam monuerunt Franckenius et Herwerdenus. Nihil enim causae est ut pro lectione tradita probetur, quod Emperius proponebat quodque additum postularet ἂν vel ἄν τι, ut Weidnerus sensit, αὐτό. Quin quod X praebet multo est mordacius; sed simul cum Hartmanno requiro ἡγοῦμαι· contortius enim, si quid iudico, imperfectum tuebatur Franckenius, probante Herwerdeno: „nimirum dum in vivis erat."

Or. X § 4. Accusatori a Theomnesto exprobratum erat eum patrem suum [1]) interemisse, revera a trigintaviris occisum; quod eo videtur tetendisse ut significaret eum huius necis proprie

post: „Und so wäre kein Grund, an Unechtheit zu denken, wenn nicht die —— Berührung mit dem Epitaphios die Annahme eines gemeinsamen Verfassers mit diesem nahezulegen schiene." Etiamsi haec cognatio tam manifesta res esset quam mihi dubia vel potius nulla videtur, infirmum sane est hoc fundamentum cui νοθείαν orationis superstruas.

1) Quod suspicatus est Sauppius, hunc patrem fuisse Leonem Salaminium e Platone et Xenophonte notissimum, est haec suspicio eiusmodi, ut fere facilius sit affirmare eam quam refellere.

fuisse auctorem. Sequuntur argumenta cur hoc omnino fieri non potuerit. Φαίνομαι οὖν τρισκαιδεκέτης ὢν ὅτε ὁ πατὴρ ὑπὸ τῶν τριάκοντα ἀπέθνησκε, ταύτην δὲ ἔχων τὴν ἡλικίαν οὔτε εἰ ἔστιν ὀλιγαρχία ἠπιστάμην, οὔτε ἂν ἐκείνῳ ἀδικουμένῳ ἐδυνάμην βοηθῆσαι. καὶ μὴν δὴ οὐκ ὀρθῶς τῶν χρημάτων ἕνεκα ἐπεβούλευσα <ἂν> αὐτῷ· ὁ γὰρ πρεσβύτερος ἀδελφὸς Πανταλέων ἅπαντα παρέλαβε. Iam primum cum multis necessarium duco τί ἔστιν ὀλιγαρχία. Sed huic eidem sententiae inest quo equidem offendar gravius. Non aliter quam nos legit epitomator: Φαίνομαι οὖν δωδεκαέτης ὤν, ὅτε ὁ πατὴρ ὑπὸ τῶν τριάκοντα ἀπέθνησκεν, ὥστ' οὐδ' ὅ τι ὀλιγαρχία ἦν ᾔδειν, οὐδὲ τῷ πατρὶ βοηθεῖν οἷός τ' ἦν. Itaque audacius fuerit quod dicam, nec tamen possum premere semper mihi hoc loco claudicare argumentationem esse visam. Quasi vero qui per aetatem vel ob quamcumque tandem causam patrem tyrannorum manibus non valet eripere, is cum aliqua probabilitate sive iure sive iniuria argui possit patrem interemisse! Expectarem prorsus aliud: annum tunc temporis agebam tertium decimum; itaque, puer cum essem, neque quid optimatium factio esset intellegebam, *neque igitur partium studio abreptus paternae mortis auctor extitisse dici possum*, neque ut opibus eius potirer idem scelus commisi. Quae si probatur ratiocinatio, Lysias scripserit: οὔτ' ἂν ἐκείνοις ἀδικουμένοις ἐδυνάμην βοηθῆσαι. Simul apparet et cur addatur, ignorasse se id aetatis quid esset oligarchia, et recte se habere illud ἄν, quod et recentiores (Frohbergerum, Weidnerum, Herwerdenum, Thalheimium) male habuit et veterem iam epitomatorem, qui etiam de suo δωδεκαέτης videtur dedisse, periphrasi (βοηθεῖν οἷός τ' ἦν) quodammodo occultasse putaverim. In transcursu moneo, etiam necessarium ἂν post ἐπεβούλευσα in epitomatoris codice defuisse.

Or. X § 9: εἴ τίς σε εἴποι ῥῖψαι τὴν ἀσπίδα, — — οὐκ ἂν ἐδικάζου αὐτῷ, ἀλλ' ἐξήρκει ἄν σοι ἐρριφέναι τὴν ἀσπίδα λέγοντι οὐδέν σοι μέλλει; Non satisfactum esse sententiae, si in fine cum Stephano scribatur οὐδέν σοι μέλειν, contra Thalheimium audacter cum permultis affirmaverim. Neque enim ἐξήρκει ἄν σοι λέγοντι ut sit i. q. λέγειν poetarum locis et ipsis rarioribus, quale est Sophocleum illud εἴ μοι ξυνείη φέροντι κτλ. (O. R. 863), satis

defensum arbitror [1]), neque si quam maxime ita esset, sententia Attice vel omnino Graece enuntiata videtur pro τὸ ἐρριΦέναι τ. ἀσπ. et ὅτι οὐδέν σοι μέλει. Violentioribus opus esse remediis plurimi censuerunt. Superesse aliquid Dobraeo videbatur [ἐρριΦέναι τὴν ἀσπίδα] inducenti, quem Herwerdenus secutus est, nisi quod λέγειν ὅτι dedit, ut primus monuit Lennepius nostras. Bakius, quem nunc quoque neglexit editor, vitioso — ut mihi quidem videtur — acumine in nostro loco usus nihil delebat, sed coniecturam periclitatus est: ἀλλ' ἐξήρκει ἄν σοι ἐρριΦέναι τὴν ἀσπίδα λέγων ὅτι οὐδέν σοι μέλει;, miro iudicio non ad Theomnestum, sed ad „alterum illum", qui timiditatem et fugam huic exprobrasse nunc fingitur, verbum ἐξήρκει referens [2]). Sed hoc et contortissimum est et sic quoque requireretur τὸ ἐρριΦέναι. Alii deesse potius quaedam suspicati sunt, quibus adstipulor. Quorum Cobetus tentabat: ἀλλ' ἐξήρκει ἄν σοι <πρὸς τὸν> ἐρριΦέναι <σε> τὴν ἀσπίδα <εἰπόντα> λέγειν ὅτι κτλ., intellectu sane facillima, sed palaeographica πειθανάγκῃ fere nulla. Et poterit minore molimine res restitui. Legatur: εἴ τίς σε εἴποι — —, οὐκ ἂν ἐδικάζου αὐτῷ, ἀλλ' ἐξήρκει ἄν σοι ἐρριΦέναι τὴν ἀσπίδα <ἀκούοντι> λέγειν ὅτι οὐδέν σοι μέλει; Prorsus idem Franckenius parum abfuerat ut probaret nec multum aliter Weidnerus [3]). Verbum ἀκούειν significatione passiva in hac oratione ubique obvium esse vix est ut moneam. Iam § 2: εἴ τι ἄλλο τῶν ἀπορρήτων ἤκουσα, § 22: ἀκηκοὼς οὕτως ἀνόσιον (sic optime Hertleinius) καὶ δεινὸν πρᾶγμα, paulo post (§ 23): πότερον ὅτι δικαίως ἀκήκοα; et sic saepius.

---

1) Quod vulgatae lectionis et constructionis tuendae causa afferunt unicum e Demosthenicis exemplum, si interius intuemur alienum esse apparebit. Verba sunt (ps.-Demosth. Or. XLVII, κατ' Εὐέργου καὶ Μνησιβούλου, § 52 i. f) καὶ ταῦτ' ἔχουσιν οὐκ ἐξήρκεσεν αὐτοῖς, ἀλλ' ἐπεισελθόντες εἰς τὸ χωρίον — — ἐπὶ τοὺς οἰκέτας ᾖξαν κτλ. Apparet haec significare: „his potiti nondum eo contenti fuere, sed" cett. Num nostro quoque loco licebit vertere: „utrum litem ei intenderes an dicenti tibi nihil ad te pertinere ἐρριΦέναι τὴν ἀσπίδα satis esset?" Sponte quaerere cogimur: *quid* satis esset?

2) Paradoxon suum ita defendit: „nimirum ἐξαρκεῖν est, satis esse, *satis facere quo quis se defendat et excuset:* atqui a Theomnesto nihil, ut faceret, in ea ficta causa, requirebatur." (l.l. p. 257.) Equidem putaverim in ficta causa idem requiri atque in vera, ad quam illustrandam ficta illa proponitur.

3) Nempe commendabat Weidnerus <ἀκούσαντι> ἐρριΦέναι, sed aoristum minime hic necessarium duco. Immo ἀκούοντι i. q. εἰ ἤκουες.

Or. X § 10. Verbo moneo sequentia: Ἀλλ' οὐδ' ἂν τῶν ἕνδεκα γενόμενος ἀποδέξαιο — —, ἀλλ' ἀφείης ἂν τὸν αὐτὸν τρόπον, ὅτι οὐ λωποδύτης ὀνομάζεται; novam sententiam ordiri et interrogative esse enuntianda, nam et haec ab ἡδέως ἄν σου πυθοίμην pendent. Male Thalheimius affirmative ea cepit atque antecedentibus adnexuit; sic enim οὕτως (vel ὁμοίως, ut est in *Epitome* § 5) οὐδ' ἂν τῶν ἕνδεκα γενόμενος κτλ. oportebat. Quae autem haec excipit sententia, ea utique per affirmationem efferenda est, sed quemadmodum ea verba et apud alios et apud nuperrimum editorem scribuntur, rem non intellego, ut ante me non intellexit Weidnerus. Et huius quidem coniecturas longe petitas et parum probabiles non sequar, sed hoc rogo, sanumne sit quod vulgatur: οὐδ' εἴ τις (τὴν X) παῖδα ἐξαγαγὼν (oportet ἐξάγων, ut monuerunt Frohberger et Halbertsma) [1]) ληφθείη, οὐκ ἂν φάσκοις αὐτὸν ἀνδραποδιστὴν εἶναι, εἴπερ μαχεῖ τοῖς ὀνόμασιν, ἀλλὰ μὴ τοῖς ἔργοις τὸν νοῦν προσέξεις, ὧν ἕνεκα τὰ ὀνόματα πάντες τίθενται. Quoniam οὐκ ἂν φάσκοις idem est atque ἀρνοῖο ἄν, requiro prorsus contrarium: εἴπερ <μὴ> μαχεῖ τοῖς ὀνόμασιν, ἀλλὰ τοῖς ἔργοις τὸν νοῦν προσέξεις.

Or. X § 15: Ἐγὼ τοίνυν, ὦ ἄνδρες δικασταί, ὑμᾶς μὲν πάντας εἰδέναι ἡγοῦμαι ὅτι ἐγὼ μὲν ὀρθῶς λέγω, τοῦτον δ' οὕτω σκαιὸν εἶναι ὥστε οὐ δύνασθαι μαθεῖν τὰ λεγόμενα. βούλομαι οὖν αὐτὸν καὶ ἐξ ἑτέρων νόμων περὶ τούτων διδάξαι. Haud recte Hartmannus ἐγὼ μὲν proscripsit, credo quod praecedit ἐγὼ τοίνυν. Est tamen ad oppositionem prorsus necessarium, atque talia ad nostrum elegantiarum modulum metiri periculo non vacat Sed leve hoc; inest verbis a me exscriptis gravius argumentationis vitium. Adversarius meus — ita orator — tam stolidus est, ut fere suspicer eum omnino quorsum verba legum valeant doceri nequire. *Itaque* eum de ceteris quoque legibus docere cupio. Bellissima sane conclusio. Ridicula esse desinet sic scripta: βούλομαι <δ'> οὖν κτλ: *nihilominus* cupio cett.

---

1) Ut ἐξαγαγὼν defenderet, Thalheimius provocavit ad Orat. XIII § 67. At idem illic, nostratem Van den Es secutus, scribit: ὁ δὲ ἕτερος (Agorati frater) εἰς Κόρινθον μὲν ἐντευθενὶ ἀνδράποδον ἐξήγαγεν, ἐκεῖθεν δὲ παιδίσκην αὖθις ἐξάγων ἁλίσκεται.

Or. X § 16: Εἰ οὖν ὁ δεθεὶς — — τῶν ἕνδεκα κατηγορείη ὅτι οὐκ ἐν τῇ ποδοκάκκῃ ἐδέδετο ἀλλ' ἐν τῷ ξύλῳ, οὐκ ἂν ἠλίθιον αὐτὸν νομίζοιεν; Ne sic quidem male. Attamen multo et acrior et rectior — ita enim sentire magis iudicum erat et auditorum, quam undecimvirorum quamvis stolida esset accusatio — erit sententia sic conformata: οὐκ ἂν ἠλίθιον αὐτὸν νομίζοιμεν; quod post Naberum, Hartmannum, Herwerdenum sero vidi.

Or. X 17: Τὸ ἀπίλλειν τὸ ἀποκλείειν [1]) νομίζεται. Sic cum codd. plurimi editores. Thalheimius τοῦτο ἀποκλ. νομίζ. cum Marklando. Praetulerim: τὸ ἀπίλλειν <ταὐ>τὸ <τῷ> ἀποκλ. νομίζεται, nam quaerit in his interpretationibus orator aliquam saltem varietatem. Quamobrem in praecedentibus quoque potius cum C scripserim, ut Cobetus olim, τούτων τὸ <μὲν> ἐπιορκ. ὀμόσαντά ἐστι, τὸ δὲ δρασκάζειν κτλ., quam quae Palatino duce dedit editor: τοῦτο τὸ ἐπιορκ. ὀμ. ἐστί, τό τε δρασκάζειν κτλ., nam hic quoque Palatinum minime esse integrum comparato Harpocratione s. v. Ἐπιορκήσαντα patebit.

Or. X § 23: Τίνος ὄντος ἐμοὶ πρὸς ὑμᾶς ἐγκλήματος; Miram sententiam mire explicuit Dobraeus (*Advv.* I p. 208 = 212), neque concoxit iam epitomator, qui tantum dedit τίνος ἐγκλήματός μοι ὄντος; Intellegerem πρὸς ὑμῶν, quod idem Franckenio quoque in mentem venerat, qui quae de recepta lectione neutiquam toleranda fuse disputavit, eiusmodi sunt ut mihi certe non minus quam Herwerdeno plane persuaserit.

Or. X § 24: Ἀναμνήσθητε δὲ ὅτι μεγάλην καὶ καλὴν ἐκείνην δωρειὰν αὐτῷ δεδώκατε. Diu me haec torserunt, ut ante me male habuerunt Franckenium. Sententia est satis aperta: innuuntur superiora iudicia quibus absolutus est Theomnestus. Atque possunt haec δωρειά appellari, — quod X praebet καλὴν ἐκείνην δῶρον nihili est substantivumque recte a Contio emendatum iure susceperunt editores [2]) —, sed cur ἐκείνην dicat δωρειάν cum

1) Lysiasne scripsit ἀποκλήειν, quemadmodum κληὶς μεγάλη (iuxta κλείς) est in inscriptione post-Euclidea CIA. II, 675, 44? (Cfr. Meisterh [2] p. 36.)

2) Cfr. v. c. Demosth. Or. XXI § 170: ἀλλ' ὅμως οὐδενὶ πώποτε τούτων δεδώκατε τὴν δωρειὰν ταύτην, ἐξεῖναι τοὺς ἰδίους ἐχθροὺς ὑβρίζειν αὐτῶν ἑκάστῳ, ὁπόταν βούληται καὶ ὃν ἂν δύνηται τρόπον.

nihil praecedat cui haec aptentur, id vero non adsequor magis quam Franckenius olim, qui tamen non admodum probabiliter rescriptum volebat: *μεγάλην καὶ καλὴν νίκην*. Equidem cogitavi an fuerit: *ἀναμνήσθητε δὲ ὅτι μεγάλην καὶ καλὴν ἐκεῖ δωρειὰν αὐτῷ δεδώκατε*, i. e. *in iudicio*. Admodum laxe apud oratores *ἐκεῖ* adhiberi ubi accuratius aliquid, sive rem sive locum sive tempus, definitum expectaremus notissimum est. Speciminis causa adscribo Isaei Or. VI § 47: *τοὐναντίον τοίνυν συμβέβηκεν ἢ ὡς ὁ νόμος γέγραπται· ἐκεῖ μὲν γάρ ἐστι κτλ.*; Aeschin. Or. I § 98: *διαρρήδην ἐγὼ μαρτυροῦντας ὑμῖν τοὺς μάρτυρας παρέξομαι· οὐδεὶς γὰρ κίνδυνος, ὥσπερ ἐκεῖ, οὐδ' αἰσχύνη πρόσεστιν οὐδεμία τῷ τἀληθῆ μαρτυροῦντι.*; Lys. Or. XXIX § 13: *ἐκεῖ μὲν οὖν ἐπεδείξατε αὐτοῖς, ἐὰν δ' εὖ φρονῆτε, καὶ νυνὶ τοῦτο φανερὸν πᾶσιν ἀνθρώποις ποιήσετε ὅτι κτλ.*, hic quoque est *in superiore iudicio*.

Or. X § 28: *Τί γὰρ ἂν τούτου ἀνιαρότερον γένοιτο αὐτῷ ἢ τεθνάναι μὲν ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν, αἰτίαν δ' ἔχειν ὑπὸ τῶν παίδων;* Non adsentior recentioribus editoribus tantum non omnibus (Scheibio, Hartmanno, Herwerdeno, Thalheimio), qui *Epitome* duce (XI § 10) et suadente Dobraeo post *ὑπὸ τῶν παίδων* addendum duxerunt <*ἀνῃρῆσθαι*>. Quin omissio verbi nullo negotio ex praecedentibus supplendi orationem reddit multo vehementiorem iustaeque indignationis plenissimam. Neque eam cum Atticorum oratorum consuetudine pugnare, vel hic unus praestabit Isocratis locus (IV § 137): *τοιγαροῦν τὰ μὲν ἔχει* (rex Persarum), *τὰ δὲ μέλλει* (sc. *ἕξειν*), *τοῖς δ' ἐπιβουλεύει, δικαίως ἁπάντων ἡμῶν καταπεφρονηκώς. διαπέπρακται γάρ, ὃ τῶν ἐκείνου προγόνων οὐδεὶς πώποτε* (sc. *διαπέπρακται*). Praeterea in promptu est coniicere, nostro loco *ἀνῃρῆσθαι* esse adiectum ab homine, qui aut nesciebat aut non meminerat *τεθνάναι ὑπό τινος* bene Graecum atque Atticum esse. Numerus denique oratorius insertioni minime favet.

Praeterea, antequam ad *Eratostheneam* transeo, — nam undecimam orationem, quae nihil est nisi praecedentis epitome, impune licebit neglegere, — obiter moneo, mihi ut Herwerdeno non tangendum videri quod § 12 legitur: *καὶ αὐτὸς μὲν Θέωνι κακηγορίας ἐδικάσω, εἰπόντι* (*εἶπέ τις* belle X, correxit

Taylorus) *σ' ἐρριφέναι τὴν ἀσπίδα* [1]). Quamvis mira res sit, in tanta nostra rerum ignoratione vereor nomen bene Atticum vel cum Franckenio mutare in *Θεόμνηστε* vel cum Frohbergero in *Λυσιθέῳ*. Neque probo quae nunc § 21 eduntur. Palatinus hac sectione inprimis male est habitus. Quippe haec habet: *δέομαι ὑμῶν — — τὰ δίκαια ψηφίσασθαι, ἐνθυμουμένους ὅτι πολὺ μεῖζον κακόν ἐστιν ἀκούσαντα τὸν πατέρα ἀποβεβληκέναι*. Lacera haec; neque minus lacera, sed alio modo, quae dat *Epitome* § 7: *βοηθήσατε οὖν μοι, ἐνθυμούμενοι ὅτι μεῖζόν ἐστι κακὸν τὸν πατέρα ἀπεκτονέναι ἢ τὴν ἀσπίδα ῥῖψαι*. Hinc ultimis ipsius orationis medicina parata, qua iam usus est Laurentiani scriba: *τὸν πατέρα* <*ἀπεκτονέναι ἢ τὴν ἀσπίδα*> *ἀποβεβληκέναι*, quae iure meritoque susceperunt editores ad unum omnes. At minus recte multi, in his Scheibius, Herwerdenus, Thalheimius, Foertschium secuti sunt, *ἀκοῦσαί τινα* scribentem pro *ἀκούσαντα*. Cur, quaeso? Ne dicam sententiam sic evadere minime accurate enuntiatam, — etenim alius est qui hic paricida audit, alius *ῥίψασπις*, — molestum mihi videtur et supra quam dici potest elumbe additum illud *τινα*. Dixerat Philemon Comicus (ap. Stob. *Floril.* Tit. C § 5):

Πολὺ μεῖζόν ἐστι τοῦ κακῶς ἔχειν κακόν,
Τὸ καθ' ἕνα πᾶσι τοῖς ἐπισκοπουμένοις
Δεῖν τὸν κακῶς ἔχοντα πῶς ἔχει λέγειν.

Mutetur, quod per metrum licet, *δεῖν τ ι ν α κακῶς ἔχοντα κτλ.*, iam minus festive dictum erit. In Lysiae loco sine controversia lacunosa est altera sententiae pars; quidni prior quoque? Quid supplendum sit certo sciri non facile poterit, nisi insperata fortuna vel codices vel papyri prodeant multo quam Palatinus integriores, sed satis rectum videtur, etiam ob palaeographiae rationes, quod proposuit Dobraeus: *ὅτι πολὺ μεῖζον κακόν ἐστιν* <*ζῆν*> *ἀκούσαντα κτλ.* Minus placet Hartmanni supplementum: <*τῆς δίκης μὴ τυγχάνειν*> *ἀκούσαντα*, quod sic, ut unum tangam, oppositio inter duo sententiae membra vel perversior fit. Denique, etsi habeat quo se commendet Westermanni coniectura § 29 *ταῖς*

1) Leviusculum est, sed tamen memoratu non indignum, vitium ita demum intellegi posse unde exortum sit, si sumamus in archetypo scriptum fuisse sic: ЄΙΠŌΤΙCЄΡΡΙΦЄΝΑΙ (with *σε* written above), itaque pronomen illic non *ἐκ πλήρους* fuisse perscriptum.

δὲ ψυχαῖς (vel: τὰς δὲ ψυχὰς) οὐκ ἰσχύουσι (coll. v. c. Xenoph. *Memm.* II, 7 § 7), equidem praetulerim cum Hartmanno Cobetianum ψυχὰς δ' οὐκ ἔχουσιν, deleto [τὰς]. Ψυχὴν de fortitudine dici, et apud poëtas a Pindaro (*Nem.* IX 37: πχῦροι— —χερσὶ καὶ ψυχᾷ δυνατοί) ad Babrium (XXV 4: λαγωοὶ— —Ψυχὰς ἄτολμοι, μοῦνον εἰδότες φεύγειν), et apud scriptores pedestres, vix est ut moneam.

Or. XII § 2. Non multum a limine offendimus. Et ira ob privatas calamitates perductum se orator dicit ut Eratosthenem reum faceret, sed vel multo magis ob vulnera rei publicae inflicta. Haec debet esse sententia, quam non inesse vulgatae consentiunt omnes. Haec enim ita se habet: οὐ μέντοι ὡς οὐκ ἔχων οἰκείας ἔχθρας καὶ συμφορὰς τοὺς λόγους ποιοῦμαι, ἀλλ' ὡς ἅπασι πολλῆς ἀφθονίας οὔσης ὑπὲρ τῶν ἰδίων ἢ ὑπὲρ τῶν δημοσίων ὀργίζεσθαι. „Vix sana" appellat haec Herwerdenus [1]), qui in proecdosi verba ὑπὲρ τῶν ἰδίων ἢ expungebat, quem non recte, meo quidem iudicio, secutus est qui editionem Frohbergerianam novis curis edidit, Gebauerus. Qui nihil delere malebant, diversissima proposuerunt, Herwerdenus ipse, cuius correctiones nimis artificiosas duco; π. ἀφθονίας οὔσης <οὐχ> ὑπὲρ τῶν ἰδίων κτλ. Augerius olim; π. ἀφθ. οὔσης <οὐ μᾶλλον> ὑπὲρ Canterus, quod sententiae melius convenit; alii alia et peiora. Omnium pessime agunt qui interpretari vulgatam conantur, ut Thalheimius, qui: „ἢ certe *quam* est, non *vel*." Recte sane, sed quid sic lucramur? Unum vocabulum est in Frohbergeri et Herwerdeni tentaminibus quod adscisco, ipsumque artis nostrae Nestorem arbitrum adigo annon orator scripserit: ἀλλ' ὡς ἅπασι πολλῆς ἀφθονίας οὔσης ὑπὲρ τῶν ἰδίων <ἧττον> ἢ ὑπὲρ τῶν δημοσίων ὀργίζεσθαι.

---

1) Franckenius, pluribus disputans adversus Alphonsi Heckeri sententiam sanequam mirabilem et nunc dudum silentio oblitteratam, *Eratostheneam* alteram Lysiae falso tribui, de prooemii tamen molestiis ei concedit. „In eo" — inquit — „mihi convenit cum illo (Heckero), quod prooemium orationis, sectionem 2 potissimum, obscurum udicat; nimio studio artificiosae oppositionis ita orator contortus est, *ut sententiam aegre expiseeris*." (C. L. p. 81.) Sententia tamen, cui uno vocabulo addito lux restituta est, non adeo obscure composita esse iudicanda erit.

Or. XII § 13: Ἐν τοιούτῳ δ' ὄντι μοι κινδυνεύειν ἐδόκει, ὡς τοῦ γε ἀποθανεῖν ὑπάρχοντος ἤδη. Inest his parva quaedam molestia, quam Germanice vertendo occultant magis quam tollunt. Scheibius κινδυνεύειν <τι> requirebat, ipse praetulerim κινδυνεύειν ἐδόκει <δεῖν>, „aliquantum periculi *adeundum mihi esse* (non „adire") decrevi [1]." Similiter δεῖν elapsum est § 26 i. f. (οὐκ οἴει ἐμοὶ καὶ τουτοισὶ <δεῖν> δοῦναι δίκην) retractum a Madvigio, ubi ne quem terreat allitteratio, ad Demosthenem provoco, summum euphoniae Graecae exemplum, qui Or. XVIII § 133 καὶ τὸ δίκην δοῦναι διαδὺς posuit. Ad nostrum locum confero Aeschin. Or. II § 104 i. f.: νῦν δὲ αὐτοῖς μὲν κατέλιπον (eius adversarii) τὴν εἰς τὸ ἀφανὲς ἀναφοράν, ἂν μὴ πείθωμεν, ἐν ἡμῖν δὲ ἀποκινδυνεύειν ᾠήθησαν δεῖν, post quae statim sequitur δεῖ δὴ κτλ. Omissum τι satis defendit sive Frohbergerus sive Gebauerus collato Theognide vs. 555.

Or. XII § 21: Trigintaviri πολλοὺς μὲν τῶν πολιτῶν εἰς τοὺς πολεμίους ἐξήλασαν, πολλοὺς δ' ἀδίκως ἀποκτείναντες ἀτάφους ἐποίησαν, πολλοὺς δ' ἐπιτίμους ὄντας ἀ τ ί μ ο υ ς τ ῆ ς π ό λ ε ω ς κατέστησαν. „Dubito de ἀτίμους τ. πόλεως κατέστησαν, nam τῆς πόλεως sane prorsus vacat." (Francken, C. L. p. 81.) Iam diu ante Marklandus τῆς πόλεως eiiciebat, cui obtemperaverunt editores praeter Scheibium et Cobetum omnes, quin Frohbergerus[2] ne scripsit quidem. Nemo tamen dixit unde venerint vel quae hic interpolandi adesset causa. Equidem deesse potius quaedam ratus sum sic supplenda: πολλοὺς δ' ἐπιτίμους ὄντας ἀτίμους <ἐ π ὶ β λ ά β ῃ> τ ῆ ς π ό λ ε ω ς κατέστησαν. Dictionis usitatissimae exempla congerere supervacaneum fere est; speciminis causa provoco ad orationis nostrae sectionem 48: πλασθέντα — — συγκείμενα ἐπὶ τῇ τῶν πολιτῶν βλάβῃ., et Aristophanis *Thesmophor*. 356 seqq.: ὁπόσαι δ' ἐξ|απατῶσιν παραβαίνουσί τε τοὺς | ὅρκους τοὺς νενομισμένους | κ ε ρ δ ῶ ν ο ὕ ν ε κ' ἐ π ὶ β λ ά β ῃ.

1) Minime otiose requiri δεῖν, patet vel ex Iustini loco (V, 9 § 6) quem attulit Gebauerus, quique casu in iisdem fere rebus atque Lysias hac oratione versatur. „Erat inter exules Thrasybulus, — — qui *audendum aliquid* pro patria et pro salute communi *etiam cum periculo* ratus, adunatis exulibus castellum Phylen Atticorum finium occupat." *Audendum ratus* dixit, non *audere*.

Or. XII § 27: *Καὶ μὴν οὐδὲ τοῦτο εἰκὸς αὐτῷ πιστεύειν — — ὡς αὐτῷ προσετάχθη. Οὐ γὰρ δήπου ἐν τοῖς μετοίκοις πίστιν παρ' αὐτοῦ ἐλάμβανον.* Quod hic corrigendum esse ante multos annos adnotaveram, totidem litteris nunc Franckenium relegens apud hunc perscriptum reperio (C. L. p. 83): *οὐ γάρ* <*ἄν*> *δήπου.* Sententia enim haec est: parum verisimile esse quod profert Eratosthenes, officium comprehendendorum inquilinorum a collegis *invito sibi* esse mandatum; *credibile enim non esse* ut res tam gravis *invito* iniungeretur, ut sic fidei eius pignus caperent scilicet. Quae interpres Germanus adfert quibus omissum *ἂν* defendat, argutiae sunt [1]). Exemplum dictionis *οὐ γὰρ ἂν δήπου* Franckenius unum dedit, Xenophontis *Cyrop.* III, 1 § 17: *πάθημα ἄρα τῆς ψυχῆς σὺ λέγεις εἶναι τὴν σωφροσύνην, — — οὐ μάθημα· οὐ γὰρ ἂν δήπου — — παραχρῆμα ἐξ ἄφρονος σώφρων ἄν τις γένοιτο.* Addo alterum ex ipso Lysia nostro loco vel similius: *οὐ γὰρ δήπου — — οἱ τριάκοντα — — ἂν αὐτοὺς ἀπέκτειναν, ἀλλ' οἶμαι πολὺ τοὐναντίον τούτου.* (Or. 13 § 51.)

Or. XII § 32: *χρῆν δέ σε, ὦ Ἐρατόσθενες, εἴπερ ἦσθα χρηστός, πολὺ μᾶλλον τοῖς μέλλουσιν ἀδίκως ἀποθανεῖσθαι μηνυτὴν γενέσθαι ἢ τοὺς ἀδίκως ἀπολουμένους συλλαμβάνειν.* „Vulgatam lectionem languere" —, etsi *ἀδίκως ἀπόλλυσθαι* per se optime Graecum et Lysiacum est (cfr. v. c. § 56), — nemo non Herwerdeno dabit, sed in procurando hoc quoque vitio critici in alia omnia abeunt. Velut Nauckius [*μηνυτὴν γενέσθαι ἢ τοὺς ἀδίκως ἀπολουμένους*] inducebat, ut *συλλαμβάνειν* hic esset, non „comprehendere" sed „opem ferre." At sic sententia nimis fit et gracilis et exilis. Marklando placebat *τοῖς μέλλουσιν δικαίως ἀποθανεῖσθαι μηνυτὴν γενέσθαι.* Sed ne dicam haud facile *μηνυτὴν* Atheniensibus *χρηστὸν* esse visum, si hoc voluisset orator *genetivum* posuisset, quod et res postulat et confirmat v. c. infra Or. XIV § 37: Alcibiades *ἃ ᾔδει τῶν ὑμετέρων κακῶς ἔχοντα, μηνυτὴς αὐτῶν τοῖς Λακεδαιμονίοις ἐγένετο.* De ceterorum conatibus

---

1) „*Οὐ γὰρ δήπου — — ἐλάμβανον* kurzer Ausdruck für *οὐ γὰρ δή που τοῦτό γ' ἔστιν εἰπεῖν, ὡς — ἐλ.*" (Frohb.-Gebauer.) Sed vel in hac circumlocutione *ἄν* abesse non potest, nisi quis, quoniam Kruegerus hoc affirmare perhibetur, credat *πίστιν ἐλάμβανον* Graecum esse pro „fidem erant tentaturi."

tacere praestat, ipse coniicio: *ἢ τοὺς ἀκρίτους ἀπολουμένους συλλαμβάνειν.* Hoc inprimis Eratostheni ab accusatore vitio dabatur, quod Polemarchum interfecerat non iniuste solum sed etiam indicta causa. Cfr. v. c. supra § 17 i. f. Passive quoque dici *ἄκριτος ἀπολωλέναι* per se iam consentaneum est, et ostendet i. a. Or. XXII § 2 i. f.: *οὐ δεῖν αὐτοὺς ἀκρίτους ἀπολωλέναι.*, et Or. XXVII § 8. Addo eandem prorsus oppositionem cerni Or. XXV § 26: *ἐνίων — — ἔπεισαν ὑμᾶς ἀκρίτων θάνατον καταψηΦίσασθαι, πολλῶν δὲ ἀδίκως δημεῦσαι τὰς οὐσίας.*

Or. XII § 35. Statuite exemplum, inquit, et civibus et exteris salutare futurum: *ὧν οἱ μὲν ὑμέτεροι ὄντες πολῖται μαθόντες ἀπίασιν ὅτι ἢ δίκην δώσουσιν ὧν ἂν ἐξαμάρτωσιν, ἢ πράξαντες — — ὧν ἐΦίενται τύραννοι τῆς πόλεως ἔσονται.* Ut sententia constet, oportet *πότερον δίκην δώσουσιν*, ut Hamakerus videt. At vero non hoc substituerim a palaeographica ratione parum commendabile, sed, expuncto vitioso fulcro *ὅτι*, scripserim: *μαθόντες ἀπίασιν εἰ δίκην δώσουσιν — — ἢ κτλ.*, notissimo sive usu sive abusu.

Or. XII § 38: *Οὐ γὰρ δὴ οὐδὲ τοῦτο αὐτῷ προσήκει ποιῆσαι, ὅπερ ἐν τῇδε τῇ πόλει εἰθισμένον ἐστί, πρὸς μὲν τὰ κατηγορημένα μηδὲν ἀπολογεῖσθαι, περὶ δὲ σΦῶν αὐτῶν ἕτερα λέγοντες ἐνίοτε ἐξαπατῶσιν.* Anacoluthon me non offendit, quin efficacissimum arbitror; sed „*ἐνίοτε*" mirum post *εἰθισμένον*" cum Herwerdeno arbitror. Fortasse orator dedit *ἑ<κάσ>τοτε.*

Or. XII § 53: *Ἐπειδὴ δὲ — — περὶ τῶν διαλλαγῶν οἱ λόγοι ἐγίγνοντο, πολλὰς ἑκάτεροι ἐλπίδας εἴχομεν πρὸς ἀλλήλους ἔσεσθαι, ὡς ἀμΦότεροι ἔδοξαν.* Ex omnibus coniecturis ad haec verba prolatis maxime satisfaciunt Geelii et Frohbergeri conamina: *πολλὰς ἑκάτεροι ἐλπίδας εἴχομεν <τὰ> πρὸς ἀλλήλους ἔσεσθαι, ὡς ἀμΦότεροι ἐδείξαμεν.* Quod Thalheimius, qui *τὰ* non adsciscit, ad *ἔσεσθαι* adnotat: „sc. *τὰς διαλλαγάς*", est hoc mirum sane ellipsis genus.

Or. XII § 55: *Τούτων τοίνυν Φείδων [ὁ τῶν τριάκοντα γενόμενος] καὶ Ἱπποκλῆς κτλ.* Hoc modo eliminandum emblema, non, ut Frohberger, Thalheim, et nunc Herwerdenus, [*ὁ τῶν τριά-*

κοντα]. Nam *γενόμενος* a genuinis et abesse potest et ad meum quidem sensum melius abest, *ὁ τῶν τριάκοντα* nude glossatores non facile ponunt.

Or. XII § 60: *Μισθωσάμενοι δὲ* (decemviri post trigintaviros exactos instituti) *πάντας ἀνθρώπους ἐπ' ὀλέθρῳ τῆς πόλεως, καὶ πόλεις ἐπάγοντες, καὶ τελευτῶντες Λακεδαιμονίους καὶ τῶν συμμάχων ὁπόσους ἐδύναντο πεῖσαι κτλ.* Nudum illud *καὶ πόλεις ἐπάγοντες* et exile est et pueriliter dictum, ut addendum aliquid esse appareat, de voce addenda discrepent critici. Plerique nunc, uno Thalheimio excepto, Fritzschianum et Cobetianum *πόλεις* <*ὅλας*> probant. Attamen hyperbole sic nascitur et nimia et parum rhetorice adhibita, — nam post eam frigent quae de Lacedaemoniis eorumque sociis adduntur, — et requiro quod sequenti *τελευτῶντες* opponatur. Quapropter videndum annon rectius fuerit: *καὶ πόλεις* <*ἄλλας τ'*> *ἐπάγοντες καὶ τελευτῶντες Λακεδαιμονίους κτλ.*

Or. XII § 68: *Ὑπέσχετο δ' εἰρήνην ποιήσειν μήτε ὅμηρα δοὺς μήτε τὰ τείχη καθελὼν μήτε τὰς ναῦς παραδούς· ταῦτα δὲ εἰπεῖν μὲν οὐδενὶ ἠθέλησεν, ἐκέλευσε δὲ αὐτῷ πιστεύειν.* Quorsum pertinet in his *ταῦτα*? Cum nemo facile dixerit, — nam quod Rauchensteinius nos ad § 14 ablegat, nemini satisfecit, opinor; pluralis enim ibi tam opportunus est quam hic absonus, — Hamakerus *τοῦτο* coniecit, *τἆλλα* Weidnerus, quod Hartmanno inprimis impense placuit. Ut defendant relegant nos ad Or. XIII § 9 (*οἴοιτο δὲ* (idem Theramenes) *καὶ ἄλλο τι ἀγαθὸν παρὰ Λακεδαιμονίων τῇ πόλει εὑρήσεσθαι.*), sed quae ibi apertissima sunt, quippe pluribus verbis expressa, hic admodum obscure designarentur per unum *τἆλλα*. Praeterea de ceteris illis commodis, quae Athenienses a Lacedaemoniis essent impetraturi scilicet, nullus hic sermo; omnia sunt in pacis eiusque honorificae futurae mentione. Quapropter Lysiam scripsisse arbitror, ne sic quidem accuratissime, *ταύτην δὲ εἰπεῖν μὲν οὐδενὶ ἠθέλησεν κτλ.*, per brachylogiam, ut sit *τίνα δὲ ταύτην*, vel *τίς δ' αὕτη ἡ εἰρήνη ἔσται.*

Or. XII § 71; *Καὶ τὸ τελευταῖον,* — — *οὐ πρότερον εἴασε* (Theramenes) *τὴν ἐκκλησίαν γενέσθαι, ἕως ὁ λεγόμενος ὑπ' ἐκεί-*

νου καιρὸς ἐπιμελῶς ὑπ' αὐτοῦ ἐτηρήθη. Ita X, haud dubie perverse, cum neque λεγόμενος neque ἐκείνου (quis enim? certe non Theramenes, de quo statim post ὑπ' αὐτοῦ) hic commodam habeant explicationem. Utrique malo medentur qui scribunt: ὁ ὡμολογημένος ὑπ' ἐκείνων καιρός, quorum ὡμολογημένος Westermannus proposuit, ἐκείνων iam Marklandus. Interpretantur: „der von den Lakedämoniern mit den Oligarchen und Theramenes vereinbarte Zeitpunkt." (Gebauer.) Sed nonne sic ἐν ἐκείνοις dictum oportebat? Aliam viam ostendit in Addendis idem Gebauerus, ut inverso modo scriberetur ὁ ὡμολογημένος ὑπὸ Λυσάνδρου καιρὸς et paulo post μετεπέμψατο μὲν τὰς μετ' ἐκείνου ναῦς ἐκ Σάμου, quod ad sententiam sane commodius esset, sed nullam habet a parte palaeographica probabilitatem. Mihi arridet quod simplicitate certe se commendat: ἕως ὁ <ἐκ-> λεγόμενος ὑπ' ἐκείνων (ab oligarchiae fautoribus) καιρὸς ἐπιμελῶς ὑπ' αὐτοῦ ἐτηρήθη.

Or. XII § 99: Ἀλλὰ γὰρ οὐ τὰ μέλλοντα ἔσεσθαι βούλομαι λέγειν, τὰ πραχθέντα ὑπὸ τούτων οὐ δυνάμενος εἰπεῖν. Dixerat tamen sat multa. Quapropter Herwerdenus, „flagitante sententia", et olim et nunc inseruit εἰπεῖν <ἅπαντα>, nec multum aliter Weidnerus <πάντ'> εἰπεῖν. In eandem sententiam ipse suspicor, fortasse probabilius: τὰ πραχθέντα ὑπὸ τούτων οὐ <πάνυ> δυνάμενος εἰπεῖν. Quid usitatius quam πάνυ adiunctum verbis dicendi? Et versamur hac orationis parte in lacunularum frequentia. Velut statim post: ὅμως δὲ τῆς ἐμῆς προθυμίας ἐλλέλειπται. Immo vero <οὐδὲν> ἐλλέλειπται, ut videt Canterus.

Haec habui ad *Eratostheneam* alteram quae conferrem, quae oratio prae reliquis in Palatino paullo emendatior tradita est. Cetera, ne *Mnemosynes* lectoribus molestus sim, in aliud tempus differo.

TACITEA.

SCRIPSIT

J. J. HARTMAN.

(*Continuantur ex pag.* 95.)

XIII.

Redeo nunc eo unde tota haec profecta est disputatio. Nihil unquam obstitisse demonstravimus quominus quisquam, qui ingenio memoria industria satis valeret, quam optimus evaderet historicus, legemque illam Nissenianam auctoribus ducibusque Woelfflinio Boissierio aliis eo amandavimus, ubi cum ceteris scrutis et doctae servantur ineptiae. Quae essent eius officia qui res gestas narraret nemo paulo cultior ignoravit unquam; Tacitus vero saepe probe se nota illa habere disertis declaravit verbis. Historiam qui narret ei omnes esse consulendos unde discere possit aliquid, non solum scriptores aetate maiores sed cunctos, qui rei narrandae aequales supparesve fuerint, vel rumorem aliquem late sparsum fideli tenuerint memoria; si illi inter se dissentiant accurate religioseque esse examinandum quid sit verisimile; cum sibi aliquam rei propositae informarit imaginem satis probabilem, ea illam esse exornandam oratione quae deceat maxime; postremo in toto negotio iram et studium procul esse habenda persuasum fuit Tacito, et cui non fuit persuasum, qui quidem in bonis artibus et in re literaria non plane esset hospes? Atque haec omnia in ipso opere fideliter observare nulla quemquam unquam vetuit lex, quae quidem extrinsecus esset allata, sed et Tacitum et ceteros omnes interdum com-

munis illa vetuit lex infirmitatis humanae. Equidem maximi Tacitum facio, summaque cum delectatione legi quae nuper ad defendendum eum contra iniquas criminationes conscripsit Boissierius [1]), neque infitior vix quemquam ante Tacitum tam strenue operam dedisse ut communia scriptorum atque adeo hominum vitaret vitia. Sed in una re a Boissierio mihi dissentiendum video: singula quaeque ego examinanda esse arbitror, et si qua res narrata aut ipsa incredibilis nobis videatur, aut Taciti narratio vitium crepet, confidenter id nobis esse pronuntiandum, et neque ipsius Taciti, quamvis magni eum faciamus, auctoritatem, neque Suetonii consensum, neque quidquam ex hoc genere tantam habere vim debere ut de singulis quid censeamus vereamur proloqui.

Iam vitia quaedam Taciti in praecedentibus hic illic notavimus. Vidimus eum modo (ut lepida hic utar inscriptione qua Naberus egregiam illam de Silii Messalinaeque nuptiis disputationem exornavit, Mnem. 1892 p. 410 sqq.) „fluctum in simpulo movisse", dum e nuptiis theatralibus veras nuptias, vel e doctorum iurisconsultorum disceptatione gravem senatus faceret deliberationem, vel denique causas privatas a causis publicis non satis accurate dirimeret; modo rem ita narrasse, ut quod in ea maximi fuerit momenti latuisse eum ultro appareat; modo locorum situm haud satis in promptu habuisse; modo alicui ita favisse ut quidquam ab illo crudeliter, quidquam stulte factum esse non agnosceret; modo in auctoribus legendis eos commisisse errores quos ne nobis quidem corrigere admodum sit difficile.

Nunc autem de eodem argumento ita disputare lubet ut magnus illorum numerus ad certa redigatur genera. Atque in hac re ipse Boissierius, quem, ut par est, et hic et semper honoris causa nomino, initium mihi praebebit.

Historicum nostrum legentes interdum *rhetorum agnoscimus discipulum* [2]). Nunquam tamen certius illum rhetorum discipulum deprehendimus quam cum duos Annalium locos, e libro XI alterum, alterum e libro XII, inter se comparamus.

XI. 1. „(Messalina) Valerium Asiaticum, bis consulem, fuisse

---

1) In „Revue d. deux Mondes de 15 Mai, 15 Iuillet, 1 Decembre 1901".

2) Ipsius Boissierii verba sunt: „l'élève des rhéteurs reparaît".

quondam adulterum eius (Poppaeae Sabinae) credidit; pariterque *hortis inhians*, quos ille a Lucullo coeptos insigni magnificentia extollebat, Suillium accusandis utrisque immittit."

XII, 52.. „At Claudius saevissima quaeque promere adigebatur eiusdem Agrippinae artibus, quae Statilium Taurum, opibus illustrem, *hortis eius inhians* pervertit accusante Tarquitio Prisco."

Pulcher, profecto, orationis flosculus est illud ‚hortis inhians', egregieque illo depingitur intemperies uxoris impotentis, quae cupidine accensa insontes perverterit. Sed, quamquam lubenter concedo pulchros hortos ex eo rerum esse genere, quas avarae crudelesque mulieres prae ceteris habere atque adeo per summum scelus obtinere nitantur, tamen, quia non de sola Messalina vel Agrippina, sed de utraque Claudii uxore hisce agitur locis, illud *hortis inhians* ne non tam ad accurate rem tradendam quam ad legentium animos ira et indignatione commovendos utrobique sit positum metuere incipio.

Hoc certum est eleganter terseque conformandi loci studium semel eo adduxisse Tacitum ut in considerandis rebus, quas paulo ante narraverat, apertum committeret errorem.

H. IV, 33. Civilis cum parte copiarum improvisum facit impetum in Voculae castra; iamque ibi legiones ipsas sternere incipiunt cum subito fortuna pugnae mutatur:

„Vasconum lectae a Galba cohortes ac tum accitae dum castris propinquant, audito proeliantium clamore intentos hostis a tergo invadunt latioremque quam pro numero terrorem faciunt, aliis a Novaesio, aliis a Mogontiaco universas copias advenisse credentibus. Is error Romanis addit animos, et dum alienis viribus confidunt, suas recepere. Fortissimus quisque e Batavis, quantum peditum erat, trucidantur: eques evasit cum signis captivisque, quos prima acie corripuerant. Caesorum eo die in partibus nostris maior numerus, set imbellior; e Germanis ipsa robora. *Dux uterque pari culpa meritus adversa, prosperis defuere.*"

Narrationem claudit sententia venustissima, sed cuius altera tantum pars rebus ipsis et veritati respondet, altera est falsissima. Quid enim? In utroque duce *culpa* fuit, eaque admodum gravis: Voculae negligentia factum est ut Civilis Batavique „improvisi castra involare" possent; Civilis sternendis, quos ante oculos habebat, hostibus nimis intentus, quid a tergo

fieret non animadvertebat, neque ergo prohibere potuit quominus suorum magna pars trucidaretur. Igitur in utroque duce non solum *culpa* fuit sed etiam *par culpa,* summae nempe negligentiae. Sed illud „prosperis deesse" in unum Voculam convenit. Nam Civilis quidem, quamdiu res prospere suis cedebat, minime defuit: immo nisi „repente novo auxilio fortuna pugnae" mutata esset, ipsas legiones Romanorum occidione occidisset. Quid enim est „prosperis deesse"? Ut opinor: victoria sua non abuti, sed socordia mollitieque hostibus occasionem praebere subtrahendi sese periculo. Hoc Vocula commisit; etenim: „eques (Batavorum) evasit cum signis captivisque, quos prima acie corripuerant"; magnopere ergo reprehendenda eius negligentia, si verum est, quod tota narratione significat Tacitus, penes Voculam fuisse etiam captivos illos signaque recuperare. Batavorum vero ducem eadem complecti vituperatione absurdum videtur.

Laudatur saepe Taciti „psychologia": pectoris humani recessus, quamvis abditos, nulli magis quam illi fuisse notos communis est quaedam hominum opinio. Neque ego nego admodum multas ex eius libris afferri posse sententias, quibus secretae hominum cogitationes, causaeque remotissimae, quae interdum ad agendum impellant homines, optime describantur. Sed plerumque ea arte utitur ad eorum ingenia et facta depingenda, qui morum pravitate animique vitiis innotuerunt. Et sive ipse vitae usus severum eum acerbumque reddidit censorem, sive scribendi genus, quo semel uti coepit, eum impulit ut semper obscurioribus uteretur coloribus semperque tristiores legentibus proponeret tabulas, indulsisse eum pessima quaeque credendi studio nemo iure infitiabitur. Insignia quaedam modo protuli exempla, sed nescio an omnibus sit disertius illud quod ante quatuor proposui annos (Mnem. v. 26 p. 314 sqq.). De Othone Poppaea Nerone primum Tacitus (Hist. I, 13) eadem fere narravit quae Suetonius, Dio, Plutarchus, estque ea narratio eiusmodi ut praeter summam levitatem nihil in iis possis reprehendere. At aliquot annis postea (Ann. XIII, 46) eosdem illos ita depingit, ut abiectissimi fiant mortalium, quos nemo non indignabundus aversetur. Verum accurate locum illum aspicienti apparet ibi quoque antea leniorem, mitiorem, certe simpliciorem

scriptam fuisse narrationem, posteaque illam deletam et in eius sedem diriorem istam atrociorem intricatiorem insertam, sed ita ut quae statim sequuntur haudquaquam cum ea cohaereant. Nam narrationi, quam Hist. I, 13 habemus, apte adiiceretur: „hactenus Nero flagitiis et sceleribus velamenta quaesivit"; cum narratione, quae nunc A. XIII, 46 legitur, eadem verba coniungi nullo modo possunt. Apparet ergo alteram narrationem, quia tanto peiores exhiberet homines, Tacito adeo placuisse ut illi vix cognitae statim priorem cedere iuberet, de huius partis oeconomia non sollicitus sed de „psychologia" etiam, si fieri potest, minus.

Sat gravis, ut opinor, hic error est; graviorem notabo, quo non singulorum hominum, sed totarum civitatum „psychologia" ludibrio habetur. A. VI, 42 de Artabano, Parthorum rege, haec narrantur:

„Plebem primoribus tradidit *ex suo usu*: nam populi imperium iuxta libertatem, paucorum dominatio regiae libidini propior est."

Itane vero? *Ex suo usu* i. e. ut ipse tutius securiusque regnaret Artabanus plebis potentiam fregit et optimatibus rempublicam tradidit? Quis unquam talia docuit? Nonne tota historia testatur nullam esse certiorem viam, qua ad tyrannidem perveniatur, quam nimiam plebis potentiam, non esse alias res tam inter se inimicas quam regnum et aristocratiam, et malos reges in nullos alios cives tam saevire quam in homines summo loco natos? Ignorabatne ergo Tacitus, quod nunc ne pueris quidem ignotum est, dummodo Ovidii narratiunculam de Tarquinii praecepto necatisque Gabiorum principibus legerint? Certe hoc loco rei tam certae tamque usu firmatae immemor videtur. Non enim facile mihi persuadebitur *ad solos Parthos* verba allata pertinere. Hoc si voluisset Tacitus, disertis declarasset verbis hac in re Parthici regni conditionem plane ceterorum populorum regnorumque naturae fuisse oppositam. Nunc vero ita loquitur ut eum de omnibus, quae sunt atque fuerunt, civitatibus cogitare sit perspicuum.

Est et alius locus omni disciplinae politicae contrarius, qui vitiosus quidem traditus est nequedum in integrum restitutus videtur (v. XXX p. 390), sed quocunque modo eum emendamus, remanet vitium quod nunc notabo. H. II, 6. Muciani

Vespasianique milites cognito primum Othonem, deinde Vitellium per scelus imperium rapuisse, vehementer indignantur, fremunt, vires suas circumspiciunt. Sequitur c. 7:

„Non fallebat duces impetus militum, sed bellantibus aliis placuit expectari. Bellum cum In victores victosque nunquam solida fide coalescere; nec referre, Vitellium an Othonem superstitem fortuna faceret".

In *cum In* latere casum aliquem vel substantivi *civis* vel adiectivi *civilis* multi viderunt; ergo propositae sunt lectiones: *belli civilis*, *bello civium*, *bellorum civilium*, quae omnes eandem praebent sententiam. Sed ipsa illa sententia num vera est? Immo falsissima, et refutat eam ipsa omnium populorum historia. *Bellorumne civilium* victores et victi nunquam solida fide coalescunt? Immo vero exteri quoque, a fortiori populo vi armisque subacti, cum illo, saepe post multa saecula, sed tandem tamen, tam firmiter coalescunt ut discerni iam vix possint. Et quod ad bella civilia pertinet, num imperante Augusto adversarii eius esse perstiterunt, qui quondam cum Bruto et Cassio fecerant? Immo multi eorum amicissimi eius facti erant; omnes gaudebant tandem aliquando res bene esse compositas et praesenti reipublicae statu laetabantur: de Bruto Cassioque οὐδεὶς λόγος. Multo minus sub finem Augusti quemquam superfuisse credo qui Antonium desideraret. Ergone Vespasiani tempore quidam cives internecivum inter se odium fovebant memores alteros olim inter Vitellianos fuisse, alteros favisse Othoni? Cui hoc persuadebitur?

Deinde Tacitus rerum quibus ipse, sive in senatu sive alibi, interfuit, adeo memor est semper, ut nonnumquam de priori tempore scribens sibi aetatem Domitiani narrare videatur. Quod ut exemplis probem, res paulo altius mihi est repetenda.

Agricolam quo consilio scripserit Tacitus nondum satis, ut opinor, inter viros doctos constat, neque ego quaestionem, olim saepe agitatam, nunc redintegrabo. Unum hoc dico, non simplex illud consilium fuisse, sed et alia eo libello spectasse Tacitum et hoc ut *socerum defendendo semet ipsum defenderet.* Etenim postquam „rediit animus" civibus Romanis, Nerva Traianoque libertatem et principatum miscentibus, commune hominum odium se convertit in eos, qui apud saevum tyrannum Domitianum

gratia potentiaque floruerant. Quam rem licet et alii scriptores haud uno loco doceant, nihil tamen est quod eam in clariore ponat luce quam epistola Plinii I, 5 de Aquilio Regulo, ne nunc iniuriarum calumniarumque suarum poenas det sollicito. Sed non delatores tantum et omnes, qui Domitiano regnante potentiam suam crudeliter exercuerant, in magno tunc versabantur periculo; illi quoque in invidiam adducebantur, qui aut a Domitiano altiorem aliquem in republica locum acceperant, aut etiam salvi funestam illam multis dominationem evaserant. In eorum numero et Agricola fuit, qui licet tyrannus ei proconsulatum, quem speraverat, inviderit, tamen per decem annos privatus et tutus ab illo vixit. Neque ipse negare Tacitus potest suam dignitatem a Domitiano longius provectam (H. I, 2). Quid quod per aliquot annos in senatum venit cum saevissima ibi fierent consulta, Domitiano vultus singulorum notante, et tantum abfuit ut illi turpitudini obsisteret, ut postea cum gemitu lamentisque fateretur: „nostrae duxere Helvidium in carcerem manus, nos innocenti sanguine Senecio perfudit" (Agr. 45) [1]). Et alia ergo, de Agricola narrans, sed hoc fortasse praecipue demonstrare studet: „posse etiam sub malis principibus magnos viros esse, obsequiumque ac modestiam, si industria ac vigor adsint, eorum laudes excedere, qui plerique per abrupta, sed in nullum rei publicae usum *ambitiosa* morte inclaruerunt" (Agr. 42). Laudantur hic qui sub Domitiano *modesti* fuerunt et in *obsequio* perstiterunt, iisque opponuntur atque satis severe perstringuntur „qui in nullum reipublicae usum ambitiosa morte inclaruerunt". Qui sunt illi? Philosophi in curia stoici, qui quidvis perpeti maluerunt quam a recta conscientia vel transversum unguem recederent, atque ergo Domitiani saevitiam summa cum libertate notarunt. Non potest non admirari viros illos magnos Tacitus, et tamen de eorum laudibus quam plurimum detrahere studet: sentit enim, si illos nimis suspiciant aequales sui, periculum esse ne ipse cum socero suo, quique praeterea fuerint modesti cautique, vulgo contemnantur despicianturque. Hinc illa in illius sectae homines mordacitas

---

1) Praeclare hac de re egit Boissierius in iis commentationibus, quas modo laudabam.

admirationi iuncta. Quod philosophos ex urbe expulit Domitianus tamquam gravissimum tyranni in totam humanitatem proponitur peccatum (Agr. 2), et tamen eosdem illos non minus bonos philosophos et prudentiores homines futuros fuisse, si silere potuissent, ubi certa adesset libere loquentibus pernicies, identidem demonstrare conatur ... frustra, ut ego censeo. Hinc fit ut revera genio indulgere videatur cum eorum unum ludibrio habere possit Musonium Rufum, de quo in Historiis locus est, qui facetus videri posset, nisi tantum inesset acerbitatis (III, 81):

„Miscuerat se legatis" (quos ipse senatus ad Antonii Primi milites miserat concordiam pacemque suasuros) „Musonius Rufus, equestris ordinis, studium philosophiae et placita Stoicorum aemulatus, coeptabatque permixtus manipulis bona pacis ac belli discrimina disserens armatos monere. Id plerisque ludibrio, pluribus taedio; nec deerant, qui propellerent proculcarentque, ni admonitu modestissimi cuiusque et aliis minitantibus omisisset intempestivam sapientiam."

Nam Musonius Rufus, licet dirissimum illud Domitiani tempus fortasse non viderit, ergoque Tacito Agricolae aliisque modestis cautisque hominibus certamen cum illo non sit, tamen communi in Stoicos invidia comprehenditur. Quid quod ne de Thrasea quidem et Seneca aliisque Neronis victimis loqui potest Tacitus, quin eorum laudibus admisceat amari aliquid. Nonne de Domitiani temporibus cogitat cum Thraseam dicit „sibi causam periculi fecisse, ceteris libertatis initium non praebuisse" (A. XIV, 12)? Et tamen quid tum fecerat Thrasea? Locus est paulo obscurior, fortasse corruptus, hoc tamen elucet obstitisse Thraseam senatoribus Neroni abiectissimum in modum adulantibus.

Et ne putemus Tacitum illud consilium suam socerique prudentiam modestiamque, prae „Stoicorum istorum intempestiva sapientia" extollendi omittere, cum de Tiberii scribit tempore, haec consideremus verba ex IV° libro Annalium c. 20:

„Hunc ego Lepidum temporibus illis gravem et sapientem virum fuisse comperior, nam pleraque ab saevis adulationibus aliorum in melius flexit. Neque tamen temperamenti egebat, cum aequabili auctoritate et gratia aput Tiberium viguerit. Unde dubitare cogor, fato et sorte nascendi, ut cetera, ita

principum inclinatio in hos, offensio in illos, an sit aliquid in nostris consiliis liceatque inter abruptam contumaciam et deforme obsequium pergere iter ambitione ac periculis vacuum."

Unquamne duos locos, diverso tempore scriptos, tam inter se cognatos vidisti quam hunc de via media tutissima illumque ex Agricola de magnis viris, qui etiam sub malis principibus tuti fuerint? Et nonne utrobique, tamquam in transitu, perstringuntur „insani" illi, qui tota sua vita non tam quid esset cautissimum maximeque periculis vacuum, sed quid virtus officiumque suum postularet rogaverint? Laetus se aequalem aliquem Tiberio invenisse Agricolam, ea occasione utitur dilectam illam sibi proferendi reprehensionem eorum virorum, de quibus cogitare non potest quin comparationem vereatur. Fueritne Tiberio imperante eadem Stoicis virtutis suae ostentandae occasio quae sub Domitiano, parum curat, vel potius talem sua narratione Tiberii principatum fingit ut locus sit ét cautis hominibus summum vitae periculum mira quadam vitantibus prudentia ét „abruptae contumaciae".

Boissierius in egregiis illis, quas proximo anno publici iuris fecit, de Tacito disputationibus et alia multa profert dignissima quae accurate perpendamus et hoc: „Domitianus neque fuit fatuus ut Caligula, neque hebes ut Claudius; multo magis Tiberii similis est." Non miramur viro, qui in Tacito totus sit, ita videri, nam strenue operam dat Tacitus ut talem nobis Tiberium animo informemus. Strenue operam dat, aio; non enim imprudenti Tacito, cum de Domitiani cogitat tyrannide, Tiberii principatus in mentem venit; omnibus modis efficere studet ut illi principes quam maxime inter se fiant similes. Ipse hoc disertis verbis declarat A. IV, 32. In arto sibi esse et inglorium laborem ait; non posse suos libros cum eorum comparari historiis, qui de libera scripserint republica: tunc omnia fuisse magna, gloriosa, excelsa; amissa libertate vix quidquam esse actum quod non memoratu leve videri debeat. Tum, postquam in universum exposuit quid intersit inter populare imperium et unius viri dominationem, sic pergit:

„Igitur ut olim plebe valida, vel cum patres pollerent, noscenda vulgi natura, et quibus modis temperanter haberetur, senatusque et optimatium ingenia qui maxime perdidicerant,

callidi temporum et sapientes habebantur, sic converso statu, neque alia republica, quam si unus imperitet, *haec conquiri tradique in rem fuerit, quia pauci prudentia honesta ab deterioribus, utilia ab noxiis discernunt, plures aliorum eventis docentur.*"

Paulo diligentius verba notata inspiciamus, quanti sint momenti ad Taciti consilium intelligendum apparebit. Nam Boissierius nuperrime (Revue d. deux Mondes 15 Mars 1902 p. 345) de iis disserens non satis accurate veram eorum vim explorasse videtur.

Nisi adiectivum *honesta* esset additum, utcunque credere possemus hic *in universum* mentis humanae notari infirmitatem. Nam quid prudens sit, quid deterius (i. e. imprudens), quid utile, quid noxium *in republica*, plerosque fugit, quamquam semper tamen pauci pluresve fuerunt, qui in hac re ceteris civibus plus callerent. Sed quando factum est ut plures quam ullo alio tempore huius rei inscii essent? Nempe imperante Domitiano: tum enim stupor quidam et torpor omnium invasit animos, isque (id quod ad nostrum locum illustrandum unice veram affert lucem) simul Romanorum mentes adeo hebetavit ut quid honestum esset, quid turpe et ignominiosum aut nescirent aut non sentirent et curare negligerent. Etenim tum „nostrae (i. e. senatorum) duxere Helvidium in carcerem manus, nos Maurici Rusticique visus(?), nos innocenti sanguine Senecio perfudit", ut ipse declarat Tacitus (Agr. 45), quae verba quam contineant confessionem ét proximo anno egregie Boissierius exposuit, et eiusdem diarii eo fasciculo, quem modo laudabam, si fieri potest, etiam luculentius. Ergo crudelis illa Domitiani tyrannis plerisque ademit non prudentiam tantum civilem et politicam, ad quam semper pauci tantum pervenire solent, sed etiam virtutem et dignitatem civilem, cuius vel in libera republica vel sub domino aequiore et leniore admodum pauci sunt expertes. Hos omnes nunc meliora edocebit Tacitus; Domitiani qualis esset dominatio aequales recte perspicere et sentire prae torpore non potuerunt; hoc damnum Tacitus compensabit accurate Tiberii facinora enarrando. Tiberii ergo tempus illo narrante alterum Domitiani tempus fiet, Tiberii facta Domitiani atrocitatem explicabunt illustrabuntque. Et miremur etiam, qui

hac aetate Tacitum accurate legerit, ei tam similes inter se Domitianum et Tiberium videri?

Taciti, de imperatoribus e gentibus Iulia Claudiaque iudicium ferentis quae sit „fides historica", dudum multi disputarunt et acris fuit de hac re inter viros doctos contentio. In eo autem totam consistere causam ut quaeratur de *Tiberio* utrum aequus an cupidus iudex fuerit Tacitus, semper omnes intellexerunt et nuperrime disertis verbis pronuntiavit Boissierius. Recte ergo Karstenus nostras, cum in hanc rem inquireret, ea praesertim collegit quae de Tiberio a Tacito parum vere narrata viderentur. Cuius libellus („de fide Taciti in sex prioribus Annalium libris"), ab adolescente conscriptus, multa habet acutissime prudentissimeque observata, paucissima vero, ut ego opinor, quorum nunc virum, insigni laude conspicuum, pudeat poeniteatve. Sed, quod plerumque nostratium lucubrationibus accidit, id Karsteni quoque libello evenisse videtur: nemo iam illum respicit. Felix quod non — nam id quoque saepe fieri videmus, cum nostrae gentis aliquis ea in medium protulit, quae neque in dubium vocari possint et maximam habeant utilitatem — post eum aliquis exstitit, qui plane idem doceret ..... et posthac tamquam qui *primus* illud docuisset vulgo a viris doctis citaretur. De fide ergo Taciti scribitur disputaturque, tamquam si nullus unquam Karstenus vixisset. Quae res cum mihi semper indignissima visa sit, ad idem delapsus argumentum lubentissime hac utor occasione eius laudandi viri, qui ante multos annos diligentissime doctissimeque illud tractavit.

Dicebam autem cum aliis rebus hoc quoque (et fortasse „hoc praesertim" dicendum erat) obstitisse quominus aequus esset de Tiberio iudex Tacitus, quod de Tiberio scribens Domitianum ante oculos haberet, et sibi iam ab initio persuasisset parum interesse utrum aliquis de Tiberii an de Domitiani imperio edoceretur: utriusque enim imperatoris eandem fuisse pravitatem. Nunc singulos quosdam consideremus locos, quibus iniquum aliquod de Tiberio contineatur iudicium. Pauca, sat scio, proferam, quae non a Karsteno dicta sunt, sed fortasse quaedam, ad hanc spectata lucem, melius apparebunt.

A. I, 73. De novo criminum genere, quod tum primum exstiterit, haec narrantur:

„Falanio obiciebat accusator, quod inter cultores Augusti, qui per omnes domos in modum collegiorum habebantur, Cassium quendam mimum corpore infamem adscivisset, quodque venditis hortis statuam Augusti simul mancipasset. Rubrio crimini dabatur violatum periurio numen Augusti."

Vides quod sit novum illud genus; famosum illud *maiestatis* crimen tunc in rempublicam introducere quidam conati sunt, quod postea tot insontes, nobiles atque ignobiles pessumdedit. Quid vero Tiberius, cognita nova adulatione, qua callidi homines quaestum sibi instituere conati sunt? Scripsit consulibus:

„Non ideo decretum patri suo caelum, ut in perniciem civium is honor verteretur. Cassium histrionem solitum inter alios eiusdem artis interesse ludis, quos mater sua in memoriam Augusti sacrasset; nec contra religiones fieri, quod effigies eius, ut alia numinum simulacra, venditionibus hortorum et domuum accedant. Iusiurandum perinde aestimandum, quam si Iovem fefellisset: deorum iniurias dis curae."

Potuitne quidquam vel optimo imperatore dignius responderi, quidquam sapientius, clementius, mitius, quidquam constantius adversus illos omnium imperantium veros inimicos, qui eos abiectis adulationibus, dum attollere videntur, ultro in praeceps rapiunt? Quodsi tota haec epistola tantummodo documento esset, quanta Tiberii vixdum imperium adepti fuisset prudentia, quamque sagaciter quid sibi vitandum esset perspexisset, tamen vel hoc nomine magnopere esset laudanda. Quid vero Tacitus? Si haec praemisisset: hoc narrationis suae esse consilium

„ut quibus initiis gravissimum exitium irrepserit, dein repressum sit, postremo arserit cunctaque corripuerit noscatur"

aptissimo eam exornasset prooemio. Nunc vero non haec sola scripsit, sed post *initiis* inseruit etiam *quanta Tiberii arte*, et sic primum ipse sibi obloquitur, nam nullo modo verba *repressum sit* et *quanta Tiberii arte* inter se conciliari possunt: *repressit* haud dubie in praesentia exitiabile illud malum Tiberius, quod non *artis* (i. e. fraudis atque fallaciae) est, sed egregiae prudentiae magnum a republica avertentis periculum. Deinde cupidissimum se adversus Tiberium praebet, qui ex egregio Tiberii responso suspicionem petat simulationis tam perfidae tam abominandae ut vix in quemquam mortalium convenire videatur.

Ain vero! Sicine respondendo atque sic repellendo eo, qui nova crudelitate commaculare rempublicam primus est conatus, hoc spectavit Tiberius ut ad ipsam illam calamitatem viam muniret? Ne de Domitiano quidem si quis talia traderet, fidem ei haberemus. Hoc certum est *Domitiani* „naturam obscuram" (Agr. 42) Tacito ante oculos obversatam esse, cum de Tiberio tam incredibilia sibi fingeret.

Ann. I, 76. „Eodem anno continuis imbribus auctus Tiberis plana urbis stagnaverat; relabentem secuta est aedificiorum et hominum strages. Igitur censuit Asinius Gallus, ut libri Sibyllini adirentur. Rennuit Tiberius .... sed remedium coërcendi fluminis Ateio Capitoni et L. Arruntio mandatum."

Vides quid intersit inter hominem ineptum fatuumque et prudentissimum mortalium imperatorem. Quodsi et ipse suspiciones movere vellem, easque minime de nihilo fictas, coniicere possem non tam stulta infirmitate motum illud de libris Sibyllinis censuisse Gallum, sed sperantem fore ut ibi legeretur aliquid, quod rerum mutationem atque ipsi imperium promitteret. Scimus enim eum Augusto visum esse „avidum (imperii) et minorem" (A. I, 13), scimus quoque (e Servio ad Virg. Ecl. 4) *ab illo* fabulam sparsam, qua de *Pollionis* consulis filio summa quaeque, tamquam de futuro imperii capite, vaticinatum esse Virgilium quidam crediderunt (cf. Boissier la Religion Romaine vol. I). Quae si non vana suspicio est, non solum ideo Tiberium admiramur, quod ineptae de libris Sibyllinis inspiciendis sententiae prudens opposuerit consilium totius negotii sagacibus peritisque mandandi viris, sed magis etiam hanc ob causam, quod stolidum aemulum, quamvis eius perspiceret artificia, rebus potius quam verbis refutarit. Certe nihil hic commisit Tiberius quod vel levissima dignum esset vituperatione. Et tamen Tacitus, eo loco, quem reliqui vacuum, quid posuit? Nempe *perinde divina humanaque obtegens*, quae verba vix interpretationem admittunt ullam: quis enim pro certo statuere possit quae sit eorum sententia? Unum hoc videmus hic quoque se Tacito abstrusam arcanique appetentem Domitiani obtulisse indolem — si usquam intempestive, hic profecto. Nam de Tiberio quae hic narrantur, omnia sunt quam apertissima simplicissimaque.

Sed omnino nusquam magis studio omnia, quae Tiberius

fecerit .... aut non fecerit, in deterius detorquendi indulget Tacitus quam hoc capite. *Non fecerit* aio, nam ne quae a Tiberio neglecta, omissa, spreta quidem sunt turpissima carere suspicione Tacitus patitur, licet facillimum sit honestissimam afferre causam. Videamus modo quae porro narrantur eodem capite:

„Edendis gladiatoribus, quos Germanici fratris ac suo nomine obtulerat, Drusus praesedit, quamquam vili sanguine nimis gaudens; quod in vulgus formidolosum et pater arguisse dicebatur."

Hactenus omnia de Tiberio satis honorifica, dicitur enim filii crudelitatem identidem vituperasse. Ergo cum deinceps legimus:

„Cur abstinuerit spectaculo ipse varie tradebant [1])"

clamare in promptu est: „at, o bone, nobis nil opus istis *varie trahentibus* vel *tradentibus*: ipse enim nobis causam suppeditas idoneam: si filii crudelitatem vituperare solebat Tiberius, haud dubie nobis inde efficere licet ipsum eiusmodi spectacula in deliciis non habuisse, et quamquam aequi fuerat scriptoris hanc quoque causam disertis proferre verbis, *tuum* tamen „silentium" molestias nobis non exhibet, quia tam facilem nobis coniectandi reddidisti rationem. Audiamus tamen quae ab auctoribus tuis proferantur: „alii taedio coetus". Idonea profecto causa, quaeque, licet parum sit honorifica, nulla tamen Tiberium afficit contumelia. „Quidam tristitia ingenii et metu comparationis, quia Augustus comiter interfuisset." Hoc quoque humanum est, neque vitio vertere alicui solemus si pro re nata vultum mutare non potest. Quid quod semel de Tiberio clementius iudicare paratis ultro facultatem praebes e verbis tuis, quamvis malevolis, efficere a sanguine et saevitia tunc certe Tiberium abhorruisse. Quod vero haec quoque refers: „ad ostentandam sae-

---

1) Sic enim legendum censeo pro *varie trahebant*. Nam saepe quidem verbo *trahendi* additur aliquod substantivum, quod reprehensionis vim habeat, praemissa praepositione *ad* vel *in* c. accusativo, ad significandum aliquam rem improbari, e. c.

A. I, 62, 3 cuncta Germanici *in deterius trahenti*

III, 22, 6 quidam *ad saevitiam trahebant*

IV, 64, 1 fortuita *ad culpam trahentes*

H. II, 20, 1 ornatum ipsius *in superbiam trahebant.*

Ideone etiam *varie trahere* licebit dicere atque inde suspendere sententiam interrogativam? Non opinor. Sed res nobis est cum iis rebus quas fama *tradebat* et rumor hominum.

vitiam movendasque populi offensiones concessam filio materiem" bilem moves, licet haec praemiseris vocabula: „non crediderim". Subiicis enim: „quamquam id quoque dictum est"; his vocabulis totum claudis locum, atque sic in legentium animis τὸ κέντρον ἐγκαταλείπεις. Cum causae idoneae, simplices, verisimiles aliae prolatae, aliae indicatae sunt, eiusmodi etiam addere suspiciones, longe arcessitas, aperta cum praecedentibus fronte pugnantes, ab ipsa abhorrentes humana indole, non gravis atque veracis est historici sed maledicae mulierculae. En quo te ducat istud Tiberii cum Domitiano conferendi, vel potius confundendi, studium!

Ann. II, 38. Marcus Hortalus, oratoris Hortensii nepos, atque omnino nepos (agnoscimus enim ex tota narratione hominem nequam, qui inepta luxuria patrimonium dilapidarit), quamquam semel iam insigni liberalitate Augusti adiutus est, postquam ingentem quoque illam pecuniam (decies fuerat sestertium) insanis profudit sumptibus, iterum petere ut sibi ex aerario subveniatur non veretur; lacrimosam ad senatum habet orationem et τὰ παιδάρια ἀνέλκει. Respondet homini Tiberius oratione plena prudentiae, plena dignitatis, in qua omnia sunt egregia, haec tamen vel praestantissima:

„Non preces sunt istud, sed efflagitatio, intempestiva quidem et improvisa, cum aliis de rebus convenerint patres, consurgere et numero atque aetate liberum suorum urgere modestiam senatus, eandem vim in me transmittere ac velut perfringere aerarium, quod si ambitione exhauserimus, per scelus explendum erit. Languescet alioqui industria; intendetur socordia, si nullus (an *nulli*?) ex se metus aut spes; et securi omnes aliena subsidia expectabunt, sibi ignavi, nobis graves."

Quis unquam princeps melius obstitit indignorum precibus impudentibus, quis eos redarguit oratione pro se honestiore, pro republica utiliore? Quid ergo attinebat acerbam hanc praemittere interpretationem:

„Inclinatio senatus incitamentum Tiberio fuit, quo promptius adversaretur, his verbis usus"? Habet profecto ipsa oratio, quo se defendat commendetque; sed si verum esset quod infesto Tacitus fingit animo, si Tiberius ideo Hortali precibus adversatus esset, *quia* intelligebat favere ei senatum, nonne haec

quoque eius prudentia vehementer esset laudanda? Nam cur Hortalo faverent plerique senatores sollerter perspiciebat, nempe ut ipsi quoque idem haberent egestatis subsidium; pro aerario ergo pugnavit fortiter, certamque ab eo avertit perniciem nullorum veritus iram invidiamque. Quid attinebat hoc eum condemnare iudicio non magis malevolo quam falso:

„Haec atque talia, quamquam cum adsensu audita ab iis, quibus omnia principum, *honesta atque inhonesta*, laudare mos est, plures per silentium aut occultum murmur excepere"?

Cur *inhonestis* adnumeratur praeclara Tiberii oratio, aut certe in medio relinquitur utrum ad inhonesta potius an ad honesta sit referenda? Cum praesertim etiam commemorandum sit egregium Tiberii factum, quo luce clarius demonstravit non suum sed reipublicae commodum unice cordi sibi esse: etenim ex sua arca Hortensii filiis ducena adnumeravit sestertia, atque (nam hoc etiam gravius) reticere non possit scriptor postea apparuisse omni auxilio indignum esse Hortalum. Nam quod illam rem his exornat verbis Tacitus:

„Neque miseratus est posthac Tiberius, quamvis domus Hortensii pudendam ad inopiam delaberetur"

quid esset in iniquitate summum declaravit. An boni principis est tam diu nobilium hominum levitati et vanitati opem ferre, donec aut aerarium sit exhaustum aut ipse pudendam ad inopiam delapsus"?

II, 84. Nihil a Tiberio dici potuisse, quamvis esset innocuum, quin acerbissimum inveniret censorem Tacitum, hic locus vel praecipue documento est:

„Ceterum recenti adhuc maestitia (sc. ob mortem Germanici) soror Germanici Livia, nupta Druso, duos virilis sexus simul enixa est".

Quem non de plebe avum eiusmodi res insigni afficiat gaudio? Ipse Tacitus testatur illud „rarum laetumque etiam modicis penatibus" fuisse. Nihil ergo est cur Tiberii ob eandem rem miremur laetitiam. Qui si de ea ad senatum paulo liberius, quin etiam paulo insolentius, locutus est, quis tam iniquus ut statim iactationem et non ferendam superbiam odoretur? Nonne proloqui ei licebat: „nulli ante Romanorum eiusdem fastigii viro geminam stirpem editam"? Praesertim, si verum erat illud:

id autem ipse Tacitus verbis modo allatis testatur. Quid ergo attinebat odiosa ista praemittere verba: „tanto gaudio principem affecit, ut non temperaverit, quin iactaret"? Quae et ipsa inter se certant: nam si illam Tiberii orationem *insolitum gaudium* provocavit, nullus iam *intemperantiae* et *iactationis* relinquitur crimini locus. Cur denique mordacia ista annectuntur: „nam cuncta, etiam fortuita, ad gloriam vertebat"? In bono principe facile eiusmodi ferimus dicta; malum aliquem fuisse principem ex illis efficere nolumus. Sed hanc iniquitatem non ex studio illo Tiberii cum Domitiano conferendi natam esse, verum ex alio eam manasse fonte testatur capitis finis:

„Sed populo tali in tempore id quoque dolorem tulit, tamquam auctus liberis Drusus domum Germanici magis urgeret." Cf. Karstenus p. 92 sqq. de Drusi, Tiberii filii, et Germanici Agrippinaeque factionibus prudentissime disputans.

A. II, 88. „Reperio aput scriptores [1]) eorundem temporum Adgandestrii principis Chattorum lectas in senatu litteras, quibus mortem Arminii promittebat, si patrandae neci venenum mitteretur, responsumque esse non fraude neque occultis, sed palam et armatum populum Romanum hostes suos ulcisci. Qua gloria aequabat se Tiberius priscis imperatoribus, qui venenum in Pyrrhum regem vetuerant prodiderantque."

Nisi certum stetisset Tacito consilium ex omnibus rebus, etiam absurdissimis, invidiam in Tiberium conflandi, prudentius hic egisset, totamque rem in dubium vocasset. Est enim admodum insulsa ineptaque. An si princeps Chattorum illo modo Populo Romano navare operam eiusque inire gratiam cupiebat, nullane alia ad Arminium patebat via? Nonne, etiam si veneno tollere eum conaretur, ministris opus erat, qui sine suspicione illud ei porrigere possent? Hi autem in ipsa Arminii erant quaerendi familia, ibique facillime inveniebantur, nam, ne duabus quidem

1) In codice est *apud scriptores senatoresque*, atque sic editur. Quae lectio cum a nullo mortalium intelligi posset, fuerunt qui eo fundamento uterentur ad celsas doctrinae turres exigendas. Mihi res admodum simplex videtur: in nostri codicis avo proavove pro *scriptores* facili errore scriptum fuit *senatores*; in margine corrector veram lectionem *scriptores* appinxit. Cuius consilium cum non perspiceret is, qui illo exemplari ad novum faciendum codicem utebatur, ex errore et correctione suam sibi lectionem conflavit.

interiectis lineis, Arminium *dolo propinquorum* cecidisse legimus. Ergo aut alia ratione Germani invisos sibi homines clam necare callebant, aut, si veneno hi quoque usi sunt propinqui, eius in ipsa Germania copia tum fuit. Quodsi tamen fingimus Roma illud Germanis, qui uti vellent, fuisse petendum, quam ineptus Adgandestrius noster, qui ab ipsis patribus conscriptis illud arcessat: quasi vero Romae publica quaedam fuerit venenorum apotheca. Prudentissimum igitur fuerat eiusmodi nugas atque quisquilias eo, ubi inventae essent, relinquere loco; si tamen inde protraherentur, paucis verbis erant refutandae. Fidem vero iis habere omnium perversissimum foret, nisi aliquid perversius excogitasset Tacitus: *ideo* fidem iis habere ut posset novo Tiberium vulnerare crimine, eoque falsissimo: nam si tamen sumimus, id quod vix quisquam in animum inducet, *veram* hanc esse de Chattorum principis promisso narrationem, nemo, quem quidem non cupiditas caecum reddiderit, quidquam aliud inde efficere potest quam hoc: ne illo quidem tempore senatum a prisca degeneravisse virtute, in hac vero re parem se Tiberium Fabricio praestitisse. De inani iactatione et imitatione inepta sermo hic esse potest nullus. Aut si eiusmodi suspiciones hic sine summa iniuria proferri possunt, quidni posthac historiarum scriptores semper et ubique illas addant etiam cum de praeclaris hominum virtutibus narrant? Nihil enim tam rectum sincerumque est quod non hac ratione detorqueri depravarique possit.

A. III, 44. Romam cum nuntius de Trevirorum et Aeduorum defectione esset allatus, vehemens sollicitudo animos occupavit, nam, ut ipse Tacitus ait: „cuncta, ut mos famae, in maius credita.'' Sequitur hoc:

„Optimus quisque rei publicae cura maerebat; multi odio praesentium et cupidine mutationis suis quoque periculis laetabantur increpabantque Tiberium, quod in tanto rerum motu libellis accusatorum insumeret operam. An Sacrovirum maiestatis crimine reum in senatu fore? Extitisse tandem viros, qui cruentas epistolas armis cohiberent. Miseram pacem vel bello bene mutari.''

De *epistolis* hic legimus, in praecedentibus (c. 38) de *una* tantummodo epistola narratum est, in quam adiectivum illud *cruentus* utcunque conveniat. Si plures eiusmodi iam fuerunt

recitatae in senatu, quidni eas Tacitus enumeravit? Praeterea qui rumores illos spargunt, mirum in modum ipsi sibi obloquuntur: primum enim conqueruntur quod nunc libellis accusatorum vacet Tiberius, deinde addunt: „nunc inventi homines, qui (alias Tiberio praebentes occupationes) cruentis istis epistolis imponant finem." Ita enim, dum accusare Tiberium sibi videntur, ultro eum laudant: agnoscunt enim eum, si revera periculum ingruat, reipublicae non defuturum. Nam quominus sic locum accipiamus ut *cohiberent* idem sit quod *cohibere deberent*, obstant vocabula *inventi tandem*. Denique res eo redit ut pro certo affirmare nobis liceat nullos eiusmodi tunc fuisse vulgi de Tiberio rumores, sed cupide maligneque eos a Tacito inventos. *Domitiano* imperante fuisse qui ita, externo oriente bello, vel loquerentur vel taciti secum censerent, credibile est. Sed videamus quae de ipso Tiberio subiiciat Tacitus:

„Tanto impensius in securitatem compositus, neque loco neque vultu mutato, sed, ut solitum, per illos dies egit, altitudine animi, an compererat modica esse et vulgatis leviora."

Ain vero? Tu, qui tot annis post de illo tempore scribis, probe nosti *cuncta in maius aucta* fuisse, et dubitas etiam utrum Tiberius, qui in mediis illis viveret rebus et aetatem inter varios imperii hostes trivisset, idem notum habuerit, an se quoque sollicitum esse dissimulaverit? Domitiani illud secretum, mihi crede, tibi imposuit. Nihil enim absurdius in mentem tibi venire potuit quam hic quoque de *altitudine animi* iniicere suspicionem.

A. IV, 8. Seianus necando Druso, Tiberii filio, lentum venenum delegit, ita ut morbo absumi ille videretur:

„Tiberius per omnes valitudinis eius dies ... etiam defuncto necdum sepulto, curiam ingressus est."

In quovis alio, ut opinor, hic virtus antiqua vereque Romana laudaretur. Sed Tiberio nihil per Tacitum facere licet quin speciem praebeat aut virtutem ostentantis aut cogitationes suas dissimulantis. De more ergo hic quoque interiicitur:

„nullo metu, an ut firmitudinem animi ostentaret"

sic enim, ne si de ostentatione quidem quidquam credere nolumus, ullus *virtuti* relinquitur locus: non fuit firmus Tiberius et dilecti filii morbo inconcussus; quod in quotidianis assidue

perstabat negotiis cuiusvis etiam levissimi erat hominis: nesciebat enim gravem illum morbum esse.

Ann. VI, 1. „Caesar tramisso, quod Capreas et Sorrentum interluit, freto, Campaniam praelegebat, ambiguus an urbem intraret, seu quia contra destinaverat, speciem venturi simulans."

Mitto nunc plane otiosam simulationis istam suspicionem; unum dico adversus illud crimen mortalium neminem tutum esse. Videamus sequentia:

„Et saepe in propinqua digressus, aditis iuxta Tiberiam hortis, saxa rursum et solitudinem maris repetiit."

Saxa et solitudinem. De Gyaro vel Pandateria, aliave insula in quam miseri exules eiciebantur, sermonem esse putes. De Capreis agitur, quibus nullum amoeniorem esse locum probe sciebat Tacitus. Sic enim eius situm describit IV, 67:

„Caeli temperies hieme mitis obiectu montis, quo saeva ventorum arcentur; aestas in favonium obversa et aperto circum pelago peramoena; prospectabatque pulcherrimum sinum, antequam Vesuvius mons ardescens faciem loci verteret."

Quare ergo hic de Capreis ita loquitur tamquam si iam tum „facies loci versa esset"? Scilicet ut Tiberio „secretum" assignaret taetrum, asperum, horrendum, ne ipso quidem Domitiano indignum. Additque hanc causam cur inamoenos illos repetierit locos Tiberius:

„pudore scelerum et libidinum."

Verum si quidquam de inauditis Tiberii senis credimus libidinibus — nam mihi de nihilo fictae eae videntur — minime ut illas absconderet dedit operam. Etenim:

„praepositi servi, qui (*prolem ingenuam*) conquirerent, *pertraherent*, dona in promptos, *minas* adversus abnuentes, et si retinerent propinquus aut parens, vim, raptus suaque ipsi libita velut in captos exercebant."

De praeclara Tiberii epistola, qua Togonii Galli abiectas respuit adulationes, iam vidimus et quomodo illam quoque in peius detorsisset Tacitus observavimus. Unum addo: in fine eiusdem capitis (VI, 2) haec legimus:

„Haec adversus Togonium verbis moderans, neve ultra abolitionem sententiae suaderet." Ergo in acta referri illam sententiam Tiberius vetuit. Haud iniuria nunc qui Tacito innotes-

cere potuerit rogamus. Sed hoc mitto; ad aliam Tiberii transeo epistolam, non minus egregiam. VI, 5. In Cottam Messalinum omne criminum profertur genus, etiam dicta eius, quae inter pocula prompserat, arguuntur; in hoc periculo reus ad imperatorem provocat. Qui prudenter moderateque, ut solebat:

„ne verba prave detorta, neu convivalium fabularum simplicitas in crimen duceretur, postulavit."

Atque praemisit huic epistolae exordium, quod, me quidem iudice, insignem in omni literarum Latinarum historia obtinere locum meretur:

„Quid scribam vobis, patres conscripti, aut quomodo scribam, aut quid omnino non scribam hoc tempore, di me deaeque peius perdant, quam perire me cotidie sentio, si scio."

Equidem mihi hic audire videor senem, quem iam non imperii tantum sed et ipsius vitae pigeat taedeatque; qui imperium non appetiverit, sed cum invitus illud sumpsisset, ut quam optimus esset imperator sit conatus; qui tota quidem vita cum summo dolore expertus sit ingratum se esse hominibus et timori incutiendo aptiorem quam fiduciae dandae, extremis vero annis sero cognoverit qualis ille Seianus fuerit, cui se suàque omnia commiserit, neque recusare se posse sentiat quin illius facinora sibi vitio dentur (De Tiberio Seiani artibus obnoxio cf. Karstenus passim). Miseret profecto principis decepti et vix tandem meliora edocti, probeque intelligimus eum iam quid scribat, quomodo scribat, quid omnino non scribat frustra quaerere.

Aut si me latet vera exordii sententia, singulare quoddam et peculiare eius fuisse consilium nemo non concedet. Sed simul concedant omnes oportet Tacitum certe plane fugisse illud. Quae enim subiicit:

„Adeo facinora atque flagitia sua ipsi quoque in supplicium verterant. Neque frustra praestantissimus sapientiae firmare solitus est, si recludantur tyrannorum mentes, posse aspici laniatus et ictus, quando, ut corpora verberibus, ita saevitia libidine, malis consultis animus dilaceretur. Quippe Tiberium non fortuna, non solitudines protegebant, quin tormenta pectoris suasque ipse poenas fateretur"

anilia sunt et circumforaneo oratore digna magis quam veraci historico.

Ann. VI, 19. „Iacuit immensa strages, omnis sexus, omnis aetas, illustres ignobiles dispersi aut aggerati."

Immensa strages! De urbe ab hostibus capta sermonem esse putes, qui ferro ignique omnia vastarint, incolas obviam sibi factos trucidaverint, pepercerint nemini. At revera agitur de iis hominibus, qui, accusati quod cum Seiano fecerint, consilia eius adiuverint, emolumentum aliquod ab eo acceperint, etiam in vinculis iudicium et condemnationem exspectent. Ne tum quidem, cum nil nobis de eorum numero traditum esset, *aliquot* eorum fuisse *milia* facile nobis persuaderemus: et tamen id nobis sumendum foret, nisi admodum absurdam Taciti de strage illa exclamationem videri vellemus. Quid ergo nunc nobis de ea statuendum est postquam cognovimus (e Suetonio) non plures *viginti* miseros illos fuisse? Credamusne ingentia Taciti verba satis defendi annotationibus qualis est haec Nipperdeyi:,

„es ist zu bemerken dass die Hinrichtung von 20 auf einmal immer etwas ausserordentliches ist, dann aber *immensus* bei Tac. nicht mehr bedeutet als: ausserordentlich gross"?

Haud opinor; nam, quamquam verissimam esse utramque Nipperdeyi observationem omnes norunt, qui in Tacito non plane sunt hospites, tamen earum neutra impedit quominus omnia, sed praesertim ista *dispersi aut aggerati,* ab hoc loco et ab hac re quam alienissima censeamus. Et quid sibi illud *in initio descriptionis* positum verbum *iacuit* vult, nisi eo iubemur oculis nostris quodammodo latum aliquem cadaverum perlustrare campum? Sed quam tantae crudelitatis causam affert Tacitus, ea minus etiam, si fieri potest, est verisimilis. Crudelitatem tantam intelligimus, si fingimus tandem aliquando piguisse Tiberium Seiani eiusque sociorum recognoscere facinora dira, quibus ipse toti generi humano invisus esset redditus, sumimusque eum, cum semel reis sine summa sua infamia parcere non posset, quantocius defungi tristibus voluisse decretis. Sed quis credat eum *cunctos necari iussisse* quod esset *irritatus suppliciis*? Barbarorum immanium istud est, vel potius ferarum bestiarum, non hominis, quem ad extremam usque senectutem sanae sobriaeque mentis admodum multum retinuisse vel una illa demonstrat epistola capitum 5 sq., quam modo laudavimus.

Sed quid adversus Tacitum ad extremam Tiberii provoco senectutem? Illo enim teste ne integra quidem aetate ac valetudine (v. Suet. Tib. c. 11) Tiberius ullius unquam pepercit vitae, quem de medio tolli e sua re esse statuisset. Inspice modo c. 21, ubi quomodo mathematicos, quos vanos fraudulentosque cognovisset, de rupibus deici Tiberius iusserit legimus. Neque semel eum hac ratione usum sed saepissime ex ipso narrationis initio: „quoties super tali negotio consultaret" efficeremus ...... nisi incredibile nobis videretur vivo etiam et imperante Augusto tantum licuisse homini, qui adeo esset imperatori suspectus vel invisus, ut a „voluntario in insulam amoenam secessu" (sic enim exilium illud diuturnum appellabat Tiberius) ei per multos annos redire non permitteretur, licet supplicibus adiret Augustum precibus.

Hoc tamen constat, ad ultimos Tiberii annos cum pervenerit Tacitus, coacervare eum omnia quaecunque legentibus quam maxime invisum odiosumque principem reddant, tum praecipue operam dare eum ut ubique simulationem, gloriae studium, aliudve suspicemur mentis vitium, licet ne levissima quidem adsit culpae species, sed omnia aliquam eius virtutem designent potius. Velut hoc est quod c. 45 narratur:

„Idem annus gravi igne urbem adficit, deusta parte circi, quae Aventino contigua, ipsoque Aventino."

Quid tum Tiberius? Ingens illud damnum summa compensavit benignitate munificentiaque. Laudarine nunc eum a Tacito putas? Immo vero: haec quoque res accusandi reprehendendi perstringendi praebet ei facultatem. Sic enim porro narrat:

„Quod damnum Caesar *ad gloriam vertit* exolutis domuum et insularum pretiis."

Non misericordia motum tantam impendisse pecuniam Tiberium, sed ut gratiam iniret civium, vel quia putaret illam munificentiam suum decere statum locumque, si sumimus, coniectura utimur, probabili quidem, sed tamen coniectura. Et quid tum sumimus quod non vel in optimum conveniat principem? Sed qui nihil hic videre vult nisi vanam iactationem et insanum gloriae studium, is quidem legentes ludibrio habere mihi videtur.

C. 46. De tradendo imperio cogitat Tiberius, sed non facile

ei est aptum imperio invenire successorem: C. Caesar suspectus ei est, nepos, Druso filio genitus, annis immaturus, mente captus Claudius:

„Sin extra domum successor quaereretur, ne memoria Augusti, ne nomen Caesarum in ludibrium verterent, metuebat."

Nihil, ut opinor, hoc metu excogitari potest magis honorificum. An cordi non esse oportere cuivis censeamus principi, ut etiam post suam mortem sui regni perstet memoria? An quemquam regem imperatoremve tam hebetem somnolentumque esse postulemus ut se cum toto suo imperio totaque sua gente in oblivionem venire aequo ferat animo? Quorsum ergo pertinet mordax istud et lividum de Tiberio iudicium, quod verbis modo allatis Tacitus adiungit:

„Quippe illi non perinde curae gratia praesentium quam in posteros ambitio"?

Nonne enim egregium illud, prae fama apud posteros *praesentium gratiam* negligere? Nonne hoc semper omnes fecerunt principes, qui quidem se non ab omnibus mortalibus contemni, despici, derideri vellent? Omnino *viri* est gratiam praesentium parvi putare; plane illam despicere, quo melius famae apud posteros consulat, principis est eiusque praestantissimi. Tacitus tamen praeclaram Tiberii sententiam prudentissimumque et fortissimum consilium isto *ambitio* in dedecus convertit.

VI, 48. Sub finem Tiberii maiestatis accusantur Cn. Domitius, Vibius Marsus, L. Arruntius, quorum Domitius Marsusque, quoniam levis quaedam etiam est spes salutis, vitam producunt, Arruntius moras nectere non vult: forti claroque viro indignum illud iudicat, et, quod maius etiam videtur, plane inutile; denique, etiamsi prosit, in breve tantummodo tempus prodesse posse iudicat:

„Sane paucos et supremos principis dies posse vitari: quem ad modum evasurum imminentis iuventam? An, cum Tiberius post tantam experientiam *vi dominationis convulsus et mutatus sit*, C. Caesarem vix finita pueritia, ignarum omnium aut pessimis innutritum, meliora capessiturum?"

Hic Arruntius, quamquam ne ipse quidem ulla, vel levissima, laude Tiberium dignum censet, tamen vitia eius quomodo nata sint explicare studet. Quo magis mirum Tacitum ipsum nun-

quam eo esse adductum ut inquireret, quae esset tantae pravitatis atque adeo immanitatis ratio, qua nobis laborantem Tiberium depingit. Est ei Tiberius omnium fere vitiorum receptaculum: qua via illa in animum eius irrepserint explorare supersedet. Ceteri homines facinoribus suis, quamvis diris atque cruentis, tamen semper spectant aliquid: aut commodum lucrumque, aut, si ne illud quidem, saltem ultionem; at quos Tacitus odit — et in eorum numero fere primarium locum tenet Tiberius — crudelitate sua uni huic rei dare operam videntur: ut sint quam crudelissimi. Ergo, postquam de Arruntio narravit utcunque sibi aliisque rationem reddente quid Tiberii mores adeo corruperit et pessumdederit, simulatque suis utitur verbis ad suum redit ingenium, Tiberiique eam depingit imaginem, in qua „psychologiae" ne levissima quidem agnoscatur umbra:

„Morum quoque tempora illi diversa: egregium vita famaque quoad privatus vel in imperiis sub Augusto fuit; occultum ac subdolum fingendis virtutibus, donec Germanicus ac Drusus superfuere: idem inter bona malaque mixtus incolumi matre, intestabilis saevitia, sed obtectis libidinibus, dum Seiānum dilexit timuitve, postremo in scelera simul ac dedecora prorupit, postquam remoto pudore et metu suo tantum ingenio utebatur."

Tempora hic distinguuntur, sed merum artificium oratorium illud est: quid variis illis temporibus in Tiberii mente evenerit frustra quaerimus: „simulavit, iterum simulavit, denuo simulavit, rursus simulavit, postremo ne simulavit quidem" huc pulchre dispositi loci totum redit argumentum. Nisi forte credimus eum qui „postquam remoto pudore et metu *suo tantum ingenio* utebatur" *nil nisi scelera et dedecora* in animo habebat, adolescentem iuvenemque revera fuisse *egregium vita famaque.*

Sed quid apud Tacitum de Tiberio agentem „psychologiam" quaerimus? Dummodo terrorem horroremque incutiat legentibus satis ei est. De facinoribus eius declamat, atque huic uni rei dat operam ut quo magis ad finem accedat eo omnia fiant horrenda magis. Denique, cum eo perventum est ut de Tiberii sit narrandum morte, intonat ore gravi (c. 50 in.):

„Iam Tiberium corpus, iam vires [1]), nondum dissimulatio deserebat.”

Praecessisse, his auditis, quivis suspicetur insigne aliquod dissimulationis Tiberianae exemplum. At in proximo capite narratum est de Sexto Papinio, viro nobilissimo qui „informi exitu” sibi conscivit mortem. Qua de re ad Tiberium fortasse ne nuntius quidem pervenit unquam. Inanis ergo ille est verborum strepitus, quo tamquam tubae sonitu admonemur ut attenti simus ad exitum fabulae spectandum.

---

1) Lepidam vocabulorum *corpus iam vires* emendationem *vires, iam vita* proposuit v. d. K. H. E. de Jong in thesibus adiunctis dissertationi: „de Apuleio Isiacorum mysteriorum teste.” L. B. MDCCCC.

EMENDATUR FRONTO EP. 259, 11.

Nuper BRAKMAN meus in *Frontonianis* p. 23 tres ultimos codicis Ambrosiani versus, qui legi possunt, sic exscripsit:

γωγε σοι επιδειξωιιχους
προς τον ιλισον αμα αμ
Φω βαδισαιμεν.

Procul dubio corrigendum ἐπιδείξω εἰ ⟨ἔξω τ⟩είχους κτἑ. Minus recte ipse explevit ⟨ὅ,τι τάχος, εἰ⟩ πρὸς κτἑ. Manifesta obtinet haplographia. H. v. H.

AD PLUTARCHUM.

Sull. 35. (Sint.). ἀποθύων δὲ τῆς οὐσίας ἀπάσης ὁ Σύλλας τῷ Ἡρακλεῖ δεκάτην ἑστιάσεις ἐποιεῖτο τῷ δήμῳ πολυτελεῖς. In praecedentibus actum est de triumpho, hic de cena publica, quae apte triumphum sequitur. Quis autem unquam audivit imperatorem dis immortalibus dare decumam .... *bonorum suorum*? Hoc tamen magis mirum etiam quod de *praeda* plane hic tacetur. Confidenter pro οὐσίας rescribo λείας, cuius vocis cum aliquo chartae detrimento nil nisi CIAC superesset, illud semidoctus aliquis suo marte explevit. J. J. H.

OBSERVATIUNCULAE DE IURE ROMANO.

SCRIPSIT

J. C. NABER S. A. FIL.

(*Continuantur ex Vol. XXX pag.* 331).

LXXXIX.

DE PIGNORIS HISTORICI [1]) ORIGINE.

Quem saepe laudavi iuvenum cultorem, non famae tribuens sed expertus ipse, nunc autem ereptum sibi lugent non Germani tantum, sed quotquot ubique Romano iuri operam navamus, erat enim in eo cum summa doctrina, cuius exstant monumenta, coniuncta incredibilis animi benignitas, scripsit haud ita pridem Pernice [2]) ius pignoris duplicem originem habere: actionem Servianam, id est eam edicti partem, qua in rem actio proponitur, et vendendi pactionem, id est prudentium auctoritatem, quae propter pactionem vendere permittit [3]). Sed praestat, ni fallor, unicuique rei unam et simplicem originem adsignare: eam, unde initium ceperit; quae deinde accesserint et rei faciem commutaverint vel plenius expresserint, ea non originis loco sed mutationum numero habere. Fuerit igitur origo pignoris altera utra: actio proposita vel vendendi pactio vel horum neutrum, sed potius, quae sententia est Georgii Friderici

1) De iure pignoris praehistorico et antepraehistorico consulendus est Herzen, *Origine de l'hypothèque romaine* (1899) p. 58—61.

2) *Zeitschr. der Sav.-St.* IX (1888) p. 208.

3) „*es erwuchs aus zwei Wurzeln: der* actio Serviana *und der Verkaufsberedung.*" Cf. Windsch. (1891) § 224[4].

Puchta [1]): ipsa pignoris causa possessio, planius ut dicam: quae lex quodve edictum quaeve consuetudo effecerit, ut pignoris possessionem retinere liceat [2]), nobis utique una origo sufficiet. Apparet autem vel ideo actionem Servianam pro pignoris origine haberi non posse, quia ea actio *ex ipsius praetoris iurisdictione substantiam capit* (§ 7 Inst. IV 6), quum tamen verum sit pignus vel moribus introductum esse vel legibus, antequam iuris honorarii vestigium esset ullum; novimus enim ipsa lege XII tabularum pignus silentio transmissum non fuisse [3]). Pactio de vendendo an pignoris origo fuerit, videamus. Sed ne huic quidem sententiae accedendum videtur, quia pactio de vendendo, quae tempore absolutae iurisprudentiae adeo *vulgar(is)* [4]) erat, ut crederetur tacite de pignore vendendo convenisse [5]), ni cautum esset, ne pignus veniret [6]), tamen non invenitur ea in antiquissimis oppignerationum formulis, quas Catonis industriae debemus [7]), nam illic nihil aliud solet esse praeter enuntiatum: *pignori sunto*, cui semel additur: *si quid deportaverit, domini esto.* Quamobrem probanda est sententia Johannis Aemilii Kuntze [8]), cui videtur ex pacto venditio iuris hypothecarii fastigium magis esse quam fundamentum [9]). Restat pignoris causa

---

1) *Cursus* § 248. Simplex pignus („*das einfache* pignus") intellegi non potest nisi primarium.

2) Adversus vindicantem dominum.

3) Gai. IV § 28. Itaque nescio, quo modo sit mihi intelligendus Hofmann, *Beiträge* (1870) p. 66: „*Bekanntlich war das .... Pfandrecht den Römern zur Zeit der Decemviralgesetzgebung noch völlig unbekannt.*"

4) c. 4 C. 4. 24.

5) l. 4 D. 13. 7. — Exigit hoc casu trinam denuntiationem Paulus II 5 § 1, quum alias denuntiasse sufficiat: c. 18 C. 5, 37; cf. c. 10 C. 8, 13 (14). Attamen potestas vendendi citra pactionem creditori omnino denegari videtur: l. 8 § 4 D. 13. 7; l. 12 § 10 D. 20. 4; l. 74 (73) D. 47. 2, atque l. 3 D. 20. 3, mecum si incluseris: *non per oblivionem, sed cum hoc ageretur, ne posset vendere.*

6) Hoc casu cum vendente furti actio est: l. 4 D. 13. 7 (Cf. Windsch. (1891) § 237 not. 5); l. 5 eod. (Paling. Pomp. 665); l. 74 (73) D. 47. 2. De fiducia cf. Paul. II 13 § 5.

7) De re rust. cap. 146, 149, 150.

8) *z. Gesch. des röm. Pfdr.* I (1893) p. 5.

9) „*was bei den Römern nur spät und äusserlich zum Inhalt der Hypothek hinzugekommen war — die Veräusserungsmacht — das ist bei uns zum Haupt- und Mittelpunkt der Hypothek geworden.*" Cf. quoque Herzen, *Orig. de l'hypoth.* p. 163—165.

possessio, quam Decemviri ratam habuerunt, sive quis pignus cepisset *adversus eum* [1]) *qui hostiam emisset nec pretium redderet*, sive *adversus eum qui mercedem non redderet pro eo iumento, quod quis ideo locasset, ut inde pecuniam acceptam in dapem, id est in sacrificium impenderet* (Gai. IV § 28), quod pignus quomodo iudicio obtinuerit, si debitor rem suam esse vindicaret, dicetur cap. XCVII. Sed quaeri potest, utrum pignus depositum sic Decemviri vel tacite vel expressim confirmaverint, ut confirmaverunt pignus ex iusta causa captum. Pro qua sententia facere videtur inprimis huius negotii simplicitas et quasi naturalis opportunitas [2]), tum foederis Latini textus: *si quid pignoris nasciscitur* [3]) *sibi habeto* [4]). Nec dubitat Puchta [5]) statuere huius quoque pignoris, id est traditi, auctoritatem aliquo saltem modo ratam fuisse [6]). Attamen magis dicendum est, iure civili ratam non fuisse pignoris traditi auctoritatem [7]), vel certe omnem rei memoriam obliteratam esse. Nam, foedus Latinum quod attinet, est verisimile res *pignoris* ibi opponi praediis, proinde permitti eo Romae Latino, Romano autem in urbibus Latinis res mobiles adquirere, non fundum vel aedes. Cur igitur idem foedus habet: *pecuniam quis* [8]) *nan(x)itor habeto?* Fieri potest, ut sit idem textus aliis verbis laudatus, quemadmodum tabularum fragmenta saepe laudantur ita, ut verba discrepent, idem tamen intelligatur legis caput; fieri quoque potest, ut alterum utrum fragmentum non sit foederis sed

---

1) I. e. ex bonis eius.

2) Cf. Bachofen, *Pfandr.* (1847) p. 5 (§ 4): *„die Verpfändung .... durch Hingabe .... ist eine so natürliche Rechtshandlung, dass ihre Uebung schon für die älteste Zeit auch ohne .... Zeugnisse niemals bezweifelt werden dürfte."* — Invenitur pignus traditum apud Plautum, Capt. 433: *meam esse vitam hic pro te positam pigneri.* Cf. ibid. 436 (*ne .... pignus deseras*); 655 (*retinui pignori putamina*); 938 (*reliqueram pignus pro me*).

3) Legendum *nanxitor*, docet Schoell, leg. XII tab. rel. (1866) p. 88.

4) Fest. v. nancitor.

5) *Cursus* § 248.

6) *„Dass (der Gläubiger) auf irgend eine Art gegen die Vindication des Verpfänders geschützt wurde, ist schlechterdings anzunehmen."*

7) Eadem est opinio Henrici Dernburg, *Pfandrecht* I p. 45[1] et Nicolai Herzen, *Origine de l'hypothèque romaine* (1899) p. 38—54. Addit hic (p. 53): *„cela n'a rien qui doive nous étonner."*

8) Cf. Schoell, op. cit. p. 76.

ipsarum XII tabularum [1]. Itaque lex XII tabularum, ut modo diximus, captum pignus confirmat, traditum non confirmat, multo vero minus id, quod nuda conventione [2] quaeritur, cuius gratia exceptio pignoratitia [3] et Serviana actio constituta est. Loquimur utique de privata pignorum conventione, nam, quod in publica causa subsignatur, id sine dubio iure civili tenet [4]. Nec minus iuris vetustissimi pars est pignus in ab hostibus redempto, quod *veluti natural(e)* dicitur Gordiano [5], neque id usquam defenditur quodammodo colore tacitae conventionis. Obtinebat autem hoc pignus initio èt in libero èt in servo ab hostibus redempto, sed in servo sublatum est vel potius transfusum in proprietatis causam *constitutio(ne)* ea *quae de redemptis lata est* [6]. Miretur quis [7] ius pignoris in libero homine, sed observandum est hypothecae proprium esse, ut in libero capite possit consistere [8]. Veluti, quod civitati [9] ius competit in praede, quodve privato in iudicato nexove, quibus postea [10] accessit auctoratus [11], decessit [12] nexus, quo alio nomine recte appellari possit, nescio, quidve *necti* [13] fuerit vel *nexum se*

---

1) Mutetur modo interpunctio: — *Nancitor in XII nactus erit, prenderit; item in foedere Latino.* „Pecuniam quis nancitor habeto" *et* „si quid pignoris naciscitur sibi habeto."

2) Inveniuntur eiusmodi conventiones apud Catonem, quem proxime laudabam, putatque adeo Dernburg (*Pfandrecht* I p. 64) apud Plautum (Pseud.) inveniri: „*dafür spricht aufs bestimmteste die Wendung* pignori opponere."

3) L. 6 § 9 D. 10. 3. Cf. l. 12 pr. D. 20. 4 (et l. 11 § 2 D. 20. 1).

4) Ergo facimus cum Henrico Dernburg, *Pfandr.* I p. 26: „*seit ältester Zeit (benutzte) der Staat die .... Souveränität dazu ...., um für seine Forderungen pfandrechtlichen Schutz zu ermöglichen*"; si ea mens est: numquam non *potuisse* rem publicam nuda conventione pignus quaerere.

5) c. 2 § 1 C. 8. 50 (51). Ex iure Graeco cf. lex Gortyn. (*Inscr. jur. grecq.* XVII) § 40; Demosth. LIII § 11; Michel no. 1414.

6) L. 12 § 8 D. 49. 15. Resolvitur proprietas pretio oblato (l. 12 cit. § 7).

7) Cf. Karlowa, *Rechtsgesch.* II 1 p. 127.

8) Hoc ignoravisse videtur Rivier, *die* cautio praedibus praediisque (1863) p. 69[1**]: „*Pfand .... passt nur auf Sachen.*"

9) Etiam privato ex una utique causa (Gai. IV § 16), sed postea *pro praede* sponsores dari coepti sunt (ibid. § 91).

10) Cf. Liv. XVI.

11) Cf. Gai. III § 199 (Muirhead, *Introd. histor.* (1889) p. 202 not. 15).

12) Lege Poetelia lata.

13) Liv. VIII 28 § 1.

dare[1]), vel *nexum ini(re)*[2]), nisi ἐπὶ τῷ σώματι δανείζεσθαι[3]), id est corpus suum pro pecunia obligare[4]). Quamobrem in legibus Gortynicis[5]) κατακείμενος appellari videtur — neque id Gallos interpretes latuit[6]) — qui apud Romanos nexus. Ergo me iudice et Ludovico Mitteis[7]) verum vidit Niebuhr[8]), qui docuit primus[9]) nexum esse eum, qui pro pecunia obligasset corpus suum, nec recte eius rationem impugnavit Savigny[10]) hoc argumento, quod nulla sui mancipatio exceptis feminarum cum viris coemptionibus prodita sit. Etenim, quum ineatur nexum non, ut putabat Niebuhr, et item nunc putat Mitteis[11]), per imaginariam venditionem, sed per mutui dationem[12]) imaginariam[13]), hoc mutasse sufficit. Nec aut obstat, quod nihil magnopere distat nexus a iudicato[14]), eo excepto, quod habet

---

1) Liv. VIII 28 § 2; Val. Max. VI 1 § 9.

2) Liv. VII 19 § 5.

3) Athenis a Solone hoc sublatum esse docet Aristoteles, de rep. Athen. 2 § 2; 9 § 1. Cf. Thalheim, *Rechtsalterthümer* (1884) p. 18[6]. Romae Servius Tullius edixisse fertur (ap. Dion. Halic. IV 9) νόμον θήσ(εσθαι) μηδένα δανείζειν ἐπὶ σώμασιν ἐλευθέροις.

4) Cf. Varro, L. L. VII 105: *qui suas operas in servitutem pro pecunia quam debet dat ..... nexus vocatur.* Quamquam aliter locum restituit Karlowa, *Rechtsgesch.* II 1 p. 552.

5) *Inscr. jurid. grecq.* XVII § 7; XVIII § 5, § 6.

6) Cf. *Inscr. jurid. grecq.* (I) p. 358[1], 406, 450[2].

7) *Ztschr. der Sav.-St.* XXII (1901) p. 104—110. Adstipulator huic exstitit Lenel, ibid. XXIII p. 84, adversarii Bekker, ibid. p. 21—23, Costa, *Storia del dir. romano* II (1903) p. 213—216.

8) *Röm. Gesch.* I (1833) p. 602/3 (post not. 1268).

9) Qui secuti sint, dicet Mitteis, l.l. p. 104. Add. Brinz, *Grünhut's Ztschr.* I (1874) p. 21—25; Muirhead, *Introd. histor.* (1889) p. 201/2; Sohm, *Institutionen* (1888) p. 27.

10) *Verm. Schr.* II p. 397—401.

11) *Ztschr. der Sav.-St.* XXII p. 122/3. Errorem vitaverant Sohm (l.l.), Muirhead (l.l. ia. p. 196/7). Cf. Mommsen, *Ztschr. der Sav.-St.* XXIII (1902) p. 349 sq. (= Muirhead p. 202 not. 16).

12) Nec mancipationem nec mutui dationem, sed *vadimonium* fuisse putat Lenel, *Ztschr. der Sav.-St.* XXIII p. 97—99.

13) Girard, *Manuel* (1901) p. 474—476; Muirhead, *Introd. hist.* p. 197[2]; cf. Mommsen *Ztschr. der Sav.-St.* XXIII p. 349[4]. Diversum putant Karlowa, *Rechtsgesch.* II 1 p. 552/3; Sohm, *Institutionen* (1888) p. 27[2].

14) Girard, *Manuel* (1901) p. 476—478. Quamquam cf. Muirhead, *Introd. histor.* (1889) p. 203—205; Mitteis, *Ztschr. der Sav.-St.* XXII p. 123—125; sed rursus Bekker, ibid. XXIII p. 15—18, 429 sq.

suas προθεσμί(α)ς nexi ductio, sive νομίμ(ου)ς [1]) sive pactas [2]), siquidem iudicati quoque pignus intelligendum est [3]), aut quod damnati obligatio personalis esse videtur, licet enim nobis personalis esse videatur damnati obligatio itaque visa sit Gai aequalibus, tamen rerum initio κατακεῖσθαι damnatus intelligebatur, modo fides sit legibus Gortynicis [4]). Propius Niebuhrii doctrinam accedit Rudorff [5]), nec tamen is recte docet [6]) in iudicatum nexumve competere quasi pignoris capionem („*Pfändungsrecht*''), quia lege Gortynica [7]) quoque κατακείμενος intelligitur, antequam quis ducatur. Quae tunc mutata sit opinio necesse est, quum iudicato sine vindice agere permissum est [8]). Ergo post id tempus similis esse coepit pignoris capioni iudicati ductio, at olim pignoris constituti erat executio. Iudicato nexoque tertius accedit praes. De praede verum vidit Bachofen [9]): obligatum esse hunc non eo modo, quo personae soleant obligari, id est ad dandum vel faciendum. Non recte scribit [10]) ex obligatione praedis necessario sequi [11]) bonorum eius obligationem. Accedit quidem, sed propter legem (Malac. 64) idque factum putat Dernburg [12]) ad exemplum fiscalis pignoris quod competit in bonis eorum qui contrahunt. Is igitur in summa fuit rerum ordo. Antiquissima pignora: captum [13]), subsignatum, redemptus, praes, iudicatus, nexus, quae omnia iure civili firma sunt.

---

1) Dion. Hal. VI 83. Placet ea ratio Ottoni Karlowa, *Rechtgesch.* II 1 p. 550 sq. (ia. p. 555).

2) Cf. Girard, *Manuel* (1901) p. 476[1].

3) Ergo non, sicut Mitteis, *Ztschr. der Sav.-St.* XXII p. 104—106 (cf. p. 123/4), nexi, ut obtineamus pignus esse, manus iniectionem esse negabimus.

4) *Inscr. jurid. grecq.* XVIII § 5.

5) In eo de iure nexi tractatu, quem interposuit Georgii Friderici Puchta institutionibus § 269 (post notam *q* ante notam *ll*).

6) Proxime ante notam *hh*.

7) *Inscr. jurid. grecq.* XVII § 7.

8) Antea quidem vindex interveniebat negando pignus esse (Unger, *Ztschr. f. Rechtsgesch.* VII (1868) p. 201/2, quem sequitur Rudorff l.l. circa not. *z*).

9) *Pfandrecht* p. 222. Hunc tacite sequuntur Karlowa, *Rechtsgesch.* II 1 p. 54; Lenel *Ztschr. der Sav.-St.* XXIII (1902) p. 98[3].

10) Op. cit. p. 223.

11) Karlowa (p. 55): *tantummodo* sequi („*der* praes *wird als* obligatus *bezeichnet, sofern sein Vermögen .... verpfändet ist*").

12) *Pfandr.* I p. 42—44.

13) Antiquitatem *capti* pignoris defendit Dernburg, *Ueber die* bon. emtio p. 111.

Secundaria: quae praetoris edicto comprehenduntur. Sunt autem: voluntarium ex conventione, necessarium ex missione, quod praetorium appellabatur. Tertiaria, id est edicto etiam recentiora pignora esse videntur, in quibus conventionis est fictio; pertinet enim ea fictio ad imitationem edicti. Est autem tacitae conventionis fictio in pignore locatoris praedii urbani, cui pignori subiciuntur res ab inquilino inductae [1]), item in pignore locatoris praedii rustici, quod apprehendit fructus a colono perceptos. Tertium exemplum est fructuum rei pigneratae, quum *et ipsi pignori credantur tacita pactione esse* [2]). Huic eidem classi adscribendum videtur pignus voluntarium ex testamento, licet fictionem non habeat, videtur autem ideo, quia Severo et Caracallae *saepissime* ratum id esse rescribendum fuit [3]). In ceteris pignoribus aut nihil quaeritur aut omnia sunt obscura. Nihil quaeritur de eo pignore, quod in causa iudicati a magistratu capitur: accessit enim ex rescriptis divi Pii [4]). Quamquam inter vetustissima habetur a Friderico Carolo Savigny [5]), sed argumenta pro contraria sententia supra [6]) dedimus. Populo quidem semper *pignus capiendo* exigi potuit [7]), sicuti subsignari. Etiam coercendi causa captum a magistratu pignus inter vetustissima merito refertur a Georgio Friderico Puchta [8]). Minus tamen intelligo, ex eiusdem sententia pignus depositum ad illius pignoris exemplum quomodo irrepserit [9]). Sicut autem de pignore in

---

1) Interdictum de migrando, quo metimur interdicto ius retinendi quod locatori competit (l. 1 § 5 D. 43. 32) nondum habere taciti pignoris fictionem observaverunt Dernburg, *Pfandr.* I p. 295²; Bachofen, *Pfandr.* p. 19¹.

2) c. 3 C. 8. 14 (15).

3) l. 26 pr. D. 13. 7. Huic pignori Dernburg (*Pfandrecht* I § 33), adeo infestus est, ut neget Paulo vel Ulpiano cognitum fuisse. Utitur hoc argumento: per vindicationem proprietate excepta et servitutibus legari nihil posse („*das* legatum per vindicationem ..... *konnte nur benutzt werden zur Constituirung dem* ius Quiritium *entspringender Rechte*"). Statim haeret (ibid. not. 1) in superficie et emphyteusi.

4) L. 15 pr., § 2, l. 31 D. 42. 1.

5) *Verm. Schr.* III p. 394/5.

6) cap. LXXVIII (p. 298).

7) Cf. l. 11 (9) § 6 D. 48. 13 (et Bachofen, de Rom. iudiciis (1840) p. 138).

8) *Cursus* § 248. —. Ad rem non pertinet, quod apud Livium (III 38 § 12) pignora coercendi causa ab ipsis adeo Decemviris capta commemorantur, quoniam huius in tali re nulla est auctoritas. Magnum exemplum extat II 24 § 6 (cf. Gai. IV § 35).

9) „*Das Vorbild dafür gab die* pignoris capio *der Magistrate.*"

causa iudicati capto, ita de eo pignore nihil quaeritur, quod senatusconsulto sub Marco imperatore facto ei datum est, qui pecuniam ob restitutionem aedificii crediderit; vel constitutione Severi et Caracallae quod datum est pupillo, cuius pecunia res qualiscumque empta sit. Ex diverso nihil compertum est de eo pignore, quod publice competit tributorum nomine eorum in bonis qui censeantur [1]). Nam, quod in ipsa re tributaria competit [2]), tunc demum existere potuit, quum provinciae accesserunt. Quod praeterea fisco datur in rebus eorum, qui contraxerint, id quoque recens esse videtur, non ab aerario ad fiscum translatum, sive placet fictione conventionis introductum pignus esse [3]), sive id descendere e lege vicesimaria, quam tulit Augustus de vicesima hereditatium in publicum pendenda, quod colligitur ex fragmento de iure fisci (§ 5) sed post emendationem [4]). Et facit negotium Tiberius Alexander praefectus Aegypti, cuius edicto [5]), anno p. Chr. 68, negatur fisco pignus competere in debitorum [6]) bonis *μήτε ὀνόματος* [7]) *κατεσχημένου μήτε τῶν ὑπαρχόντων κρατουμένων*, proinde iubetur fiscus [8]), ut pignus habeat, (*ἢ*) *κατέχεσθαι* (*τοῦ ὑποπτοῦ*) *τὸ ὄνομα* [9]), *ἢ προγράφειν ἵνα μηδεὶς τῷ τοιούτῳ συμβάλλῃ, ἢ μέρη τῶν ὑπαρχόντων αὐτοῦ κατέχειν* (id est: pignori adnotare) *ἐν τοῖς δημοσίοις γραμματοφυλακίοις πρὸς ὀφείλημα*. Sed fortasse non tantum tribuendum est edicto temporis causa [10]) propositum provinciae *legum (insciae)* a praefecto *eiusdem nationis* [11]) Iudaeove [12]), et eo qui vel sic auderet

---

1) c. 1 C. 4. 46; c. 1 C. 8. 14 (15); cf. c. 8 C. 6. 2.

2) L. 5 pr., § 2 D. 49. 14; cf. l. 52 pr. D. 19. 1; c. 2 C. 4. 46; c. 1 C. 7. 39.

3) Cf. c. 2 C. 8. 14 (15).

4) Scriptum extat *lege vacuaria*; restituit Böcking *vicesimaria*. Impugnat emendationem Herzen, op. cit. p. 195/6. Quodsi ea admittittur, potest quoque intelligi lex de vicesima manumissionum et ius populo datum, deinde ad fiscum translatum. Sed simplicius est, quod posuimus.

5) CIG no. 4957 (= Bruns (1893) no. 69).

6) Lin. 21: *τῶν προσοφειληκότων τῷ δημοσίῳ λόγῳ*; lin. 22: *τῶν ἐν τοῖς δημοσίοις πράγμασιν ὄντων*. Cf. quidem Bachofen, *Pfandrecht* p. 241/2.

7) I. e. *σώματος*. *Ὄνομα* = *personam* habent etiam Πράξεις 1 § 15 et P. Oxy. vol. II passim. Cf. praeterea Wilcken, Ostr. I p. 463 (not. 1) = PER 1436.

8) Ed. cap. 5 lin. 21—24.

9) I. e. *τὸ σῶμα*. Cf. super. adnot.

10) Inter initia Galbae.

11) Tacit. Hist. I 11.

12) Joseph. Antiq. XX § 100 (ia. XVIII § 259).

novi quid statuere [1]). Minus utique negotii facit Scaevola l. 21 pr. D. 20. 4: *(Titius) mutuatus a fisco pecuniam pignori ei res suas* [2]) *omnes obligavit,* nam praeterquam quod in contractibus *adici* fere *sole(n)t*, quae *ipso iure ita se (haberent)* etiam *n(ihil) adiecto* [3]), accedit, quod Scaevola non exprimit, utrum Titius tacito iure an nominatim conveniendo, res suae ut pignori essent, effecerit. Itaque nulla causa est cur Henrico Dernburg [4]) adsentiamur docenti pignus, quod fisco detur in bonis contrahentium, competivisse initio in bonis dumtaxat eorum, qui vicesimam a fisco conduxissent, post Scaevolam denique dari coepisse ceterorum debitorum in bonis. Ne commemoratio quidem pignoris eius quo de agitur in ipsa lege vicesimaria eo ducit; nam credibile est legem vicesimariam sanxisse, ut fisco pignori essent omnia quae *defuncti* debitoris *fu(isse)nt* [5]), proinde pignus a superstite contrahi intellectum esse, sicuti filii patrimonium intellectum est peculium, castrense quod dicitur, *ex hoc*, quod Augustus ei de eo peculio testamentum facere permisit (pr. Inst. II 12). Quid mirum, occasione mortis pignus datum esse, quum *mortis tempore debitoris* de pignore maiorem in modum solliciti esse soleant creditores (l. 34 pr. D. 20. 1)? Convenit praeterea nostrae de lege Julia opinioni Antiochensium exemplum [6]); novimus denique *occasione vicesimae* [7]) quaedam introducta esse, quae non directo ad vectigalis praestationem pertinerent, veluti ipsa lege vicesimaria [8]), tabulae testamenti quemadmodum aperiantur, iura. De pignore quoque, quod publicano competit ex capione lege censoria, difficilis est existimatio, quando dari coeperit; difficilior etiam, dari quando

---

1) Tacit. Hist. II 74, 79; Suet. Vesp. 6.

2) *Praesentes* autumat Bachofen, *Pfandr.* p. 247[a].

3) L. 9 § 1 D. 20. 5. — Novum exemplum est in contractibus papyraceis Corp. Rain. (vol. I) 2; 3; 6 (cf. ibid. pag. 14): *ὁ δὲ χρηματισμὸς ἐτελειώθη κινδύνῳ αὐτῶν πρωτοπραξίας οὔσης τῷ δημοσίῳ.*

4) *Pfandrecht* I § 41 (maxime p. 337). Add. Bachofen *Pfandr.* p. 236—253. (Etiam c. 1 C. 10. 1 huc trahit hic p. 248/9).

5) Cf. l. 29 pr. D. 20. 1.

6) Quae civitas *lege sua privilegium in bonis defuncti debitoris accepit* (l. 37 D. 42. 5).

7) c. 3 pr. C. 6. 33.

8) Paul. IV 6 § 3, modo rubrica genuina sit.

desierit. Nam scribit quidem Gaius (IV § 32) publicano formulam esse propositam, proinde ex pigneratore petitorem esse effectum sed constat èt Ciceronis aetate publicanum alias petitorem alias pigneratorem fuisse (Accus. V 11 § 27) et diu postea publicanis quibusdam pignoris capionem datam esse [1]). Praeterea de eo pignore quod pupillo competit in re tutoris magna lis est [2]). Videtur quidem hoc pignus rescripto [3]) divi Severi et Caracallae admitti, rescribunt enim, si curator fundum suum alii obliget, obligatum fore fundum *cum suo onere*. Sed quia alibi nusquam ante Constantinum [4]) hoc pignus commemoratur, ne ibi quidem, ubi silentio transmitti vix poterat [5]), datque praeterea Caracalla [6]) de rebus tutoris ab hoc alienatis minori non in rem actionem sed interdictum fraudatorium, ideo plerique [7]) verba *cum suo onere* [8]) Triboniano reddenda decernunt. Implicat autem rationem ipse Constantinus [9]), quia nec verbis utitur constituentis, sed ius quod est declarantis potius (*pro officio administrationis tutoris vel curatoris bona, si debitores existant, tamquam pignoris titulo obligata minores sibimet vindicare minime prohibentur*) èt pignore dato tamen remittit actorem ad interdictum fraudatorium [10]). Tota quidem re perspecta pignus hoc recens esse dixerim, proinde interpolatam [11]) c. un. C. 4. 53. Remanent pignora quaedam, quorum ratio haberi non solet in libris, id est rei publicae in domo privata sumptu publico ex-

---

1) Veluti lege metalli Vipascensis (Bruns (1893) no. 97) lin. 16, 41, 45, 53 et Palmyreno decreto, quod indicabitur infra. Cf. denique l. 2 § 20 D. 47. 8 (ia. c. 8 C. 6. 2). — Nodum sic solvit Karlowa, *Rechtsgesch.* II 1 p. 35: „*das den Publikanen in den Provinzen .... zustehende Pfaendungsrecht war nie die* legis actio per pignoris capionem *gewesen und wurde daher auch durch deren Aufhebung nicht betroffen.*"

2) Ex iure Graeco cf. Demosth. XXX § 7 (Thalheim, *Rechtsalterthümer* (1884) p. 15 not. 1).

3) c. un. C. 4. 53; cf. c. 17 C. 5. 35 (ann. 314).

4) c. 1 C. Th. 3. 30 (19) = c. 20 C. 5. 37.

5) c. 10 C. 5. 51 (Dioclet. et Maxim.).

6) c. 1 § 1 C. 5. 75.

7) Veluti Dernburg, *Pfandrecht* I p. 361[12].

8) Similiter ex praecedentibus: *cum sua causa.*

9) Vidit hoc Dernburg, *Pfandrecht* I p. 362.

10) c. 1 C. Th. 2. 16 (ann. 326). Est quidem constitutionum a Constantino datarum fastorum mediocris fides (cf. Mommsen, *Ztschr. der Sav.-St.* XXI (1900) p. 179—189).

11) Si in ea re fallor, fallitur etiam Lenel, *das* edictum p. 36[6] (*l'édit.* p. 51 not. 4).

tructa [1]), et possessoris, qui in rem impenderit [2]), in re possessa, et domini in agro vectigali [3]) et nuptae in rebus dotalibus vel dotali pecunia emptis [4]). Quorum illud primum ideo non videtur antiquissimum, quia vix est credibile initio rerum usu venisse, ut domus dirutae, ne urbs deformaretur, sumptu publico exstruerentur; alterum, quia defenditur per exceptionem praetoriam; tertium, quia ei subiectum est ius in re, quod ex edicto praetoris substantiam capit; quartum, quia ipsa rei uxoriae actio vel cautio recens est [5]), valde antiquum esse non potest. Est tamen antiquius lege Iulia, qua cavetur, invita muliere praedium dotale maritus ne alienet. Quod ideo introduxit lex Iulia, quia hoc quidem pignus non ubique durat, sed oportet rem in bonis mariti mansisse [6]), nihil autem prodesset mulieri [7]) alienationis rescissio, nisi rescissa alienatione iure pignoris rem vindicare posset. Unde sequitur, latorem legis Iuliae pignoratitiam in rem actionem cognitam habuisse, quam mulieri salvam facere voluerit, nec ad rem facit, quod hypothecae in lege mentio facta non videtur [8]). Quamquam docet Herzen [9]) Servianum, proinde multo magis quasi Servianum, iudicium aliquanto esse recentius, quandoquidem Salvianum interdictum, quod praecesserit, sub Augusto demum increbruerit, nec sit verisimile minimo temporis intervallo Servianum accessisse [10]). Ideo autem Salvianum interdictum temporibus Augusti adsignat, quia, quamdiu res publica stetit, Salvii in annalibus, fastis, titulis, nummis denique nusquam sunt [11]). Mihi vero, quum videam apud Catonem usitatam esse pignoris conventionem [12]), de rebus

1) L. 46 § 1 D. 39. 2. Cf. l. 3 § 2 D. 20. 4 (*pignus intelligi contractum existimavi*)

2) Pignus esse demonstravimus cap. VIII.

3) Cf. Windsch. (1891) § 220⁵ (ipse quidem pignus esse negat).

4) Fr. Sinait. § 11. Diximus supra (cap. LXXVIII = Mnemos. XXV p. 285).

5) Gell. IV 3. Cf. Girard, *Manuel* (1901) p. 944—946.

6) Alioquin supervacaneum foret legis Iuliae interdictum.

7) Non possidenti.

8) Girard, *Manuel* (1901) p. 947/8. Ad rem pertinere credit Herzen, *Orig. de l'hypoth.* p. 184—188.

9) Op. cit. p. 185 (summa).

10) Ex diverso quam brevissimo intervallo, sententia est Johannis Aemilii Kuntze, *z. Gesch. des röm. Pfandrechts* (1893). p. 21².

11) Op. cit. p. 172². Cf. Girard, *Manuel* (1901) p. 762².

12) Amoliri quidem student Catonis testimonium variis modis Kuntze, op. cit.

utique inductis, non persuadetur de ea re nullum praetorem ante Augusti tempora aut interdictum composuisse aut formulam proposuisse; quin remoto quoque Catonis testimonio valde mirarer rem ita gestam et denuntiarem Kuntzio [1]). Longe videtur probabilius, Salvianum interdictum, quod a praetore qui id composuerit cognominatum est [2]), fastos praetorios quos habemus [3]), id est Hannibalici belli tempora, retrorsus excedere [4]), nec obstat sententiae aut silentium Ciceronis [5]), quia apud hunc ne traditi quidem pignoris mentio videtur fieri [6]), aut quod in edicto interdictorum ultimum est Salvianum. Quia enim ibi interdicta materiarum ratione sunt disposita [7]), temporis ordini non praeiudicatur [8]). Quodsi haec ita se habent, potest Servianum iudicium auctorem habere Servium eum, quem praeturam gessisse constat urbanam anno urbis 567 (= ante Chr. 187). Aliud utique dicent [9]), quibus videatur demonstravisse Girard anno urbis 605, nedum 567, formulas nondum fuisse. Quod examinabimus cap. CXVI.

Ex superioribus apparet frustra quaeri de pignoris origine,

---

p. 25/6; Karlowa, *Rechtsgesch.* II 1 p. 610 (sed cf p. 1280: *„indirekt lassen sich jene Formulare .... allerdings für unsere Frage verwenden"*); Herzen, op. cit. p. 35—37. Probaverunt causam Girardo, *Manuel* (1901) p. 763[2]. Cf. praeterea Costa, *Storia di diritto romano* II (1903) p. 162[3 2].

1) Op. cit. p. 23: *„man muss ja einräumen, dass es für uns etwas Befremdliches hat, wenn angenommen werden soll, dass die Hypothek erst verhältnissmässig spät in den römischen Horizont eingetreten und der Kreditverkehr bis dahin ohne sie ausgekommen sei"*.

2) Ne descendere cogamur ad Salvium Iulianum, edicti ordinatorem. Alioquin actionibus quibus a persona nomen sit, non utique a praetore id esse, recte observat Herzen, op. cit. p. 178/9.

3) Apud Livium.

4) Ea est opinio Pauli Jörs, *röm. Rechtswissenschaft* (1888) p. 153 not. 3 (i. f.), cui nihil obstare docet Karlowa, *Rechtsgesch.* II 1 p. 1280: *„ich sehe keinen entscheidenden Grund .... dagegen"*, ex diverso multa patrocinari Mitteis, *Reichsrecht und Volksrecht* (1891) p. 416[2].

5) Multum ei rei tribuit Kuntze, op. cit. p. 27.

6) Silentio Ciceronis opponerem Servii Sulpicii vocem l. 15 § 32 D. 47. 10, modo constaret nec ibi esse *pignus* pro *fiduciam* interpolatum et vendendi pactionem post Servianam actionem increbruisse (quod tamen ad rem pertinere negat Karlowa).

7) Lenel, *das* edictum p. 36 (*l'édit.* p. 50/1).

8) Puchta, *Cursus* § 251 not. *b* (i. f).

9) Cf. tamen Jörs, op. cit. p. 180 (summa).

quum tot concurrant pignora antiquissima: captum, subsignatum, redemptus, praes, iudicatus, nexus. De eadem re cum adiectione haud inutiliter quaeretur, veluti, quae fuerit pignoris capti, traditi, conventionalis origo. Videntur autem plerique, quum de pignoris origine tractant, pignus intelligere conventionale. De cuius pignoris origine ut possit constare, inprimis videndum est, utrum praetor omnem pignoris conventionem quam primum confirmaverit, an ab ea coeperit, qua convenisset inter dominum fundi et colonum, ut huius res [1]) pro mercede [2]) pignori essent. Quod sumunt quidem omnes, quia actionem Servianam de hac sola conventione initio praetor proposuit, sed potest [3]) esse Serviano iudicio antiquior pignoratitia exceptio, quae generalis est et ad omnem omnino pignoris conventionem pertinet [4]). Sed fuerit ea recentior, proinde Servianum [5]) iudicium pignoris conventionalis origo. Quaeri tamen potest, ulterior origo ecqua fuerit, veluti pignus traditum remissa traditionis necessitate, aut subsignatio translata ad privatos potestate rem sibi nuda conventione obligandi, aut fiducia remissa mancipationis vel in iure cessionis condicione, aut Graeca ὑποθήκη. Docet igitur Girard [6]) pignus conventionale ex tradito fluxisse, remissa traditionis necessitate, quod primitus evenerit in pignore locatoris praedii rustici, quoniam ibi maioribus difficultatibus implicetur pignoris traditio. Quas difficultates exponit Herzen [7]): res tradendas huius pignoris nomine multas esse nec unum genus et alias aliis temporibus inferri, ut ipsam illationem facillime celari possit fundi dominus; ceterum fallere eos, qui doceant, ideo

1) Intelligi iubet Theophilus (IV c. 140) res *inductas*, idque videtur confirmari ipsis fragmentis de Serviano iudicio, quae leguntur sub rubrica *de Salviano interdicto* (D. 43. 33). Alioquin simpliciter *res* habet etiam l. 24 § 1 D. 19. 2.

2) Apud Catonem inductorum quidem sed pro messis pretio fit obligatio.

3) Cf. Girard, *Manuel* (1901) p. 414⁴.

4) Ad ius in re sufficere exceptionem, diximus cap. LXXXVIII.

5) Quidni Salvianum, dicet Herzen, op. cit. p. 155. Sed non debuerat, ut probaret Salvianum tenere de re inducta, licet aliena sit inducta, proinde pignoris causam non continere, provocare ad l. 21 § 1 D. 20. 1 (op. cit. p. 113 = Lenel, *das* edictum p. 395), quia ibi agitur ad exemplum Publicianae actionis (l. 18 eod.) Serviana actione et obicitur iusti dominii exceptio propter usucapionem, replicatur autem de dolo malo, quum excipiat *debitor.*

6) *Manuel* (1901) p. 761.

7) Op. cit. p. 102/3.

in hac praecipue specie conventioni auxilium praetoris quaerendum fuisse, ut colere posset conductor instrumento obligato, nihil enim obstare, quominus conductor precaria utatur possessione [1]). Idem fere circa difficultatum genus sentit Kuntze et crevisse eas spatiis, id est ipsa possessionum longinquitate [2]); sed praeterea acute observat [3]): pignus invectorum a tradito pignore breviore intervallo separari, quam ceteras pignorum conventiones, quoniam illic res *non ex sola conventione ..... oblig(e)tur, sed ex eo quod inducta (sit)* [4]), quod ad traditionem propius accedat. Ergo et necessitatem remittendae traditionis ibi maiorem èt novitatem docet fuisse minorem. Huic sententiae proxima est Nicolai Herzen: olim quidem creditum esse dominum fundi res inductas possidere [5]), itaque, postquam credi desierit, quasi compensandi causa datam propter traditionis difficultates, quae tum denique exstitissent, in rem actionem locatori, atque sic veluti successisse pignus conventionale in locum traditi pignoris, remissa quidem traditionis necessitate, sed ea propter remissa, quod illatio antehac pro traditione habita esset et tum haberi desisset [6]). Quod ideo, ne per nos sua laude quis fraudaretur, retulimus. Alioquin, quo minus videatur ex tradito pignore conventionale fluxisse, impedimento est, quod nec iure civili nec iure honorario ullum est vestigium ratae pignoris traditi auctoritatis, quod nec iure civili, quantum sciri potest, umquam obtinuit, nec iure honorario remota conventione per se quidquam valet [7]). Ergo, quia ex nihilo nil fit, non potest

---

1) Op. cit. p. 103². Cf. l. 6 § 4 D. 43. 26; l. 35 § 1 D. 13. 7; Girard, *Manuel* (1901) p. 760¹.

2) Quo magis credamus post latifundia inventum esse Salvianum, deinde Servianum.

3) *Z. Gesch. des röm. Pfandrechts* I (1893) p. 19. Vidit hoc etiam Karlowa, *Rechtsgesch.* II 1 p. 1280: „*(der Pächter) hat den Verpächter ..... durch das* pignoris nomine inducere *der Sachen ..... in ein näheres Verhältniss zu denselben gebracht, als es durch ein blosses* pacisci ..... *geschehen sein würde.*"

4) Gai. l. 11 § 2 D. 20. 4 (cf. Windsch. (1891) § 242 not. 9) io. Ulp. l. 21 pr. D. 20. 1.

5) Huius doctrinae causa laudat (p. 35—37 et p. 102) l. 3 § 3 D. 41. 2 (cf. Costa, *Storia del diritto romano* II (1903) p. 160 not. 29) atque praeterea (p. 169 not. 1) *utrubi* interdictum. Possidere dominum res inductas admittit Karlowa, sed excipit a conductore inductas (*Rechtsgesch.* II 1 p. 610, p. 1280).

6) Op. cit. p. 161/2 et 210¹.

7) Interdictum *uti possidetis* et *utrubi*, quod de pignore tradito competit,

pignus conventionale a tradito originem habere. Obstabit autem argumentum ei quoque, qui ab exceptione pignoratitia, non a iudicio Serviano, praetorem profectum esse putaverit. Haud magis a subsignatione pignus conventionale descendere videtur [1]), siquidem subsignatio praediorum tantum est, pignus autem conventionale initio res inductas tantum apprehendisse fatendum est. Quodsi videbitur exceptio rei caput fuisse, quae generalis est, hoc quidem argumentum vacabit, sed dicenda erit causa, cur iure honorario nihil praecipui habeat pignus soli, et quomodo factum sit, ut ius vendendi creditori citra pactionem specialem initio non competierit [2]). Fiduciane fuerit origo, videamus [3]). Quod prima quidem facie videtur in proclivi esse. Etenim, quum inductorum fiducia iisdem difficultatibus implicetur quibus traditio [4]), inest enim traditio mobilium mancipationi vel in iure cessioni [5]), quidni statuerimus, solemnitate remissa sic perventum ad pignus conventionale primum illatorum, deinde vero ceterorum? Scilicet, sicut in traditione obstat, quod pignoris traditi rata auctoritas per se nulla est, proinde non potuit pignus conventionale ad exemplum traditi pignoris effingi, ita in causa fiduciae obiciendum est, non intelligi, solemnitate remissa, quod factum sit oportet ope fictionis vel certe utilis actionis id est quae vindicationem imitaretur [6]), ipsa persecutionis natura quo pacto mutata sit. Interest enim inter rei vindicationem et hypothecariam actionem, quod hypothecaria *etsi in rem actio est, nudam tamen possessionem avocat et soluta pecunia ..... dissolvitur* [7]), id est: quod nec in perpetuum possessionem transfert, sed interim, nec, si pecunia sol-

---

non ius sed factum continet, an pignoris nomine tradita sit res, quemadmodum in Salviano, an pignoris nomine inducta sit, non, an sit pignori. Quod de Salviano non quidem nominatim praecipitur, sed ideo est verisimile, quia id *tantummodo adversus conductorem debitoremve competit.*

1) Cf. Herzen, op. cit. p. 162. 2) Cf. supra.

3) Cf. Herzen, op. cit. p. 162*.

4) Herzen, op. cit. p. 103.

5) Diximus supra (cap. IV).

6) Utilis actio non utique esse debet fictitia, sed tamen *ad exemplum* alterius actionis scribi. Consentiunt in eam sententiam Savigny, *System* V § 215 (p. 73); Puchta, *Cursus* § 165 (post not. *ww*); Keller, *röm. Civilproz.* § 89 II; Lenel, *das* edictum p. 160 (= *l'édit* p. 231/2).

7) L. 66 pr. D. 21. 2.

vatur. Ergo non ad exemplum rei vindicationis hypothecaria actio scripta est, sed *suas (habet) condiciones* [1]). Quod argumentum obtinebit, etsi quis exceptionem pignoratitiam pro Serviano iudicio reposuerit, nam exceptionis et actionis eandem hactenus causam esse apparet [2]). Itaque qui Servianam et quasi Servianam fiduciae fictione consistere contendit Bachofen [3]), idem hanc fictionem postea abrogatam docere cogitur et substitutam actionem *ex pacto* [4]), quod nimis esse artificiosum recte dicebat Keller [5]). Solum reliquum est ius Graecum aut nihil quaerendum, quod sit ultra iudicium Servianum. Ex iure Graeco hypothecam, id est pignus conventionale, descendere quidam putaverunt; addit convitium Erman [6]): receptam hypothecam non intellecta monumentorum utilitate, spreta certe („*unter Fallenlassen der Publicitaet*"). Quasi vero aut apud omnes Graeciae populos monumenta publica fuerint — non fuisse nimis evidenter docet Theophrastus [7]) — aut praestet decretum Delphicum (Michel no. 263), quod ob eam rem extollitur [8]), legi Malacitanae, nam ea quoque iubet (cap. 63) praedia in publicum subsignata in tabulas publicas referri, de privatis autem hypothecis ne Delphico quidem decreto quidquam cavetur. Sed perperam dixerunt hypothecam ex Graeco iure descendere, cur

---

1) L. 13 § 4 D. 20. 1.

2) c. 1 C. 8. 32 (33) = c. 1 C. 4. 30: *Intentio dati pignoris neque redditae pecuniae* esse non potest nisi exceptio pignoratitia (cf. l. 19 pr. D. 22. 3); quidquid in contrarium disputat Bachofen, *Pfandr.* p. 46/7. Ultro quidem fatetur soluta pecunia perinde dissolvi exceptionem atque actionem („*der Schluss auf die* exceptio *ergibt sich von selbst*"). Quod nobis utique sufficit.

3) Propter l. 16 D. 8. 1. Non sufficit responsio Kelleri (*Krit. Jahrb.* 21 (1847) p. 976): utilem actionem non utique esse fictitiam, quia vel sic manebit: esse utilem actionem, quae ad exemplum alterius actionis detur. Sed cancellanda sunt omnino: *sicuti ipsius fundi utilis petitio dabitur.*

4) *Pfandrecht* (1847) p. 38—42, 42—44.

5) *Krit. Jahrb.* 21 (1847) p. 976. Obstat praeterea opinioni, cui contradicimus, quod, nisi testimonium de utili actione est interpolatum, ne abrogata quidem erit utilis actio.

6) *Das röm. Recht von* 1884 *bis* 1894 (1895) p. 17. Haud paulo iustiorem fert sententiam discipulus, *Origine de l'hypoth.* p. 213/4.

7) Περὶ συμβολαίων § 2 (Thalheim, *Rechtsalterthümer* (1884) p. 130). Scribit nihilominus Herzen, op. cit. p. 208: „*la clandestinité ..... est ..... une particularité du système romain.*"

8) *Bull. de corr. hell.* V (1881) p. 171.

enim praetor separatim edixit de rebus coloni, quae pignoris iure pro mercede tenerentur, si Graecum subsequebatur exemplum? Vidit hoc Herzen, proinde rerum conciliandarum causa docet [1]): pignus locatoris, unde derivata sit ceterorum pignorum hypothecam, Romani praetoris esse proprium [2]), sed huic illam ex omni pacto hypothecam de Graeco iure adhaesisse [3]), itaque populum Romanum ipsam hypothecam sibi debere, hypothecae usum Graeciae [4]). Quasi vero aut possit hypotheca ex Romano locatoris pignore derivata esse, eadem huic de Graeco iure adhaesisse, aut potuerit post hypothecam introductam, id est usu et moribus receptam, usus eius aliunde adscisci. Posset nihilominus illa ex quolibet pacto hypotheca de iure Graeco adhaesisse ad locatoris pignus [5]), modo tunc ne dicat ex locatoris pignore derivatam, nisi obstaret, quod iuris Graeci hypotheca a Romana tantum distat, quantum fiducia a pignore, siquidem iure Graeco *τὰ ὑποκείμενα .... τῶν ὑποθεμένων ἐστὶν* [6]), quae causa est, cur èt Cicero vertat fiduciam [7]) èt iure Graeco, qui *ἔγκτησιν* non habeat, eidem ne *ὑποτίθεσθαι* quidem concedatur [8]) èt Ptolemaei in rerum obligationibus plenum alienationis vectigal exigant [9]), quod sub Romanis correctum esse vide-

---

1) Op. cit. p. 208.

2) *„l'hypothèque, qui a été le point de départ de tout le système hypothécaire romain, ... ne se retrouve pas en dehors de l'Italie."* Cf. p. 212: *„l'hypothèque romaine du bailleur."*

3) Op. cit. p. 212: *„en adoptant l'hypothèque grecque le droit romain l'a* presque (cur *presque?*) *assimilée à l'hypothèque romaine du bailleur."*

4) Op. cit. p. 212[2]: *„Rome a emprunté à la Grèce l'usage* (p. 212 lin. 7: *l'idée et l'usage*) *de l'hypothèque, sans lui emprunter l'hypothèque elle-même."* Par est absurditas apud Paulum Jörs, *röm. Rechtswissenschaft* (1888) p. 153: *„Wiedergabe .... und doch keine Copie."*

5) Posse, dixit Keller, *Krit. Jahrb.* 21 (1847) p. 1020.

6) Demosth. XXVIII § 18. Hunc locum quia veluti cancellat Hitzig, *das griech. Pfandr.* (1895) p. 30[3], ergo cf. Demosth. XXX § 28; XXXI § 13, LIII § 11; Lys. XVII § 4, § 5. — Latius aberrant, qui putant *τῇ ἐμβατεύσει* dominium creditori adquiri, quos refutavit Szanto, *Wien. Stud.* IX (1887) p. 281—283.

7) Pro Flacco 21 § 52 (ia. ad Fam. XIII 56 § 2); Pernice, Lab. III 1 p. 143/4.

8) Hinc pendet interpretatio Demosth. XXXVI § 6; cf. Thalheim, *Rechtsalterthümer* (1884) p. 6[1], 89[6]. — Romanis in contrarium observatum esse creditur (Windsch. (1891) § 230 not. 3) propter l. 24 D. 20. 1, cui tamen adversatur l. 1 § 2 D. 20. 3 sec. versionem Graecam. Vertunt enim *est* per *ἔχ(ει)* ut § 4 Inst. II 20.

9) Hoc demonstravimus in observat. ad papyros § 6 (*Archiv f. Papyrusf.* I).

tur [1]). Itaque lepidum est eorum libros legere, qui magna doctrina exquirunt, quid sit vetustius: πρᾶσις ἐπὶ λύσει an θέσις, quum nihil intersit, quod περὶ ἀποτιμήματος affirmare non ausim. Atqui persuasum est Szantoni [2]) interesse inter πρᾶσιν ἐπὶ λύσει et ὑποθήκην, quod πρᾶσις numquam ad creditum accedat, ὑποθήκη omnimodo, quamobrem ὑποθήκην ne descendere quidem [3]) ἀπὸ πράσεως ἐπὶ λύσει credi posse significat (*wäre die Hypothek aus dem Scheinkauf entstanden, so müsste die Schuld an das Pfand gebunden sein*"). Temere περὶ ὑποθήκης hoc adfirmatum esse, ostenditur non quidem eo, quo pugnat argumento Hitzig [4]), quod syngraphe Lacritea (Demosth. XXXV § 12), sive ea genuina est sive subdititia, et item Delphico decreto [5]) nominatim recipitur actio τοῦ ἐλλείποντος, nam apud Romanos quoque *in pignoribus dandis* hoc *adici sole(ba)t* ex abundanti, *ut* quo minus [6]) *pignus venisset reliquum debitor redderet* [7]), quidni igitur ex abundanti apud Graecos [8])? sed quia potest initio diversum ius obtinuisse, ut fuerit ὑποθήκη compensatorii pignoris genus. Saepe enim ex pignore compensatorio, id est, quo dato personalis actio tollatur [9]), postea demum pignus fit ordinarium [10]), id est, quod ad debitum accedat [11]). Ergo temere dictum est ὑποθήκην omnimodo accedere, quasi certum sit ab initio id obtinuisse, nec minus temere πρᾶσιν ἐπὶ λύσει non accedere, etsi enim hodie creditur ea lege semper πιπράσκεσθαι [12]),

---

1) Cf. Ibid. § 10. — Hodie lege Gallica in praediorum obligationibus dimidium alienationis vectigal exigitur (*loi du 22 frim. an VII* art. 69 V 5°), modo antichresis, quam vocant, facta sit (Treub, *Vragen des tijds* XVIII (1892) 1 p. 106).

2) *Wiener Studien* IX (1887) p. 287.

3) Descendere nihilominus docere pergit Costa, *Storia di dir. romano* II (1903) p. 164[24].

4) *Das griech. Pfdr.* (1895) p. 86—88. Cf. praeterea Costa, *Storia di dir. rom.* II (1903) p. 166 not. 35 (ad pap. Florent. 1) sed etiam § 4 Inst. III 14; c. 6 C. 4. 24; c. 25 C. 8. 13 (14).

5) Michel no. 263 B lin. 24—28.

6) Requiritur *quanto minoris.*

7) L. 9 § 1 D. 20. 5. Cf., quam solam laudat Hitzig, l. 63 D. 46. 1.

8) Cf. etiam Demosth. XXXII § 30.

9) Pignoris compensatorii Romanum exemplum indicavimus cap. harum observat. LV.

10) Cf. Schwind, *Wesen und Inhalt des Pfandrechts* (1899) p. 8/9.

11) Accedere saltem possit. Demonstravimus enim (cap. VII) etiam sine credito pignus intelligi.

12) Dernburg, *Pandekten* I (1892) § 263 (p. 645).

potest nihilominus de Graeca [1]) fiducia diversum placuisse. Interest sane inter verum dominium et dominium, quod sit pignoris loco; quam ob rem fit, ut dominium huiusmodi vel tacito consensu utentium vel auctoritate constituentium facile transire soleat in formam pignoris. Quod factum observatur circa Gallica *adsignamenta* [2]) et circa pactum, quod dicitur reservati dominii [3]), sed passa est idem Graeca *θέσις*, postquam iure Graeco admitti coepit secunda hypotheca [4]), dominium enim, ut superiore capite (LXXXVIII) vidimus, post cetera omnia in re iura venit, nec admittit post se quidquam. Pignus autem, etsi traditione constituendum est [5]), ulteriora pignora non excludit. Itaque post secundam hypothecam admissam iam coepit distingui inter *κτῆσιν* creditoris ex hypothecae pactione et *παγκτησίαν* lege commissoria [6]), eo denique perventum est, ut Graecis quoque sicut Romanis [7]), iam *nulla societate* [8]) *dominii* [9]) *(hypotheca) coniunct(a)* videretur, proinde sola *κτῆσις* lege commissoria, cui rei inprimis fidem facit lapis Halicarnasensis [10]) anni circiter ante Chr. 200, in quo constituit *ὑποθήκην* Posidonius posteris suis *εἰς θυσίαν*, ut quotannis eo

---

1) De Romana adfirmat quum Dernburg, *Pfandr.* I p. 14 (post not. 20), *Pandekten*, l.l., tum Herzen, *Orig. de l'hypoth.* p. 62, Costa, *Storia di dir. romano* II (1903) p. 155[14] (de Graeca negat hic). Cf. Bruns, font. (1893) no. 109 lin. 23 (Eck, *Ztschr. der Sav.-St.* IX p. 92/3).

2) Loysel, *Inst. coutum.* (éd. 1846) nis. 117; 143; 149; 484; 919. Sed cf. Franken, *das franz. Pfdr. in MA.* (1879) p. 35[2].

3) Troplong, *Comment. des privil. et hypoth.* no. 181 (i. f.): „*cette clause ..... ne donnait qu'une espèce d'hypothèque.*" Cf. Dernburg, *Pand.* I (1892) § 215[8]; *Preuss. Eigentumserwerbges. vom* 5 *Mai* 1872 § 26.

4) *Inscr. jur. grecq.* V § 10; VIII no. 10, no. 50; Ziebarth (*Berl. Sitzungsber.* 1897 p. 666) no. 8; Demosth. XXXI § 6; syngr. Lacr. (Demosth. XXXV § 11): *οὐδ' ἐπιδανείσονται* (cf. XXVII § 27).

5) Hanc speciem perperam excipiunt Girard, *Manuel* (1901) p. 760; Herzen, *Orig. de l'hypoth.* p. 90. Cf. *Code civil* art. 2076.

6) *Inscr. jurid. grecq.* V § 19 (cf. § 10). Aliter interpretatus est hunc locum Hitzig, *das griech. Pfdr.* (1895) p. 91. Sed cf. *Goslarische Statuten* p. 24, lin. 23: *wanne dat al overgan is* (= *μετὰ τὴν παγκτησίαν*).

7) L. 44 § 5 D. 41. 3.

8) *Cognationem* appellat Heffter, *Athen. Gerichtsverf.* p. 268: „*das Pfandrecht war nach attischem Recht dem Eigenthum sehr nahe verwandt.*"

9) Corrigi video *dominio*.

10) *Inscr. jurid. gr.* XXV D = Michel no. 854.

nomine quaterni stateres solvantur a possidente, possideat autem natu maximus: *ἂν δὲ μὴ ἀποδίδωι ..... εἶναι τὰ ὑποκείμενα κοινά*; deinde Delphicum decretum [1]) anni circiter 150 ante Christum, quo decreto — pertinet autem sicut illud Halicarnasense monumentum ad soli pignora (A lin. 29) — distinguitur aperte inter ius hypothecae et proprietatis, pignoribus enim, quae modo (B lin. 25) *ὑπέκειτο τᾶι πόλει*, postquam cessatum sit, lex dicitur (lin. 22/3): *τᾶς πόλιος ἔστω*. Possunt huc referri legis commissoriae exempla, quotquot servaverunt papyri [2]), verum enimvero non debet Palmyrenum decretum [3]) anni p. Chr. 137, quoniam iuri Romano totum est accommodatum [4]), siquidem eo decreto (III (*c*) lin. 37—42) publicano ius datur pignora capta post certos dies in publico [5]) vendendi *χωρὶς δόλου* [6]) *πο(νηροῦ)*, neque id mirum, quia Palmyrae èt imperatoris fisco èt Palmyrenorum rei publicae portoria exigebantur [7]), eratque adeo *ὁ ἐν Παλμύροις τεταγμένος*, id est praepositus ei stationi, inter mancipem civitatis et mercatores arbiter [8]). — A Graecis ad Romanos meos ut revertar, his adeo possessio pignoris causa iuris hypothecarii potissima pars est, ut mittat *in possessionem* praetor, quos missos vult in pignus. Itaque nulla causa est, cur miretur Bachofen [9]), *si ex quacumque causa* [10]) *magistratus in possessionem aliquem miserit pignus constitui* creditum esse [11]); sapienter miratus esset hunc pigneratorem possidere

---

1) Michel no. 263.

2) Cf. infra (cap. XC).

3) Quod edidit cum commentario Dessau, Herm. XIX (1884) p. 489, 490/1, 496, 499—504.

4) Latuit ea res Ferdinandum Hitzig, op. cit., quum p. 63, tum p. 102.

5) Cf. Bruns, font. (1893) no. 109 lin. 19: *in foro*.

6) Hactenus explevit Dessau (p. 524 not. 1). Cetera post *πονηροῦ* ita expleo: (*ὅσω δὲ ἐλάσσονος*) *ἐπράθη ἢ δοθῆναι ἔδει, π(ράσ)σειν τῷ δ(ημοσιών)ῃ καθὼς καὶ* (*νῦν ἐ*)*στὶν* (*ἔθος ἐκ*) *τοῦ νόμου* (*ἐξέσ*)*τω*. Agitur enim toto hoc decreto ut *ἡ συνήθεια* convertatur *εἰς νόμον* (I lin. 4—9).

7) Hoc non perspexit Dessau, itaque ne illud quidem: *τὸν ἐν Π. τεταγμένον* praepositum esse ei stationi (cf. ibid. p. 524).

8) III (*c*) lin. 33—36.

9) *Pfandr.* I p. 425 sqq.: *„die Uebertragung des Pfandrechts(begriffes) auf das Gebiet der praetorischen Einweisungen ist eine höchst auffallende Erscheinung.“*

10) Hoc quidem aliquando fallere demonstravimus cap. LXXVIII.

11) L. 26 pr. D. 13. 7.

creditum non esse [1]). Nam est omnino iure Romano pignus ius possidendi rem obligatam. Quod igitur diximus: quem praetor mittat in possessionem, eum possidere creditum non esse, pignus tenere creditum esse, id quomodo procedat, videamus. Sed fatebimur potius in hoc pignore definitionem vitiari, postquam Quinti Mucii displicuit [2]) sententia possessionem esse existimantis, quae creditori detur custodia (l. 3 § 23 D. 41. 2). Magis etiam recedit, quod per officium pignus capitur iussu eius, qui sententiam exsequitur, huius enim pignoris ne custodia quidem penes creditorem est [3]). Hodie adeo in omni rerum soli hypotheca definitio fallit, quia non datur Servianum iudicium [4]) aut eo fine datur, ut res sub hastam mittatur, non, ut avocetur possessio [5]). Quod tamen videndum est, an obtineat, quum praedium pro sui ipsius restitutione obstrictum sit [6]). Itaque dicendum est, quid sit ius pignoris, in quod nec veniat dominium, nec possessio, nec custodia. Sed superest ius mittendi sub hastam, nec debebit nos conturbare, ut conturbavit Alexium Francken [7]), quod chirographariis creditoribus plerumque [8]) idem datur, vel ideo, quia nihil hastae subicitur, quin id ante pignori captum sit; vel ideo, quia omnis creditor tacitam hypothecam

---

1) L. 9 D. 6. 1; l. 5 § 1 D. 10. 4; l. 5 pr. D. 36. 4; l. 3 § 23 D. 41. 2; l. 12 D. 42. 4; l. 1 § 9 D. 43. 3; l. 3 § 8 D. 43. 17. — Cf. l. 7 § 8 D. 10. 3 (*est ..... iusta causa possidendi custodiae gratia*).

2) Ideo displicuit, quia custodia procedit alio possidente (l. 5 § 1 D. 10. 4; l. 15 § 20 D. 39. 2; Cic. pro Quinct. 27 § 84), nec videbatur duorum in solidum esse posse possessio (l. 3 § 5 D. 41. 2; l. 5 § 15 D. 13. 6).

3) c. 3 C. 7. 53, quam interpretatur Dernburg, *Pfandr.* I p. 420 sq. Itaque recte dixerat (p. 418 sq.): „*der Magistrat nimmt* (*hier*) *die* custodia *an sich.*"

4) Troplong, *Comment. des privil. et hypoth.* no. 779 2°: „*l'hypothèque inscrite vient, sous le code civil, se résoudre en saisie ..... On peut donc dire qu'il n'y a plus d'action hypothécaire.*"

5) Pothier, *Introd. au tit. XX* no. 50; id. *Traité de l'hypoth.* no. 119. — Dernburg, *Pandekten* I (1892) § 284 (p. 687): „*nach heutigem Rechte* (*klagt*) *nur der Mobiliarpfandgläubiger ..... auf Herausgabe des Besitzes.*"

6) Cf. c. 30 C. 5. 12; Pothier, *Vente* no. 395; *Introd. génér. aux cout.* no. 122.

7) *Das franz. Pfr. in MA.* (1879) p. 6: „*das Verkaufsrecht kann* (*der neueren Satzung*) *wesentlicher Inhalt nicht sein, weil dieses Recht .... jedem Gläubiger .... zusteht.*"

8) Cf. *Entw. eines Ges. betr. die Zwangsvollstr.* (1889) p. 83. Ubi solis hypothecariis datur, dici potest (Pothier, *Introd. au tit. XXI* no. 5): „*la saisie réelle n'est autre chose que l'exécution du droit d'hypothèque.*"

habet in bonis debitoris sui (*Code civ.* art. 2093). Quod pignus omnium quidem est vilissimum, quia èt perimitur alienatione [1]), èt cedit ceteris pignoribus, èt futuri creditores adcrescunt [2]), antequam scilicet in bona eatur [3]) vel singulae res capiantur [4]), sed non propterea dici debet pignus non esse. Verum, ne ulla in re definitio fallat, sic definiendum est: pignus esse ius in re obligata [5]), etenim, quod observavit Schwind [6]): cetera quae possint addi de huius iuris exsecutione, ea persaepe sunt mutata ac fortasse mutabuntur [7]), quamdiu hominibus cognitum fuerit ius hypothecae, quod de medio tolli iubebat Decourdemanche [8]), eidem propinquum interitum denuntiavit Sumner Maine [9]). Sed quaeri video, utrum ius vendendi, ad quod hodie fere ius hypothecae redigitur, recte dicatur ius in re, quum creditori rem ne attingere quidem liceat [10]). Nos igitur ab istis potius exquiremus, cur sic definiant ius in re, ut sit ius quod corporalem contactum et quasi contrectationem rei habeat? Nam sufficere videtur, quod nec in aliquam personam competat vel certam vel incertam et rem vel corporalem vel incorporalem [11]) ita desideret, ut re sublata ipsum quoque tolli necesse sit (cf. caput superius LXXXVIII). Utrumque in pignore verum est,

---

1) Hoc tantum dixit Troplong, op. cit. no. 4.

2) Ergo hoc est quod dicitur (l. 1 § 2 D. 42. 6): *adiciendo sibi* quemque *creditorem creditoris sui facere deteriorem condicionem*. Privilegiarii quidem interse *concurrunt* (l. 32 D. 42. 5).

3) Endemann, *Civilprozessrecht* (1868) § 295 [18]; Molengraaff, *Faillissementswet* (1898) p. 157 lin. 1—3.

4) Dernburg, *Pandekten* I (1892) § 271 (p. 662): „*ein Vorrecht vor bereits bestehenden persönlichen Forderungen ist nicht notwendig in ihrem* (= der Pfändung) *Gefolge*."

5) Id est, quod appellat Dernburg: „*Pfandrecht im weiteren Sinne*." — Non utique opus esse, ut res sit *pro debito* (§ 7 Inst. IV 6) obligata, demonstrare conati sumus capite harum observ. VII.

6) *Wesen und Inhalt des Pfandrechts* (1899). p. 165.

7) Videtur sane Henrico Dernburg (*Pandekten* I (1892) § 261 = p. 639) perfecta species sive idea pignoris nunc exstare: „*die Idee des Pfandrechtes* (*hat*) *ihren vollkommensten Ausdruck gefunden*."

8) *Le globe, journal de la doctr. de Saint-Simon* VII (1831) no. 114.

9) *On early law and custom* (1883) p. 357.

10) Videretur utique Paulo (l. 35 D. 20. 1) ac fortasse Papiniano (l. 3 § 2 D. 20. 4), sed in contrariam partem disputavit Sohm (Dernburg, *Pandekten* I (1892) § 262 not. 2).

11) Ius in re omnino esse oportere ius *in corpore*, docet Schwind (op. cit. p. 201), cui non adsentior.

etenim *re* vel *corporali* vel incorporali extincta fieri non potest, quin *pignus hypothecave per(ea)t* [1]), quamobrem pignori pecunia *inesse* dicitur a Demosthene [2]), licet quibusdam videatur hypotheca in dominum rei competere vel in possessorem [3]), qui confundunt ipsam hypothecam et actionem hypothecariam, haec enim in possessorem competebat. Illud sane recte monuit Sohm [4]): quum soleant dominationem quandam habere in re iura, solam hypothecam, quum ei detracta sit possessio, dominationem iam habere nullam; nec recte, hanc doctrinam ut everteret, dixit Dernburg [5]): eandem tamen esse causam servitutium, si quae sint prohibitoriae, veluti altius non tollendi. Nam, si quid contra servitutem fiet, ita, ne fiat, iure meo impediam, *quemadmodum si in area mea quid aedifice(tur)* [6]). Plane, quia diximus pignus esse ius in re obligata, dicendum superest, quid sit rei obligatio, eoque magis quod eo amentiae [7]) quidam processerunt, ut dicerent *eodem modo* res obligari, quo personas [8]), quorum pater esse mihi videtur Tribonianus l. 7 § 3 D. 4. 4: *si fideiussorio nomine se* [vel rem suam] *obligavit*. Sed est revera obligatio rei iuris vinculum, quo destinatur [9]) res ad hoc, ut inde pro quacumque causa satis fiat [10]).

---

1) L. 8 pr. D. 20. 6.

2) XXXIII § 10 vv.: *ὅτι δέκα μναῖ ἐνείησαν τῷ ξένῳ ἐν τῇ νηί*. Cf. l. 94 D. 35. 2 (*quidquid aeris alieni in ea domo erit*).

3) Cf. Dernburg, *Pandekten* I (1892) § 262 (p. 642).

4) Et item Bremer, *Hypothek und Grundschuld* (1869) p. 64.

5) *Pandekten* I (1892) § 262[2] (cf. *Pfandr.* II p. 23).

6) Cf. l. 9 pr. (i. f.) D. 8. 5 (ubi manifestum est delenda esse *quod per fundum tibi debeo*), sed etiam l. 5 § 10 D. 39. 1.

7) Kant, *metaphys. Anfangsgr. der Rechtslehre* (1797) § 11 (p. 81) absurditatem appellat.

8) Serio hos refellit Dernburg, *Pandekten* I (1892) § 262 et *Pfandr.* I § 12, § 13. Add. Kuntze, *z. Gesch. des röm. Pfdr.* (1893) I p. 14.

9) Cf. l. 50 § 1 D. 5. 1: *si forte certis oneribus destinatum sit id patrimonium*.

10) Non ad rem pertinet, quod nonnumquam (veluti l. 98 pr. D. 46. 3; c. 12 C. 4. 29 (Herzen, *Origine de l'hypothèque* p. 24); c. 5 C. 5. 14; form. Turon. 6 et add. 3) rem *obligare* dicitur, qui promittit se daturum.

DE CARNEIS.

SCRIPSIT

J. VÜRTHEIM.

I.

Nuper Euripidis Alcestin relegens haesi in versibus aliquot, qui iam ante me vexarunt permultos neque fortasse post me vexabunt pauciores. Non quod fugiat nos quid dicat poeta; cuius verba minime sunt obscura, licet constructio non ab omni parte sit perspicua; sed sensus loci penitus percipi nequit nisi e re mythologica petatur auxilium. Et adierunt dudum editores fontem mythologicum — optime sibi conscii ad tragicos antiquos ascendere non posse nisi qui huius fontis lympha antiquorum hominum de rebus sacris opinionibus sit initiatus —, resperserunt quidem editiones suas guttulis quae manibus semel iterumque immersis adhaeserunt, sed ut ipsis studia illa profuerint, in lectores parum inde redundavit utilitatis. Unus fortasse huius tragoediae editor est excipiendus, Hermannum Hayley volo, qui Herculis fabulae editorem praestantissimum secutus varios unde fabula provenit mythos afferendo, ordinando, explicando, pro viribus suis facere quae facienda erant laudabiliter est conatus. Qui licet rem ad finem minime perduxerit, est tamen quod gaudeamus: bonam iniit viam. Excerpere autem et colligere quidquid boni apud alios invenitur ac sic *novam* in scholarum usum parare editionem infra se habuit, abominatus nimirum τὸ τῶν ῥακιοσυρραπταδῶν γένος.

Versus quos volo sunt (446 sqq.):

πολλά σε μουσοπόλοι
μέλψουσι καθ' ἑπτάτονόν τ' ὀρείαν
χέλυν ἔν τ' ἀλύροις κλέοντες ὕμνοις,
Σπάρτᾳ κύκλος ἁνίκα Καρνείου περινίσσεται ὥρας
μηνὸς ἀειρομένας
παννύχου σελάνας
λιπαραῖσί τ' ἐν ὀλβίαις 'Αθάναις.

In libris legitur *ὥρα*, unde vulgo e Scaligeri coniectura editur *κυκλὰς ἁνίκα Καρνείου περινίσσεται ὥρα*; quae lectio licet adversarium habeat Hesychium s. v. *περινίσσεται ὥρας*, multo est elegantior.

Χέλυς illa *ὀρεία* satis defenditur Hymn. Merc. vs. 33: *χέλυς οὔρεσσι ζώουσα*. Quod ad verba *ἀλύρους ὕμνους*, res est controversa, de qua duo viri, *ἀριστῆς ἐν Φιλολογίᾳ*, prorsus diversa senserunt. Vertit enim G. Hermannus „carmina epica", Valckenaerius autem „carmina lugubria". Equidem hunc sequi velim, cum lamentantium querelae ad tibiam cantatae, quas Euripides alibi vocat *ἀλύρους ἐλέγους*, significentur. Plura his de carminibus qui velit inspiciat Ar. Av. vs. 218 in editione Leeuweniana.

Chorus igitur Alcestin defunctam valere iubens summam ei apud posteros famam promittit, cum tam Athenis — in theatro scilicet, nam Euripidem his verbis suam ipsius tragoediam significasse non iniuria contenderit aliquis — quam Lacedaemone mense Carneo plenilunii festo uxor optima sit auditura.

Mense autem Carneo dies aliquot festos Apollinis in honorem egisse Spartanos iam didicimus pueri, cum pugnae Marathoniae cur non interfuissent Lacedaemonii historico e libello accipiebamus. At quid Alcestidi Thessaliae reginae cum Carneis? Quae fuit Carnei Apollinis natura atque indoles, ut cum huius dei sacris Alcestidis nomen coniungi posset? Nam, ut quivis videt, de carmine non semel iterumque in Carneis prolato sed de carmine *solemni* Euripides loquitur.

Parum autem prodest id, quod observare solent editores: „mirum non esse quod in carminibus Apollini sacris celebrata sit dei in Admetum benevolentia", et testari videntur poetae verba, fabellam in Thessalia ortam arctissimo quodam sanctis-

simoque nexu cohaesisse cum dei peloponnesiaci cultu pervetusto. Quaeramus igitur an veterum quae ad nos pervenerunt de Carneo deo observationes praebeant quod ad rem faciat.

II.

Demetrius Scepsius, alterius a. C. n. saeculi scriptor, de Carnei diebus festis tradidit haec [1]:

τὴν τῶν Καρνείων ἑορτὴν παρὰ Λακεδαιμονίοις μίμημα εἶναι στρατιωτικῆς ἀγωγῆς. τόπους γὰρ εἶναι ἐννέα μὲν τῷ ἀριθμῷ· σκιάδες δὲ οὗτοι καλοῦνται, σκηναῖς ἔχοντες παραπλήσιόν τι· καὶ ἐννέα καθ' ἕκαστον ἄνδρες δειπνοῦσι, πάντα τε ἀπὸ προστάγματος κηρύσσεται· ἔχει δὲ ἑκάστη σκιὰς φρατρίας τρεῖς, καὶ γίνεται ἡ τῶν Καρνείων ἑορτὴ ἐπὶ ἡμέρας ἐννέα.

Iniuria Kaibel quae praebent MSS. verba *ἀπὸ προστάγματος κηρύσσεται* mutavit in *ἀπὸ κηρύγματος πράσσεται*, satis praeterea audaci coniectura. Nam sensus est hic: omnia quae civibus sunt facienda fieri debent e praeceptis certis more maiorum consecratis (*ἀπὸ προστάγματος*); singula autem quae his praescriptis continentur, non fiunt antequam *κῆρυξ* vel tuba vel voce dederit signum. Conferendi sunt Aristophanei versus:

ἀκούετε λεῴ· κ α τ ὰ τ ὰ π ά τ ρ ι α τοὺς χοᾶς
πίνειν ὑ π ὸ σ ά λ π ι γ γ ο ς,

ubi Scholiasta: *ἐκάλουν οἱ κήρυκες σάλπιγγας βαστάζοντες καὶ ἐσήμαινον.*

Quod autem nil nisi signo dato in Carneis fiebat, minime inde sequitur verum esse id quod ait Demetrius, militares hos fuisse ludos, nisi quis Χοᾶς quoque tale quid fuisse contendere velit. In Doriensium re publica, si quae alia Marti dedita, dies etiam festos disciplina militari fuisse ordinatos quis mirabitur, cui Germanorum hodiernorum mores non prorsus sunt ignoti! Neque *αἱ σκιάδες*, quasi fuerint *militum tabernacula*, pro festi natura militari testimonio afferantur velim, cum Iudaeorum *τὴν σκηνῶν ἑορτὴν* e Libris Sacris noverimus et Romanos in Neptu-

1) Athen. IV 141*e*. Excerptum est e Demetrii *τοῦ Τρωϊκοῦ διακόσμου* libro primo.

nalibus casas frondeas ponere solitos fuisse doceat Festus s. v. *umbrae* [1]).

Neque iure suspicetur quispiam ordinem quo per umbras distribuerentur Spartani referre similem ordinem in exercitu usitatum. Nam numerum novem sanctum antiquis in ritibus, quibus militari cum re commune erat nihil, permultum valuisse et alia [2]) testantur et docet Pausanias II, 31. 4: *τὸν δὲ ἔμπροσθεν τοῦ ναοῦ λίθον, καλούμενον δὲ ἱερόν, εἶναι λέγουσι ἐφ' οὗ ποτὲ ἄνδρες Τροιζηνίων ἐννέα Ὀρέστην ἐκάθηραν.*

Difficiliora autem sunt Demetrii verba quam primo aspectu videntur. *Φρατρίαι* enim illae aliunde in Lacedaemoniorum re publica prorsus ignotae quae et quid tandem fuerunt? Quodsi scriptor, ut v. d. quidam ad incitas redacti proposuerunt, hac voce significarit *obas* laconicas, e discrepantia quae est inter phratriarum numerum novem et lochorum illum quinque, iterum apparet Carneorum festum non fuisse *ἑορτὴν στρατιωτικὴν καὶ ἀγωγήν.*

Sed si praetermittimus quae sive Demetrii culpa sive propter testimoniorum penuriam sunt dubia aut obscura, manet hoc, quod nulli non dubitatione exemptum videbitur: Spartae per novem dies mensis Carnei viros 81 epulatos esse in tabernaculis novem casarum frondearum exhibentibus formam. Cenam vero fuisse sobriam frugalique antiquorum Laconum more institutam, inde efficere licet, quod Demetrii verba inter aliorum scriptorum excerpta de antiquorum more vivendi simplicissimo agentia ab Athenaeo sunt inserta. Quodsi non perperam est observatum Demetrium descripsisse dies festos quales *sua* aetate agerentur, admiratione sane dignus est ritus immobilis sibique constans, qui, cum Lacedaemoniorum mores ad deteriora pedetemptim declinarent et dissolutiora, servarit priscam victus tenuitatem.

Priscum autem morem tamdiu perstitisse cur negemus, cum C. I. G. 1446ª nos doceat, *altero* etiam *post* C. n. saeculo mulierem Carnei dei functam esse sacerdotio in familia sua hereditario? E sacerdotio autem muliebri, ut in transitu hoc ob-

---

1) Conferantur *χλωραὶ σκιάδες μαλακῷ βρίθουσαι ἀνήθῳ* Adonidi in honorem positae (Theocr. XV, 119) et mores Troezeniorum descripti a Pausania II, 31, 8.

2) Hom. *γ* 7 sqq. Vide quoque Paus. VII, 20, 1.

servem, luculenter apparet a Marte et re militari aliena fuisse Carnea.

Iam videamus quo die Carnei mensis (Iul./Aug.) ἑορτή initium habuerit. Narrat Plutarchus [1]) Platonem γενέσθαι Θαργηλίοις Ἀθήνησι, Carneadem Κάρνεια Κυρηναίων ἀγόντων. Addit: ἑβδόμῃ δὲ ἀμφοτέρας ἑορτάζουσιν. Eodem igitur die quo et ipse Apollo natus ferebatur — qui inde Ἑβδομαγένης audiebat — Cyrenae Carnea incipiebant agebanturque usque ad diem decimum sextum. Etiamne Spartae? nam hanc quaestionem ne omittamus monet inscriptio Therae reperta, ab Hillero edita in Herme (1901):

Ἀγλωτέλης πράτιστος ἀγορὰν hικάδι
Κα[ρ]νῆια θεὸν δεῖπν[ι]ξεν hουνιπαντίδα
καὶ Λακαρτῶς.

Quae verba admodum obscura v. d. ita vertit: Agloteles, der Sohn des Enipantidas und der Lakarto, allererster in der öffentlichen Rede, hat am 20. [Karneios] dem Gotte ein Karneenmahl zubereitet."

Mihi id modo certum videtur: *vicesimo* mensis die Theraeos deum convivio excepisse, rectissimeque Hillerum annotasse: „man weiss, dass es gerade auf dem gebiet des griechischen Kalenders überaus misslich ist, von einem Orte auf den anderen zu schliessen." Sic Coi non quotannis sed tertio quoque anno Carnea agebant [2]).

Itaque subsidia alia ut res ad finem perducatur arcessamus necesse est; recenseamus locos ubi de Carneis agitur.

Thuc. V, 54 nullam opem affert ad quaestionem propositam dirimendam. Cum vero hic locus observationi utilissimae praebeat ansam, oblatam occasionem statim arripere mihi liceat.

Vocabula enim ἱερομήνια [3]) Δωριεῦσι non possunt quin lectorem non monitum in errorem inducant. Credet enim, atque id eo magis cum Thucydidem habeat auctorem et testem, Carnea ab

---

1) Quaest. Symp. VIII, 2.

2) I. H. S. IX, 328. Sed vid. Dittenb. Syll. II. p. 408 Ann. 8.

3) ἱερομηνία Stahl, Herwerdenus, sed Photii verba Θεσμοφόρια· ὄνομα ἑορτῆς. Θεσμοφορία· δεκάτη (sc. ἡμέρα), monent ut hic quoque scribamus ἱερομήνια, cum de *toto festo* sermo fiat, non de uno die ut Thuc. III 56, 2. Cf. Hesych. ἱερομηνία· ἑορτάσιμος ἡμέρα. (Harpocr. i. v., Pind. Nem. II 1, 2: ἱερομηνίᾳ Νεμεάδι). Eodem modo distinguantur Κάρνεια et Καρνεῖαι (ἡμέραι).

origine fuisse *ἑορτήν Doriensium*. Quo nil longius a vero abest, cuius rei afferam documentum hucusque nondum quod sciam pretio aestimatum suo.

Inter mala enim, quibus Clisthenes, *ὁ Σικυωνίων λευστής*, vexavit Dorienses nobiles, primarium locum obtinet hoc, quod regum Sicyoniae pristinorum recensionem habuit severissimam. Stemmata horum regum e variis fabellis Sicyoniis composita circumferebantur. Clisthenes autem ex hac serie eliminavit reges septem, Heraclidas, quorum nominibus freti Dorienses perhibebant se non illegitime Sicyoniae regnum affectare, immo terram poscere *suam*, quandoquidem iam ante Doriensium in paeninsulam reditum Dorienses Sicyoniam regionem habitasse doceret historia. In septem horum locum Clisthenes — nam tyrannus supra historiam — inseruit *Carnei sacerdotes* septem, quorum primus erat Archelaus Clisthenis ipsius phylae eponymus. Faciamus nunc Carnea fuisse Doriensium propriam *ἑορτήν*, quid tunc Clisthenes, qui Dorienses antiquitus Sicyone consedisse quoquomodo negare vellet, qui hanc ob rem stemmata legitima corrumpere, vitiare, adulterare infra se non haberet, ineptius facere potuisset quam pro *Doriensium* regibus substituere sacerdotes cultus *dorici*? quid magis ridiculum quam Clisthenes, qui Dorienses vel *ὠμοὺς φαγεῖν* vellet, se ipsum esse e nobili gente dorica palam enuntians? Immo, qui recordatur Melanippum heroem a Clisthene e *Boeotia* in Sicyoniam esse introductum, Messapum item *boeotum* ab eo in novam regum seriem fuisse insertum, Adrasti cultum tyranni iussu *boeoto* Dionyso cessisse loco, *τὸ βοιωτιάζειν* igitur magis quam *τὸ λακωνίζειν* Clistheni fuisse cordi, is facile suspicabitur Carnea antiquitus ex ipsa Boeotia in Sicyoniam vel potius in totam Peloponnesum irrepsisse. Quam suspicionem alia mox confirmabunt argumenta. Nunc ad propositum redeamus atque alios ubi de Carneis agitur inspiciamus locos, ut certius definiri possint horum ludorum fines.

Herodotus narrat [1]) Spartanis quominus Atheniensibus apud Marathonem pugnaturis auxilio venirent obstitisse *τὸν νόμον. ἦν γὰρ ἱσταμένου τοῦ μηνὸς εἰνάτη, εἰνάτῃ δὲ οὐκ ἐξελεύσεσθαι ἔφα-*

1) VI, 106, 10.

σαν μὴ οὐ πλήρεος ἐόντος τοῦ κύκλου. οὗτοι pergit auctor *μέν νυν τὴν πανσέληνον ἔμενον.* Quo loco Herwerdenus [1]) v. cl. deleto vocabulo *εἰνάτῃ* legendum censet: *ἦν γὰρ ἱσταμένου τοῦ μηνὸς εἰνάτη, οἱ δὲ οὐκ κ.τ.λ.*, hoc argumento usus quod plenilunia exspectare mensis die nono, nisi miraculum fiat, *τοῦ ἐκόντος ἠλιθιάζοντος* sit. Eam autem ipsam ob causam textum traditum servare velim equidem, quare hanc explicationem v^i cl^i iudicio subicere mihi liceat: Phidippides, qui *δευτεραῖος ἐκ τοῦ Ἀθηναίων ἄστεος* venerat Spartam, qui magistratus adierat confestim, citissime — si fieri posset hoc ipso die — ut mitterentur auxilia enixe petebat. Spartanos autem callidiores quam calidiores respondisse credo his fere verbis: „at optime scis, o bone, esse hodie diem vix *nonum* mensis incipientis, *statim* igitur copias ut educamus nullo fieri potest modo, nisi (cum leni risu) miraculum fiat, deaque iam nono mensis die orbem suum compleat. Sin minus, ut plenilunii tempus ordinarium expectemus iubent religio et lex." Nonne sic optime sibi opponuntur exardens impetus nuntii festinantis ac Lacedaemoniorum tardantium frigidissima continentia; illius patriae suae amor generosus, horum civitatis laconicae commodis intenta mens? Servemus igitur lectionem traditam, unde discimus Spartanos ante plenilunium, i. e. ante medium mensem — nam mensis atque luna nascuntur simul et intereunt [2]) — exercitum educere noluisse. Cuius autem mensis? — „Nempe *τοῦ Καρνείου μηνός*", exclamabis, „qui cum Metagitnione attico congruit!" — At sunt qui aliter sentiant, inter quos Busoltius ratiocinatur sic [3]): „Herodotus loco nostro de mensis nomine prorsus silet, cum alibi (VII, 206) aperte dicat *μετὰ δέ, Κάρνεια γάρ σφι ἦν ἐμποδών, ἔμελλον ὁρτάσαντες . . . κατὰ τάχος βοηθέειν πανδημεί.* Deinde Pausanias quoque, ubi de marathonia agit pugna, Carnei mensis nomine omisso habet haec modo: *εἶναι γὰρ δὴ νόμον αὐτοῖς μὴ πρότερον μαχουμένους ἐξιέναι πρὶν ἢ πλήρη τὸν κύκλον τῆς σελήνης γενέσθαι.* Denique Schol. Ar. Ach. 84 nude loquitur de *πανσελήνῳ* quam

1) Ann. ad Thuc. V, 75 in ed. Herw.

2) Vid. e. g. Thuc. II, 4 ubi *σκότος* nocturnus explicatur hoc modo: *καὶ γὰρ τελευτῶντος τοῦ μηνὸς τὰ γιγνόμενα ἦν.*

3) G. G. II, 580, 3.

περιέμενον Lacedaemonii. Contra qui mensis nomen adiecit Plutarchus minime Metagitnionem sed Boedromionem nominat [1]: *οὐ γὰρ μόνον ἄλλας μυρίας ἐξόδους καὶ μάχας πεποίηνται μηνὸς ἱσταμένου μὴ περιμείναντες τὴν πανσέληνον, ἀλλὰ καὶ ταύτης τῆς μάχης ἕκτῃ Βοηδρομιῶνος ἱσταμένου γενομένης ὀλίγον ἀπελείφθησαν, ὥστε καὶ θεάσασθαι τοὺς νεκροὺς ἐπελθόντας ἐπὶ τὸν τόπον.* — Es ist demnach sogar anzunehmen, dass die Botschaft der Athener nicht in die Zeit der Karneien fiel."

Vereor tamen ut causam suam omnibus probarit Busolt. Nam primum, quod ad Plutarchi attinet testimonium, commutavit Plutarchus diem, quo pugna Marathonia est commissa, cum illo die quo postea ad pugnam celebrandam necnon ad votum Dianae exsolvendum, hostiae in *τῆς Ἀγροτέρας* ara mactabantur. Audiamus ipsum, post verba supra allata ita causam suam defendentem: *οὐ τὴν πρὸς Ἄγρας πομπὴν ἱστόρηκας, ἣν πέμπουσιν ἔτι νῦν τῇ Ἑκάτῃ χαριστήρια τῆς νίκης ἑορτάζοντες*? At, rogaveris, verine putas esse simile Athenienses hecatombas Dianae promissas non illo anni die quo habita erat pugna egisse? Immo certum. Nam post pugnam commissam primum quemque, qui Dianae sacer haberetur dies, exspectarunt, quo votum si non omne at pro parte constituta deae solverent, fuitque hic dies d. sextus mensis insequentis Boedromionis. Mansit haec consuetudo; nec praepostere *τὰ Γενέσια*, die quinto mortuorum in honorem celebrata, cum sacrificio die sexto ob victoriam reportatam *Ἀρτέμιδι τῇ Χθονίᾳ* oblato coniuncta videbantur.

Alterum quoque Plutarchi argumentum, si propius consideratur, fumum esse apparebit. Commiserunt, inquit, innumeras pugnas *τοῦ μηνὸς ἱσταμένου*! Quid ni! Hac enim de re cum Herodoto consentit *ὁ Χαιρωνεύς*, post plenilunium Spartanis educere exercitum licuisse, diem igitur mensis quintum decimum ultimum fuisse Carneorum. Cum vero per ferias novemdiales deus coleretur, apparet sex primis diebus mensis per religionem nihil obstitisse quominus Lacedaemonii sumerent arma.

„At obstant etiam alter Herodoti locus, verba Pausaniae, scholiastae observatio." Non credo; *nullum* enim nominarunt

1) De Herod. mal. 20.

mensem. Qui si Boedromionem voluerunt, ut Plutarchus, parum caute ut ille historiam conturbarunt; sin de unoquoque mense valuisse perhibuerunt legem qua plenilunium observare Lacedaemonii iuberentur, — quod veri duco dissimile, — valuit de Carneo quoque mense.

Itaque tute constituere possumus Lacedaemonios Carnea egisse per temporis spatium novemdiale quod Metagitnionis mensis plenilunium antecedebat, i. e. die septimo usque ad diem sextum decimum.

De *tempore* postquam certi sumus facti, fragmenta quibus agitur de *ratione* qua Carnea celebrabantur, e lexicographis praesertim collecta, enumerare, si opus sit pro viribus meis explicare, loca ubi deus colebatur succincte recensere pergam, dein de Carneorum origine, patria, historia, quatenus materia ac vires sinent, disputabo. Fragmenta, quae praemittam, iam ante collegerat S. Wide in libro utilissimo „Lakonische Kulte"; alia quae aliunde conquisivi loco suo tractabo. Singulas autem quas de Carneis protulerunt v. d. opiniones seorsum recensere, cum fusius hoc munere functus sit Widius in Lexico Roscheriano, ne acta agere videar, omittam. Ipsam autem rem nondum ad finem perductam esse Widius huius materiae iudex peritissimus his prolocutus est verbis: „Streng beweisend sind meine Auseinandersetzungen freilich nicht .... aber die von mir vorgetragenen Ansichten sind doch besser begründet, als die jetzt geläufigen. Uebrigens bin ich zufrieden, wenn es mir gelingen würde, die Karneios- und Karneienfrage wieder im Fluss zu bringen" (pag. 87 Ann.).

Bekk. Anecd. I p. 234: *Γυμνοπαιδία· ἐν Σπάρτῃ παῖδες γυμνοὶ παιᾶνας ᾄδοντες ἐχόρευον Ἀπόλλωνι τῷ Καρνείῳ κατὰ τὴν αὐτοῦ πανήγυριν.*

Ibid. I p. 305, 25: *Σταφυλοδρόμοι· κατὰ τὴν τῶν Καρνείων ἑορτὴν στέμματά τις περιθέμενος τρέχει ἐπευχόμενός τι τῇ πόλει χρηστόν, ἐπιδιώκουσι δὲ αὐτὸν νέοι, σταφυλοδρόμοι καλούμενοι, καὶ ἐὰν μὲν καταλάβωσιν αὐτόν, ἀγαθόν τι προσδοκῶσιν κατὰ τὰ ἐπιχώρια τῇ πόλει· εἰ δὲ μή, τοὐναντίον.*

Hesych. i. v. *Σταφυλοδρόμοι· τινὲς τῶν Καρνεατῶν παρορμῶντες τοὺς ἐπὶ τρύγῃ* cf. C. I. G. 1387, 1388.

Ibid. i. v. *Καρνεᾶται· οἱ ἄγαμοι κεκληρωμένοι δὲ ἐπὶ τὴν τοῦ Καρνείου λειτουργίαν· πέντε δὲ ἀφ' ἑκάστης <Φύλης?> ἐπὶ τετραετείαν ἐλειτούργουν.*

Ibid. i. v. *Ἀγητής· ὁ ἱερωμένος· ἄτιμος· ἐν δὲ τοῖς Καρνείοις ὁ ἱερωμένος τοῦ θεοῦ.* Sic Widius glossam attulit; apud Hesych. vero exstat *ὁ ἱερωμένος τῆς θεοῦ*, quod olim mutavit Meursius.

Loca quibus deus colebatur sunt haec:

in Laconica: Sparta, Gythium, Las, Oetylium, Leuctra, Cardamylae, Amyclae (C. I. G. 1446).

in Messenia: Pharae, campus Sthenuclerus (Mysterien Inschrift v. Andania Collitz. 4689).

in Sicyonia: Sicyon.

in Argolide: Argos (C. I. G. 1152).

Praeterea: Camirus, Loryma, Thera, Cnidus (Coll. 3527), Cos (Paton-Hicks 38, 10), Cyrene (Pind. Pyth. V, 75), Thurii (Theocr. V, 83).

Mensis Carneus commemoratur: Calymnae, Nisyri, in Creta, Gelae, Agrigenti, Syracusis, Tauromenii, Tarenti [1]).

Docet Pindarus l.l. hunc cultum e Laconica Theram atque inde Cyrenam esse translatum; eadem fortasse via alias quoque in insulas pervenit [2]). In Messeniam cum Spartanis penetravit [3]), in Italiam Siciliamque simul cum colonis Doriensibus. Restant igitur praeter Spartam et Amyclas: Argos, Sicyon, Creta, oppidulorum series in Taygeti montis litore utroque.

III.

De Carnei dei nominis significatione licet varias in partes disputari possit, festum ipsum quin cum Lunae cultu coniunctum fuerit dubitare poterit nemo. Totius enim festi *ἀκμή* erat *ἡ παννυχίς*, qua post dies novem plenissima fulgebat *σελήνη*. Neque iniuria dea renata plausu effusisque clamoribus salutabatur. Quanto enim nobis sub Arcto viventibus maioremque anni

1) Byzantii? Preller-Robert p. 252 Ann. 2.

2) Gruppius Gr. Myth. p. 161 Ann. 16 ex Argolide repetit, argumento adiecto nullo.

3) Gruppius p. 162 Ann. 6.

partem frigoribus, umoribus exercitis sol luna est acceptior, tanto sole gratior luna est iis, qui Europam meridionalem incolentes fere cottidie solis ardorem molestum sibi, pecoribus nocivum experiuntur, nec nisi die vesperascente sub lunae regimine dulciore atque leniore vivere se aestimant. Itaque solem effugiunt et metuunt, ob vim pestiferam; orientem modo vel occidentem adorant, sed odio habent stantem in medio caelo; pulcherrimus iis videtur sub occasum, unde *ὁ ἥλιος βασιλεύει* neo-graece significat „sol occidit". Bene autem Graecis tunc demum vivitur cum tardas dux gregis inter oves solis vehementiam nimis diu perpessus animo grato suspicit lucem candidam illius deae, quae astris innumeris stipata pastoris inter gregem versantis imaginem referre videtur ipsa [1]). Vesperi igitur,

ὅτ' ἐν οὐρανῷ ἄστρα φαεινὴν ἀμφὶ σελήνην
φαίνετ' ἀριπρεπέα, ὅτε τ' ἔπλετο νήνεμος αἰθήρ,
πάντα δὲ εἴδεται ἄστρα, γέγηθε δέ τε φρένα ποιμήν.

Accedit haec quoque res haud levis momenti ad lunae cultum apud antiquissimos homines explicandum, quod luna leni suo per caelum motu variisque suis figuris accuratius et clarius quam sol progressum dierum indicat. Simplicem igitur pastorem, qui suis in montibus ageret vitam modicam, lunae magis quam solis curasse cursum temporisque spatium diebus potius quam annis divisisse, quis miretur?

Sed herbis quoque crescentibus favere luna videbatur. Nam cum iis noctibus, quibus caelum nubibus caret et luna clarissime resplendet, tam solum quam herbae maxime refrigescere soleant, unde augetur roris copia et vis; cumque meridionalibus in terris pluviae raro cadentis officio fungatur ros [2]), *lunam ipsam* herbas umore respergere, vim crescendi augere fama ferebat popularis. Unde luna appellabatur *φερέκαρπος* [3]); quin et dicebatur: *ἡ σελήνη ὑγραίνει* [4]). Qua re minime miramur lunam deam cum Terrae numine coaluisse, ut una eademque dea tam in caelo

1) *ἀγεῖτο σελάνα ποιμὴν νυχίων θεῶν* Synes. hymn. IX, 33 sqq.
2) Vid. Ψ 597 Aesch. Agam. 1389 sq.
3) Hymn. Orph. IX, 5.
4) Io. Lydus p. 62 (ed. Roether.).

quam in terra regnare naturaeque vitam moderare aestimaretur. Invocabatur autem nomine τῆς θεοῦ, nam, ut rectissime observavit Herodotus [1]): ἔθυον πάντα πρότερον οἱ Πελασγοὶ θεοῖσι ἐπευχόμενοι, ἐπωνυμίην δὲ οὐδὲ οὔνομα ἐποιεῦντο οὐδενὶ αὐτῶν. Multo vero post, ut numinis species diversae accuratius indicarentur, nàta sunt nomina appellativa, quae cum mox in propria, ut fit, abiissent, etiam propriis illis promiscue usi homines miscebant Hecaten, Selenen, Magnam Matrem, Chthoniam; vel Lunam Terrae filiam faciebant, ut Aeschylus ἐποίησε Ἄρτεμιν εἶναι θυγατέρα Δήμητρος [2]).

Celsae huic deae in montium cacuminibus sedes struebant mortales. Thronum e. g. duabus instructum sedibus in Chalces insulae vertice invenit Hillerus [3]); erat dedicatus, ut monet inscriptio, Iovi et Hecatae. Thronum simili modo in rupibus exsculptum sed uni Hecatae dedicatum idem repperit in culmine Rhodi. De quibus thronis optime cum egerit W. Reichel [4]), prorsus tacerem neque Therae quoque complures inventos esse referrem, nisi Wolters [5]) docuisset *prope templum Carnei Apollinis* a Weilio Therae in insula repertum, plurimas eiusmodi sedes in rupibus excisas invenisse exploratores. Qui vero reputat Hecaten illam, cui *summo* in monte solia struerentur, fuisse deam lunarem, haec autem solia reperiri in insula ubi quam maxime vigeret Carnei cultus, is mecum fortasse suspicabitur ab ipsis Carnei cultoribus sedes has sublimes esse exstructas, ubi ovibus mactatis placarent numen divinum simulac ad ἀκμήν suam pervenisset. Nam hoc tempore mortalibus

τέκμωρ καὶ σῆμα τέτυκται.

Cave vero putes haec sacrificia pro veris diebus festis tunc fuisse temporis. Pecus enim, cum nullo die edere obliviscatur cottidieque in pascua educi velit, aetate pastoricia quin totum diem ab opere solito cessarent homines strenuo impediebat balatu. Neque opus pastoribus fuit tempore longiore quo vires quiete reficerent exhaustas, utpote qui vitam minime molestam

---

1) Herod. II, 52.
2) Herod. II, 56.
3) Arch. Mitt. XVII, 3.
4) Ueber vorhellen. Götterculte p. 30.
5) Ath. Mitt. 1896 p. 252 sqq.

et a virium contentione alienam agere solerent. Simplicissimo igitur modo colebant deos et inter eos operis sui patronum, qui Carnei dei nomine non exiguis sacrificiis fruebatur et honoribus. Videamus quis ille fuerit et quo modo cum Luna coniungi potuerit.

Exstant apud lexicographos hae glossae:

καρανώ· τὴν αἶγα Κρῆτες.
κάρα · αἶξ ἥμερος Πολυρρήνιοι.
κάρνος · πρόβατον.
καρός · βόσκημα.
κάρ · πρόβατον.

Ab hac radice *καρ-ν* (cf. *corn-u*; *τὸ κάρνον* = *ὁ κάρνυξ*, cornu Gallorum Schol. Σ 219) plerique Carnei nomen derivant, neque habeo quod iis obiiciam, nisi quod illud nomen minime, ut illi fecerunt, interpretandum duco *τὸν τῶν κάρνων* sive *προβάτων θεόν*, sed *deum Cornutum*, i. e. *omnium* cornigerorum animalium, tam boum quam bidentium, patronum. Quem deum, pro prisci consuetudine temporis, non specie humana indutum sed animalis praeditum forma sibi informabant antiqui homines, e. g. *κριόμορφον*, qualis in nummis adspicitur delphicis autonomis arietinum exhibens caput. Idem igitur ab origine erat atque *ὁ Κριοφόρος* i. e. deus arietis *προτόμῃ* ornatus, quem posteri — puta Tanagraei — appellabant *Mercurium* Criophorum et arietem humeris gestantem sculpebant [1]).

Hinc intellegimus cur etiam postea nonnullis locis iuxta inventi sint *τοῦ Καρνείου* ac *τοῦ Κρίου* cultus [2]), neque nos fugit Periegetae verborum sensus interior cum sic scribit: *ὁ δὲ Κάρνειος, ὃν Οἰκέταν ἐπονομάζουσι, τιμὰς εἶχεν ἐν Σπάρτῃ καὶ πρὶν Ἡρακλείδας κατελθεῖν, ἵδρυτο δὲ ἐν οἰκίᾳ Κρίου τοῦ Θεοκλέους, ἀνδρὸς μάντεως* [3]).

Vidimus supra lunam in pastorum religione et cultu locum occupasse primarium; nunc vero intellegimus *τὴν Κερασφόρον Σελήνην*, *deam cornutam*, a *deo cornuto* non esse seiungendam, et revera apud Andaniam, ubi *Καρνασίῳ ἐν ἄλσει* stabant *ἀγάλματα Καρνείου καὶ Ἑρμοῦ κριοφόρου*, reperta est inscriptio, qua

1) Paus. IX, 22, 1.
2) Paus. IV, 33, 4.
3) Paus. III, 13, 3.

nescio quis mactare iubetur Ἀπόλλωνι Καρνείῳ κάπρον, Ἁγνᾷ ὄϊν [1]). Ex iis quae supra de Diana Cereris filia observavimus, suspicio nascitur τῆς Ἁγνῆς nomine designari *Lunam ipsam.*

Quid inde sequitur? Hoc opinor, τὰ Κάρνεια fuisse ἑορτήν qua *Numen cornibus pvaeditum* colebatur; deinde, hoc Numen pro priscorum hominum opinionibus duplici forma, altera masculina, altera feminina, in cultorum mentibus vixisse; denique imaginem femininam, ut erat mente concepta, iam antiquissimis temporibus cum Luna coaluisse. Masculina vero illa multo demum post formam abiecit θηριόπλαστον, ut dei cuiusdam Olympici imaginem indueret. Quod quando et cur sit factum infra videbimus; priscis vero, de quibus nunc agimus, temporibus nude appellabatur ὁ Κάρνειος, neque deerat mythus, qui cum dea cornuta affinitate quadam coniungere eum conabatur. In illa certe regione, ubi Carnei sacerdotes eximio utebantur honore, Sicyonem dico, nata est Praxilla poetria, quae cecinit ὡς Εὐρώπης καὶ Διὸς εἴη ὁ Κάρνειος.

A dea Luna non differre τὴν Εὐρώπην, quae, ut cetera mittamus argumenta, hymno magico audiat κερατῶπις φαεσφόρος, ταυρεόμορφος, hic observasse sufficiat.

IV.

Aetatem pastoriciam secutum est tempus quo praevalebat agricultura; cuius labores duriores plus quietis poscunt ad vires reficiendas. Agricolae igitur dies festos institutos agebant ita, ut operibus soluti genioque indulgentes veram ἑορτήν tam νουμηνίαις quam πανσελήνοις celebrarent. Non quod lunae numini plus quam pastores debere se arbitrarentur; immo minus. Nam cum late vagari desiissent, glebaeque ascripti experientia didicissent, sive bonos sive malos fructus ferret ager, terrae praesertim naturae id esse tribuendum, ceterorum numinum cultus prae Terrae Matris illo illis frigebat. Tamen priscam Lunae reverentiam servabant, vel potius, cum minime discerni possent Dea Chthonia et Caeli Regina, quarum utraque Hecates sub persona lateret, ruricolae τὴν θεόν invocabant ita, ut terrestrene an

1) Inscr. And. l. 34.

caeleste numen alloquerentur prorsus nescirent. Iuxta agnum pastorum ritu in ara deae mactatum, fructuum primitiae Terrae in honorem affluebant, et cum omnes menses aeque olim essent observati a pastoribus, agricolis ille praesertim in honore erat mensis quo largam ex areis vinetisque messem ferebant domum; tempus dico autumnale.

Quid mirum cantica, saltationes, ludos, quaeque alia messorum, vindemiatorum, opus peractum coronare solent, tunc Lunae autumnalibus in festis obtinuisse locum! E. g. in pulcherrima Scuti descriptione homerica legimus messores solitos fuisse ipsis in agris parare et sumere cenas, ne domum abeundo tempusque illic terendo messis horas perderent. Sub *arboribus* igitur servi mulieresque laborantibus viris navabant operam:

κήρυκες δ' ἀπάνευθεν ὑπὸ δρυῒ δαῖτ' ἐπένοντο,
βοῦν δ' ἱερεύσαντες μέγαν ἄμφεπον, αἱ δὲ γυναῖκες
δεῖπνον ἐρίθοισιν λεύκ' ἄλφιτα πόλλ' ἐπάλυνον [1]).

Ubi vero deerant arbores, ponebant umbracula, ut a solis ardoribus tuti cenarent homines, ut vesperam, noctem, ibi transigere possent. Sed maximum commodum umbrae illae praebebant cum instabat plenilunium, quo tempore sub divo pervigilare more maiorum solebant agricolae. Quin opus esse locis talibus ad lunae festum rite celebrandum mox putabant iuniores et ei quoque qui nullis messibus occupati *παννυχίδα* agebant, umbras utpote ludorum cenarumque scenam necessariam naviter instituebant.

Posterior aetas armis magis quam agriculturae dedita, sed in diebus festis servandis tenax, quomodo in Carnea irrepsissent umbrae fortasse est oblita, sed nihilo secius in umbris ponendis perseveravit, donec volventibus annis aliquis ratione mythologica explicare tentavit, qui inter tabernacula et Carnea esset nexus.

Si quis tali modo factum esse negabit, libenter audiam quibus argumentis explicationem refutet; at si negabit tali modo fieri *potuisse,* monebo in promptu esse exempla quae causam meam tueantur.

Tres enim in Pentateucho numerantur dies festi, Massoth,

---

1) Σ 558 sqq.

Kasir, Asiph, vel Pesah, Schabuoth, Sakkoth, quorum secundum et tertium cohaerere cum agricultura et originem inde duxisse expressis verbis docet Exodus 23 : 14, 15, 16. Kasir festum aestatis initio — quo secari solet triticum — agebant ruricolae [1]); Asiph, cuius nomen cum vindemia cohaeret, celebrabatur autumno: πανδημεί homines vineta intrabant umbrisque sub divo positis uvam legebant. Sed primum quoque festum, licet loco laudato non commemoretur, agricolarum fuisse ἑορτήν, effici potest e Deuter. 16 : 9; tunc enim falx hordeo immittebatur. Ritus autem huius diei festi cum ferret ut, hordei spicis aliquot Summo Numini oblatis, homines quoque spicis leviter tostis vescerentur [2]), volventibus saeculis nata est fabella quae legitur Exod. 23 : 15, homines hanc ob causam ἄρτοις ἀζύμοις uti solere, quod cum Aegyptum effugerent tempus cibi rite praeparandi iis defuisset. Mos igitur antiquus cum a posteris non amplius intellegebatur, nova quaesita est ratio qua explicari posset.

Idem autem de tertio festo die, Asiph, usu venisse docet Levit. 23 : 43. Ubi mori agricolarum vindemiae tempore umbras campis in apertis ponendi, ratio subicitur haec: maiores Aegyptum effugientes cum per deserta qaaererent viam, Domini iussu talibus tabernaculis esse usos. Ramos autem frondescentes ubivis potius quam in desertis abundare, id minus curabant boni interpretes. Quod ad umbrarum ponendarum morem, recordare sis imaginis venustae apud Iesai. I : 8: „Sionis filia velut casicula in vinetis relicta".

Sed de rebus hebraicis hactenus; qui plura velint adeant auctorem meum Wellhausen in libro classicis quoque philologis utilissimo, Prolegomena zur Isr. Geschichte.

Σκιάδες antiquorum Graecorum in Carneis positae eandem ni fallor habent originem atque Israelitarum illa tabernacula frondea. Meminimus Demetrii verborum: σκιάδες δὲ οὗτοι οἱ τόποι καλοῦνται σκηναῖς ἔχοντες παραπλήσιόν τι, καὶ ἐννέα καθ' ἕκαστον ἄνδρες δειπνοῦσιν. Sunt σκηναῖς subsimiles; congruunt igitur prorsus cum casiculis de quibus apud Iesaiam fit sermo. Plus autem docet Pausanias III, 12, 8: ἑτέρα δὲ ἐκ τῆς ἀγορᾶς ἐστὶν

1) Exod. 34 : 22. 2) Levitic. 23 : 14.

ἔξοδος, καθ' ἥν πεποίηται σφισι ἡ καλουμένη Σκιάς, ἔνθα καὶ νῦν ἔτι ἐκκλησιάζουσι (Spartae). Videtur fuisse *ναὸς θολοειδής*, qualis Athenis fuit *θόλος* illa, ubi prytanes cenabant; forma aedificii antiquissima Homeri etiam aetate usitata [1]).

Magni quoque momenti glossae sunt Hesychianae:

i. v. *Σκιάς: ἡ ἀναδενδρὰς καὶ σκηνὴ ὠροφωμένη καὶ τὸ θολοειδὲς σκιάδειον ἐν ᾧ ὁ Διόνυσος κάθηται καὶ τὸ Πρυτανεῖον.*

i. v. *θόλος: ὅπου οἱ Πρυτάνεις καὶ ἡ βουλὴ συνειστιῶντο καὶ τόπος ἐν ᾧ τὰ συμποτικὰ σκεύη ἀπόκειται.*

Cf. Harpocr. i. v. *θόλος: 'Αμμώνιος ἐν τετάρτῃ περὶ Βωμῶν γράφει ταυτί· ὁ δὲ τόπος ὅπου ἐστιῶνται οἱ Πρυτάνεις καλεῖται θόλος, ὑπ' ἐνίων δὲ Σκιάς.*

Denique Hesych. i. v. *σκιάδεια: σκηνοπηγία· ἔστι δὲ τόπος ἐν ᾧ τὰ μειράκια ἐκαθέζετο.* Quod ad Carnea fortasse spectat.

Observarint mecum lectores *θόλον* vel *σκιάδα* apud lexicographos vocari locum ubi vel epulantur homines vel supellex convivalis asservatur. Tholus igitur atheniensis et Scias laconica non modo ipsam *formam* servarunt casicularum ubi vindemiatores capiebant cenam, sed eundem quoque ad *usum*, nempe ad epulandum, tam priscis quam historicis temporibus adhibebantur. Quod etiam clarius fit glossam Hesychianam *σκιάς: ἡ ἀναδενδράς* propius considerantibus. Quid enim est *ἀναδενδράς*? Nempe *vitis arbustiva.* Quid autem magis consentaneum quam sub ipsis vitis maritatae foliis densissimis, cum laboribus intermissis famem satiare vellent, solis ardorem effugisse priscos vindemiatores? Sic ab ipso deo cuius dona colligebant a nimio calore defendebantur.

Quid quod deus ipse tale sibi refugium quaerebat! Nam, ut Hesychius tradidit, *σκιάς* vocabatur etiam *τὸ σκιάδειον θολοειδές ἐν ᾧ ὁ Διόνυσος κάθηται.*

Haec sunt quae de umbris veterum observare velim. Praebet ni fallor talis umbrae imaginem vas pictum quod a S. Reinach

---

1) *χ* 442. Certant v. d. quidnam fuerit *θόλος* illa, cuius ter, fortasse quater (*η* 131 quoque secundum Nab.) apud Homerum mentio fit. Fuit ni fallor *σκιάς* (*prieel*) aulae in angulo extructa. Culmen autem huius umbrae pilei in formam aedificatae (cf. Theocr. XV 39. v. *θολίαν*) optimum praebebat locum ad alterum *τοῦ πείσματος πεῖραρ* alligandum; *ἡ κίων* autem, e qua restis finis alter pendebat, *extra τὴν θόλον* — ut res ipsa loquitur — est cogitanda.

ita est descriptum [1]: „Satyres vendangeant une treille de vigne". Mensae positae sunt sub pampinis uvis abundantibus; dum absunt agricolae satyri ascenderunt in mensas vitesque fructibus sunt orbaturi.

V.

Supra [2]) vidimus in Carneis *σταφυλοδρόμους* (cf. *-δρόμας* C.I.G. 1387, 1388) iuvenes pampinos manibus tenentes persequi solitos fuisse hominem *στέμμασι περιδεδεμένον*, quo capto optima quaevis urbi augurabantur. *Σταφυλοδρόμοι* illi — quorum nomen satis superque indicat Carnea tum demum, cum e vita pastoricia in vinitorum transiissent, novis his caerimoniis aucta esse — eligebantur e Carneatidis, quorum fuit officium ut *τοὺς ἐπὶ τρύγῃ* incitarent. Unde statuere licet eum quem sectarentur, hominem nimirum animalis vellere indutum, fuisse daemonem vindemiae propitium. Nam captus optima quaevis praesagiebat, si vero aufugiebat, malum habebatur omen. Deinde cum ex Hesychio discamus Dionysum *Ἐρίφου* cognomine adorasse Lacones [3]), verisimile videtur Dionysum Haedulum, vel potius hominem qui huius dei partes agebat, persecutos esse *τοὺς σταφυλοδρόμους* [4]). Sic quatuor habemus numina quarum in Carneis aliquae partes erant: Carneum, *Σελήνην*, *Χθονίαν* (= *Ἑκάτην*, *Γῆν*), Dionysum. Eodem modo Phlyae in demo attico coniuncti erant *Διόνυσος*, *Γῆ ἣν Μεγάλην Θεὸν ὀνομάζουσι*, *Ἄρτεμις Σελασφόρος* [5]). Quartus accedebat Apollo, quem item in Carneis partes, neque minimas, egisse iam videbimus. Iterum citabo Pausaniam (III, 13, 3) sed nunc verbis plenioribus:

ὁ δὲ Κάρνειος, ὃν Οἰκέταν ἐπονομάζουσι, τιμὰς εἶχεν ἐν Σπάρτῃ καὶ πρὶν Ἡρακλείδας κατελθεῖν, ἵδρυτο δὲ ἐν οἰκίᾳ Κρίου τοῦ Θεοκλέους ἀνδρὸς μάντεως. Κάρνειον δὲ Ἀπόλλωνα Δωριεῦσι μὲν τοῖς πᾶσι σέβεσθαι καθέστηκεν ἀπὸ Κάρνου γένος ἐξ Ἀκαρνανίας μαντευομένου δὲ ἐξ Ἀπόλλωνος· τοῦτον γὰρ τὸν Κάρνον ἀποκτείναντος

---

1) Répert. d. Vases peints T. II p. 24.

2) Vid. pag. 243.

3) Cf. *εἰραφιώτης* Hymn. Hom. 34, 2. *ἐρραφεώτας* Alcaei fr. 90 B⁴.

4) Cf. *Διον. Κναγεύς*; *κνάκιον* = *τράγος*.

5) Paus. I, 31, 4.

Ἱππότου τοῦ Φύλαντος ἐνέπεσεν ἐς τὸ στρατόπεδον τοῖς Δωριεῦσι μήνιμα Ἀπόλλωνος, καὶ Ἱππότης τε ἔφυγεν ἐπὶ τῷ φόνῳ καὶ Δωριεῦσιν ἀπὸ τούτου τὸν Ἀκαρνᾶνα μάντιν καθέστηκεν ἱλάσκεσθαι. ἀλλὰ γὰρ Λακεδαιμονίοις οὐχ οὗτος ὁ Οἰκέτας ἐστὶ Κάρνειος, ὁ δὲ ἐν τοῦ μάντεως Κρίου τιμώμενος Ἀχαιῶν ἔτι ἐχόντων τὴν Σπάρτην.

Distincte hic Pausanias separat Carneum Oecetam, qui in vatis *Crii* Theoclis filii aedibus habitans ab *Achaeis* Laconicae dominis antiquissimis colebatur, a *Carneo Apolline* deo *Doriensibus* sacro, qui simul cum Heraclidis in Peloponnesum ingressus ob Carni vatis sui mortem postea a Doriensibus placari solebat. Monet nos iterumque monet Pausanias ne *Κάρνειον* cognomine *Οἰκέτου* appellatum cum *Καρνείῳ Ἀπόλλωνι* confundamus.

Iam statim intellegimus Spartae factam esse *θεῶν σύγκρασιν*, cuius exempla sescenta praebet mythologia antiqua; deum enim Apollinem in Carnei daemonis cultum insinuasse se atque ita, ut Carnei nomen sibi assumeret festumque postea daemonis appellativo indicaretur. Idem evenit Amyclis, ubi deum chthonium Hyacinthum expulit Apollo, unde ex illo inde tempore invocari solebat Apollo Hyacinthius. Vestigia autem illius invasionis apud Pausaniam etiam restant, nam *τοῦ δὲ Κρίου* inquit *γεμιζούσῃ τῇ θυγατρὶ ὕδωρ συντυχόντες κατάσκοποι τῶν Δωριέων αὐτῇ τε ἀφίκοντο ἐς λόγους, καὶ παρὰ τὸν Κρῖον ἐλθόντες διδάσκονται τὴν ἅλωσιν τῆς Σπάρτης* (l.l.). Suum autem Carneum ut a novo deo Apolline Carneo Lacones exinde distinguerent, illi addiderunt cognomen *Οἰκέταν*, quod minime significat *servum*, sed talem qui in ipsius familiae sinu obtineat locum, qui ad familiam pertineat, non alienigena. Sic Herodotus *τὰ τέκνα καὶ τὴν γυναῖκα* vocat *οἰκέτας* [1]).

Dorienses vero, simulac ipsorum *Ἀπόλλων Νόμιος* [2]) cum pastorum prisco numine *Καρνείῳ* coaluit, novam invenerunt qua Carnei Apollinis nomen explicarent rationem. Tradidit enim Theopompus, auctor tam Theocriti scholiastae quam Pausaniae, Carnum *γένος ἐξ Ἀκαρνανίας μαντευόμενον δὲ ἐξ Ἀπόλλωνος* interfectum esse ab Hippota Phylae filio, hac de causa Apollinem

---

1) VIII, 106.
2) Cf. Ap. Rhod. IV, 1218.

Doriensium exercitum pestilentia vexasse, donec vatem Acarnanem placarint sacrificiis, et ab illo inde tempore hunc morem in Peloponneso viguisse.

Perhibuit Wilamowitz Carnum illum Acarnanum esse eponymum, Dorienses autem cum diutius in regione quae Apollini sacra esset habitassent, deum Acarnanium secum novam in patriam duxisse [1]). Revera insula quaedam apud Acarnaniam sita ἡ Κάρνος appellabatur [2]), incolae eius οἱ Κάρνιοι, quod nomen in memoriam revocat τοὺς Κρανίους oppidulum tetrapolidis Cephallenicae [3]). Repperit autem Pausanias in via qua Sparta itur in Arcadiam Κρανίου τέμενος ἐπίκλησιν Στεμματίου [4]). Exstat quoque apud Bekkerum [5]): στεμματιαῖον· μίμημα τῶν σχεδιῶν αἷς ἔπλευσαν οἱ Ἡρακλεῖδαι τὸν μεταξὺ τῶν Ῥίων πόρον [6]) atque apud Hesychium s. v. στεμματιαῖον· δίκηλόν τι ἐν ἑορτῇ πομπέων δαίμονος [7]). Denique docet Schol. Theocr. V, 83 daemones illos fuisse: Iovem Ἀγήτορα et Apollinem. Unde apparet tempore historico a Doriensibus actam esse ἑορτήν quandam nomine Ἀγητορίων [8]), in qua circumferebatur *ratis*, quali maiores suos usos esse perhiberent transmittentes sinum Corinthiacum Iove et Apolline ducibus. Fuisse hunc Apollinem τῶν Καρνίων eponymum, eamque ob causam postea in via qua Spartam petivissent Dorienses deo Carneo vel Cranio templum erexisse. Vulgo vero hunc deum ἀπὸ τοῦ στεμματιαίου, quod in pompa eius aspiciebatur, esse appellatum Στεμμάτιον. Hostiis autem quoniam Apollo ille *placari* solebat, res ut infra videbimus olim in Peloponneso minus vulgata et solita, ut novo huic mori substrueretur fundamentum historicum nata est fabella de Carno vate misere interempto sed ab Apolline vindicato. Carnium deum facile cum antiquo pastorum deo Carneo coaluisse atque inde Apollinem Carneum nasci potuisse non multis ut opinor verbis demonstrari opus est. Quinimo συγκράσεως illius etiam exstare vestigia quamvis exigua suspicor, cum apud Apollodorum [9])

1) Arist. u. Athen p. 25 et 44.
2) Steph. Byz. i. v.
3) Thuc. II 30, 2.
4) Paus. III, 20, 9.
5) Anecd. I, 305.
6) Sic scripsi; traditum est τόπον.
7) Proposuit O. Muller legendum δαιμόνων.
8) Vid. Hesych. i. v.
9) II, 8, 3.

lego haec: *ἐφάνη γὰρ αὐτοῖς* (Doriensibus sinum traiicientibus) *μάντις χρησμοὺς λέγων καὶ ἐνθεάζων, ὃν ἐνόμισαν μάγον εἶναι ἐπὶ λύμῃ τοῦ στρατοῦ πρὸς Πελοποννησίων ἀπεσταλμένον.*

Videsne ut Carnus magus (i. e. revera Carneus deus) e Peloponneso Doriensibus eat obviam? Intellegisne cur Apollodori narratio procedat hoc modo: *τοῦτον βαλὼν ἀκοντίῳ Ἱππότης ὁ Φύλαντος τοῦ Ἀντιόχου τοῦ Ἡρακλέους τυχὼν ἀπέκτεινεν*? cur Antiochus transfigatur, magus autem salvus abeat? Nempe deum quocum mox Apollo se erat coniuncturus, cuius nomen sibi asciturus erat, illum *interficere* non licebat Heraclidis Apolline duce navigantibus.

Pergit Pausanias: *τὸν μὲν Ἱππότην ἐφυγάδευσαν*, cum Apollinem laesisset factusque esset *ἀλιτήμων, ἄτιμος*. Facile igitur credimus in *Ἀγητορίοις* hoc quoque episodion in scena esse peractum et fuisse aliquem qui *Ἱππότου* — i. e. *τοῦ ἡγεμόνος* — ageret partes.

Operae nunc est pretium meminisse glossae Hesychianae, quae perperam ut opinor hucusque a v. d. est explicata: *ἀγητής· ὁ ἱερωμένος· ἄτιμος. ἐν δὲ τοῖς Καρνείοις ὁ ἱερωμένος τῆς θεοῦ. καὶ ἡ ἑορτὴ Ἀγητόρια.* Cuius glossae ultima verba *κ. ἡ ἑ. Ἀ.* viri docti ad unum omnes transtulerunt ad glossam: *ἀγήτωρ ὁ τῶν Ἀφροδίτης θυηλῶν ἡγούμενος ἱερεὺς ἐν Κύπρῳ*; necnon sequuntur Meursium *τῆς θεοῦ* mutantem in *τοῦ θεοῦ*; tum explicant: „*ὁ ἱερωμένος τοῦ θεοῦ* est Apollinis sacerdos."

At cum e Scholio ad Theocr. V 83 appareat Dorienses Peloponnesum esse ingressos ducibus Apolline et Iove *Ἀγήτορι*, iniuria, puto, nomen festi *Ἀγητόρια* — quam *ἑορτήν* Dorienses coniungebant cum Carneis — loco suo moverunt hodierni. Deinde velim explicent quî sacerdos vocari possit *ἄτιμος* [1]). Videamus ipsi.

Quid est *ἱερῶσθαι*? Explicat Schol. ad. Thuc. V, 1: *ἱερὸν ἀνακεῖσθαι τῷ θεῷ*; unde effici licet *τὸν ἱερωμένον* esse *ἱερὸν ἀνάθημα τοῦ θεοῦ*, illum igitur cuius vita numini habebatur sacra, hominem piacularem, quales fuerunt *φαρμακοὶ οἱ ἐν Θαργηλίοις*. Sed idem est *ἄτιμος*, utpote crimini vero vel ficto cuidam obnoxius. Quare suspicor illum, qui in Agetoriis sustinebat *τοῦ Ἱππότου τοῦ τῶν Δωριέων ἡγεμόνος* partes, qui ob Carni caedem *φυγὰς*

1) Carneorum sacerdos in Inss. semper indicatur nomine *ἱερεύς*.

ἄτιμος ἐξηλάθη τῆς χώρας, a Doriensibus voce dorica esse appellatum τὸν ἁγητήν. Cuinam autem numini sacer erat? Nimirum Apollini! exclamat Meursius; scribamus igitur τοῦ θεοῦ. Speciem habet, non nego; sed cum recordor τὰ Κάρνεια proprie esse ludum τῶν κερασφόρων θεῶν, sub plenilunio actum, ubi Luna resplendens, cuinam praecipue honores deberentur, nulli non in mentem revocaret, ubi Apollo, ut ita dicam, recederet in umbram, equidem coniecturarum in rebus tam ignotis atque obscuris minime amantissimus, rogare velim, annon forte populus verbis: „ὁ ἱερωμένος τῆς θεοῦ" brevius significarit hominem qui in Lunae ἑορτῇ Hippotae ferret personam.

Sed de hisce iam satis.

Doriensium Apollo, qui ultimus iuxta Lunam, Carneum, Chthoniam, Dionysum locum in Carneis obtinebat, audiebat *Apollo Carnus*, donec cum Carneo coaluit, deinde *Apollo Carneus* factus est. Iniuria igitur Bergk [1]) apud Praxillam poetriam Sicyoniam, quae — ut vidimus supra — antiquissimum Achaeorum canebat deum, restituendum censuit Κάρνος pro Κάρνειος. Ille autem Apollo diem festum pastoricium — iam ab agricolis novis caerimoniis ad Dionysi cultum pertinentibus auctum — auxit novo more τοῦ ἱλάσκεσθαι τὸν θεόν.

Rectissime Rohdius olim observavit [2]) antiquos Achaeos, quales depicti sunt apud Homerum, caruisse diebus festis qui germana voce appellari soleant *Sühnfeste*. Scripsit verba memoratu dignissima haec: „Die Ausbildung und wücherende Ausbreitung der in den homerischen Gedichten kaum in den ersten leichten Andeutungen sich ankündigenden Vorstellungen von überall drohender Befleckung und deren Beseitigung durch die Mittel einer religiösen Reinigungskunst, ist ein Hauptkennzeichen der angstbeflissenen über die Heilmittel des von den Vätern ererbten Cultus hinausgreifenden Frömmigkeit nachhomerischer Zeit". Ita est, nam qui homerica aetate quempiam necavit, pecunia data omni peccato absolvitur:

καί ῥ' ὃ μὲν ἐν δήμῳ μένει αὐτόθι πόλλ' ἀποτίσας.

Quinimo Theoclymenus, licet Telemacho sacrificanti appropinquet

1) Poet. Lyr. III³ p. 568.
2) Psyche II p. 51.

φεύγων ἐξ Ἄργεος ἄνδρα κατακτάς, — nil enim solverat, — praesentia sua minime inquinat sacrificium. Primum exemplum hominis *ob caedem* lustrati exstat in opere posthomerico; fuit Achilles, qui Thersita interempto ab Ulixe — a laico igitur homine — Lesbi lustratur [1]). — Quantum aberant haec tempora ab illis, quibus Athenienses, caedis ab *aliis* perpetratae *nuntio* modo allato, se ipsos esse inquinatos putabant [2]). — Lustrationum autem ritus, cum e Creta, Epimenidarum patria, ortus esse videatur, — Apollinem ipsum Pythone interfecto Tarrhae in Creta ab Carmanore lustratum fuisse memorat Pausanias, — Apollinis imprimis religione propagatus in maiusque auctus est. Sic in Carnea quoque post Doriensium reditum mos insinuavit, qui deinde in dies magis invaluit, ut Apollinis iram Carni ob mortem conceptam, qua caede *omnes* maculatos se putarent, certis quibusdam sacrificiis avertere conarentur; neque iniuria, cum Apollinis ira manifestaretur pestilentia aestiva. Hanc ob causam legibus sancitum est ut *totus* populus sacris interesset exercitusque intra fines maneret; tum demum Hippotam, φαρμακόν illum, cui cotannis finibus interdicebatur, *omnium* Doriensium culpa onustum fugiturum credebant. Epulae vero, quibus antiquitus utebantur *omnes*, umbrae quas maiores ponere solebant *omnes*, non in desuetudinem quidem abierunt sed a Doriensibus ita sunt minutae ut noveni modo e singulis phylis iuvenes (μειράκια audiunt apud Hesych.) antiquum servarent morem, neque dubito quin quidquid militare in consuetudines festum agentium irrepserit, Doriensibus sit tribuendum. Ceteris fortasse epulae communes parabantur.

Sed Musarum quoque certamen cum Carneis coniunxerunt Dorienses, de quibus merito cecinit Alcman:

ἕρπει γὰρ ἄντα τῷ σιδάρῳ τὸ καλῶς κιθαρίσδειν.

Tradidit enim Athenaeus [3]): τὰ Κάρνεια πρῶτος πάντων Τέρπανδρος νικᾷ, ὡς Ἑλλάνικος ἱστορεῖ ἔν τε τοῖς ἐμμέτροις Καρνειονίκαις καὶ ἐν τοῖς καταλογάδην. Secundum Eusebium [4]) ὁ κιθαρῳδῶν ἀγών anno demum 676 a. C. n. est institutus; haud dubie et

1) Aethiopis Wagner p. 242.
2) Plut. praec. ger. XVII p. 814 B.
3) XIV 635 E
4) Euseb. Chron. I 198.

ante huiusmodi fuerunt certamina, sed credo Eusebium rettulisse illum annum quo victor evasit Terpander.

Primarium autem locum inter carmina solemnia quae ibi audiebantur occupasse videtur elogium Alcestidis amoris Admetique erga Apollinem hospitalitatis. De Alcestidis quidem elogio constat ex Euripidis versibus supra allatis. De Admeto ut idem censeamus, his movemur argumentis. Primum inter Praxillae *παροίνια* invenitur scolium notissimum:

Ἀδμήτου λόγον, ὦταῖρε, μαθὼν τοὺς ἀγαθοὺς φίλει·
τῶν δειλῶν δ' ἀπέχου, γνοὺς ὅτι δειλῶν ὀλίγη χάρις [1]).

Fuit autem, ut vidimus, Praxilla Sicyonia, qua in urbe Carnea magno fruebantur honore, cecinitque ipsa deum Carneum.

Deinde etiam maioris pretii est inscriptio Theraea aetatis Romanae, quae in Kaibeli exstat Epigramm. graec. [2]): *ὁ δᾶμος ἀφηρώιξε καὶ ἐτείμασε τὸν ἱερῆα Ἀπόλλωνος Καρνήου διὰ γένους Ἄδμητον Θεοκλείδα πάσας ἀρετᾶς ἕνεκα καὶ σωφροσύνας.* Sequuntur verba haec:

οὐ μόνον ηὐχόμην Λακεδαίμονος ἐκ βασιλήων,
ξυνὰ δὲ Θετταλίης ἐκ προγόνων γενόμην·
σώζω δ' Ἀδμήτου κατ' ἴσον κλέος, ὡς ὄνομ' ἔσχον.
εἰ δὲ δύω λείποντα τριηκοστοῦ ἔτεός με
Θευκλείδα πατρὸς νόσφισε μοῖρ' ὀλοή,
τετλάτω ὡς Πηλεὺς ὡς προπάτωρ τε Φέρης.

In eundem Admetum elogium continet altera inscriptio Theraea [3]), quae post idem exordium pergit:

εἴ τι παρ' Αἱμονιεῦσι γένος πολιοῖο Φέρητος,
εἴ τι παρ' Εὐρώται 'κόμπασαν Οἰβαλίδαι,
ἀνδράσιν ἐν προτέροις καθαρώτατον, οἳ βασιλήων
παῖδες καὶ μεγάλων ἦσαν ἀπ' ἀθανάτων·
τοῦτο λαχὼν Ἄδμητος ἴσον πινυτῆτι καὶ αἰδοῖ
μοῖραν ἀνέπλησεν ῥιγεδανοῦ βιότου.

Denique C. I. G. II n. 2467 paulo copiosius de Admeti parentibus agit titulus hic: *Θευκλείδας Ἀδμήτου καὶ Νικόλα Κριστάμιος τὸν αὑτῶν υἱὸν Ἄδμητον Ἀπόλλωνι Καρνείῳ.* Suspicamur igitur fuisse gentem Theraeam, in qua per totam antiquitatem *τοῦ*

1) Vesp. 1238 c. Schol.
2) p. 70 n. 192.
3) Ibid. p. 69 n° 191.

Καρνείου sacerdotium nomenque Admeti fuerint hereditaria. Praeterea, cum nomen Θευκλείδας statim in mentem nobis revocet Θεοκλέα τὸν Κρίου patrem, apud quem ὁ Οἰκέτας Κάρνειος Spartae refugium invenit, constat hanc gentem fuisse unam ex Achaeis, Laconicae incolis antiquissimis, antedoriensibus. Cumque Admetus noster a maioribus qui claro fruerentur in Thessalia nomine ac fama se descendere perhibeat, non sine probabilitate contendemus vetustissimos illos Laconicae incolas, quos hucusque Achaeorum indicavimus nomine, fuisse revera gentem Thessalicam, fortasse Minyas. Thessalica igitur fuit natio, quae navibus suis litora legens Graeciae, tandem in Laconicam appulsa condidit coloniam deosque suos importavit. Sic Admetus Pheris venit Spartam.

Nunc intellegimus cur maritimis praesertim in urbibus Carnei inveniatur cultus; cur in Sicyoniam via fortasse terrestri penetraverit e Boeotia, sedibus Minyarum antiquissimis.

Sed ne celerius agere videamur, Pindari volvamus carmen Pythicum quintum, ubi legimus vss. 78 sqq.

τὸ δ' ἐμὸν γαρύοντ' ἀπὸ Σπάρτας ἐπήρατον κλέος·
ὅθεν γεγενναμένοι
ἵκοντο Θήρανδε φῶτες Αἰγεΐδαι,
ἐμοὶ πατέρες, οὐ θεῶν ἄτερ, ἀλλὰ μοῖρά τις ἄγεν
πολύθυτον ἔρανον.
ἔνθεν ἀναδεξάμενοι,
Ἄπολλον, τεᾷ
Καρνήϊ' ἐν δαιτὶ σεβίζομεν
Κυράνας ἀγακτιμέναν πόλιν.

i. e. „meam gloriam omnes e Sparta esse perhibent, unde orti Aegidae patres mei non sine deorum auxilio Theram venerunt. Nam fatum eos duxit cenam collaticiam agentes. Thera autem ex insula Cyrenam hoc more tralato, lautis o Apollo epulis ibi quoque Carnea tua celebramus."

Quis hic loquitur? Dissentiunt v. d.; sunt enim — in quorum numero signiferum agit Boeckh — qui putent *poetam* de se ipso facere verba, ut ex Aegidarum gente ortum se esse coram omnibus pronuntiet; quibus oblocuti Hermannus et alii verba laudata *choreutis* de se ipsis loquentibus impertiunt. Equidem nullus dubitans Hermannum sequor. Faciamus enim Aegidam

fuisse Pindarum, tunc procul dubio fuit ex Aegidis Thebanis. Sed quomodo *Thebanus* poterat dicere: τὸ δ' ἐμὸν γαρύοντ' ἀπὸ Σπάρτας ἐπήρατον κλέος? nam licet — ut perhibet Herodotus — Aegidae nonnulli Thebis profecti Spartam petiverint indeque Theram et Cyrenam navigarint, Pindaro profecto, cuius maiores *Thebis* manserant, id nulli poterat esse honori. Accedit quod qui dicant: ἔνθεν ἀναδεξάμενοι Κυράνας πόλιν σεβίζομεν Καρνήια, nulli alii quam *Cyrenae incolae* esse possint; neque id fugit Boeckhianos, qui ad incitas redacti statuerunt — sed parum probabiliter — quo tempore festum Arcesilai in honorem ageretur Pindarum Cyrenam visitasse [1]).

Attamen infitiari non possum Pindari nomen, ceteroquin rarissimum, tribus inscriptionibus Anaphae in insula Therae vicina repertis esse traditum [2]); fieri igitur potuisse ut Cyrenae quoque Pindari affines aliquot habitarent.

Sed missis his controversiis, docet nos poeta *Aegidas* fuisse qui Thera profecti Carnea transtulerint Cyrenam. Aegidas autem habitasse tam Spartae quam Thebis, quinimo fuisse Φυλὴν μεγάλην ἐν Σπάρτῃ, asseverant Pindarus, Herodotus.

Venerintne in Laconicam simul cum Heraclidis, quod Pindarus perhibet [3]), an Heraclidarum iam ante reditum, ut strenue contendit Muellerus [4]), — nihil ad rem; id certe constat *colonos Boeotos* et Spartam et Theram et Cyrenam secum transtulisse Carnei cultum. Carnei igitur patriam esse quaerendam in Boeotia et *Thessalia*, quibus in regionibus olim sedebant Minyae. Sic nova ratione probavimus quod iam alia via reppereramus: *Carnei numinis originem qui quaerat, petere debere Thessaliam!*

Pheris antiquitus gregum daemon ithyphallicus iuxta Brimo, deam Artemidi simillimam, colebatur. Daemon autem ille — posteri Mercurium vocabant — Brimo e regis inferorum potestate ereptam in lucem reduxerat; nam etiam introitus ad Orcum Pheris erat, ubi ovibus mactatis animae mortuorum evocari

---

1) Cf Studniczka Kyrene p. 76, 77. Cui obloquitur Gaspar Essai de Chronologie pindarique p. 148.

2) C. I. G. 2480, b, d.

3) Isthm. VI, 12 sqq.

4) Orchom. p. 320.

poterant [1]). Ἀϝίδης ἀμείλιχος ἠδ' ἀδάμαστος [2]) ibi audiebat Admetus; Brimo forte Ἀδμήτου Κόρη [3]).

Habemus in nucleo non modo Alcestidis fabulam euripideam, sed id quoque perspicimus: par illud deorum, Brimo et Mercurium, Φεραῖς ἐν πολυρρήνοις — ubi regnabat rex Εὔμηλος [4]) — honoratum, revera esse τὸν Κριοφόρον θεόν et Ἄρτεμιν κερασφόρον, vel potius Deum Cornigerum et Deam Cornutam, numina igitur Κάρνεια. Qua autem veneratione numina illa fruebantur inter pastores Peloponnesiacos, eadem in Thessalia afficiebantur a Pheraeis [5]).

Cum vero appareat Alcestin ab heroe quodam Θανάτῳ ereptam et Brimo a daemone ex inferis in lucem reductam unam eandemque esse deam, neque a Luna dea diversam, clarum fit nexu interiore Alcestin cum Carneis esse coniunctam, Alcestidis laudes Carneorum fuisse partem sacram.

Admetus autem, qui in Mytho antiquissimo iuxta Brimo et Mercurium partes agebat exigui momenti, quique ab Euripide, ut ita dicam, creari debuit, in Carneis exuit tam daemonem quam regem factusque est *sacerdos*, ὑπηρέτης τῶν θεῶν. Miserrima profecto usus est sorte ἄδμητος ille, cuius divinitatis memor erat nemo, cuius potestatis regiae ἐν παροινίοις modo meminerant homines!

Euripidi autem Admetum Alcestidis *maritum* creanti male cessisse rem, quis negabit? Sed qui propius consideraverit mythum unde provenit fabula, is, opinor, concedet ex Admeto, inferorum rege nulli non inviso, in Brimus autem et Mercurii amoribus ἐφέδρῳ molestissimo, non facile potuisse fieri maritum amantem atque amatum.

---

1) Callim. fr. 117. Prop. II, 2, 11. Cic. D. D. N. III 22. Gruppe G. M. 118.
2) Hom. I 158. 3) Hesych. i. v. 4) Hom. δ 798.
5) Usener (Mus. Rhen. Vol. 53 p. 359—363, 377): „Aus der Wurzel *kar* muss (!) wie ind. *karanas*, das im Rigveda einmal (!) vorkommt und *kunstfertig* bedeutet, so (!) griech *Karnos* abgeleitet sein um einen das Getreide zur Reife bringenden Gott zu bezeichnen". — Ingenue fateor me virum egregium, cui multa debemus omnes, hisce in etymologiis sequi neque posse neque velle. Mox, opinor, cum Stesichoro cantabit ipse: οὐκ ἔστ' ἔτυμος λόγος οὗτος! Qua palinodia priorem oculorum aciem recuperabit.

NOVAE CURAE EURIPIDEAE.

SCRIPSIT

H. VAN HERWERDEN.

Nicolaus Wecklein, qui cum magna eruditione sanum iudicium, admirabile acumen, singularem industriam feliciter coniungit, egregia sua Euripidis editione novam et aliis philologis viam munivit indagandi remedia, quibus plurimi qui hodieque restant in hoc poeta loci depravati sanari possint. Ne autem acta agamus, praeterquam adnotationibus in paginarum calce diligenter providit insertis Appendicibus post singulas fabulas et Addendis post Rhesum, quod drama editionem claudit.

Novas hasce lucubrationes conscribens, brevitati consulens non nisi maxime necessaria singulis quos tractavi locis addidi, relegans lectores ad ipsam recensionem Weckleinianam.

Andromachae vs. 120 sqq.

εἴ τί σοι δυναίμαν
ἄκος τῶν δυσλύτων πόνων τεμεῖν,
οἳ σὲ καὶ Ἑρμιόναν ἔριδι στυγερᾷ συνέκλῃσαν
τλάμον᾽ ἀμφὶ λέκτρων
διδύμων ἐπίκοινον ἐοῦσαν
ἀμφὶ παῖδ᾽ Ἀχιλλέως.

Corrigendum videtur:

τλάμον᾽ ἀμφὶ λέκτρων
διδύμων ἐπίκοινον ἐχούσα
ἄνδρα παῖδ᾽ Ἀχιλλέως.

Τλάμον᾽ et *ἐχούσα* sunt dualis numeri.

Vs. 232. Chorus ad Hermionam:

δέσποιν', ὅσον σοι ῥᾳδίως προσίσταται,
τοσόνδε πείθου τῇδε συμβῆναι λόγοις.

Alias impersonale *προσίσταται* sive *παρίσταται*, quae est v. l cod. P, constanter, si recte memini, significat *venit in mentem*, numquam *facultas est*, ut h. l. intellegunt, quod *πάρεστι* sive *παρέχει* sive *ἐνδέχεται* dici assolet. Ita tamen praeeunte scholiasta (*ὅσον σοι εὐκόλως καὶ δυνατῶς φαίνεται καὶ παρίσταται, ἀντὶ τοῦ· ὅσον ἐνδέχεται*) explicatur. Quamquam hic *προσίσταται* legisse videtur, fortasse tamen *παρίσταται* est genuina lectio, sed personaliter accipienda et sic interpretanda: „Domina, quantum facile a te *subiugatur*, tantum sine tibi persuaderi ut cum hac verbis transigas". Quippe facile est hoc ei concedere tibi, penes quam tamen, utpote dominam, restet victoria.

Vs. 304. *παρέλυσε δ' ἂν* (Casandra) *Ἑλλάδος ἀλγεινοὺς*
μόχθους, οὓς ἀμφὶ Τροίαν (*Τρωΐαν* Dind.)
δεκέτεις ἀλάληντο νέοι λόγχαις.

Ἀλᾶσθαι μόχθους dictum praesertim de iis qui eodem loco manentes pugnant ferri nequit, nec *νέοι* apte vocantur Troiae oppugnatores, quibus multi intererant viri aetatis provectioris. Ultima igitur verba misere depravata videntur. Expectatur aliquid huiuscemodi:

δεκέτεις ἔτλαν μυριόλογχοι.

scil. *Ἕλληνες*, quod commode audias e praegresso *Ἑλλάς*. Lenius tamen si quis remedium excogitaverit, fecerit mihi pergratum.

Vs. 397. *ἀτὰρ τί ταῦτα δύρομαι, τὰ δ' ἐν ποσὶν*
οὐκ ἐξικμάζω καὶ λογίζομαι κακά;

Pro verbo corrupto nemo dum proposuisse videtur, quod solum probabile mihi videtur *ἐξετάζω*.

Vs. 445. *ὦ πᾶσιν ἀνθρώποισιν ἔχθιστοι βροτῶν*
Σπάρτης ἔνοικοι, δόλια βουλευτήρια,
ψευδῶν ἄνακτες, μηχανορράφοι κακῶν,
ἑλικτὰ κοὐδὲν ὑγιές, ἀλλὰ πᾶν πέριξ
φρονοῦντες, ἀδίκως εὐτυχεῖτ' ἀν' Ἑλλάδα.

Quia nemo mihi explicuit neque explicare poterit, quid sit

πέριξ φρονεῖν, persuasissimum habeo Euripidem scripsisse π α ρ έ ξ, *perverse*, idque eo magis quod per litteras monenti planissime mihi assensus est peritissimus editor.

Vs. 553. ἀλλ' ἀνηβητηρίαν
ῥώμην μ' ἐ π α ι ν ῶ λαμβάνειν, εἴπερ ποτέ.

Repeto, quod latuisse videtur editorem, veterem meam coniecturam μ ε ν ο ι ν ῶ, quae etiamnum valde probabilis mihi videtur.

Vs. 781. ἡδὺ μὲν γὰρ αὐτίκα τοῦτο βροτοῖσιν,
ἐν δὲ χρόνῳ τελέθει
ξηρὸν κ α ὶ ὀ ν ε ί δ ε σ ι ν ἔ γ κ ε ι τ α ι δ ό μ ω ν.

Fortasse fuit:
ξηρὸν καὶ ὄ ν ε ι δ ο ς (vel ὀνείδε') ἔ ν ε γ κ ε ν δ α μ ο τ ῶ ν.

Iam Hartungium δαμοτῶν proposuisse me docet *Appendix*.

Vs. 841. Hermione:
τί μοι ξίφος ἐκ χερὸς ἠγρεύσω;
ἀπόδος, ὦ φίλ', ἀπόδος, ἵν' ἀνταίαν
ἐρείσω πλαγάν· τί μ ε βρόχων εἴργεις;

Displicet ultimorum verborum asyndeton, quia ad aliam rem pertinent, et praetulerim:
τί δὲ βρόχων <μ'> εἴργεις;

ut recte mox legitur
ποῦ μοι πυρὸς φίλα φλόξ;
πῶς δ' εἰς πέτρας ἀερθῶ κτέ.

et sic alibi, velut Hippol. 224 sq.

Vs. 897.
Or. μῶν ἐσφάλμεθ' ἢ σαφῶς ὁρῶ
δόμων ἄνασσαν τῶνδε Μενέλεω κόρην;
Herm. ἥνπερ μόνην γ' ἡ Τυνδαρὶς τίκτει γ υ ν ὴ
Ἑλένη κατ' οἴκους πατρί· μηδὲν ἀγνόει.

Dubium non est quin male abundet γυνή, nec melior est lectio codicis L κόρη, quod vocabulum eodem senarii loco positum, quo κόρην in vs. praegresso, offendit aures. Aut fallor aut utraque vox est glossatoris et poeta dederat:
ἥνπερ μόνην γ' ἡ Τυνδαρὶς τίκτει <ποτὲ> κτέ.

Vs. 1154. οὐδ' ἐμοὶ καλὸν
κρύπτειν ἐν οἷς π α ρ ο ῦ σ α τυγχάνω κακοῖς.

Sic Wecklein de coniectura. Mihi quidem unice verum videtur quod libri tradiderunt ἐν οἷ σ π ε ρ ο ὖ σ α.

Vs. 1271. πᾶσιν γὰρ ἀνθρώποισιν ἥδε πρὸς θεῶν
ψῆφος κέκρανται· κατθανεῖν [τ'] ὀφείλεται.

Recte sic olim interpungebatur, deleta vocula τε cum libris EL.

Herculis vs. 307.
τόλμα μεθ' ἡμῶν θάνατος, ὃς μένει σ' ὅμως.
προκαλούμεθ' εὐγένειαν, ὦ γέρον, σέθεν·
τὰς τῶν θεῶν γὰρ ὅστις ἐ κ μ ο χ θ ε ῖ τύχας,
πρόθυμός ἐστιν, ἡ προθυμία δ' ἄ φ ρ ω ν.

Malim equidem:
τὰς τῶν θεῶν γὰρ ὅστις ἐ κ μ ο χ θ ε ῖ ν τύχας
πρόθυμός ἐστιν, ἡ προθυμία 'σ τ' ἄ φ ρ ω ν.

Cf. Phoen. 509:
ἀνανδρία γάρ, τὸ πλέον ὅστις ἀπολέσας
τοὔλασσον ἔλαβε.

Vs. 319. ἰδοὺ πάρεστιν ἥδε φασγάνῳ δέρη
κεντεῖν φονεύειν, ἱ έ ν α ι π έ τ ρ α ς ἄ π ο.

Quia non collum, sed totum corpus de saxo deici poterat, aut magnam sibi licentiam hic permisit poeta, aut verba ultima sunt veteris lacunae supplementum sic v. c. explendae:
κεντεῖν φονεύειν· <οὐκέτ' ἀντιτείνομεν>.

Vs. 578. ἢ τί φήσομεν καλὸν
ὕδρᾳ μὲν ἐλθεῖν εἰς μάχην λέοντί τε
Εὐρυσθέως πομπαῖσι, τῶν δ' ἐμῶν τέκνων
οὐκ ἐ κ π ο ν ή σ ω θ ά ν α τ ο ν;

Placuit editori Hartungi coniectura οὐκ ἐκπονεῖν σωτήρι'; sed vide ne praestet οὐκ ἐ κ π ο ν ῆ σ α ι β ί ο τ ο ν; adhibito eodem remedio, quo ipse Wecklein sanasse mihi videtur vs. 1351 rescribens ἐγκαρτερήσω βίοτον pro θάνατον.

RHESI vs. 254.

τίν' ἄνδρ' Ἀχαιῶν ὁ πεδοστιβὴς σφαγεὺς
οὐτάσει ἐν κλισίαις, τετράπουν
μῖμον ἔχων ἐπὶ γαῖαν
θηρός;

Ineptissimum hoc loco est adiectivum πεδοστιβής, quod optime legitur vs. 763. Intellegerem v. c. κρυφοστιβής. Num forte latet ὁ πεδὰ στίβους σφαγεύς?

Vs. 611.

Ul. τὸν ἄνδρα (Rhesum) δ' ἡμῖν που κατηύνασται φράσον·
πόθεν τέτακται βαρβάρου στρατεύματος;
Min. ὅδ' ἐγγὺς ἧσται κοὐ συνήθροισται στρατῷ,
ἀλλ' ἐκτὸς αὐτὸν τάξεων κατηύνασεν
Ἕκτωρ κτέ.

Vs. 612, qui ab aliis aliter corrigitur, abundat et fortasse non est genuinus.

Vs. 789. κλύω δ' ἐπάρας κρᾶτα μυχθισμὸν νεκρῶν.
θερμὸς δὲ κρουνὸς δεσπότου παρὰ σφαγαῖς
βάλλει με δυσθνήσκοντος (-θνητοῦντος Nauck) αἵματος νέου.

Νεκρός semper est *mortuus*, numquam *moribundus*, nec mortui μυχθίζουσιν, ut arbitror, itaque tradita lectio sine ulla controversia depravata est. Accedit quod e sequentibus apparet de solo Rheso moribundo haec dici. Quin igitur corrigimus μυχθισμὸν πικρόν. Cf. πικρὸν ὄδυρμα Troad. 1227, πικρὰν γῆρυν Iph. Aul. 441, πικροὺς γόους Phoen. 890, alia. Fieri potest ut superscriptum perversum glossema νεκρῶν fuerit confusionis causa, quamquam ipsa litterarum similitudo satis eam explicare videtur.

IPHIGENIAE TAURICAE vs. 291:

παρῆν δ' ὁρᾶν
οὐ ταὐτὰ μορφῆς σχήματ', ἀλλ' ἠλλάσσετο
φθογγάς τε μόσχων καὶ κυνῶν ὑλάγματα
χἄ φάσ' Ἐρινῦς ἱέναι μιμήματα.

Wecklein recepit Nauckii coniecturam μυκήματα lenem sane

et probabilem, nec tamen certam, quia tradita lectio aeque facile corrumpi potuit e vocabulo non minus apto *βριμήματα*, quod olim a me propositum latuisse videtur editorem.

Vs. 593. *μισθὸν οὐκ αἰσχρὸν λαβών.*
Οὐκ ἰσχνὸν vel *οὐ γλισχρὸν* proposuit Musgrave, *οὐ μεμπτὸν* iure praefert editor. Si quid mutandum, multo lenius possis *οὐ σμικρόν*; sed coll. Phoen. 1036 nihil mutaverim.

Vs. 646. *οἶκτος γὰρ οὐ ταῦτ', ἀλλὰ χαίρετ', ὦ ξέναι.*
Verba funditus corrupta. Fortasse:

οἰκτρ' ἐστὶ γὰρ ταῦτ', ἀλλὰ φερτέ', ὦ ξέναι.

Cf. singulare *φερτός* Hec. 158.

Vs. 1149. *πολυποίκιλα φάρεα*
καὶ πλοκάμους περιβαλλομένα γένυσιν
. . . ἐσκίαζον.

Ita Wecklein praeeunte Nauckio. Sed fortasse potius lacuna statuenda in medio vocabulo, ut fuerit *γένυ . . . . σιν ἐσκίαζον*, unde conici possit

γένυν <ἀ-
βρὰν> συνεσκίαζον.

Vs. 1210.
Iph. *ἐν δόμοις μίμνειν ἅπαντας.* Tho. *μὴ συναντῷεν φόνῳ.*
Vix genuinum est *φόνῳ*, caedes enim in templo fiebat, hic vero agitur de victimis lustrandis aqua marina. Quare suspicor idem h. l. accidisse, quod supra vs. 1177, ubi Nauck probante editore *φόνου* in *μύσους* mutabat. Similiter igitur hic requiro *μύσει*.

Medeae vs. 183.
σπεῦσον πρίν τι κακῶσαι τοὺς εἴσω,
πένθος γὰρ μεγάλως τόδ' ὁρμᾶται.

Acute Wecklein coniecit *μέγ' ἄλαστον*, sed *μέγα* additum valde displicet; quare si eiusmodi quid latet, crediderim *μέγα* esse interpretamentum, ut fuerit

πένθος γὰρ τόδ' (τι?) *ἄλαστον ὁρμᾶται.*

Conici etiam potest

πένθος γὰρ μέγα δώμασ' ὁρμᾶται.

Vs. 195. στυγίους δὲ βροτῶν οὐδεὶς λύπας
ηὕρετο μούσῃ καὶ πολυχόρδοις
ᾠδαῖς παύειν. ἐξ ὧν θάνατος
δειναί τε τύχαι σφάλλουσι δόμους.

Manifeste deleto puncto post παύειν corrigendum

ἐξ οὗ θάνατοι κτέ.

i. e. *ex quo tempore* mors aliaeque graves calamitates domos labefactant. Ab omni aevo, ait poeta, nemo invenit artem carminibus et musica leniendi dolores humanos. Servata lectione tradita frustra quaerimus unde pendeat ὧν, quod neque cum λύπας neque cum ᾠδαῖς apte potest coniungi, ut omittam ita verba ἐξ — δόμους inepte abundare.

Vs. 431. σὺ δ' ἐκ μὲν οἴκων πατρίων ἔπλευσας
μαινομένᾳ κραδίᾳ, διδύμους ὁρίσασα πόντου
πέτρας κτέ.

Quia Medea non antequam, sed posteaquam e patria navigavit, Symplegadas penetravit, requiro ὁριοῦσα. Participium aoristi ita tantum recte se haberet, si pro ἔπλευσας legeretur quod significaret *huc venisti*.

Vs. 565. Iasonis ad Medeam verba sunt

σοί τε γὰρ παίδων τί δεῖ;
ἐμοί τε λύει τοῖσι μέλλουσιν τέκνοις
τὰ ζῶντ' ὀνῆσαι.

Schol. ἅπαξ ἐχούσῃ τὰ ἐξ ἐμοῦ τίς σοι χρεία ἄλλων τέκνων, sed ita requireretur τί προσδεῖ; Merito igitur haesit iam Elmsley coniciens μέλει, parum tamen apte. Aptum foret παίδων ἅλις sive ἅδην. Possis etiam

σοί τε πλειόνων τί δεῖ; κτέ.

Vs. 901. ἆρ', ὦ τέκν', οὕτω καὶ πολὺν ζῶντες χρόνον
φίλην ὀρέξατ' ὠλένην;

Miror poetam non maluisse, quod rei natura postulat, φίλας — ὠλένας.

Vs. 912. ἔγνως δὲ τὴν νικῶσαν ἀλλὰ τῷ χρόνῳ
βουλήν.

Sententia *victrix* saepe est deterior, hic vero *meliorem* intellegendam esse liquet. Num sanus est locus?

Vs. 918. ἀλλ' αὐξάνεσθε· τἄλλα δ' ἐξεργάζεται
πατήρ τε καὶ θεῶν ὅστις ἐστὶν εὐμενής.

Ut in recentioribus linguis, Graece haud raro praesens usurpatur, ubi extra omnem dubitationem ponitur res futura. „Cetera vero, nolite dubitare, efficiet vobis pater etc.” Cf. v. c. Phoen. 1253 νῦν καλλίνικος γενόμενος σκήπτρων κρατεῖς. Thuc. VI 34, 4 ὑποδέχεται δ' ἡμᾶς Τάρας.

Vs. 990. σὺ δ', ὦ τάλαν, ὦ κακόνυμφε κηδεμὼν τυράννων,
παισὶν οὐ κατειδὼς
ὄλεθρον βιοτᾷ προσάγεις ἀλόχῳ
τᾷ σᾷ στυγερὸν θάνατον.

Deleto glossemate θάνατον conicio:
ὄλεθρον βιοτᾶς προσάγεις ἀλόχῳ
τᾷ σᾷ <φιλίᾳ> στυγερόν.

Supplicum vs. 238.
τρεῖς γὰρ πολιτῶν μερίδες· οἱ μὲν ὄλβιοι
ἀνωφελεῖς τε πλειόνων ἐρῶσ' ἀεί·
οἱ δ' οὐκ ἔχοντες καὶ σπανίζοντες βίου
δεινοὶ νέμοντες τῷ φθόνῳ πλέον μέρος
εἰς τοὺς ἔχοντας κέντρ' ἀφιᾶσιν κακά,
γλώσσαις πονηρῶν προστατῶν φηλούμενοι·
τριῶν δὲ μοιρῶν ἡ 'ν μέσῳ σῴζει πόλεις
κόσμον φυλάσσουσ' ὅντιν' ἂν τάξῃ πόλις.

Placuit editori vetus mea coniectura ἀεὶ pro δεινοὶ, sed postea ipse magis probavi ἀφιέναι pro ἀφιᾶσι, quod etiam Headlamo in mentem venisse animadverto. Sed ne sic quidem totus locus persanatus videtur. Vix enim omnes divites plures semper opes appetere dici potuerunt, ut non omnes pauperes, admissa coniectura ἀφιέναι, dicuntur impugnare divites, sed tantummodo invidiae obnoxii illuc inclinare. Quare multum dubito sanumne sit ἀνωφελεῖς, quod tamen neque Schmidtii coniectura μεγάλοι σθένει neque Stadtmülleriana μεγασθενεῖς sanari arbitror. Licet nusquam tradita sit, nescio an lateat aptissima vox αὐτωφε-

λεῖς. Divites certe, suam modo ipsorum, non communem utilitatem (κοινωφελεῖς) respicientes, rectissime dicuntur πλειόνων ἐρᾶν ἀεί. Tertia pars civium est eorum qui neque immoderato divitiarum amore neque paupertate et invidia acti constitutum ordinem tuentur. Duo ultimi versus auribus gratiores forent sic scripti:

τριῶν δὲ μοιρᾶν ἡ 'ν μέσῳ σῴζει χθόνα
κόσμον φυλάσσουσ' ὅντιν' ἂν τάξῃ πόλις.

Vs. 279. ἄντομαι ἀμφιπίτνουσά τε σὸν γόνου καὶ χέρα δειλαίαν. Weckleini coniecturam καὶ χέρ' ἑλοῦσαν praeter violentiam premit temporum inaequalitas, nihil enim ita poetam impedivisset quominus ἀμφιπεσοῦσα scriberet. Multo similior vero mihi videtur lenis Kolsteri coniectura δειλά, qui vocabuli usus Homericus in versu heroico aptissimus est, nec haerendum arbitror in zeugmate ἀμφιπίτνουσα — χέρα. Optime Weil in Hippolyti vs. 591 δειλά restituit pro φίλα.

Vs. 321. ὁρᾷς, ἄβουλος ὡς κεκερτομημένη
τοῖς κερτομοῦσι γοργόν' ὡς ἀναβλέπει
σὴ πατρίς;

Vere ἀντιβλέπει poetae reddidit Orelli. Minus mihi probatur editoris coniectura γοργὸν ὄμμ', quod num pro nudo γοργὸν aut pro γοργῷ ὄμματι recte dici potuerit plurimum dubito. Quidni praeferimus γοργόνωψ, verbo tantum, non re diversum ab eo quod est γόργωψ, scil. *truci vultu, qualis est Gorgonis* sive *Gorgonum?*

Vs. 366. ἐκλύετε τάδε γ', ἐκλύετ' ἄνακτος
ὅσια περὶ θεοὺς καὶ μεγάλα Πελασγίᾳ
καὶ κατ' Ἄργος.

Fortasse: ὅσια περὶ θεοὺς τάν τε γᾶν Πελασγίαν
τὰν κατ' Ἄργος.

i. e. καὶ τὸ Πελασγικὸν Ἄργος.

Vs. 369. εἰ γὰρ ἐπὶ τέρμα καὶ τὸ πλέον ἐμῶν κακῶν
ἑπόμενος ἔτι ματέρος ἄγαλμα
φόνιον ἐξέλοι, κτέ.

Aperte non sufficit Camperi coniectura καὶ τὸ πέρας, in qua praeter abundantiam articulus displicet. Conieci:

εἰ γὰρ ἐπὶ τέρμα δὴ (vel τῶν) πόλεος ἐμᾶς κακῶν κτἑ.

Vs. 610. Hemich. δικαίους δαίμονας σύ γ' ἐννέπεις.
Hemich. τίνες γὰρ ἄλλοι νέμουσι συμφοράς;
Hemich. διάφορα πολλὰ θεῶν βροτοῖσιν εἰσορῶ.

Vox θεῶν cum reliquis commode iungi nequit. Suspicor:

διάφορα πολλὰ δ' ἐν βροτοῖσιν εἰσορῶ.

„At multa aliter video evenire mortalibus."

Vs. 672. οὐδὲν δεόμενος τεῖναι φόνον.

Nihili esse hac in re τεῖναι iam Canter sentiens coniecit θεῖναι, sed periphrasis postulat θέσθαι, ut infra vs. 950 et ubique. Lenior quidem est sed parum probabilis Musgravii coniectura τεῖσαι.

Vs. 804. Adm. ἰὼ ἰώ. Chor. τῶν γ' ἐμῶν κακῶν ἐγώ,
Adm. αἰαῖ. Chor. . . . .
Adm. ἐπάθομεν ὦ. Chor. τὰ κύντατ' ἄλγη κακῶν.

Languet alterum κακῶν. Fortasse

τὰ κύντατ' ἄλγη <βροτῶν>.

Vs. 818. Adm. ἔχεις ἔχεις. Chor. πημάτων γ' ἅλις βάρος.
Adm. αἰαῖ. Chor. τοῖς τεκοῦσι δ' οὐ λέγεις;

Haud quaquam sufficere videntur lenes mutationes δ' αὖ λέγεις vel τόδε λέγεις et gravius ulcus subesse videtur. Aptissime legeretur

τοῖς τεκοῦσι δ' οὐ φατῶν.

Cf. Hes. Scut. 233. Pind. Ol. VI 37. Arist. Av. 1711.

Priorem versum collato vs. 806 sic scriptum malim deleta cum distinctione particula:

Adm. ἔχεις ἔχεις Chor. πημάτων ἅλις βάρος.

Vs. 898. πολλοὺς δ' ἐραστὰς κἀπὸ θηλειῶν ὅσας
ἔχων ἐφρούρει μηδὲν ἐξαμαρτάνειν.

Ex ingenti coniecturarum numero mihi quidem maxime abblanditur Schmidtiana φίλας.

Vs. 990. τί φέγγος, τίν' αὔραν
ἐδίφρευε τόθ' ἅλιος
σελάνα τε κατ' αἰθέρα
λαμπάδ' ἵν' ὠκυθόαι νύμφαι
ἱππεύουσα δι' ὄρφνας, κτέ.

Plurimis coniecturis accedat haec mea:

λαμπάδος ὠκυθόας φάει
ἱππεύουσα δι' ὄρφνας.

BACCHARUM vs. 14. Περσῶν ἡλιοβλήτους πλάκας.
Fortasse praestat forma vetustior ἡλιοβλῆτας, ut κεραυνοβλής et similia.

Vs. 20. εἰς τήνδε πρῶτον ἦλθον Ἑλλήνων χθόνα.
Immo vero πρώτην, quam certam me iudice Cobeti emendationem in Appendicem minus probabiles continentem coniecturas relegavit editor.

Vs. 96. κατὰ μηρῷ δὲ καλύψας
χρυσέαισιν συνερείδει
περόναις κρυπτὸν ἀφ' Ἥρας.

Aut περόναις h. l. idem valet quod βελόναις, aut hoc ipsum substituendum.

Vs. 192. ἀλλ' οὐχ ὁμοίως ἂν ὁ θεὸς τιμὴν ἔχοι.
Minus recte editor articulum delendum suspicatur, quem si libri omisissent, de coniectura addere non dubitarem. Cf. in hac ipsa fabula vss. 194, 206, 476, 490 etc. Eadem de causa improbo eiusdem coniecturam in vs. 808 bene sanato a Weilio. Noli abuti vs. 1302, nam in praegressa lacuna fortasse fuit Bacchi nomen, ita ut ad verba οὐ σέβων θεόν mente supplendum sit τὸν Διόνυσον. Ceterum optime me iudice Elmsley correxit:

ἀλλ' οὐχ ὁμοίαν ὁ θεὸς ἂν τιμὴν ἔχοι.

Vs. 212. Πενθεὺς πρὸς οἴκους ὅδε διὰ σπουδῆς περᾷ,
Ἐχίονος παῖς κτέ.

Tam abrupte haec cum praegressis iuncta sunt, ut Πενθεὺς glossema esse credam, cui substituendas esse particulas καὶ μήν,

quibus noto usu novae personae adventus in tragoedia nuntiari assolet. Sed ante me idem monuisse Blaydesium animadverto ex *Addendis et corrigendis* post Rhesum.

Vs. 253. *οὐκ ἀποτινάξεις κισσόν;*
Praestare arbitror formam mediam *ἀποτινάξῃ*, scil. a capite tuo. Cf. vss. 81 et 341 sq.

Vs. 326. *μαίνῃ γὰρ ὡς ἄλγιστα, κοὔτι φαρμάκοις*
ἄκη λάβοις ἂν οὔτ' ἄνευ τούτων νόσου.
Iure haesit F. G. Schmidt, qui *μάλιστα* proposuit. An *μέγιστα* (ΜεΓΙCΤΑ pro ΑΛΓΙCΤΑ), collato v. c. Herod. III 38?

Post haec verba mireris infra vs. 359, posteaquam Pentheus longe ferociora locutus est, Tiresiam satis habere minus severe eum reprehendere dicentem:
μέμηνας ἤδη· καὶ πρὶν ἐξέστης φρενῶν.
Vix igitur falli mihi videor, secluso hoc versu languidissimo, in quo praeterea omissa distinctione *ἐξεστὼς* expectes, Tiresiae reddens:
358 *ὦ σχέτλι', ὡς οὐκ οἶσθα πού ποτ' εἶ λόγων!*
360 *στείχωμεν ἡμεῖς, Κάδμε κτέ.*

Vs. 402.
ἱκοίμαν ποτὶ Κύπρον,
νᾶσον τᾶς Ἀφροδίτας,
ἐν ᾇ θελξίφρονες νέμον-
ται θνατοῖσιν Ἔρωτες,
Πάφον θ' ἃν ἑκατόστομοι
βαρβάρου ποταμοῦ ῥοαὶ
καρπίζουσιν ἄνομβροι.

Meursii coniecturam Βωκάρου receptam ab editore vide ne premant epitheta *ἑκατόστομος* et *ἄνομβρος*. Quare *βαρβάρου ποταμοῦ* cum aliis, in quibus novissime Headlam, de Nilo accipiens praeferrem hance lectionem
Πάφον, ἃν θ' ἑκατόστομοι
βαρβάρου ποταμοῦ ῥοαὶ
καρπίζουσιν ἄνομβρον,
nisi vix apta et hoc quidem loco mirifica in mediis regionibus Graecis videretur Aegypti mentio. Accedit quod praegressa voce

νᾶσον pronomen *ἂν* satis incommode de terra continenti foret accipiendum. Nihil igitur affirmare fuerit satius, nisi hoc requiri *ἄνομβρον*.

Vs. 445. *σκιρτῶσι Βρόμιον ἀνακαλούμενοι θεόν.*
Modulatius scribatur *ἀγκαλούμενοι*.

Vs. 455. *πλόκαμός τε γάρ σου ταναὸς οὐ πάλης ὕπο*
γένυν παρ' αὐτὴν κεχυμένος, πόθου πλέως.
Graviter corrupta nec certa ratione sanabilia sunt verba *οὐ πάλης ὕπο*. Accedat ariolationibus haec mea:
πλόκαμός τε γάρ σου ταναός, οὐκ ἀτημελῶς
γένυν παρ' αὐτὴν κεχυμένος, πόθου πλέως.
Cf. vs. sequens
λευκὴν δὲ χροιὰν ἐκ παρασκευῆς ἔχεις.

Vs. 537. *[οἵαν οἵαν ὀργὰν]*
ἀναφαίνει χθόνιον
γένος ἐκφύς τε δράκοντός
ποτε Πενθεύς, ὃν Ἐχίων
ἐφύτευσε χθόνιος,
ἀγριωπὸν τέρας, οὐ φῶ-
τα βρότειον, φόνιον δ' ὥσ-
τε γίγαντ' ἀντίπαλον θεοῖς· κτέ.
Vs. 537 cum Bothio ut spurium delevit Wecklein, quod si recte fecit nec potius cum Cantero Musgravioque lacuna statuenda est ante primum strophae versum 519, manifeste locus non est voculae *τε* in vs. 539 et corrigendum
ἀναφαίνει χθόνιον
γένος, ἐκφύς γε δράκοντός
ποτε, Πενθεὺς κτέ.
Prodit infernam suam originem, quippe natus e dracone quondam, Pentheus.

Vs. 854. *χρῄζω δέ νιν γέλωτα Θηβαίοις ὀφλεῖν*
γυναικόμορφον ἀγόμενον δι' ἄστεως
ἐκ τῶν ἀπειλῶν τῶν πρίν, αἶσι δεινὸς ἦν.
Poeta dignior scriptura, quam iam olim ni fallor proposui,

foret αἷς μ' ἐδέννασεν vel ἅς ἐδέννασεν, utrumque enim recte dicitur. Cf. Theogn. 1211, Soph. Ai. 239, Ant. 755, Eur. Rhes. 925. Similiter Wecklein Iph. Aul. 480 pro verbis οὐκ ἐς σὲ δεινὸς apte coniecit οἷσίν σ' ἐδέννασ'.

Vs. 966. κεῖθεν δ' ἀπάξει σ' ἄλλος. Penth. ἡ τεκοῦσά γε. Quo tandem pacto Pentheus scire aut suspicari potuit, matrem ipsum abducturum esse? Num forte post ἄλλος nonnihil periisse putandum est?

Vs. 1054. αἱ μὲν γὰρ αὐτῶν θύρσον ἐκλελοιπότα
κισσῷ κομήτην αὖθις ἐξανέστεφον.

Oratio vix Graeca. Olim requirebam ἐκλελοιπότος κισσοῦ, hodie malo ἐλλελοιπότα κισσοῦ. Feliciter nuper amicissimus Groeneboom, discipulus quondam, in *Albo gratulatorio*, in honorem meum composito a multis eruditis Nederlandicis et extraneis (Traiecti ad Rhen. ap. Kemink et fil. 1902) pag. 73 Sophocli El. vs. 2 reddidit

μέλαινά τ' ἄστρων ἐλλέλοιπεν εὐφρόνη

pro ἐκλέλοιπεν.

Vs. 1062. ἴδοιμ' ἂν ὀρθῶς Μαινάδων αἰσχρουργίαν.
τοὐντεῦθεν ἤδη τοῦ ξένου * θαῦμ' ὁρῶ.

Annotatur „τι θαῦμ' ὁρῶ p, θαυμάσθ' ὁρῶ Nauck, fort. θέαμ' ὁρῶ." At θαῦμα h. l. procul dubio multo aptius est quam θέαμα. Conieci

τοὐντεῦθεν ἤδη τοῦ ξένου ⟨'γὼ⟩ θαῦμ' ὁρῶ.

Nam propter ἴδοιμ' ἂν in Penthei oratione pronomen hic aptissime adderetur. Ceterum non ineptum est vetus grammatici supplementum τι.

Vs. 1184. Ag. μέτεχέ νυν θοίνας. Chor. τί μετέχω τλάμων; Sive nominativus est sive vocativus τλάμων, valde miror haec chori verba, quippe qui in toto hoc dialogo fingat se in eodem quo Agave versari errore, itaque locum sanum esse aegre mihi persuadeo, nec tamen video quo pacto sanari possit. Videant alii.

Vs. 1323. νῦν δ' ἄθλιος μέν εἰμ' ἐγώ, τλήμων δὲ σύ,
οἰκτρὰ δὲ μήτηρ, τλήμονες δὲ σύγγονοι.

Quia aperte poeta studuit quam maxime variare infelicitatis nomina, mireris eum non maluisse ponere δύσμοροι simileve adiectivum pro τλήμονες.

Vs. 1341. εἰ δὲ σωφρονεῖν
ἔγνωθ', ὅτ' οὐκ ἠθέλετε, τὸν Διὸς γόνον
εὐδαιμονοῖτ' ἂν σύμμαχον κεκτημένοι.

Obtemperandum fuerat Musgravio verissime corrigenti ηὐδαιμονεῖτ' ἂν pro soloeco optativo.

Vs. 1374. δεινῶς γὰρ τάνδ' αἰκίαν κτὲ.

Imo αἰκειαν, quae forma unice vera (quod iam Dawes Misc. Crit. 311 intellexit) a librariis solita oblitterari, raro servata est, v. c. in Herondae papyro II 40.

Iphigeniae Aulidensis vs. 105.
μόνοι δ' Ἀχαιῶν ἴσμεν ὡς ἔχει τάδε
Κάλχας Ὀδυσσεὺς Μενέλεώς θ' κτὲ.

Coniecturis addo hance:
μόνοι δ' Ἀχαιῶν <τῶνδέ [vel εἰσί] μοι ξυνίστορες> κτὲ.

In versu sequenti nescio an post Μενέλεως delenda sit vocula τε.

Vs. 195. Πρωτεσίλαόν τ' ἐπὶ θάκοις
πεσσῶν ἡδομένους μορ-
φαῖσι πολυπλόκοις κτὲ.

Imo vero ὁρμαῖσι i. e. κινήσεσιν. — Quo pacto vs. 203 τ', quod delendum putat editor, abesse possit non perspicere me fateor.

Vs. 225. (equos) πυρσότριχας, μονόχαλα δ' ὑπὸ σφυρὰ
ποικιλοδέρμονας.

Scire pervelim, quaenam pars corporis equini sub malleolis restet, quam maculosam poeta vocaverit. Nonne scripsisse putandus est
μονόχαλα δ' ὑπὲρ σφυρὰ
ποικιλοδέρμονας?

Vs. 512. θυγατρὸς αἱματηρὸν ἐκπρᾶξαι φόνον.
Dubito num αἱματηρὸν φόνον sit elegantiae Euripideae. Fallorne an ne Latine quidem dicitur *cruenta caedes?* Expectabam μόρον, ut Aeschylus Sept. 420 dixit αἱματηφόρους μόρους.

Vs. 552. ἀπενέπω νιν (Cupidinem) ἁμετέρων,
Κύπρι 'καλλίστα, θαλάμων.
Non iniuria haesisse videntur optimi critici, Nauck et Schmidt, ille ἀπό νιν εἴργοις, hic lenius ἀπαγάγοις νιν proponens. Sed ἀπάγειν minus aptum est quam ἀπέχειν, et lenissima fuerit correctio

ἄπεχέ πῶ(ς) νιν ἁμετέρων,
Κύπρι καλλίστα, θαλάμων.

Vs. 573. ἔμολες, ὦ Πάρις, ἦτε σύ γε
βουκόλος ἀργενναῖς ἐτράφης
Ἰδαίαις παρὰ μόσχοις,
βάρβαρα συρίζων, Φρυγίων
αὐλῶν Οὐλύμπου καλάμοις
μιμήματα πνέων.
Wecklein tentavit

μέλπεις, ὦ Πάρις, ἥμενος οὗ κτέ.
Ego praetulerim huiusmodi quid:

εἴθε σύγ', ὦ Πάρι, <μὴ> ᾽μολες, <ὃς>
vel εἴθε σύγ', ὦ Πάρις, ὤλε' ὅπου κτέ.

Vs. 627. ἑξῆς καθίστω δεῦρό μου ποδός, τέκνον,
πρὸς μητέρ', Ἰφιγένεια, κτέ.
Subtili iudicio Weil post τέκνον delevit virgulam. Quae optima correctio latuisse videtur editorem.

Vs. 630. καὶ δεῦρο δὴ πατέρα πρόσειπε σὸν φίλον.
Rectissime quidem diceretur: δεῦρο δὴ καὶ πατέρα πρόσειπε, sed δεῦρο sic interpositum iustam movet suspicionem. Nisi fallor, δεῦρο errore hic repetitum est e vs. 627. Quo deleto possis:

καὶ δὴ πατέρα πρόσειπε σὸν <τὸν> φίλ<τατ>ον.
Cf. vs. 652.

Vs. 654. Iph. ἀσύνετά νυν ἐροῦμεν, εἰ σέ γ' εὐφρανῶ.
Ag. παπαῖ· τὸ σιγᾶν οὐ σθένω· σὲ δ' ᾔνεσα.

Non iniuria haerens in articulo, Blaydes coniecit σιωπᾶν, sed ipsum *silendi* verbum, si referatur ad Iphigeniae sacrificium, iusto obscurius reddit Agamemnonis responsum. Propter Iphigeniae dictum εἰ σέ γ' εὐφρανῶ expectamus patrem dicere *gaudio se nullo affici posse*, velut χαρῆναι οὐ σθένω. Quo sensu olim proposui τοσοῦτον οὐ σθένω, scil. ὥστ' εὐφρανθῆναι.

Vs. 735. Agamemno ad uxorem:
οὐ καλὸν ἐν ὄχλῳ σ' ἐξομιλεῖσθαι στρατοῦ.

Verbum vix sanum est. Num forte ἐξετάζεσθαι, cui verbo glossema ὁμίλῳ adscriptum voci ὄχλῳ exitiosum esse potuit.

Vs. 749. χρὴ δ' ἐν δόμοισιν ἄνδρα τὸν σοφὸν τρέφειν
γυναῖκα χρηστὴν κἀγαθήν, ἢ μὴ τρέφειν.

Hic locus communis nihil huc facere videtur, quoniam Clytaemestra re vera se in his praestitit egregiam uxorem. Quare hi duo versus mihi non minus suspecti sunt quam tres antecedentes, quos cum Monkio delevit editor.

Vs. 846. Achilles ad Clytaemestram:
ἄμφω γὰρ οὐ ψευδόμεθα τοῖς λόγοις ἴσως.

Haud displicet mihi Weckleinii coniectura ἐψευδόμεθα, sed minus probo quod deinde scribi iussit τῶν λόγων. Malim
ἄμφω γὰρ ἐψευδόμεθα νῷ λόγοις ἴσοις.
nam ambo nos similibus verbis decipiebamur.

Vs. 865.
Senex. ὦ τύχη πρόνοιά θ' ἡμή, σώσαθ' οὓς ἐγὼ θέλω.
Ach. ὁ λόγος εἰς μέλλοντ' ἂν ὤσῃ χρόνον· ἔχει δ' ὄγκον τινά.

Verba sensu cassa facillime intellegentur leni manu sic refîcti:
ὁ λόγος εἰς μέλλοντ' ἀνώγει χρόνον ἔχειν ὄκνον τινά.
(Haec senis) *verba de futuro tempore iubent* (nos) *aliquid metuere.* Ὄκνον ante me repperit Hermann.

Vs. 875. φασγάνῳ λευκὴν φονεύων τὴν ταλαίπωρον δέρην.
Durius hoc dictum quam Herc. 319

ἰδοὺ πάρεστιν ἥδε φασγάνῳ δέρη
κεντεῖν φονεύειν κτἑ.

ubi praecedit verbum proprium κεντεῖν et zeugma obtinet. Hic vero aptius foret ἐρεύθων. Cf. Hom. Il. XVI 394. XVIII 329. Similiter καθαιμάξαι δέρην dicitur Or. 1527.

V. 916. σεσώμεθ'· εἰ δὲ μή, οὐ σεσώμεθα.

Frustra Wecklein ἐξολώλαμεν. Prorsus similiter mox vs. 929

πεισόμεθ', ὅταν δὲ μὴ καλῶς, οὐ πείσομαι.

Cui loco facili negotio similes addi possunt permulti.

Vs. 952. ἡ Σίπυλος ἔσται πόλις ὅρισμα βαρβάρων,
ὅθεν πεφύκασ' οἱ στρατηλάται γένος,
Φθίας δὲ τοὔνομ' οὐδαμοῦ κεκλήσεται.

Verba opposita mihi suggerunt hanc coniecturam:

ἢ Σίπυλος ἔσται πολύθροος, τὸ βάρβαρον
ὅθεν πεφύκασ' οἱ στρατηλάται γένος, κτἑ.

i. e. *aut famosa* (= πολυθρύλητος) *erit Sipylus, unde barbaram suam originem ducunt imperatores.*

Vs. 982. σὺ δ' ἄνοσος κακῶν γ' ἐμῶν.

Recte vocula γε abest ab Aldina editione.

Vs. 1024. Clytaemestra ad Achillem:

ὡς σώφρον' εἶπας. δραστέον δ' ἃ σοι δοκεῖ.
ἢν δ' αὐτὰ μὴ πράσσωμεν ἂν ἐγὼ θέλω,
ποῦ σ' αὖθις ὀψόμεσθα;

Haud male αὖ τι pro αὐτὰ proposuit Monk, sed propter αὖθις in eadem sequentis senarii sede auri gratius videtur, quod non minus aptum:

ἢν δ' ἄρα μὴ πράσσωμεν κτἑ.

Vs. 1092. ὁπότε τὸ μὲν ἄσεπτον ἔχει
δύνασιν, ἁ δ' ἀρετὰ κατόπι-
σθεν θνατοῖς ἀμελεῖται.

Permira et inelegans est copulatio κατόπισθεν ἀμελεῖται. Suspicor:

ἁ δ' ἀρετὰ κατόπι-
σθεν τεθεῖσ' ἀμελεῖται.

sed virtus posthabita neglegitur. Sic πρόσθεν τιθέναι noto usu significat *anteponere.*

Vs. 1138.

Ag. τί δ' ἠδίκησαι; Clyt. τοῦτ' ἐμοῦ πεύθῃ πάρα;
ὁ νοῦς ὅδ' αὐτὸς νοῦν ἔχων οὐ τυγχάνει.

Verba funditus depravata. Fortasse fuit:

τοῦτ' ἐμοῦ πεύθῃ πάρα,
ὅ γ' αὐτὸς οἶσθ', ἢ νοῦν ἔχων οὐ τυγχάνεις

Vs. 1281. κοὐκέτι μοι φῶς
οὐδ' ἀελίου τόδε φέγγος.

Nemo facile haec defendet. Conieci:

κοὐκέτι <λεύσσειν>
μοῦστ' ἀελίου τόδε φέγγος.

Vs. 1477. στέφεα περίβολα δίδοτε φέρε-
τε· πλόκαμος ὅδε καταστέφειν·
χερνίβων τε παγάς.

Malim, omissis distinctionibus:

στέφεα περίβολα δίδοτε φέρε-
τε πλοκάμους καταστέφειν
χερνίβων τε παγάς.

Cf. vs. 1502 sq.

Ionis vs. 53 me olim damnasse falso refert editor in Appendice. Delebam vs. 51, quem in paginae calce a Commero proscriptum esse commemorat. Vide editionis meae pag. 6.

Vs. 224. στέμμασί γ' ἔνδυτον, ἀμφὶ δὲ Γοργόνες.
Gorgonibus hic locum non esse, sed aquilis animadvertens Studnizcka in Herma a. 1902, p. 258 sqq. speciose coniecit

ἀμφὶ δὲ γοργὼ
<χρυσοφαέννω Διὸς οἰωνώ?>.

Vs. 545.

Ion. ἦλθες εἰς νόθον τι λέκτρον; Xuth. μωρίᾳ γε τοῦ νέου.
Ion. πρὶν κόρην λαβεῖν Ἐρεχθέως; Xuth. οὐ γὰρ ὕστερον γέ πω.

Facio cum Weckleinio Cobeti correctionem γ' ἔτι praeferenti Kirchhoffianae γέ που, ambigens tamen utrum illud verum sit an γέ τοι.

Vs. 1125. Ξοῦθος μὲν ᾤχετ' ἔνθα πῦρ πηδᾷ θεοῦ
βακχεῖον κτἑ.

Weckleinio proponenti μετήρχετ' non possum assentiri, cum quia ipsi verbo μετιέναι locus non est tum propterea quod imperfectum μετήρχετο pro μετῄειν perquam dubii est atticismi. Neque haerendum arbitror in particula μέν paullo licentius adhibita, cui re vera, si spectatur sententia, respondet δέ in vs. 1132: ὁ δὲ νεανίας κτἑ. Si quis forte haeret in ᾤχετο ter brevi intervallo posito, in vs. 1125 conicere possit Ξοῦθος μὲν ἦλθεν, sed nihil mutare fuerit satius.

Vs. 1250. Creusa:

πρόσπολοι, διωκόμεσθα θανασίμους ἐπὶ σφαγὰς
Πυθίᾳ ψήφῳ· κρατηθεῖσ' ἔκδοτος δὲ γίγνομαι.

Male haec verba concinunt cum praegressis vs. 1220 sq.

Δελφῶν δ' ἄνακτες ὥρισαν πετρορριφῆ
θανεῖν ἐμὴν δέσποιναν οὐ ψήφῳ μιᾷ

et vs. 1237 λεύσιμοι δὲ καταφθοραὶ et vs. 1240 θανάτου λεύσιμον ἄταν.

Num forte corrigendum

θανασίμους ἐπὶ φθοράς?

Solent enim verba σφάζειν et σφαγή de *iugulando* usurpari.

Vs. 1357. Pythia. τοῦ θεοῦ δ' ἕκατί σε
ἔθρεψα τ', ὦ παῖ, καὶ τάδ' ἀποδίδωμί σοι,
ἃ κεῖνος ἀκέλευστόν μ' ἐβουλήθη λαβεῖν
σῶσαί θ'· ὅτου δέ γ' εἵνεκ', οὐκ ἔχω λέγειν.

'Ακέλευστος, quod Radermacher proposuit, minus intellego quam traditam lectionem, quae mihi quidem aptissima videtur. Pythia quod nemo eam facere iusserat, tribuit voluntati divinae. Contra ἀκέλευστος dictum de Apolline *omnia* sua sponte facienti ineptum est.

HELENAE vs. 483. τί φῶ; τί λέξω;
Cf. Cycl. 210 τί φάτε; τί λέγετε; et Hippol. 571.
Frustra igitur Mekler τί δρῶ; coniecit.

Vs. 1528. σοφώτατα θ' ἁβρὸν πόδα τιθεῖσ' ἀνέστενε
πόσιν πέλας παρόντα κοὐ τεθνηκότα.
Σοφώτατα, *callidissime*, commode iungi potest cum verbis ἀνέστενε κτέ., neque igitur opus gravi Weckleinii mutatione ἁβρότατα λευκὸν πόδα.

CYCLOPIS vs. 14. ἐν πρύμνῃ δ' ἄκρᾳ
αὐτὸς λαβὼν ηὔθυνον ἀμφῆρες δόρυ.
Violenter editor coniecit οἴακ' ἔχων ηὔθυνον. Eximie autem versus sequens
παῖδες δ' ἐπ' ἐρετμοῖς ἥμενοι κτέ.
tuetur oppositum pronomen αὐτός, itaque solum participium ferri nequit. Possis:
αὐτὸς ⟨πατὴρ⟩ ηὔθυνον ἀμφῆρες δόρυ.

Vs. 60 sq. Vide, si tanti est, quae de his versibus scripsi in Mnemosynes vol. XXVII n. s. pag. 33.

Vs. 105. ἐκεῖνος οὗτός εἰμι. Rectissime, si quid video, αὐτός correxit L. Dindorf. 'Εκεῖνος αὐτός refertur ad vs. 103. Doctissimi editoris obiectionem non intellego.

Vs. 218. μήλειον ἢ βρότειον ἢ μεμ(ε)ιγμένον;
Ci. Aesch. Prom. 116 θεόσυτος ἢ βρότειος ἢ κεκραμένη; Num Euripides Aeschylum παρατραγῳδεῖ?

Vs. 241. οὔκουν κοπίδας ὡς τάχιστ' ἰὼν
θήξεις μαχαίρας καὶ μέγας φάκελον ξύλων
ἐπιθεὶς ἀνάψεις;
Κοπίς ubique est substantivum ἰσοδυναμοῦν voci μάχαιρα, quocirca μαχαίρας e glossemate fluxisse mihi persuasum est. Conieci:
οὔκουν κοπίδας ὡς τάχιστ' ἰὼν
θήξεις ⟨πέτρᾳ τε?⟩ πάμμεγαν φακελὸν ξύλων
ἐπιθεὶς ἀνάψεις;
De re cf. vss. 383 sqq.

Vs. 288. *μὴ τλῇς πρὸς ἄντρα σοὺς ἀφιγμένους φίλους*
κτανεῖν βορᾶν τε δυσσεβῆ θέσθαι γνάθοις.

Wecklein recepit Heimsoethii coniecturam *οἴκους* pro *ἄντρα*. Possis etiam:

μὴ τλῇς πρὸς (ἐς?) ἄντρα σ' (σὰ) εἰσαφιγμένους κτέ.

Pro *φίλους* probabiliter *ξένους* malebat Kirchhoff.

Vs. 295. *τὰ δ' Ἑλλάδος*
δύσφρονά γ' (?) ὀνείδη Φρυξὶν οὐκ ἐδώκαμεν.

Coniecturis accedat *οἴκτρ' ἐθήκαμεν*. De praegressa corruptela consulatur editio.

Vs. 320. *Ζηνὸς δ' ἐγὼ κεραυνὸν οὐ φρίσσω, ξένε,*
οὐδ' οἶδ' ὅτι Ζεύς ἐστ' ἐμοῦ κρείσσων θεός.
οὔ μοι μέλει τὸ λοιπόν· ὡς δ' οὔ μοι μέλει
ἄκουσον. ὅταν ἄνωθεν ὄμβρον ἐκχέῃ,
ἐν τῇδε πέτρᾳ στέγν' ἔχω σκηνώματα.

Languet vs. 322, quem metuo ne sit interpolatus propter sequens *ἄκουσον*, quod nude positum satis intellegitur. Cf. Hecub. 833.

Vs. 352. *κρείσσονας γὰρ Ἰλίου*
πόνους ἀφῖγμαι κἀπὶ κινδύνου βάθρα.

Non intellego neque olim intellexit Musgrave, qui *βάθη* coniecit. Cogitari potest de corrigendo *κινδύνους ἄκρους* vel *κινδύνων ἄκρα*. Cf. Stephani Thes. ed. Dind. vol. I p. 1336 sq.

Vs. 356. *εὐρείας φάρυγγος, ὦ Κύκλωψ,*
ἀναστόμου τὸ χεῖλος· κτέ.

Hoc choricum temptantes viri docti non animadverterunt genetivi formam Atticam non *φάρυγγος* esse, sed *φάρυγος*. Cf. in hac ipsa fabula vss. 410 et 592.

Vs. 379. *δισσούς γ' ἀθρήσας κἀπιβαστάσας χεροῖν,*
οἳ σαρκὸς εἶχον εὐτραφέστατον πάχος.

Coniecta sunt *γ' ἀθροίσας, γε δράξας, σταθμήσας*. Si quid mutandum, his praestiterit *γ' ἀγρήσας* = *γ' ἑλών*.

Vs. 582. Γανυμήδην τόνδ' ἔχων ἀναπαύσομαι
κ ά λ λ ι σ τ α νὴ τὰς Χάριτας.

Recte Spengelii coniecturam κάλλιον ἢ recepit editor, minus recte praeterea coniciens ἀναπαύομαι. Manifeste enim necessarium est tempus futurum.

Vs. 566. Cycl. λάβ', ὦ ξέν', αὐτὸς οἰνοχόος τέ μοι γενοῦ.
Od. γιγνώσκεται γοῦν ἡ ἄμπελος τῇ 'μῇ χ ε ρ ί.

Malim τῇ 'μῇ φ ρ ε ν ί, ut sit sententia, *bonus saltem sum vini aestimator.*

Vs. 601. σύ τ', ὦ μελαίνης Νυκτὸς ἐ κ π α ί δ ε υ μ', Ὕπνε.
Annotat editor „fort. ἐκπίδυμ' (vel ἐκφίτυμ')." Mihi quidem ἐκφίτυμ' multo aptius videtur.

Vs. 608. λήψεται τὸν τράχηλον
ἐντόνως ὁ καρκίνος
τοῦ ξένων δαιτυμόνος· π υ ρ ὶ γ ὰ ρ τάχα
φωσφόρους ὀλεῖ κόρας.
ἤδη δαλὸς ἠνθρακωμένος
κρύπτεται ἐς σποδιάν.

Wecklein de suo reposuit π υ ρ ά γ ρ α. Factum nollem, neutiquam enim perspicio quo iure qui mox dicitur δαλός vocetur *forceps,* dissimillimum instrumentum, nec magis quid impediat quominus traditam lectionem interpretemur: *igni enim mox perdet* (i. e. amittet) *pupillos.* Cf. v. c. Hippol. 329.

Vs. 672.
Cycl. οὔτίς μ' ἀπώλεσ'. Chor. οὐκ ἄρ' οὐδείς σ' ἠδίκει.
Cycl. Οὖτίς με τυφλοῖ βλέφαρον. Chor. οὐκ ἄρ' εἶ τυφλός.
[Cycl. ὡς δὴ σύ. Chor. καὶ πῶς σ' οὔτις ἂν θείη τυφλόν;]
Cycl. σκώπτεις. ὁ δ' Οὖτις ποῦ 'στιν; Chor. οὐδαμοῦ, Κύκλωψ.

Ὡς δὴ σύ, quod potius ὡς δὴ σύ εἶ quam ὡς δὴ σὺ εἴης (quod sententia postulat), potest significare, iusto obscurius dictum est, et totus versus, quo nihil novi dicitur, multo melius abesset. Quin spurius sit vix dubito.

Vs. 693. δώσειν δ' ἔμελλες ἀνοσίου δαιτὸς δίκας·
κακῶς γὰρ ἂν Τροίαν γε διεπυρώσαμεν,
εἰ μή σ' ἑταίρων φόνον ἐτιμωρησάμην.

Pro κακῶς apte Cobet ἄλλως coniecit. Quia tamen in tali re scriptor pedestris recte scripturus fuisset καὶ γὰρ ἂν ἄλλως κτἑ., vide annon poeta, cui libera est voculae γάρ sedes, scribere potuerit κἄλλως, quae lenior foret correctio.

Vs. 701. Ul. κλαίειν σ' ἄνωγα· καὶ δέδραχ' ὅπερ λέγω.
Iure haeret editor coniciens σε χρῆν, quod tamen vix potest significare ὅπερ με χρῆν σε δρᾶσαι aut ὅπερ σε χρῆν παθεῖν. Longe igitur malim ὅπερ με χρῆν, sc. δρᾶσαι, nec tamen vel hoc reponere ausim propter oppositum in vs. proximo:

ἐγὼ δ' ἐπ' ἀκτὰς εἶμι κτἑ.

qui versus potius suadere videtur, ut post λέγω statuamus lacunam.

Hippolyti vs. 114. Servus:

ἡμεῖς δέ· τοὺς νέους γὰρ οὐ μιμητέον·
φρονοῦντες οὕτως, ὡς πρέπει δούλοις λέγειν,
προσευξόμεσθα τοῖσι σοῖς ἀγάλμασιν,
δέσποινα Κύπρι.

Latuit Weckleinium vetus mea suspicio Euripidem scripsisse

ἡμεῖς δέ· τοὺς νέους γὰρ οὐ μιμητέον
φρονοῦντας οὕτως, εἰ πρέπει δούλοις λέγειν·
προσευξόμεσθα κτἑ.

Cf. Med. 61 ὦ μῶρος, εἰ χρὴ δεσπότας λέγειν τόδε.

Vs. 333. ἄπελθε πρὸς θεῶν δεξιᾶς τ' ἐμῆς μέθες.
Μεθοῦ, quod recte requirit editor, iam pridem ipse proposui.

Vs. 638. ῥᾷον δ' ὅτῳ τὸ μηδέν, ἀλλ' ἀνωφελὴς
εὐηθίᾳ κατ' οἶκον ἵδρυται γυνή.

Wecklein proposuit:

ῥᾷον δ' ὅτῳ τὸ μηδὲν οὖσα κὠφελὴς κτἑ.

Placet participium, displicet adiectivum, quia ita vix locus est sequenti substantivo εὐηθίᾳ. Aptius foret, ni fallor, κἀβλαβής. Quoniam tradita lectio nihil aliud est quam dittographema

vocis ἀνωφελεῖς in vs. 636, in corrigendo litterarum apices tuto neglegi possunt. Eadem mulier mox vs. 642 ἀμήχανος vocatur.

Vs. 662. τῆς σῆς δὲ τόλμης εἴσομαι γεγευμένος.
Εἴσομαι non posse h. l. *sciam* significare iure monuit olim Weil, sed futuri epici εἴσομαι = εἶμι nullum extat in tragoedia exemplum et a diverbiis saltem alienum videtur, quocirca quondam proposui ἵξομαι. Sententia procul dubio haec est: „Tua „quidem domina quo vultu patrem meum adspectura sit ignoro, „sed tuam audaciam expertus novi." Possis igitur etiam conicere:

τῆς σῆς δὲ τόλμης εἰμ' ἅδην (s. ἅλις) γεγευμένος.

Vs. 925. φεῦ, χρῆν βροτοῖσι τῶν φίλων τεκμήριον
σαφές τι κεῖσθαι καὶ διάγνωσιν φρενῶν,
ὅστις τ' ἀληθής ἐστιν ὅς τε μὴ φίλος,
δισσάς τε φωνὰς πάντας ἀνθρώπους ἔχειν,
τὴν μὲν δικαίαν, τὴν δ' ὅπως ἐτύγχανεν,
ὡς ἡ φρονοῦσα τἄδικ' ἐξηλέγχετο
πρὸς τῆς δικαίας, κοὐκ ἂν ἠπατώμεθα.

Nihil in hac sententia desideraretur, si abesset vs. 729, in quo mire ἡ ἄδικος vocatur ἡ τυχοῦσα.

Vs. 1307. ὁ δ', ὥσπερ ὢν δίκαιος, οὐκ ἐφέσπετο
λόγοισιν, κτέ.

„Sic EaBC, sed libri LP οὖν, ὡς ἀνὴρ δίκαιος C. Bussche". At quidni lenius ὥσπερ ἦν δίκαιος, ut in hac ipsa fabula vs. 1081 sq.

πολλῷ γε μᾶλλον σαυτὸν ἤσκησας σέβειν
ἢ τοὺς τεκόντας ὅσια δρᾶν, δίκαιος ὤν.

i. e. ὡς δίκαιον ἦν σε ποιεῖν, noto atticismo qui passim recurrit? Quod ante me iam Monkium vidisse me docet Appendix, quae optimae frugis permulta continet.

Vs. 1453. ὦ χαῖρε, καὶ σὺ χαῖρε πολλά μοι, πάτερ.
Recepit editor Weilii coniecturam ᾤχωκε. In *Appendice* et in *Addendis* desidero veterem meam suspicionem φῶς χαῖρε, quae mihi quidem nondum displicet.

HECUBAE vs. 425.

ὦ φῶς· προσειπεῖν γὰρ σὸν ὄνομ' (ὄμμ' Iacobs) ἔξεστί μοι,
μέτεστι δ' οὐδὲν πλὴν ὅσον χρόνον ξίφους
βαίνω μεταξὺ καὶ πυρᾶς Ἀχιλλέως.

Artificiosa huius loci interpretatio numquam fide digna mihi visa est. Conieci:

μέτεστι δ' οὐδὲν πλὴν ὅσον χρόνον ξίφος
βαίνω τ' ἐπ' ὀξὺ καὶ πυρὰν Ἀχιλλέως.

Vs. 800. νόμῳ γὰρ τοὺς θεοὺς ἡγούμεθα.

Scholiastae interpretatio

θεὸν γὰρ ἴσμεν τῷ σέβειν θεοῦ νόμους

et ipsa facit senarium, utrum fortuito, an grammaticus versum antiquum citare existimandus est? Pro hac opinione fortasse militat formae antiquioris ἴσμεν usus pro recentiore οἴδαμεν.

PHOENISSARUM vs. 63.

ἐπεὶ δὲ τέκνων γένυς ἐμῶν σκιάζεται,
κλῄθροις ἔκρυψαν πατέρ', ἵν' ἀμνήμων τύχη
γένοιτο πολλῶν δεομένη σοφισμάτων.
ζῶν δ' ἔστ' ἐν οἴκοις. πρὸς δὲ τῆς τύχης νοσῶν
ἀρὰς ἀρᾶται παισὶν ἀνοσιωτάτας,
θηκτῷ σιδήρῳ δῶμα διαλαχεῖν τόδε.

Quia misere abundant verba ζῶν δ' ἔστ' ἐν οἴκοις, ambigo utrum deleto toto hoc versu in sequenti legam ἀρὰς <δ'> ἀρᾶται, an sic refingam:

ζέων δὲ θυμῷ πρός τε τῆς τύχης νοσῶν κτέ.

Vs. 331. Dicitur de Oedipo:

ἀνῇξε μὲν ξίφους
ἐπ' αὐτόχειρά τε σφαγάν,
ὑπὲρ τέραμνά τ' ἀγχόνας.

Vix sanum videtur ὑπέρ, non enim supra tecta, sed sub tectis laqueos nectunt qui suspendio finiunt vitam, itaque suspicor:

ὑπό τε τέραμν' ἐπ' ἀγχόνας (sive ἀγχόναν).

Vs. 379. κακῶς θεῶν τις Οἰδίπου φθείρει γένος·
οὕτω γὰρ ἤρξατ', ἄνομα μὲν τεκεῖν ἐμέ,
κακῶς δὲ γῆμαι πατέρα σὸν φῦναί τε σέ.

Coniecturis addo:

ὅτῳ γ' ἄρ' ἤρεσ' ἄνομα μὲν τεκεῖν ἐμέ, κτἑ.

Vs. 566. ὀδυνηρὸς ἄρ' ὁ πλοῦτος, ὃν ζητεῖς ἔχειν,
γενήσεται Θήβαισι, Φιλότιμος δὲ σύ.

Partem veri vidit Schoene coniciens Φιλότιμός τε σύ. Sed necessarius est in tali sententia articulus, legendumque:

γενήσεται Θήβαισ' ὁ Φιλότιμός τε σύ.

Vs. 696, qui pessime abundat, merito suspectus fuit Geelio.

Vs. 697. ἦ πόλλ' ἐπῆλθον εἰσιδεῖν χρήζων σ', ἄναξ
Ἐτεόκλεες, πέριξ δὲ Καδμείων πύλας
Φυλακάς τ' ἐπῆλθον σὸν δέμας θηρώμενος.

Deleatur vocula τε post Φυλακάς.

Vs. 703. ἤκουσα μεῖζον αὐτὸν ἢ Θήβας Φρονεῖν.

Editor in notis commemorat Earlii coniecturam εἰς ἡμᾶς, relegata in Appendicem leniore sua ipsius ἐς Θήβας, quae mihi quidem plane sufficere videtur.

Vs. 722. Et. βούλει τράπωμαι δῆθ' ὁδοὺς ἄλλας τινάς;
Cr. πάσας γε, πρὶν κίνδυνον εἰς ἅπαξ μολεῖν.

Quia εἰς ἅπαξ arte iungendum et dubiae admodum graecitatis videtur μολεῖν κίνδυνον pro μ. εἰς κ., ut constanter dicitur εἰς κίνδυνον ἐλθεῖν, v. c. Hec. 27 et Heracl. 149, fortasse corrigendum βαλεῖν pro μολεῖν, ut noto usu formulae ῥίπτειν, ἀναρρίπτειν, ἀναβάλλειν κίνδυνον teruntur, sumta metaphora a talorum tesserarumque iactu. Ita vertendum: *priusquam uni aleae iactui belli fortunam committas.*

Vs. 744. ἀμύνειν τειχέων προσαμβάσεις.

Reliqui tragicorum loci, ubi προσάμβασις occurrit, suadent κλιμάκων. Cf. Aesch. Sept. 448. Eur. Phoen. 492, 1173. Iph. T. 97. Veram tamen esse posse traditam lectionem furiosi foret negare.

Vs. 750. ὄνομα (μνεία Stadtmüller) δ' ἑκάστου (ducis) διατριβὴν πολλὴν ἔχει,
ἐχθρῶν ὑπ' αὐτοῖς τείχεσιν καθημένων,
ἀλλ' εἶμ', ὅπως ἂν μὴ καταργῶμεν χέρα.

Mihi quidem minime persuasit Trendelenburg hos versus Euripidi abiudicans. „Non sequor" ait poeta sumta Eteoclis persona „Aeschyli exemplum, qui Eteoclem suum quamvis imminente periculo de singulis hostium imperatoribus inepte induxit disserentem. Ipse rem melius administrabo has partes Nuntio tradens; quem talia dicere eximie decet." Vid. vss. 1104 sq. Haud semel Euripidem Aeschyli censorem et obtrectatorem egisse in vulgus constat.

Vs. 794. Ἰσμηνοῦ τ' ἐπὶ χεύμασι βαίνων
ἱππείαισι θοάζεις, Ἀργείοις ἐπιπνεύσας
Σπαρτῶν γένναν,
ἀσπιδοφέρμονα θίασον ἔνοπλον,
ἀντίπαλον κατὰ λάινα τείχεα
[χάλκῳ κοσμήσας].
ἦ δεινά τις Ἔρις θεός, ἃ τάδε
μήσατο πήματα γᾶς βασιλεῦσιν
Λαβδακίδαις πολυμόχθοις.

Antistrophica his respondent haec verba:

810 γένναν, ἂν ὁ κατὰ χθονὸς Ἅιδας
Καδμείοις ἐπιπέμπει· δυσδαίμων δ' ἔρις ἄλλα
θάλλει παίδων
Οἰδιπόδα κατὰ δώματα καὶ πόλιν.
οὐ γὰρ ὃ μὴ καλὸν οὔποτ' ἔφυ καλὸν
οὐδ' οἱ μὴ νόμιμοι ⟨νόμιμόν ποτε suppl. Headlam⟩
[παῖδες idem del.] ματρὸς λόχευμα, μίασμα ⟨δὲ Geel⟩
ἡ δὲ συναίμονος εἰς λέχος ἦλθεν. [πατρός·

Ultimum versum sic refinxerim:

τῇδε σύναιμον ὃς εἰς λέχος ἦλθον,

et strophae qui respondet versus extremus:

Λαβδακίδαις πολυμοχθοτάτοισιν.

Illic versus corruptus 797 ab Eichlero ita tentatur:

ἀσπιδοφέρμον' ἄθυρσον ἐνόπλιον,

qualis lectio nihil sane habet quod merito reprehendas. Tandem

de meo delevi verba post *ἐνόπλιον* inutilia et parum poetica, quae numeris excluduntur, *χαλκῷ κοσμήσας*.

Vs. 801. *ὦ ζαθέων πετάλων πολυθηρότα-*
τον νάπος, Ἀρτέμιδος χιονοτρόφον ὄμμα Κιθαιρών.
Eleganter vertit interpres Latinus *Dianae nivalis deliciae Cithaeron*, num tamen *ὄμμα* sic potuerit usurpari dubito, ut omittam vallem (*νάπος*), quamvis in monte sitam, non tamen esse montem. Hoc saltem constare mihi videtur *Ἀρτέμιδος* arte iungendum esse cum *πολυθηρότατον νάπος*, neque igitur virgula inde separandum. Tentavi autem:

πολυθηρότα-
τον νάπος Ἀρτέμιδος, χιονοτρόφος ἔνθα Κιθαιρών.

Vs. 818. *ἔτεκες, ὦ γᾶ, ἔτεκές ποτε,*
βάρβαρον ὡς ἀκοὰν ἐδάην ποτ' ἐν οἴκοις,
τὰν ἀπὸ θηροτρόφου φοινικολόφοιο δράκοντος
γένναν ὀδοντοφυῆ, Θήβαις κάλλιστον ὄνειδος.
Proposita sunt *ἀποθηροτρόφου* et *θηροφόνου*, quibus nihil proficitur. Aptum quidem foret coll. vs. 935 *γαγενέτου*, sed haud facile inde nasci potuit tradita scriptura. Una tantum mutata litterula, prodibit vera lectio *κηροτρόφου*, quo serpentis epitheto (fortasse ex hoc ipso loco petito) usus est Nicander in Theriacis vs. 191.

Vs. 960. *Κρέον, τί σιγᾷς γῆρυν ἄφθογγον σχάσας;*
κἀμοὶ γὰρ οὐδὲν ἧσσον ἔκπληξις πάρα.
Mirifica abundantia, quid enim aliud est *γῆρυν ἄφθογγον σχάζειν* quam *σιγᾶν*? Aptius foret *τί θαμβεῖς* —; Cf. Hec. 180 *θάμβει τῷδ' ἐξέπταξας*, Rhes. 291 *θάμβει ἐκπλαγέντες*. Verbum *θαμβεῖν* occurrit Ion. 1205. Iph. Aul. 1561. Aesch. Suppl. 565. Soph. Ant. 1231.

Vs. 1182—1185 ineptissimos merito Euripidi abiudicavit Nauck.

Vs. 1210. *τοῦτ' εἰς ὕποπτον εἶπας· οὐκ ἐατέον.*
Oratio vix Graeca. Legerim:

τ ο ῦ θ' ὡ ς ὕποπτον εἶπας·

i. e. *quam suspectum est quod dixisti* (me *hucusque* prospera uti fortuna).

Vs. 1273. αἰχμὴν εἰς μ ί α ν καθίστατον.

Quo pacto αἰχμὴ μία possit μονομαχία significare, non magis equidem intellego quam olim intellexit Nauck, qui audacter αἰχμῆς εἰς πάλην coniecit. Quia autem αἰχμή saepe apud poetas idem valet quod μάχη, vide annon sufficiat μίαν in μ ό ν η ν refingere, ut αἰχμὴ μόνη sit = μονομαχία, *pugna solitaria.*

Vs. 1304. σχεδὸν τύχα π έ λ α ς φ ό ν ο υ
κρινεῖ φ ά ο ς τὸ μέλλον.

Pro φάος aut ξίφος cum Hermanno aut δ' ἄορ cum Musgravio rescribendum videtur, sub praegresso autem versu fortasse latet haece lectio:

σχεδὸν τύχα, <σχεδὸν> φ ό ν ο ς·

ut πέλας sit rarioris h. s. vocis πέλας interpretamentum. Eiusmodi autem parallelismum, quo tantopere gaudet Euripides, continet etiam versus antitheticus:

δι' ἀσπίδων, δι' εἱμάτων (αἱμάτων libri).

In strophicis vss. 1288 sqq.

πότερος ἄρα πρότερον α ἱ μ ά ξ ε ι
— — — — — — —
ὁμογενῆ δέραν, ὁμογενῆ ψ υ χ ά ν.

gravis me iudice est offensio in voce ψ υ χ ά ν, quam quomodo possit aliquis *cruentare* difficile dictu est. Intellegerem στέρνον aut στῆθος (ὁμογενές) aut ὁμογενῆ ν η δ ύ ν, aliamve corporis partem, cui letale vulnus infligi possit.

Vs. 1384. εἰ δ' ὄμμ' ὑπερσχὸν ἴτυος ἄτερος μάθοι,
λόγχην ἐ ν ῶ μ α, σ τ ό μ α τ ι προφθῆναι θέλων.

Στόματι vitiosum esse puto cum editore, sed parum mihi arridet quam citat Stadtmülleri coniecturam κάμακι propter huius vocabuli post λόγχην abundantiam. Malim:

λόγχην ἐ ν ῶ μ α 'ς τ ο ῦ τ ο, προφθῆναι θέλων,

hastam huic (ori) *intorquebat, occupare studens.*

Vs. 1407. *καί πως νοήσας Ἐτεοκλῆς τὸ Θεσσαλὸν*
ἐσήγαγεν σόφισμ' ὁμιλίᾳ χθονός.

Perplexa verborum compositio, quam evitare potuerat poeta scribendo:

καί πως νοήσας <*τῆσδ'*> *ὁμιλίᾳ χθονὸς*
τὸ Θεσσαλὸν σόφισμ' ἐσήγαγ' Ἐτεοκλῆς.

Vs. 1500. *δάκρυσι δάκρυσιν, ὦ δόμος ὦ δόμος,*
ἀνακαλέσωμαι.

Modulatius est *ἀγκαλέσωμαι.*

Vs. 1722. *ὥστ' ὄνειρον ἰσχύν.*

Legatur aut *ἰσόνειρον* aut *ἀντόνειρον.* Utrumque olim proposui, hoc nuperrime Wecklein.

Orestis vs. 52.

ἐλπίδα δὲ δή τιν' ἔχομεν ὥστε μὴ θανεῖν.

Particulas *δὲ δή*, quae brevi intervallo bis repetuntur vs. 56 et 62, omittit liber Marcianus. Fortasse fuit *ἐλπίδα δ' ὅμως κτέ.*

Vs. 395.

Men. *Φείδου δ' ὀλιγάκις* (*ὀλοὰ δὶς* Stadtmüller) *λέγειν κακά.*
Or. *Φειδόμεθ'· ὁ δαίμων δ' ἐς ἐμὲ πλούσιος κακῶν.*

Malim *Φεισόμεθ'*, *ita faciam.*

Vs. 440.

Or. *ψῆφος καθ' ἡμῶν οἴσεται τῇδ' ἡμέρᾳ.*
Men. *Φεύγειν πόλιν τήνδ' ἢ θανεῖν ἢ μὴ θανεῖν;*
Or. *θανεῖν ὑπ' ἀστῶν λευσίμῳ πετρώματι.*

Verba *ἢ μὴ θανεῖν* ineptum lacunae supplementum aut glossema videtur. Aptum foret v. c. *με καὶ κάσιν.* Cf. 857 sq. 899.

Vs. 443.

Men. *κᾆτ' οὐχὶ Φεύγεις γῆς ὑπερβαλὼν ὅρους;*
Or. *κύκλῳ γὰρ εἱλισσόμεθα παγχάλκοις ὅπλοις.*
Men. *ἰδίᾳ πρὸς ἐχθρῶν ἢ πρὸς Ἀργείας χερός;*
Or. *πάντων πρὸς ἀστῶν, ὡς θάνω· βραχὺς λόγος.*

Lite de sorte Orestis sororisque nondum diremta, parum aptum

videtur θάνω. Domus cincta erat a civibus, ne fugam capesserent, itaque expectatur ὡς μένω.

Vs. 524. τὸ θηριῶδες τοῦτο καὶ μιαιφόνον
παύων, ὃ καὶ γῆν καὶ πόλεις ὄλλυσ' ἀεί.
Eodem redit utrumque. Significantius scriberetur κἄνδρας καὶ πόλεις.

Vs. 596 et 599 dudum ante Weckleinium ipse proscripsi.

Vs. 691. εἰ δὲ μαλθακοῖς λόγοις
δυναίμεθ', ἐνταῦθ' ἐλπίδος προσήκομεν.
Sententia requirere videtur:
ἐνταῦθ' ἐλπὶς ὡς προκόψομεν.
Cf. Alc. 1082. Hec. 961. Hipp. 23.

Vs. 700. ἢν δ' ἀνῇ πνοάς,
τύχοις ἂν αὐτοῦ ῥᾳδίως ὅσον θέλεις.
Quamquam in Appendicem relatam ab editore certam arbitror Cobeti correctionem οἵου, scil. πρᾴου. Praeterea malim θέλῃς.

Vs. 702. ἔνεστι δ' οἶκτος, ἔνι δὲ καὶ θυμὸς μέγας,
καραδοκοῦντι κτῆμα τιμιώτατον.
Vide ne χρῆμα, *res*, sit potius quam κτῆμα, *possessio*.

Vs. 752. Or. αἰσθάνῃ. τὸ τοῦδε (Tyndarei) κῆδος μᾶλλον εἵλετ' ἢ πατρὸς (Agamemnonis).
Pro πατρὸς expectabam κάσιν, *fratrem*, quia nullum cum fratre κῆδος erat aut esse poterat Menelao. Κῆδος enim semper est *affinitas*, numquam *consanguinitas*.

Vs. 776. Pyl. μὴ <οὐ> λάβωσί σ' ἄσμενοι.
Vereor ne Brunck iniuria οὐ suppleverit, quo omisso sententia est: *vide ne ita inimicorum manibus ipse te tradas.*

Vs. 898. ἔλεξε δ' (Talthybius) ὑπὸ τοῖς δυναμένοισιν ὢν ἀεί.
Subiecti semper quidem subiecti sunt, si tamen ingenio sunt liberali, non toti pendent a dominorum arbitrio. Hoc autem

Graece dici solet εἶναι ἐπί τινι. Quare videndum annon hac praepositione hic opus sit.

Vs. 921. ξυνετὸς δέ, χωρεῖν ὁμόσε τοῖς λόγοις θέλων.
Versus aut graviter corruptus necdum bene correctus, aut spurius. Hoc video artissime cohaerere vss. 920 et 922.

Vs. 1113.
Pyl. τρυφὰς γὰρ ἥκει δεῦρ' ἔχουσα Τρωικάς;
Or. ὥσθ' Ἑλλὰς αὐτῇ σμικρὸν οἰκητήριον.
Locus non est voculae ὥστε, *ita ut* (sit), sed legendum
ὥς γ', i. e. *ita*, *quippe* cett.
Contra ὥστ' recte se habet mox vs. 1122.

Vs. 1158. σὺ γὰρ τά τ' εἰς Αἴγισθον ἐξεῦρες κακὰ
καὶ πλησίον παρῆσθα κινδύνων ἐμοί.
Ego olim καλῶς proposui pro κακά, deinde Wecklein σοφά, sed utroque modo obscurus restat versus, procul dubio graviter corruptus. Hodie suspicor:
σὺ γὰρ τότ' εἰς ἄλγιστ' ἐπήρκεσας κακὰ
aut si mavis:
σὺ γὰρ τότ' εἰς ἄλγιστον ἤρκεσας κακόν κτέ.
quibus verbis Orestes caedem matris significarit.

Vs. 1275.
El. τί δέ; τὸ σὸν βέβαιον ἔτι μοι μένει;
δὸς ἀγγελίαν ἀγαθάν τιν',
εἰ τάδ' ἔρημα τὰ πρόσθ' αὐλᾶς.
Malim ἀγγελίαν ἐτύμαν, nam utrum bonus sit nuntius an malus, id totum pendet a vero rerum statu.

Vs. 1315. τὰν λιποπάτορα λιπόγαμόν θ', ἃ πλείστους
ἔκανεν Ἑλλάνων.
Mire λιποπάτωρ dicitur Helena, quae iam relicto patre Menelao nupserat. Correxerim igitur λιποπάτριδα.

Vs. 1360. Non πάνυ σοφῶς (ut est in Appendice) sed πάνυ σαφῶς pro συμφορᾶς olim suasi, saltem suadere volebam.

ἰδοὺ πάρεστιν ἥδε Φασγάνῳ δέρη
κεντεῖν φονεύειν κτέ.

ubi praecedit verbum proprium κεντεῖν et zeugma obtinet. Hic vero aptius foret ἐρεύθων. Cf. Hom. Il. XVI 394. XVIII 329. Similiter καθαιμάξαι δέρην dicitur Or. 1527.

V. 916. σεσώμεθ'· εἰ δὲ μή, οὐ σεσώμεθα.
Frustra Wecklein ἐξολώλαμεν. Prorsus similiter mox vs. 929

πεισόμεθ', ὅταν δὲ μὴ καλῶς, οὐ πείσομαι.

Cui loco facili negotio similes addi possunt permulti.

Vs. 952. ἢ Σίπυλος ἔσται πόλις ὅρισμα βαρβάρων,
ὅθεν πεφύκασ' οἱ στρατηλάται γένος,
Φθίας δὲ τοὔνομ' οὐδαμοῦ κεκλήσεται.

Verba opposita mihi suggerunt hanc coniecturam:

ἢ Σίπυλος ἔσται πολύθροος, τὸ βάρβαρον
ὅθεν πεφύκασ' οἱ στρατηλάται γένος, κτέ.

i. e. *aut famosa* (= πολυθρύλητος) *erit Sipylus, unde barbaram suam originem ducunt imperatores.*

Vs. 982. σὺ δ' ἄνοσος κακῶν γ' ἐμῶν.
Recte vocula γε abest ab Aldina editione.

Vs. 1024. Clytaemestra ad Achillem:

ὡς σώφρον' εἶπας. δραστέον δ' ἅ σοι δοκεῖ.
ἢν δ' αὐτὰ μὴ πράσσωμεν ἂν ἐγὼ θέλω,
ποῦ σ' αὖθις ὀψόμεσθα;

Haud male αὖ τι pro αὐτὰ proposuit Monk, sed propter αὖθις in eadem sequentis senarii sede auri gratius videtur, quod non minus aptum:

ἢν δ' ἄρα μὴ πράσσωμεν κτέ.

Vs. 1092. ὁπότε τὸ μὲν ἄσεπτον ἔχει
δύνασιν, ἁ δ' ἀρετὰ κατόπι-
σθεν θνατοῖς ἀμελεῖται.

Permira et inelegans est copulatio κατόπισθεν ἀμελεῖται. Suspicor:

ἁ δ' ἀρετὰ κατόπι-
σθεν τεθεῖσ' ἀμελεῖται.

sed virtus posthabita neglegitur. Sic πρόσθεν τιθέναι noto usu significat *anteponere.*

Vs. 1138.

Ag. τί δ' ἠδίκησαι; Clyt. τοῦτ' ἐμοῦ πεύθῃ πάρα;
ὁ νοῦς ὅδ' αὐτὸς νοῦν ἔχων οὐ τυγχάνει.

Verba funditus depravata. Fortasse fuit:

τοῦτ' ἐμοῦ πεύθῃ πάρα,
ὅ γ' αὐτὸς οἶσθ', ἢ νοῦν ἔχων οὐ τυγχάνεις

Vs. 1281. κοὐκέτι μοι φῶς
οὐδ' ἀελίου τόδε φέγγος.

Nemo facile haec defendet. Conieci:

κοὐκέτι <λεύσσειν>
μοὖστ' ἀελίου τόδε φέγγος.

Vs. 1477. στέφεα περίβολα δίδοτε φέρε-
τε· πλόκαμος ὅδε καταστέφειν·
χερνίβων τε παγάς.

Malim, omissis distinctionibus:

στέφεα περίβολα δίδοτε φέρε-
τε πλοκάμους καταστέφειν
χερνίβων τε παγάς.

Cf. vs. 1502 sq.

Ionis vs. 53 me olim damnasse falso refert editor in Appendice. Delebam vs. 51, quem in paginae calce a Commero proscriptum esse commemorat. Vide editionis meae pag. 6.

Vs. 224. στέμμασί γ' ἔνδυτον, ἀμφὶ δὲ Γοργόνες.
Gorgonibus hic locum non esse, sed aquilis animadvertens Studnizcka in Herma a. 1902, p. 258 sqq. speciose coniecit

ἀμφὶ δὲ γοργὼ
<χρυσοφαέννω Διὸς οἰωνώ?>.

Vs. 545.

Ion. ἦλθες εἰς νόθον τι λέκτρον; Xuth. μωρίᾳ γε τοῦ νέου.
Ion. πρὶν κόρην λαβεῖν Ἐρεχθέως; Xuth. οὐ γὰρ ὕστερόν γέ πω.

Facio cum Weckleinio Cobeti correctionem γ' ἔτι praeferenti Kirchhoffianae γέ που, ambigens tamen utrum illud verum sit an γέ τοι.

Vs. 1125. Ξοῦθος μὲν ᾤχετ' ἔνθα πῦρ πηδᾷ θεοῦ
βακχεῖον κτέ.

Weckleinio proponenti μετήρχετ' non possum assentiri, cum quia ipsi verbo μετιέναι locus non est tum propterea quod imperfectum μετήρχετο pro μετῄειν perquam dubii est atticismi. Neque haerendum arbitror in particula μέν paullo licentius adhibita, cui re vera, si spectatur sententia, respondet δέ in vs. 1132: ὁ δὲ νεανίας κτέ. Si quis forte haeret in ᾤχετο ter brevi intervallo posito, in vs. 1125 conicere possit Ξοῦθος μὲν ἦλθεν, sed nihil mutare fuerit satius.

Vs. 1250. Creusa:

πρόσπολοι, διωκόμεσθα θανασίμους ἐπὶ σφαγὰς
Πυθίᾳ ψήφῳ· κρατηθεῖσ' ἔκδοτος δὲ γίγνομαι.

Male haec verba concinunt cum praegressis vs. 1220 sq.

Δελφῶν δ' ἄνακτες ὥρισαν πετρορριφῆ
θανεῖν ἐμὴν δέσποιναν οὐ ψήφῳ μιᾷ

et vs. 1237 λεύσιμοι δὲ καταφθοραὶ et vs. 1240 θανάτου λεύσιμον ἄταν.

Num forte corrigendum

θανασίμους ἐπὶ φθοράς?

Solent enim verba σφάζειν et σφαγή de *iugulando* usurpari.

Vs. 1357. Pythia. τοῦ θεοῦ δ' ἕκατί σε
ἔθρεψά τ', ὦ παῖ, καὶ τάδ' ἀποδίδωμί σοι,
ἃ κεῖνος ἀκέλευστόν μ' ἐβουλήθη λαβεῖν
σῶσαί θ'· ὅτου δέ γ' εἵνεκ', οὐκ ἔχω λέγειν.

'Ακέλευστος, quod Radermacher proposuit, minus intellego quam traditam lectionem, quae mihi quidem aptissima videtur. Pythia quod nemo eam facere iusserat, tribuit voluntati divinae. Contra ἀκέλευστος dictum de Apolline *omnia* sua sponte facienti ineptum est.

Helenae vs. 483. τί φῶ; τί λέξω;
Cf. Cycl. 210 τί φάτε; τί λέγετε; et Hippol. 571.
Frustra igitur Mekler τί δρῶ; coniecit.

Vs. 1528. σοφώταθ' ἁβρὸν πόδα τιθεῖσ' ἀνέστενε
πόσιν πέλας παρόντα κοὐ τεθνηκότα.
Σοφώτατα, *callidissime*, commode iungi potest cum verbis ἀνέστενε κτέ., neque igitur opus gravi Weckleinii mutatione ἁβρότατα λευκὸν πόδα.

Cyclopis vs. 14. ἐν πρύμνῃ δ' ἄκρᾳ
αὐτὸς λαβὼν ηὔθυνον ἀμφῆρες δόρυ.
Violenter editor coniecit οἴακ' ἔχων ηὔθυνον. Eximie autem versus sequens
παῖδες δ' ἐπ' ἐρετμοῖς ἥμενοι κτέ.
tuetur oppositum pronomen αὐτός, itaque solum participium ferri nequit. Possis:
αὐτὸς ⟨πατὴρ⟩ ηὔθυνον ἀμφῆρες δόρυ.

Vs. 60 sq. Vide, si tanti est, quae de his versibus scripsi in Mnemosynes vol. XXVII n. s. pag. 33.

Vs. 105. ἐκεῖνος οὗτός εἰμι. Rectissime, si quid video, αὐτός correxit L. Dindorf. 'Εκεῖνος αὐτός refertur ad vs. 103. Doctissimi editoris obiectionem non intellego.

Vs. 218. μήλειον ἢ βρότειον ἢ μεμ(ε)ιγμένον;
Ci. Aesch. Prom. 116 θεόσυτος ἢ βρότειος ἢ κεκραμένη; Num Euripides Aeschylum παρατραγῳδεῖ?

Vs. 241. οὔκουν κοπίδας ὡς τάχιστ' ἰὼν
θήξεις μαχαίρας καὶ μέγας φάκελον ξύλων
ἐπιθεὶς ἀνάψεις;
Κοπίς ubique est substantivum ἰσοδυναμοῦν voci μάχαιρα, quocirca μαχαίρας e glossemate fluxisse mihi persuasum est. Conieci:
οὔκουν κοπίδας ὡς τάχιστ' ἰὼν
θήξεις ⟨πέτρᾳ τε?⟩ πάμμεγαν φακελὸν ξύλων
ἐπιθεὶς ἀνάψεις;
De re cf. vss. 383 sqq.

Vs. 288. μὴ τλῇς πρὸς ἄντρα σοὺς ἀφιγμένους φίλους
κτανεῖν βοράν τε δυσσεβῆ θέσθαι γνάθοις.

Wecklein recepit Heimsoethii coniecturam οἴκους pro ἄντρα. Possis etiam:

μὴ τλῇς πρὸς (ἐς?) ἄντρα σ' (σὰ) εἰσαφιγμένους κτέ.

Pro φίλους probabiliter ξένους malebat Kirchhoff.

Vs. 295. τὰ δ' Ἑλλάδος
δύσφρονά γ' (?) ὀνείδη Φρυξὶν οὐκ ἐδώκαμεν.

Coniecturis accedat οἴκτρ' ἐθήκαμεν. De praegressa corruptela consulatur editio.

Vs. 320. Ζηνὸς δ' ἐγὼ κεραυνὸν οὐ φρίσσω, ξένε,
οὐδ' οἶδ' ὅτι Ζεύς ἐστ' ἐμοῦ κρείσσων θεός.
οὔ μοι μέλει τὸ λοιπόν· ὡς δ' οὔ μοι μέλει
ἄκουσον. ὅταν ἄνωθεν ὄμβρον ἐκχέῃ,
ἐν τῇδε πέτρᾳ στέγν' ἔχω σκηνώματα.

Languet vs. 322, quem metuo ne sit interpolatus propter sequens ἄκουσον, quod nude positum satis intellegitur. Cf. Hecub. 833.

Vs. 352. κρείσσονας γὰρ Ἰλίου
πόνους ἀφῖγμαι κἀπὶ κινδύνου βάθρα.

Non intellego neque olim intellexit Musgrave, qui βάθη coniecit. Cogitari potest de corrigendo κινδύνους ἄκρους vel κινδύνων ἄκρα. Cf. Stephani Thes. ed. Dind. vol. I p. 1336 sq.

Vs. 356. εὐρείας φάρυγγος, ὦ Κύκλωψ,
ἀναστόμου τὸ χεῖλος· κτέ.

Hoc choricum temptantes viri docti non animadverterunt genetivi formam Atticam non φάρυγγος esse, sed φάρυγος. Cf. in hac ipsa fabula vss. 410 et 592.

Vs. 379. δισσούς γ' ἀθρήσας κἀπιβαστάσας χεροῖν,
οἳ σαρκὸς εἶχον εὐτραφέστατον πάχος.

Coniecta sunt γ' ἀθροίσας, γε δράξας, σταθμήσας. Si quid mutandum, his praestiterit γ' ἀγρήσας = γ' ἑλών.

Vs. 582. Γανυμήδην τόνδ' ἔχων ἀναπαύσομαι
κ ά λ λ ι σ τ α νὴ τὰς Χάριτας.
Recte Spengelii coniecturam κάλλιον ἢ recepit editor, minus recte praeterea coniciens ἀναπαύομαι. Manifeste enim necessarium est tempus futurum.

Vs. 566. Cycl. λάβ', ὦ ξέν', αὐτὸς οἰνοχόος τέ μοι γενοῦ.
Od. γιγνώσκεται γοῦν ἡ ἄμπελος τῇ 'μῇ χ ε ρ ί.
Malim τῇ 'μῇ φ ρ ε ν ί, ut sit sententia, *bonus saltem sum vini aestimator*.

Vs. 601. σύ τ', ὦ μελαίνης Νυκτὸς ἐ κ π α ί δ ε υ μ', Ὕπνε.
Annotat editor „fort. ἐκπίδυμ' (vel ἐκφίτυμ')." Mihi quidem ἐκφίτυμ' multo aptius videtur.

Vs. 608. λήψεται τὸν τράχηλον
ἐντόνως ὁ καρκίνος
τοῦ ξένων δαιτυμόνος· π υ ρ ὶ γ ὰ ρ τάχα
φωσφόρους ὀλεῖ κόρας.
ἤδη δαλὸς ἠνθρακωμένος
κρύπτεται ἐς σποδιάν.
Wecklein de suo reposuit π υ ρ ά γ ρ α. Factum nollem, neutiquam enim perspicio quo iure qui mox dicitur δαλός vocetur *forceps*, dissimillimum instrumentum, nec magis quid impediat quominus traditam lectionem interpretemur: *igni enim mox perdet* (i. e. amittet) *pupillos*. Cf. v. c. Hippol. 329.

Vs. 672.
Cycl. οὖτίς μ' ἀπώλεσ'. Chor. οὐκ ἄρ' οὐδείς σ' ἠδίκει.
Cycl. Οὖτίς με τυφλοῖ βλέφαρον. Chor. οὐκ ἄρ' εἶ τυφλός.
[Cycl. ὡς δὴ σύ. Chor. καὶ πῶς σ' οὔτις ἂν θείη τυφλόν;]
Cycl. σκώπτεις. ὁ δ' Οὖτις ποῦ 'στιν; Chor. οὐδαμοῦ, Κύκλωψ.
Ὡς δὴ σύ, quod potius ὡς δὴ σύ εἶ quam ὡς δὴ σὺ εἴης (quod sententia postulat), potest significare, iusto obscurius dictum est, et totus versus, quo nihil novi dicitur, multo melius abesset. Quin spurius sit vix dubito.

Vs. 693. δώσειν δ' ἔμελλες ἀνοσίου δαιτὸς δίκας·
κακῶς γὰρ ἂν Τροίαν γε διεπυρώσαμεν,
εἰ μή σ' ἑταίρων φόνον ἐτιμωρησάμην.
Pro κακῶς apte Cobet ἄλλως coniecit. Quia tamen in tali re scriptor pedestris recte scripturus fuisset καὶ γὰρ ἂν ἄλλως κτἑ., vide annon poeta, cui libera est voculae γάρ sedes, scribere potuerit κἄλλως, quae lenior foret correctio.

Vs. 701. Ul. κλαίειν σ' ἄνωγα· καὶ δέδραχ' ὅπερ λέγω.
Iure haeret editor coniciens σε χρῆν, quod tamen vix potest significare ὅπερ με χρῆν σε δρᾶσαι aut ὅπερ σε χρῆν παθεῖν. Longe igitur malim ὅπερ με χρῆν, sc. δρᾶσαι, nec tamen vel hoc reponere ausim propter oppositum in vs. proximo:
ἐγὼ δ' ἐπ' ἀκτὰς εἶμι κτἑ.
qui versus potius suadere videtur, ut post λέγω statuamus lacunam.

Hippolyti vs. 114. Servus:
ἡμεῖς δέ· τοὺς νέους γὰρ οὐ μιμητέον·
φρονοῦντες οὕτως, ὡς πρέπει δούλοις λέγειν,
προσευξόμεσθα τοῖσι σοῖς ἀγάλμασιν,
δέσποινα Κύπρι.
Latuit Weckleinium vetus mea suspicio Euripidem scripsisse
ἡμεῖς δέ· τοὺς νέους γὰρ οὐ μιμητέον
φρονοῦντας οὕτως, εἰ πρέπει δούλοις λέγειν·
προσευξόμεσθα κτἑ.
Cf. Med. 61 ὢ μῶρος, εἰ χρὴ δεσπότας λέγειν τόδε.

Vs. 333. ἄπελθε πρὸς θεῶν δεξιᾶς τ' ἐμῆς μέθες.
Μεθοῦ, quod recte requirit editor, iam pridem ipse proposui.

Vs. 638. ῥᾷον δ' ὅτῳ τὸ μηδέν, ἀλλ' ἀνωφελὴς
εὐηθίᾳ κατ' οἶκον ἵδρυται γυνή.
Wecklein proposuit:
ῥᾷον δ' ὅτῳ τὸ μηδὲν οὖσα κὠφελὴς κτἑ.
Placet participium, displicet adiectivum, quia ita vix locus est sequenti substantivo εὐηθίᾳ. Aptius foret, ni fallor, κἀβλαβής. Quoniam tradita lectio nihil aliud est quam dittographema

vocis ἀνωφελεῖς in vs. 636, in corrigendo litterarum apices tuto neglegi possunt. Eadem mulier mox vs. 642 ἀμήχανος vocatur.

Vs. 662. τῆς σῆς δὲ τόλμης εἴσομαι γεγευμένος.
Εἴσομαι non posse h. l. *sciam* significare iure monuit olim Weil, sed futuri epici εἴσομαι = εἶμι nullum extat in tragoedia exemplum et a diverbiis saltem alienum videtur, quocirca quondam proposui ἵξομαι. Sentenția procul dubio haec est: „Tua „quidem domina quo vultu patrem meum adspectura sit ignoro, „sed tuam audaciam expertus novi." Possis igitur etiam conicere:

τῆς σῆς δὲ τόλμης εἰμ' ἅδην (s. ἅλις) γεγευμένος.

Vs. 925. φεῦ, χρῆν βροτοῖσι τῶν φίλων τεκμήριον
σαφές τι κεῖσθαι καὶ διάγνωσιν φρενῶν,
ὅστις τ' ἀληθής ἐστιν ὅς τε μὴ φίλος,
δισσάς τε φωνὰς πάντας ἀνθρώπους ἔχειν,
τὴν μὲν δικαίαν, τὴν δ' ὅπως ἐτύγχανεν,
ὡς ἡ φρονοῦσα τἄδικ' ἐξηλέγχετο
πρὸς τῆς δικαίας, κοὐκ ἂν ἠπατώμεθα.

Nihil in hac sententia desideraretur, si abesset vs. 729, in quo mire ἡ ἄδικος vocatur ἡ τυχοῦσα.

Vs. 1307. ὁ δ', ὥσπερ ὢν δίκαιος, οὐκ ἐφέσπετο
λόγοισιν, κτἑ.

„Sic EaBC, sed libri LP οὖν, ὡς ἀνὴρ δίκαιος C. Bussche". At quidni lenius ὥσπερ ἦν δίκαιος, ut in hac ipsa fabula vs. 1081 sq.

πολλῷ γε μᾶλλον σαυτὸν ἤσκησας σέβειν
ἢ τοὺς τεκόντας ὅσια δρᾶν, δίκαιος ὤν.

i. e. ὡς δίκαιον ἦν σε ποιεῖν, noto atticismo qui passim recurrit? Quod ante me iam Monkium vidisse me docet Appendix, quae optimae frugis permulta continet.

Vs. 1453. ὦ χαῖρε, καὶ σὺ χαῖρε πολλά μοι, πάτερ.
Recepit editor Weilii coniecturam ᾤχωκε. In *Appendice* et in *Addendis* desidero veterem meam suspicionem φῶς χαῖρε, quae mihi quidem nondum displicet.

Hecubae vs. 425.

ὦ φῶς· προσειπεῖν γὰρ σὸν ὄνομ' (ὄμμ' Iacobs) ἔξεστί μοι,
μέτεστι δ' οὐδὲν πλὴν ὅσον χρόνον ξίφους
βαίνω μεταξὺ καὶ πυρᾶς Ἀχιλλέως.

Artificiosa huius loci interpretatio numquam fide digna mihi visa est. Conieci:

μέτεστι δ' οὐδὲν πλὴν ὅσον χρόνον ξίφος
βαίνω τ' ἐπ' ὀξὺ καὶ πυρὰν Ἀχιλλέως.

Vs. 800. νόμῳ γὰρ τοὺς θεοὺς ἡγούμεθα.

Scholiastae interpretatio

θεὸν γὰρ ἴσμεν τῷ σέβειν θεοῦ νόμους

et ipsa facit senarium, utrum fortuito, an grammaticus versum antiquum citare existimandus est? Pro hac opinione fortasse militat formae antiquioris ἴσμεν usus pro recentiore οἴδαμεν.

Phoenissarum vs. 63.

ἐπεὶ δὲ τέκνων γένυς ἐμῶν σκιάζεται,
κλῄθροις ἔκρυψαν πατέρ', ἵν' ἀμνήμων τύχη
γένοιτο πολλῶν δεομένη σοφισμάτων.
ζῶν δ' ἔστ' ἐν οἴκοις. πρὸς δὲ τῆς τύχης νοσῶν
ἀρὰς ἀρᾶται παισὶν ἀνοσιωτάτας,
θηκτῷ σιδήρῳ δῶμα διαλαχεῖν τόδε.

Quia misere abundant verba ζῶν δ' ἔστ' ἐν οἴκοις, ambigo utrum deleto toto hoc versu in sequenti legam ἀρὰς <δ'> ἀρᾶται, an sic refingam:

ζέων δὲ θυμῷ πρός τε τῆς τύχης νοσῶν κτέ.

Vs. 331. Dicitur de Oedipo:

ἀνῇξε μὲν ξίφους
ἐπ' αὐτόχειρά τε σφαγάν,
ὑπὲρ τέραμνά τ' ἀγχόνας.

Vix sanum videtur ὑπέρ, non enim supra tecta, sed sub tectis laqueos nectunt qui suspendio finiunt vitam, itaque suspicor:

ὑπό τε τέραμν' ἐπ' ἀγχόνας (sive ἀγχόναν).

Vs. 379. κακῶς θεῶν τις Οἰδίπου φθείρει γένος·
οὕτω γὰρ ἤρξατ', ἄνομα μὲν τεκεῖν ἐμέ,
κακῶς δὲ γῆμαι πατέρα σὸν φῦναί τε σέ.

Coniecturis addo:

ὅτῳ γ' ἄρ' ἤρεσ' ἄνομα μὲν τεκεῖν ἐμέ, κτὲ.

Vs. 566. ὀδυνηρὸς ἄρ' ὁ πλοῦτος, ὃν ζητεῖς ἔχειν,
γενήσεται Θήβαισι, Φιλότιμος δὲ σύ.

Partem veri vidit Schoene coniciens Φιλότιμός τε σύ. Sed necessarius est in tali sententia articulus, legendumque:

γενήσεται Θήβαισ' ὁ Φιλότιμός τε σύ.

Vs. 696, qui pessime abundat, merito suspectus fuit Geelio.

Vs. 697. ἦ πόλλ' ἐπῆλθον εἰσιδεῖν χρήζων σ', ἄναξ
Ἐτεόκλεες, πέριξ δὲ Καδμείων πύλας
φυλακάς τ' ἐπῆλθον σὸν δέμας θηρώμενος.

Deleatur vocula τε post φυλακάς.

Vs. 703. ἤκουσα μεῖζον αὐτὸν ἢ Θήβας φρονεῖν.

Editor in notis commemorat Earlii coniecturam εἰς ἡμᾶς, relegata in Appendicem leniore sua ipsius ἐς Θήβας, quae mihi quidem plane sufficere videtur.

Vs. 722. Et. βούλει τράπωμαι δῆθ' ὁδοὺς ἄλλας τινάς;
Cr. πάσας γε, πρὶν κίνδυνον εἰς ἅπαξ μολεῖν.

Quia εἰς ἅπαξ arte iungendum et dubiae admodum graecitatis videtur μολεῖν κίνδυνον pro μ. εἰς κ., ut constanter dicitur εἰς κίνδυνον ἐλθεῖν, v. c. Hec. 27 et Heracl. 149, fortasse corrigendum βαλεῖν pro μολεῖν, ut noto usu formulae ῥίπτειν, ἀναρρίπτειν, ἀναβάλλειν κίνδυνον teruntur, sumta metaphora a talorum tesserarumque iactu. Ita vertendum: *priusquam uni aleae iactui belli fortunam committas.*

Vs. 744. ἀμύνειν τειχέων προσαμβάσεις.

Reliqui tragicorum loci, ubi προσάμβασις occurrit, suadent κλιμάκων. Cf. Aesch. Sept. 448. Eur. Phoen. 492, 1173. Iph. T. 97. Veram tamen esse posse traditam lectionem furiosi foret negare.

Vs. 750. ὄνομα (μνεία Stadtmüller) δ' ἑκάστου (ducis) διατριβὴν πολλὴν ἔχει,
ἐχθρῶν ὑπ' αὐτοῖς τείχεσιν καθημένων,
ἀλλ' εἶμ', ὅπως ἂν μὴ καταργῶμεν χέρα.

Mihi quidem minime persuasit Trendelenburg hos versus Euripidi abiudicans. „Non sequor" ait poeta sumta Eteoclis persona „Aeschyli exemplum, qui Eteoclem suum quamvis imminente periculo de singulis hostium imperatoribus inepte induxit disserentem. Ipse rem melius administrabo has partes Nuntio tradens; quem talia dicere eximie decet." Vid. vss. 1104 sq. Haud semel Euripidem Aeschyli censorem et obtrectatorem egisse in vulgus constat.

Vs. 794. Ἰσμηνοῦ τ' ἐπὶ χεύμασι βαίνων
ἱππείχισι θοάζεις, Ἀργείοις ἐπιπνεύσας
Σπαρτῶν γένναν,
ἀσπιδοφέρμονα θίασον ἔνοπλον,
ἀντίπαλον κατὰ λάινα τείχεα
[χάλκῳ κοσμήσας].
ἦ δεινά τις Ἔρις θεός, ἃ τάδε
μήσατο πήματα γᾶς βασιλεῦσιν
Λαβδακίδαις πολυμόχθοις.

Antistrophica his respondent haec verba:

810 γένναν, ἃν ὁ κατὰ χθονὸς Ἅιδας
Καδμείοις ἐπιπέμπει· δυσδαίμων δ' ἔρις ἄλλα
θάλλει παίδων
Οἰδιπόδα κατὰ δώματα καὶ πόλιν.
οὐ γὰρ ὃ μὴ καλὸν οὔποτ' ἔφυ καλὸν
οὐδ' οἱ μὴ νόμιμοι <νόμιμόν ποτε suppl. Headlam>
[παῖδες idem del.] ματρὸς λόχευμα, μίασμα <δὲ Geel>
ἡ δὲ συναίμονος εἰς λέχος ἦλθεν. [πατρός·

Ultimum versum sic refinxerim:

τῇδε σύναιμον ὃς εἰς λέχος ἦλθον,

et strophae qui respondet versus extremus:

Λαβδακίδαις πολυμοχθοτάτοισιν.

Illic versus corruptus 797 ab Eichlero ita tentatur:

ἀσπιδοφέρμον' ἄθυρσον ἐνόπλιον,

qualis lectio nihil sane habet quod merito reprehendas. Tandem

de meo delevi verba post ἐνόπλιον inutilia et parum poetica, quae numeris excluduntur, χαλκῷ κοσμήσας.

Vs. 801. ὦ ζαθέων πετάλων πολυθηρότα-
τον νάπος, Ἀρτέμιδος χιονοτρόφον ὄμμα Κιθαιρών.
Eleganter vertit interpres Latinus *Dianae nivalis deliciae Cithaeron*, num tamen ὄμμα sic potuerit usurpari dubito, ut omittam vallem (νάπος), quamvis in monte sitam, non tamen esse montem. Hoc saltem constare mihi videtur Ἀρτέμιδος arte iungendum esse cum πολυθηρότατον νάπος, neque igitur virgula inde separandum. Tentavi autem:

πολυθηρότα-
τον νάπος Ἀρτέμιδος, χιονοτρόφος ἔνθα Κιθαιρών.

Vs. 818. ἔτεκες, ὦ γᾶ, ἔτεκές ποτε,
βάρβαρον ὡς ἀκοὰν ἐδάην ποτ' ἐν οἴκοις,
τὰν ἀπὸ θηροτρόφου φοινικολόφοιο δράκοντος
γένναν ὀδοντοφυῆ, Θήβαις κάλλιστον ὄνειδος.
Proposita sunt ἀποθηροτρόφου et θηροφόνου, quibus nihil proficitur. Aptum quidem foret coll. vs. 935 γαγενέτου, sed haud facile inde nasci potuit tradita scriptura. Una tantum mutata litterula, prodibit vera lectio κηροτρόφου, quo serpentis epitheto (fortasse ex hoc ipso loco petito) usus est Nicander in Theriacis vs. 191.

Vs. 960. Κρέον, τί σιγᾷς γῆρυν ἄφθογγον σχάσας;
κἀμοὶ γὰρ οὐδὲν ἧσσον ἔκπληξις πάρα.
Mirifica abundantia, quid enim aliud est γῆρυν ἄφθογγον σχάζειν quam σιγᾶν? Aptius foret τί θαμβεῖς —; Cf. Hec. 180 θάμβει τῷδ' ἐξέπταξας, Rhes. 291 θάμβει ἐκπλαγέντες. Verbum θαμβεῖν occurrit Ion. 1205. Iph. Aul. 1561. Aesch. Suppl. 565. Soph. Ant. 1231.

Vs. 1182—1185 ineptissimos merito Euripidi abiudicavit Nauck.

Vs. 1210. τοῦτ' εἰς ὕποπτον εἶπας· οὐκ ἐατέον.
Oratio vix Graeca. Legerim:

τοῦθ' ὡς ὕποπτον εἶπας·

i. e. *quam suspectum est quod dixisti* (me *hucusque* prospera uti fortuna).

Vs. 1273. αἰχμὴν εἰς μίαν καθίστατον.

Quo pacto αἰχμὴ μία possit μονομαχία significare, non magis equidem intellego quam olim intellexit Nauck, qui audacter αἰχμῆς εἰς πάλην coniecit. Quia autem αἰχμή saepe apud poetas idem valet quod μάχη, vide annon sufficiat μίαν in μόνην refingere, ut αἰχμὴ μόνη sit = μονομαχία, *pugna solitaria.*

Vs. 1304. σχεδὸν τύχα πέλας φόνου
κρινεῖ φάος τὸ μέλλον.

Pro φάος aut ξίφος cum Hermanno aut δ' ἄορ cum Musgravio rescribendum videtur, sub praegresso autem versu fortasse latet haece lectio:

σχεδὸν τύχα, <σχεδὸν> φόνος·

ut πέλας sit rarioris h. s. vocis πέλας interpretamentum. Eiusmodi autem parallelismum, quo tantopere gaudet Euripides, continet etiam versus antitheticus:

δι' ἀσπίδων, δι' εἱμάτων (αἱμάτων libri).

In strophicis vss. 1288 sqq.

πότερος ἄρα πρότερον αἱμάξει

— — — — — — —

ὁμογενῆ δέραν, ὁμογενῆ ψυχάν.

gravis me iudice est offensio in voce ψυχάν, quam quomodo possit aliquis *cruentare* difficile dictu est. Intellegerem στέρνον aut στῆθος (ὁμογενές) aut ὁμογενῆ νηδύν, aliamve corporis partem, cui letale vulnus infligi possit.

Vs. 1384. εἰ δ' ὄμμ' ὑπερσχὸν ἴτυος ἄτερος μάθοι,
λόγχην ἐνώμα, στόματι προφθῆναι θέλων.

Στόματι vitiosum esse puto cum editore, sed parum mihi arridet quam citat Stadtmülleri coniecturam κάμακι propter huius vocabuli post λόγχην abundantiam. Malim:

λόγχην ἐνώμα 'ς τοῦτο, προφθῆναι θέλων,

hastam huic (ori) *intorquebat, occupare studens.*

Vs. 1407. καί πως νοήσας Ἐτεοκλῆς τὸ Θεσσαλὸν
ἐσήγαγεν σόφισμ' ὁμιλίᾳ χθονός.

Perplexa verborum compositio, quam evitare potuerat poeta scribendo:

καί πως νοήσας <τῆσδ'> ὁμιλίᾳ χθονὸς
τὸ Θεσσαλὸν σόφισμ' ἐσήγαγ' Ἐτεοκλῆς.

Vs. 1500. δάκρυσι δάκρυσιν, ὦ δόμος ὦ δόμος,
ἀνακαλέσωμαι.

Modulatius est ἀγκαλέσωμαι.

Vs. 1722. ὥστ' ὄνειρον ἰσχύν.

Legatur aut ἰσόνειρον aut ἀντόνειρον. Utrumque olim proposui, hoc nuperrime Wecklein.

Orestis vs. 52.

ἐλπίδα δὲ δή τιν' ἔχομεν ὥστε μὴ θανεῖν.

Particulas δὲ δή, quae brevi intervallo bis repetuntur vs. 56 et 62, omittit liber Marcianus. Fortasse fuit ἐλπίδα δ' ὅμως κτέ.

Vs. 395.

Men. Φείδου δ' ὀλιγάκις (ὀλοὰ δὶς Stadtmüller) λέγειν κακά.
Or. Φειδόμεθ'· ὁ δαίμων δ' ἐς ἐμὲ πλούσιος κακῶν.

Malim Φεισόμεθ', *ita faciam.*

Vs. 440.

Or. ψῆφος καθ' ἡμῶν οἴσεται τῇδ' ἡμέρᾳ.
Men. Φεύγειν πόλιν τήνδ' ἢ θανεῖν ἢ μὴ θανεῖν;
Or. θανεῖν ὑπ' ἀστῶν λευσίμῳ πετρώματι.

Verba ἢ μὴ θανεῖν ineptum lacunae supplementum aut glossema videtur. Aptum foret v. c. με καὶ κάσιν. Cf. 857 sq. 899.

Vs. 443.

Men. κᾆτ' οὐχὶ Φεύγεις γῆς ὑπερβαλὼν ὅρους;
Or. κύκλῳ γὰρ εἱλισσόμεθα παγχάλκοις ὅπλοις.
Men. ἰδίᾳ πρὸς ἐχθρῶν ἢ πρὸς Ἀργείας χερός;
Or. πάντων πρὸς ἀστῶν, ὡς θάνω· βραχὺς λόγος.

Lite de sorte Orestis sororisque nondum diremta, parum aptum

videtur θάνω. Domus cincta erat a civibus, ne fugam capesserent, itaque expectatur ὡς μένω.

Vs. 524. τὸ θηριῶδες τοῦτο καὶ μιαιφόνον
πανύων, ὃ καὶ γῆν καὶ πόλεις ὄλλυσ' ἀεί.

Eodem redit utrumque. Significantius scriberetur κἄνδρας καὶ πόλεις.

Vs. 596 et 599 dudum ante Weckleinium ipse proscripsi.

Vs. 691. εἰ δὲ μαλθακοῖς λόγοις
δυναίμεθ', ἐνταῦθ' ἐλπίδος προσήκομεν.

Sententia requirere videtur:
ἐνταῦθ' ἐλπὶς ὡς προκόψομεν.

Cf. Alc. 1082. Hec. 961. Hipp. 23.

Vs. 700. ἣν δ' ἀνῇ πνοάς,
τύχοις ἂν αὐτοῦ ῥᾳδίως ὅσον θέλεις.

Quamquam in Appendicem relatam ab editore certam arbitror Cobeti correctionem οἵου, scil. πράου. Praeterea malim θέλῃς.

Vs. 702. ἔνεστι δ' οἶκτος, ἔνι δὲ καὶ θυμὸς μέγας,
καραδοκοῦντι κτῆμα τιμιώτατον.

Vide ne χρῆμα, *res*, sit potius quam κτῆμα, *possessio*.

Vs. 752. Or. αἰσθάνῃ. τὸ τοῦδε (Tyndarei) κῆδος μᾶλλον εἵλετ' ἢ πατρὸς (Agamemnonis).

Pro πατρὸς expectabam κάσιν, *fratrem*, quia nullum cum fratre κῆδος erat aut esse poterat Menelao. Κῆδος enim semper est *affinitas*, numquam *consanguinitas*.

Vs. 776. Pyl. μὴ <οὐ> λάβωσί σ' ἄσμενοι.

Vereor ne Brunck iniuria οὐ suppleverit, quo omisso sententia est: *vide ne ita inimicorum manibus ipse te tradas.*

Vs. 898. ἔλεξε δ' (Talthybius) ὑπὸ τοῖς δυναμένοισιν ὢν ἀεί.

Subiecti semper quidem subiecti sunt, si tamen ingenio sunt liberali, non toti pendent a dominorum arbitrio. Hoc autem

Graece dici solet *εἶναι ἐπί τινι*. Quare videndum annon hac praepositione hic opus sit.

Vs. 921. *ξυνετὸς δέ, χωρεῖν ὁμόσε τοῖς λόγοις θέλων.* Versus aut graviter corruptus necdum bene correctus, aut spurius. Hoc video artissime cohaerere vss. 920 et 922.

Vs. 1113.

Pyl. *τρυφὰς γὰρ ἥκει δεῦρ' ἔχουσα Τρωικάς;*
Or. *ὥσθ' Ἑλλὰς αὐτῇ σμικρὸν οἰκητήριον.*

Locus non est voculae *ὥστε*, *ita ut* (sit), sed legendum

ὥς γ', i. e. *ita*, *quippe* cett.

Contra *ὥστ'* recte se habet mox vs. 1122.

Vs. 1158. *σὺ γὰρ τά τ' εἰς Αἴγισθον ἐξεῦρες κακὰ
καὶ πλησίον παρῆσθα κινδύνων ἐμοί.*

Ego olim *καλῶς* proposui pro *κακά*, deinde Wecklein *σοφά*, sed utroque modo obscurus restat versus, procul dubio graviter corruptus. Hodie suspicor:

σὺ γὰρ τότ' εἰς ἄλγιστ' ἐπήρκεσας κακὰ

aut si mavis:

σὺ γὰρ τότ' εἰς ἄλγιστον ἤρκεσας κακόν κτέ.

quibus verbis Orestes caedem matris significarit.

Vs. 1275.

El. *τί δέ; τὸ σὸν βέβαιον ἔτι μοι μένει;
δὸς ἀγγελίαν ἀγαθάν τιν',
εἰ τάδ' ἔρημα τὰ πρόσθ' αὐλᾶς.*

Malim *ἀγγελίαν ἐτύμαν*, nam utrum bonus sit nuntius an malus, id totum pendet a vero rerum statu.

Vs. 1315. *τὰν λιποπάτορα λιπόγαμόν θ', ἃ πλείστους
ἔκανεν Ἑλλάνων.*

Mire *λιποπάτωρ* dicitur Helena, quae iam relicto patre Menelao nupserat. Correxerim igitur *λιποπάτριδα*.

Vs. 1360. Non *πάνυ σοφῶς* (ut est in Appendice) sed *πάνυ σαφῶς* pro *συμφορᾶς* olim suasi, saltem suadere volebam.

Vs. 1412. ἕζονθ', ὁ μὲν τὸ κεῖθεν, ὃ δὲ
τὸ κεῖθεν [ἄλλος ἄλλοθεν] — πεφραγμένοι.

Deleatur glossema, quod recurrit vs. 1451, ubi iure suspectavit iam editor. Periit ante πεφραγμένοι (num sanum?) una longa syllaba aut duae breves.

Vs. 1457. ἀμφὶ πορφυρέων πέπλων ὑπὸ σκότου
ξίφη σπάσαντες ἐν χεροῖν.

Imo vero ἀμφιπορφύρων πέπλων κτἑ.

Vs. 1483. τότε δὴ τότε διαπρεπεῖς (-πὲς?)
[ἐγένοντο Φρύγες]
ὅσον Ἄρεος ἀλκὰν ἥσσονες Ἑλλάδος
ἐγενόμεσθ' αἰχμᾶς.

Verba inclusa mihi suspecta sunt admodum.

Vs. 1547. In melicis requiro formam poeticam δύνασις pro δύναμις.

Vs. 1662. φερνὰς ἔχων δάμαρτος, ἥ σε μυρίοις
πόνοις διδοῦσα δεῦρ' ἀεὶ διήνυσεν.

Διήνυσεν vulgo cum scholiasta explicatur κατηνάλωσεν. Potius crediderim poetam ita scripsisse pro prosaico διετέλεσεν.

AD PLUTARCHUM.

Sull. 5 (Sint.). Post praeturam Sulla in Cappadociam mittitur τὸν μὲν ἐμφανῆ λόγον ἔχων πρὸς τὴν στρατείαν Ἀριοβαρζάνην καταγαγεῖν. Nihili est λόγος πρὸς τὴν στρατείαν, neque, si iam significare posset idem quod λόγος τῆς στρατείας, — atque hoc quis contendat mortalium? — addito isto πρὸς τὴν στρατείαν opus esset: prorsus enim sufficit ἀποστέλλεται τὸν μὲν ἐμφανῆ λόγον ἔχων: „Mittitur, specie quidem ut ..." Haud dubie στρατείαν corruptum est e σατραπείαν et πρὸς τὴν σατραπείαν iungendum cum καταγαγεῖν. Non enim necessarium duco pro πρός legere εἰς. Quamquam frequens est praepositionum confusio. Quod paulo post eundem Ariobarzanen Sulla dicitur βασιλέα fecisse, certae huic non nocet emendationi. J. J. H.

OBSERVATIONES CRITICAE

AD

DEMOSTHENEM.

SCRIPSIT

S. A. NABER.

(*Continuantur e pag.* 129.)

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΣΤΕΦΑΝΟΥ.

§ 9 p. 228: *ἵνα μηδεὶς ὑμῶν τοῖς ἔξωθεν λόγοις ἡγμένος ἀλλοτριώτερον τῶν ὑπὲρ τῆς γραφῆς δικαίων ἀκούῃ μου.* Commendo: *ὑπηγμένος*, sicuti recte legitur § 188 p. 291: *εἰς ἔχθραν τῶν πόλεων ὑπηγμένων*, cf. Cobet. *Miscell.* p. 70. „Est," ait, „*ὑπάγεσθαι in fraudem inducere* et *ὑπάγεσθαι* dicuntur, qui aut fraude aliqua aut prava cupiditate ad capiendum consilium temerarium impelluntur."

§ 10 p. 228: *ἀλλ' ἀναστάντες καταψηφίσασθε ἤδη.* Mihi participium nescio quomodo displicet; praestat, uti arbitror, *ἅμα πάντες.* Causa cur ita sentiam, pellucet.

§ 26 p. 234: *οὐκ ἀφ' ἧς ὠμόσατε ἡμέρας μόνον ἀλλ' ἀφ' ἧς ἠλπίσατε τὴν εἰρήνην ἔσεσθαι, πάσας ἐξελύσασθε τὰς παρασκευὰς τὰς τοῦ πολέμου.* Cum loci sententia apertissime pugnat illud *μόνον*, quasi plus semel bellicos apparatus *ἐκλύεσθαι* potuerunt. Non nimis violenta correctio est: *ἀρχόμενοι.*

§ 32 p. 236: ὠνεῖται ὅπως μὴ ἀπίωμεν ἐκ Μακεδονίας. Cobetus rectissime correxit ἄπιμεν, *Miscell.* p. 477, sed omisit addere eam ipsam scripturam servatam esse in lexico περὶ συντάξεως *Anecd. Bk.* p. 129. 4. Vide etiam Cobetum *Mnem.* 1858 p. 27, qui prae ceteris διδασκαλικὸς τόπος est.

§ 36 p. 237: διὰ τὴν τόθ' ὑποῦσαν ἀπέχθειαν πρὸς τοὺς Θηβαίους. Vix crediderim participium verbi ὑπεῖναι hoc sensu usurpari; moris est dicere quemadmodum legimus § 98 p. 258: τὴν τότε Θηβαίοις ῥώμην καὶ δόξαν ὑπάρχουσαν.

§ 79 p. 252: καὶ πρῶτον μὲν τὴν εἰς Πελοπόννησον πρεσβείαν ἔγραψα, ὅτε [πρῶτον] ἐκεῖνος εἰς Πελοπόννησον παρεδύετο. Alterum πρῶτον eiiciendum.

§ 104 p. 260. Est in Charitonis unico Codice Florentino, p. 132. 12 Hercheri, plane absurda lectio: ὀλίγον τ' ἐπένθουν ἢ οὐδέν, sed Cobetus *Mnem.* 1857 p. 278 et 1859 p. 230 provocavit ad Thuc. II 8 et evidenti usus medicina rescripsit: ὀλίγον τ' ἐπενόουν οὐδέν. Dorvillius postquam malesanam lectionem utcumque interpretatus est, p. 623 aliquid addidit de formula ceteroquin notissima ὀλίγον ἢ οὐδέν. Invenerat apud Platonem in Phaedro βραχέα ἢ οὐδέν, in Demosthenis Prooemiis ἢ μηδὲν ἢ μικρά, apud Alciphronem ὀλίγα ἢ οὐδὲν διαφέρουσι, apud Strabonem γεωργοῦντες ἢ οὐδὲν ἢ μικρά, *aut nihil aut paulo* apud Catullum. Nihil habet ea locutio miri vel insoliti, sed Dorvillius praeterea ex oratione de Corona attulit quem locum supra indicavi: μικρὰ καὶ οὐδὲν ἀναλίσκουσι et Aristog. I § 71 p. 791: μικρὰ καὶ οὐδὲν ἠδικήκασιν. Itidem apud Platonem invenio Apolog. p. 23 A: ὀλίγου τινὸς ἀξία ἐςὶ καὶ οὐδενός, Theaet. p. 173 E: ταῦτα πάντα ἡγησαμένη σμικρὰ καὶ οὐδέν, Politic. p. 298 A: σμικρὰ μὲν εἰς τὸν κάμνοντα καὶ οὐδὲν ἀναλίσκουσι. Hiccine recte scribitur καὶ οὐδὲν pro ἢ οὐδέν? Ait Stallbaumius ad Apologiam; equidem anceps haereo.

§ 104 p. 261: δυοῖν ἐφάνη τριήραρχος ὁ τῆς μιᾶς ἕκτος καὶ δέκατος πρότερον συντελής. Facile hoc intellectu est et recte Harpocration: συντελεῖς· οἱ συνδαπανῶντες καὶ συνεισφέροντες· τὸ

δὲ πρᾶγμα συντέλεια καλεῖται. Stulta autem adnotatio est, quae cum Demosthenis verbis coaluit: οὐδὲ γὰρ τριηράρχους ἔτι ὠνόμαζον ἑαυτοὺς ἀλλὰ συντελεῖς.

§ 108 p. 262: κατὰ τοὺς προτέρους νόμους ἅπαντα ταῦτ' ἐγίγνετο. Lege: χρόνους. Contra § 225 p. 303: ἐκ παλαιῶν χρόνων καὶ ψηφισμάτων πολλῶν ἐκλέξαντα, lege νόμων. Recte autem § 153 p. 278: δὸς δέ μοι τὰ δόγματα ταῦτα καὶ τοὺς χρόνους ἐν οἷς ἕκαστα πέπρακται.

§ 110 p. 263: καίτοι τὰ μέγιστά γε τῶν πεπολιτευμένων καὶ πεπραγμένων ἐμαυτῷ παραλείπω, ὑπολαμβάνων πρῶτον μὲν ἐφεξῆς τοὺς περὶ αὐτοῦ τοῦ παρανόμου λόγους ἀποδοῦναί με δεῖν, εἶτα κἂν μηδὲν εἴπω [περὶ τῶν λοιπῶν πολιτευμάτων] ὁμοίως παρ' ὑμῶν ἑκάστῳ τὸ συνειδὸς ὑπάρχειν μοι. Vides quid suadeam.

§ 123 p. 268: ἵνα ἀπὸ τῶν ἰδίων κακῶς τἀπόρρητα λέγωμεν ἀλλήλους. Ambigitur sitne κακῶς an κακῶν legendum, cf. G. H. Schäferus. Equidem molestum adverbium una litura libenter, si licebit, delebo.

§ 129 p. 270: ὡς ἡ μήτηρ σου τοῖς μεθημερινοῖς γάμοις χρωμένη .... ἐξέθρεψέ σε. Confer verbosas virorum doctorum disputationes apud Schäferum; alii vulgatam lectionem tuentur, alii probant Wolfii coniecturam καθημερινοῖς. Novo argumento usus Blassius, „μεθημερινοῖς", ait, „minime sollicitandum, nam iustae nuptiae non μεθ' ἡμέραν sed vesperi fiebant." At falso hoc contenditur; ridiculum multi esse contendunt exemplis probare quod ex ipsa rei natura sequitur, sed novi quorundam hominum pertinaciam. Contrahebantur nuptiae de medio circiter die; deinde coena nuptialis; vesperi autem nova nupta deducebatur in domum mariti: estne hoc naturae consentaneum an non est? Sed ecce exempla ut tamquam soli facem accendam. Scribit Cicero ad Q. fratrem II 3. 7: Haec scripsi *ante lucem*; eo die apud Pomponium in eius nuptiis eram cenaturus. Iuvenalis II 119:

Signatae tabulae, dictum *feliciter*: ingens
Cena sedet; gremio iacuit *nova nupta* mariti.

Graeci non multo aliter; cf. v. c. Lucian. Conviv. c. 8: ἐν δεξιᾷ μὲν εἰσιόντων αἱ γυναῖκες ὅλον τὸν κλιντῆρα ἐκεῖνον ἐπέλαβον, οὐκ ὀλίγαι οὖσαι, καὶ ἐν αὐταῖς ἡ νύμφη πάνυ ἀκριβῶς ἐγκεκαλυμμένη ὑπὸ τῶν γυναικῶν περιεχομένη. Sed equidem plurimum confido Ciceronis loco, quem Demosthenem ante oculos habuisse dixeris, ad Herennium IV 84: cuius mater *quotidianis* nuptiis delectatur. Quotidianis, non diurnis: καθημερινοῖς non μεθημερινοῖς.

§ 134 p. 272: τοῦτον μὲν εὐθὺς ἀπήλασεν ὡς προδότην, Ὑπερείδῃ δὲ λέγειν προσέταξε καὶ ταῦτα ἀπὸ τοῦ βωμοῦ φέρουσα τὴν ψῆφον. Languet quod in fine adscriptum est: ἔπραξε.

§ 141 p. 274: εἰ μὲν ἀληθῆ πρὸς ὑμᾶς [εἴποιμι καὶ] εἶπον τότ' εὐθὺς ἐν τῷ δήμῳ. Nullus hic locus optativo.

§ 143 p. 275: οἱ μὲν ἐκ παρακλήσεως συγκαθήμενοι οὐκ εἴων με λέγειν. Hic venit mihi Dionis Cassii in mentem LIII 21: ἐπεμελεῖτο ὅπως μήτ' ἀνεπιτήδειοι μήτ' ἐκ παρακελεύσεως ἢ καὶ δεκασμοῦ ἀποδεικνύωνται. Herwerdenus apud Boissevanium commendavit: ἐκ παρασκευῆς· si corruptum vocabulum est, magis crediderim illud Demosthenis ἐκ παρακλήσεως Dioni obversatum fuisse.

§ 144 p. 275: καὶ γὰρ εὖ πρᾶγμα συντεθὲν ὄψεσθε, καὶ μεγάλα ὠφελήσεσθε πρὸς ἱστορίαν τῶν κοινῶν καὶ ὅση δύναμις ἦν ἐν τῷ Φιλίππῳ θεάσεσθε. Lege: καὶ γὰρ εἰ.

§ 150 p. 277: εἰπὲ τὸν εἰδότα, δεῖξον. Mutata interpunctione legendum: εἰπέ, τὸν εἰδότα δεῖξον. Cf. § 191 p. 292: εἰπέ, τίς ἢ λόγος ἢ καιρὸς ὑπ' ἐμοῦ παρελείφθη τῇ πόλει;

§ 153 p. 278: ἡλίκα πράγματα ἡ μιαρὰ κεφαλὴ ταράξασα αὕτη δίκην οὐκ ἔδωκε. Rectius scribes cum uno et altero Codice: οὐ δέδωκε.

§ 162 p. 281: περὶ τῶν ἄλλων πολλάκις ἀντιλέγοντας ἑαυτοῖς. Ultimum vocabulum Blassius cum Parisino Codice ex

textu eliminavit; equidem non assequor quomodo possimus addito pronomine carere; nulla certe offensio in *ἑαυτοῖς* pro *ἀλλήλοις* usurpato. Philipp. I § 10 p. 43: *βούλεσθε, εἰπέ μοι, περιιόντες αὐτῶν πυνθάνεσθαι.* Coron. § 19 p. 231: *πάντας συνέκρουεν καὶ πρὸς ἑαυτοὺς ἐτάραττεν.* Xen. Mem. III 5 § 16: *φθονοῦσιν ἑαυτοῖς μᾶλλον ἢ τοῖς ἄλλοις ἀνθρώποις.* Plat. Lysid. 215 B: *οἳ μήτ' ἀπόντες ποθεινοὶ ἀλλήλοις μήτε παρόντες χρείαν αὐτῶν ἔχουσι.*

§ 168 p. 284: *ὡς οὐδ' ἂν εἴ τι γένοιτο συμπνευσάντων ἂν ἡμῶν καὶ τῶν Θηβαίων.* Transpositis literis scribam: *οὐδ' εἰ πᾶν γένοιτο*, coll. Soph. Ai. 86: *γένοιτο μέντἂν πᾶν θεοῦ τεχνωμένου* et aliis multis locis.

§ 169 p. 284: *τὰ γέρρα ἐνεπίμπρασαν.* Absurda lectio, quae multorum laudibus merito celebratum locum graviter deturpat. Blassius non videtur cognovisse Cobeti luculentam disputationem in *Collectaneis Criticis* p. 175. Quod autem reposuit *περιεπετάννυσαν* de verbo non ambigo; id haud sine causa dubites an revera praepositio *περί* lateat. Nihil certi pronunciare ausim; sed quidni tandem coniicimus *ἀνεπετάννυσαν* = *explicabant?*

§ 171 p. 285. In longiore sententia ponuntur etiam haec: *εἰ δὲ τοὺς ἀμφότερα ταῦτα, καὶ εὔνους τῇ πόλει καὶ πλουσίους* (scil. *παρελθεῖν ἔδει*), *οἱ μετὰ ταῦτα τὰς μεγάλας ἐπιδόσεις ἐπιδόντες.* Satis hoc est apertum et vix pueris utilis est lectoris alicuius adnotatio: *καὶ γὰρ εὐνοίᾳ καὶ πλούτῳ τοῦτ' ἐποίησαν.*

§ 200 p. 295: *τότε δὲ ἀξιοῦσα προεστάναι τῶν ἄλλων, εἶτ' ἀποστᾶσα τούτου Φιλίππῳ προδεδωκέναι πάντας ἂν ἔσχεν αἰτίαν.* Quod Dionysius cum uno et altero Demosthenis codice habet *τῶν Ἑλλήνων*, id Blassius rectissime in textum recepit, sed etiam aliquando recipiendum erit quod Dionysius itidem habet *πάντως.*

§ 202 p. 295: *μετὰ πολλῆς χάριτος τοῦτ' ἂν ἀσμένως* (sed cf. Cob. *Miscell.* p. 482) *ἐδόθη τῇ πόλει ὅτι βούλεται λαβούσῃ*

καὶ τὰ ἑαυτῆς ἐχούσῃ τὸ κελευόμενον ποιεῖν καὶ ἐᾶν ἕτερον τῶν Ἑλλήνων προεστάναι. Impedita constructio est, sed verborum sententia commode pellucet. Itaque Reiskius postquam dixit duram et inconsentaneam esse sententiam omniaque recte interpretatus est, haec quoque adscripsit: „Illa participiorum consectatio Graecos haud raro in manifestas et ridiculas absurditates implicat imprudentes." Mireris Reiskium qui tot locorum millia coniectando feliciter enucleavit, nunc de corruptela ne cogitavisse quidem, sed ipsius Demosthenis notavisse incuriam et absurditatem. Ipse tamen malo incorruptum Reiskii iudicium quam multorum aliorum pronum ad superstitionem animum. Veluti G. H. Schäferus, qui magis industria quam ingenio Reiskio par erat, ita pergit: „Bona verba quaeso. Non fuit docendus a Reiskio Demosthenes quomodo loqui oporteret, ne ridiculus vel absurdus fieret. Qua enim verborum constructione usus est, si rationem habeas sensus, nihil quidquam differt ab hac: τὸ κελευόμενον ποιούσῃ καὶ ἐώσῃ ἕτερον τῶν Ἑλλήνων προεστάναι ὅ τι βούλεται λαβεῖν καὶ τὰ ἑαυτῆς ἔχειν." Addit quoque Technicos hoc schema μετάθεσιν appellare, quasi in rerum natura id omne vitale sit quod nomen acceperit. Mihi quidem aliquid excidisse palam est et supplebo in hunc ferme modum: ἐδόθη τῇ πόλει ὅ τι βούλεται λαβούσῃ καὶ τὰ ἑαυτῆς ἐχούσῃ (ἡ σ υ χ ί α ν ἄ γ ε ι ν ἐ π ὶ τ ῷ) τὸ κελευόμενον ποιεῖν. Sententia aperta est, sed ipsa verba quae interciderunt praestare velle dementia est.

§ 204 p. 296: τὴν πόλιν ἐκλιπεῖν ὑπέμειναν εἰς τὰς τριήρεις ἐμβάντες [ὑ π ὲ ρ τ ο ῦ μ ὴ τ ὸ κ ε λ ε υ ό μ ε ν ο ν π ο ι ε ῖ ν]. Quae verba uncinis inclusi, ex superioribus male iterata fuerunt.

§ 205 p. 296: οὐ γὰρ ἐζήτουν οἱ τότ' Ἀθηναῖοι οὔτε ῥήτορα οὔτε στρατηγὸν δι' ὅτου δουλεύσουσιν ε ὐ τ υ χ ῶ ς, ἀλλ' οὐδὲ ζῆν ἠξίουν εἰ μὴ μετ' ἐλευθερίας ἐξέσται τοῦτο ποιεῖν. Blassius qui plerumque unici codicis Parisini auctoritate contentus est, nunc tamen miro consilio recepit adverbium εὐτυχῶς, etiamsi in illo Codice desit. „Numeris", inquit, „defendi videtur." At secundum oratorem Atheniensium δουλεία εὐτυχής ne potest quidem cogitari. Si quid deest, adhibita § 203, coniicio ἀσφαλῶς, sed εὐτυχῶς absurdum est.

§ 212 p. 298: πῶς ἂν (οὖν) ὠμότερος συκοφάντης γένοιτο. Inserenda coniunctio est.

§ 215 p. 300: τὰ παρ' αὐτοῖς καὶ πᾶσι δ' ἐν πλείςῃ φυλακῇ [παῖδας καὶ γυναῖκας]. Quidni Blassius Herwerdeno obsecutus est rectissime delenti παῖδας καὶ γυναῖκας *Mnem.* 1875 p. 130?

§ 244 p. 308: οὐδὲ τὴν ἧτταν ἐν οὐδενὶ τῶν παρ' ἐμοὶ γεγονυῖαν εὑρήσετε τῇ πόλει. Prorsus necessarium duco: τῶν παρ' ἐμέ, quo sensu v. c. scribitur in vicinia § 232 p. 305: πάνυ γὰρ παρὰ τοῦτο γέγονεν τὰ τῶν Ἑλλήνων, εἰ τουτὶ τὸ ῥῆμα ἀλλὰ μὴ τουτὶ διελέχθην ἐγώ, ἢ δευρὶ τὴν χεῖρα ἀλλὰ μὴ δευρὶ παρήνεγκα. Item Mid. § 61 p. 534: τῶν μὲν νικᾶν ἂν παρὰ τοῦτ' οἰομένων χορηγῶν, longe praefero παρὰ τοῦτον, nam sermo est de Aristide quodam, qui olim celeberrimus choreuta fuerat. Recte Buttmannus in Indice p. 191 docet παρά „non tam simpliciter causam sive rationem indicare, sed rei momentum vel ansam (*was den Ausschlag gibt*) et illud sine quo vera causa efficax non foret." Operose hoc dictum est, sed sensum satis assequimur, nempe choragi credebant se *absque* Aristide victoriam *neutiquam* posse adipisci. Itemque Aristog. I § 45 p. 784: τῶν γὰρ ἄλλων ἁπάντων καὶ φρονούντων ἃ δεῖ καὶ φυλαττόντων τοὺς νόμους, οὐδὲν ἂν παρὰ τοῦτ' οἶμαι γενέσθαι, requiro: παρὰ τοῦτον. Nubem exemplorum vide apud Wyttenbachium ad Plut. Moral. p. 85 E et 177 D, qui tamen memor non fuit Iuliani sui p. 224 B: τοῦτο δ' οὐ παρ' ὑμᾶς γίγνεται, παρ' ἡμᾶς δέ· συνετώτεροι γάρ ἐσμεν τῶν ἀνοήτων ἐκείνων. Sed Callicratidae notum est: οὐ πὰρ ἕνα ἐςὶν ἁ Σπάρτα. Imprimis luculentus locus est quem Wyttenbachius attulit ex Proculi Commentario in Hesiodum, quem locum Plutarcho asseruit: ὀρθῶς Ἀριςοτέλης ἔλεγεν, ὅτι χείριςον τῶν ἐν τῷ βίῳ τὸ μὴ παρὰ τοῦτο λεγόμενον· εἰ γὰρ κατεφρονεῖτο ὡς μικρὸν ἕκαςον καὶ ἐπιλέγοιμεν μὴ παρὰ τοῦτο, κακῶς πράξομεν. Etiam Isocrates plus semel hoc modo locutus est. Nicocl. § 48: ὑπολαμβάνοντες ὡς οὐ παρὰ τοῦτ' ἐςίν. Archid. § 52: ὑπὸ πάντων ἀνωμολογεῖτο παρὰ τοῦτον γενέσθαι τὴν σωτηρίαν αὐτοῖς. Epist. IX § 15: ὥσπερ παρὰ τοὺς ἐμοὺς λόγους ἢ βέλτιον ἢ χεῖρον πράξουσαν. Hinc fortasse corrigendum Euthyn. § 13, cf. *Mnem.* 1879 p. 85.

§ 249 p. 310: δι' ὧν μάλισθ' ὑπελάμβανον ἀγνοήσεσθαι. Ante Bekkerum edebatur ἀγνοηθήσεσθαι idque praestare dixeris, quum ἀγνοήσεσθαι ceteroquin activam significationem habeat, sed vide Zenoth. § 10 p. 885: ἀγνοήσετε. Blassius correxit ἀγνοήσαιτ' ἂν Conon. § 31 p. 1266 et Theocrin. § 49 p. 1337.

§ 251 p. 310: ἀλλὰ τὸ τοῦ Κεφάλου καλόν, [τὸ μηδεμίαν γραφὴν φυγεῖν], καὶ νὴ Δί' εὔδαιμόν γε. Quam eleganter omitti potuit explicatio: τὸ — φυγεῖν. Iudices ignorare non poterant singulare illud quod fortuna Cephalo tribuerat beneficium et vide Aesch. Ctes. § 194.

§ 252 p. 311: ἣν γὰρ (fortunam) ὁ βέλτιστα πράττειν νομίζων καὶ ἀρίστην ἔχειν οἰόμενος, οὐκ οἶδεν εἰ μενεῖ τοιαύτη τῆς ἡμέρας. Hic haesit Dobraeus et quaesivit num forte duplex fuerit lectio ὁ ἀρίστην ἔχειν οἰόμενος et ὁ τὰ βέλτιστα πράττειν νομίζων. Fortasse satis est corrigere: ἄριστ' ἔχειν οἰόμενος.

§ 254 p. 311: τὸ μὲν τοίνυν προελέσθαι τὰ κάλλιστα καὶ τὸ τῶν οἰηθέντων Ἑλλήνων εἰ πρόοιντο ἡμᾶς ἐν εὐδαιμονίᾳ διάξειν, τούτων αὐτῶν ἄμεινον πράττειν, τῆς ἀγαθῆς τύχης τῆς πόλεως εἶναι τίθημι. Graecitas nisi fallor postulat: τῶν οἰηθέντων ἄν. Noli credere hanc violentam correctionem esse; saepe confunduntur Ἑλλήνων, ἀλλήλων et ἄλλων itemque ἄλλων et ἄν. Vide quae congessi *Mnem.* 1878 p. 213.

§ 258 p. 313: πόλλ' ἂν ἔχων ἕτερ' εἰπεῖν περὶ αὐτῆς παραλείπω φυλαττόμενος τὸ λυπῆσαί τινας ἐν οἷς σεμνύνομαι. Malim fere: πόλλ' ἂν ἔχων (ἔτι) ἕτερ' εἰπεῖν, sicuti legitur § 270 p. 316: βούλομαι ἔτι μικρὰ πρὸς ὑμᾶς εἰπεῖν et persaepe alibi, sed ultro fateor hoc nimis esse incertum. Est autem propemodum necessarium ἐφ' οἷς σεμνύνομαι, cf. § 256 p. 312; § 263 p. 314, alibi.

§ 263 p. 314: πρὸς αὐτὰ τὰ τοῦ τρόπου σου βαδιοῦμαι κατηγορήματα. Blassius postremam vocem delere voluit; equidem certe malim: κατηγορημένα.

§ 267 p. 315: φέρε δὴ καὶ τὰς τῶν λῃτουργιῶν μαρτυρίας ὧν

λελῃτούργηκα ὑμῖν *ἀναγνῶ*. Haud satis scio an viri docti nondum attenderint ad hunc usum primae personae, etiamsi mox ad praeconem conversus orator, λέγε, inquit τὰς μαρτυρίας. Item Fals. Leg. § 187 p. 399: τὰς ἐπιςολὰς ὑμῖν ἀναγνώσομαι τὰς τοῦ Φιλίππου. Aristocr. § 115 p. 658: ἀναγνώσομαι δ' ὑμῖν τὴν ἐπιςολήν. Mid. § 130 p. 557: ἀναγνώσομαι μὲν ὑμῖν, ὡς ἐμαυτῷ γέγραμμαι τὰ ὑπομνήματα πάντα. Hos igitur commentarios de Midiae facinoribus sibi scripserat et credibile est ipsum oratorem eos recitavisse. Ceterum cf. Vandenessius ad Lycurgi Leocrateam p. 81.

§ 269 p. 316: οὐ δὴ ποιήσω τοιοῦτον οὐδὲν οὐδὲ *προαχθήσομαι*. Commendo: *προϋπαχθήσομαι* et de usu huius verbi iam dixi ad Coron. § 9 p. 228. Cobetus *Miscell.* p. 70 Symmor. § 4 p. 179 pro προαπεχθησόμεθα correxit προϋπαχθησόμεθα. Cf. Symmor. § 35 p. 188: οὔτε φοβεῖσθαί φημι δεῖν πέρα τοῦ μετρίου, οὔθ' ὑπαχθῆναι προτέρους ἐκφέρειν τὸν πόλεμον. Pac. § 10 p. 59: φενακισμοὺς οἷς ὑπαχθέντες — προεῖσθε Φωκέας. Fals. Leg. § 53 p. 357: οὗτοι πιςεύειν ὑπήχθησαν. Aesch. Tim. § 178: ὑπὸ τῆς ἀπάτης καὶ τῶν ἀλαζονευμάτων ὑπάγεσθε.

§ 272 p. 317. Supplendum: εἰ μὴ τὸ ὅλον (*ἀλλὰ*) μέρος γ' ἐπιβάλλει τῆς βλασφημίας ἅπασι. Vides quid paene necessario inserendum sit.

§ 276 p. 318: ὡς ἐὰν πρότερός τις εἴπῃ τὰ προσόνθ' ἑαυτῷ περὶ ἄλλου, *καὶ* δὴ ταῦθ' οὕτως *ἔχοντα* καὶ οὐκέτι τοὺς ἀκούοντας σκεψομένους τίς ποτ' αὐτός ἐςιν ὁ ταῦτα λέγων. Postulatur, uti opinor, futurum; verbi causa sic: *αὐτίκα* δὴ ταῦθ' οὕτως *ἕξοντα*.

§ 284 p. 320: ἐκ ποίας γὰρ ἴσης ἢ δικαίας προφάσεως [*Αἰσχίνῃ*] τῷ Γλαυκοθέας τῆς τυμπανιςρίας ξένος ἢ φίλος ἢ γνώριμος ἦν Φίλιππος; Sentisne cur proprium nomen expungendum esse censeam?

§ 301 p. 326: τῶν πρὸς *Πελοπόννησον* τόπων. Mire dictum; praestat fortasse πρὸς *Πελοποννήσου*.

§ 315 p. 330: *οὔτε γὰρ δίκαιον οὔτ' ἴσον ἀλλὰ πρὸς σὲ καὶ ἄλλον εἴ τινα βούλει τῶν ταὐτά σοι προῃρημένων.* Imo: *ὅν τινα.*

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΠΑΡΑΠΡΕΣΒΕΙΑΣ.

§ 4 p. 342: *ὡς δή μοι δοκεῖτ' ἂν ὅμως ἐκ τούτων καὶ γνῶναι τὰ δίκαια καὶ δικάσαι νυνί.* Dicitur hoc: *ὡς ἐκ τούτων.*

§ 6 p. 342: *καὶ μὴν περὶ ὧν γε προσετάξατ' εἰπεῖν ἢ πρᾶξαι ἢ διαρρήδην ἐψηφίσασθε ποιῆσαι, προσήκει διῳκηκέναι.* Elumbis sententia est, quam restitues scribendo pro *ποιῆσαι*: *πῶς οὐ προσήκει διῳκηκέναι;*

§ 7 p. 343: *τὸ μὲν [ἐκ τούτων] λαμβάνειν ἐξ ὧν ἡ πόλις βλάπτεται.* Apparet quid suadeam.

§ 17 p. 346: *ἐπειδὴ πάλιν ἥκομεν ἐκ τῆς πρεσβείας ταύτης [τῆς ἐπὶ τοὺς ὅρκους] ἥσπερ εἰσὶν αἱ νῦν εὔθυναι.* Interpolatio in paucis manifesta.

§ 18 p. 346: *μὴ προέσθαι συνεβούλευεν μηδὲ ταὐτὰ παθεῖν μηδ' ἀναρτωμένους ἐλπίσιν ἐξ ἐλπίδων καὶ ὑποσχέσεσιν* (*ἐξ ὑποσχέσεων* inser. Markl.) *εἰς τοὔσχατον ἐλθεῖν τὰ πράγματ' ἐᾶσαι.* Interpolabo: *μηδὲ (δὶς) ταὐτὰ παθεῖν.*

§ 21 p. 347. Narrat orator quae Aeschines ex legatione domum reversus Atheniensibus pollicitus fuerit. Brevi, dixerat, audietis *τῷ θεῷ τὰ χρήματ' εἰσπραττόμενα οὐ παρὰ Φωκέων ἀλλὰ παρὰ [Θηβαίων] τῶν βουλευσάντων τὴν κατάληψιν τοῦ ἱεροῦ.* Erant certe Thebani qui antequam bellum Phocicum erupit, templum Delphicum aliquamdiu occuparunt; est ea de re indubitatum testimonium apud Xenophontem Vectig. V 8: *ἐγὼ μέν*, inquit, *οὐδὲν ἂν οἶμαι θαυμαστὸν εἶναι εἰ καὶ πάντας τοὺς Ἕλληνας ὁμογνώμονάς τε καὶ συνόρκους λάβοιτε ἐπ' ἐκείνους, οἵτινες ἐκλιπόντων τῶν Φωκέων τὸ ἱερὸν καταλαμβάνειν ἐπειρῶντο*, quem locum docte expedivit Cobetus *Mnem.* 1858 p. 407 sqq. et in universum de illorum annorum historia Arnoldus Schäferus conferri poterit, qui tamen quantum comperi Cobeti disputatio-

nem non legit, certe non probavit, quamquam minime videam quid contra possit obmoveri. Sed utcumque ea de re iudicaveris, dixerim apud Demosthenem utique proprium Thebanorum nomen expungendum esse. Aeschines certe, cuius verba referuntur, ipse omiserat; sed totus locus considerandus est et cf. Aesch. Fals. Leg. § 117.

§ 30 p. 350: *οὐ γὰρ εἰ Φαύλοις χρῆσθ' ὑμεῖς εἰς τὰ κοινὰ πολλάκις ἀνθρώποις, καὶ τὰ πράγματ' ἐϛὶ Φαῦλα ὧν ἡ πόλις ἀξιοῦται, οὐδὲ πολλοῦ δεῖ.* Deinde pergit orator: *εἶτα καὶ Φωκέας ἀπολώλεκεν μὲν οἶμαι Φίλιππος, συνηγωνίσαντο δ' οὗτοι, κτέ.* Hic non assequor quid sit *εἶτα καὶ*· requiro *αὐτίκα* = exempli gratia.

§ 36 p. 352. Recitata fuit in contione populi epistula Philippi, in qua rex hoc agebat ut omnem ab legatis culpam removeret et affirmabat se prohibuisse legatos quominus Athenas continuo reverterentur *καὶ πάντα ἀναδεχόμενος εἰς αὑτὸν τὰ τούτων ἁμαρτήματα ἐϛίν.* Sic demum haec omnia bene cohaerebunt si deleto postremo vocabulo *ἐϛίν*, rescripseris: *ὡς πάντα ἀναδεχόμενος εἰς αὑτόν.* Nihil opus est demonstrare *ὡς* et *καί* particulas sexcenties confusas fuisse.

§ 42 p. 354: *ἐνῆν παραχρῆμα τότ' εὐθὺς ἐξελέγχειν.* Qui nuper de eiusmodi locutionibus egit Polakius *Mnem.* 1901 p. 428, concedit quidem quod frustra negabitur bene Attice dici posse *τάχ' ἴσως, αὖθις αὖ, αὐτίκα παραχρῆμα, πάλιν ἐξ ἀρχῆς* sim., sed cum nullum adscripserit exemplum locutionis *εὐθὺς παραχρῆμα*, Cobetus autem pertinaciter teneat *Mnem.* 1858 p. 323 et 1860 p. 440 dicendum esse *παραχρῆμα*, adscriptum esse *εὐθὺς* vocabulum, quo omnes utebantur, ut vocabulum antiquum et obsoletum explicaretur, videbo num locorum multitudine hunc obruere possim. Ac primum ipse iam indicavit unum locum apud Dinarchum, tres apud Isaeum, unum apud Antiphontem et duos apud Demosthenem. Dixeris iam satis esse praesidii in septem testibus, sed exempla cumulare facile est. Veluti praeter illos duos Demosthenes locos iam habemus Fals. Leg. § 42 p. 354 et Aphob. III § 15 p. 849. Ex Isaeo accedit IV § 10: *εὐθὺς*

κατὰ τὰ πρῶτα. Non minus notabile est Plat. Legg. IX p. 867 A: *ὁ μὲν τὸν θυμὸν φυλάττων καὶ οὐκ ἐκ τοῦ παραχρῆμα ἐξαίφνης ἀλλὰ μετ' ἐπιβουλῆς ὕστερον χρόνῳ τιμωρούμενος ἑκουσίῳ ἔοικεν, ὁ δ' ἀταμιεύτως ταῖς ὀργαῖς καὶ ἐκ τοῦ παραχρῆμα εὐθὺς χρώμενος ἀπροβουλεύτως ὅμοιος μὲν ἀκουσίῳ, κτέ.* Alibi autem, locus legitur Theag. p. 129 E, *ταχὺ γὰρ παραχρῆμα ἐπιδιδόασι,* malim corrigere *πολὺ γάρ,* sicuti illic haud semel invenitur. Quid autem faciet Cobetus Cratini versiculo apud Athenaeum IV p. 164 E:

ὡς εὖ καὶ ταχέως ἀπετίσατο καὶ παραχρῆμα.

Scilicet *παραχρῆμα* ex usu sequiorum evanuerat indeque interpretantur quod vulgus minus intelligebat: quid autem si apud illos ipsos *παραχρῆμα* interpretationi inservit? Cf. Schol. Plat. Gorg. 459 C: *αὐτίκα· εὐθέως καὶ παραχρῆμα.* Sunt alia plurima quae miramur nec tamen debemus sollicitare, veluti apud Demosthenem est *τάχ' ἂν ἴσως* Lept. § 18 p. 462, Mid. § 191 p. 576 et Stephan. I § 83 p. 1126 et *τάχ' ἂν εἰ τύχοι* Aristocr. § 58 p. 638 et § 143 p. 667, Timocr. § 36 p. 711 et pr. Phorm. § 55 p. 961. Vide etiam Dobraeum in *Adversariis* p. 465, qui cum alia laudavit tum *αὐτοῦ ἐκεῖ* ex Thuc. VII. 16. Quid si *ter* idem dicitur? Aristoph. Nub. vs. 975: *εἶτ' αὖ πάλιν αὖθις ἀνιστάμενον ξυμψῆσαι* et illud *πάλιν αὖθις αὖ* recurrit Soph. Phil. 952, Oed. Colon. 1418, Eurip. Helen. 941, alibi fortasse.

§ 50 p. 356: *ἀπεληλυθότων δὲ τῶν Λακεδαιμονίων καὶ προῃσθημένων τὴν ἀπάτην.* Significat hoc secundum Reiskium: *quamvis* s. *quoniam praesensissent.* Alterum illud quod verius est, ut obtineamus scribam: *καίπερ ᾐσθημένων.* Cf. § 77 p. 365: *ἐπειδὴ δ' ἧκεν εἰς Πύλας, οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι αἰσθόμενοι τὴν ἐνέδραν ὑπεχώρησαν.*

§ 53 p. 358: *ἡγοῦντο* (Philippum) *οὐδέποτ' ἂν τούς γ'* [*Ἀθηναίων πρέσβεις*] *Ἀθηναίους ἐξαπατᾶν τολμῆσαι.* Est in paucis evidens interpolatio.

§ 59 p. 359: *εἰκὰς ἢ τίθεμεν πυθέσθαι τοὺς Φωκέας τὰ παρ' ὑμῶν.* Pluralis numerus huc minus quadrat et malo: *τίθεμαι.* Cf. Aristog. I § 43 p. 783: *τῶν μὲν οὖν ἐν τῷ δικαστηρίῳ νῦν*

ὄντων ὑμῶν, οὐδέν' εἶναι τοιοῦτον τίθεμαι et mox, § 44, *Φιλοκράτην μόνον εἶναι τοιοῦτον τίθεμαι.*

§ 60 p. 300: *ὀγδόη τοίνυν, ἑβδόμη, ἕκτη, πέμπτη, τετράς· αὐτὸ συμβαίνει*: hoc est: *ratio quidem hercle apparet*, nos: *het komt uit*; nec necesse est addere in aperta re: *εἰς ταύτην εἶναι πέμπτην.* Hic non utar argumento haec verba si retinueris, molestum hiatum offensioni esse; nam nec leges quas Blassius de hiatu apud Demosthenem vitato perscripsit, mihi nihili videntur nec tamen infirmo argumento utar ut meam suspicionem stabiliam; sed vide Plat. Gorg. 459 B: *Σωκρ. τοῦτο συμβαίνει ἢ ἄλλο τι; Γοργ. τοῦτο ἐνταῦθά γε συμβαίνει.* Ibid. 498 E: *συλλόγισαι δὴ κοινῇ μετ' ἐμοῦ, τί ἡμῖν συμβαίνει ἐκ τῶν ὡμολογημένων.* Soph. p. 223 B: *ὡς ὁ νῦν λόγος ἡμῖν συμβαίνει.* Est fere proverbii instar *αὐτὸ συμβαίνει*, sicuti *αὐτὸ δείξει*, de quo proverbio vide copias Bernhardyi ad Suidam.

§ 69 p. 363: *οἱ δ' [Ἀθηναίων] τῆς ἐλευθερωτάτης πόλεως πρέσβεις [ὑμᾶς] οἷς συζῆν ἀνάγκη .... τούτους ἐξαπατᾶν ὑπέστησαν.* Aperta res.

§ 70 p. 363: *ὑπογραμματεύων ὑμῖν καὶ ὑπηρετῶν τῇ βουλῇ αὐτὸς ἐξηγεῖτο τὸν νόμον τῷ κήρυκι.* Hac significatione *verba praeeundi*, id quod est *ἐξηγεῖσθαι* quantum comperi hoc solo loco invenitur.

§ 73 p. 364: *ὅσα νῦν ἐρεῖ περὶ τῶν Φωκέων ... ὡς Πρόξενον οὐχ ὑπεδέξαντο, ὡς ἀσεβεῖς εἰσίν, ὡς ὅ τι ἂν δήποτ' αὐτῶν κατηγορῇ.* Imo: *ἢ ὅ τι ἂν δήποτε.* Frequens hoc vitium est quod et alibi persaepe recurrit et Plat. Euthyd. 280 D.

§ 81 p. 366: *δουλεύειν καὶ τεθνάναι τῷ φόβῳ [Θηβαίους καὶ] τοὺς Φιλίππου ξένους οὓς ἀναγκάζονται τρέφειν.* Nonne illa verba quae notavi elegantius omittentur?

§ 82 p. 367: *μὴ δὴ ταῦτα λέγειν αὐτὸν ἐᾶτε, ἀλλ' ὡς οὐκ ἀπολώλασι Φωκεῖς.* Satis hoc est et libenter carebimus vocabulo quod in fine adhaeret *δεικνύναι.*

§ 88 p. 369: ἐςὶ δὲ καὶ (αὐτὰ) ταῦτα κατηγορήματα τούτου. Assumsi αὐτὰ ex Maximo Sophista; etiam Reiskio ea lectio probabatur.

§ 89 p. 369: οὐ τριήρεις τριακόσιαι καὶ σκεύη ταύταις καὶ χρήμαθ' ὑμῖν περίεςι [καὶ περιέςαι] διὰ τὴν εἰρήνην; Dittographiam agnosco; confer Reiskium qui locum ita interpretatur ut legisse videatur: καὶ περιείη.

§ 89 p. 369: προσόδων αἳ γεγόνασιν ἐκείνῳ (μὲν) μεγάλαι, γεγόνασι δὲ καὶ ἡμῖν τινές. Inserenda particula.

§ 95 p. 371: ὅτι ἐν μὲν τοῖς ὑφ' αὐτοῦ πεπραγμένοις ἀγαθὸν μὲν οὐδέν ἐςιν. Imo legendum: ἔνεςιν.

§ 97 p. 372: καίτοι καὶ τούτου συναίτιος οὗτος συνειπὼν Φιλοκράτει. Unius Aeschinis culpam arguit orator, Philocratem non curat; hinc in extrema paragrapho multa esse dicit ἀνήκεςα, ὧν αἴτιος οὗτος, non συναίτιος. Facile est remedium: καὶ τούτου 'ςὶν αἴτιος οὗτος.

§ 102 p. 373: ἀνάγκη δήπου τοὺς λόγους τούτους [Αἰσχίνην] πρὸς ὑμᾶς εἰπεῖν τουτονί [τοὺς περὶ Φωκέων καὶ τῶν] Θεσπιῶν καὶ τῆς Εὐβοίας]. Inutiliter haec addita fuere.

§ 103 p. 374: πάντ' αὐτῷ γέγονεν τὰ δεινότατα καὶ [τὰ] αἴσχιςα. Articulus non debuit iterari.

§ 104 p. 374: τί δὲ; ἐξελέγχοντα [ἢ λέγοντά] τι τούτων ἑόρακεν; Mera dittographia est.

§ 113 p. 375: συνεῖπεν μόνος τῶν ἐν τῇ πόλει [πάντων ἀνθρώπων]. Non sunt ipsius oratoris duo ultima vocabula. Recte legitur § 111: τῷ προσῆκεν οὖν ἀντειπεῖν τούτοις μάλιςα πάντων ἀνθρώπων;

§ 114 p. 375: εἰ μὲν μηδένα μηδὲν ἔχοντα εἴχομεν δεῖξαι τῶν πρέσβεων, μηδ' ἦν (φανερὸν) ὥς' ἰδεῖν ἅπαντας, βασάνους καὶ τὰ τοιαῦθ' ὑπόλοιπον ἂν ἦν σκοπεῖν. Φανερὸν est excidisse id quod est φανερόν· ipsa res loquitur.

§ 117 p. 376: *ἵν' οὖν μήτ' ἀφῶ μήτ' αἰτιάσωμαι μηδένα, ἀλλὰ τὸ πρᾶγμα αὐτὸ τοὺς μὲν αἰτίους εὕρῃ, τοὺς δὲ μὴ μετεσχηκότας ἀφῇ.* Quid est e regione oppositum *τῷ ἀφιέναι*? Num forte *εὑρίσκειν*? Imo *αἱρεῖν.* Quin igitur reponimus: *τοὺς μὲν αἰτίους αἱρῇ.*

§ 129 p. 381: *ἐν τοῖς κοινοῖς τοῖς ὑμετέροις γράμμασιν [ἐν τῷ μητρῴῳ] ἐφ' οἷς ὁ δημόσιος τέτακται.* Asservabantur sane *τὰ κοινὰ* illa *γράμματα ἐν τῷ μητρῴῳ*, sed eratne pretium addere quod omnes norant? Certa est tabularii fides; praeest enim *ὁ δημόσιος·* hoc ad rem pertinet. Vide quoque Aesch. Fals. Leg. § 89.

§ 137 p. 383: *ἐπειδὴ παρ' ὑμῖν ἐπύθετο αὐτὸν τεθνεῶτα καὶ οὐδὲ τοῦ ζῆν ὄντα κύριον αὐτῷ βεβαιῶσαι.* Dobraeus p. 427, quum nescio quomodo sibi persuasisset in libris manuscriptis inveniri *τὸ ζῆν*, multis locis allatis studuit probare *κύριος* cum infinitivo apud Demosthenem saepissime construi, ut *βεβαιῶσαι* penderet ex eo quod est *κύριον* et *τὸ ζῆν* ex eo quod est *βεβαιῶσαι.* Verum codices omnes, uno solo fortasse excepto, *τοῦ ζῆν* repraesentant et correctio magis lenis videtur quam revera est, quum praesertim impeditus oriatur verborum ordo. Scripserim equidem: *τοῦ ζῆν ὄντα κύριον,* deletis interpolatis verbis *αὐτῷ βεβαιῶσαι.*

§ 140 p. 384: *ἠξίουν .... ἄξιόν τι καὶ αὐτοῦ καὶ τῶν Θηβαίων πρᾶξαι καὶ ὅλην τε τὴν πόλιν οὕτω καὶ σφεῖς [ὡμολόγουν] ὑπάρξειν αὐτῷ.* Est plane inutile fulcrum illud *ὡμολόγουν.* Praeterea notabile est pronomen *σφεῖς* in solo Parisino libro rectissime servatum. Unicum est si bene memini exemplum apud Demosthenem.

§ 141 p. 384: *σκέψασθε τί τοῖς Θηβαίοις γέγονεν ἐκ τούτων καὶ τί συμβέβηκεν.* Hic contra aliquid excidit et necessario supplendum: *καί τί (ἡμῖν) συμβέβηκεν.*

§ 149 p. 387: *τοῦτο δ' ἦν τὸ δεινότατον τοῦ πρὸς Φίλιππον πολέμου.* Nullus hic locus superlativo; lege *δεινόν.* Hoc modo saepe erratur cum in Graecis scriptoribus tum in Latinis.

§ 159 p. 391: *οὐ γὰρ αὐτῷ συςρατεύσειν ἐφ' ἃ νῦν ἔχει τῶν ὑμετέρων ἔμελλον.* Facilia haec verba sunt, sed nimis mihi languere videntur illa: *ἐφ' ἃ νῦν ἔχει.* Placet: *ἐφ' ἃ ἐν νῷ εἶχε*, sed obstat, fateor, hiatus.

§ 163 p. 392: *οὐδ' ἄρνησίς ἐςιν αὐτοῖς τὸ μὴ ταῦθ' ὑπὲρ Φιλίππου πράττειν.* Paene suspicor necessarium esse *τὸ μὴ* (*οὐ*). Scripsit Plato Crit. p. 43 C: *οὐδὲν αὐτοὺς ἐπιλύεται ἡ ἡλικία τὸ μὴ οὐχὶ ἀγανακτεῖν τῇ παρούσῃ τύχῃ.* Idem Rep. III p. 354 B: *οὐκ ἀπεσχόμην τὸ μὴ οὐκ ἐπὶ τοῦτο ἐλθεῖν ἀπ' ἐκείνου.* Proclivis librariorum error est alteram negandi particulam negligere. Exemplum habes apud Cobetum in *Var. Lect.* p. 510.

§ 163 p. 392: *Ἀπῇραν διὰ τοῦ πολεμίου ςρατεύματος εἰς Παγασάς, καὶ προϊόντες ἀπήντων ἐν Λαρίσῃ τῷ κήρυκι.* Facilia verba sunt in quibus nil quidquam nos morari poterit. Deinde sequitur: *τοσαύτῃ σπουδῇ καὶ προθυμίᾳ τότ' ἐχώρουν.* Hoc quoque facile intellectu est, sed nemo ita loquitur; equidem certe longe malo: *ἐχρῶντο.*

§ 171 p. 395: *τὴν μετὰ ταῦτα πρεσβείαν* [*τὴν ἐπὶ τοὺς ὅρκους*]. In paucis inutile supplementum est.

§ 174 p. 395: *τὸ ψήφισμα ἐπεχείρησαν κινεῖν καὶ μεταίρειν.* Hoc intelligo quidem, sed praeter consuetum morem dictum videtur; praestat *μεταγράφειν*, cf. Mid. § 85 p. 542.

§ 180 p. 397: *τοῦτο τοίνυν αὐτὸ ἄνευ τῶν ἄλλων ἡλίκον ἐς' ἀδίκημα* [*τὸ Θρᾴκην καὶ τὰ τείχη προέσθαι*]. De hoc loco Cobetus egit *Var. Lect.* p. 510: „abiice", inquit, „insulsum glossema: *τοῦτο* monstrat id quod praecedit *καὶ Θρᾴκην προδέδωκε Φιλίππῳ*". Qui locum interpolavit, nam minime dubito quin verum Cobetus viderit, memor fuit eorum quae legerat § 156 p. 390: *Δορίσκον, Θρᾴκην, τἀπὶ τειχῶν, Ἱερὸν ὄρος ... ᾕρει ὁ Φίλιππος.* Hic Reiskius post Palmerium, „suspicari", inquit, „si licet in re perobscura et nobis ignorata, malim legi *Θρᾴκης τὰ ἐπὶ τῶν τειχῶν*, Thraciae partem eam, quae *τὰ*

ἐπὶ τῶν τειχῶν, regio versus castella appellatur. Fuisse tractum Thraciae τὰ τείχη dictum, ut in Belgio *les barrières* e pag. 397 constat". Contra assurgit de more G. H. Schäferus: „Sed ille ipse locus vulgatam satis tuetur". Hoc vero emblemate cum Cobeto expuncto, incerta sit Reiskii suspicio, sed in paucis speciosa est. Ipse Schäferus alicubi, ad Coron. § 215 p. 300, vi veritatis ductus significat se Corai assentiri: Κατηγορεῖται κοινῶς ὁ Ῥέισκιος, ὡς τολμηρὸς εἰς τὰς διορθώσεις του· ἀπέβαλα κ' ἐγὼ πολλὰς ἐξ αὐτῶν ἀπὸ τὴν ἔκδοσίν μου ὡς ἐσφαλμένας. Ἀλλ' ὅμως προτιμῶ τὴν γόνιμον τόλμην τοῦ Ῥεισκίου ἀπὸ πολλῶν ἄλλων ἐκδοτῶν τὴν στεῖραν εὐλάβειαν. Verissime hoc dictum est: est Reiskii τόλμα si qua alia γόνιμος, sed ἡ στεῖρα εὐλάβεια hodie in honore est.

§ 191 p. 401: οἱ προδιδόντες καὶ [οἱ] παραπρεσβεύοντες καὶ [οἱ] δωροδοκοῦντες. Non fero iteratum articulum.

§ 193 p. 401: ἤρετο Σάτυρον . . . τίνα [ἐν] ἑαυτῷ μικροψυχίαν ἢ πρὸς αὐτὸν ἀηδίαν ἑνεορακώς, κτέ. Cobetus praepositionem sustulit; hic quoque Blassius tacet et dixeris interdum eum *Varias Lectiones* et *Miscellanea Critica* aut omnino non cognovisse aut certe indiligenter lectitavisse.

§ 194 p. 401: εἰπεῖν [φασιν] αὐτὸν ὅτι ἦν αὐτῷ ξένος. Dele quod parum eleganter iteratum est ex praec. §.

§ 195 p. 402: προῖκα δὲ προσθεὶς ἐκδώσω. Apollophanes una certe plures filias habebat; quapropter necessarium est προῖκας.

§ 201 p. 404: ἃ δ' ἐγὼ πέπυσμαι μέλλειν αὐτὸν λέγειν, ἐστὶ μὲν ἐγγυτάτω μανίας. Lege: ἐγγὺς ταῦτα μανίας, sicuti saepe dicere solet.

§ 230 p. 412: ὁ μὲν τὸν υἱὸν ἔπεμψε Φιλίππῳ πρὶν εἰς ἄνδρας ἐγγράψαι [ὁ μιαρὸς Φρύνων]. Etiam in iis quae proxime sequuntur omissa sunt propria nomina. Sciolus Phrynonis nomen cognovit ex § 233.

§ 241 p. 416: *ἐκείνους τοὺς λόγους εἶπεν οἳ κατ' αὐτοῦ ὑπάρχουσιν.* Placet vetus lectio *ὑπάρξουσιν.* Eadem medicina usus est Herwerdenus *Mnem.* 1875 p. 134 Fals. Leg. § 324 p. 445 et vide quid suspicati simus Symmor. § 24 p. 184. Itidem cf. Dobr. p. 435.

§ 244 p. 417: *τὸν μὲν Τίμαρχον οὐδ' οἱ πρόσχωροι πάντες ἐγίγνωσκον.* Laborat sententia; requiro: *οὐδ' οἱ πρόσχωροι πάνυ τι ἐγίγνωσκον.* Sic *πάνυ τι* cum negatione coniungitur, cf. si tanti est Cobet. *Mnem.* 1858 p. 146.

§ 248 p. 419: *τὴν δ' ἄτην ὁρῶν ϛείχουσαν ὁμοῦ [τὴν ἐπὶ Φωκέας ϛρατείαν] οὐ προεῖπεν οὐδὲ προεξήγγειλεν.* Spuria in marginem releganda; mirabor si mihi re bene pensitata contradixeris.

§ 249 p. 419: *διδάσκων ὁ πατὴρ γράμματα .... ὅπως ἠδύνατο, ἀλλ' οὖν ἐν ταύτῃ γ' ἔζη.* Scribam: *ἀλλ' οὖν ἐντεῦθέν γ' ἔζη.* Prorsus idem vitium ap. Diodorum Siculum XX 103 eodem modo Madvigius sanavit *Advers.* p. 517.

§ 252 p. 420: *τοῦτο μὲν τοίνυν εἶπε τοῖς δικαϛαῖς καὶ ἐμιμήσατο.* Leve est corrigere: *ὃ καὶ ἐμιμήσατο.*

§ 253 p. 420: *οὗτος δ' ἦν βασιλεὺς καὶ πάντες οἱ Ἕλληνες ὑμετέραν ἔγνωσαν Ἀμφίπολιν, ταύτην ἐξέδωκε κἀπέδοτο.* L.: *πόλιν·* proprium nomen redeat in marginem.

§ 257 p. 423. Aeschines *ἠτίμωσεν ὑπακούσαντα τιν' αὑτοῦ κατήγορον.* Quaeritur quid hoc significet, quod quum minus appareat, G. H. Schäferus post Wolfium et Reiskium et alios ita respondet: „Orator dicit Timarchum non sponte sua, non *ἐν ἐπηρείας τάξει καὶ φθόνου,* non ut petulantem sycophantam, sed rogatum ab amicis invitatumque a bonis civibus ad accusandum Aeschinem prodiisse." Dobraeus p. 438 aliter nec melius: „Malim", inquit, „*ὑπακούσαντά τιν' αὐτοῦ κατηγορεῖν. Hominem, qui aliis obsecutus Aeschinem accusaturus erat.*" Nihil horum Blassio probari potuit *Eloq. Att.* III 2 p. 168: „Die Stelle",

inquit, „scheint nicht einmal unverdorben, jedenfalls aber braucht das ὑπακούσαντα nicht mit G. H. Schäfer so gedeutet zu werden, als bezeichne es den, der auf Wunsch eines Andern (hier des Demosthenes) an der Anklage theilnahm. Es kann auch bedeuten: „der auf die öffentliche Aufforderung hin, bei der Rechenschaftsablage etwaige Anklagen vorzubringen, sich einstellte."" Haec verbotenus descripsi, ut ipsi lectores iudicium ferre possent; mihi autem tam operosa ratio placebit donec melius quid inventum fuerit. Illud certe video ὑπακούειν in iudicio aliter usurpatum fuisse, veluti apud Hyperidem pro Euxenippo init.: ἦν σπάνιον ἰδεῖν ἀπ' εἰσαγγελίας τινὰ κρινόμενον ὑπακούσαντα εἰς τὸ δικαστήριον. Conferam autem legem quam recitari iussit Aeschines in Timarchea § 35: τῶν ῥητόρων ἐάν τις .... κακῶς ἀγορεύῃ τινά, ἢ ὑποκρούσῃ .... κυριευέτωσαν οἱ πρόεδροι μέχρι πεντήκοντα δραχμῶν καθ' ἕκαστον ἀδίκημα ἐπιγράφειν τοῖς πράκτορσιν, κτέ. Quid hoc sit ὑποκρούειν Phrynichus dicet apud Bekkerum p. 68. 10: ὑποκρούειν τοὺς ῥήτορας· τὸ μεταξὺ λεγόντων αὐτῶν ὑποφθεγγόμενον ἐμποδίζειν et habemus exemplum apud Aristophanem Acharn. 37: ἥκω παρεσκευασμένος

βοᾶν, ὑποκρούειν, λοιδορεῖν τοὺς ῥήτορας,
ἐάν τις ἄλλο πλὴν περὶ εἰρήνης λέγῃ.

Non quaero nunc legaturne apud Aeschinem genuina an spuria lex, et satis est de hoc argumento lectores ablegare ad Bakii disputationem *Mnem.* 1858 p. 329 = *Schol. Hypomn.* V p. 116, sed hoc mihi intelligere videor, quum de populo quivis posset ὑποκρούειν τοὺς ῥήτορας et *obturbare*, verosimiliter graviore poena coercitum fuisse, si forte non Dicaeopolis aliquis sed unus ἐκ τῶν πολιτευομένων tale quid admisisset. Aeschines, fateor, nusquam totidem verbis arguit Timarchum ὑποκρουστικὸν fuisse; sed poterit eo pertinere quod exprobrat § 26: πρῴην ποτὲ ῥίψας θοἰμάτιον γυμνὸς ἐπαγκρατίαζεν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ οὕτω κακῶς καὶ αἰσχρῶς διακείμενος ὑπὸ μέθης καὶ βδελυρίας, ὥστε τούς γ' εὖ φρονοῦντας ἐγκαλύψασθαι. Itaque fuit Timarchus τῶν ἐλαττόνων ῥητόρων τῶν θορύβου μόνον καὶ κραυγῆς κυρίων, sicuti Hyperides loquitur c. Demosthenem col. XII vs. 15. Ac talis orator Philippides erat, κορδακίζων καὶ γελωτοποιῶν, contra quem idem Hyperides declamat § 7. Accusator rem quantum potest exaggerat; Demosthenes amico suo parcit, nihil dicit de eius vita

flagitiis cooperta, ex omnibus criminibus — si quidem Aeschinis aliqua fides est — eligit levissimum idque tectis verbis ita elevat, ut Timarchus nihil magno opere peccasse videatur: Aeschines ἠτίμωσεν ὑποκρούσαντά τιν' αὐτοῦ κατήγορον. Contra, ubi de poena loquitur, ad invidiam conflandam et concitandam misericordiam, § 2 p. 341: τὸν μὲν ἀνήρηκε τῶν ἐπὶ τὰς εὐθύνας ἐλθόντων, τοῖς δ' ἀπειλεῖ περιιών. 'Ανήρηκε· non ultimo supplicio affecit, sed: de statu deiecit, sustulit. Phryn. Bk. 27. 16: ἀνήρηκεν· οὐχ ὡς οἱ νῦν ἀντὶ τοῦ ἀπέκτεινεν, ἀλλ' ἀντὶ τοῦ ἐκποδὼν πεποίηκεν. οὕτω καὶ Δημοσθένης ἐν τῷ περὶ παραπρεσβείας. Timarchus infamis factus est, ἠτιμώθη, nihilque ultra in eum saevitum fuit. Ceterum de verbo ὑποκρούειν dignus est qui conferatur Toupius ad Longinum § 41. 2.

§ 265 p. 426: Λασθένης μὲν ἤρεψε τὴν οἰκίαν τοῖς ἐκ Μακεδονίας [δοθεῖσι] ξύλοις, Εὐθυκράτης δὲ βοῦς ἔτρεφεν κτέ. Recte Blassius omisit participium δοθεῖσι, quod non comparet apud Plutarchum de Garrulitate qui locum laudavit. Praeterea malim ἤρεφε scribere eamque scripturam Photius in Lexico quodammodo confirmat, sed pluris est animadvertere in sequentibus imperfecta identidem recurrere.

§ 265 p. 426: ἀπέβλεπον, ἐζήλουν, ἐτίμων, ἄνδρας ἡγοῦντο. Pariter Cicero ad Atticum XIII 52, quum in villa Caesarem hospitio excepisset: Quid multa? *Homines* visi sumus. Haud ita frequens ille usus mihi videtur esse. Unum adscribam exemplum: Xenoph. Hellen. VII. 1. 24: 'Αρκάδες ἀνεφυσῶντό τε καὶ ὑπερεφίλουν τὸν Λυκομήδην καὶ μόνον ἄνδρα ἡγοῦντο.

§ 266 p. 426: τὰς πόλεις ἁπάσας ἀπωλωλέκεσαν τὰς ἐν τῇ Χαλκιδικῇ προδιδόντες καὶ Φίλιππος οὐκέτ' εἶχεν ὑπακούειν τοῖς προδιδοῦσιν οὐδ' εἶχεν ὅτι πρῶτον λάβῃ. Cobetus in *Miscell.* p. 489 post Marklandum et Dobraeum recte delevit id quod est προδιδόντες. „Non tantum," inquit, „προδιδόντες (οἱ προδιδόντες) additum laedit aurem ob vicinum τοῖς προδιδοῦσιν, sed etiam cum loci sententia pugnat. Nempe ἀπωλωλέκεσαν de Olynthiis dictum manifesto significat ἀπεβεβλήκεσαν, *amiserant.*" Praeterea recepit Blassius Parisinam lectionem οὐχ ὑπεῖχεν ὑπακούων, quae

mihi non magno opere arridet. Malo equidem Dobraeum sequi p. 438, cui plane delenda videntur verba *οὐδ' εἶχεν ὅ τι πρῶτον λάβῃ*. Idem haec verba significant quod: *οὐκέτι εἶχεν ὑπακούειν*, sed minus eleganter enunciata sunt.

§ 272 p. 428. Orator praeconem recitare iusserat *τὴν ϛήλην*, in qua perscriptum erat Athenienses Arthmio Zelitae aqua et igni interdixisse *ὅτι τὸν χρυσὸν τὸν ἐκ τῶν βαρβάρων εἰς τοὺς Ἕλληνας ἤγαγεν*. Stabat illa loco conspicuo iuxta *τὴν Ἀθηνᾶν Πρόμαχον· παρὰ τὴν χαλκῆν τὴν μεγάλην [Ἀθηνᾶν] ἐκ δεξιᾶς ἕϛηκεν ἣν ἀριϛεῖον ἡ πόλις τοῦ πρὸς τοὺς βαρβάρους πολέμου δόντων τῶν Ἑλλήνων τὰ χρήματα ταῦτα, ἀνέθηκεν*. Primum expungam proprium Minervae nomen, quod nostris hominibus fortasse utiliter additum est, nec vero ipsis Atheniensibus; deinde cum *ταῦτα* planissime abundet, coniiciam: *δόντων τῶν Ἑλλήνων τὰ χρήματα ἐνταῦθ' ἀνέθηκεν*. Ad rem Boeckhius conferri poterit Oec. Civ. II p. 247 sqq.

§ 280 p. 431: *ὑπομενεῖτε τὸν μὲν εὐεργέτην τοῦ δήμου καὶ τῶν ἐκ Πειραιῶς [Ἐπικράτην] ἐκπεσεῖν*; Nomen proprium irrepsit ex § 277. De Epicrate post alios quaedam collegi *Mnem.* 1899 p. 203.

§ 284 p. 432: *ὁ μὲν ἠτιμώσεται ὅτι τοῦτον εἶδεν ἀδικοῦντα*. Imo vero: *οἶδεν*· non sane fuerat testis oculatus.

§ 288 p. 433: *πρότερον μὲν τί παρ' ὑμῖν ἐψήφιϛαι, τοῦτ' ἐπετήρουν οἱ ἄλλοι πάντες Ἕλληνες*. Esse etiam hodie qui hoc probent vel certe excusent! Reiskius tamen iamdudum correxerat: *ὅ τι*.

§ 303 p. 438: *τίς ὁ συσκευάζεσθαι τὴν Ἑλλάδα καὶ Πελοπόννησον Φίλιππον βοῶν*; Suppleverim: (*ὅλην τὴν*) *Πελοπόννησον*.

§ 303 p. 438: *τίς ὁ τὸ Μιλτιάδου καὶ τὸ Θεμιϛοκλέους ψήφισμ' ἀναγιγνώσκων καὶ τὸν ἐν τῷ τῆς Ἀγλαύρου τῶν ἐφήβων ὅρκον*; Quod ad hunc morem attinet, scribit Schoemannus *Antiqq. Jur.*

Publ. p. 198: „Adulta aetate iuvenes in demi s. pagi sui albo inscribebantur: deinde in concionem populi in theatro producti hastaque et scuto instructi in arcem templumque Aglauri solemni pompa deducebantur. Ibi iusiurandum dabant, se pro virili parte remp. eiusque salutem domi forisque conservaturos esse." Multi de hoc argumento egerunt, quos indicare nihil opus est. Ipsum iusiurandum servatum ab Stobaeo Floril. XLIII 48, cf. Schöm. *de Comit.* p. 332. Quaeritur autem utrum omnes ἔφηβοι in theatrum introducti fuerint an ii tantum, quorum patres bello occubuerant. Hoc equidem malo propter Aristotelem Politic. II 8: (Ἱππόδαμος Εὐρυφῶντος Μιλήσιος νόμον ἐτίθει) τοῖς παισὶ τῶν ἐν τῷ πολέμῳ τελευτώντων ἐκ δημοσίου γίνεσθαι τὴν τροφήν, ὡς οὔπω τοῦτο παρ' ἄλλοις νενομοθετημένον· ἔςι δὲ καὶ ἐν Ἀθήναις οὗτος ὁ νόμος νῦν καὶ ἐν ἑτέραις τῶν πόλεων, quae secutae erant, opinor, exemplum quod dederant Athenienses, cf. Timocr. § 210 p. 765. Nihil horum fortasse attigissem, nisi digitum voluissem intendere in *Mnem.* 1855 p. 309, ubi primum Cobetus laudat Aesch. Ctes. § 154: προελθὼν ὁ κήρυξ καὶ παραςησάμενος τοὺς ὀρφανοὺς ὧν οἱ πατέρες ἦσαν ἐν τῷ πολέμῳ τετελευτηκότες, νεανίσκους πανοπλίᾳ κεκοσμημένους ἐκήρυττε τὸ κάλλιςον κήρυγμα καὶ προτρεπτικώτατον πρὸς ἀρετήν, ὅτι τούςδε τοὺς νεανίσκους, ὧν οἱ πατέρες ἐτελεύτησαν ἐν τῷ πολέμῳ ἄνδρες ἀγαθοὶ γενόμενοι, μέχρι μὲν ἥβης ὁ δῆμος ἔτρεφε, νῦν δὲ καθοπλίσας τῇδε τῇ πανοπλίᾳ ἀφίησιν ἀγαθῇ τύχῃ τρέπεσθαι ἐπὶ τὰ ἑαυτῶν καὶ καλεῖ εἰς προεδρίαν. Deinde Cobetus confert Cratini locum apud Suidam v. ἀμύνασθαι, ut felicissimo acumine emendet: αὐτοὺς ἐπαίδευσεν, ἔθρεψέ τε δημοσίοις χρήμασιν εἰς ἥβην ἵνα οἵ ποτε λοιγὸν ἀμύναιντο. Etenim ad eos ipsos, ut ait Cobetus, qui novis armis fulgentes in loco conspicuo sedentes ludos spectabant, se Poeta repente convertit et eos admonet ut pro his beneficiis fortem ac strenuam reip. operam praestent, his verbis:

(ὁ Δῆμος)
αὐτὸς ἐπαίδευσέν σ' ἀνέθρεψέ τε δημοσίοισι
χρήμασιν εἰς ἥβην ἵνα οἵ ποτε λοιγὸν ἀμύναις.

§ 307 p. 439: ἆρά γε ὅμοια ἢ παραπλήσια τούτοις; In *Anecd. Bk.* p. 163. 11 laudatur καὶ παραπλήσια, quod fortasse praestat.

§ 312 p. 441: εἰ μὴ τὰς ἀρετὰς ὑπὲρ αὐτῶν ἐκείνας οἱ Μαραθῶνι καὶ Σαλαμῖνι παρέσχοντο [οἱ ἡμέτεροι πρόγονοι]. Est emblema in paucis manifestum.

§ 313 p. 442: ὧν ἀποστερῶν ἐκείνους οὗτος αὐτὸς ἂν τῆς ἐπιτιμίας δικαίως νῦν στερηθείη καὶ ταύτην ὑπὲρ τῶν προγόνων ὑμεῖς δίκην λάβοιτε παρ' αὐτοῦ. Supple: (ἀξίαν) δίκην, cf. § 8 p. 343.

§ 320 p. 444: πῶς οὖν πάνθ' ἃ βούλομαι διαπράξωμαι; πῶς; οὕτως ἂν 'Αθηναίους τινὰς εὕρω τοὺς 'Αθηναίους ἐξαπατήσοντας. Lege: ὅπως;

§ 325 p. 445: τὰ τῶν συμμάχων τῶν ὑμετέρων [Φωκέων] τείχη κατεσκάπτετο. Item: § 141 p. 384: τῶν ἐχθρῶν [Φωκέων] ἄρδην ὄλεθρος. Quam est mirum ne hic quidem Blassium obtemperavisse Cobeto qui proprium nomen eliminavit *Var. Lect.* p. 509 et 513.

§ 337 p. 449: τὰ Θυέστου καὶ τῶν ἐπὶ Τροίᾳ κακά. Articulum inseram: (τὰ) τῶν, ne Thyestem Troiam aliquando venisse credamus.

§ 341 p. 450: οὐ μόνον κατὰ τἄλλα ἀλλὰ καὶ (πρὸς) τὰ πρὸς αὐτὸν τὸν Φίλιππον πράγματα πανταχῶς συμφέρει τοῦτον ἑαλωκέναι. Inserenda praepositio cuius compendiolum saepissime intercidit.

(*Continuabuntur*).

AD PLUTARCHUM.

Sull. 34 (Sint.). Sullae triumphus τῇ πολυτελείᾳ καὶ καινότητι τῶν βασιλικῶν λαφύρων σοβαρὸς γενόμενος μείζονα κόσμον ἔσχε καὶ καλὸν θέαμα τοὺς φυγάδας. Ne inepte balbutiat Plutarchus, pro καλόν legatur κάλλιον.

Cimon 16 (Sint.). Helotes in inermes cives se impetum facturos rati, cum illos armatos ad pugnamque paratos viderent, ἀνεχώρησαν ἐπὶ τὰς πόλεις. Quae illae sint πόλεις in densis latet tenebris. Venerant autem, ut modo dictum, ἐκ τῶν ἀγρῶν. Ergo pro πόλεις rescribendum erit ἐπαύλεις. J. J. H.

TACITEA.

SCRIPSIT

J. J. HARTMAN.

(*Continuantur ex pag.* 210.)

XIV.

Hactenus observationes meas Taciteas ita disponere et ordinare potui ut capitula bene cohaerentia de variis nascerentur argumentis. Maior nunc restat pars, quae nullo inter se cohaereant vinculo. Ne tamen legentes statim longissima variarum annotationum detineam serie, primum me intra eos Annalium continebo libros, qui praestantissimo servantur codice Mediceo I. Qui cum lectu sit facillimus, accuratissime scriptus et a summis philologis diligentissime excussus, non ita multi eius restant loci, qui corrupti aut dubitationi obnoxii videri possint. Proferam tamen meas qualescunque suspiciones, quae hoc loco non plane indignae mihi visae sint, quibus exhaustis sponte mihi via ad novum erit munita argumentum, quod paulo diligentius pertractare una alteraque observationum mearum iubere videatur.

„Tiberii Gaique et Claudii ac Neronis res, florentibus ipsis ob metum falsae, postquam occiderant recentibus odiis compositae sunt.”

Haud dubie hoc vult Tacitus, neque vivis principibus illis neque mortuis eorum res ita ut oporteat scribi potuisse. Quam equidem sententiam e verbis eius extrahere non possim, nisi mihi liceat cum voce *compositae* aliquod adverbium iunctum

cogitare, in quo et ipso vocis *falsae* vis insit. Ad incitas ergo redigor hac Nipperdeii annotatione: „*falsae* steht in keiner Verbindung mit *compositae sunt*": nam verba *recentibus odiis* tamquam „ablativum modi" accipere nimis durum videtur: eo enim sunt loco posita ut *causam* alicuius rei iis indicari tantum non certum videatur. Aliquam tamen et in mea inesse interpretatione duritiam lubenter agnosco. Facere ergo non possum quin in *compositae* vitium latere suspicer. Sed in promptu est emendatio admodum lenis. Credo enim Tacitum dedisse *corruptae*. E)*ruptae* facile)*positae* nasci potuisse quis neget? Quod ad sensum verbi *corrumpendi*, quo opus hic est, pertinet, cf. A. IV. 11: „(peto ab iis) quorum in manus cura nostra venerit ne divulgata ... veris neque *in miraculum corruptis* antehabeant."

I, 6. Postquam narravit Tiberium oratione in senatu habita de Agrippae Postumi morte ita disseruisse ut ipsum Augustum iussisse contenderet, simulatque ipse diem supremum obiisset, illum de medio tolli, sic Tacitus pergit:

„Multa sine dubio saevaque Augustus de moribus adulescentis questus, ut exilium eius senatus consulto sanciretur, perfecerat: ceterum in nullius unquam suorum necem duravit, neque mortem nepoti pro securitate privigni illatam credibile erat."

Quoniam haud dubie Tacitus ipse duobus argumentis a se inventis hic Tiberii mendacium refutare studet, non quid de eo tunc senatores censuerint refert, pro *credibile erat* legendum *credibile est* censeo. Nam quem locum hic affert Furneaux c. 53:

„literae, quas Iulia patri Augusto cum insectatione Tiberii scripsit, a Gracoho compositae credebantur"

eius tam diversa est indoles, ut in eo non spernendum meae coniecturae inesse firmamentum persuasum mihi sit. Altero, ad quem idem v. d. provocat, IV, 74:

„Satis constabat auctam ei (Seiano) adrogantiam foedum illud in propatulo servitium spectanti"

pro *constabat* legendum esse *constat* mox demonstrare conabor, idque argumento, ut mihi quidem videtur, certissimo.

I, 7: „Tiberius cuncta per consules incipiebat, tamquam vetere republica et ambiguus imperandi. Ne edictum quidem, quo patres in curiam vocabat, nisi tribuniciae potestatis praescriptione posuit sub Augusto acceptae. Verba edicti fuere pauca

et sensu permodesto: de honoribus parentis consulturum, neque abscedere a corpore, idque unum ex publicis muneribus usurpare."

Istam Tiberii „dissimulationem" hac re in medium proferenda redarguere Tacitus nititur:

„Sed defuncto Augusto signum praetoriis cohortibus ut imperator dederat."

At *cuncta*, quae hic narrantur, facta sunt iam mortuo Augusto, aut certe cum in articulo mortis ille esset. Videndum ergo annon post *sed* inserendum sit: *vix* vel *vixdum*.

I, 22. Hoc quoque loco vocabulum quoddam excidisse ego suspicor. Per vim discordes Pannonicarum legionum milites eos ex suo numero, quos, tamquam seditionis auctores, Blaesus dux carcere claudi iusserat, liberant. Inde novarum turbarum instigator Vibulenus, gregarius miles, hanc ad commilitones orditur orationem ante ipsum Blaesi tribunal:

„Vos quidem his innocentibus et miserrimis lucem et spiritum reddidistis; sed quis fratri meo vitam, quis fratrem mihi reddit? quem missum ad vos a Germanico exercitu de communibus commodis, nocte proxima iugulavit per gladiatores suos, quos in exitium militum habet atque armat. Responde, Blaese, ubi cadaver abieceris e. q. s."

Verbi *iugulavit* subiectum deesse nequit, quin obscurum sit audientibus de quo hic agatur. Digito autem, ut opinor, Blaesum orator noster indicat, ergo inserendum censeo *iste*, quod post *iugulavit* facile excidere potuit.

I, 32. De Germanicarum legionum seditione et alia et haec narrantur:

„Repente lymphati destrictis gladiis in centuriones invadunt..... Prostratos verberibus mulcant, sexageni singulos, ut numerum centurionum adaequarent; tum convulsos laniatosque et partim exanimos ante vallum aut in amnem Rhenum proiciunt."

Ad *sexageni singulos* haec annotat Nipperdeius:

„Die Soldaten betrachten, was den einzelnen von ihnen geschah, wie dem Körper an einem Teile, so als allen insgesamt gethan. Wie also 60 centurionen die Legion schlugen, so wird jetzt jeder Centurio von 60 Soldaten geschlagen, um jeden dasselbe fühlen zu lassen, was bisher die Legion gefühlt hat."

Et probat ista Furneaux. At ego vix credo tantam in mili-

tibus illis fuisse doctrinam, aut tantam in centurionibus sagacitatem ut sapientissimum illud militum consilium non admoniti statim perspicerent. An praeco aliquis adstabat qui clara voce latine ea declamaret, quae in Nipperdeii leguntur annotatione? Non opinor. Iure ergo miseret centurionum, qui *convellantur, lanientur,* partim *exanimes proiciantur* et ne hoc quidem, haud leve profecto, mortis habeant solatium quod „symbolice" se vapulare sentiant. Sed frustra, ut opinor, desudavit Nipperdeius: nulla enim doctrinae vis tanta est ut id, quod ille voluit, e verbis *ut numerum centurionum adaequarent* ullo modo possit extorqueri. Reddamus, censeo, ista sciolo, qui hic nos ludibrio habet; tum enim quae restabunt, aptissima erunt et ipsi naturae rei, quae traditur, respondebunt: cuiusque centuriae milites cuncti in suum sibi involant centurionem, quod satis accurate, simulque facunde et graviter, verbis *sexageni singulos* significatur. Nam quae porro Nipperdeius observat:

„Wie viel Streiche jeder Soldat gegeben hat, ist dabei gleichgiltig, und es brauchen deshalb nicht alle Centurionen durch die Schläge getötet zu werden"

risum movent. Quis enim istis sarciri credat immanem illum Taciti errorem, de quo pag. 87 egimus? An sic verborum *laniandi* et *convellendi* vim imminui credamus?

Paulo post haec apud Tacitum legimus:

„Cassius Chaerea, mox caede C. Caesaris memoriam apud posteros adeptus, tum adulescens et animi ferox, inter obstantes et armatos ferro viam patefecit."

Adverbia *mox* et *tum* inter se opposita efficiunt ut non dubitem quin pro *adeptus* legendum sit *adepturus.*

I, 34. Ex eadem narratione:

„Postquam vallum iniit, dissoni questus audiri coepere; et quidam prensa manu eius per speciem exosculandi inseruerunt digitos, ut vacua dentibus ora contingeret."

Corrupta haec esse certo scio: salva enim Latinitate verba *prensa manu inseruerunt digitos* non *possunt* quidquam aliud significare quam hocce absurdissimum: „milites Germanici manum prehenderunt atque *huic* inseruerunt *suos* digitos." Quid tamen scripserit Tacitus non video.

I, 61. Germanicus, cum prope ab eo loco abesset, ubi Vari

legiones fuerant profligatae et reliquiae earum insepultae iacere dicebantur, militibus ducique solvere iusta cupiebat:

„Praemisso Caecina, ut occulta saltuum scrutaretur pontesque et aggeres umido paludum et fallacibus campis imponeret, incedunt maestos locos visuque ac memoria deformis. Prima Vari castra lato ambitu et dimensis principiis trium legionum manus ostentabant."

A tribus integris legionibus ea castra structa esse milites, cum accesserant, statim *intelligebant* (paulo post sequitur illud verbum, de quo cf. Vol. XXX pag. 103), tantus erat eorum ambitus et tantae omnes eorum partes. Sed absurdum est ad eiusmodi res, de quibus soli oculi idonei sunt testes, intelligendas promere perticas et metatoribus exhibere negotia. Accedit quod *lato ambitu et dimensis principiis* admodum incongrue dictum est. Locum haud dubie corruptum lenissima emendatione in integrum restituere potes. Legendum enim est *immensis principiis*. De adiectivi *immensus* usu Taciteo cf. quae scripta sunt pag. 206.

I, 74. In Granium Marcellum unum eiusmodi crimen in senatu profertur ut irae suae imperare non possit Tiberius. Sed lepida Cn. Pisonis interrogatione confutatur:

„quantoque incautius efferverat, paenitentia patiens tulit absolvi reum criminibus maiestatis."

De *structura* non ambigo, quamquam nullus e Tacito affertur locus ubi *eo modo quo hic* positivus aliquis comparativo opponitur. Sed ipsum illud *paenitentia patiens* sensu cassum esse mihi pro certo constat. Neque ita scripsisse Tacitum ipse codex perspicue demonstrat. In Medicei enim imagine phototypica, quam egregie conficiendam curavit Sythoffius, civis noster, vox *paenitentia* ultima quidem est lineae, sed non ad finem lineae percurrit: sequitur enim lacuna, in qua evanidae quaedam etiam nunc conspiciuntur literae. Equidem ibi mihi *propior* vel *pronior* agnoscere videor, sed literas *p* et *o* apparere etiam nemo negabit. Atque alterutro vocabulo lacunae spatium fere impletur. Scripsit ergo Tacitus *paenitentiae propior* (vel *pronior*), sed qui codicem scripsit, vel substantivi *paenitentia* sono, vel alia causa aliqua, in errorem inductus novam lineam ab adiectivo *patiens* ordiebatur. Deinde, ratus *paenitentia patiens* sincerae Latinitatis

atque huic loco aptum esse, illud *propior* (vel *pronior*) tamquam supervacuum delere conatus est.

II, 69. Venenum Germanico a Pisone datum Tacitus, licet ipse non credat (v. III, 14), ut legentes credant dat operam et alia narrando et haec:

„Tum Seleuciam digreditur (Piso), opperiens aegritudinem, quae rursus Germanico acciderat. Saevam vim morbi augebat persuasio veneni a Pisone dati."

Si quis venenum sibi datum esse credit, aliamve ob causam persuasum sibi habet insanabili se laborare morbo, inanes esse solent medicorum labores: quidquid tentant et conantur, ipse aeger tristi illa opinione eorum arti et curae repugnat; sic facile morbus, quamvis levis, funestum habere exitum potest. Sed hoc ipsi naturae contrarium eiusmodi opinionibus *vim* (i. e. *impetum*) morbi augeri. Contrarium hic et ego expecto et quemque exspectare opinor, qui accurate totum locum legat:

„Saeva vis morbi augebat persuasionem veneni a Pisone dati."

Hoc, non id quod traditum est, a Tacito scriptum esse et ideo credo, quia statim annectitur alia res, quae eundem effectum habuerit, nempe ut illa *persuasio* augeretur. Continuo enim sequitur:

„et reperiebantur solo ac parietibus erutae humanorum corporum reliquiae, carminaque et devotiones et nomen Germanici plumbeis tabulis insculptum, semusti cineres et tabo obliti aliaque maleficia, quis creditur animas numinibus infernis sacrari. Simul missi a Pisone incusabantur, ut valitudinis adversa rimantes."

III, 67. Silanus repetundarum ex Asia accusatur; quin verum illud fuerit crimen Tacitus non dubitat: addit *saevitiam* quoque eius in eo iudicio patuisse. Et tamen dat operam ut legentes rei misereat eorumque in Tiberium ira moveatur, et alia commemorans et haec:

„non temperante Tiberio, quin premeret voce vultu, eo, quod ipse creberrime interrogabat, neque refellere aut eludere dabatur, ac saepe etiam confitendum erat, ne frustra quaesivisset."

Quanta fuerit Taciti in Tiberium iniquitas vel unus hic locus satis superque declarat. Nam fuerit Tiberius hic paulo severior

quam opus erat, at res ei erat cum provinciae carnifice, quod genus hominum semper optimus quisque princeps gravissimis affecit poenis. Et quod eum, quocunque tandem modo, ad confessionem compellebat, nihil ille confitebatur, quod verum non esset. Sed hoc nunc mitto. In ipsa Taciti verba vitium irrepsisse opinor. Est enim locus eiusmodi ut enumerentur notenturque quaecunque fecerit ipse Tiberius, non quae alii. Ergo pro *dabatur* legendum censeo *dabat*: tam erant crebrae Tiberii rogationes, ut respondendi spatium reo non esset. Etiam propter sequens *quaesivisset* necessaria videtur nostra emendatio. Gravissimum vero hoc quod, si *dabatur* retinetur, frustra quis quo modo illam Silano ademerit facultatem quaerimus. Formarum quales sunt *dabat* et *dabatur* perpetua est in codicibus confusio.

IV, 6. Inde ab anno 23 p. Chr. in deterius mutatum esse Tiberii principatum contendit Tacitus, nam usque ad illum annum recte et alia eum egisse ultro agnoscit et hoc quod

„mandabat honores nobilitatem maiorum, claritudinem militiae, illustres domi artes spectando, ut satis constaret non alios potiores fuisse".

Si referre hic voluisset Tacitus quae fuisset opinio eorum hominum qui ipsi illa vixissent aetate, non, ut opinor, *fuisse* scripsisset, sed *esse*, neque adverbium *satis* addidisset, quod eius est, qui quid ipse post aliquam dubitationem secum statuerit narrat. Ergo pro *constaret* legendum erit *constet*. Itemque, atque eodem argumento ductus c. 74 pro *satis constabat* legendum arbitror *satis constat*.

IV, 11. Prudentissime Tacitus eos, qui tradiderint veneni poculum, quod sibi a filio paratum crederet, ipsum Tiberium filio porrexisse hoc argumento redarguit:

„Quin potius ministrum veneni excruciaret, auctorem exquireret, insita denique etiam in extraneos cunctatione et mora adversum unicum et nullius antea flagitii compertum uteretur."

Quoniam nemo unquam Latine *unicum filium* sic nude *unicum* appellavit, non dubito equidem quin post *compertum* exciderit *filium*.

IV, 12. „Seianus, ubi videt mortem Drusi inultam interfectoribus, sine maerore publico esse, ferox scelerum, et quia

prima provenerant, volutare secum quonam modo Germanici liberos perverteret, quorum non dubia successio."

Quis unquam adiectiva, qualia sunt *superbus*, *ferox* cum *genitivo* structa vidit? Et, ut iam faciamus semel sibi eiusmodi aliquid esse largitum Tacitum, quid istud *ferox scelerum* significare poterit aliud quam: „ipsis sceleribus, *quia bonum habuerunt eventum*, confidentior factus"? At illud ipsum eleganter vocibus, quae statim sequuntur, *quia prima provenerant* significatur. Ergo aliud quid nostro loco requiritur. Demonstrare, ut opinor, hic Tacitus voluit facile in mente Seiani quodvis nasci scelus, fertile esse illud scelerum solum. Scripsit ergo *ferax scelerum.* Usitatissimum est de alicuius *ingenio feraci* bonorum et malorum loqui; sed ipsum quoque Seianum *feracem scelerum* a Tacito certe dictum esse minime incredibile mihi videtur.

IV, 35. Cremutius Cordus, accusatus quod libris suis Brutum et Cassium laudaverit, mortem sibi consciscit. Sequuntur haec:

„Libros per aediles cremandos censuere patres; set manserunt, occultati et editi. Quo magis socordiam eorum iuridere libet, qui praesenti prudentia credunt extingui posse etiam sequentis aevi memoriam. Nam contra punitis ingeniis gliscit auctoritas; neque aliud externi reges, aut qui eadem saevitia usi sunt, nisi dedecus sibi atque illis gloriam peperere."

Verissimum esse credo, quod observat Furneaux, Neronis hic magisque etiam Domitiani notari socordiam. Sed hoc si voluit Tacitus, res, quae vel sic satis elucet, fit apertissima: nempe *opponi* inter se imperatores Romanos et externos reges. Sed id recte non fit, nisi coniunctionem *aut* tollimus. Nam probari haudquaquam potest Nipperdeii annotatio: „durch das trennende *aut* ergänzt sich ein *apud nos* als Gegensatz zu *externi* von selbst." Talia enim si *sponte supplentur*, nulla non cuiusvis sententiae pars impune omitti potest. Quodsi quis non talem, qualem et Furneaux et Nipperdeius statuunt, oppositionem hic cerni contendit, is doceat, qui ergo homines verbis *qui eadem saevitia usi sunt* significentur.

IV, 39. Seianus Liviam, quae Drusi fuerat coniunx, in matrimonium sibi petit a Tiberio, argumento usus se iam

„quod pulcherrimum, adeptum, ut coniunctione Caesaris dignus crederetur. Hinc initium spei; et quoniam audiverit

Augustum in collocanda filia nonnihil etiam de equitibus Romanis consultavisse, ita, si maritus Liviae quaereretur, haberet in animo amicum sola necessitudinis gloria usurum."

Tam durum mihi videtur inter se respondere coniunctiones *quoniam* et *ita*, ut in mentem mihi veniat pro *quoniam* legendum esse *quomodo*. Hoc certum est istud $\overset{o\,o}{qm}$ multis semper obnoxium fuisse casibus, cuius rei insigne praebet exemplum VI, 6, ubi nunc recte editur: „quid scribam vobis, patres conscripti, aut *quomodo* scribam aut quid omnino non scribam e. q. s.", at in codice non est *quomodo*, verum *quando*.

IV, 45. „Isdem consulibus facinus atrox in citeriore Hispania admissum a quodam agresti nationis Termestinae. Is praetorem provinciae L. Pisonem, pace incuriosum, ex improviso in itinere adortus uno vulnere in mortem affecit."

Mira, hercle, locutio *in mortem afficere*. Equidem facere non possum quin verborum quorundam capitis 62 recorder: „et illi quidem, quos principium stragis in mortem afflixerat," atque nostro quoque loco *in mortem afflixit* legendum esse suspicer.

Ceterum harum rerum curiosos monitos volo, mire multis in rebus hanc congruere narrationem cum Sallustii illa B. C. c. 19, de alio quodam Pisone, qui et ipse in Hispania necatus est.

IV, 52. Vehementer Agrippina de iniuriis quibus afficiatur apud Tiberium queritur: „audita haec raram occulti pectoris vocem elicuere; correptamque Graeco versu admonuit non ideo laedi, quia non regnaret."

Summopere dolendum quod Graecus ille versus interierit, nam quae eius fuerit sententia e verbis hic traditis non efficias. E quibus cum nullus omnino possit erui sensus, aliud quid a Tacito scriptum suspicor, lenique transpositione sic rescribo: „ideo non laedi quia non regnaret." Sic enim loquitur Tiberius: „non regnas, ergo laedi non potes; ubi unus homo praeest reipublicae, in illum solum istud *laedi* et vox *iniuria* conveniunt; ceteros cives, in quorum tu quoque es numero, quidquid sibi acciderit aequi bonique consulere oportet." Et idem nobis suppeditat Suetonius, qui hanc Tiberii „orationem directam" servavit: „si non dominaris, filiola, iniuriam te accipere existimas?", dummodo cum Rothio *interrogationis* post illam ponamus

signum, ut sic Agrippinam corripiat Tiberius: „non dominaris, filiola: qui ergo tam stulta esse potes ut iniuriam te existimes accipere?"

IV, 50. Cum Capreas abiret Tiberius:

„ferebant periti caelestium iis motibus siderum excessisse Tiberium, ut reditus illi negaretur. Unde exitii causa multis fuit properum finem vitae coniectantibus vulgantibusque. Neque enim tam incredibilem casum providebant, ut undecim per annos libens patria careret. Mox patuit breve confinium artis et falsi, veraque quam obscuris tegerentur. Nam in urbem non regressurum haud forte dictum: ceterorum nescii egere, cum propinquo rure aut litore et saepe moenia urbis adsidens extremam senectam expleverit."

Locum a Tacito artificiose structum vox *ceterorum* perturbat; nam neque quae *cetera* ista sint satis patet, neque *ars* et *falsum* bene dirimuntur, et *nescii* nunc dicuntur iidem qui in urbem non regressurum haud forte dixerant, quod certe non voluit Tacitus; non reversurum Tiberium praedixerant mathematici, sed quo modo illud vaticinium esset accipiendum neque pronuntiaverant neque quaesiverant: in ea re exploranda frustra desudaverat imperitorum vulgus. Lege ergo *ceteri* pro *ceterorum*, ut hoc dicat Tacitus: „quod mathematici dixerant evenit; ceterorum interpretationes inanes fuerunt." Revera sic patuit *breve confinium artis et falsi:* ubi ab arte vel transversum unguem recedis, in falsa incidis; et hoc quoque patuit *vera quam obscuris tegerentur:* vera vaticinati erant mathematici, sed neque ipsi neque ceteri mortales, quid sibi vellet istud vaticinium, intellexerant.

IV, 62. „Coepto apud Fidenam amphitheatro Atilius quidam libertini generis, quo spectaculum gladiatorum celebraret, neque fundamenta per solidum subdidit neque firmis nexibus ligneam compaginem superstruxit ..... Affluxere avidi talium, imperitante Tiberio procul voluptatibus habiti, virile ac muliebre secus, ob propinquitatem loci effusus."

Pro *effusus*, quod haud dubie corruptum est, Lipsius *effusius* coniecit. Sed quam vim summus vir huic adverbio tribuit? Ecquid: maiore studio, maiore ardore? Non obloquor, sed vel sic in vocibus *ob propinquitatem loci* haereo. Nam quae narrationis

pars eo sit referenda non video, neque ex ipsis verbis facile efficias *propinquitatem ab urbe Roma* cogitari. Nonne utrique incommodo lenissima prospicitur medela, si *effusi* legimus? Rari, Tiberio imperante, in ipsa urbe fuerunt gladiatorum ludi, ergo, cum tam prope urbem eiusmodi spectacula edebantur, avida plebs e tota urbe eo ruebat.

In praecedentibus *celebraret* prorsus idem significare, quod *ederet*, verissime annotat Furneaux, sed nonne admodum puerile est verbis *coepto amphitheatro* annectere: „quo spectaculum gladiatorum celebraret (vel *ederet*)" tamquam si non illud esset omnium amphitheatrorum struendorum consilium usitatissimum vulgatissimumque? Equidem post *quo* excidisse arbitror *citius* vel *celerius*, ut illud: *quo citius — celebraret* cum sequentibus, quibus viri festinatio describitur, sit iungendum.

De spectatorum in illo amphitheatro interitu et alia legimus et haec:

„miserandi magis (sc. quam qui statim sunt exstincti), quos abrupta parte corporis nondum vita deseruerat; qui per diem visu, per noctem ululatibus et gemitu coniuges aut liberos noscebant."

Pro *noscebant* legendum esse *poscebant* olim (Mnem. vol. 22 p. 357) demonstravi, vehementerque eam emendationem laudavit Vlietius meus, quo nullum novi iudicem magis idoneum. Postea apud Ritterum vidi iam Nevium idem intellexisse neque ipsi Rittero eam displicere lectionem. Tot tantorumque virorum fretus consensu ceterorum calumnias non magnopere metuo. Unum addo: vulgatae lectioni nihil esse praesidii in hisce Plinii (Ep. VI, 20) verbis: „vocibus requirebant vocibus noscitabant." Ibi enim *requirebant* eum obtinet locum, quem in emendata Taciti lectione *poscebant*. Et apud Plinium tam de sauciis agitur quam de eorum necessariis, qui illos quaerebant, apud Tacitum omnia ad solos saucios pertinent, qui fortasse ululatibus noscebantur; sed illos narrare *ululatibus noscere* eos, a quibus salutem expectent, vix dici potest quam sit absurdum.

IV, 67. Non possum alium locum indicare aptiorem ad demonstrandum quorsum abducat viros doctos novicia ista intemperies traditas lectiones, quamvis absurdas, cum certa sit

inventa emendatio, per fas atque nefas defendendi quam hic est. Traditum est:

„At Caesar dedicatis per Campaniam templis, quamquam edicto monuisset, ne quis quietem eius irrumperet, concursusque oppidanorum disposito milite prohiberentur, perosus tamen municipia et colonias omniaque in continenti sita, Capreas se in insulam abdidit."

Pro *irrumperet* Heraeus felicissima lenissimaque emendatione reposuit *interrumperet*. Et tamen insanum istud *irrumperet* retinent editores quidam, his scilicet locis moti:

H. I, 82, 1. Militum impetus ne foribus quidem Palatii coërcitus, quominus convivium irrumperent.

H. IV, 50, 2. Raptim vecti, obscuro adhuc coeptae lucis domum proconsulis irrumpunt destrictis gladiis.

Hoccine ergo edicto vetuit Tiberius vim sibi in suo Palatio fieri et necem intentari?

V, 6. Vir quidam, qui Seiani fuerat amicus, et post illius damnationem in summum adductus est discrimen, ad amicos et alia et haec loquitur:

„Versa est fortuna, et ille quidem, qui collegam et generum (Seianum) asciverat sibi ignoscit; ceteri, quem per dedecora fovere, cum scelere insectantur."

Nulla est in his oppositio, et omnino nullus sanus sensus, nisi sumimus hunc hominem declarare Tiberium, quoniam ipse scelus a se commissum non sentiat, omni scelere liberum esse (ceteri *cum scelere* insectantur, Tiberius sibi ignoscit). Quod nimis absurdum. Verum lege: *ignoscat*, habebis orationem egregiam dignamque viro, qui excelsum in republica tenuerit locum et ne in mortis quidem confinio reverentiae erga principem obliviscatur: „illos, qui olim Seiano sunt adulati, nunc eum insectantur, scelestos vocare non dubito; quod ad Tiberium attinet, is de se viderit, et, si possit, factum suum sibi approbet."

VI, 9. De Vistilio praetorio literas ad senatum mittit Tiberius, quibus insimulatur composuisse quaedam in C. Caesarem ut impudicum:

„atque ob id convictu principis prohibitus cum senili manu ferrum temptavisset, obligat venas; precatusque per codicillos, immiti responso, venas resolvit."

Sentententiam simul inepte verbosam (*venas* — *venas*) et lacunosam (*precatus* sine obiecto) sic esse sarciendam ut legeretur:

„.... obligat venas, precatusque per codicillos veniam, immiti responso, resolvit" demonstravi Mnem. XXII p. 358.

VI, 15. „Diu quaesito, quos neptibus suis maritos destinaret, Caesar, postquam instabat virginum aetas, L. Cassium, M. Vinicium legit. Vinicio oppidanum genus: Calibus ortus, patre atque avo consularibus, cetera equestri familia erat, mitis ingenio et comptae facundiae. Cassius, plebei Romae generis, verum antiqui honoratique et severa patris disciplina eductus, facilitate saepius quam industria commendabatur."

In vocabulo *saepius* haeret Nipperdeius, proque eo *plus* coniicit. At mihi tota res, quae narratur, negotii plus exhibet. Quid enim magis absonum quam eundem illum iuvenem, quem modo dixeris severe esse educatum, tam *facilem* evasisse narrarė, tamquam si e severa disciplina facilitatem nasci quam maxime sit consentaneum? Quid quod Vinicio *opponitur* Cassius: Vinicium autem legimus fuisse *mitem ingenio*, quod prorsus idem est atque *facilis*. Ergo non sollicitandum istud *saepius*, sed locum inter se mutare debent *facilitate* et *industria*: „industria saepius quam facilitate commendabatur," ut hoc dicat Tacitus: „non, ut Vinicius, urbanitate et lenitate morum homines capere solebat Cassius; immo interdum plebeia simplicitate offendebat; at eiusmodi errores solida sua industria, cuius ostendendae *saepius* habuit facultatem, compensare solebat.

VI, 16. „Vetus urbi faenebre malum et seditionum discordiarumque creberrima causa, eoque cohibebatur antiquis quoque et minus corruptis moribus."

Nullus in his sensus inest, nisi *cohibebatur* dictum putamus pro *cohibendum erat*. Sed duriusculum istud, et ipse sensus, qui sic oritur, admodum est languidus. Ergo pro *eoque* legendum censeo *aegreque*, vel aliud quid in eandem sententiam: etiam cum minus corrupti mores erant, faenebre istud malum adeo iam inveteraverat ut vix exstirpari posset.

VI, 18. Poena statuitur in nobiles Graecos quosdam:

„Datum erat crimini, quod Theophanen Mytilenaeum, proavum eorum, Cn. Magnus inter intimos habuisset, quodque defuncto Theophani caelestes honores Graeca adulatio tribuerat."

Ista modorum varietas (*habuisset — tribuerat*) nil habet quo defendatur excuseturve. Sed lege *tribueret*, ét grammaticae consultum erit ét historiae: non enim dubium quin *illo quoque tempore* divinis honoribus afficere Theophanem Graeci sint soliti, qui ante 100 fere annos praeclare de ipsis fuerit meritis.

VI, 22. Postquam quomodo imminens sibi periculum perspexerit Thrasyllus et quomodo inter Tiberii receptus sit amicos narravit Tacitus, multa disputat de fató deque libero hominum arbitrio. Tum sic illam disputationem abrumpit:

„Quippe a filio eiusdem Thrasylli praedictum Neronis imperium in tempore memorabitur, ne nunc incepto longius abierim."

Immanem soloecismum *ne nunc abierim,* optime tollas legendo *aberrem* pro *abierim*. Hoc enim dicit Tacitus: „satis longus iam hic evasit excursus, nolo eum etiam augere commemorandis iis rebus, quae multo post evenerunt, sed ad propositum ordinem redeo."

XV.

Iam in praecedenti capite unum alterumque indicavi locum, qui nullo alio sanari modo posset quam vocabulis aliquot e textu eximendis. Est enim apud Tacitum affatim locorum corruptorum, quibus hac medela afferri salus debeat, praesertim in iis libris, quos codex Mediceus alter servavit, sed neque prior iis caret. Hos nunc, si non omnes, at plerosque proponam, et

quoniam haec ratio plerumque videtur
Futilis esse quibus non est tractata, retroque
Vulgus abhorret ab hac,

vel potius quoniam haud pauci nullam hic agnoscunt rationem, sed meram tantummodo temeritatem levitatemque, ordine procedam ingentemque materiem ita in certa dividam capita, ut legentibus ét quam maxime persuadeam ét, si fieri possit, etiam voluptatis afferam aliquid. Atque primum de *externis*, quae dicuntur, agam indiciis, demonstraboque hic illic iis commaculatum esse additamentis textum Taciteum, quae olim in margine

vel inter lineas adscripta fuisse nostris etiamnunc cernamus oculis. Iam iis, qui libelli mei *de Emblematis in Platonis textu obviis* primas adspexerunt paginas, nota sunt ista ex Mediceo altero:

(Hist. II, 98): mare quoque et esi *flabra aquilonis* arum flatu in Orientem navigantibus secundum, inde adversum erat

et (Hist. III, 20): et vineis, *machinamenti genus ad expugnandos muros in modum turrium factum* is aggredienda urbs.

(v. libelli citati p. 3). Nunc alia non minus insignia addam exempla.

In *Mediceo* ergo *priore* A. V, 9 hoc habemus: (ad mortem agebatur Seiani filiola adeo nescia)

„ut crebro interrogaret, quod ob delictum et quo traheretur, neque facturam ultra et posse se *puerilimo* verbere monerit."

Errare editores, qui syllaba *mo* delenda in integrum sibi locum restituere videantur, in *mo* enim latere *modo* ($\overset{o}{m}$), quod olim vocabulo *verbere* fuerit illustratum, antea demonstravi [1]. Habemus ergo hic *aberrantem* etiam annotationem, quae nondum certam in textu sedem invenerit. Si non ab homine rudi, sed a librario semidocto, liber hic descriptus fuisset, cum litera *t*, quae, e dittographia nata, nunc etiam vocabulo *moneri* adhaeret, etiam syllaba *mo* fuisset omissa, nosque certo emblematis careremus indicio.

A. III, 12. „Id solum" (Tiberii sunt verba, quibus de morte Germanici se cogniturum negat) „Germanico super leges praestiterimus, quod in curia potius quam in foro, aput senatum quam aput iudices, de morte eius anquiritur."

Haeccine in Tacito tolerari etiam, neque quemquam adhuc observavisse bis idem hic dici, semel a Tacito (*in curia potius quam in foro*), semel a ludimagistro (*aput senatum quam aput iudices*)! At re observata simul manifesto tenemus librarium, pro Taciti verbis puerilem scioli venditantem annotatiunculam. Ne latinum quidem istud *aput senatum quam aput iudices* (omisso adverbio *potius*) esse videtur.

II, 81. „Interim Piso classem haud procul operientem adpugnare frustra temptavit; regressusque et pro muris modo semet afflictando, modo singulos nomine ciens praemiis vocans

1) Mnem. XXIX p. 280.

seditionem coeptabat, adeoque commoverat ut signifer legionis vocans sextae signum ad eum transtulerit."

Sic in codice est, qui ergo spectaculum nobis exhibet manifestum annotationis e margine in textum transgredi *conantis etiam.* Cum enim in archetypo locus ita esset scriptus (dabo autem linearum primae secundaeque tantummodo extremas partes):

. . . . nomine ciens *praemiis*
. . . . legionis sextae *vocans*
signum ad eum transtulerit,

novus librarius primum post *ciens* totam annotationem, deinde post *sextae* iterum alteram eius partem in textum recepit.

Vides non deesse in codice Mediceo priore eius rei, quam dicebam, praeclara exempla. At longe largior in Mediceo altero messis est.

A. XII, 33. „Sed tum astu locorum fraude prior (Caratacus), vi militum inferior, transfert bellum in Ordovicas."

Rectissime *fraude* seclusit Halmius, quod, olim supra *astu* scriptum, in eum textus locum irrepsit, ubi ferri nullo modo possit. Qui enim istud *astu locorum fraude* defendunt etiam, ii sanae menti indicere bellum mihi quidem videntur [1]).

Simile quid, nec minus funestum, evenisse videtur A. XIII, 14. Irata Neroni Agrippina Brittanicum se ad imperium vocaturam minatur:

„Ituram cum illo in castra; audiretur hinc Germanici filia, inde debilis Burrus et exul Seneca, trunca scilicet manu et professoria lingua generis humani regimen expostulantes."

Num quidquam unquam scriptum est simul ét disertius ét magis perspicuum? Non tamen pulcherrimum istud *hinc* .... *inde* intellexit ludimagister, ergoque ad *inde* annotavit *rursus.* Et nunc in textu legitur *inde debilis rursus Burrus.* Nam Acidalii ratio, *rursus* delentis, a recentioribus spernitur editoribus. Praeclaras profecto habebimus scriptorum latinorum editiones,

---

1) Quod ad peculiarem illam substantivi *astu* significationem (ars eligendi campi suis militibus apti) pertinet, cf. H. V, 17: „quae provideri astu ducis oportuerit, provisa, campos madentes et ipsis gnaros, hostibus noxios," qui locus admonere videtur ut hic (A. XII, 33) *locorum* quoque deleamus; nam *fraude locorum* vocis *astu* sic adhibitae non ineptum est interpretamentum. Sed fortasse *fraude* delere sufficit.

si ineptiarum amor iste pertinax aliquantisper grassabitur etiam!

A. XII, 67. „Infusum delectabili ci boleto venenum."

Unice vera ratio est Orellii sic legentis: *infusum delectabili cibo venenum*. Nam cum Tacitus ipsum *boleti* nomen sprevisset, et exquisita locutione *delectabili cibo* usus esset, illud supra lineam adpinxit sciolus. Nunc annotationem luctantem etiam cernimus, ut in alienam irrepat sedem, non sine veri iustique domini detrimento.

A. XIII, 35. „Sed Corbuloni plus molis adversus ignaviam militum quam contra perfidiam hostium erat. Quippe Syria transmotae legiones, pace longa segnes, munia Romanorum aegerrime tolerabant."

Quae deinceps legimus: „satis constitit fuisse in eo exercitu veteranos, qui non stationem, non vigilias inissent e. q. s." cuncta *castra* spectant. Sed lectione, quam proposuit Nipperdeius, *munia castrorum Romanorum* neque restituitur Taciti manus (inepte enim istud *Romanorum* abundat), neque patefit mendi origo. Equidem Tacitum scripsisse censeo *munia castrorum*, adscripsisse autem sciolum, qui putaret hic Syros et Romanos inter se opponi, *Romanorum*, eamque annotationem sic in textum irrepsisse ut genuinum vocabulum *castrorum* interiret.

Audis etiam magistelli vocem stridulam in hisce (XIV, 51): (praecedit narratio de Burri morte) „civitati grande desiderium eius mansit per memoriam virtutis et alterius segnem innocentiam, alterius flagrantissima flagitia adulteria."

Hic tamen editores obtemperant Orellio *adulteria* delenti, quo vocabulo recte quidem quid sibi illud *flagitia* velit illustratur, sed sermo Taciteus, atque adeo Latinus, absurdum in modum corrumpitur.

Atque admonet me hic locus duorum in Historiis, ubi eadem vox pueriliter in textum inserta Taciteae orationis splendorem pessumdat. Alter est I, 22. Agitur de Othonis libertis patronum suum ad fortiter agendum incitantibus:

„aulam Neronis et luxus, adulteria matrimonia ceterasque regnorum libidines avido talium, si auderet, ut sua ostentantes, quiescenti ut aliena exprobrabant."

Quis apud Tacitum istam fert sermonis ubertatem, qua sine ullo sententiae emolumento eadem res binis vocabulis (*adulteria*,

matrimonia) significetur? Hoc aulici isti volunt: „si ad imperium veneris, nobilissimarum mulierum, quamcunque voles, uxorem habere poteris."

Minus etiam ferendum quod altero loco legitur IV, 55:

„Sabinum super insitam vanitatem falsae stirpis gloria incendebat, proaviam suam divo Iulio per Gallias bellanti corpore atque adulterio placuisse."

Admodum delectatum esse Tacitum flosculo isto *corpore placuisse* opinor, sed spoliavit eum egregio ornamento, qui primus insulsam annotationem *atque adulterio* in textum recepit.

A. XVI, 2. De thesauro a se invento homo quidam vanus Neronem edocet:

„Igitur Nero, non auctoris, non ipsius negotii fide satis spectata, nec missis, per quos nosceret, an vera afferrentur, auget ultro rumorem."

Hic magistellus, ut structuram *missis per quos* discipulis explicaret, absurdum et a se inventum substantivum *visoribus* in margine adscripsit, quod postea in textum receptum sermonis barbarie etiam prodit sciolum. Quodsi nunc apud Tacitum legeretur „missis *exploratoribus* qui noscerent" vel eiusmodi aliquid, non deessent viri docti, qui anxie obstarent, quominus istud *exploratoribus* e textu eximeremus.

H. I, 27. „(Otho) sub aedem Saturni pergit. Ibi tres et viginti speculatores consalutatum imperatorem ac paucitate salutantium trepidum, sellae [1]) festinanter impositum strictis mucronibus rapiunt: totidem ferme milites in itinere adgregantur, alii conscientia, plerique miraculo, pars clamore *et gladiis*, pars silentio."

Frustra desudarunt critici, qui pro *et gladiis* coniecerint *et gaudiis* vel *et gaudio*. Est enim *gladiis* annotatio adscripta vocabulo *mucronibus*, quae in alienam aberravit sedem, ibique coniunctione *et* praecedentibus verbis est agglutinata.

H. III, 19. Per tenebras noctis urbem Cremonam diripiendam esse milites quidam ex Flaviano clamant exercitu, et aliis usi argumentis et hoc:

---

1) Ante *sellae* in codice legitur coniunctio *et*, quam, ut totius loci constaret ratio, ego exemi.

„si lucem operiantur, iam pacem, iam preces, et pro labore ac vulneribus clementiam et gloriam, inania, laturos, sed opes Cremonensium in sinu praefectorum legatorumque fore."

Quam egregie dicta haec sint, quam praeclare militum referant mentem, praedae inhiantium ducibusque invidentium, si quis semel senserit, non feret ultra adiacentem his insulsissimam magistelli, qui, ut ita dicam, ipso vocis se prodit sono, annotatiunculam: „expugnatae urbis praedam ad milites, deditae ad duces pertinere" [1]).

H. IV. 22. Civilis castra Romanorum oppugnat:

„Spem obpugnantium augebat amplitudo valli, quod duabus legionibus situm vix quinque milia armatorum [Romanorum] tuebantur."

Ineptum istud *Romanorum* non est in codicibus „deterioribus." Descripti ergo illi sunt non ex ipso Mediceo, sed ex aliquo apographo, quod vocabulum illud aut omnino non habebat, aut in margine scriptum. Cff. quae c. VIII scripsimus et Nipperdeii observatio p. IV praefationis, quae est in parte III editionis, quam a. MDCCCLXXIV in lucem emisit.

(*Continuabuntur*).

1) Rem verissimam apertissimamque primus mortalium perspexit v. d. H. M. Leopold, quem ante paucos annos discipulum habui carissimum.

AD PLUTARCHUM.

Theseus c. VI (Sint.). „Erant illo tempore homines quidam ingentibus viribus corporis et magna velocitate, quibus naturae donis ad ceteros opprimendos utebantur:"

τούτων Ἡρακλῆς τοὺς μὲν ἐξέκοπτε καὶ ἀνῄρει περιιών, οἱ δὲ λανθάνοντες ἐκείνου παριόντος ἔπτησσον καὶ ἀνεδύοντο καὶ παρημελοῦντο ταπεινὰ πράττοντες.

Primum lege *παρόντος* pro *παριόντος*, requiritur enim sententia: „quamdiu Hercules inter Graecos versabatur" recteque mox opponitur *ἐπεὶ δὲ Ἡρακλῆς . . . εἰς Λυδίαν ἀπῆρε καὶ συχνὸν ἐκεῖ χρόνον ἐδούλευε.*

Deinde pro *ἀνεδύοντο* prorsus contrarium requiritur: *ὑπεδύοντο*, quod synonymum est *τῷ πτήσσειν καὶ ταπεινὰ πράττειν*. v. Rom. 25: *οἱ μὲν ἀσθενέστεροι τῶν προσοίκων ὑπεδύοντο.* J. J. H.

AD TIMOTHEI PERSARUM
CARMINIS LYRICI FRAGMENTUM NUPER REPERTUM [1].

SCRIPSIT

J. VAN LEEUWEN J. F.

Quatuor paginas huic fasciculo deesse certiorem me facit typographus; quo spatio utar ut de Persis Timothei pauca quaedam observem. Carminis huius lyrici pars posterior nuper innotuit e volumine papyraceo, quod in Aegypto est repertum. Litterae magnae et pulcrae et priscam figuram servantes: prae ceteris notabiles sunt E, M, Π, Σ, Ω. Nostris autem ipsorum oculis iam cernimus discrimen quod intercedit inter libros antiquissimos et editiones quae postea Alexandriae prodierunt cura eruditorum grammaticorum, cum hoc volumen, quod IV° ante C. n. saeculo a primo editore tribuitur, — neque habeo quod contra dicam, — cum papyro duobus fere saeculis recentiore componimus, qui Bacchylidis exhibet carmina. Ibi versiculi breves, bene distincti et emendatissime scripti: Timothei hoc carmen de pugna Salaminia uno tenore per paginas latissimas est exaratum, nulla versuum habita ratione, et quam sublestae fidei etiam vetustissima fuerint exemplaria luculenter testatur; nam licet eleganter in charta nitida sit depictum haud ita diu postquam ab ipso poeta est compositum, — altera vixdum saeculi pars videtur intercessisse, — vitiis scatet apertis. Quorum pars nullo negotio tolli potuit, alia primo editori quantumvis sagaci negotia facessiverunt, necdum omnia sunt emendata.

Etiam emblema invitis numeris et verborum structura in textum irrepsit; de quo ne in diversa abeant virorum doctorum opiniones non videtur esse periculum, sed omnes opinor Wilamowitzium sequentur sic edentem (vs. 97 sq.):

1) Der Timotheos-Papyros. Lichtdruck-Ausgabe. Leipzig 1903. — Timotheos. Die Perser .... herausgegeben von U. v. Wilamowitz-Möllendorff. Leipzig 1903.

Φυγᾷ δὲ πάλιν ἵετο Πέρ-
σης στρατὸς [βάρβαρος] ἐπισπέρχων.

Contrarius error commissus est in pagina paenultima. „*Eheu!*" victus Xerxes lamentatur: „*naves Graecae nostram iuventutem* [1]) *delerunt*, νᾶες δὲ οὐκὶ ὀπισσοπόρευτον ἄξουσιν." Lacunam post „νᾶες δὲ", ubi finem habet 4us paginae versus, indicavit vWilamowitz, et in paraphrasi sermone pedestri conscripta, quam ad exemplum veterum grammaticorum verbis poetae subiunxit, probabiliter sic explevit: „αἱ δὲ τριήρεις ⟨αἱ ἡμέτεραι καὶ αὐταὶ ἀπολώλασιν⟩ οὐδὲ ἐπανάξουσιν αὐτούς." Itaque fortasse sufficit quod propono:

νᾶες δ' ⟨ἁμέτεραί νιν⟩
οὐκ ὀπισσοπόρευτον ἄ-
ξουσιν κτἑ.

Litteras vitiosas passim correxit editor. Quibus locis addendus videtur qui legitur vs. 32 sqq.:

σμαραγδοχαίτας δὲ πόν-
τος ἄλοκα ναΐοις ἐφοι-
νίσσετο σταλα[γμοῖς].

Hoc loco quae extant litterae, clarae sunt omnes, certum autem esse quod vW. supplevit -γμοῖς nemo non videt. Sed eidem sermone pedestri ultima reddenti: „τοῦ πυρὸς ἐκ τῶν νεῶν σταλάσσοντος" non assentior. Nam *ignis scintillas* si dicere voluisset Timotheus, *ardendi* notio aliqua ratione erat indicanda. Quapropter mare non flammis navium flagrantium sed cruore pugnantium rubescens poetae menti obversatum esse arbitror. Quod si recte statuo, sequitur ut corruptus habeatur textus traditus; nam *guttae navales* non minus ineptum est *sanguinis* destillantis nomen quam *scintillarum* micantium. Pro Ναΐοις scribamus Δαΐοις, non iam erit dubium quae stillicidia sint intellegenda, et verti poterit locus: *per pontum caeruleum sulcus ducebatur sanguinolentus*. Quam coniecturam postquam in nostratium Museo aliquot abhinc hebdomadibus proposui [2]), laetus vidi op-

1) „ἥβαν νέων πολύανδρον." Ubi pro νέων P. Mazon coniecit ναῶν, terra enim non dum victos fuisse Persas tum cum ad Salaminem classe est depugnatum. Quod tamen argumentum in hoc poeta, qui res gestas negligenter stringit potius quam enarret, non tanti videtur ponderis ut litteram E errori tribuamus.

2) Vid. Museum, Maandblad voor philologie en geschiedenis, 1903 p. 283-286.

time concinere quae nuper scripsit Paulus Mazon vir doctus [1]): „je crois que ἐφοινίσσετο et σταλαγμοῖς s'entendent... du *sang*." Contulit ille Pindari de pugna Salaminia verba: „ἀναριθμων ἀνδρῶν χαλαζάεντι φόνῳ" (Isthm. V 50) et oraculum ab Herodoto (VIII 77) servatum: „αἵματι δ' Ἄρης | πόντον φοινίξει." Gravissimum autem argumentum ad arguendum librarii errorem praebent poetae verba vicina; nam tertio abhinc versu redit adiectivum ναΐος, et ibi quidem apte adhibitum.

Sequuntur enim haec (vs. 36 sqq.):

ὁμοῦ δὲ ναΐος στρατὸς
βάρβαρος ἄμμι[γ' αὖτις] ἀν-
τεφέρετ' ἐ[ν ἰχ]θυ[σ]στεφέσι μαρ-
μαροπ[τέρ]ο[ι]ς κόλποισιν [Ἀμ-
φιτρίτ]ας.

Quae si recte sunt constituta, infeliciter hoc loco rem cessisse poetae negari nequit. Et *piscium* quidem ille ornatus fortasse est ferendus, sed *alae marmoreae* quoniam coniecturae debentur, — cautes sinum Salaminium cingentes ita dici arbitratur editor, — videamus an alia imagine poeta usus fuerit. Ego certe melius intellegam μαρμαροπ[ΤΥΧ]οις, apte enim *fluctus* dici potuerunt *plicae marmoreae* sive fulgentes *vestis deae marinae*.

Simillimam controversiam in fragmento carminis epici, quod anno proximo innotuit [2]), benevole mihi indicat Naberus collega venerabilis. Vs. 9 sq. ibi edidit Kenyon:

ἡ δὲ Μεθυμναίοιο βαθύπτ[ερ]ον οὐλο[μένοιο]
ἐς κλισίην ἵκετ' ἄρτι,

probabilius autem est quod proposuit Crönert [3]): βαθύπτ[υχ]ον.

Sed diffidenter de ultimo quem tetigi Timothei loco loqui me decet, legitur enim in voluminis parte misere habita, ubi fieri non potuit ut ipsa poetae manus passim restitueretur, licet admirationem moveat editor, qui singulari mentis acumine et felici audacia e sparsis verborum umbris litterarumque vestigiis continuam fere versuum seriem effinxerit satis apte decurrentium. Nempe poetae portenta et aenigmata loquentis hoc est opus.

1) Revue de Philologie, 1903 p. 210.
2) Vid. Album Gratulatorium in honorem Herwerdeni conscriptum p. 138 sq.
3) Archiv f. Papyr. II p. 351, 2.

Exempli causa affero quae de Persarum navibus ab hoste oppressis dicuntur (vs. 100 sqq.):

μακραυχενόπλους | χειρῶν δ' ἐκβαλλον ὀρείους | πόδας ναός. στόματος | δ' ἐξήλλοντο μαρμαροφεγ- | γεῖς παῖδες συγκρουόμενοι.

Prima verba perspicua sunt: „*nautae* triremis ab hoste percussae *e manibus emittebant remos*", et clarius iam patet quam praestanti emendatione Lampitonis Aristophaneae verba (Lys. 173) olim persanaverit Valckenaer: „*pacem nunquam agetis Athenienses*

ἆς πόδας κα ἔχωντι ταὶ τριήριες",

ἕως ἂν πόδας ἔχωσιν — ἢ θεῖν οἷαί τε ὦσιν — αἱ τριήρεις, quo loco traditum est in codd. *ἀσσποδᾶς* vel *ἀσσπουδάς*. Sed in proximis Timothei verbis res minus certa est; quae nimis absurda ratus vW. si *nautarum στόμα* sit cogitandum, ipsius *navis* dentes et os intellegit, Dielsium secutus: „*ὀδόντες* sind die im Dollenbord „gesetzten Dollen (*σκαλμοί, τύλοι*)... Diese weissen Pflöcke sieht „man an der rothgestrichenen Schiffswand in den Ruderlöchern „wirklich wie Zähne stehen". Ingeniosissime profecto excogitatum! Sed, dicam aperte, deteriores etiam hi versus mihi videntur si ita sunt interpretandi, quam si de veris ipsorum remigum dentibus, quod puto, locutus est Timotheus: „e manibus remi, ex ore dentes excutiebantur". Verbum autem *σ υ γ κρούειν* apte dici potuit de maxillis inferiore et superiore violento ictu complosis, *triremis* vero illi dentes — si tam mira imagine uti libuisset poetae — *ἐ κ κόπτεσθαι* vel *ἐ κ κρούεσθαι* potius erant dicendi. Et *μαρμαροφεγγής* — Vürtheimii haec est observatio — facilius intellegitur de dentibus dictum quam de paxillis sive ligneis sive ferreis.

Unum locum addo. Miles Asianus cum maris fluctibus colluctans (vs. 79 sqq.)

ἀπείλει | γόμφοις ἐμπρίων | μιμούμενος, λυμεῶ- | νι σώματος θαλάσσᾳ·

— sequuntur hominis minae. Verba quae excripsi editor ita reddidit: „*ἠπείλει τῇ θαλάσσῃ τῇ τὸ σῶμα διαλυμαινομένῃ, διὰ* „*μιμήσεως γοῦν τοῖς ὀδοῦσι καταπρίων* (*τὴν θάλασσαν*)" et fuse de iis egit in commentario [1]). Nondum tamen satis intellego textum traditum, sed suspicor pro ΜΙ*μούμενος* legendum esse ΘΥ*μούμενος*:

γόμφοις ἐμπρίων, | θ υ μ ο ύ μ ε ν ο ς λυμεῶ- | νι σώματος θαλάσσᾳ.

Plura non capit charta.

1) „Voir l'excellent commentaire de Wilamowitz sur ces mots" (P. Mazon).

AD MARCI ANTONINI COMMENTARIOS.

SCRIPSIT

J. H. LEOPOLD.

Marci Antonini Commentarii, ed. Ioannes Stich.

I.

Epictetus in Dissertationum libro IV. c. 4, cum in eos invehitur, qui vitam otiosam et literis deditam agere cupiant, primum Stoicorum illam et Cynicorum doctrinam exponit, scilicet libros, otium, studia tantum eatenus esse expetenda, quatenus ad vitam recte instituendam et fortiter peragendam facere possint; deinde subiungit alterum sibique magis proprium argumentum: ut divitiarum et honorum appetitum, sic etiam cupidinem legendi, discendi, meditandi, rerum nimirum extra fines humani arbitrii positarum, homines pro liberis servos facere et fortunae vicissitudinibus obnoxios. „Quid enim distat exoptare „utinam senator sim" et „utinam ne senator essem," quid „utinam magistratus fiam" et „utinam privatus essem." Quid differt de se praedicare: „male mihi est; nihil habeo, quod agam, in quo agendi facultates exerceam, dum iners libris intabesco," et „male mihi est, nam otium non habeo legendi et meditandi." Ut salutatio, ut honores, sic etiam legendi potestas res est externa neque in voluntate nostra posita."

Et sane cogitatione assequimur, homines illos Romanos, qui nobiles quique inde a pueritia rebus gerendis destinati, mox in republica capessenda occupati essent, postquam semel in cognitionem pervenerint eorum, quae revera ad nos pertinent quae-

que nescire malum, haud sine animi discordia et dissensione a legendo, meditando, philosophiae studio promovendo sese abduxisse et tempus viresque iis rebus impendisse, quibus fortuna et rerum eventus eos circumdedisset ac paene deligasset. Quin inter ipsa negotia qua veneratione memoriam horarum legendo et tacite secum colloquendo absumptarum coluisse, quo desiderio quibusve votis studiorum instaurationem prosecuti esse existimandi sunt! Optime igitur, ne ii, qui nuper vanis cupiditatibus animique perturbationibus liberati essent, protinus nova atque aeque futili spe deliquescerent, ab Epicteto admonentur, quippe qui hominibus, quae esset vera libertas, ostendere sibi proposuisset.

Haec autem omnia in quemnam melius quadrent vel quis praecepta Epicteti sui saepius recolenda sibique ante oculos ponenda habuerit, quam Marcus ille Aurelius philosophus? Nam quot et quanta negotia ei sustinenda fuerint, et rerum ab eo gestarum memoria et res ipsa declarat, cum a puero honoribus auctus, inde ab anno duodevicesimo in societatem fere imperii adsumptus, denique anno aetatis quadragesimo ad summum fastigium ipsumque principatum pervenerit. Quanto autem studio natura ad literas et disciplinas ferretur, apparet apud omnes, qui de sedulitate eius et indefessa industria multa tradiderunt et de magistris, quos studiosissime coluit; qui inter alia memorant eum iam senem scholas Sexti frequentasse, ita ut Verus, manus ad caelum tollens, dictum in eum iactaverit: „ὦ Ζεῦ, ὁ Ῥωμαίων βασιλεὺς γηράσκων ἤδη δέλτον ἐξαψάμενος ἐς διδασκάλου φοιτᾷ" [1]), denique apud quos „literis Graecis et Latinis refertus," „ἀνὴρ πολυίστωρ," „literarum Graecarum peritissimus," talia passim audit.

Ceterum quanto amore artes et disciplinas amplexus sit Marcus, etiam Commentarii ipsi interdum implicite confitentur. In quibus v. c. auctor omnia diligentissime enumerat, quae magistris suis singulis se debere existimet, nec non dis gratias agit, qui sibi tam egregios viros praeceptoresque obtulerint. Neque discrepat locus, qualis est I. 17, ubi dis acceptum refert: τὸ μὴ ἐπὶ πλέον με προκόψαι ἐν ῥητορικῇ, καὶ ποιητικῇ, καὶ τοῖς

1) Philostratus in vita Herodis vol. II. ed. Kayser p. 65. 20.

ἄλλοις ἐπιτηδεύμασιν, ἐν οἷς ἴσως ἂν κατεσχέθην, εἰ ᾐσθόμην ἐμαυτὸν εὐόδως προϊόντα [1]); etenim haec ipsa sunt verba hominis, qui, quantum in se est, in artes discendas incubuit, sed rebus, quae sui arbitrii non sunt, obstantibus, ingenio puta deficiente, non tantum, quantum speravit, profecerit; post autem bene factum esse perspicit et dis gratulatur, quod profectus in rebus levioribus eum non detinuerint, quominus ad rei gravioris cognitionem perveniret. Postremo huc faciunt loci illi sat multi, in quibus auctor se ad res agendas et ad negotia suscipienda adhortatur, qua admonitione nulla fere in Commentariis est frequentior. Etenim obiurgatio illa toties repetita philosophum arguit, qui, dum moribus suis corrigendis operam dat, imprimis ad illas res sese exhortatur, in quibus praecipue se deficientem deprehenderit. Itaque ipsa illa adhortatio ad munera, ad officia obeunda, ad vitam activam ut aiunt, haud ambigue indicat, qualis fuerit nativa et primaria auctoris indoles, vel potius aperte declarat eam ad studia et contemplationes inclinasse [2]).

Atque his iam sensim ad ea, quae volui, pervenimus. Etenim si recte statuitur Marcum et munere imperatoris egregie perfunctum esse et natura ad vitam otio et studiis deditam potius inclinasse, inquiri iam potest, num qua vestigia discordiae illius internae cupiditatumque conflictionis, de quibus Epictetus loco supra a nobis allato acute disputat, in Antonini scriptis extent:

---

1) Similiter l. I. 7. Rustico acceptum refert auctor, quod a studio rhetoricae et poeticae destitit et intellexit se indigere correctione et curatione morum, quodque in illis appetendis neque ad aemulationem sophisticam vel ad libellos de theorematis conscribendos vel ad oratiunculas adhortatorias se declinavit neque rursus, ut homines in stuporem et admirationem sui raperet, virum strenue agentem et se exercentem ostentavit. — Quem locum si recte enarravi, apparet emendationem Xylandri *ἐνεργητικόν* omnino in contextum recipiendam esse.

2) Fuisse Marcum hominem elegantiorem et ad musicae et poeticae delenimenta minime durum, indirecte etiam efficitur ex l. XI. 2, ubi cantum vel saltationem dulcem in singulas partes et quasi elementa dirimendam atque ita dulcedinem et potestatem in mentem humanam frangendas sibi praescribit. Cum quo loco conferatur lepida illa narratio, quam tradit Philostratus in vita Aristidis vol. II p. 87. 10: *„τὴν γὰρ πόλιν ταύτην* (sc. *Σμύρναν*) *ἀφανισθεῖσαν ὑπὸ σεισμῶν τε καὶ χασμάτων, οὕτω τε ὠλοφύρατο ὁ Ἀριστείδης πρὸς τὸν Μάρκον, ὡς τῇ μὲν ἄλλῃ μονῳδίᾳ θαμὰ ἐπιστενάξαι τὸν βασιλέα, ἐπὶ δὲ τῷ „Ζέφυροι δὲ ἐρήμην καταπνέουσι", καὶ δάκρυα τῷ βιβλίῳ ἐπιστάξαι τὸν βασιλέα" κτέ.*

num etiam ille cum dolore interdum et animi contentione ad res necessarias a rebus potioribus, studiis, libris se abduxerit. Ad quam quaestionem ea, quae modo attulimus, partim iam respondisse videntur. Nec desunt alii loci in Commentariis, qui indicia exhibent animi nunc se consolantis, quod doctrina non nimis necessaria sit ad vitam recte agendam, nunc libros et otium legendi studendique desiderantis quidem, sed in rerum statu acquiescere conantis. Quae res nonnumquam hunc vel illum ex interpretibus effugisse videtur.

Sic v. c. l. II. 13: „nihil est miserius, inquit, quam homo, qui omnia undique indagatur et quae sub terra sunt, ut ait poeta, perscrutatur, neque intellegit sibi sufficere, ut cum illo, quem intra se gerit, genio versetur eumque sincere colat.''; l. III. 19: „*πάντα οὖν ῥίψας, ταῦτα μόνα τὰ ὀλίγα σύνεχε*,'' i. e.: „igitur omnia reliqua, sc. studia, investigationes, disceptationes valere iube, pauca illa et praecipua praecepta retine.'' Porro II. 2: „*ἄφες τὰ βιβλία· μηκέτι σπῶ· οὐ δέδοται*,'' „proinde mitte libros; ne amplius distrahere, non enim licet'' [1]). Denique III. 14: „ne diutius evageris: neque enim futurum est, ut commentarios tuos perlegas aut Romanorum et Graecorum res gestas et ex variis scriptis Excerpta, quae senectuti tuae reposuisti. Itaque festina ad finem et missa spe vana, si tui tibi cura est, tibi ipsi consule, dum licet,'' et imprimis II. 3: „*τὴν δὲ τῶν βιβλίων δίψαν ῥῖψον, ἵνα μὴ γογγύζων ἀποθάνῃς, ἀλλὰ ἵλεως, ἀληθῶς καὶ ἀπὸ καρδίας εὐχάριστος τοῖς θεοῖς*,'' — „librorum sitim pelle, ut ne murmurans moriare'' — murmurans puta ob sortem iniquam, quae sitim legendi et cognoscendi explere non concessisset.

Pergo ad l. VIII. 8: „*ἀναγινώσκειν οὐκ ἔξεστιν. ἀλλὰ ὕβριν ἀνείργειν ἔξεστιν· ἀλλὰ ἡδονῶν καὶ πόνων καθυπερτερεῖν ἔξεστιν· ἀλλὰ τοῦ δοξαρίου ὑπεράνω εἶναι ἔξεστιν*'' *κ. τ. ἑ.* Qui locus et olim a Nauckio et nuper a v. d. Rendall in dubium vocatus est, quorum prior contextum traditum „vix ferri posse'' statuit [2]). Quodsi locos supra allatos recte inter se composuimus

1) Cf. etiam l. II. 7.

2) Cf. Mélanges Gréco-Romains tom. V. p. 13. Quod ipse Nauck dubitanter quidem protulit: „*ἀναβιῶναι οὐκ ἔξεστιν*'', vereor, ut sit ex mente Antonini, qui toties innuit homini unoquoque aetatis momento, immo vel in extremo vitae limine, licere vitam alteram; novam, sc. ex rationis pracceptis institutam inire. Cf. VII. 2: „*τοῦτο*

et explicavimus, sponte elucet, credo, locum hunc non tantum omni vitio carere, sed praeclare animi statum illustrare auctoris, qui, quoniam intellexit legere et studere sibi non licere, se consolatur, quod tot alia munera, eaque longe graviora, sibi praestanda supersint.

Ad eundem autem statum animi auctoris referendus est alter locus, paullo difficilior, l. IV. 30, qui a Stichio sic editur: „*ὁ μὲν χωρὶς χιτῶνος φιλοσοφεῖ, ὁ δὲ χωρὶς βιβλίου· ἄλλος οὕτως ἡμίγυμνος. ἄρτους οὐκ ἔχω, φησί, καὶ ἐμμένω τῷ λόγῳ. — ἐγὼ δὲ τροφὰς τὰς ἐκ τῶν μαθημάτων οὐκ ἔχω, καὶ ἐμμένω.*" Ultima Nauck l.l. p. 6 tamquam glossema eiecit, haec addens: „verba extrema (*ἐγὼ δὲ — ἐμμένω*) quae uncis inclusimus conveniunt pauperculo ludi magistro, qui se quamvis victu destitutum dicat in optimarum artium studiis perseverare: num vero Antoninus is erat, qui *ἐκ τῶν μαθημάτων* victum quaereret?"

Locus aut omnino integer est, aut unica tantum eaque lenissima correctione indiget, quam dudum adhibuerunt Menagius et Gataker, pro *οὕτως* scribentes *οὗτος*: *ἄλλος οὗτος ἡμίγυμνος* „alius quispiam seminudus" [1]). Qua emendatione recepta, omnia recte procedunt, dummodo locus hoc modo distinguatur: „*ὁ μὲν χωρὶς χιτῶνος φιλοσοφεῖ, ὁ δὲ χωρὶς βιβλίου. ἄλλος οὗτος ἡμίγυμνος ,ἄρτους οὐκ ἔχω' φησί ,καὶ ἐμμένω τῷ λόγῳ'. — ἐγὼ δὲ τροφὰς τὰς ἐκ τῶν μαθημάτων οὐκ ἔχω, καὶ ἐμμένω.*" Instituitur nimirum comparatio vitae Cynicorum, qui corporis blandimenta contemnere, et vitae auctoris, qui animi voluptatibus egere consuerat. Igitur Cynicus philosophatur sine tunica, at huic philosophandum est „sine libro." Ecce alter Cynicus seminudus „panis" inquit „mihi non est et tamen rationem constanter observo." „At ego alimentis illis animi, quae ex disciplinis variaque doctrina percipiuntur, careo et tamen rationem observo."

μάθε καὶ ὀρθὸς εἶ· ἀναβιῶναί σοι ἔξεστιν." X. 8: „*ἐὰν οὖν διατηρῇς σεαυτὸν ἐν τούτοις τοῖς ὀνόμασι, ἔσῃ ἕτερος καὶ εἰς βίον εἰσελεύσῃ ἕτερον.*"

V. d. Britanni coniecturas cognovi ex libro eius: M. Aurelius Antoninus to himself. An English translation with introductory study on Stoicism and the last of the Stoics. London. 1898.

1) Ad locutionem *ἄλλος οὗτος* illustrandam Gataker affert locum ex Demosthenis oratione ad Midiam: *ἄλλος οὑτοσί τις ἀναιδής*. Possis etiam conferre proverbium illud ex Plut. Thes. 29: *ἄλλος οὗτος Ἡρακλῆς*.

Vides quam bene haec in Antoninum conveniant et in ea, quae supra de studiis interruptis ex Commentariis collegimus, quamque immerito haec a Nauckio tamquam Marco indigna abiciantur. Nec non persentiscis, opinor, amaritudinem, quae inest in verbis ultimis, quae in Cynicum frugalitate sua et patientia corporis elatum, regeruntur ab eo, qui aliam eamque longe graviorem paupertatem, sc. animi et vitae internae, tacite et sine ostentatione perferre didicerat.

Haec de Antonini primaria indole. Quodsi quis ea, quae disseruimus, breviter complecti cupiat, et simul animo concipere ac sentire, quam penitus imperator hic literas et philosophiam dilexerit, perlegat l. VIII. 1 vel VII. 67 sub fine. Nusquam enim apertius vel dolore magis conspicuo auctor Commentariorum statuit „se iam desperare fore, ut umquam dialecticae vel physicae satis peritus existeret, vel ut nomen philosophi veri tueri posset," nusquam clarius illustratur illud: „Felix qui potuit .... fortunatus et ille," etqseqq., consolatio illa poetica eius, qui nobilitate philosophiae perspecta studiis illis praeclaris sufficere se posse, sive propter ingenii debilitatem sive temporibus obstantibus, desperat et tandem, missis iam iis, quae sperare nefas, concessis uti secum destinat.

II.

Fuisse Marcum hominem eruditum declarant etiam loci ex aliis scriptoribus petiti, qui passim in Commentariis interspersi inveniuntur. Quos auctorem laudasse apparet tamquam suam ipsius sententiam eximie referentes vel eo consilio, ut disputationem ex loco aliquo aliunde noto instituens, dein de suo adderet nonnulla, verborum citatorum sensum augeret et amplificaret, interdum corrigeret etiam vel ad placitorum suorum normam redigeret. Qui loci et numero satis multi et ex variis scriptoribus arcessiti, auctoris haud mediocrem fuisse doctrinam clare indicant. Homo autem vere elegans, cui non eruditionis copias ostentare in animo esset, sed sententiam suam ornare et ea tantummodo respicere, quae omnibus cultioris ingenii homi-

nibus nota et prompta essent, in locis ipsis integre et ad verbum reddendis non nimis anxius fuit et nomen scriptoris addere saepissime neglexit [1]), interdum ne indicavit quidem, se non sua sed aliena afferre verba.

Hi autem loci, sive nomine auctoris notati, sive vocabulo *Φησί* addito vel alio modo indicati, sive per se satis noti, tantum non omnes iam olim, ut fit, a primis Antonini editoribus agniti et, quoad fieri potuit, ad ipsorum scriptorum, unde petiti erant, libros, capita, versus relati sunt. Nec non in editione recentissima Commentariorum, quam curavit Stichius, literis diductis vel siglis „ " vel alio typothetarum artificio significati sunt [2]); pauci his quoque diebus inventi sunt, ut l. VIII. 41, ubi Rendall versum illum Empedocleum ex l. XII. 3 recte attulisse videtur et nuperrime in loco desperato l. IV. 46, ubi idem vir doctus vocem obsoletam *τοκεώνων* feliciter restituit et totum locum Heraclito vindicavit [3]).

Superest locus unus et alter, quem indicia interna potius, sententiarum connexio et totius loci tenor, aliunde arcessitum arguunt. Quid velim, liber undecimus Commentariorum optime illustrabit. Etenim in fine huius libri auctor satis longam seriem adiunxit capitum, ubi aut ipsa verba aliorum scriptorum laudantur, aut notae historiae, fabellae, talia respiciuntur, denique res aliunde petitae et ab auctore in usum suum conversae proferuntur. In qua serie perlustranda ante omnia apparet c. 33: *„σῦκον χειμῶνος ζητεῖν μαινομένου· τοιοῦτος ὁ τὸ παιδίον ζητῶν, ὅτε οὐκ ἔτι δίδοται"* iniuria a Stichio nullo signo tamquam aliunde petitum notatum esse, quippe quod caput perinde atque

---

1) Notatu dignum esse videtur, cum passim philosophi varii nominatim laudentur, nusquam a Marco in poetarum sententiis afferendis nomen auctoris apponi, quippe quod alienum videretur ab argumento graviore. Quae res quodammodo facere potest ad coniecturam Xylandri refellendam, qui l. IV. 18 in loco desperato: *„ἢ κατὰ τὸν ἀγαθὸν μὴ μέλαν ἦθος περιβλέπεσθαι, ἀλλ' ἐπὶ τῆς γραμμῆς τρέχειν ὀρθόν, μὴ διερριμμένον,"* legendum censuit: *κατὰ τὸν Ἀγαθῶνα.*

2) Neglecta a Stichio esse videntur V. 29: *„καπνός, καὶ ἀπέρχομαι"* locus ex Epicteto desumptus (cf. Diss. I. 25. 18 et IV. 10. 27) et VII. 66: *„ἐν ταῖς ὁδοῖς ἐβρενθύετο,"* quae sunt verba Aristophanis Nub. 362. — Dolendum praeterea, quod locorum, qui in contextu laudantur, titulos et numeros in calce paginarum adscribere omisit editor.

3) Classical Review XV. feb. 1902 p. 28.

sequentia (34 et 35) proxime accedat ad hunc Epicteti locum Diss. III. 24. 87: „*οὕτω κἂν τὸν υἱὸν ἢ τὸν φίλον τότε ποθῇς, ὅτε οὐ δέδοταί σοι, ἴσθι ὅτι χειμῶνος σῦκον ἐπιποθεῖς.*" Itaque patet omnino nullum locum hic esse emendationi Gatakeri, qui articulum [*τὸ*] *παιδίον* reiecit, neque cum interpretibus cogitandum esse de Antonino curas domesticas animo volvente et conquerente et „sibi liberos optante, quando non amplius concedatur," sed simpliciter verba alterius philosophi ab auctore excerpta esse, tamquam egregie dicta ad desiderium propinquorum defunctorum leniendum.

Idem autem factum esse suspicor in capite proximo 29, quod sic procedit: „*ἐν τῷ γράφειν καὶ ἀναγινώσκειν οὐ πρότερον ἄρξεις, πρὶν ἀρχθῇς. τοῦτο πολλῷ μᾶλλον ἐν τῷ βίῳ.*" Etenim si locum recte intellego, verba priora ut dictum aliunde notum ab auctore proponuntur, qui mox ipse sententiam suam additurus est. Atque sic asyndeton illud intellegitur, quod est scriptoris, qui alterius dictum ex sua ipsius mente augeat vel corrigat [1]),

Quodsi statuas etiam hoc capite 29 aliena ab auctore laudari, tum demum exsistit continua et fere per viginti capita non interrupta series locorum aliunde arcessitorum, quam auctorem in fine huius libri protulisse monueramus. Quae series unde initium capiat, si quaeritur, non tam ad c. 22 quam ad c. 21 lectorem relegatum velim. Quod caput sic instituitur: „*ᾧ μὴ εἷς καὶ ὁ αὐτός ἐστιν ἀεὶ τοῦ βίου σκόπος, οὗτος εἷς καὶ ὁ αὐτὸς δι' ὅλου τοῦ βίου εἶναι οὐ δύναται. οὐκ ἀρκεῖ* (*δὲ*) *τὸ εἰρημένον, ἐὰν μὴ κἀκεῖνο προσθῇς, ὁποῖον εἶναι δεῖ τοῦτον τὸν σκόπον*" *κτέ.* In quo loco primum notandum est, iterum hic apparere asyndeton illud, de quo egimus; nam vocabulum *δὲ* additum est a Xylandro, quod minime opus erat, opinor. Tum, quod ad sen-

1) Eodem modo l. VII. 61: *ἡ βιωτικὴ τῇ παλαιστικῇ ὁμοιοτέρα ἤπερ τῇ ὀρχηστικῇ, κατὰ τὸ πρὸς τὰ ἐμπίπτοντα, καὶ οὐ προεγνωσμένα, ἕτοιμος καὶ ἀπτὼς ἑστάναι*" alludere videtur auctor ad notum dictum, quo ars vivendi cum saltatoria comparabatur quodque corrigit et immutat Marcus. Nec non l. VII. 67: *ἡ φύσις οὐχ οὕτως συνεκέρασέ* (*σε*) *τῷ συγκρίματι, ὡς μὴ ἐφεῖσθαι περιορίζειν ἑαυτόν, καὶ τὰ ἑαυτοῦ ὑφ' ἑαυτῷ ποιεῖσθαι· λίαν γὰρ ἐνδέχεται θεῖον ἄνδρα γενέσθαι, καὶ ὑπὸ μηδενὸς γνωρισθῆναι*" verba ultima non tam universe efferuntur, quam tecte et amare alludunt ad obscuritatem vitae oblivionemque viri alicuius, philosophi puta vel potius viri cuiusdam egregii, quem noverat ipse Antoninus. Gatakerus hic de Democrito et Socrate cogitavit; dubito num recte.

tentiam ipsam attinet, conferri possunt v. c. loci illi complures, quos Gatakerus collegit, unde apparet verba priora notum Stoicorum praeceptum efficere. Itaque Marcus dictum illud Stoicum praemisisse, tum opinionem suam subiunxisse atque hinc, sc. a capite 21, seriem locorum citatorum instituisse videtur.

Contra verba ipsius auctoris ei reddenda videntur l. IX. 41 in fine: „ταὐτὰ οὖν ἐκείνῳ (sc. Ἐπικούρῳ) ἐὰν νοσῇς, καὶ ἐν ἄλλῃ τινὶ περιστάσει· τὸ γὰρ μὴ ἀφίστασθαι φιλοσοφίας ἐν οἷς δήποτε τοῖς προσπίπτουσι, μηδὲ ἰδιώτῃ καὶ ἀφυσιολόγῳ συμφλυαρεῖν, πάσης αἱρέσεως κοινόν, πρὸς μόνῳ τῷ νῦν πρασσομένῳ εἶναι καὶ τῷ ὀργάνῳ, δι' οὗ πράσσει." Immo post κοινόν per punctum interpungendum esse videtur atque a vocibus πρὸς μόνῳ nova sententia instituenda, in qua ad ea, quae omnibus philosophorum sectis communia sunt, de suo addit Marcus (idque per asyndeton!) placitum illud, quod in deliciis habuit vir πρακτικός et quo fere nullum frequentius in Commentariis occurrit.

In transitu deinde observari potest l. IX. 3: „εἰ δὲ καὶ ἰδιωτικὸν παράπηγμα ἀψικάρδιον ἐθέλεις, μάλιστα" κτέ., poeticam locutionem a Marco insertam esse videri; itemque eiusdem libri c. 26: „ἀνέτλης μύρια — ἀλλὰ ἅλις" est, cur disiecti membra poetae hic apparere suspiceris. Porro V. 27: „συζῆν θεοῖς. συζῇ δὲ θεοῖς ὁ συνεχῶς δεικνύς" κτέ. auctor Cynicorum placitum illud adhibuisse videtur, quo sapientes cum dis convivere declarabantur; Cynicis autem praeceptis et dictis abundare Marcum, vix est quod moneam.

At subsistendum paululum est in loco, qui legitur l. II. 15: „ὅτι πᾶν ὑπόληψις. δῆλα μὲν γὰρ τὰ πρὸς τὸν Κυνικὸν Μόνιμον λεγόμενα· δῆλον δὲ καὶ τὸ χρήσιμον τοῦ λεγομένου, ἐάν τις αὐτοῦ τὸ νόστιμον μέχρι τοῦ ἀληθοῦς δέχηται." Qui locus etiam ideo notatu dignum est, quia hic primum apparet apophthegma illud „in opinione sita esse omnia," quo fere nullum crebrius in Commentariis invenitur. Quae verba quo sensu acceperit Marcus, apparet ex aliis, in quibus occurrunt, locis; sc. res externas in se nihil mali neque boni habere neque animum commovere posse, τὰ πράγματα αὐτὰ οὐδ' ὁπωστιοῦν ψυχῆς ἅπτεται οὐδὲ ἔχει εἴσοδον πρὸς ψυχήν· οὐδὲ τρέψαι, οὐδὲ κινῆσαι ψυχὴν δύναται (V. 19); at nos opinando de iis tamquam de bonis vel malis iudicia ferre per τὸ περὶ κακῶν ὑπολαμβάνον (IV. 39) atque tum

demum conturbari; itaque dummodo mens rerum perceptioni ne addat ex se opinionem quasi de bonis vel malis, *τὴν δὲ ὑπόληψιν, τὴν ὡς περὶ ἀγαθοῦ, ἢ κακοῦ, μὴ προστιθέτω τὸ ἡγεμονικὸν ἐξ ἑαυτοῦ* (V. 26), tollitur omne malum tolliturque omnis perturbatio. Nec non reliqui, si quid video, loci, sive expressis verbis declarant, sive brevius expressi explicationem hanc admittunt, Marcum verba laudata ad ethicam tantummodo et moralem philosophiam referre et ea commendare tamquam affectuum remedium efficax, cum omnia, quae nobis extrinsecus accidant, ex nostra tantum opinione pendere dicantur, quominus mala vel bona declarentur. Atque optime haec in Stoicum cadunt, qui corporis imperium in animum negare et impatientiam ante omnia sectari sibi proposuisset [1]).

Iam si ad dictum ipsum *ὅτι πάντα ὑπόληψις* attendimus, patet verba illa per se spectata multo latius patere ac non solum ad affectus nostros et rerum aestimationem sed etiam ad ipsarum rerum scientiam et cognitionem humanam applicari posse. Itaque non tam Stoicam vel Cynicam quam Scepticam doctrinam redolent, neque facile credideris casui deberi, quod in verbis proxime sequentibus mentio fit Cynici illius Monimi, quem ad Scepticorum philosophiam inclinasse constat et cuius plane simile effatum servatum est: „*τύφον εἶναι τὰ πάντα*" [2]). Quodsi iure admisimus hic Scepticum aliquod dictum a Marco insertum esse, apparet, quid sibi velint verba ultima: „*ἐάν τις αὐτοῦ τὸ νόστιμον μεχρὶ τοῦ ἀληθοῦς δέχηται*" et simul patet, quare hic locus dignus visus sit, qui paullo fusius tractaretur. Qui et per se satis magni est momenti et unice illustrat, quam libere in verbis alienis adhibendis versatus sit Marcus, qui etiam ea, quae a placitis suis haud parum abhorrere videantur, immutando vel restringendo in usum suum convertere, immo in omnium sibi familiarissimum dictum commutare haud dubitaverit.

---

1) Eadem est Marco *ὑπόληψις*, quae sunt Epicteto *δόγματα*. Cf. Diss. III. 3. 18: „*τί γάρ ἐστι τὸ κλαίειν καὶ οἰμώζειν; δόγμα. τί δυστυχία; δόγμα. τί στάσις, τί διχόνοια, τί μέμψις, τί κατηγορία, τί ἀσέβεια, τί φλυαρία; ταῦτα πάντα δόγματά ἐστι καὶ ἄλλο οὐδὲν καὶ δόγματα περὶ τῶν ἀπροαιρέτων ὡς ὄντων ἀγαθῶν καὶ κακῶν*" et cf. Ench. 16: „*ἀλλ' εὐθὺς ἔστω πρόχειρον ὅτι ʽτοῦτον θλίβει οὐ τὸ συμβεβηκός (ἄλλον γὰρ οὐ θλίβει) ἀλλὰ τὸ δόγμα τὸ περὶ τούτου.*"

2) Cf. Sext. Emp. adv. math. VIII. 5 p. 289 Bekker.

Cuius rei alterum neque minus luculentum exemplum in fine addere liceat. L. VI. c. 57 sic procedit: „*ἰκτεριῶσι τὸ μέλι πικρὸν φαίνεται· καὶ λυσσοδήκτοις τὸ ὕδωρ φοβερόν· καὶ παιδίοις τὸ σφαιρίον καλόν. τί οὖν ὀργίζομαι; ἢ δοκεῖ σοι ἔλασσον ἰσχύειν τὸ διεψευσμένον, ἢ τὸ χόλιον τῷ ἰκτεριῶντι, καὶ ὁ ἰὸς τῷ λυσσοδήκτῳ;*" Agnoscis, credo, in verbis prioribus afferri exempla illa nota et fere classica, quae a Scepticis adhibentur, cum ex perceptionum studiorumque varietate demonstrare student, nihil in se et natura ipsa dulce esse vel amarum, appetendum vel fugiendum, pulchrum vel turpe [1]). Quae exempla quomodo ad doctrinam suam accommodare conatus sit auctor Stoicus et de norma veritatis, ut aiunt, minime incertus, verba proxima clare demonstrant, quibus suam ipsius adiungit sententiam. Scilicet primam et secundam opinionem, tamquam ex morbo et veneni contagio ortam, mentis erroribus comparat; tertium autem exemplum, quod vel maxime menti eius repugnaret nec tam facile quam priora posset redargui vel sententiae suae adaptari, commemorare prudens supersedet, tamquam ad rem suam non faciens.

III.

Supra de studiorum desiderio otiique cupiditate Antonini egimus; alterum iam neque absimile ex eius tacitis votis breviter commemorare liceat.

Nulla est fere res, quae in Commentariis perlustrandis lectorem magis tangit atque afficit, postremo eius animum occupat et fere opprimit, quam consideratio, quam misera et prorsus infelix Marco fuerit vita. Taceo, quod corpus minus firmum et valetudinem parum prosperam ei fuisse et alii loci disertis verbis declarant et v. c. ex l. V. 5 efficere possis, ubi inter vitia, quae sibi

1) Conferri possunt loci iam a Gatakero laudati ex Sext. Emp. Pyrrh. Hypot. I, ubi in exponendo quarto illo Scepticorum tropo, qui est de variis hominum iudiciis pro variis animi dispositionibus, etiam haec afferuntur: „*καὶ τὸ αὐτὸ μέλι ἐμοὶ μὲν φαίνεται γλυκύ, τοῖς δὲ ἰκτερικοῖς πικρόν*" (102 p. 24 Bekker) et: „*παισὶ μὲν γάρ, εἰ τύχοι, σφαῖραι καὶ τροχοὶ διὰ σπουδῆς εἰσιν, οἱ ἀκμάζοντες δὲ ἄλλα αἱροῦνται, καὶ ἄλλα οἱ γέροντες*" (106 p. 25).

propulsanda proponit, etiam *τὸ σωμάτιον καταιτιᾶσθαι* enumerat, vel ex l. I. 17, ubi dis acceptum refert *τὸ ἀντισχεῖν μοι τὸ σῶμα ἐπὶ τοσοῦτον ἐν τοιούτῳ βίῳ*. Sed ipsa vita aulica hominumque aulicorum consuetudo et experientia quanto taedio et quanta fere satietate affecerit Marcum, singulae Commentariorum paginae aut expressis verbis testantur, aut tecte indicant. Quae res quantum adiecerit ad nativam eius gravitatem et ad tristiorem illam et severiorem rerum humanarum existimationem, qualis ex meditatione philosophica plerumque oritur, denique quomodo his omnibus ex causis Marcus rerum contemplator tam penitus tristis exstiterit, pluribus verbis nunc exponi non est opus. In praesentia hoc volo, nemini mirum fore interdum etiam Antonino vel invito desiderium solitudinis obrepsisse et *ἀναχωρήσεις*, *ἐρημίαν* inter tacita eius, quae dixi, vota fuisse. Itaque passim in Commentariis hominem deprehendimus contra harum cogitationum illecebras et blanditias fortiter sese obfirmantem, dum se admonet non tantum inter saxa et solitudines, sed ubique, etiam in aula, etiam inter maxima negotia, modo animum recte instituas, vitam tolerabilem, immo vitam beatam et sapiente dignam degi posse.

Et tamen, quamvis fortiter Marcus sese talia adhortari soleat, nescio an interdum tacite et clam apud se constituerit, aliquando rebus gerendis se subtrahere et secessionem hanc vel illam appetere, quod consilium tempora aut mors ad irritum redegerit. Etenim vide, quae leguntur l. V. 29: „*ὡς ἐξελθὼν ζῆν διανοῇ, οὕτως ἐνταῦθα ζῆν ἔξεστιν. ἐὰν δὲ μὴ ἐπιτρέπωσι, τότε καὶ τοῦ ζῆν ἔξιθι· οὕτως μέντοι, ὡς μηδὲν κακὸν πάσχων*,” *κτέ*. Cuius loci verba priora de morte ipsa intellegi solent atque sic fere vertuntur [1]): „Quo modo vivere cogitas vita excessurus, eo iam nunc vivere licet”; ad significationem autem tuendam verbi *ἐξέρχομαι*, absolute pro *ἐξέρχομαι τοῦ βίου* positi, citatur locus Epicteteus, qui legitur Diss. II. 15. 6 [2]), ita ut interpretes sta-

---

1) At cf. verba Casauboni apud Gat., qui locum recte intellexisse videtur.

2) In transitu liceat locum Epicteti leviter emendare, qui legitur l. III. 13. 19 in capite, quod agit de solitudine: „*ἐγὼ οὖν, ἂν πλεύσητε ὑμεῖς, μέλλω καθήμενος κλαίειν, ὅτι μόνος ἀπελείφθην καὶ ἔρημος; οὕτως οὐκ ὀστράκια ἔξω, οὐ σποδόν*” *κτέ*. Distinguendum videtur „*ὅτι μόνος ἀπελείφθην καὶ ἔρημος οὕτως; οὐκ ὀστράκια ἔξω*,” nota vocis *οὕτως* significatione.

tuant verbis allatis nescio quo pacto alludi ad notum illud effatum, secundum quod anima tum demum, si unoquoque temporis momento ad mortem parata fuerit, veram serenitatem adeptura est (II. 11 et XI. 3).

Sed hac interpretatione verbis contextus vis infertur; nam nisi illud participium aoristi per futurum reddas, fieri non potest, ut sensus, quem volunt interpretes, ex Marci verbis eliciatur. Quae res quam sit temeraria, vix est quod moneam. Nec non gradatio illa sive climax, quam in verbis proximis *τότε καὶ τοῦ ζῆν ἔξιθι* inesse apparet, concidit et plane perit; immo in tradita explicatione verba illa ne intellegi quidem posse contenderim.

Omnes autem hae difficultates vide an evanescant, si locum ita verteris: „Quomodo in secessu vivere tecum constituis, ita iam hic vel in mediis negotiis vivere licet. Si vero id non permiserint, praestat omnino vita exire, ita tamen, ut" etqseqq. Recte haec omnia, opinor, et leniter procedunt, neque est, cur offendaris in verbo *ἐξιέναι* absolute adhibito, cum proximum illud *ἐνταῦθα*, dummodo proprie de loco quodam, sc. de aula et vita aulica, accipiatur, abunde explicet, unde abire constituerit auctor. Quid quod afferri potest locus quam maxime similis, qui legitur X. 22: *„ἤτοι ἐνταῦθα ζῇς, καὶ ἤδη εἴθικας· ἢ ἔξω ὑπάγεις, καὶ τοῦτο ἤθελες· ἢ ἀποθνήσκεις, καὶ ἀπελειτούργησας. παρὰ δὲ ταῦτα οὐδέν."* Locus, qui tam perspicuus est, ut interpretatione vix indigeat, egregie locum alterum illustrat, immo plane ei respondet et paene ad verbum eum referre videtur.

Utroque autem loco perlecto apparet, Marcum, quamvis fortiter vitae solitariae et procul a coetu hominum peractae blandas cogitationes a se removere soleat, ne ab officiis obeundis distrahatur, clam tamen atque intimo corde harum rerum desiderium et imaginationes fovisse, immo sibi arbitrium reservasse, ut, quando tempus adesse existimaret sibique ita videretur, ultimum hoc refugium appeteret. Qua in re non ita longe a scholae disciplina recessisse videtur, et sicut Stoici mortem voluntariam tamquam extremum aerumnarum subsidium, quod sibi semper paratum esset, contemplabantur, ex qua consideratione miram quandam animi quietem et libertatem hausisse

putandi sunt, eodem modo imperatorem exilii et secessionis cogitationes imprimis ideo secum coluisse credideris, ut praesentis temporis haberet delenimentum futurique supremum solatium.

IV.

„Δριμύτητά σου οὐκ ἔχουσι θαυμάσαι" (V. 5). En ipsius auctoris verba, quibus de se animique sui dotibus iudicium fert et sibi mentem non ita acrem neque acutam fuisse profitetur; quibus adde, quod sub fine eiusdem capitis tamquam βραδύτερον καὶ δυσπαρακολουθητότερον se designat. Quae verba etsi non nimis urguenda esse videntur, cum homines in eiusmodi confessionibus iusto humilius de se iudicare soleant, tamen haud procul a vero aberrare videtur Marcus ita de se ipso testimonium ferens, quippe quod egregie conveniat cum locis supra ex libro primo Commentariorum allatis, quibus de ingenio suo deficiente in artium liberalium studio et de mediocribus suis profectibus ipse se consolatur.

Neque alia fortasse desunt indicia, unde Antonino tardius paullo hebetiusque ingenium fuisse conicias. Etenim cum toties eum deprehendimus τὸ ἀκριβές in aliis laudantem et sibi ipsi commendantem, accuratam rerum considerationem et in perquirendo constantiam praedicantem, a cognitione summaria abhorrentem, oritur tandem suspicio apparere hic praeconium virtutum illarum, quibus homines primo ingenii et inventionis deficientibus viribus mederi, quasque mox laudibus ad caelum ferre solent. Nec non mentem arctiorem et angustiorem indicare videntur indefessa illa industria et fere nimia curiositas, qua etiam senex scholas frequentasse et in Veri reprehensionem incurrisse traditur. Itemque cum in veterum testimoniis tamquam πολυίστωρ laudatur noster, forsitan agnoscere possis notum et vulgare illud naturae humanae proprium, quo omnes, siquid contemplationis profundioris sibi deest, variae doctrinae copia et ambitu supplere amant. Denique totum Commentariorum librum in testimonium adducere possis, in quo auctor non

tam nova vel recondita quaedam profert, quae nos in admirationem rapiant ingenii felicis et inaudita molientis, quam animi candidi fortitudinem, sinceritatem, simplicitatem ubique ingenue testatur.

Atque haec hactenus. Tardius autem ingenium manifesto arguunt loci, ubi scriptor Commentariorum, postquam novi aliquid aut paululum insoliti protulit, continuo explicationem adiungere et difficultates vel minimas, quae ne mediocris quidem ingenii lectorem morentur, exponere anxie curat; scilicet homo benevolus, quem talia saepius vexassent, quaelibet expedire planaque reddere cordi habet. Sic tropo aliquo, non tamen nimis obscuro vel audaci, instituto explicationem et paene excusationem addere amat. E. g. IV. 36, *seminis* notionem his verbis amplificat et de omnibus rebus novi quid ex se gignentibus adhibet: „*σπέρμα γὰρ τρόπον τινὰ πᾶν τὸ ὂν τοῦ ἐξ αὐτοῦ ἐσομένου. σὺ δὲ μόνα σπέρματα φαντάζῃ τὰ εἰς γῆν ἢ μήτραν καταβαλλόμενα· τοῦτο δὲ λίαν ἰδιωτικόν.*" Sic IV. 48, cum vocem *ἀποθνήσκειν* de urbibus adhibet, vocibus „*ἵν' οὕτως εἴπω*" additis locutionis duritatem leniendam et quodammodo excusandam sibi esse putat. Sic V. 10 vocem *involutionis* „*ἐν τοιαύτῃ τρόπον τινὰ ἐγκαλύψει*" adhibet ad rerum externarum obscuritatem designandam. Sic VII. 16 ratio sese ipsa non „*ἐνοχλεῖν, οἷον λέγω,*" dicitur. Sic IX. 2 vocem *pestem* *λοιμόν* de animi quoque morbis et vitiis valere fuse demonstrat. Sic X. 7 *φθείρεσθαι* adhibetur „*σημαντικῶς τοῦ ἀλλοιοῦσθαι.*"

Hisce praemissis accedere liceat ad locos nonnullos, qui Nauckio, viro inter recentiores omnium optime de Antonini scriptis merito, suspecti visi sunt, prae caeteris igitur digni, qui paullo fusius a nobis tractentur. In quibus interpretandis cum vir acutissimus imprimis prolixitatem, languorem, abundantiam notaverit et interpolatori quam Marco attribuere maluerit, videndum est, an lenius et aequius de iis iudicium ferre possimus, dum ea, quae de Marci tardiore ingenio disputavimus, recordantes, eadem, quae supra notavimus, sive vitia sive proprietates agnoscimus; quae, modo leviora sint, aut non animadvertuntur aut facile condonantur, eadem, ubi latius grassantur et apertius se produnt, tamquam intolerabilia conclamantur.

Initium faciamus a loco, qui legitur l. IX. 10: „*φέρει καρπὸν καὶ ἄνθρωπος, καὶ θεός, καὶ ὁ κόσμος· ἐν ταῖς οἰκείαις ὥραις ἕκαστα φέρει. εἰ δὲ ἡ συνήθεια κυρίως τέτριφεν ἐπὶ ἀμπέλου καὶ τῶν ὁμοίων, οὐδὲν τοῦτο. ὁ λόγος δὲ καὶ κοινὸν καὶ ἴδιον καρπὸν ἔχει*" *κτέ*. Verba media *εἰ δὲ* — *οὐδὲν τοῦτο* tamquam interpolata abicienda censuit Nauck. Neque facile contenderis gravissima esse aut quicquam continere, quod vel mediocris ingenii lector non sponte sua intellexerit. Sed cum ea, quae supra nimiae Marci diligentiae exempla collegi, perpendo, quae, etsi minus offendunt, tamen plane eiusdem sunt generis, facere non possum, quin verba illa a Nauckio immerito Marco abiudicata esse suspicer, et anxiae potius auctoris curiositati ea tribuo, qua omnia lectori perspicua reddere studeat [1]).

Haud multum differt locus, qui legitur l. XI. 1: „*τὰ ἴδια τῆς λογικῆς ψυχῆς· ἑαυτὴν ὁρᾷ, ἑαυτὴν διαρθροῖ, ἑαυτήν, ὁποίαν ἂν βούληται, ποιεῖ, τὸν καρπόν, ὃν φέρει, αὐτὴ καρποῦται (τοὺς γὰρ τῶν φυτῶν καρπούς, καὶ τὸ ἀνάλογον ἐπὶ τῶν ζῴων ἄλλοι καρποῦνται), τοῦ ἰδίου τέλους τυγχάνει, ὅπου ἂν τὸ τοῦ βίου πέρας ἐπιστῇ.*" Verba uncinis inclusa reiecit Nauck „non enim attinebat plantarum fruges commemorari, rem ab hoc argumento alienissimam." Nemo non libenter haec viro acutissimo assentietur; neque tamen sententiam Marco indignam dicere ausim. Verba illa ab auctore non ad argumentum confirmandum vel promovendum inserta abitror sed eo consilio addita, ut, quod proximis verbis *αὐτὴ καρποῦται* inest insoliti et parum proprii, lectori expediatur et commendetur; itaque etiam hic locus inter locos illos explicativos, de quibus supra, referendus esse videtur.

Ultima autem loci laudati verba Nauckio „etiam ineptiora" visa sunt: „ubi anima ratione praedita dicitur *τοῦ ἰδίου τέλους τυγχάνειν*, facile patet *τέλος* esse id, quod quis appetat: interpolator videtur de vitae fine cogitasse et dicendi genere usus esse perversissimo, cum voluerit dicere *ὅταν αὐτὴν ἀπολυθῆναι δέῃ τοῦ σώματος.*" In libris Antonini, scriptoris satis difficilis, tractandis haud pudor est confiteri, si quem vel in interpretum

---

1) Quae annotat Nauck de usu verbi *φέρειν*, quod eodem sensu adhibitum esse contendit atque in locis, qualis est II. 3: „*παντὶ φύσεως μέρει ἀγαθόν, ὃ φέρει ἡ τοῦ ὅλου φύσις,*" valde dubito, num recte affirmaverit vir sagacissimus, vel propter verba continuo sequentia *καρπὸν ἔχει*.

explicationibus percipiendis interdum mentis acumen deficiat; itaque me interpretationem Nauckii, viri sagacissimi, vix assequi ingenue fatebor. Si vero locum ita, ut explicari solet, accipimus: „proprium est animae ratione praeditae, ut finem suum consequatur, ubicumque vitae terminus constitutus erit," non solum aptissima existit sententia quaeque optime illustratur verbis proxime sequentibus: *„οὐχ ὥσπερ ἐπὶ ὀρχήσεως καὶ ὑποκρίσεως καὶ τῶν τοιούτων, ἀτελὴς γίνεται ἡ ὅλη πρᾶξις, ἐάν τι ἐγκόψῃ· ἀλλ' ἐπὶ παντὸς μέρους, καὶ ὅπου ἂν καταληφθῇ, πλῆρες καὶ ἀπροσδεὲς ἑαυτῇ τὸ προτεθὲν ποιεῖ,"* sed etiam talis oritur sententia, qualis et alias apud Marcum legitur et in qua verba a Nauckio reiecta necessaria potius esse quam molesta sponte elucet.

Tertius, quem volo, locus integer exscribendus est; legitur autem l. VIII. 37: *„μήτι νῦν παρακάθηται τῇ Οὐήρου σορῷ Πάνθεια ἢ Πέργαμος; τί δέ, τῇ Ἀδριανοῦ Χαβρίας, ἢ Διότιμος; γελοῖον. τί δέ, εἰ παρεκάθηντο, ἔμελλον αἰσθάνεσθαι; τί δέ, εἰ ᾐσθάνοντο, ἔμελλον ἡσθήσεσθαι; τί δέ, εἰ ἥδοντο, ἔμελλον οὗτοι ἀθάνατοι εἶναι; οὐ καὶ τούτους πρῶτον μὲν γραίας καὶ γέροντας γενέσθαι οὕτως εἵμαρτο, εἶτα ἀποθανεῖν; τί οὖν ὕστερον ἔμελλον ἐκεῖνοι ποιεῖν, τούτων ἀποθανόντων; γράσος πᾶν τοῦτο καὶ λύθρον ἐν θυλάκῳ."* Ad quae haec habet Nauck: „quod postea habetur *γελοῖον* expungendum arbitror: nihil inest in verbis *μή τι νῦν παρακάθηται κτἑ.* quod ridiculum potuerit videri Antonino, nihil quod nobis risum movere possit. Ridiculae istae quaestiones visae sunt homini stupido, qui loci initium non intellegeret: Antoninus enim simpliciter hoc dicit, obmutuisse iam lamentationes Pantheae et Pergami, Veri mortem deplorantium, neque amplius in vivis esse Chabriam et Diotimum, qui quondam luxerint defunctum nunc Hadrianum." Sane in verbis ipsis *μή τι νῦν παρακάθηται κτἑ.* nihil ridiculi inesse viro acutissimo libenter concedas; sed neque id voluisse auctorem vel quisquis vocem *γελοῖον* addidit crediderim neque Antoninum simpliciter hoc dicere, obmutuisse iam lamentationes etqseqq., sed insuper significare voluisse, quam ridicula sit res philosopho contemplanti, quod homines, licet cuivis pateat propinquos nostros, amicos, omnes denique, qui mortem nostram deplorent, sua vice interituros esse, tamen amicorum et cognatorum lamenta-

tionibus tantum tribuere soleant. Itaque vide an mentem auctoris assequamur loco sic exposito: „numquid adhuc Veri tumulo adsidet Panthea aut Pergamus? num Hadriani Chabrias vel Diotimus? ridiculum vel potius absurdum (nam ita potissimum vocem *γελοῖον* explicaverim, cf. ex gr. VII. 71 et X. 7), absurdum, inquam, est vel uno temporis momento hoc supponere — et tamen homines mortem hac spe consolari solent, perpetuum fore sui desiderium apud posteros." Certe loco sic explicito nihil superesse, in quo equidem offendar, sincere fateor.

Ad ultima loci verba Nauck haec adnotat: „verba *τί οὖν ὕστερον ἔμελλον ἐκεῖνοι ποιεῖν, τούτων ἀποθανόντων*; tamquam subditicia notavi, neque opus esse arbitror verborum ambagibus, quibus demonstremus ab Antonini argumentatione istud emblema esse alienum." Sed verba allata, quae emblematis speciem minime, credo, prae se ferunt, cur ab auctoris argumentatione aliena vocaverit vir sagacissimus, non assequor; immo in argumentorum serie, in qua res ad absurdum, ut aiunt, redigitur, locum suum satis recte obtinere et rem conficere videntur. Unica res, quae iudicem severiorem in hoc loco offendat, haec est, quod nimis prolixe et iusto abundantius expressa haec videntur; quo tamen vitio cum et totum, de quo agitur, caput manifesto laboret, et scriptor etiam alias haud raro peccaverit, non est, credo, cur verba allata a vicinis aliena esse statuamus.

Transeo ad l. IV. 21, qui locus sic incipit: „*εἰ διαμένουσιν αἱ ψυχαί, πῶς αὐτὰς ἐξ ἀΐδίου χωρεῖ ὁ ἀήρ*;" Ad quam quaestionem quaestione respondet Marcus: „*πῶς δὲ ἡ γῆ χωρεῖ τὰ τῶν ἐκ τοσούτου αἰῶνος θαπτομένων σώματα*;" et pergit demonstrando, sicut terra cadaveribus dissolutis aliis locum praebeat, ita etiam aera animis *εἰς τὸν σπερματικὸν λόγον* receptis novas semper animas capere posse; denique subiungit: „*τοῦτο δ' ἄν τις ἀποκρίναιτο ἐφ' ὑποθέσει τοῦ τὰς ψυχὰς διαμένειν*." Ultima scrupulum iniecerunt Nauckio, qui adnotat: „quae verba ut aliena ab Antonino existimem duabus rationibus adducor: primum dicendi genus isto in enuntiato parum est aptum (voluisse videtur, qui ita scripsit, *τοῦτο δ' ἄν τις ἀποκρίναιτο τῷ μὴ διαμένειν τὰς ψυχὰς λέγοντι*), deinde vero, id quod multo gravius est, inculcatis istis verbis argumentatio scriptoris obscuratur et ea,

quae arctissime inter se cohaerent, male divelluntur. Pergit enim Antoninus: *χρὴ δὲ μὴ μόνον ἐνθυμεῖσθαι κτἑ.*"

Non infitias ibo verba a Nauckio conficta „*τῷ μὴ διαμένειν τὰς ψυχὰς λέγοντι*" satis recte se habere et a Marco scribi potuisse; tamen aeque aptam sententiam praebere videntur verba vulgata: „*ἐφ' ὑποθέσει τοῦ τὰς ψυχὰς διαμένειν,*" quae Gataker sic exponit: „hoc respondere licebit, si pro concesso sumatur, animas corporibus esse superstites." Aeque aptam, aio, praebent sententiam; immo longe meliorem. Etenim Marcum verba facere cum adversario, qui animas morti superesse negat, inde ab initio capitis patet, neque necesse erat id in fine expressis verbis iterum monere, ut fit in Nauckii coniectura. At longe subtilior verborum illorum sensus est. Scriptor enim prudens et cautus, postquam obiectionem adversarii refellit, lectorem monere voluit, licet obiectio adversarii expedita videatur, minime tamen sibi ipsi certo certius constare animas revera immortales esse. Optime haec et omnino ex more Antonini, qui nusquam in Commentariis quaestionem illam de vita futura dirimit, ubique incertam relinquit seque dubitare significat; itaque rectissime ad hunc locum adnotavit Gataker: „*ἐφ' ὑποθέσει κτἑ.* nihil itaque certi hic statuit Marcus. Sed et ambigue passim loquitur" etqseqq.

Quod autem de argumentatione interrupta et male divulsa queritur Nauck, ne hac quidem in re viro acutissimo accedere possum. Etenim, quoad video, ipsa argumentatio priore tantum capitis parte continetur; quae postquam ad finem perducta est, conclusionis loco apponuntur illa: „*τοῦτο δ' ἄν τις ἀποκρίναιτο κτἑ.*" Verba autem, quae tum subiungit Marcus: *χρὴ δὲ μὴ μόνον ἐνθυμεῖσθαι τὸ πλῆθος τῶν θαπτομένων οὑτωσὶ σωμάτων, ἀλλὰ καὶ τὸ τῶν ἑκάστης ἡμέρας ἐσθιομένων ζῴων ὑφ' ἡμῶν τε καὶ τῶν ἄλλων ζῴων. ὅσος γὰρ ἀριθμὸς καταναλίσκεται κτἑ.*" non tam argumentationem intermissam excipiunt et promovent, quam verba quaedam, quae in argumentatione sunt adhibita, *τὰ τῶν θαπτομένων σώματα*, fusius illustrant, augent etiam et amplificant, denique tamquam explicatio vel corollarium ipsi demonstrationi subnectuntur.

Finem faciam in attingendo loco, qui legitur l. VI. 44: „*εἰ μὲν οὖν ἐβουλεύσαντο περὶ ἐμοῦ καὶ τῶν ἐμοὶ συμβῆναι ὀφειλόντων οἱ*

θεοί, καλῶς ἐβουλεύσαντο· ἄβουλον γὰρ θεὸν οὐδὲ ἐπινοῆσαι ῥᾴδιον· κακοποιῆσαι δέ με διὰ τίνα αἰτίαν ἔμελλον ὁρμᾶν;" ad quem locum haec adnotat Nauck: „nec placet *ῥᾴδιον*: deo tribuere *ἀβουλίαν* non tam difficile est quam nefas et absonum. Fortasse expuncto *ῥᾴδιον* adiectivo scribendum *ἄβουλον γὰρ θεὸν οὐδ' ἔστι νοῆσαι.*" Recte et acute haec a viro sagacissimo observata esse quis neget, cum pateat multo melius et praecipue multo fortius sententiam totam efferri, si vocem illam *ῥᾴδιον* omiseris. Et tamen ipsa illa prudentia (iam enim nolo rogare, quae causa nescio quem interpolatorem impellere potuerit, ut vocem illam contextui appingeret) ipsa illa, inquam, fere nimia prudentia, quam additum illud *ῥᾴδιον* prodit, nescio an ipsius Marci indolem referat et optime cum iis, quae supra de ingenio eius disputavimus, congruat. Qui auctor, etsi contradictionem, ut aiunt, in terminis, quae vocibus *θεὸς ἄβουλος* manifesto inest, optime sensisse putandus est, tamen, qua erat animi modestia et cautione, ne quid nimis absolute statueret, rem esse difficilem quam omnino fieri non posse declarare maluit.

V.

De commentariorum contextu, qualis exhibetur in editione recentissima Stichiana, paucissima tantummodo dicenda supersunt. Etenim tam copiose tamque accurate hac de re disputavit v. cl. nostras Polak in ephemeride, quae Hermes [1]) inscribitur, ut fere nihil reliqui fecisse videatur.

Qui auctor postquam opus Stichii insignibus laudibus merito extulit, tamen, ut par erat in opere humano, desiderari quoque nonnulla rectissime monuit. V. c. l. VIII. 27: „*τρεῖς σχέσεις· ἡ μὲν πρὸς τὸ αἴτιον τὸ περικείμενον, ἡ δὲ πρὸς τὴν θείαν αἰτίαν, ἀφ' ἧς συμβαίνει πᾶσι πάντα· ἡ δὲ πρὸς τοὺς συμβιοῦντας*" cuivis in promptu est exemplari suo pro *αἴτιον* adscribere *ἀγ-*

---

1) In Marci Antonini Commentarios Analecta Critica. Hermes XXI p. 321—356.

γεῖον et mirari emendationem tam facilem itemque tam necessariam viros doctos latuisse, donec ex editione Schultziana II vel a Polacio didicerit eam iamdudum excogitatam esse a Valckenaerio sed a Stichio iniuria neglectam.

Paullo graviora sunt, quae acciderunt viro doctissimo Britanno Rendall ad l. XI. 15, qui locus sic apud Stichium exhibetur: „ὡς σαπρὸς καὶ κίβδηλος ὁ λέγων· ἐγὼ προῄρημαι ἁπλῶς σοι προσφέρεσθαι. τί ποιεῖς, ἄνθρωπε; τοῦτο οὐ δεῖ προλέγειν. αὐτοῦ (αὐτὸ Gataker) φανήσεται· ἐπὶ τοῦ μετώπου γεγράφθαι ὀφείλει εὐθὺς ἡ φωνή. τοιοῦτον ἔχει (καὶ add. St.) εὐθὺς ἐν τοῖς ὄμμασιν ἐξέχει, ὡς τῶν ἐραστῶν ἐν τῷ βλέμματι πάντα εὐθὺς γνωρίζει ὁ ἐρώμενος," ubi Britannus elegantissime emendavit: „ἐπὶ τοῦ μετώπου γεγράφθαι ὀφείλει· εὐθὺς ἡ φωνὴ τοιοῦτον ἠχεῖ· εὐθὺς ἐν τοῖς ὄμμασιν ἐξέχει" κτέ. At ex editione Schultziana I apparet iam Reiskium verbum ἠχεῖν substituendo meliorem emendationis partem occupasse, ita ut viri accutissimi vicem fere doleas, quod Stichius inventum Reiskii ne verbo quidem commemoravit.

Eodem modo ad l. II 6: „ὕβριζε, ὕβριζε αὐτήν, ὦ ψυχή· τοῦ δὲ τιμῆσαι σεαυτὴν οὐκέτι καιρὸν ἕξεις· βραχὺς γὰρ ὁ βίος ἑκάστῳ. οὗτος δέ σοι σχεδὸν διήνυσται" κτέ., ubi in codd. εὖ γάρ, vel οὐ γάρ, vel βραχὺς γὰρ invenitur, Britannus εἷς γὰρ correxit, quod unice verum videtur, dudum autem emendavit Boot, cuius coniecturam commemoravit Schultzius I.

Reliqua, quae utpote immerito a Stichio omissa notavi, haec fere sunt.

I. 16 circa finem: καὶ τοῖς τοιούτοις ἀνθρώποις πρὸς αὐτὸ τὸ δέον πραχθῆναι δεδορκότος, ubi Morus ἀνθρώπου voluit.

I. 17: ἀπολείπεσθαι δέ τι ἀπὸ τούτου παρὰ τὴν ἐμὴν αἰτίαν, ubi apud Schultzium δὲ ἔτι legitur, quod praestat, cum multo modestius illud τι omnino absit.

II. 17: οὐδὲν δὲ κακὸν κατὰ φύσιν, ubi Reiske κακὸν ὂν correxit (cf. IX. 31).

VII. 3: πομπῆς κενοσπουδία, ἐπὶ σκηνῆς δράματα, ποίμνια, ἀγέλαι, διαδορατισμοί, ubi memorandum saltem erat id, quod Reche coniecit: ποικιλαὶ ἀγλαΐαι.

VIII. 31: εἶτα ἔπιθι τὰς ἄλλας, ubi Reiske supplevit πόλεις vel γενέας vel ταφάς.

IX. 21: *καὶ γὰρ τούτων πᾶσα μεταβολή, θάνατος*, ubi Reiske *πασῶν* voluit [1]).

IX. 42: *οὐκ ἀρκεῖ τούτῳ, ὅτι κατὰ Φύσιν τὴν σήν τι ἔπραξας*, ubi Schultzius *ἀρκῇ* legit.

X. 28: *ὅμοιον καὶ ὁ οἰμώζων ἐπὶ τοῦ κλινιδίου μόνος σιωπῇ τὴν ἔνδεσιν ἡμῶν· καὶ ὅτι μόνῳ τῷ λογικῷ ζώῳ δέδοται κτέ.*, ubi Gataker interpunxit post *σιωπῇ*, deinde supplevit *ἐπινόησον τὴν ἔνδεσιν ἡμῶν*, quo facto locus unus omnium pulcherrimus et profundissimus tandem elucescit.

XII. 31: *τὸ αὔξεσθαι; τὸ λήγειν αὖθις; τὸ Φωνῇ χρῆσθαι*; ubi Casaub. *τὸ λεσχηνεύεσθαι; [τὸ Φωνῇ χρῆσθαι]* legit.

Sequuntur loci duo vel tres, in quibus constituendis a Stichio dissentire mihi videor. L. V. 1. „— *ἀλλὰ τοῦτο ἥδιον.* — *πρὸς τὸ ἥδεσθαι οὖν γέγονας; ὅλως δὲ οὐ πρὸς ποιεῖν, ἢ πρὸς ἐνέργειαν;*" Orationem hiulcam et tautologia laborantem sanare conatus est Corai, qui *πρὸς τὸ ποιεῖν* proposuit. At notabilis in Mss. A et D invenitur lectio sc. *πεῖσιν*, quae vox sollemni modo opponitur *τῇ ἐνεργείᾳ*, cf. IX. 16. Itaque vide an legendum sit: „*πρὸς τὸ ἥδεσθαι οὖν γέγονας; ὅλως δὲ πρὸς πεῖσιν; ἢ πρὸς ἐνέργειαν;*" expuncta negatione, qua nulla fere vox saepius in Commentariis turbata est. Quo facto sententia leniter procedit et sic demum illud *ὅλως* propriam suam vim nanciscitur.

Ibidem: „— *ἀλλὰ δεῖ καὶ ἀναπαύεσθαι.* — *Φημὶ κἀγώ· ἔδωκε μέντοι καὶ τούτου μέτρα ἡ Φύσις· ἔδωκε μέντοι καὶ τοῦ ἐσθίειν καὶ πίνειν.*" Non possum non suspicari alterum illud *ἔδωκε μέντοι* per dittographiam irrepsisse, quo sublato ordine demum et rite procedit argumentatio.

VIII. 28: „*ὁ πόνος ἤτοι τῷ σώματι κακόν· οὐκοῦν ἀποφαινέσθω· ἢ τῇ ψυχῇ· ἀλλ' ἔξεστιν αὐτῇ, τὴν ἰδίαν αἰθρίαν καὶ γαλήνην διαφυλάσσειν, καὶ μὴ ὑπολαμβάνειν, ὅτι κακόν. πᾶσα γὰρ κρίσις, καὶ ὁρμή, καὶ ὄρεξις, καὶ ἔκκλισις ἔνδον καὶ οὐδὲν κακὸν ὧδε ἀναβαίνει.*" In cod. A deest postremum illud *κακόν*, quod nescio an multo melius absit [2]).

---

1) Equidem cogitavi de restituenda voce *παῦλα*, quae arridet imprimis propter ea, quae sequuntur: „*μήτι δεινόν; οὕτως τοίνυν οὐδὲ ἡ τοῦ ὅλου βίου λῆξις καὶ παῦλα καὶ μεταβολή.*"

2) Cf. X. 36: „*οὐδείς ἐστιν οὕτως εὔποτμος, ᾧ ἀποθνήσκοντι οὐ παρεστήξονταί*

Ibid. 31 in fine: „*εἶτα ἀνάγκη ἔσχατόν τινα γενέσθαι· πάλιν ὧδε ὅλου γένους θάνατον.*" Xylandrum, Casaubonum, Gatakerum exercuit accusativus ille casus in verbis ultimis. Neque mirum. At *θάνατος* repone et omnia non tantum recte procedunt sed etiam apparet hisce verbis respici ad ea quae antecedunt: „*ὅλης αὐλῆς θάνατος*", id quod etiam vox *πάλιν* aperte indicat.

X. 6: „*λίαν ἐστὶν ἀναισθήτου, καὶ φιλοψύχου, καὶ ὁμοίου τοῖς ἡμιβρώτοις θηριομάχοις, οἵτινες, μεστοὶ τραυμάτων καὶ λύθρου, παρακαλοῦσιν ὅμως εἰς τὴν αὔριον φυλαχθῆναι, παραβληθησόμενοι τοιοῦτοι τοῖς αὐτοῖς ὄνυξι καὶ δήγμασιν.*" Reiske supplevit *τοιοῦτοι ὄντες*. Tamen apparet vocibus illis ipsam auctoris ratiocinationem debilitari quodammodo et vitiari; etenim bestiariorum sors nihilo miserior erit, si dilacerati et vulnerati ferarum unguibus et dentibus proiciantur; itaque in promptu est cogitare de dittographia orta ex sequentibus *τοῖς αὐτοῖς*. Quamquam fortasse Marco non nimis severa et rigida est obtrudenda argumentatio.

Ibid. 13: „— *οἷα δὲ κλέπτουσιν, οἷα δὲ ἁρπάζουσιν, οὐ χερσὶ καὶ ποσίν, ἀλλὰ τῷ τιμιωτάτῳ ἑαυτῶν μέρει, ᾧ γίγνεται, ὅταν θέλῃ* <*τις*> *πίστις, αἰδώς, ἀλήθεια, νόμος, ἀγαθὸς δαίμων;*" Corai illud *τις* inseruit, neque facile eiusmodi additamento carere possis, si vulgatam tuearis. At leni mutatione *ὃ γίγνεται, ὅταν θέλῃ, πίστις κτέ.* admissa, neque additamento opus est et sententia multo rectius procedere videtur.

Denique huc afferri possunt loci ii, in quibus distinguendis a Stichio discrepo. Sic l. XII. 2: „*ὁ γὰρ μὴ τὰ περικείμενα κρεάδια ὁρῶν, ἤπου γε ἐσθῆτα, καὶ οἰκίαν, καὶ δόξαν, καὶ τὴν τοιαύτην περιβολὴν καὶ σκηνὴν θεώμενος ἀσχολήσεται*" nescio an aptius cum Casaubono verba ultima per interrogationem efferantur.

Porro l. VIII. 17: „*εἰ μὲν ἐπὶ σοί, τί αὐτὸ ποιεῖς; εἰ δὲ ἐπ' ἄλλῳ, τίνι μέμφῃ; ταῖς ἀτόμοις, ἢ τοῖς θεοῖς; ἀμφότερα μανιώδη. οὐδενὶ μεμπτέον. εἰ μὲν γὰρ δύνασαι, διόρθωσον· εἰ δὲ τοῦτο μὴ δύνασαι, τό γε πρᾶγμα αὐτό*" *κτέ.* Patet a voce *οὐδενί* novum

---

τινες, ἀσπαζόμενοι τὸ συμβαῖνον κακόν" *κτέ.* Apparet illud *κακόν*, siquidem genuinum est, non ex persona laetantium, sed ex persona scriptoris ipsius efferri. Atqui mortem malum appellare neque est Stoici neque Antonini: itaque oritur suspicio hic quoque vocem illam e glossemate in contextum irrepsisse.

instituti ratiocinium et ad *οὐδενί* supplendum esse *ἀνθρώπῳ*, ex quo rursus obiectum *αὐτόν* ad verbum *διόρθωσον* arcessendum est. Itaque si iam auctoritati codd. AX non videtur parendum, qui hinc novum caput incipiunt, at certe nova linea omnino opus erat.

L. IX. 32: „*πολλὰ περισσὰ περιελεῖν τῶν ἐνοχλούντων σοι δύνασαι, ὅλα ἐπὶ τῇ ὑπολήψει σου κείμενα· καὶ πολλὴν εὐρυχωρίαν περιποιήσεις ἤδη σεαυτῷ* <*τῷ*> *τὸν ὅλον κόσμον περιειληφέναι τῇ γνώμῃ, καὶ τὸν ἀΐδιον αἰῶνα περινοεῖν*" *κτέ.* Quandoquidem a vocibus *τὸν ὅλον κόσμον* novum praeceptum institui apparet, non opus erat cum Gat. illud *τῷ* inserere, sed praestat cum Cas. post *σεαυτῷ* interpungere, dein novam sententiam vel alineam incipere: *τὸν ὅλον κόσμον κτέ.*

Similiter l. X. 31 a verbis: „*οἵαν ὕλην καὶ ὑπόθεσιν φεύγεις;*" *κτέ.*, nec non l. VI. 36: „*πάντα ἐκεῖθεν ἔρχεται, ἀπ' ἐκείνου τοῦ κοινοῦ ἡγεμονικοῦ ὁρμήσαντα, ἢ κατ' ἐπακολούθησιν,*" novam lineam incipere malim, quia et his ambobus locis novum argumentum inchoare videtur auctor.

At pauca haec neque admodum gravia. Quodsi Stichio, viro doctissimo et diligentissimo, contingat, ut alteram nobis paret Antonini editionem, eamque ita institutam, ut loci a Marco ex aliis scriptoribus petiti ad calcem paginarum adnotentur; si praeterea (ut omnibus iam votis defungar) paullo locupletiore verborum indice instruatur, additis etiam particulis et minoribus vocabulis (nam a priori, ut aiunt, vix statui posse opinor, quae voces „ad rem criticam alicuius sint momenti", quae minus), tum confido fore, ut libellus omnibus numeris absolutus in manus legentium perveniat.

AD PLUTARCHUM.

Plut. Solon (Sint.) 30. His versibus cives suos Solon reprehendit:

εἰ δὲ πεπόνθατε λυγρὰ δι' ὑμετέραν κακότητα,
μή τι θεοῖς τούτων μῆνιν ἐπαμφέρετε.

Immo *μέμψιν*. Cf. *τῷ δὲ Λοξίᾳ μέμψιν δικαίαν μέμφομαι.*

J. J. H.

TACITEA.

SCRIPSIT

J. J. HARTMAN.

(*Continuantur ex pag.* 334.)

XVI.

Manifesto ergo apparet eo utrumque codicem Mediceum laborare morbo, de quo nunc agimus: oculis cernimus et tantum non manibus tenemus librariorum errores, annotationes, saepe insulsissimas, in textum transferentium. Sed vix minorem habent persuadendi vim ii loci, quos sic corruptos esse non videmus quidem, sed audimus et ipsa sana admonemur mente. Confidenter iam, qui ex isto genere sunt praecipui, hocce proponemus capite.

Ann. I, 61. Campum, ubi Varianae interierunt legiones, Germanicus contemplatur:

„Et cladis eius superstites, pugnam aut vincula elapsi, referebant hic cecidisse legatos, illic raptas aquilas: primum ubi vulnus Varo adactum, ubi infelici dextera mortem invenerit."

Nunc ipsi huic adesse demonstrationi nobis videmur, audimus singultus hominum, rem tristissimam, quam suis oculis adspexerint, paucis verbis exponentium, neque patimur ludimagistrum suam his stridula voce intermiscere doctrinam. At in codice post *infelici dextera* legimus *et suo ictu!*

Ann. I, 78. Edixit Tiberius et alia et hoc:

„Imparem oneri rempublicam, nisi vicesimo militiae anno veterani dimitterentur. Ita proximae seditionis male consulta abolita in posterum."

Quae illa proximae seditionis male consulta fuerint, nemo tam est infirma memoria, quin noverit etiam. Capite enim 19 in narratione de tumultuantibus Pannonicis legionibus haec legimus:

„Acclamavere (milites), ut filius Blaesi tribunus legatione ea fungeretur, peteretque militibus missionem ab sedecim annis."

Et capite 36, ubi agitur de discordibus Germanici militibus:

„Placitum, ut epistolae nomine principis scriberentur, missionem dari vicena stipendia meritis; exauctorari, qui sena dena fecissent."

Cum contemptu ergo abiicimus quae nostro capite verbis *male consulta* annectuntur: „quibus sedecim stipendiorum finem expresserant." Quis enim non sentit absurdissimo sermone *sedecim stipendiorum finem* expressisse milites dici, qui flagitaverant et (id quod nunc demum docemur) impetraverant etiam, ut post sedecim stipendia honesta daretur militiae missio? Quis non intelligit *male consulta* ducum esse, non militum?

A. II, 12. Instante proelio Germanicus explorandos militum animos ratus, neque tribunis centurionibusque, neque libertis amicisque fidem se habere posse intelligit, utpote qui laetiora quam veriora referre soleant, in contione vero etiam ignavissimos pugnandi amorem simulare. Quid ergo facit? Vesperi assistit tabernaculis seque a militibus certatim laudari proeliumque tali duce expeti audit. Illam autem explorandi rationem elegerat, quia persuasum sibi habebat:

„penitus noscendas mentes cum secreti et incustoditi spem aut metum proferrent."

Quando autem id fiebat? Nempe inter coenam et pocula. Res ipsa clamat et sequens narratio clare demonstrat. Minime ergo opus disertis id hic significare verbis; iis vero verbis significare, quae nunc post *incustoditi* in textu leguntur: „inter militares cibos" absurdissimum est. Et locus et sermo arguunt sciolum. Suspicor autem *militares* olim ad *mentes*, *inter cibos* ad ultima sententiae vocabula fuisse adscriptum.

A. II, 28 (De causa Drusi Libonis agitur):

„Celebre inter accusatores Tironis ingenium erat avidumque famae malae."

Probus, haud dubie, homo fuit et calumniatorum inimicus, qui istud *malae* in margine adscripserit; sed boni elegantisque

sermonis naturam ignorabat, qui putarit unquam quemquam recte dici posse avidum *malae* famae.

A. II, 30 (Ex eadem narratione):

„Negante reo, adgnoscentes servos per tormenta interrogari placuit: et quia vetere senatusconsulto quaestio in caput domini prohibebatur, callidus et novi iuris repertor Tiberius mancipari singulos actori publico iubet."

Satisne perspicuum Tiberii consilium hisce fit verbis, an putemus ipsum Tacitum magistelli sermone sic illud illustrasse: „scilicet ut in Libonem ex servis salvo senatus consulto quaereretur"? Verba iam a Mendoza proscripta etiam ab editoribus vindicari Tacito est quod indignemur.

II, 54. Clarii Apollinis oraculum adit Germanicus:

„et ferebatur" (sc. sacerdos dei) „Germanico per ambages maturum exitum cecinisse."

Ad *per ambages* annotavit aliquis *ut mos oraculis*, quae verba nunc Taciti commaculant sermonem.

III, 2. Appropinquante Agrippina cum Germanici cineribus Italiae, Drusus Tiberii filius:

„Tarracinam progressus est cum Claudio fratre liberisque Germanici."

Quis rei ignarus non putet *Drusi* hic fratrem dici Claudium? Quis non sentit hic aut ipsi veritati aut sermonis legibus apertissime vim fieri? An credamus salva latinitate pro: „cum Germanici liberis et fratre Claudio" dici posse „cum Claudio fratre liberisque Germanici"? Immo, Tacitus scripsit: „cum fratre liberisque Germanici", sed in margine aliquis nomen fratris addidit.

Paulo post (III, 3) qui factum sit ut de singulari quodam ob mortem Germanici Antoniae matris luctu nihil traderetur ab auctoribus varie disputat Tacitus; postremo hanc profert coniecturam:

„Facilius crediderim Tiberio et Augustae cohibitam, ut par maeror et matris exemplo avia quoque et patruus attineri viderentur".

Quis ex his non plane intelligit Tiberium quoque et Liviam illis diebus domi mansisse? Quis se inepta illud doceri patiatur annotatiuncula: *qui domo non excedebant,* quae nunc inter Taciti verba legitur?

A. IV, 49. Sabinus Thraecum castellum quoddam ab omni parte inclusum tenet, ita ut omni malorum genere miseri homines vexentur:

„sed nihil aeque quam sitis fatigabat, cum ingens multitudo bellatorum, imbellium uno reliquo fonte uterentur; simulque armenta, ut mos barbaris, iuxta clausa, egestate pabuli exanimari; adiacere corpora hominum, quos vulnera, quos sitis peremerat; pollui cuncta sanie odore contactu."

Non dubito quin verum viderit Ritterus, qui verba *ut mos barbaris* proscripsit: prorsus aliena hinc ista sunt, non enim barbarorum mores hic describuntur, sed quid *tunc*, ad incitas redacti, fecerint cum summo suo incommodo, narratur. Conferatur cognatum emblema *ut mos oraculis* quod e capite 54 libri II exemimus.

A. V, 10. Falsum Drusum persequens Poppaeus Sabinus:

„Toronaeum Thermaeumque sinum praefestinans, mox Euboeam et Piraeum, dein Corinthiense litus angustiasque Isthmi evadit."

Eundemne, qui sic sine ullo loci indicio Thermaeum Toronaeumque sinum, qui tamen fortasse legentium vulgo parum noti esse potuerunt, reliquerit, ad *Euboeam* „Aegaei maris insulam", ad *Piraeum* „Atticae orae" adscripsisse putemus? Quae partim inepte sunt enuntiata, partim nihil legentibus prosunt. Non minus absurdum stupidumque emblema sustulit VI, 12 Nipperdeius e verbis: „post exustum [sociali bello] Capitolium."

A. VI, 24. De tristissima dirissimaque Drusi, Germanici filii, morte et alia et haec narrantur:

„Etiam sua verba centurio saevitiae plena, tamquam egregium, vocesque deficientis adiecerat, quis primo [alienationem mentis simulans] quasi per dementiam funesta Tiberio, mox, ubi exspes vitae fuit, meditatas compositasque diras imprecabatur."

Hic tamen editores morem gerunt Bahrdtio absurdum verborum *quasi per dementiam* interpretamentum includi iubenti. Sed in ipso narrationis initio additamentum deprehendimus non minus importunum:

„Drusus deinde exstinguitur, cum se miserandis alimentis, [mandendo e cubili tomento] nonum ad diem detinuisset."

Unde istud habeat sciolus nescio, perturbatum atque corruptum ab eo sermonem Taciteum certo scio.

Sed ex hoc quoque genere multo plura nobis affert exempla Mediceus alter:

XI, 13. „At Claudius matrimonii sui ignarus et munia censoria usurpans e. q. s."

Prorsus sensu vacuum esse *matrimonii sui ignarus* mihi constat; nam quod certatim docti commentatores, alius alium describens, huc afferunt H. I, 49: „amicorum libertorumque usque ad culpam ignarus", in eo loco praesidii nihil est. Omittunt enim illi quod in eo vel primarium est, nam sic ibi Tacitus scripsit: „amicorum libertorumque, ubi in bonos incidisset, sine reprehensione patiens, si mali forent, usque ad culpam ignarus", ita ut fere nihil hi loci inter se habeant commune: genitivi *amicorum libertorumque* a *patiens* magis quam ab *ignarus* dependent, cum *ignarus* vero arte iungendum *si mali forent*. Et quae ratio intercedat inter verba *matrimonii sui ignarus* et *munia censoria usurpans* prorsus me latet. Nihili enim est quod viri docti commenti sunt de *sortis quadam ironia*, quod censoris munere fungatur Claudius, ipse ignarus qualem habeat uxorem; id quod tum demum in hunc locum conveniret, si de Claudio ibi narraretur censoria gravitate matrimonii sanctimoniam defendente. At *theatralem* ab eo correptam *licentiam* legimus. Iam cum *matrimonii* alicuius *ignarum* fuisse Claudium legimus, non possumus non cogitare de illis Silii Messalinaeque nuptiis, quas non per risum iocumque fictas sed veras sincerasque fuisse Tacitus ipse credidit et legentibus persuadere est conatus. Res nobis hic est cum annotatione, eaque corrupta: in margine enim ad vocem *ignarus* explicandam olim appictum fuit *matrimonii Silii*, idque ita in textum translatum est ut e *Silii* nasceretur *sui*. Praeclarum huic coniecturae subsidium praebet ultimorum capitis XII verborum lectio, quam codex exhibet. Ibi nunc recte e Puteolani emendatione editur: „postremo, velut translata iam fortuna, servi liberti paratus principis apud *adulterum* visebantur", in codice esse: „*alterum* supra scripto *filium*" Nipperdeius refert, sed aut Nipperdei error hic deprehenditur, aut librarius in describenda annotatione leve commisit vitium: ad *alterum* vel ad *adulterum* (nam hoc quidem vitium quando natum sit in tenebris latet) adscripsit aliquis *Silium*, atque idem paulo post adiectivum *ignarus* verbis *matrimonii Silii*

illustrare conatus est. Adiectivi *ignarus* „absolute" positi egregium habemus exemplum A. I, 6: „primum facinus novi principatus fuit Postumi Agrippae caedes; quem ignarum inermumque quamvis firmatus animo centurio aegre confecit."

In ipsa de illis Silii Messalinaeque „nuptiis" narratione insulsissimam scioli deprehendimus annotationem. Tacitus scripsit: „urgeri praela, fluere lacus; et feminae pellibus accinctae adsultabant; ipsa crine fluxo, thyrsum quatiens, iuxtaque Silius hedera vinctus, gerere cothurnos, iacere caput, strepente circum procaci choro" elegantissima brevitate id reticens quod quivis non plane indoctus sponte coniiciat: quorum deorum hominumque Silius, Messalina, chorus sint functi partibus. At sciolus, cetera omnia silentio praetermittens, ad unum illud *feminae pellibus accinctae* annotavit: „ut sacrificantes vel insanientes Bacchae," quae verba inepta, stupida, absurda, nunc nobis pro Taciteis venditantur!

XI, 34. Appropinquantem ad urbem Claudium Narcissus aliique in Messalinam instigant, ipsa precibus, amicis allegandis, liberis offerendis maritum mitigare studet; omnes Narcissus amolitur:

„Vibidiam depellere nequivit, quin multa cum invidia flagitaret ne indefensa uxor exitio daretur. Igitur auditurum principem et fore diluendi criminis facultatem respondit: iret interim et sacra capesseret."

Virginem Vestalem fuisse Vibidiam c. 32 cognovimus, et haecce legentes statim recordamur. Quid ergo illo facias qui primus huc e margine transtulerit et post *interim* posuerit vocem *virgo*? Nil equidem unquam vidi ineptius.

A. XII, 24. Verbis non opus est ut puerili additamento liberetur Tacitus; scripsit enim:

„Atrox odii Agrippina ac Lolliae infensa ... molitur crimen et accusatorem, qui obiceret Chaldaeos, interrogatumque Apollinis Clarii simulacrum super nuptiis imperatoris"

sed in codice post *Chaldaeos* legitur etiam *magos*.

Non minus ineptum est quod XIII, 10 exemit Nipperdeius:

„Quamquam censuissent patres, ut principium anni inciperet mense Decembri, quo ortus erat Nero, veterem religionem kalendarum Ianuariarum [inchoando anno] retinuit."

Illud tamen denuo in textum reduxit Furneaux; equidem potius *kalendarum Ianuariarum* quoque deleverim.

Non, ut opinor, tam imperitos antiquitatum lectores sibi finxit Tacitus ut XIII, 43:

„Repertique accusatores direptos socios, cum Suillius provinciam Asiam regeret, ac peculatum detulerunt"

ad *peculatum* adscriberet „publicae pecuniae", quae verba nunc in textu leguntur.

Ex eodem genere annotationem invenimus XIII, 51. Agitur de Neronis consiliis, quibus cives peregrinosque oneribus levavit:

„Temperata apud transmarinas provincias frumenti subvectio; et ne censibus negotiatorum naves ascriberentur [tributumque pro illis penderent] constitutum."

Verba inclusa non solum plane sunt supervacua, admodum enim perspicua sunt quae scripsit Tacitus, neque exquisitam locutionem vocabulis pervulgatis corrumpunt, sed totam sententiae structuram pessumdant.

A. XIV, 8. Salva iam ad villam suam Agrippina pervenit, sed simul adsunt Anicetus militesque, qui ubi vi irruperunt, Agrippina

„respicit Anicetum Trierarcho Herculeio et Obarito, centurione classiario, comitatum: ac, si ad visendum venisset, refotam nuntiaret, sin facinus patraturus, nihil se de filio credere."

Praeclare hic omnia sunt enuntiata estque sermo et Tacito dignissimus et muliere primaria: non vult diram rem suo appellare nomine, ergo verecunde eam verbis „nihil se de filio credere" significat. At inutilia Tacito ét consilium ét ars sua fuerunt; translata enim in textum annotatione magistelli, rusticana nunc simplicitate dicta sunt omnia. Sed nos istud *non imperatum parricidium*, quod nunc elegantiam verborum *nihil se de filio credere*, quibus adhaeret, pessumdat, auctori suo reddimus.

A. XIV, 27. „Veterani Tarentum et Antium adscripti non tamen infrequentiae locorum subvenere, dilapsis pluribus in provincias, in quibus stipendia expleverant; neque coniugiis suscipiendis neque alendis liberis sueti orbas domos relinquebant."

Risum movet quod in codice post *orbas* legitur: *sine posteris*, tamquam si unquam quisquam posteros suos conspiciat domive relinquat!

A. XIV, 35. Boudicca, Icenorum regina, et alia apud Bri-

tanniae civitates de Romanorum crudelitate conqueritur et haec:

„Eo provectas Romanorum cupiditates, ut non corpora, ne senectam quidem aut virginitatem impollutam relinquant."

Facessat hinc importunum istud *non corpora*, quod nulla ratione defendi, nullis argutiis excusari potest.

A. XV, 7. Paeto, iamiam bellum cum Parthis inchoaturo, tristia et alia fiunt omina et hoc:

„Pila militum arsere, magis insigni prodigio, quia hostis missilibus telis decertat."

Indignus profecto qui Tacitum legat is est, qui hic requirit etiam quis sit hostis ille; tamen in codice, cum ipsius Latinitatis detrimento legitur: „quia *Parthus* hostis e. q. s."

A. XV, 23. „Memmio Regulo et Verginio Rufo consulibus natam sibi ex Poppaea filiam Nero ultra mortale gaudium accepit... Locus puerperio [colonia] Antium fuit, ubi ipse generatus erat."

Suam sibi habeat doctrinam magistellus, nam nemo legentium, qui quidem non sit adversis Musis natus, hic scire cupit quo iure fuerit oppidum, in quo nata sit Neronis filia, propter quam ille tantopere exsultaverit.

A. XV, 25. Bello cum Parthis gerendo tandem aliquando praeficitur Corbulo, postquam Paetus diu multa molitus nihil profecerat sed in summum discrimen rem adduxerat. Id hisce verbis Tacitus enuntiat:

„Et Corbulo militum atque hostium tot per annos gnarus gerendae rei praeficitur, ne cuius alterius inscitia rursus peccaretur."

Non poterat senatus consilium elegantius vel magis perspicue significari. At in textu adhaeret pannus absurdissimus *quia Paeti piguerat*, in quibus verbis nihil inest, quod non multo venustius verbis *ne cuius alterius inscitia rursus peccaretur* declaretur; praeterea sciolum ista redolent, qui in Latine scribendo ne ineptissima quidem evitare potuerit vitia.

A. XV, 40. Nunquam adducar ut credam ipsum Tacitum scripsisse: „quippe in regiones quattuordecim Roma dividitur," nam si scripsisset, nemo non aequalium in risus erupisset, quod de re tam nota edoceretur etiam. Et est scholiorum sermo iste: sic, ut e multis exemplis unum afferam, in Horatii codicibus ad C. S. vs. 7 plerumque annotatum invenimus: „Roma in

septem collibus constituta est." Sed scripsit sic fere Tacitus: „Regionum enim quattuor integrae manebant; tres solo tenus deiectae, septem reliquis pauca tectorum vestigia supererant," cum quibus verbis annotatio: „quippe in regiones quattuordecim Roma dividitur" ita est conglutinata, ut nunc legatur: „quippe in regiones quattuordecim Roma dividitur, quarum quattuor e. q. s.".

A. XV, 47. „Sidus cometes, sanguine illustri semper Neroni expiatum." Imperante *Nerone* semel tantummodo antehac cometes visus fuit A. XIV, 22. Sed *in universum* hic locutus est Tacitus, ut et illic: „de quo vulgi opinio est tamquam mutationem regis portendat" [1]), et utrobique eandem rem significavit: nam vulgi illam opinionem efficere ut, quotiescunque cometes sit aspectus, is qui tunc imperium tenet unum alterumque virum nobilem, quem prae ceteris metuit, de medio tollat, sponte intelligitur. Sed observationem Tacito dignissimam corrupit, qui primus annotationen *Neroni* in textum recepit.

A. XVI, 17. Serione credamus iis hominibus scripsisse Tacitum, qui nescirent quid esset *procuratorem* esse? At eiusmodi sibi lectores finxit grammaticus, qui ad verba: „Mela ... adquirendae pecuniae brevius iter credebat per procurationes" annotavit: „administrandis principis negotiis," quae verba nunc orationem Taciteam pessumdant.

Ex *Historiis* haec potissimum profero exempla:

H. I, 23. De Othonis in Galbam coniuratione perfida sic narrare Tacitus incipit:

„Sed sceleris cogitatio incertum an repens: studia militum iam pridem spe successionis aut paratu facinoris affectaverat, in itinere, in agmine, in stationibus vetustissimum quemque nomine vocans ac memoria Neroniani comitatus contubernales appellando."

Praeclare enuntiata haec sunt; sed ad *vetustissimum quemque* adscripsit aliquis *militum,* quod nunc in textu legitur; namque

---

1) Cff. praeclari Statii versus Th. I, 705, ubi sic aliquis Apollinem alloquitur:

Tu doctus iniquas
Parcarum praenosse manus fatumque quod ultra est
Et summo placitura Iovi, quis letifer annus,
Bella quibus populis, *quae mutent sceptra cometae.*

hactenus ne hoc quidem ab ullo doctorum virorum observatum videtur, quam dura quamque inepta esset repetitio in hisce: „studia *militum* . . . vetustissimum quemque *militum*."

H. I, 52. „Sub ipsas superioris anni kalendas Decembres Aulus Vitellius inferiorem Germaniam ingressus, hiberna legionum cum cura adierat. Redditi plerisque ordines, remissa ignominia, adlevatae notae, plura ambitione, quaedam iudicio, in quibus sordes et avaritiam Fontei Capitonis integre mutaverat."

Sic Tacitus scripsit; nam quae post *Fontei Capitonis* in codice leguntur: „adimendis assignandisve militiae ordinibus," ea sciolo, qui primus adscripsit, esse reddenda, pro suo acumine dudum Nipperdeius perspexit. Vel una vox *militiae* auctorem prodit.

H. I, 86. Postquam perfido consilio imperium Galbae ademptum in se transtulerat Otho, nondum tamen quies redierat, ignaris etiamtum civibus iam ad certum exitum perductam rem:

„Coacto vero in curiam senatu arduus rerum omnium modus, ne contumax silentium, ne suspecta libertas; et privato Othoni nuper nota adulatio." Verus hic Tacitus agnoscitur, praesertim in ultimis *et privato Othoni nuper nota adulatio*, quod egregia brevitate haec significat: „Otho, qui paucis diebus ante privatus fuerat, facile adulationem a veritate dignoscere poterat; utpote qui saepe illa usus esset ipse." Ultrane feramus nervos Taciteos hic incidi puerili additamento *atque eadem dicenti*, quod nunc cum praeclarae sententiae interitu post *nuper* in textu legitur?

H. I, 87. Obviam Vitellio cum Otho proficisceretur:

„curam navium Moschus libertus retinebat ad observandam honestiorum fidem."

Satis perspicua, ut opinor, haec; sed quo magis appareret huic duci non accidisse quod accidit Aemilio Pacensi, ut in eius locum alius copiis praeficeretur, deinde, mutato imperatore, in integrum restitueretur (de illo enim in proxime praecedentibus haec leguntur: „Aemilio Pacensi, cui ademptum a Galba tribunatum reddiderat") annotavit aliquis *immutatus*, quod tamquam si bonae illud esset Latinitatis, scribae in textum receperunt (post *fidem*). Exemit Muretus; nostra aetate fortasse existent editores qui restituant.

H. II, 1. „Ubi Corinthi certos nuntios (Vespasianus) accepit de interitu Galbae e. q. s."

Tacitumne credamus nomini *Corinthi* adscripsisse „Achaiae urbe," an cum Iacobo ista reddamus sciolo? Ne dubites, inspice quae ad A. V, 10 annotavimus. Non minus insulsum (neque magis utile) interpretamentum in hisce deprehendimus (H. II, 20: de Caecina agitur cum exercitu per Italiam incedente): „ornatum ipsius municipia et coloniae in superbiam trahebant, quod versicolori sagulo, bracas [barbarum tegimen] indutus togatos alloqueretur."

Unquamne quisquam inclusis verbis patrocinabitur? *βροτοῖσιν οὐδέν ἐστ' ἀπώμοτον.*

H. II, 23. Marcius Macer, dux Othonianus, rem bene gerit sed victoria sua non abutitur:

„Suspectum id Othonianis fuit, omnia ducum facta prave aestimantibus. Certatim, ut quisque animo ignavus, procax ore, Annium Gallum et Suetonium Paulinum et Marium Celsum variis criminibus incessebant."

Ad nomina illa adscripsit aliquis: „nam eos quoque Otho praefecerat," tamquam si cuiquam legentium ignoti esse possent primarii illi praeclarique duces Othoniani, ad quos cuncta, quae proxime praecedunt, sunt referenda, de quibusque I, 87 disertis verbis narratum est: „peditum equitumque copiis Suetonius Paulinus, Marius Celsus, Annius Gallus rectores destinati." Iam satis, ut opinor, nunc apparet quam ineptum istud *quoque* sit. Et tamen puerilem istam annotationem, in textum receptam, per longam saeculorum seriem aequo animo tulerunt viri docti, donec tandem aliquando Rittero, viro acutissimo, fraus suboluit.

H. II, 28. Praetextu utitur Valens ad Batavorum cohortes turbidas amovendas. Quod ubi ceteris militibus cognitum est, fremere omnes orbari se validissimo auxilio. Ergo cum acerba querimonia et alia disputant et haec:

„Si provincia" (nam ad eam defendendam Batavos istos Valens dimiserat) „urbe et salute imperii potior sit, omnes illuc sequerentur: sin victoriae columen in Italia verteretur, non abrumpendos ut corpori validissimos artus."

Vocabulum paulo minus usitatum *columen* aliquis utcunque interpretari est conatus adscribendo „sanitas, sustentaculum." Atque istud interpretamentum, tam importunum tamque parum aptum, sine ulla nota in textu perstitit, donec a Nipperdeio

uncinis est inclusum, quibus tamen — ut nunc sunt mores — fortasse mox liberabitur.

H. II, 63. Dolabella quo crimine perierit sic narratur:

„Dolabella audita morte Othonis urbem introierat. Id ei Plancius Varus praetura functus, ex intimis Dolabellae amicis, apud Flavium Sabinum, praefectum urbis, obiecit."

Sicine Latinitati vim faciat quisquam, ut cum dicere velit: „*Dolabellae* Varus, ex intimis *eius* amicis, obiecit ...," sed se nomen illud paulo ante ponere recordetur, pro illo pronomen *ei* ponat, tum tribus vocabulis interiectis ipso iterum nomine proprio utatur (*ei* Varus, ex intimis *Dolabellae* amicis obiecit)? Certe non fecit Tacitus, sed, quod elegantis est scriptoris, tantummodo *ex intimis amicis* scripsit, minime dubitans quin statim quisque intellecturus esset e *Dolabellae* intimis amicis fuisse Varum.

H. II, 78: „Recursabant animo (Vespasiani) vetera omina: cupressus [arbor] in agris eius, conspicua altitudine, repente prociderat e. q. s."

Balbutientem nobis Tacitum exhibuit, qui primus istud *arbor* verbis eius adiecit. Hic quoque primus mortalium veritatem agnovit Leopoldius meus.

H. II, 95. Ut significet quam mature novum illud Vitellii imperium omnia priorum regnorum vitia contraxerit, et alia tradit Tacitus et hoc acutissima enuntiat brevitate:

„Nondum quartus a victoria mensis et *Asiaticus Polyclitos Patrobios* et vetera odiorum nomina aequabat."

Bene nobiscum actum fateamur quod non in codice sit: „*Vitellii libertus* Asiaticus Polyclitos Patrobios, *Neronis libertos*." Nam nunc quod solum annotavit sciolus: *Vitellii libertus*, ad hunc usque diem omnes, quotquot sunt, editiones commaculat.

H. III, 24. In narratione de proelio ad Cremonam commisso et alia leguntur et haec:

„Neutro inclinaverat fortuna donec adulta nocte luna surgens ostenderet facies falleretque, sed Flavianis aequior a tergo; hinc maiores equorum virorumque umbrae, et falso ictu tela hostium citra cadebant: Vitelliani adverso lumine conlucentes velut ex occulto iaculantibus incauti offerebantur."

Nonne, cum omnia hic sint praestantissima, tamen ceteris

omnibus elegantius enuntiatum videtur illud *falso ictu tela hostium citra cadebant?* Quid enim hic vel ad perspicuitatem vel ad venustatem desideratur? Quid addi poterat sine summo elegantiae periculo atque adeo pernicie? *Falso ictu*: corpora nimirum esse umbras illas putabant. Hoccine voluit Tacitus? Non opinor, sed: „longae illae umbrae efficiebant ut de spatio, quod inter exercitus esset, et de loco, ubi starent hostes, Vitelliani fallerentur." Haec Taciti mens fuit, sed, qualis ille error fuisset accuratius describere supersedit; rectissime, nam sic praeclara nascitur descriptio. At aliter librario visum, vel potius viris doctis, qui, illi obsecuti, ad hunc usque diem in textu retinuerunt (post *falso*) insulsam annotationem *ut in corpora.* An Vitellianos de industria humum telis suis petiisse putemus?

H. III, 31. Cremona expugnata in victos Vitellianos victores „ingerebant probra, intentabant ictus"; mox tamen ira cessit misericordiae et:

„subiit recordatio illos esse, qui nuper Bedriaci victoriae temperassent. Sed ubi Caecina praetexta lictoribusque insignis, dimota turba, incessit, exarsere victores."

Putavit sciolus haec aliquando lectum iri ab hominibus barbaris, qui sua sponte e verbis *praetexta lictoribusque insignis* quem honorem cum maxime gessisset Caecina efficere non possent. Annotavit ergo: *consul*, quod vocabulum, in textum receptum, nunc ipsa sede, quam occupavit, falsi arguitur: post *turba* enim legitur.

H. III, 49. In Aegypto cum esset etiam Vespasianus de proelii Cremonensis exitu fit certior:

„Eo properantius Alexandriam pergit, ut fracto Vitellii exercitu urbem quoque externae opis indigam fame urgeret. Namque [1]) et Africam terra marique invadere parabat, clausis annonae subsidiis inopiam ac discordiam hosti facturus."

Numquid iis hominibus se scribere putavit Tacitus, qui in qua parte orbis terrarum provincia Africa sita esset ignorarent? Et si putavit, num quidquam se iis profuturum arbitratus est, si adscriberet *eodem latere sitam*? Immo magistelli ista est annotatio neque docti admodum et in scribendo parum elegantis.

---

1) *Namque*: ecquid *iamque*?

H. III, 49. „Dum hac totius orbis nutatione fortuna imperii transit, Primus Antonius nequaquam pari innocentia agebat, satisfactum bello ratus et cetera ex facili e. q. s."

Sermonem, ut opinor, nemo hic improbabit, de sententia nemo dubitabit; planissima enim sunt omnia. Verbis „nequaquam pari innocentia agebat" Antonium victorem iam et urbi appropinquantem cum eo Antonio comparari, qui modo e provincia sua castra moverit, quivis statim intelligit. Sed omnia corrupit librarius, qui in textum transtulit inutilem annotationem *post Cremonam*, quam adscripserat aliquis ad illustranda verba *satisfactum bello ratus*. Quae nunc ante *agebat* legitur, ubi nullo modo ferri possit. Age, clara voce aliquis recitet ista: „nequaquam pari innocentia post Cremonam agebat": statim vitium sentiet.

H. III, 72. Capitolium aggredientibus Vitellianis, dum Sabinus quid in tanto rerum discrimine agat dubius haeret: „inrumpunt Vitelliani et cuncta ferro flammaque miscent."

De ipso Capitolio sermo hic est, de hominibus, qui tunc occisi sunt, in sequentibus agitur. Confudit ergo corrupitque omnia, qui inseruit *sanguine*. Non enim languidum solum est *sanguine ferro flammaque*, sed, nisi me fallunt omnia, ne Latinum quidem.

H. III, 73. Irrumpentibus in Capitolium Vitellianis, Flavii Sabini milites variis artibus dolisque salutem quaesiverunt:

„fuere, qui excepto Vitellianorum signo ultro rogitantes audaciam pro latebra haberent."

Planissima haec; nemo enim vel mediocriter Latine doctus de quo hic *signo* sit sermo dubitabit. Tamen Nipperdeio opus fuit, qui primus insulsum tolleret interpretamentum *quo inter se noscebantur*, quod ad illius usque aetatem voci illi adiunctum fuit. Et ne hoc quidem additamento contentus fuit sciolus, sed praeterea adscripsit aliquid, quod, item in textum receptum, maiorem etiam ei labem attulit: Flaviani illi milites, cum semel Vitellianorum signum excepissent, si in hostium, qui iam expugnaverant Capitolium, inciderent aliquem, non exspectabant donec ab illis signum rogarentur, sed *ultro rogitabant*: consentaneum illud est et unice in hunc casum convenit. At absurdissime in codice legitur: „ultro rogitantes *respondentesve*."

Cum *respondendi* enim verbo nullo modo adverbium *ultro* coniungi potest, et quod, tesseram rogati, *respondent* in ea re *audaciae* nihil est.

H. III, 82. Proelium inter Flavianos Vitellianosque committitur in campo Martio:

„Aderat pugnantibus spectator populus, utque in ludicro certamine, hos, rursus illos, clamore et plausu fovebat. Quoties pars altera inclinasset, abditos in tabernis, aut si quam in domum perfugerant, erui iugularique expostulantes parte maiore praedae potiebantur."

Facessat hinc *altera*, quod imperitus adscripsit magister. Oportuit saltem *alterutra*.

H. III, 84. Adoriuntur Flaviani castra Vitellianorum, qui illa, tamquam ultimum perfugium, summa defendunt desperatione:

„Eo intentius victores, praecipuo veterum cohortium studio, cuncta validissimarum urbium excidiis reperta simul admovent."

Hic continere se non potuit sciolus quin legentibus doctrinae suae documentum daret insigne, sed quae essent cuncta illa urbium excidiis reperta fideliter enumeravit: *testudinem tormenta aggeres facesque*. Et haec nunc in medio sermone Taciteo leguntur; cum quanto egregii loci detrimento vides. Inutile est singula hic corrigere, ut fecit Ritterus, qui *aggerem* coniecit pro *aggeres* et *falces* pro *faces*: una litura cuncta delenda sunt.

XVII.

Dubitaturum iam opinor neminem, qui haec omnia perlegerit, quin uterque codex Mediceus multis, iisque absurdissimis, sit commaculatus additamentis. Saepe ipsam magistelli audimus vocem stridulam, doctrinam suam legentibus venditantis, neque raro librarium in ipso transferendi negotio errantem deprehendimus, quo nullum est certius rei, quam demonstrare conati sumus, indicium. Sine ullo ergo metu, si qui locus corruptus uno alteroque vocabulo eximendo sanari potest, ea medela utemur, cum praesertim vocabula illa pleraque omnia eiusmodi sint ut ibi quoque eandem agnoscamus sciolorum importunitatem,

eundem scribarum errorem. Nam vocabulis delendis scriptori opem ferre perversum est, nisi demonstrare possis verisimile esse ea aliquando in margine vel inter lineas fuisse appicta; hoc vero ubi constat, nulla est vel efficacior vel magis probabilis emendandi ratio. Hic quoque a Mediceo priore faciemus initium, qui cum omnino paucioribus laboret vitiis, tum huius quoque morbi non ita multa praebet exempla.

A. I, 5. Paulo longior mihi hic locus exscribendus est:

„Haec atque talia agitantibus gravescere valitudo Augusti; et quidam scelus uxoris suspectabant. Quippe rumor incesserat, paucos ante menses Augustum electis sociis et comite uno Fabio Maximo Planasiam vectum ad visendum Agrippam; multas illic utrimque lacrimas et signa caritatis, spemque ex eo, fore, ut iuvenis penatibus avi redderetur. Quod Maximum uxori Marciae aperuisse, illam Liviae. Gnarum id Caesari; neque multo post extincto Maximo, dubium an quaesita morte [1]), auditos in funere eius Marciae gemitus semet incusantis, quod causa exitii marito fuisset."

Videamus, qui rumor ille fuerit quo nitebatur opinio de veneno a Livia Augusto data, atque inducamus loquentem aliquem de vulgo hominum, quorum ea fuerit opinio: „paucos ante menses Augustus Planasiam vectus est ad Agrippam visendum, idque quam maxime secreto, namque cum cura elegerat omnes, qui in navi erant [2]), atque in ipsa insula unum tantum comitem habebat Fabium Maximum, qui ergo adfuit, cum Augustus cum Agrippa loquebatur: eiusmodi autem colloquium fuit illud, ut iamiam inter avum nepotemque reconciliatum iri gratiam appareret. Quam rem, maximopere celandam, Fabius uxori Marciae aperuit atque illa Liviae. En subito Fabius moritur: venenum nimirum ei dandum curaverat Livia, ut unicum testem rei tam molestae et sibi et Tiberio suo de medio tolleret; neque hoc sine iusta suspicor causa: audivimus enim Marciam lamentantem, quod causa marito exitii fuisset. Et nunc Augusti

1) Utique tenendum hic quod de particula *an* sic posita observavimus p. 338 huius voluminis. In illo enim *dubium an* hic sunt omnia.

2) Sic fere accipienda arbitror verba *electis consciis*, ut aliquid inter *comitem* et *conscios* intersit. Hoc certum *summam secreti curam* a Tacito significari.

valitudinem gravescere audimus: quid magis est credibile quam in hunc quoque scelus molitam Liviam, ne perficeret id quod in animo eum habuisse comperisset illa? Iam mortuo Augusto mortuoque illo, qui solus testis fuit colloquii, quod illam mox futuram promitteret reconciliationem, nullum Liviae Tiberioque ab Agrippa erit metuendum periculum, aut a Tiberio, iam principe, nullo negotio ille quoque e vivorum poterit eximi numero."

Eiusmodi hominum sermones, suspiciones, ratiocinationes ex ipsa vita sumtae videntur, et possent e Taciti quoque verbis facillime intelligi, nisi tria intercederent vocabula, quae totam rem perturbant et quam maxime reddunt obscuram: *Gnarum id Caesari*. Quid, quaeso, Caesar comperit? Nempe: *„Maximum uxori, illam Liviae aperuisse."* Alio verti pronomen *id* verborum contextus vetat. Et quid postea? *Augustusne* necandum Fabium curavit? Ut mittam, totam narrationem ad *Liviae* pertinere scelera et veneficia, quid minus e re Augusti fuit? Poterat ob eam causam vel totam rem omittere, vel, quod ipsi negotio consentaneum magis, maturare; necato Fabio nihil lucrabatur: ad Liviam iam permanaverat tota res, Liviae, si forte ira motus Augustus de conscio suo tam incerto poenas sumpsisset, omnis eximebatur dubitatio quin vera audivisset; infestam sibi redditam Liviam scire poterat Augustus, si illud de Fabio et Marcia ei *gnarum* fuit: placari eam posse vel vitari eius insidias Fabii nece si nunc Augustus credidisset, insaniisse eum iure diceremus. Denique totum illud *Gnarum id Caesari* una litura delendum est: in margine sciolus aliquis adscripsit, qui deesse aliquid Taciti narrationi, quam non intellexerat, opinatus est [1]).

---

1) Quae leguntur apud Plutarchum de Garrulitate p. 508 (facio enim ibi non esse legendum quod dat Bernardakis vol. III p. 316 *Φούλβιος*, sed *Φάβιος* cum codice M.) non congruere cum nostra Tacitei loci emendatione et interpretatione lubenter concedo, sed omnino Plutarchus rem hic tradit admodum diversam ab ea, quam legimus apud Tacitum, sive proscribimus istud *Gnarum id Caesari*, sive in textu retinemus. Verum utcunque res se ea habet, primum efficiendum ut Tacitus dicat aliquid quod bene cohaereat: tum demum eius narratio cum aliorum narrationibus conferri potest. Idem et alibi tenendum. Sic, ut hoc utar, si quis nostram ad H. IV c. 83 emendationem (v. Mnem. vol. XXX p. 119 sq.) redargui contendat iis quae legantur apud Plutarchum De Soll. Anim. vol. VI p. 77, et De Is. et Os. vol. II p. 498 sqq. (Bern.), hoc ei respondeamus: Plutarchus deum illum, de quo agitur, Serapidem esse dicit; hoc ei licet, nam vetus deus Aegyptius et Sinopensis coaluerunt in unum;

A. I, 32. De tumultuantibus in Germania militibus et alia narrantur et haec:

„Repente lymphati destrictis gladiis in centuriones invadunt: ea vetustissima militaribus odiis materies et saeviendi principium. Prostratos verberibus mulcant, sexageni singulos, ut numerum centurionum adaequarent."

Ad verba „ut numerum centurionum adaequarent" haec annotat Nipperdeius:

„Die Soldaten betrachten, was den einzelnen von ihnen geschah, wie dem Körper an einem Teile, so allen insgesammt geschehen. Wie also 60 Centurionen die Legion schlugen, so wird jetzt jeder Centurio von 60 Soldaten geschlagen, um jeden dasselbe fühlen zu lassen, was bisher die Legion gefühlt hat"

eumque, quamvis dubitanter, sequitur tamen Furneaux. At mihi hac annotatione non Tacitus sed obscurissimum aliquod oraculum illustrari videtur. Praeterea quam absurdam rem nobis illa proponit ante oculos: milites de industria in sexagenorum discedentes globos, ita ut singuli globi unum verberent centurionem. Profecto est quod nos centurionum illorum misereat, qui non solum diris cruciatibus dilanientur et tantum non omnes ad mortem adigantur [1]), sed ne hoc quidem mortis habeant solatium quod „metaphorice" se vapulare sentiant. Hoc tamen quam artificiose excogitarant milites! Neque a centurionibus intellectum eorum consilium constat, nisi forte sumimus milites inter verberandum clara voce doctam suam metaphoram interpretatos. At quae Nipperdeius annotat, ea Latine neque enuntiata fuerunt umquam neque enuntiari possunt. Sed iocos mittamus! Mihi dubium non est quin hoc narraverit Tacitus: singulas centurias in suum sibi involasse centurionem. Hoc ipsi tumultuantium militum naturae consentaneum est, ad hanc rem uno opus est impetu, non Nipperdeiana illa metaphora, quae in mentem venire nemini potest nisi post longam deliberationem. Si autem dicimus a suis centuriis singulos esse dilaniatos centuriones, a sexagenis fere in singulos centuriones saevitum esse

---

Tacito non licet eundem deum et esse et non esse Serapidem dicere, quod tamen fit in vulgata lectione.

1) Ad mortem adactos esse plerosque centuriones, hoc certe a Tacito hic narrari, suo loco demonstravimus.

militibus dicimus. Res ergo eo redit ut totum illud *ut numerum centurionum adaequarent* olim ab homine semidocto in margine annotatum fuisse statuamus. Ipsum illud quod Nipperdeius voluit, quodque loco illustrando parum idoneum esse iam vidimus, e verbis *u. n. c. a.*, qui balbutientis sermo est, nulla vi extorqueri posse nemo, ut opinor, admonitus non videt.

I, 38. In narratione [1]) de tumultuantibus in Chaucis vexillariis haec legimus:

„Duorum militum supplicio paulum repressi sunt. Iusserat id M' Ennius, castrorum praefectus, bono magis exemplo quam concesso iure. Deinde intumescente motu profugus repertusque, postquam intutae latebrae, praesidium ab audacia mutuatur."

Dubium esse non potest, quin illud *repertusque* delendum sit. Primum enim „postquam intutae latebrae" nihil aliud significat quam hoc: „postquam se *mox repertum iri* intellexit", ineptissime ergo *repertusque* praemittitur. Deinde dux, in quem militum ira exarsit, si semel est *repertus* (i. e. e latebris, in quas confugit, protractus), a militibus aut statim trucidatur aut vincitur, aut denique ita retinetur constringiturque ut commovere se non possit. At Ennius „exterritis, qui obstiterant, raptum vexillum ad ripam vertit"; manus ergo certe habebat liberas: sponte e latebris suis provolavit, ne tamquam captivus a militibus inde protraheretur.

A. I, 55. Postquam narravit quam bene Arminii consiliis prodendis meritus antea saepe de populo Romano fuisset Segestes, sic Tacitus pergit:

„Segestes, quamquam consensu gentis in bellum tractus, discors manebat; auctis privatim odiis, quod Arminius filiam eius alii pactam rapuerat. *Gener invisus*, *inimici soceri*; quaeque apud concordes vincula caritatis, incitamenta irrarum apud infensos erant."

Sic est in codice: *inimici*, quod tuentur alii, dum *inimici soceri* aut genitivos singularis aut nominativos pluralis numeri esse statuunt, Nipperdeius *inimicus* coniecit et confidenter posuit in textu. Sed sive hunc sequimur, sive illos, haudquaquam intelligimus, quorsum illud pertineat eandem hic rem tamquam

1) Ceteras, quibus premeretur, difficultates iam antea indicavimus.

diversis e locis considerare. Etenim ubi de genero legimus, etiam cum socero vel socru eius rem nobis esse statim perspicimus, et, ubi gener est invisus, socer carus acceptusque esse nequit. Sin e textu vocabula illa eiicimus omnia perspicua fiunt atque venusta. Quomodo irrepere potuerint quaeris? Duae mihi annotationes videntur ad verba illa vere Tacitea (et elegantissima haec est brevitas): „quaeque aput concordes vincula caritatis, incitamenta irarum apud infensos erant."

A. I, 56. Germanicus expeditum exercitum in Chattos rapit et:

„incenso Mattio (id genti caput) aperta populatus vertit ad Rhenum, non auso hoste terga abeuntium lacessere."

Sequitur etiam:

„quod illi moris, quotiens astu magis quam per formidinem cessit"

sed annotationem hanc olim fuisse ego non sine causa suspicari mihi videor. Nam verba Taciteum quendam habent colorem (haud nego), sed imitator se ipse pronomine *illi*, quod in hunc locum minime quadrat, prodit et praeterea observanda docendaque ea re, quae hinc prorsus est aliena. Etenim veram illam fuisse fugam, non simulatam, non *Φόβον* sed *Φύζαν* plenam perfectamque, tota narratio quam disertissime docet. Postremo illud „quod illi moris — cessit" legens non de *uno* Germanorum populo, sed de tota *Parthorum* gente agi putare cogeris.

A. I, 66. Caecinae milites vix e manibus Germanorum elapsi, dum postero die exitium adfuturum persuasum sibi habent, subito terrore perculsi ad portam decumanam plerique ruunt:

„Caecina, comperto vanam esse formidinem, cum tamen neque auctoritate neque precibus, ne manu quidem obsistere aut retinere militem quiret, proiectus in limine portae miseratione demum clausit viam."

Diutiusne feramus pulcherrimum hunc locum languidum frigidumque reddi insulsa magistelli annotatione *quia per corpus legati eundum erat*, quae nunc verbis *miseratione demum* adhaeret?

A. I, 72. De lege maiestatis, quam reduxerat Tiberius, ita Tacitus disputat:

„Nomen aput veteres idem, sed alia in iudicium veniebant: si quis proditione exercitum aut plebem seditionibus, denique male re gesta maiestatem populi Romani minuisset."

Figurae, quae zeugma dicitur, hic nos admonent grammatici, neque ego nego e *minuendi* verbo aliud extrahi posse verbum, quod aliquo modo „exercitum" obiectum habere possit. Sed quid accusativo *plebem* faciamus? Certe *plebem minuere* nihili est, quamvis verbum illud in alium sensum, qui tamen aliquo modo innatae significationi cognatus sit, detorqueamus. Deinde tota loci enuntiatio eiusmodi est ut *plebs* et *exercitus* non videantur populi Romani partes: etenim quocumque tandem modo *minuendi* verbum flectimus vertimusque, hoc spectantes ut tam *plebs* et *exercitus* quam *maiestas* recte *minui* dicantur, adverbium *denique* certe non potest aliter accipi quam sic ut non *comprehendendi* („kortom"), sed *claudendi* („eindelijk") vim habeat. Mihi luce clarius videtur ét *exercitum* ét *plebem* olim fuisse annotationes hominis, qui ne vocabulorum qnidem, quae sunt *proditio* et *seditio*, sententiam accurate cognitam haberet, hoc docere unice studentis *proditionem* rem esse, quae ad exercitum, *seditionem*, quae ad plebem pertineret. Reiectis e textu annotationibus optimum verissimumque restitui sensum ét alia multa docent et hi Ciceronis loci: de Or. II, 164; Part. Or. XXX, 105.

A. II, 52. Quae hic de proelio, quo Tacfarinas a Furio Camillo fusus profligatusque est, narrantur e sex constant partibus:

1. Camillus in hostem duxit: „modicam manum, si multitudinem Numidarum atque Maurorum spectares."
2. „Sed nihil aeque cavebatur, quam ne bellum metu eluderent."
3. „Spe victoriae inducti sunt ut vincerentur."
4. „Igitur legio medio, leves cohortes duaeque alae in cornibus locantur."
5. „Nec Tacfarinas pugnam detrectavit."
6. „Fusi Numidae."

Parum ergo apte tota est disposita narratio. Nam, ut nunc res se habet, id quod tertio est positum loco (*spe victoriae inducti sunt ut vincerentur*) illam in breve spatium comprehendit, vel potius quid „fabula doceat" nos admonet, atque ut quinta pars (*Nec T. pugnam detrectavit*) plane fiat supervacua efficit. Quid vero si illud *spe victoriae inducti sunt ut vincerentur* eiicimus? Omnia, ut opinor, fiunt expeditissima, et elegantissime decurrunt. Et quamquam satis venuste dictum id est quod nos proscribimus, putidum tamen sapit magistrum.

A. V, 3. „Iunium Gallionem, qui censuerat, ut praetoriani actis stipendiis ius apiscerentur in quattuordecim ordinibus sedendi, violenter increpuit (Tiberius), velut coram rogitans, quid illi cum militibus, quos neque dicta imperatoris neque praemia nisi ab imperatore accipere par esset."

Sic est in codice; Lipsius *imperatoris* delet; mihi verisimilius videtur Tacitum scripsisse: „quos neque dicta neque praemia nisi *imperatoris* accipere par esset", quod cum ad intelligendum paulo videretur difficilius in margine annotatum esse *ab imperatore* ad structuram magis consuetam indicandam; cumque semel ea annotatio post *nisi* in textu esset posita, suo loco pulsum *imperatoris* in alienum aberrasse. Hoc certum est non posse sanari locum nisi uno pluribusve vocabulis recidendis: nemini enim probari opinor vel Nipperdeianum *nisi e praetorio*, vel Ritterianum *imperiti oratoris*.

Ad alterum nunc codicem Mediceum transeamus.

A. XI, 4. Quo crimine fratrum, quibus Petra cognomen, alter perierit his verbis traditur:

„Nocturnae quietis species obiecta, tamquam vidisset Claudium spicea corona evinctum spicis retro conversis, eaque imagine gravitatem annonae dixisset."

Sic est in codice. Pro *dixisset* autem Rhenanus coniecit *praedixisset*, vulgoque ab editoribus ea coniectura in textum recipitur. At ego bonae sinceraeque Latinitatis esse *ea imagine gravitatem annonae praedixit* non credo, quia *ea imagine* nobis sic erit accipiendum ut sit: *propter eam imaginem* sive: *ea imagine motus*, et omnino totum illud *ea — praedixit* languidum minimeque Taciteum videtur. Multo ergo melius, quod proposuit Cornelissenus: *eaque imagine gravitatem annonae portendi praedixisset*. Sed hoc quoque verbosum nimis, ipsaque coniectura aliquanto etiam violentior quam Rhenaniana illa, quae et ipsa satis audax. Equidem Tacitum scripsisse opinor: *eamque imaginem annonae dixisset*, deleto *gravitatem*, quod est vocabulum tritum, ubi de aucto frumenti pretio agitur (cf. VI, 13: „gravitate annonae iuxta seditionem ventum"). Non solum viderat nocturnam eam speciem Petra, sed etiam evulgaverat ipse (nam alioquin qui innotescere potuit delatoribus?), neque evulgaverat solum sed etiam simul ita erat interpretatus ut infaustissimi

ominis vim haberet. Etenim si imago illa Claudii spicea corona evincti ad annonam referenda est, gravitatem caritatemque annonae ea significari sponte sequitur, siquidem coronae spicae *retro* conversae erant. Si narrato somnio hoc solum addidit: *annonae imago ea est*, et perspicue satis est locutus et id dixit quod Claudius non aegre ferre non posset: nam cuiquam se civium tristissimae rei nuntium apparuisse cum dolore cognoscere debebat, cum praesertim tota res eiusmodi esset, ut facile a malignis in ipsum posset converti instantium miseriarum culpa!

A. XI, 7. Silio consule, ut delatorum cohiberet libidinem, de reducenda lege Cincia referente, Suillius, Cossutianus aliique calumniatores, poenam sibi hac relatione parari intelligentes, acriter obsistunt. Quorum orationem sic referre Tacitus incipit:

„Quem illum tanta superbia esse ut aeternitatem famae spe praesumat? Usui et rebus subsidium parari, ne quis inopia advocatorum potentibus obnoxius sit."

Verbis *usui — parari* de *patronorum* agi commodis Nipperdeio lubenter assentior: sic enim demum nanciscimur aliquid, quod recte opponatur ineptae arrogantiae eorum, si qui eloquentia sua immortales se fore credunt, de qua in praecedentibus sermo est. At istud *ne quis — sit* nequaquam cum illis cohaeret, quod ultro indicat Nipperdeius, in annotatione sua sic scribens: „und dies müsse geschehen damit nicht", ubi totum illud *und dies müsse geschehen* ab ipso Nipperdeio de nihilo est confictum. Totum negotium, de quo hic agitur, disputando persequamur. Fac nullam iam mercedem causarum patronis dari. Quid sequitur? Nempe ut hominibus insontibus inopibusque nullae posthac a causarum patronis exhibeantur molestiae, siquidem iniqui isti pravique patroni esse mox desinent, neque tamen unquam deerunt probi homines, qui iniuriis obstare et velint et possint. Nonne enim cives ideo obnoxii calumniatoribus fiunt, quod eloquentia forensis tantum lucri affert? At in textu legimus aliquid, quod quo convertamus plane nescimus: „ne quis inopia advocatorum potentibus obnoxius sit." *Potentes* illi qui, quaeso, sunt? Praeter ipsum imperatorem vix ulli alii homines recte illo significantur vocabulo. Nam adversus alios *potentes* non causarum patroni sunt adhibendi, sed ipsius est implorandum principis auxilium. Iam satis, ut opinor, apparet quam inepte disputantes loco

nostro, sicut nunc in textu legitur, callidi isti fingantur rabulae. Non ergo sine causa totum illud „ne quis inopia advocatorum potentibus obnoxius sit" annotationem esse scioli suspicor, qui verba *usui et rebus* ad universos esse referenda cives putaret. Quid quod illis eiectis demum recte sequentia annectuntur: „neque tamen eloquentiam gratuito contingere: omitti curas familiares, ut quis se alienis negotiis intendat", i. e. „vel sic non (= neque tamen) posse quemquam sine magno damno gravique iactura eloquentem fieri, ergo ne *purum* quidem et *integrum* esse lucrum, quod labor ferat forensis."

A. XI, 26. „Iam Messalina facilitate adulteriorum in fastidium versa, ad incognitas libidines profluebat, cum abrumpi simulationem etiam Silius, sive fatali vecordia, an imminentium periculorum remedium ipsa pericula ratus, urgebat."

Haud dubie corruptus locus hic est; lacunosum putabat Nipperdeius et sic fere supplendum: „Silius *sive taedio incertae fortunae* sive fatali vecordia e. q. s." At languet istud *sive* — *sive* — *an* et duo ista *fatali vecordia* et *an* ... *ratus* omnem de Silii consilio coniectandi materiem tam bene exhauriunt, ut, quidquid addideris, ultro locum depraves. Quanto ergo praestat Acidalii ratio *sive* delentis, quod additum esse non minus est verisimile quam alterum colon, a *sive* incipiens, excidisse. Adscripsit illud *sive* homo imperitus, qui simplicis *an* usum ignorabat.

A. XII, 15. Mithridates Bosporanus undique collecto exercitu in Cotyis, Romanorum socii, regnum et in provinciam, quam Iulius Aquila obtinebat, irrupit. Qui suis diffisi viribus:

„externas et ipsi gratias quaesivere, missis legatis ad Eunonem, qui Aorsorum genti praesidebat [1]). Nec fuit in arduo societas potentiam Romanam adversus rebellem Mithridatem ostentantibus."

Utique *societas* eiiciendum est; non enim nudum illud substantivum significare potest: „τὸ ad societatem adducere." Eiecto omnia ordine procedunt: „nec fuit in arduo" idem est quod: „et facile fuit negotium."

Iterum in vocabulo q. e. *societas* turbatum videtur A. XII, 47: Radamistus Pharasmanis, Hiberorum regis, filius, cum patruo

---

1) *Praesidebat* ex egregia Haasii emendatione; inepte in codice *praecellebat* legitur.

Mithridate, Armeniorum rege, quem obsidione clausum tenet, in gratiam se redire simulat, cumque eo extra castellum, quod obsidetur, congreditur:

„Mos est regibus, quotiens in societatem coeant, implicare dextras pollicesque inter se vincire nodoque praestringere."

Deleatur *in*: non enim ista fiunt in primo congressu, qui colloquii de societate causa habetur, sed postquam congressis multaque utrimque locutis iam placuit societas. Addidit aliquis, qui locutionem sibi inauditam *societatem coire* non concoqueret. E Cicerone tamen notam eam habere poterat.

A. XII, 51. Radamistus, qui Armeniam occupavit crudelique vexat imperio, ab iratis civibus in sua regia circumvenitur, sed pernicitate equi se obsidentibus subtrahit. Post variosque casus:

„Hiberos ad patrium regnum pervadit."

Ut sanaretur soloeca verborum structura, Heinsius: „ad Hiberos patriam in regnum pervadit" proposuit; Bezzenbergerus: „ad Hiberos patrium regnum p.". Sed quanto efficacior leniorque Ritteri ratio totum illud *Hiberos* delentis. Esset cur miraremur, si ad Taciti verba *ad patrium regnum* nunquam istud *Hiberos* adscriptum fuisset.

A. XII, 54. Felix Samaritarum et Ventidius Cumanus Galilaeorum praefectus inter se immissis latronibus raptant praedasque ad procuratores referunt:

„hique primo laetari; mox gliscente pernicie cum arma *militum* interiecissent, caesi *milites*."

Diutiusne absurdum istum et ipso vocabulorum sono intolerabilem sermonem feramus, an *militum* eiiciamus? Certe nudo vocabulo *arma* ad perspicuitatem nihil deest: latrones isti fortasse — quamquam ne hoc quidem necessarium — secum habuerunt aliquid, quo vulnera facere possent; iusta *arma* non habuerunt.

A. XII, 64. Prodigiorum omne genus civium mentes perturbabat:

„Sed in praecipuo pavore Agrippina, vocem Claudii, quam temulentus iecerat, fatale sibi, ut coniugum flagitia ferret, dein puniret, metuens, agere et celerare statuit."

Ut horum vocabulorum aliqua tamen constet ratio, post *Agrippina* distinctio ponenda est maior, ita ut *erat*, vel *versabatur*

mente sit supplendum. Sed sic structura nascitur parum, hercle, venusta et Tacito prorsus indigna. At eiecto *in* omnia fiunt elegantissima, sive *praecipuo pavore* tamquam aliquem „ablativum absolutum" accipimus (= Agr., cuius praecipuus erat pavor), sive cum *metuens* iungimus.

A. XII, 65. Agrippina ergo, extremum sibi instare periculum gnara:

„Amplecti Britannicum, robur aetatis quam maturrimum precari, modo ad deos modo ad ipsum tendere manus, adolesceret, patris inimicos depelleret, matris etiam interfectores ulcisceretur."

Num quidquam est absurdius quam puerum *adhortari* ut quam primum adolescat? Non, ut opinor, *ἐν εὐχαῖς τοῦτο εἶναι τὸ πρᾶγμα* callida mulier ignorabat, quod et praecedentia *robur aetatis quam maturrimum precari* testantur. Etiamsi in tali re quidquam monendo et incitando proficeretur, tamen tam parvo spatio bis eandem rem significare eleganti scriptore indignum foret. Facessat ergo *adolesceret* eo, unde male pedem intulit.

A. XIII, 31. Causa denuo inter Romanos Parthosque exorti belli haec erat, quod ipse Vologaeses suis copiis Tiridaten in Armeniae regnum deducere cupiebat et quod:

„Armenii ambigua fide utraque arma invitabant, situ terrarum, similitudine morum Parthis propiores connubiisque permixti ac libertate ignota *illud* magis ad servitium inclinantes."

Sic Lipsius, quem plerique sequuntur editores, nam in codice est *illuc*. Sed *illud ad servitium* neque eleganter neque perspicue neque, quod gravissimum est, accurate dictum videtur. Non possunt enim hoc loco duo inter se opponi servitia, quod tamen fieret, si Armenii ad *certum aliquod* servitium *magis* inclinare dicerentur: servi enim Parthorum quam Romanorum fieri malle dicerentur. At Armenii cum faciunt quod Romani cupiunt, ut regem a senatu Romano petant, scriptori Romano non servi fieri sed plenam perfectamque accipere libertatem videntur. Parthorum ille eos *servos*, at Romanorum *socios amicosque* dicit. Ergo *illuc*, quod traditum est, servandum ego censeo, at delendum *ad servitium*. Sic omnia Taciteo erunt enuntiata sermone et Romani homines referent iudicium. Multis rebus Armenii propiores Parthis quam Romanis erant, et *libertate ignota illuc* magis inclinabant. Nunc non duo inter se opponuntur servitia,

sed *libertas*, quae sociorum Populi Romani est et *servitium* gentis, quae Parthis se adiungit. Bene rem perspexit qui hic adscripsit *ad servitium*, sed annotationem eius in textum recipi non oportebat.

A. XIII, 40. Ad confligendum cum Armeniis procedunt Romani:

„In cornibus pedes sagittarius et cetera manus equitum ibat *productiore cornus in sinistro*."

Pro vitiosa Medicei lectione deteriores exhibent *productior cornu in sinistro*, Agricola *productiore cornu sinistro* coniecit, Lipsius: *productiore cornuum sinistro*, Nipperdeius vero *productiores in sinistro*, quae omnium est pessima coniectura. Sed neque ceteras quisquam, ut opinor, probabit. Unice verum videtur quod dat Halmius: *productiore sinistro*, qua lectione simul quomodo nata sit Medicei lectio patefit: vocabulum in margine adscriptum ita in textum est receptum ut dittographia fieret: *cornu sin sinistro*, unde corrector quidam infelix *cornus in sinistro* finxit.

ib. Corbulo secum de urbe Artaxatis petenda agitat ratus illuc Tiridaten concessisse:

„Dein postquam exploratores attulere longinquum regis iter... lucem opperitur; praemissaque levi armatura, quae muros interim ambiret oppugnationemque eminus inciperet."

Claudicare orationem quivis videt, sed non restituunt eam, qui pro *levi* scribunt *levis* et a *praemissaque* novum incipiunt colum. Quanto rectius Heinsius *levi* retinet sed *que* eiicit, ut omnia sic decurrant: „lucem opperitur, praemissa levi armatura e. q. s."

A. XIII, 54. Frisii, rati duces Romanos vetitos castra movere, Romanae dicionis agros quosdam vacuos occupant et ut suos exercent auctoribus Verrito et Malorige. Tum:

„Dubius Avitus, accepta a Paulino provincia, minitando vim Romanam, nisi abscederent Frisii veteres in locos aut novam sedem a Caesare impetrarent, perpulit Verritum et Malorigem."

Quid certius quam puerile istud *Frisii* e margine irrepsisse?

A. XIV, 20. Antiqui moris homines novos a Nerone institutos ludos aegre ferebant, commemorabantque avorum indignationem in Pompeium:

„quod mansuram theatri sedem posuisset. Nam antea subitariis gradibus et scaena in tempus structa ludos edi solitos; vel

si vetustiora repetas, stantem populum spectavisse, ne, si consideret, theatro dies totos ignavia continuaret."

Rectissime Agricola particulam *ne*, quae in codice post *continuaret* legitur, huc transiecit, ubi nunc est in editionibus. Sed non perfecit emendationem; ferri enim non potest *theatro*, sive cum *consideret*, sive cum *continuaret* iungis. In margine adscripsit vir probior quam sollertior, metuens ne quis ignoraret quae *ignavia* hic esset intelligenda.

A. XIV, 38. In Britannia Iulius Classicus procurator omnibus modis Suetonium, qui hactenus vario eventu rem ibi gesserat, oppugnabat:

„simul in urbem mandabat nullum proeliorum finem expectarent, nisi succederetur Suetonio, cuius adversa pravitati ipsius, prospera *ad fortunam ipsius* referebat."

Sic est in codice; pro *ipsius* autem satis audacibus coniecturis Puteolanus *reipublicae*, Sirkerus *imperatoris* reposuerunt. Sed nihil *pravitati ipsius* elegantius opponitur, quam nuda vox *fortuna*; recte ergo Ernestus *ad fortunam referebat* scribendum esse statuit, magistelloque, qui in margine appinxit, suum sibi *ipsius* reddendum.

A. XIV, 51. Cognito sibi a delatoribus insidias strui, Seneca colloquium a Nerone petit impetratque, in quo, gnarus e suis divitiis, potentia, eloquentiae fama, praesertim periculum sibi nasci et alia dicit et haec:

„cum opes meas ultra sustinere non possim, praesidium peto: iuvere procuratores tuos administrari, in tuam fortunam recipi."

Sic in codice a prima manu est, altera *iube* correxit et *per* addidit, unde nunc plerumque *iube rem per procuratores tuos administrari* editur. Elegantius illi qui istud *rem* (re) quoque eliminant, quod, proxime praecedente *opes*, plane est supervacuum; utrum *iube per procuratores tuos administrari* an *iube procuratores tuos administrare* (Ritterus) legamus parum refert, sed illud propter sequens *recipi* verisimilius, nam *per* ante *procuratores* facile excidere potuit. Iam habemus: „cum opes meas ultra sustinere non possim, praesidium peto: iube per procuratores tuos administrari." Poteratne res maiore urbanitate significari? Opes suas Seneca tradit Caesari, sed non utitur *dandi*, vel *donandi* verbis, quae tamquam contumelias accipere Nero

poterat. Et tamen, si suos procuratores eas administrare iubet, nil aliud quam dono eas accipit. Ergo cum loquendi urbanitate summam iungit Seneca acerbitatem. Sed perit omne orationis artificium, si praeterea aliquid additur simile istis *in tuam fortunam recipi*, quibus olim magistellus lectionem *iube per procuratores tuos administrari* illustravit. An censeamus de industria haec sic a Tacito posita esse, ut sermonis ubertatem, quo in scribendo usus esset Seneca, imitaretur? In magno honore nunc eiusmodi sunt argumenta, cum id agitur ut lectiones traditae, quamvis absurdae, defendantur. At ego nunquam adeo verbosum fuisse Senecam credo ut, cum aliquam rem tecte, acute, venuste significasset et legentibus intelligendam reliquisset, statim eiusdem tritum quotidianumque nomen adderet; sed cum personatum Senecam sic loquentem audio: „senex et levissimis quoque curis impar, cum opes meas ultra sustinere non possim, praesidium peto: iube per procuratores tuos administrari. Nec me in paupertatem ipse detrudam, sed traditis, quorum fulgore praestringor, quod temporis hortorum aut villarum curae seponitur, in animum revocabo", laudo admirorque auctorem fabulae, certeque dignum eum arbitror, qui a sciolorum nihil intelligentium importunitate defendatur.

A. XIV, 59. Plautum Sullamque iam exules, sed quos summopere etiam metuendos esse ei Tigellinus persuaserat, per percussores suos de medio sustulit Nero, scripsitque ad senatum literas, quibus securitati reipublicae a se consultum nuntiaret:

„Decretae eo nomine supplicationes, utque Sulla et Plautus senatu moverentur, gravioribus *tam* ludibriis quam malis."

Sic in codice est. Iam a primis inde temporibus critici, ut pro *tam* aliud vocabulum reponerent, quod aptius videretur, desudarunt: in deterioribus est *tamen*, Agricola *iam* coniecit, Halmius *tum*. At nihil reponendum, unaque litura delendum istud *tam* censeo, utpote adscriptum ab indocto homine, qui unde *quam* penderet non intelligeret, et quem omne sententiolae fugeret acumen. Hoc fere dicit Tacitus: „ne ipsa quidem *mala* (i. e. caedes illae et crudelitates Neronis) tam gravia cognitu sunt (tamque digna odio nostro et indignatione), quam scurrilis ista et abiecta senatus adulatio."

A. XV, 65. „Fama fuit Subrium Flavum cum centurionibus...

destinavisse, ut post occisum opera Pisonis Neronem Piso quoque interficeretur, tradereturque imperium Senecae ... Quin et verba Flavi vulgabantur non referre dedecori, si citharoedus demoveretur et tragoedus succederet."

Ad lectionem traditam *dedecori* defendendam afferuntur duo loci, de quibus tacere praestat: Plauti enim est alter, alter Horatii versus ille notissimus:

dic quid referat intra
Naturae finis viventi, iugera centum an
Mille aret?

In quo praesidii nihil esse apparet: *homo* enim ibi dativo designatur. Ergo plerumque Heinsii probatur coniectura, sane lenissima *dedecoris*, quoniam ipse Tacitus H. I, 1 dixerit: „omnem potentiam ad unum conferri pacis interfuit", Quint. IX, 4, 44: „plurimum refert compositionis", Plin. Ep. VIII, 22: „quisquis ille, qualiscunque, sileatur, quem insignire exempli nihil, non insignire humanitatis plurimum refert" [1]). Sed tribus his locis *pax*, *compositio*, *exemplum*, *humanitas* tamquam homines cogitantur, et, quod gravius, si ad illorum exemplum noster locus emendetur, non *dedecoris*, verum *decoris*, sit scribendum. Unum tantummodo hactenus allatum video, qui plane huc conveniat: Plin. Paneg. 40: „tu nihil referre iniquitatis existimas, exigas quod deberi non oportuerit, an constituas ut debeatur?" Sed quamquam fortasse a sedulis venatoribus pauci quidam alii e latebris protrahentur, admodum insoliti aliquid Tacito Heinsiana obtrudi coniectura satis apparet. Iam sententiam dicti consideremus: „parum refert" (Flavus ait) „utrum citharoedum an tragoedum imperatorem habeamus." Num quidquam hic deest? Immo vero quidquid addideris, languidum reddes quod acre fuit et mordax. Cf. A. VI, 2 (Post mortem Seiani et aliae dicebantur ab adulatoribus Tiberii in senatu sententiae et haec): „bona Seiani ablata aerario ut in fiscum cogerentur, tamquam referret." A. XI, 36: „sponte an coactus tam magna peccavisset,

1) Totus locus est huiuscemodi: ut amicum a nimia in aliena vitia deterreat severitate, exemplum se ei coram narraturum promittit Plinius viri, qui aliquando in poenis sumendis modum excesserit; sed nomen eius se ne tum quidem editurum verbis, quae citavimus, significat.

nihil referre." H. II, 7: „nec referre, Vitellium an Othonem superstitem fortuna faceret." H. III, 66: „id solum referre, novissimum spiritum per ludibrium et contumelias effundant an per virtutem." Vides omnibus hisce sententiis eundem esse colorem, eandem acerbitatem ... atque verbo *refert* nullum addi genitivum. Quid ergo, si statuamus nostro quoque loco scripsisse Tacitum: „non referre, si citharoedus demoveretur et tragoedus succederet"? Num incredibile est adscripsisse aliquem: „dedecori", quo utcunque significaret hoc velle auctorem: „idem esse utriusque rei dedecus et eandem turpitudinem"? Immo audire mihi hominis vocem videor.

A. XV, 69. Vestinus consul, Neroni prae ceteris mortalibus invisus, inter ipsas epulas immite ab imperatore accipit imperium, quod confestim exsequitur:

„Circumdati interim custodia, qui simul discubuerant, nec nisi provecta nocte omissi sunt, postquam pavorem eorum, ex mensa exitium opperientium et imaginatus et irridens Nero satis supplicii luisse ait pro epulis consularibus."

Tum demum Taciti hic manum agnoscemus, si utrumque *et* (tam illud quod ante quam quod post *imaginatus* legitur) simulque participium *irridens* deleverimus: „postquam pavorem eorum ex mensa exitium opperientium imaginatus Nero satis supplicii luisse ait." Ecquis nostrum nunc monendus etiam est ab *irridente* haec Nerone dicta? Haud opinor.

A. XVI, 2. Ab impostore deceptus Nero ingentes sibi auri thesauros repertos credidit, cumque forte eodem tempore ludi quinquennales celebrarentur largam hanc imperatori adulandi materiem avide arripuerunt oratores: non confusum aliis metallis sed purum putum e terra provenire aurum declamabant:

„quaeque alia summa facundia nec minore adulatione fingebant, securi de facilitate credentis."

Hic se magistellus continere non potuit quin indignationem suam in margine annotando „servilia" significaret. Et nunc in textu legitur: „quaeque alia summa facundia nec minore adulatione servilia fingebant"! Sed quicumque Taciteam orationem probe notam habet amatque, ex exemplari suo importunum istud *servilia* eradet.

A. XVI, 6. De funere Poppaeae et alia et haec legimus:

„Corpus non igni abolitum, ut Romanus mos, sed regum externorum consuetudine differtum odoribus conditur, tumuloque Iuliorum infertur."

Hic Agricola pro *Romanus* legit *Romanis*, quod certe colorem magis Latinum magisque Taciteum habet. Sed quis credat hominem Romanum aequalibus scribentem omnino adiecisse aliquid quale est istud *ut Romanis mos*? Cum vero traditum exstet *Romanus*, statim magistellum agnoscimus, et eum quidem magistellum, cuius parum accurata sit doctrina. Non enim vetustus est apud Romanos mos corporum cremandorum.

A. XVI, 6. L. Vetus in Formiano suo custodia, a Nerone immissa circumdatur:

„aderat filia, super ingruens periculum longo dolore atrox, ex quo percussores Plauti, mariti sui viderat; cruentamque cervicem eius amplexa servabat *sanguinem et vestes respersas*."

Sic est in codice et sic plerumque etiamnunc editur. Sed iamdudum quid Taciti quid interpolatoris sit constat. Illius enim manum restituit Heinsius legendo: *sanguine vestes respersas*.

A. XVI, 17. Lucani pater, Annaeus Mela, vir praedives, tamquam conscius coniurationis accusatur:

„Mela ... exolvit venas, scriptis codicillis, quibus grandem pecuniam in Tigellinum generumque eius Cossutianum Capitonem erogabat, quo cetera manerent. *Additur codicillis tamquam de iniquitate exitii querens ita scripsisset*, se quidem mori nullis supplicii causis, Rufrium autem Crispinum et Anicium Cerialem vita frui infensos principi."

Sunt etiamnunc qui istam verborum farraginem concoquant; sunt qui eam ultro perturbent pro *scripsisset* legendo *scripsisse*, ut *additur* eam accipiat structuram, quam habere solent *dicitur*, *videtur* simm. Quasi vero non sit luce clarius, ubi in eadem narratione ét de *codicillis* sermo sit, ét aliqua verbi *addendi* forma legatur, de nulla alia re ibi sermonem esse posse quam de aliquo ipsorum codicillorum additamento. Tandem aliquando exstitit Draegerus, qui sciolum deprehenderet. Quod autem totum illud *tamquam de iniquitate exitii querens ita scripsisset* e textu eximit, fortasse modum excedit. Si quis enim retineri posse *tamquam de iniquitate exitii querens* contendit, equidem non repugno, dummodo hinc facessat *codicillis* et — nam ita

demum apparebit, qui fieri potuerit ut tam immanem in modum hic locus corrumperetur — pro *additur* legatur *addit.* Scripsisse ergo Tacitum arbitror: „addit, tamquam de iniquitate exitii querens, se quidem mori nullis supplicii causis e. q. s." Cum semel *addit*, quod frequentissimum vitium est, in *additur* transiisset, cetera omnia sponte sunt secuta.

A. XVI, 30. „Atque interim Ostorius Sabinus, Sorani accusator, ingreditur orditurque de amicitia Rubelli Plauti, quodque proconsulatum Asiae Soranus pro claritate sibi potius adcommodatum quam ex utilitate communi egisset."

Vidi editorem traditae lectionis tam tenacem, ut ista sic in textu suo proponeret. Si nobilissimi scriptores Latini talia protulerunt, ego a literis Latinis ingenuam iuventutem procul arcendam censeo. Dudum est ex quo saniora docuit Nipperdeius, sed quod ille dedit *popularitate* neque admodum elegans est nec verisimile. Si quis ét Taciteam orationem restitutam ét convictum interpolatorem cupit, totum illud *pro claritate* aut deleat aut denuo in marginem releget. Cum enim eleganter quidem sed paulo obscurius significasset Tacitus Sabinum esse accusatum, quod in proconsulatu gerendo non tam publicum commodum quam suum spectasset, annotavit aliquis *pro claritate,* nempe ut doceret Sabinum huic rei praesertim in provincia dedisse operam ut ipse inclaresceret. Et bene quidem Taciti perspexit mentem ille, sed pulchre conformatam sententiam: „quodque proconsulatum sibi potius accommodatum quam ex utilitate communi egisset" corrupit qui annotationem, quamvis prudentem, admiscuit.

Ex *Historiis* hosce praesertim locos hanc flagitare medicinam opinor:

H. I, 2. Brevi conspectu mala enumerans, quibus eo tempore sit afflicta respublica, de quo iam sit scripturus, et alia Tacitus profert et hoc:

„hausta aut obruta fecundissima Campaniae ora."

Statim dedi locum, sicut revera a Tacito est scriptus et sicut eum Woelfflinii restituit acumen; admodum enim corruptum eum exhibet codex Mediceus. Scilicet lector, quae de *urbibus* Pompeiis Herculaneoque dirutis cognita haberet, cum sibi retinere non posset, suum *urbes* infersit, quo factum est ut cum

gravissimo sententiae detrimento, cum numerorum Taciteorum pernicie ante Woelfflinium vulgo ederetur: „haustae aut obrutae urbes fecundissima Campaniae ora."

H. I, 5. De Galba alii optima quaeque augurabantur, aliis ipsae virtutes eius suspectae erant:

„Laudata olim et militari fama celebrata severitas eius angebat aspernantes veterem disciplinam atque ita quattuordecim annis a Nerone assuefactos, ut haud minus vitia principum amarent, quam olim virtutes verebantur."

Sicine a Tacito scriptum putemus: „ita quattuordecim annis a Nerone assuefactos"? Mihi aut absurdissima ista videntur aut inepte verbosa. Etenim aut bis hic idem temporis spatium indicatur, aut, si in verbis *a Nerone* quidquam inest, quod non sit in verbis *quattuordecim annis*, homo hic nobis describitur ipso Nerone multo insanior. Tum demum „ita quattuordecim annis a Nerone assuefactos" recte habet, si Neronem fingimus per quattuordecim annos *huic rei operam dedisse* ut animi militum corrumperentur. Quod quoniam non voluisse Tacitum constat, istud *a Nerone* sciolo reddemus: quod restabit vere Taciteum erit.

H. I, 30. Cohortem, quae in Palatio stationem agit, ut odio contemptuque Othonis impleat, et aliis alloquitur verbis et hisce Piso:

„Stupra nunc et comissationes et feminarum coetus volvit animo: haec principatus praemia putat, quorum libido ac voluptas penes ipsum sit, rubor et dedecus penes omnes."

Pronomen *haec* aut ad praecedentia (*stupra*, *comissationes*, *coetus*) referri potest, aut — et sic mihi quidem tota Pisonis oratio gravior ponderosiorque fieri videtur — nova hinc potest inchoari sententia. Sed sive hoc, sive illud malumus, molestum nobis est *sit*, quo vitium in textum introducitur simillimum ei, quod modo notabamus („ita quattuordecim annis a Nerone assuefactos"). Videtur enim Otho insimulari quod *de industria* illum omnium ruborem et illud omnium dedecus provocet. At non illud vult Piso verum hoc: „nil nisi voluptates Otho appetit; utrum honestae illae sint an totam civitatem dedecore afficiant, id minime curat." Habebimus hoc, si *sit* deleverimus.

Saepe vocula *et* invito Tacito obtruditur. Possitne servari in his I, 73: „expostulata ad supplicium Calvia Crispinilla variis

frustrationibus *et* adversa dissimulantis principis fama periculo exempta est", dubito, sed eximere malo, quoniam ablativorum *variis frustrationibus* et *adversa fama* tam diversa natura est.

Verum non dubito quin bis sit expellenda I, 85:

(Sedato tumultu praetorianorum, qui ad trucidandos senatores in Palatium irruperant), „non tamen quies urbi redierat: strepitus telorum et facies belli, *et* militibus ut nihil in commune turbantibus, ita sparsis per domos occulto habitu *et* maligna cura in omnes, quos nobilitas aut opes aut aliqua insignis claritudo rumoribus obiecerat."

Atque illud quidem *et*, quod post *habitu* legit, expulit Classenus, quod post *belli* Doederlinus, rectius quam Meiserus qui: „facies belli et metus, militibus e. q. s." proposuit, quae nimia est verbositas.

Ambabus vero manibus arripio Leopoldii mei venustissimam emendationem II, 46 (describuntur militum studia, Othonem post Bedriacense proelium ne desperet hortantium):

„qui procul astiterant, tendere manus, et proximi prensare genua"

cum magno Taciteae orationis emolumento *et* delentis [1]).

H. II, 48 (Ex pulcherimo illo loco, ubi quomodo fratris filium adolescentulum trepidum atque maerentem solatus sit Otho narratur):

„Mereri se festinato exitu clementiam victoris: non enim ultima desperatione, sed poscente proelium exercitu, remisisse rei publicae novissimum casum. Satis sibi nominis, satis posteris suis nobilitatis quaesitum. Proinde erecto animo capesseret vitam, neu patruum sibi Othonem fuisse aut oblivisceretur unquam aut nimium meminisset."

Num quidquam hic desideratur? Immo omnia sunt praestantissima absolutissimaque. Postquam adolescentulo persuasit in

---

1) Item delendum *et* censeo in hisce:

H. III, 44: „(Vespasianus) illic secundae legioni a Claudio praepositus *et* bello clarus egerat."

H. III, 74: „Sabinus et Atticus onerati catenis *et* ad Vitellium ducti nequaquam infesto sermone vultuque excipiuntur."

A. I, 4: „Hunc (Tiberium) *et* prima ab infantia eductum in domo regnatrice, congestos iuveni consulatus."

praesentia nihil ei esse periculi, ne in posterum ipse sibi pericula provocet hoc eum monet argumento: „contentus esse potes ea dignitate, quam ego in gentem nostram intuli; quid tibi opus ad altiora tendere?" Et sunt hic omnia praeclare enuntiata; pulcherrime vero post brevem sententiolam „satis posteris nobilitatis quaesitum" *statim* subiicitur clausula, qua tota allocutio quodammodo in unam hanc contrahitur adhortationem, qua nihil unquam ad animos commovendos aptius fuit: „proinde erecto animo capesseret vitam, neu patruum sibi Othonem fuisse aut oblivisceretur unquam aut nimium meminisset." Quid vero codex? Post illa: „satis sibi ... quaesitum" haec etiam nobis ingerit: „post Iulios Claudios Servios se primum in familiam novam imperium intulisse", in quibus multa reprehendenda sunt, vix quidquam est quod probes. Primum divelluntur iis ea quae utique iungenda et inter se constringenda sunt. Tum non ita facile est aptum inde extundere sensum. Quid enim illud est: „ego primus in familiam novam imperium intuli"? Fuitne omnino Othonis gens tam obscura ut prae ceteris *nova* recte diceretur? Immo pater eius „urbanos honores, proconsulatum Africae et extraordinaria imperia ... administraverat" (Suet.) et gratia Tiberii floruerat. Tum mire post nomina gentilia *Iulios Claudios* Galbae *praenomen* Servius subiicitur. Hoc vero absurdissimum quod cum imperiis illis, quae Iulii et Claudii per longam annorum seriem obtinuerunt, pauci illi Galbae menses componuntur, tamquam si nihil interesset. Denique omnia semidoctum produnt hominem, cuius misella annotatiuncula debilitari virilem robustamque Othonis orationem non ultra feremus.

H. II, 68. In exercitu Vitellii e rixa legionarii militis et Galli ingens tumultus caedesque nascitur:

„Remedium tumultus fuit alius tumultus. Pulvis procul et arma aspiciebantur: conclamatum repente quartam decimam legionem verso itinere ad proelium venire; sed erant agminis coactores: agniti dempsere sollicitudinem."

Dicere non possum quam ingrata mihi accedat ad aures huius loci oratio: elumbis videtur, languida, puerilis. Praesertim colon istud *sed erant agminis coactores* ieiunum frigidumque est; sed omnino vehementer displicet in duo membra distracta simplicissimae rei narratio. Vin in unum corpus solidum atque robustum

cuncta colligi? Mecum lege: „sed agminis coactores agniti dempsere sollicitudinem."

Simili morbo laborat locus H. III, 25. Praecedit narratio de patre a filio in pugna Cremonensi interfecto deque acerbis filii post agnitum facinus questibus:

„Advertere proximi, dein plures: hinc per omnem aciem miraculum et questus et saevissimi belli exsecratio. Nec eo segnius propinquos adfinis fratres trucidant spoliant; factum esse scelus loquuntur faciuntque."

Quantum potuit scelus hic ipse commisit sciolus: trucidavit enim orationem Taciteam. Sed nihil facilius quam in vitam eam revocare; abiiciendum est onus, quo opprimitur: „... trucidant spoliant: *scelus loquuntur faciuntque*". Hoc, ut opinor, Taciteum est.

H. III, 39. Acrem in Iunium Blaesum concipit iram Vitellius imperator, quam L. Vitellius criminationibus suis incendit; tandem:

„trepidanti inter scelus metumque, ne dilata mors maturam perniciem, palam iussa atrocem invidiam ferret, placuit veneno grassari. Addidit facinori fidem nobili gaudio, Blaesum visendo; quin et audita est saevissima Vitellii vox, qua se pavisse oculos spectata inimici morte iactavit."

Hic primum dubium non est quin verum viderit Ritterus *vocem* eam non imperatoris sed fratris eius fuisse, ergoque *L. Vitellii* esse legendum: nam si ab ipso imperatore crudelia illa verba pronuntiata fuissent, nil opus fuisset alia argumenta afferre ad demonstrandum credibile esse illius iussu venenum datum: prae illis enim haec admodum infirma videri debebant. Iam quod ad absurdum illud *nobili gaudio* pertinet, pro eo *notabili gaudio* legit Faërnus, coniectura elegantissima, qua tamen mihi locus in integrum restitui non videtur. Etenim istud *notabili gaudio Blaesum videndo* temere deiicientis verba magis est quam eleganter struentis, et, cum alterius fratris verba *gaudium* testantia commemoras, alterum quoque *gaudentem* exhibere legentibus puerile videtur. Suspicor olim scriptum fuisse *ignobili gaudio* — non a Tacito, verum ab aliquo, qui istud L. Vitellii legens dictum continere se non posset, quin eum aliqua nota aspergeret: ad vocem enim, quae est *pavisse*, adscriptum illud *ignobili gaudio* arbitror. De imperatore ergo haec dicta restant: „addidit facinori fidem Blaesum visendo," quae quam egregie

in totam conveniant narrationem quivis perspicit, qui ultimorum Agricolae capitum memor est, e quibus haec potissimum affero (c. 43): „Ceterum per omnem valitudinem eius crebrius quam ex more principatus per nuntios visentis et libertorum primi et medicorum intimi venere, sive cura illud sive inquisitio erat."

H. III, 41. Vitellium iam prodidit Bassus classis praefectus, iam ab eo defecit Caecina; Valentis milites, quod unicum eius praesidium, neque bello pares erant neque integrae fidei:

„pudor tamen et praesentis ducis reverentia morabatur, haud diuturna vincla apud avidos periculorum et dedecoris securos."

Pro absurdo isto *avidos* Faërnus coniecit *pavidos*, rectissime, dummodo et *periculorum* deleamus, quod, cum semel *pavidos* in *avidos* abiisset, a semidocto homine est adscriptum ne vox illa plane sensu careret. *Pavidos periculorum* ineptae est loquacitatis et in Taciti textu minime ferendae.

H. III, 67. Iam cedere victoribus Vitellius decrevit, hortantibus eum amicis ut ad supremum se accingeret certamen, et ad eiurandum imperium pullo amictu Palatio digreditur. Sed tristem illam narrationem praecedit moestae rei, ad ipsam imperatoris domum pertinentis, commemoratio:

„erat illi et fessa aetate parens; quae tamen paucis ante diebus opportuna morte excidium domus praevenit, nihil principatu filii adsecuta nisi luctum et bonam famam."

Non sine causa haec praemittuntur; mox enim legimus non solum Palatio digressum Vitellium, sed *maesta circum familia*, ergo legentes antea edoctos oportet de matris illius, de qua in praecedentibus pauca sed egregia cognoverunt, sorte. Sed hic in illo *opportuna morte* omnia sunt; illis ipsis diebus eam mortuam esse nunc quivis statim intelligit, disertis id etiam verbis referre ingratissimum est. Ergo non cum Io. Muellero *ante* sed totum illud *paucis ante diebus* eiiciendum censeo. Etiam in proxima vicinia locus hic scioli manum est experta. Sic enim pergitur:

„Quintum decimum kalendas Ianuarias audita defectione legionis cohortiumque, quae se Narniae dediderant, pullo amictu Palatio digreditur."

Agnoscisne annotationem: „quae se Narniae dediderant"? Non Tacitus se a tam obliviosis lectum iri hominibus exspectavit, quibus opus esset omnia identidem in memoriam revocare.

H. III, 69. Sparso rumore de imperio a Vitellio eiurato, Flavius Sabinus a primoribus civitatis compellitur ut et ipse victoriae famaeque partem capessat. Qui ubi tandem aliquando eorum cessit precibus — ipse enim natura paulo ignavior parumque ad agendum promptus erat — subito cognoscit vulgus et cohortes Germanicas ad extremum pro Vitellio subeundum certamen paratas:

„Longius iam progressus erat, quam ut regredi posset; et suo quisque metu, ne disiectos eoque minus validos Vitelliani consectarentur, cunctantem in arma impellebant. Sed quod in eiusmodi rebus accidit, consilium ab omnibus datum est, periculum pauci sumpsere. Circa lacum Fundani descendentibus, qui Sabinum comitabantur, armatis occurrunt promptissimi Vitellianorum."

Ferri istud *armatis* nequit. Tota de Flavio Sabino narratione, in hac re quaestio versatur, utrum arma ab eo pro fratris imperio sumantur an non sumantur, et ex ipsis verbis, quae citavimus, ab iis certe, qui discrimen non detrectarent, arma sumpta cognovimus. Non igitur nos iterum doceri patimur *armatos* fuisse, qui Sabinum comitabantur. Ferre utcunque nominativum *armati* possemus, nisi illam vocem adiectivum *promptissimi* plane redderet supervacuam. Sed confidenter istud *armatis* abiicimus; omnino enim, ut iam dicebam, hae paginae isti annotandi studio obnoxiae fuerunt. Denique haec quoque accedit causa minime levis, quod, sive adiectivi sive substantivi vicem implere vocem *armatis* statuamus, totum illud *descendentibus, qui Sabinum comitabantur, armatis* durissimum et vix latinum videtur.

H. IV, 12. Postquam narratum est Batavi unde venerint, cur patriam reliquerint, quo loco consederint, sic pergitur:

„Nec opibus Romanis societate validiorum attriti viros tantum armaque imperio ministrabant, diu Germanicis bellis exerciti, mox aucta per Britanniam gloria, transmissis illuc cohortibus quas vetere instituto nobilissimi popularium regebant."

Hic recte cum Wurmio *ministrabant* pro *ministrant* legitur: enarratur enim condicio, qua ante bellum fuerint Germani. Cetera in integrum nondum restituta videntur. Nam neque quisquam quae ratio intercedat inter *opibus Romanis* et *societate validiorum* videt, neque quomodo omnino *opibus Romanis* socii possint *atteri*

(de rei enim familiaris detrimento illud verbum adhibetur) intelligit, neque ordine procedit tota narratio. Etenim, cum sic esset disputandum: „quoniam arma tantummodo et viros (non pecuniam) ministrabant Batavi, non atterebantur", contrario nunc modo ratiocinatur scriptor: „quoniam non attriti erant, arma tantummodo et viros imperio ministrabant," quod quam sit absurdum non opus est demonstrare. Rectam emendandi viam Vlietius noster demonstravit, delendo *Romanis*; sed sic quoque quod restat iusto durius est: *societate* enim ablativus, *causae* quae dicitur, erit, at *opibus* ablativus *partis*. Equidem et *opibus* et *Romanis* e margine in textum irrepsisse censeo, e duabus nata annotationibus: ad *validiorum* adscripsit aliquis: „Rom." (i. e. Romanorum), ad *attriti*: „opibus" (ut significaret ad rem familiarem illud verbum pertinere). Sed restat aliquid quod nondum a quoquam esse observatum miror: ut totus nunc locus bene decurrat, emendatione opus est, qua lenior nulla, si iam emendatio dici potest nova verborum distinctio: illud „viros tantum armaque imperio ministrabant" *in parenthesi*, ut dicitur, est collocandum, ut sua verba ipse explicans inducatur Tacitus. Vide quam bene nunc omnia cohaereant et quam sint perspicua: „Nec societate validiorum attriti — viros tantum armaque imperio ministrabant —, diu Germanicis bellis exerciti, mox aucta per Britanniam gloria e. q. s."

H. IV, 36. Dum Vocula, qui modo Vetera haud improspere contra Civilis impetum defenderat, cum magna parte copiarum frumentatum abest:

„iterum [1]) Civilis Vetera circumsedit. Vocula Geldubam atque inde Novaesium concessit. Civilis capit Geldubam; mox haut procul Novaesio equestri proelio prospere certavit."

Palam est hic vitii latere aliquid; etenim *Romanos* esse, qui hic prospere certasse dicuntur, manifestum fit iis quae sequuntur: „sed miles secundis adversisque perinde in exitium ducum accendebatur." Neque ullam prae se ferunt veri speciem coniecturae eorum, qui pro *prospere* proponunt *improspere*, vel post *mox* „Vocula" aut ante *prospere* inserunt „Romanus". Quanto pru-

1) *Iterum*, sic e certa Nipperdei emendatione legendum est pro *interim*. E c. enim 34 extr. liquido apparet in praesentia Civilem castrorum illorum obsidionem omisisse.

dentius Urlichsius totum istud: *Civilis capit Geldubam* proscripsit. Sic enim apte tota procedit narratio, et aliquando in margine illud *Civilis capit Geldubam* fuisse annotatum admodum est verisimile. Sic enim sciolus aliquis explicare conatus est, qui factum sit ut primum Geldubam, deinde Novaesium concederet Vocula. Sententiolas autem minutas illas: „Iterum Civilis Vetera circumsedit. Vocula Geldubam atque inde Novaesium concessit. Civilis capit Geldubam" haudquaquam esse orationis Taciteae vel aures admonent.

Eiusdem generis additamentum, sed aliquanto etiam ineptius, deprehendimus c. 67 in narratione de Iulii Sabini Lingonis defectione:

„Interea Iulius Sabinus proiectis foederis Romani monumentis Caesarem se salutari iubet magnamque et inconditam popularium turbam in Sequanos rapit, conterminam civitatem et nobis fidam. Nec Sequani detrectavere certamen. Fortuna melioribus adfuit: Sabinus festinatum temere proelium pari formidine deseruit."

Potuitne vel elegantius vel magis perspicue significari utri in eo certamine vicerint, utri sint profligati? *Fortuna melioribus adfuit.* Nonne egregie scriptorem Romanum decet illo *melioribus* eos designare, qui a partibus steterint Romanorum, atque sic illos notare infamia qui fidem detrectaverint? Nonne omne enuntiati acumen atque omnis venustas perit, si praeterea vel victores vel victi *suo nomine* indicantur? Iure ergo nostro importunum interpretamentum *fusi Lingones* facessere hinc iubemus. Ipsa voce se hic magistellus prodit.

H. V, 3. Claram mihi affundere lucem posse videor loco, qui hactenus in densis latuit tenebris. De malis quibus conflictati sunt Iudaei per deserta novam quaerentes sedem et alia et haec narrantur:

„Nihil aeque quam inopia aquae fatigabat; iamque haud procul exitio totis campis procubuerant, cum grex asinorum agrestium e pastu in rupem nemore opacam concessit: secutus Moyses coniectura herbidi soli largas aquarum venas aperit."

Hic ego non dubito, quin istud *coniectura herbidi soli* invito Tacito in textum irrepserit. Iam ipse sermo fraudis mihi iniicit suspicionem. Coniectura herbidi soli: quis unquam sic locutus est, cum hoc vellet: coniiciens herbidum ibi solum esse? Sed fac vocabula ista aliquo modo ferri posse, num narrationis nunc

constat ratio? Haud opinor. Veniunt animalia ista e pastu; si *herbis* pasta ea Moyses coniicit, ut herbidum illud solum inveniat *unde* veniant ei est quaerendum, non *quo* abeant. Quid ergo *sequi* ea attinet? Praeterea non *herbam* Iudaei quaerunt sed aquam. Dixeris humidum esse debere solum, ubi herba nasci possit. Respondeo satis esse, si non solis radiis solum exaruerit: id autem ipsa arborum umbra praestare potest: sic ubi herbidum solum est, non statim ibi et *fons* est *fluviusve* e quo bibere homines possint. Sed deletis vocabulis, quae ego notavi, statim omnia fiunt aperta neque ulla restat molestia. Asini illi *pasti* erant: hoc perspicuum erat ex ipso habitu incessuque; utrum herba an carduis foliisque nihil referebat; dummodo pastos eos esse constaret, sitientibus aquae inveniendae viam monstrabant. Satis erat eos sequi, nam nunc locum eos petere, ubi fons esset fluviusque, res ipsa clamabat.

H. V, 15. Romani Batavique loco vadorum pleno confligunt. Quod genus pugnae ibi sit exortum et quam adversum Romanis facile est coniicere. Dabo ipsa verba, quae nunc apud Nipperdeium leguntur:

„Neque, ut in pedestri acie, comminus certabatur; sed tamquam navali pugna, vagi inter undas aut, si quid stabile occurrebat, totis illic corporibus nitentes, vulnerati cum integris, periti nandi cum ignaris in mutuam perniciem implicabantur."

Ain vero? Ibine non *comminus* certabatur, ubi homines *implicabantur* inter se? Quidquamne commune est pugnae hominum in mediis aquis natantium eorumque qui ne aqua mergantur omnibus nituntur modis ... et pugnae navali? Nihil vidi magis perturbatum magisque absurdum. Bonum factum quod tamen ipsa textus conditio aliquo modo unde omnes illae turbae natae sint indicat, et cum morbi origine sanandi rationem docet. Traditum enim est non *comminus* sed *comminus minus,* unde Iac. Gronovius *comminus eminus* fecit, in qua lectione, ut statim videbimus, pars veri inest. Nipperdeius abiiciendo *minus* ultro corrupit locum. Sic, ut opinor, Tacitus scripsit:

Neque ut pedestri acie certabatur neque tamquam navali pugna: vagi inter undas aut, si quid stabile occurrebat, totis illic viribus nitentes e. q. s."

Ad *pedestri acie* sciolus aliquis annotavit *comminus*, ad *navali*

pugna adscripsit *eminus*; quod e duabus annotationibus natum est *comminus minus* in textum aberravit. Fuit cum putarem vocem *sed*, quae nunc ante *tamquam* legitur, retineri posse et ita transponi ut legeretur: *sed vagi inter undas* sqq. Sed longe praestat asyndeton quod dedi. Hoc certum est errare Madvigium pro *illic* coniicientem *illuc*: absurdum enim videtur niti *in illud* quod *occurrat*. Hoc dicit Tacitus: „sicubi pedibus stabile aliquid nacti erant, illum locum obtinere studebant", non ergo *illuc* sed *illic* nitebantur.

H. V, 17. Stant parati ad proelium, quod toti bello finem facturum exspectant, Cerealis et Civilis cum suo uterque exercitu, atque milites orationibus monent hortanturque. Civilis Germanos suos et alia docet et:

„Quae provideri astu ducis oportuerit, provisa, campos madentes et ipsis gnaros, paludes hostibus noxias."

Hic quoque Leopoldio primo suboluit fraus; hactenus per longam saeculorum seriem aequo animo tulerunt viri docti post *campos madentes* commemoratas *paludes*, tamquam si quidquam interesset. Nunc vero, ab illo moniti, posthac sic legemus: „campos madentes et ipsis gnaros, hostibus noxios", et sibi redditum Tacitum grati agnoscemus.

Ubi dicendi finem fecit Civilis atque:

„sono armorum tripudiisque (ita illis mos) approbata sunt dicta, saxis glandibusque et ceteris missilibus proelium incipitur, neque nostro milite paludem ingrediente et Germanis ut elicerent lacessentibus."

Illi male sit qui primus isto *ut elicerent* interiecto elegantissimam periodum (neque nostro milite paludem ingrediente et Germanis lacessentibus) corruperit et ridicule loquacem nobis Tacitum exhibuerit. Nam quid in hac narratione *lacessendi* verbum, sic nude positum, sibi velit quivis puer intelligit, neque ad hostium consilium, id agentium ut Romanos *in paludem illiciant*, designandum ullum aliud excogitari poterat verbum ineptius quam ipsum *eliciendi* illud.

(*Continuabuntur*).

OBSERVATIONES CRITICAE

AD

DEMOSTHENEM.

SCRIPSIT

S. A. NABER.

(*Continuanter e pag.* 317.)

ΠΡΟΣ ΛΕΠΤΙΝΗΝ.

§ 2 p. 457: *ἐν δὲ τῷ προσγράψαι μηδὲ τὸ λοιπὸν ἐξεῖναι δοῦναι ὑμᾶς τὸ δοῦναι ὑμῖν ἐξεῖναι*, scil. *ἀφείλετο*. De hoc loco multi egerunt, veteres interpretes, Wolfius, Reiskius, quos vide apud G. H. Schäferum, Dobraeus p. 448, Cobetus *Miscell.* p. 490, Blassius denique. Equidem scribam quod facile intellectu est: *ἐν δὲ τῷ προσγράψαι μηδὲ τὸ λοιπὸν δοῦναι τὸ δοῦναι ὑμῖν ἐξεῖναι*, scil. *ἀφείλετο*. Duo vocabula, uti vides, *ἐξεῖναι* et *ὑμᾶς* ex interpolatione nata sunt.

§ 20 p. 463: *θήσω ..... τῶν μετοίκων πλείονας ἢ τοσούτους τοὺς λῃτουργοῦντας ἔσεσθαι*. Cur tandem Blassius ne memoravit quidem quod Reiskius proposuit: *ἢ* (*δὶς*) *τοσούτους*? Mihi quidem aperta res videtur.

§ 22 p. 463: *ἵν' οὖν τριάκοντ' ἄνθρωποι πλείους παρὰ πάντα τὸν χρόνον λῃτουργήσωσιν*. Ita sine sensu Blassius cum Codice Parisino edidit, sed vulgata lectio *ἢ πλείους* non est multo melior. Hic quoque multi aliquid tentarunt, Dobraeus p. 449,

Bakius *Schol. Hyp.* III p. 123, alii. Scripserim: ἵν' οὖν τριάκοντ' ἄνθρωποι — (μὴ) πλείους — παρὰ πάντα τὸν χρόνον λῃτουργήσωσιν. Eadem fere ratio est Herwerdeni *Mnem.* 1875 p. 135.

§ 25 p. 464: ἐγὼ μὲν γὰρ εὔχομαι τοῖς θεοῖς μάλιςα μὲν ἡμῖν καὶ χρήματα πολλὰ γενέσθαι, κτέ. L.: ἀεί.

§ 27 p. 465: δίδοτε ἐν τιμῆς μέρει ταῦτα ἃ καὶ μὴ λαβοῦσιν ἔςιν ἔχειν. Satis perspicua haec sunt et abundant verba quae sequuntur: τοῖς τοῦ τριηραρχεῖν ἄξια κεκτημένοις.

§ 53 p. 473: ὁρῶντες τῆς παρόδου κρατοῦντας Λακεδαιμονίους (ὅμως) οὐχὶ προὔδωκαν, κτέ. Inserui: ὅμως.

§ 53 p. 473: μᾶλλον εἵλοντο μεθ' ὑμῶν τῶν τότε ςρατευσαμένων εἴ τι δέοι πάσχειν ἢ χωρὶς ὑμῶν ἀκινδύνως σεσῶσθαι. Necessarium duco: συςρατευσαμένων.

§ 53 p. 473. Continuo sequitur: καὶ εἰσέφρουν τὸ ςράτευμα. Blassius nescio quomodo Cobeti suspicionem εἰσεφροῦντο ne dignam quidem habuit quam excerperet. Ipse Cobetus *Miscell.* p. 496 provocavit ad ea quae luculentis argumentis copiose demonstrarat a. 1873 in *Variis Lectionibus* p. 575 sqq. Itaque tacendo abiecisse videtur formam εἰσέφρεντο, quam propter analogiam commendarat undecim annis ante *Mnem.* 1862 p. 444.

§ 60 p. 475: εἶτα τοὺς δι' ὑμᾶς φεύγοντας καὶ δικαίως τι παρ' ὑμῶν εὑρομένους ἐάσωμεν ἀφαιρεθῆναι ταῦτα; Lege: εὑρημένους et vide perpetuum in hoc argumento perfecti usum § 67 p. 477, § 85 p. 483, § 88 p. 484, § 116 p. 492 et § 137 p. 498. Etiam § 159 p. 505: τῶν καιρῶν παρ' οὓς εὖ πεποιήκατε τοὺς εὑρομένους, perfectum restituendum est.

§ 70 p. 478. Cononis χαλκῆν εἰκόνα ὥσπερ Ἁρμοδίου καὶ Ἀριςογείτονος ἔςησαν πρώτου. Esto verum post Harmodium et Aristogitonem Cononi omnium primo hunc honorem fuisse tributum, qua de re videsis Boeckhium *Oecon. Civil.* I p. 348, concedunt tamen interpretes rem incommode enunciatam esse et

corrupta operose corrigunt. Latet autem, nisi fallor, vitium sed perquam leve. Cononi statuam posuerunt, deinde multae aliae gentes hoc exemplum imitatae sunt; vide modo sequentem paragraphum: οὐ τοίνυν μόνων ὑφ' ὑμῶν τότ' ἐτιμήθη πράξας ἃ διεξῆλθον ἐγώ, ἀλλὰ καὶ ὑπ' ἄλλων πολλῶν. Hinc tuto rescribes: πρῶτοι. De statuis Cononis, Timothei, Iphicratis, Chabriae, aliorum, omnia nota; ipse Demosthenes tam immodicum honorem improbabat, cf. Aristocr. § 197 p. 686 itemque de hoc argumento adnotabo ad Aeschin. Ctes. § 104.

§ 76 p. 480: πολλή τ' αἰσχύνη ταῦτ' ἐλάττω φανῆναι τῆς ἐν ἑκάστῳ νῦν περὶ αὐτοῦ δόξης ὑπαρχούσης. Lege: ἐφ' ἑκάστῳ.

§ 89 p. 484: ὁ παλαιὸς νόμος οὕτω κελεύει νομοθετεῖν, γράφεσθαι μὲν ἄν τίς τινα τῶν ὑπαρχόντων νόμων μὴ καλῶς ἔχειν ἡγῆται, παρεισφέρειν δὲ αὐτὸν ἄλλον ὃν ἂν τιθῇ λύων ἐκεῖνον. Aliquid excidit: coniicio: παρεισφέρειν δὲ (παρ') αὐτὸν ἄλλον.

§ 92 p. 485: ψηφισμάτων δ' οὐδ' ὁτιοῦν διαφέρουσιν οἱ νόμοι, ἀλλὰ νεώτεροι οἱ νόμοι — τῶν ψηφισμάτων αὐτῶν ὑμῖν εἰσίν. Manifesto mendosum est νεώτεροι, sed quid reponendum? Tacet Cobetus *Miscell.* p. 48, sed scribit p. 499 Bakium *Schol. Hyp.* IV p. 65 aliquando coniecisse κενώτεροι, sibi autem placere ἀκυρότεροι. Neutrum mihi admodum arridet; a facilitate correctionis commendo: εὐωνότεροι, quod imprimis huc quadrat, sed frustra idonea exempla quaesivi, quibus meam suspicionem stabilirem. Postea Bakius *Schol. Hypomn.* V p. 288 maluit: ἐναντιώτεροι.

§ 115 p. 491: Λυσιμάχῳ δωρεάν, ἑνὶ τῶν τότε χρησίμων, ἑκατὸν μὲν ἐν Εὐβοίᾳ πλέθρα γῆς πεφυτευμένης ἔδοσαν, ἑκατὸν δὲ ψιλῆς, ἔτι δ' ἀργυρίου μνᾶς ἑκατὸν καὶ τέτταρας τῆς ἡμέρας δραχμάς. Quanta maxima industria potui, conatus sum ostendere *Mnem.* 1899 p. 178 seqq. ter rescribendum esse ὀκτώ.

§ 118 p. 492. Supplendum: νῦν ὀμωμοκότες κατὰ τοὺς νόμους δικάσειν ἥκετε, οὐχὶ τοὺς Λακεδαιμονίων οὐδὲ (τοὺς) Θηβαίων.

§ 133 p. 497: *εἰ μὴ μόνον ἐξαρκέσειεν τὸν ἐκείνου δοῦλον [Λυκίδαν] πρόξενον ὑμέτερον πεποιηκέναι.* Proprium Lycidae nomen perperam ex superioribus intercalatum est.

§ 144 p. 501: *διὰ γὰρ τὸ τελευτῆσαι Βάθιππον τὸν τουτουὶ πατέρα Ἀφεψίωνος, ὅς αὐτὸν ἔτ' ὄνθ' ὑπεύθυνον ἐγράψατο, ἐξῆλθον οἱ χρόνοι καὶ νυνὶ περὶ αὐτοῦ τοῦ νόμου πᾶς ἐστιν ὁ λόγος, τούτῳ δ' οὐδεὶς ἐστι κίνδυνος.* Est haec veteris lectoris cuiusdam haud inutilis adnotatio; modo e textu migret in marginem. Etiam hodie in Demosthenis Orationibus paucae huiusmodi interpolationes latitant; exemplum iam supra habuimus Halonn. § 25 p. 83 et infra alia offendemus.

ΚΑΤΑ ΜΕΙΔΙΟΥ.

§ 2 p. 515: populus *οὐδ' ἀπέβλεψεν εἰς τὰς οὐσίας τὰς τούτων οὐδὲ τὰς ὑποσχέσεις, ἀλλὰ μιᾷ γνώμῃ κατεχειροτόνησεν αὐτοῦ.* Aliquantulum hic miror *τῶν οὐσιῶν* et *τῶν ὑποσχέσεων* coniunctionem dicam an oppositionem; deinde non condemnatus fuit Midias *ἐν τῇ προβολῇ* quoniam populus nullam habuit rationem eius opum et facultatum; imo peior eius fuisset conditio, si Athenienses apud animos suos reputassent quam in lauta re Midias esset, cum satis noverimus tum in contione tum in iudiciis divites invidiae obnoxios fuisse tenuiorum civium. Incidi equidem in: *οὐδ' ἀπέβλεψεν εἰς τὰς ὑπωμοσίας τὰς τούτων οὐδὲ τὰς ὑποσχέσεις.* Quid sit *ὑπωμοσία* Harpocration aperiet: *τὸ ὑπερτίθεσθαι δίκην προφάσει χρώμενον ἀποδημίᾳ ἢ νόσῳ ἤ τινι τῶν παραπλησίων μεθ' ὅρκου οὕτως ἐλέγετο*, et conferri poterunt Meierus in *Processu Attico* p. 695 sqq. et Buttmannus in *Excursu* XIII. Exempla vide apud Demosth. Mid. § 84 p. 541, Euerg. § 39 p. 1151 et § 45 p. 1153, denique Theocr. § 43 p. 1336.

§ 3 p. 515: *χρήματ' ἐξόν μοι λαβεῖν [ὥστε μὴ κατηγορεῖν] οὐ λαβών.* Inutile emblema.

§ 11 p. 518: *τὴν παρασκευὴν ἣν [ἂν] ἐκ τῶν ἰδίων πορίσαιτό τις.* Hic particulam *ἂν* Blassius recte delevit, sed non recordatus

est idem iam Dobraeum suasisse p. 457. Minime aegre fero modo ne quis me acriter exagitet, si mihi imprudenti tale quid acciderit.

§ 13 p. 519: τὸν ἄρχοντα ἐπικληροῦν ὁ νόμος τοῖς χοροῖς τοὺς αὐλητὰς κελεύει. Nonne τοῖς χορηγοῖς? Vide mox et § 17 p. 520.

§ 17 p. 520: τὰ παρασκήνια [Φράττων] προσηλῶν ἰδιώτης ὢν τὰ δημόσια. Interpolatum est id quod uncinis indicavi. Res arguitur *Anecd. Bk.* p. 297. 20: προσηλῶν· καθηλῶν, Φράττων.

§ 19 p. 521: τὰ μὲν οὖν εἰς ἐμὲ καὶ τοὺς Φυλέτας ἠσελγημένα καὶ περὶ τὴν ἑορτὴν ἀδικήματα τουτῳὶ πεπραγμένα. Legendum arbitror: ἀδικώτατα. Paulo aliter Herwerdenus *Mnem.* 1873 p. 307.

§ 20 p. 521: καταδείσαντες τοῦτον καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν ἑταίρους καὶ πλοῦτον ..... ἡσυχίαν ἔσχον. Scholiasta ad Homer. Iliad. O 496 qui locum descripsit, habet τὸν πλοῦτον quod sane melius et ἔφυγον ἐκποδὼν pro ἡσυχίαν ἔσχον, quae valde notabilis lectionis varietas.

§ 27 p. 523: ταῦτ' εὖ οἶδ' ὅτι πάντ' ἂν ἔλεγεν. Imo: πάντως.

§ 32 p. 524. Hic paulo plura describenda erunt, ut plene intelligatur quid velim. Ἴϛε δήπου τοῦθ' ὅτι τῶν θεσμοθετῶν τούτων οὐδενὶ θεσμοθέτης ἔϛ' ὄνομα ἀλλ' ὁτιδήποθ' ἑκάϛῳ. Puerilis observatio est quam apud summum oratorem patienter ferre debemus nec corruptelae umbra est. Ἂν μὲν τοίνυν ἰδιώτην ὄντα τιν' αὐτῶν ὑβρίσῃ τις ἢ κακῶς εἴπῃ, γραφὴν ὕβρεως καὶ δίκην κακηγορίας ἰδίαν φεύξεται, ἐὰν δὲ θεσμοθέτην, ἄτιμος ἔϛαι καθάπαξ. Itaque qui thesmothetam laeserit, dum munere fungitur, infamia notabitur et ἄτιμος fiet. Verum id ipsum quomodo Graece dicendum erit? Dabis enim mihi verborum sensum quem dixi, haud satis apte et perspicue enunciatum esse. Continuo autem sequitur: διὰ τί; ὅτι τοὺς νόμους ἤδη τοῦτο ποιῶν

προσυβρίζει καὶ τὸν ὑμέτερον κοινὸν ϛέφανον καὶ τὸ τῆς πόλεως ὄνομα. Ita est; quod etiam aliunde satis novimus, sedent thesmothetae pro tribunali *coronati*, vide modo Theocr. § 27 p. 1330, indeque corrigendum: *ἐὰν δὲ ἐϛεφανωμένον, ἄτιμος ἔϛαι καθάπαξ*. De hoc loco alia vide apud Cobetum *Miscell.* p. 505 et apud Herwerdenum *Mnem.* 1873 p. 307, cui convenit cum Dobraeo p. 458.

§ 38 p. 526: *ὁ Πολύζηλος ὀργῇ καὶ τρόπου προπετείᾳ φθάσας τὸν λογισμὸν ἁμαρτεῖν ἔφησεν*. Ita Dindorfius edidit, cum Parisinus liber habeat *ἁμαρτὼν ἔφησεν*, alii autem *ἔπεσεν* vel *ἔπαισεν*. Blassius ut in desperata re ducem suum reliquit et cum Rhet. Walzii IV p. 250 edidit: *φθάσας τὸν λογισμὸν ἔπαισεν*, quod sane non fecisset si in tempore memor fuisset luculentae disputationis in *Variis Lectionibus*, in qua Cobetus *αὐτὸς αὑτοῦ κράτιϛος* fuit. Equidem scribam: *φθάσας τὸν λογισμὸν ἁμαρτὼν ἐφάνη*, quae minime violenta mutatio est.

§ 42 p. 527: *ἀλλὰ μὴν ὁπηνίκα καὶ πεποιηκὼς ἃ κατηγορῶ καὶ ὕβρει πεποιηκὼς φαίνεται*. Mire hoc dictum; exspectabam: *ἐπεὶ τηλικαῦτα*.

§ 49 p. 530: *εἰσὶν [Ἕλληνές] τινες ἄνθρωποι οὕτως ἥμεροι καὶ φιλάνθρωποι τοὺς τρόπους, κτέ*. Eiiciendum id quod est *Ἕλληνες*, eadem de causa quapropter continuo post Cobetus *δούλους* eiecit, cf. *Miscell.* p. 506.

§ 50 p. 530: *εἰ ταῦτ' ἀκούσειαν [καὶ συνεῖεν] οἱ βάρβαροι*. Insipidum additamentum.

§ 65 p. 535: *οὐδέ γ' ἐκεῖνο οὐδεὶς ὑμῶν οἶδ' ὅτι μνημονεύει πρότερον*. Supplendum in fine: *γεγενημένον*.

§ 65 p. 535. Itaque, nam haec continuo post sequuntur, nemo meminit *τῶν μὲν ἐχθρῶν ἀλλήλοις οὐδένα οὔτε καλουμένων τῶν κριτῶν παρεϛηκότα, οὐθ' ὅταν ὀμνύωσιν ἐξορκοῦντα*. Vere uti opinor Herwerdenus *Mnem.* 1873 p. 308 coniecit: *κληρουμένων τῶν κριτῶν*· sed quid tandem hic est *ἐξορκοῦντα*?

Tres viri deinceps, Taylorus, Reiskius, G. H. Schäferus, multa moliendo nihil quidquam promoverunt. Illud vere observatum fuit huc referendum esse quod legitur in altero Argumento: *καὶ δὴ καί, ὡς ὁ Δημοσθένης λέγει, ὀμνυόντων τῶν κριτῶν, τῷ καλῶς ᾄσαντι δοῦναι τὴν νίκην, νύττων αὐτοὺς ὁ Μειδίας ἔλεγε· πλὴν Δημοσθένους.* Ita est: si legeretur, non *ἐξορκοῦντα* sed *νύττοντα* ad loci integritatem nihil desideraremus. At violenta nimis mutatio est. Concedo; itaque conferamus § 81 p. 540: *τοσαύτας τέχνας καὶ σκήψεις οὗτος εὑρίσκων ἐκκρούει.* Ecce, illud ipsum verbum nunc quoque requiritur: *οὐδ' ὅταν ὀμνύωσιν ἐκκρούοντα.*

§ 67 p. 536: *μηδὲν ἀσελγὲς ἐξῆν ποιοῦντι Μειδίᾳ ..... κατὰ τοὺς νόμους αὐτῷ Φιλοτιμεῖσθαι πρὸς ὑμᾶς.* Quod correxeram *ἀντιφιλοτιμεῖσθαι*, Herwerdenus me praevertit *Mnem.* 1873 p. 308. Memini me aliquando simillimum vitium eluere apud Euripidem Med. 532, uti sunt Iasonis ad Medeam verba:

ἀλλ' οὐκ ἀκριβῶς αὐτὸ θήσομαι λίαν,

quae verba cum nihil significent, proposui:

ἀλλ' οὐκ ἀκριβῶς ἀντερήσομαι λίαν.

§ 69 p. 536: *εἴτε τις βούλεται νομίσαι μανίᾳ — εἴτε καὶ φιλοτιμίᾳ.* Plerique rhetores qui hoc loco usi sunt, *μανίαν* scribunt, nonnulli quoque *φιλοτιμίαν* indeque suspicor fere legendum esse: *εἴτε τις βούλεται ὀνομάσαι μανίαν — εἴτε καὶ φιλοτιμίαν.*

§ 72 p. 538. Aliquid excidit: *οὐδεὶς ἂν δύναιτο τὸ δεινὸν παραστῆσαι τοῖς ἀκούουσιν οὕτως, ὡς ἐπὶ τῆς ἀληθείας καὶ (αὐτοῦ) τοῦ πράγματος τῷ πάσχοντι φαίνεται.* Item § 78 p. 539: *εἰσεπήδησαν ἀδελφὸς ὁ τούτου καὶ (αὐτὸς) οὗτος εἰς τὴν οἰκίαν.*

§ 73 p. 538. Contra est aliquid interpolatum: *καὶ ταῦτ' εἰς οἰκίαν ἐλθὼν [ἐπὶ δεῖπνον] οἷ μὴ βαδίζειν ἐξῆν αὐτῷ.* Item § 74 p. 538: *καὶ ταῦτ' ἐν ἱερῷ [καὶ] οἷ πολλή μοι ἦν ἀνάγκη βαδίζειν [χορηγοῦντι].*

§ 74 p. 538: *ἐμαυτὸν μέν γε σωφρόνως, μᾶλλον δ' εὐτυχῶς οἶμαι βεβουλεῦσθαι, ἀνασχόμενον τότε καὶ οὐδὲν ἀνήκεστον ἐξαχ-*

θέντα πρᾶξαι. Ain tu, estne difficilius εὐτυχῶς βεβουλεῦσθαι quam σωφρόνως; Quasi τὰ εὐτυχῆ βουλεύματα nostra sint in potestate posita. Verum Demosthenes accepta iniuria non tantum modeste se gessit, sed dum reputabat illud: τέτλαθι δὴ κραδίη, fortiter animo suo imperavit semperque postea sibi visus est εὐψύχως βεβουλεῦσθαι. Bonum ac laudabile consilium fuit, sed minime fortunatum, ex quo per unum et alterum annum tantum molestiarum percepit. Sic saepe confusae literae Ψ et T et Cobetus conferri poterit, qui *Mnem.* 1853 p. 395 apud Dionysium correxit: εὐψύχως ἀγωνιζόμενοι, cum in libris manuscriptis milites qui in proelio occubuerant, essent εὐτυχῶς ἀγωνιζόμενοι. Unum praeterea adscribam exemplum ex Diodoro Siculo XIV 88: Διονύσιος τοὺς Σικελοὺς διὰ τὴν ὀχυρότητα καὶ τὴν ὑπερβολὴν τοῦ τείχους ῥᾳθυμοῦντας περὶ τὴν κατὰ τὴν ἀκρόπολιν Φυλακὴν εὑρών, κτέ., sed Madvigius *Advers.* I p. 497 eleganter correxit: τὴν ὑπερβολὴν τοῦ ψύχους. Alia nec minus luculenta vide apud Cobetum *Mnem.* 1855 p. 258 et 1862 p. 334, uti et ἐν τῷ Ἑρμῇ Λογίῳ p. 227.

§ 75 p. 539: θῶμεν τοίνυν οὑτωσί, τοὺς μὲν καταγνόντας αὐτοῦ μὴ ὅτι ἠμύνατο, διὰ τοῦτο καταψηΦίσασθαι, ἀλλ' ὅτι τοῦτον τὸν τρόπον [ὥστε ἀποκτεῖναι]. Vides quid suadeam.

§ 81 p. 540: ὁ δ' ἀσελγῶς οὐ μόνον εἰς ἐμὲ καὶ τοὺς ἐμοὺς ᾤετο δεῖν ὑβρίζειν, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς Φυλέτας δι' ἐμέ. Quis ita loquitur? Nemo sane. Excusabis fortasse? Quid facies § 143 p. 561 de Alcibiade: βδελυρὸς καὶ ὑβριστὴς ᾤετο δεῖν εἶναι. Significant haec secundum interpretem Latinum: *omnem grassandi licentiam sibi sumendam censuit.* Suaviter risissent, credo, Romani si balbutientis orationem potuissent cognoscere. Blassio, quod satis mirari non possum, haec tamen placuerunt; est § 71 p. 537, ubi Euthynus Sophilum interfecit ὅτι τύπτων αὐτὸν ὑβρίζειν ᾤετο, quod quum plane absurdum esset et omni sensu destitutum, Blassius qui tam sedulo sibi cavet ab incertis suspiciunculis, ad normam duorum locorum, quos supra indicavi, in textum intulit: ὅτι τύπτων αὐτὸν ὑβρίζειν (δεῖν) ᾤετο. Contra factum oportuit: illis locis male sedula manus δεῖν adscripsit, postquam verbum graviter corruptum erat, nec suffi-

ciebat ᾤετο ὑβρίζειν vel ᾤετο εἶναι. Nunc certe τὸ ζητούμενον ἁλωτόν, nam dixeris in tota Graecitate unum tantum vocabulum reperiri, quod sententiae satisfaciat, nec nimis recedat ab traditis literarum ductibus. Midias est qui ἀσελγῶς ὡμολογεῖτο ὑβρίζειν. Alcibiades βδελυρὸς καὶ ὑβριστὴς ὡμολογεῖτο εἶναι. Sophilus denique Euthynum ὑβρίζειν ὡμολογεῖτο. Sic *tres* parietes de eadem fidelia dealbavimus. Ceterum nihil huc pertinet Androt. § 25 p. 601, quem locum Cobetus tractavit *Miscell.* p. 522.

§ 85 p. 142. Blassius recte edidit Parisinum librum secutus: οἷος ἦν πείθειν, cum olim vulgo legeretur οἷός τ' ἦν. Sic solet orator; cf. Aristog. I § 2 p. 770: οἷος τοὺς πονηροὺς φιλεῖν, Aristog. I § 40 p. 782: οἷος λύκους μὴ δάκνειν, Leoch. § 19 p. 1086: οἷος ἦν ἐπεξιέναι τῷ Λεωκράτει. Dobraeus iam correxerat Aristocr. § 170 p. 677 et Leoch. § 36 p. 1091; accedit nunc quem locum Blassius correxit Spud. § 14 p. 1031. Superest Callip. § 10 p. 1239: οἷος οὖν εἰμὶ καὶ ἐγὼ τὰ ἐνθάδε αὐτὸς ἀξιοῦν λαμβάνειν, ubi libenter delebo id quod est ἀξιοῦν. Alia de ea locutione congessi *Mnem.* 1893 p. 15.

§ 88 p. 543: ὦφλε δίκην τοσαύτην ὥστ' ἀποστερεῖσθαι τῶν ὄντων. In fine supple: ἁπάντων.

§ 96 p. 545. Est diligenter animadvertendum Demosthenem in Midiana et in Timocratea, nec vero in aliis orationibus, plebi adulari idque interdum tam turpiter ut miraculo sit, quantum comperi, viros doctos ad eam rem nondum attendisse animum. Itaque exclamat eo loco quem supra indicabam: Strato ταῦτα πέπονθεν ὑπὸ Μειδίου καὶ τοῦ Μειδίου πλούτου καὶ τῆς ὑπερηφανίας παρὰ τὴν πενίαν καὶ τὴν ἐρημίαν καὶ τὸ τῶν πολλῶν εἷς εἶναι. — § 98 p. 546: τὸ γὰρ χρημάτων πολλῶν θρασὺν καὶ βδελυρὸν καὶ τοιοῦτον ἄνθρωπον ἐᾶν εἶναι κύριον, ἀφορμήν ἐστιν ἐφ' ὑμᾶς αὐτοὺς δεδωκέναι. — § 112 p. 551: οὐ μέτεστι τῶν ἴσων οὐδὲ τῶν ὁμοίων πρὸς τοὺς πλουσίους τοῖς λοιποῖς ἡμῖν. — § 123 p. 555. — § 124 p. 555. — § 143 p. 561 — § 159 p. 566. — § 183 p. 574. — § 204 p. 580. — § 209 p. 581; longum est omnes locos describere, sed vide

tamen § 211 p. 582: οὐδὲν δεινὸν οὐδ' ἐλεινὸν Μειδίας πείσεται, ἂν ἴσα κτήσηται τοῖς πολλοῖς ὑμῖν, οὓς νῦν ὑβρίζει καὶ πτωχοὺς ἀποκαλεῖ, ἃ δὲ νῦν περιόντ' αὐτὸν ὑβρίζειν ἐπαίρει, περιαιρεθῇ. In Timocratea vide ut in oratores invehatur § 147 p. 746 et § 157 p. 749: οὐ γὰρ ἁπλῶς οὐδ' ὅπως ἔτυχον ποιοῦσι κακῶς ὑμᾶς, ἀλλ' ἐσκεμμένως καὶ τοῦτ' αὐτὸ πράττοντες, οὐχ οὗτος μόνον, ἀλλὰ πολλοὶ τῶν πολιτευομένων, οἳ τούτῳ παριόντες αὐτίκα δὴ μάλα συναπολογήσονται. — § 193 p. 760: ἐκείνους μὲν τοίνυν τοὺς νόμους τοὺς περὶ τῶν ἰδίων ἠπίως κεῖσθαι καὶ φιλανθρώπως ὑπὲρ τῶν πολλῶν ἐςί· τούςδε τοὺς περὶ τῶν πρὸς τὸ δημόσιον τοὐναντίον ἰσχυρῶς καὶ χαλεπῶς ὑπὲρ ὑμῶν ἐςί· οὕτω γὰρ ἂν ἥκισθ' οἱ πολιτευόμενοι τοὺς πολλοὺς ὑμᾶς ἀδικοῖεν. Adde § 198 p. 762. Praeterquam in hisce duabus orationibus tam letale odium opulentorum civium me non memini observasse, nisi forte Phaenipp. § 31 p. 1048: ποῖ γὰρ τραπέσθαι δεήσει διαμαρτόντα τῆς ὑμετέρας γνώμης, ὅταν οἱ πλούσιοι καὶ μηδὲν ὑμῖν πώποτε χρήσιμοι γεγενημένοι, πολὺν καὶ σῖτον καὶ οἶνον ποιοῦντες καὶ τοῦτον τριπλασίας τιμῆς ἢ πρότερον διατιθέμενοι πλεονεκτῶσι παρ' ὑμῖν;

§ 98 p. 546: τίνα ἕξετ' εἰπεῖν πρόφασιν δικαίαν ἢ καλήν; Immo legendum: ἱκανήν.

§ 105 p. 548: ὡς δέον τοῦτον ἐξόριςον ἀνῃρῆσθαι καὶ μηδαμῇ παρεθῆναι. Dicitur hoc magis ἀνηρπάσθαι, cf. § 120 p. 554, § 124 p. 555, § 125 p. 555.

§ 105 p. 548. Continuo post sequitur: ἀλλὰ καὶ λιποταξίου γραφὴν ἡλωκέναι καὶ ἐφ' αἵματι φεύγειν καὶ μόνον οὐ προσηλῶσθαι. Nemo novit hoc poenae genus apud Athenienses; quantillum est reponere πρὸς ἐςρεβλῶσθαι et agnoscent, uti spero, lectores propter frequentes confusiones literarum Π et ΣΤ, Ο et Σ, Η et Β mutationem lenissimam esse.

§ 112 p. 551. Hiatus osores qui hodie scribunt non τἀδικήματα ἕωλα, sed τἀδικήμαθ' ἕωλα, provocare potuerant ad Photium v. ἕωλον, ubi haec ipsa scriptura disertis verbis commendatur.

§ 117 p. 552: *ταῦτ' ἔλεγεν ἡ μιαρὰ καὶ ἀναιδὴς αὕτη κεφαλὴ ἐξεληλυθὼς τῇ προτεραίᾳ παρ' Ἀριςάρχου.* Tirones talia cum cura considerent; ridiculum foret *ἐξεληλυθυῖα.*

§ 118 p. 553: *τὸ δὲ τιμωρεῖσθαι καὶ ἐπεξιέναι τοῖς πεπονθόσι καὶ τοῖς ἐχθροῖς παραλείπεται.* Scripserim: *παραλειπτέον,* sed Blassius conferendus erit.

§ 123 p. 555: *θεωροῦσιν ὅτι τοῦ μὲν ῥᾳδίως κακῶς παθεῖν ἐγγύταθ' ὑμῶν εἰσιν οἱ πενέςατοι καὶ ἀσθενέςατοι, τοῦ δ' ὑβρίσαι καὶ τοῦ ποιήσαντας μὴ δοῦναι δίκην ..... οἱ βδελυροὶ καὶ χρήματ' ἔχοντές εἰσιν ἐγγυτάτω.* Duo postrema vocabula libenter expungam; sed prae ceteris me advertit accusativus *ποιήσαντας,* quem nescio quomodo tuear. Multos ad quaestionem solvendam utiles locos Dobraeus congessit p. 443, sed plures supersunt de quibus ambigas quid statuas. Veluti Fals. Leg. § 189 p. 400: *ἐγὼ δ' οὐδὲ συμπεπρεσβευκέναι φημί σοι, πρεσβεύειν μέντοι σὲ μὲν πολλὰ καὶ δεινά, ἐμαυτὸν δὲ ὑπὲρ τούτων τὰ βέλτιςα.* Reliquos locos quos collegi, alia occasione expromam.

§ 131 p. 557: *οὐ γὰρ ἡγεῖτο λαμπρὸν οὐδὲ νεανικὸν οὐδ' ἄξιον θανάτου ὅ τι ἂν τις πρὸς ἕνα εἷς διαπράττηται.* Hic primum Cobetus recte, uti arbitror, correxit: *ὅ τι ἂν εἷς πρὸς ἕνα διαπράττηται·* sed quid est *ἄξιον θανάτου*? Secundum Buttmannum sarcasmus est, nempe in eo gloriam quaerere Midiam, ut nihil nisi quod morte dignum esset, patraret nec tamen eam pateretur. Deinde scribit filius eius Augustus postea patrem mutavisse sententiam et scribendum proposuisse *ἄξιον αὐτοῦ.* Dobraeo hoc absurdum videtur nec Buttmanni filio fidem habet et retinet *ἄξιον θανάτου* recte ab eo explicatum. Contra Cobetus *Miscell.* p. 511, „Non credo", inquit, „absurdius vocabulum in huiuscemodi sententia reperiri posse quam *θανάτου.* Reperit veram lectionem Buttmannus *οὐδ' ἄξιον αὐτοῦ,* sed nemo utitur." Herwerdenus *Mnem.* 1873 p. 311 commendavit: *ἄξιον θαύματος·* Blassius autem tacet et vulgatam lectionem retinuit. Dissentientibus viris doctis, meam quoque sententiam interponere ausim: latere dixerim: *οὐδ' ἄξιον ἐπαίνου.* Non semper literarum

ductus anxie rimandi sunt et in describendo haud ita raro quidvis ponimus pro quovis. Exempla quaedam dedi in adnotationibus ad Longi Pastoralia *Mnem.* 1877 p. 215.

§ 133 p. 558: *τὸν θώρακα δὲ οὐδεπώποτ' ἐνδύς, ἐπ' ἀςράβης δ' ὀχούμενος ἀργυρᾶς τῆς ἐξ Εὐβοίας, χλανίδας δὲ καὶ κυμβία καὶ κάδους ἔχων.* Dixeris uniuscuiusque esse corrigere *τὸν θώρακα δ' οὐδὲ τότε ἐνδύς* et e textu eliminare adnotatiunculam: *Ἀργουρά ἐςι τῆς Εὐβοίας*, nam eius urbis fuit in hac oratione aliquando facta mentio. Quod grammaticorum loci declarant, antiquissimum vitium est; sed hoc ipsum criticos olim retinuit, quominus resecarent quod Ulpianus et Helladius apud Photium iam legissent. Quid autem facient Harpocrationis testimonio v. *ἀςράβη· ἡ ἡμίονος. Δημοσθένης ἐν τῷ κατὰ Μειδίου. μήποτε δὲ καὶ πᾶν ὑποζύγιον, ἐφ' οὗ ἄνθρωποι ὀχοῦνται οὕτως ἐκαλεῖτο.* Hic certe in codice suo nihil invenit de iumento argenteo, quo nihil absurdius cogitari potest; sed parco verbis in re aperta.

§ 139 p. 560: *δεινοί τινές εἰσιν φθείρεσθαι πρὸς τοὺς πλουσίους [καὶ παρεῖναι] καὶ μαρτυρεῖν.* Manifesta interpolatio est.

§ 143 p. 561: *οὐδὲν οὔτ' ἔςιν οὔτ' ἔςαι ὅ τι τοῖς πολλοῖς ὑμῶν ἂν ὕβρις προσῇ προσήκει φέρειν.* Omnino recte coniecit Taylorus: *τοῖς πολλοῖς ὑμῖν* et quum iudices sint de plebe homines, orator eos compellat: *ὑμᾶς τοὺς πολλούς.* Sed non admodum mirandum est pronominis secundum casum saepe perperam fuisse suppositum. Ex magno locorum numero paucos quosdam delibabo. Nominativo casu bene scribitur Coron. § 308 p. 328: *ἡσυχία ἣν οἱ πολλοὶ τῶν πολιτῶν ὑμεῖς ἄγετε* et Timocr. § 37 p. 711: *τίς μόνη φυλακὴ τῶν νόμων; ὑμεῖς οἱ πολλοί.* Sed itidem se recte habet quod longe alio sensu dictum est Boeot. de dote § 9 p. 1010: *τὸν μὲν ἄλλον χρόνον οὗτοι διῆγον οὐκ ὄντες τοὐμοῦ πατρός, ὡς καὶ ὑμῶν οἱ πολλοὶ ἴσασιν.* De genetivo casu dubitatio oriri non potuit; enotavi tamen Timocr. § 169 p. 752: *τῶν μὲν πολλῶν ὑμῶν οὐδ' ἂν παρ' ἑνὸς λαβεῖν ἠθέλησεν ἐγγυητάς* et Mid. § 209 p. 581: *εἴ τις ὑμῶν τῶν πολλῶν καὶ δημοτικῶν εἰς δικαςήριον εἰσίοι*, ubi tamen vide an non male interpolata verba sint: *καὶ δημοτικῶν.* Dativus

semel fortasse sine labe evasit: Fals. Leg. § 341 p. 450: ὑμῖν τοῖς πολλοῖς καὶ πάντων κυρίοις τὰ λοιπὰ ποιεῖν βουλήσεται, sed sat multi loci cum vitio ambulant: Mid. § 183 p. 573: οὐδὲν ῥῆμα οὕτως ἐςὶ τοῖς πολλοῖς ὑ μ ῶ ν χαλεπόν. Mid. § 211 p. 582: ἂν ἴσα κτήσηται τοῖς πολλοῖς ὑ μ ῶ ν. Mid. § 159 p. 566: ἐν τούτοις ὧν μέτεςι τοῖς πολλοῖς ὑ μ ῶ ν. Androt. § 30 p. 602: τοῖς πολλοῖς ὑ μ ῶ ν ἐξὸν λέγειν οὐ λέγετε. Quod incurrit in oculos, accusativo casu recte legitur Cherson. § 1 p. 90: ὑμᾶς τοὺς πολλοὺς δεῖ ταῦτα ψηφίζεσθαι, sed corrigendum est Mid. § 159 p. 566: οὐκ οἶδ' ὅ τι τοὺς πολλοὺς ὑ μ ῶ ν ὠφελεῖ. Alibi ad eam rationem quam existimare perfacile est, recte legitur veluti Fals. Leg. § 9 p. 343: μνημονεύοντας ὑμῶν τοὺς πολλούς vel Timocr. § 198 p. 762: διὰ ὑμᾶς τοὺς λέγοντας. Sed emendatio tam certa quam facilis est Timocr. § 7 p. 702: διὰ τοὺς δικάζοντας ὑ μ ῶ ν, lege: ὑ μ ᾶ ς, sicuti Mid. § 112 p. 551: οὐ μέτεςι τῶν ἴσων πρὸς τοὺς πλουσίους τοῖς λοιποῖς ἡ μ ῶ ν, Taylorus cuius acumen equidem in dies pluris facere didici, optime correxit ἡ μ ῖ ν. Aristog. I § 81 p. 794: ἃ κοινὰ πᾶσιν ὑπάρχει τοῖς ἀγωνιζομένοις παρὰ τῆς τῶν ἄ λ λ ω ν ὑμῶν φύσεως, malim τῶν π ο λ λ ῶ ν ὑμῶν. Recte autem legitur, nam longe diversus sensus est, pr. Phorm. § 28 p. 953: οὐδ' αὐτὸν λέληθεν οὐδ' ὑμῶν πολλούς et § 57 p. 961: χρήσιμος γεγονὼς τῇ πόλει καὶ πολλοῖς ὑμῶν. Ad hanc lucem iuniores quam plurimos locos nullo negotio addere poterunt.

§ 145 p. 561. Quod de Andocide, de Aeschine, de Lycurgo omnes consentiunt, eos valde incuriosos fuisse historiae patriae, idem quoque de Demosthene valet, in quo cum ἐσθλὸς sit ἐν ἄλλοις, viri docti sponte praetervident quod tam animose exagitant in aliis. Facunde declamat de Marathone et de Salamine, bene novit Philippi regis et aequalium res gestas; sed sicubi agit de rebus ante se natum actis, supra indoctum vulgus nihil sapit et sentimus historica studia prorsus neglecta fuisse in rhetorum scholis, quas frequentavit. Exemplo mihi est Alcibiadis vita, quae in Midiana tam perplexe enarratur, temporum ordine incredibilem in modum neglecto, ut, nisi aliunde nobis plenior notitia suppeteret, non caput a pedibus possemus dignoscere. Totum locum describere longum est et lectoribus meis

Demosthenes ipse ad manus est, sed etiamsi tanquam filum in illo labyrintho tabulam chronographicam vel adhibeas, vel recte atque ordine omnia memoria complexus fueris — nec pleraque latent vel incerta sunt — tamen in singulis pudendi errores pertinaciter remanebunt. Veluti quod scribit: *αὐτὸς ὑπὲρ τοῦ δήμου θέμενος τὰ ὅπλα, δὶς μὲν ἐν Σάμῳ, τρίτον δ' ἐν αὐτῇ τῇ πόλει, τῷ σώματι τὴν εὔνοιαν ἐνεδείξατο τῇ πατρίδι·* hoc quorsum pertineat, nemo dicere poterit. Quod autem de Alcibiadis genere perhibet: *λέγεται πρὸς πατρὸς μὲν Ἀλκμεωνιδῶν εἶναι, πρὸς δὲ μητρὸς Ἱππονίκου,* quam falsum hoc esset Spaldingius docuit et post Spaldingium Buttmannus. In Leptinea § 115 p. 491 planissime ignorat orator quo genere natus sit Lysimachus *εἷς τῶν τότε χρησίμων,* de quo vide, si tanti est, quae disputavi *Mnem.* 1899 p. 478. Sed in paucis crassus error est Aristocr. § 205 p. 688, ubi Parium Miltiadis crimen ultro in filium transfertur: *Κίμωνα, ὅτι τὴν πάτριον μετεκίνησε πολιτείαν ἐφ' αὑτοῦ, παρὰ τρεῖς μὲν ἀφεῖσαν ψήφους τὸ μὴ θανάτῳ ζημιῶσαι, πεντήκοντα τάλαντα δ' ἐξέπραξαν.* Sed errorem excusabilem esse dices, quum haec olim facta sint ipseque scribat Demosthenes floruisse Alcibiadem *κατὰ τὴν παλαιὰν ἐκείνην εὐδαιμονίαν.* Ita est: ab Alcibiadis postremis temporibus usque ad Midiae accusationem spatium est annorum circiter sexaginta: quam multi sunt hodie, nec tantum de plebe homines, qui parum norunt quaenam res in nostra patria actae sint circa annum 1840! Verum misso Androt. § 15 p. 597, de quo loco infra agam, quid facies iis quae leguntur Leptin. § 41 p. 469? Epicerdes Cyrenaeus, *ὡς τὸ ψήφισμα δηλοῖ τὸ τότ' αὐτῷ γραφέν* (cf. Corp. Inscr. Attic. II 85), *τοῖς ἁλοῦσιν ἐν Σικελίᾳ τῶν πολιτῶν ἐν τοιαύτῃ συμφορᾷ ἔδωκε μνᾶς ἑκατὸν καὶ τοῦ μὴ τῷ λιμῷ πάντας αὐτοὺς ἀποθανεῖν αἰτιώτατος γέγονεν.* De hoc Epicerde igitur, Alcibiadis ipsius aequali, ubique loquitur tanquam superstite; nec cogitavit, si vere hoc beneficium ad Siculam expeditionem retulisset, Epicerdem tunc vix nonaginta annis esse posse minorem; sed ex inscriptionis quam indicavi literatura liquido apparet aliquot annis post floruisse Epicerdem illum. Locum etiam ex Timocratea addam. Tres viri fuerunt, Androtion, Glaucetas et Melanopus qui legati missi in Cariam *πλέοντες ἐν τριήρει, περιπεσόντες Ναυκρατίταις ἀνθρώποις ἐμπόροις,*

ἀφείλοντο αὐτῶν τὰ χρήματα, ut legimus in Libanii Argumento. In hunc igitur Glaucetam orator § 128 p. 740 hoc maxime modo invehitur: οὐχ οὗτός ἐστιν ὁ πρῶτον μὲν εἰς Δεκέλειαν αὐτομολήσας κἀκεῖθεν ὁρμώμενος καταθέων καὶ φέρων καὶ ἄγων ὑμᾶς; ἀλλὰ πάντες ἴστε ταῦτα, deinde pergit alia crimina cumulare, nec videtur reputasse haec si vera forent, Glaucetam aetate exacta et extrema senectute ex legato repente factum fuisse praedonem, quod sentimus quam parum verisimile sit. Fortasse Demosthenes imprudens sibi persuaserat retinuisse Spartanos Deceleam usque ad pugnam apud Cnidum, sed nihil prodest ἧλον ἥλῳ ἐκκρούειν et incuriam incuria. Veluti quam negligenter scripsit Aristocr. § 199 p. 687 de Perdicca qui scilicet τοὺς ἀναχωροῦντας ἐκ Πλαταιῶν τῶν βαρβάρων διαφθεῖραι dicitur, quo tempore vix potuit in cunis vagire. Fierine potest ut Demosthenes ipse fecerit, quod certis indiciis Aeschinem fecisse novimus, et ex vetere oratione viginti fortasse annis ante habita, quaedam in suam orationem derivaverit? Sed antequam hoc probes, validiora argumenta accedant oportet. Ceterum ad eandem quaestionem redituri sumus ad Timocr. § 134 p. 742.

§ 147 p. 562. Recensentur Alcibiadis crimina, inter quae et illud refertur: εἶρξ' Ἀγάθαρχον τὸν γραφέα· καὶ γὰρ ταῦτα λέγουσιν· λαβών γέ τι πλημμελοῦνθ' ὥς φασιν, ὅπερ οὐδ' ὀνειδίζειν ἄξιον. Est haec in paucis insulsa lectio; sed emendatio perfacilis est. Alcibiades Agatharchum pictorem domi suae invitum retinuerat, credo, ut parietes pingeret: rem excusat orator: λαβών γέ τι πλημμελοῦνθ' ὥς φασιν. Deinde pergit: Ὅπερ οὖν ὀνειδίζειν ἄξιον, (ὅτι) τοὺς Ἑρμᾶς περιέκοπτεν, ἅπαντα μὲν οἶμαι τἀσεβήματα τῆς αὐτῆς ὀργῆς δίκαιον ἀξιοῦν· τὸ δ' ὅλως ἀφανίζειν ἱερ' ἔσθ' ὅ τι τοῦ κόπτειν διαφέρει; Hoc certe facile intellectu est.

§ 157 p. 565: ἡγεμὼν συμμορίας ὑμῖν ἐγενόμην ἐγὼ ἔτη δέκα, ἴσον Φορμίωνι καὶ Λυσιθείδῃ καὶ Καλλαίσχρῳ καὶ τοῖς πλουσιωτάτοις. In fine supplebo: οἴκοις.

§ 161 p. 566: ἐγένοντο εἰς Εὔβοιαν ἐπιδόσεις παρ' ὑμῖν

πρῶται· τούτων οὐκ ἦν Μειδίας, ἀλλ' ἐγὼ καὶ συντριήραρχος ἦν μοι Φιλῖνος. ἕτεραι δεύτεραι μετὰ ταῦτ' εἰς Ὄλυνθον· οὐδὲ τούτων ἦν Μειδίας — τρίται νῦν αὗται γεγόνασιν ἐπιδόσεις· ἐνταῦθ' ἐπέδωκε. Permire illud dictum est παρ' ὑμῖν nec minus mirum inter primas et alteras ἐπιδόσεις, sicuti temporum rationes Arnoldus Schäferus acutissime constituit, spatium intercessisse septem annorum. Libenter reposuerim: ἐγένοντο εἰς Εὔβοιαν ἐπιδόσεις πέρυσιν πρῶται, sed stare ea suspicio nullo modo poterit, nisi sumere liceat Demosthenem et Philinum bis συντριηράρχους fuisse, non tantum illo anno 357, sed etiam septennio post anno 350. Sed alii videant, equidem perplexam quaestionem non audeo attingere. Illud certe ad rem pertinet, anno 357 non tantum Demosthenem et Philinum, sed ipsum quoque Midiam τριήραρχον fuisse, cf. Corp. Inscr. Att. II p. 794 d. 30; valet hoc ad meam suspicionem confirmandam, nam aliter Demosthenes, uti arbitror, locutus fuisset, si tempore primarum illarum ἐπιδόσεων ipse quoque Midias τριήραρχος fuisset. — Similem corruptelam mihi videor deprehendisse Conon. § 39 p. 1269, de quo loco infra agam. Rem pertractavit Bakius *Schol. Hyp.* III p. 153.

§ 174 p. 570: ἡττᾶτο πλέων τῶν ἰδιωτικῶν τριήρων μιᾶς. Stulte ita editur, quamquam Reiskius verum iam viderat: „Malim (πλὴν) μιᾶς, h. e. *praeter unam*: penultimus cum navi sua veniebat; ceterae naves omnes navem eius praeveniebant. Multo maius hoc est dedecus quam quod vulgata Midiae exprobrat, quae eum cum navi sua secundum a primo venisse ait.“ Verum hoc quidem est, sed non est satis; emenda: ἡττᾶτο πασῶν τῶν ἰδιωτικῶν τριήρων πλὴν μιᾶς (ΠΛΕΩΝ — ΠΑCΩN).

§ 186 p. 575: πάλιν αὐτὸς ἐκεῖνος ὃν ὑμεῖς ἴςε γενήσεται. Corrigo: πάλιν αὖ ἐκεῖνος. Aliam rationem Cobetus sequitur *Miscell.* p. 515.

§ 189 p. 577: εἰ τούτων ἦν πονηρότατος. Lege: πάντων.

§ 195 p. 577: σὺ μόνος τῶν ὄντων ἀνθρώπων ἐπὶ μὲν [τοῦ βίου] τοσαύτης ὑπερηφανίας [πλήρης] ὢν [πάντων ἀνθρώ-

πων] ἔσει φανερώτατος. Collato Blassio satis apud me constat interpolata esse quae uncinis circumdedi, cf. § 199 p. 578: τὸν οὖν ἐπὶ ταύτης τῆς ὑπερηφανίας ὄντα νῦν, de quo loco vide Cobet. *Miscell.* p. 516.

§ 196 p. 577: μεγάλην μέντἂν ἀρχὴν, μᾶλλον δὲ τέχνην εἴης ἂν εὑρηκώς, εἰ δύο ἐναντιώτατα ἑαυτοῖς περὶ σαυτὸν δύναιο ποιεῖσθαι. Arridet: εὐπορηκώς.

§ 196 p. 578: οὗτος τῶν μεθ' ἑαυτοῦ στρατευσαμένων ἱππέων [ὅτε εἰς Ὄλυνθον διέβησαν] ..... κατηγόρει.

§ 198 p. 578: τῶν πάνυ τούτῳ λαλούντων ἡδέως. Hic usus verbi λαλεῖν in Attica dialecto valde notabilis et conferam § 118 p. 553: εἰ δὲ λαλῶν μὲν καὶ ὁμωρόφιος γιγνόμενος φανήσεται. Commode nunc memini Aesch. Ctes. § 87, ubi Taurosthenes memoratur ὁ νυνὶ πάντας δεξιούμενος καὶ προσγελῶν, sed longe malim: προσλαλῶν. Dixeris Bakium *Schol. Hyp.* III p. 145 in eandem suspicionem incidisse, sed prudenti consilio non promsisse quod sibi nimis incertum videretur. Hoc exemplum sequi fortasse debueram.

§ 204 p. 580: τοιοῦτος γὰρ εἶ, Μειδία, [ὑβριστὴς γάρ εἶ] οὐκ ἐθέλεις ἔχειν παρὰ σαυτῷ τὼ χεῖρε. Notavi dittographiam.

§ 210 p. 582: μὴ τοίνυν τούτοις τοῖς οὕτω χρησαμένοις ἂν ὑμῖν ἄλλως πως ἔχεθ' ὑμεῖς. Mire dictum: quomodo loqui moris sit, vide v. c. Aristocr. § 13 p. 624: ὡς φιλανθρώπως ἔχουσι πρὸς ὑμᾶς.

§ 222 p. 585: εἶτ' ἐφ' ἧς ἀδείας αὐτοὶ πορεύεσθε, ταύτην οὐ βεβαιώσαντες ἐμοὶ βαδιεῖσθε; Praestare dixerim: πορεύσεσθε.

§ 223 p. 586: τῷ τὴν ἡλικίαν εἶναι νεώτατοι. Praeter loci sententiam ita legitur; de iudicibus sermo fit; non sunt κύριοι τῶν ἐν τῇ πόλει πάντων quoniam νεανικώτατοι sunt. Cf. § 201 p. 579: μηδὲν φροντίζειν νεανικόν.

§ 227 p. 586: *πάντ' ἐστὶν ἐν ὑμῖν μιᾷ ψήφῳ διαπράξασθαι.* Malo: *ἐφ' ὑμῖν.*

ΚΑΤ' ΑΝΔΡΟΤΙΩΝΟΣ.

§ 13 p. 597: *οἱ τὰ προπύλαια καὶ τὸν παρθενῶν' οἰκοδομήσαντες ἐκεῖνοι.* Collata § 76 p. 617: *(τὰ) προπύλαια ταῦτα, ὁ παρθενών, στοαί, νεώσοικοι,* unde Syntax. § 28 p. 174: *(τὰ) προπύλαια ταῦτα, νεώσοικοι, στοαί,* malim fere: *οἱ τὰ προπύλαια (ταῦτα) καὶ τὸν παρθενῶν' οἰκοδομήσαντες ἐκεῖνον.*

§ 13 p. 597: *τὴν πόλιν τῇ ναυμαχίᾳ νικήσαντες ἔστωσαν.* Hoc quidem verum non est, sed *ἀνέσωσαν.*

§ 15 p. 597: *ἀλλ' ἐπὶ τοῦ Δεκελεικοῦ πολέμου (τῶν γὰρ ἀρχαίων ἕν, ὃ πάντες ἐμοῦ μᾶλλον ἐπίστασθ' ὑπομνήσω) ..... οὐ πρότερον τῷ πολέμῳ παρέστησαν πρὶν τὸ ναυτικὸν ἀπώλετο.* Ain tu? Quinquaginta annis ante urbe capta, deleta fuerat Atheniensium classis: hoccine ex civibus quivis melius norat quam orator ipse? Fuerit imperitus historiae patriae, quod supra exsecutus sum, sed plebs nihilo erat peritior. Si quis hodie triginta ferme annos natus — tot enim annos habebat Demosthenes quo tempore haec verba scripsit in Diodori gratiam, qui certe aetatis non fuit multo minoris — si quis hodie triginta ferme annos natus — sed verum si quaeris, non multum refert quae oratoris aetas fuerit — si quis igitur sive senex sive adulescens hodie prodiret in plebeculae concilium et contenderet omnes verbi causa nosse quomodo quinquaginta circiter annis ante adversus Russos gestum esset bellum in Taurica Chersoneso, se solum vix fando aliquid de ea re inaudivisse, nonne suaviter omnes riderent? Est tamen longe magis ineptum, quod Demosthenes perhibet: pugnam navalem, inquit, in Hellesponto factam *πάντες ἐμοῦ μᾶλλον ἐπίστασθε.* Ecquid latet? Inspice Photium v. *ὁμοῦ· Δημοσθένης τῷ ὁμοῦ κέχρηται ἐν τῷ κατ' Ἀριστογείτονος* (§ 51 p. 785) *ἐπὶ τοῦ ἐγγύς· φησὶ γὰρ οὕτως· εἰσὶν ὁμοῦ δισμύριοι πάντες Ἀθηναῖοι· ἐνθάδε γὰρ βούλεται δηλοῦν ὅτι ἐγγὺς τῶν δισμυρίων εἰσίν· ἐπεὶ ὅτι γ' οὐκ ἦσαν δισμύριοι φανερόν.* Itidem luculentum testimonium est Menandri in Schol. Plat. Phaed. p. 72 A:

πρὸς τῆς Ἀθηνᾶς, δαιμονᾷς γεγονὼς ἔτη
τοσαῦθ'· ὁμοῦ γάρ ἐςιν ἑξήκοντά σοι.

Hinc emergit vera lectio: τῶν ἀρχαίων ἓν ὃ πάντες ὁμοῦ ἐπίςασθε, nam postquam ὁμοῦ rescripseris, id quod est μᾶλλον ultro excidet. Hodie coram Hollandis orator recte dicet: πάντες ὁμοῦ ἐπίςασθε quomodo Franci arcem Antwerpianam expugnaverint: interest tamen spatium aliquanto longius, annorum scilicet septuaginta. — Uti aequum est, orator adv. Eubulid. § 18 p. 1304 bene novit τὸν Δεκελεικὸν πόλεμον patrum memoria fuisse gestum.

§ 16 p. 598: εἰ γὰρ ταύτας μὴ ποιήσαιτο, οὐδὲν ἐκείνων ὄφελος. Longior sententia est quam quae describatur, sed legam: οὐδὲν (οὐδ') ἐκείνων ὄφελος.

§ 36 p. 604: ὡς δ' οὐδ' ἔςιν ἁπάσης τὸ πρᾶγμα τῆς βουλῆς, ἀλλὰ τινῶν ..... ἔχω λέγειν. Imo ἐῶ λέγειν.

§ 37 p. 605. In tribus orationibus, adversus Androtionem, Aristocratem et Timocratem, in quibus ipse Demosthenes pone scenam latitat, operae pretium est videre quam acerbis conviciis oratores proscindantur. Veluti eo loco quem indicavi: ἑορακότες γὰρ οἱ πολλοὶ διὰ τὴν τῶν λεγόντων πονηρίαν τήνδε ἀφῃρημένην τὴν βουλὴν τὸν ςέφανον et cf. § 67 p. 614. Deinde vide Aristocr. § 147 p. 668: οὓς γὰρ αὖ πονηροτάτους νομίζετε πάντων, τούτοις περὶ τοῦ ποῖόν τιν' ἕκαςον χρὴ νομίζειν πεπιςεύκατε· οἱ δ' ὃν ἂν αὑτοῖς λυσιτελῇ, καὶ πονηρὸν καὶ χρηςὸν εἶναί φασιν, οὐχ ὃν ἂν ᾖ δίκαιον καὶ ἀληθές. Item § 201 p. 687: οὐ μόνον δ' αὕτη τῆς πόλεως ἡ δωρειὰ προπεπηλάκιςαι καὶ φαύλη γέγονεν, ἀλλὰ καὶ πᾶσαι διὰ τὴν τῶν καταράτων καὶ θεοῖς ἐχθρῶν ῥητόρων, τῶν τὰ τοιαῦτα γραφόντων ἑτοίμως, πονηρίαν. Timocr. § 123 p. 739: ἄξιον τοίνυν καὶ τοῦτ' εἰπεῖν, ὅσον ὑμεῖς διαφέρετε, ὦ ἄνδρες δικαςαί, μεγαλοφροσύνῃ τῶν ῥητόρων, cet. cet. Ibid. § 142 p. 744: οἱ δὲ παρ' ὑμῖν ῥήτορες πρῶτον μὲν ὅσοι μῆνες μικροῦ δέουσι νομοθετεῖν τὰ αὑτοῖς συμφέροντα, ἔπειτ' αὐτοὶ μὲν τοὺς ἰδιώτας εἰς τὸ δεσμωτήριον ἄγουσιν ὅταν ἄρχωσιν, ἐφ' ἑαυτοῖς δ' οὐκ οἴονται δεῖν ταὐτὸ δίκαιον τοῦτ' εἶναι. Adde § 147 p. 746 et alios locos.

§ 38 p. 605: *ἄλλοι οἵπερ ἐκεῖ δι' ἑαυτῶν εἶχον μετὰ τούτου τὸ βουλευτήριον.* Itane *ἐκεῖ*? Nonne *ἀεί*?

§ 39 p. 605: *ἂν μὲν ἀπογνῶτε τὴν γραφὴν ταύτην, ἅπαντές εἰσιν ἀπηλλαγμένοι καὶ δίκην οὐδεὶς οὐδεμίαν μὴ δῷ.* Lege: *ἔσονται*, uti mox *ἔσεσθε ἐψηφισμένοι, κολάσετε, ἀφήσετε.*

§ 52 p. 608: *ὅτι μὲν τοίνυν τῆς ὅπου βούλεσθε ὀλιγαρχίας οὗτος ἀσελγέστατος γέγονε παραλείψω.* Convenit fere Timocr. § 163 p. 751, sed utrobique scribam: *ὅτου.*

§ 62 p. 612: *εἴτε μὴ προσηκούσας κατεσκεύαζες, πῶς οὐχ ὁτιοῦν ἂν πάθοις δικαίως;* Longe malim: *προσούσας.*

§ 64 p. 613: *ὁποίους τινὰς ἂν φαίνεσθε ἀγαπῶντες καὶ σώζοντες, τούτοις ὅμοιοι δόξετ' εἶναι.* Requiro: *τοιούτοις.*

§ 72 p. 616. In inscriptione: *Εὐβοεῖς ἐλευθερωθέντες ἐστεφάνωσαν τὸν δῆμον,* verbum, uti opinor, eliminandum est, sicuti § 73 Cobetus *Miscell.* p. 527 eliminavit *ἐποιήθησαν,* coll. Timocr. § 180 p. 756.

§ 76 p. 617: *οὐδ' ἐκεῖν' εἶδεν ὅτι πρὸς μὲν χρημάτων κτῆσιν οὐδεπώποτε ὁ δῆμος ἐσπούδασε.* Praefero: *οἶδεν*, sicuti legitur Timocr. § 183 p. 757: *ὥστ' οὐκ οἶδεν ἐκεῖνο ὅτι στέφανοι μέν εἰσιν ἀρετῆς σημεῖον;* sed vitium redit Timocr. § 184 p. 757.

§ 76 p. 617: *τῶν ἀναθημάτων τῶν ἐπ' ἐκείνοις σταθέντων τὸ κάλλος* = Timocr. § 184 p. 757. Dele participium.

ΚΑΤ' ΑΡΙΣΤΟΚΡΑΤΟΥΣ.

§ 4 p. 622: *τοῦτό [τε] σώσετε [καὶ ποιήσετε] μὴ κατοκνεῖν, ἐάν τίς τι καὶ ὑμῶν οἴηται δύνασθαι ποιῆσαι τὴν πόλιν ἀγαθόν.* Uncinis inclusa egregie displicent.

§ 5 p. 622: *ὅτ' ἔπλευσα τριηραρχῶν εἰς Ἑλλήσποντον.*

Lego: ἐξέπλευσα. Cf. § 104 p. 655: μέλλοντος δ' Αὐτοκλέους ἐκπλεῖν et § 171 p. 677 et Pantaen. § 6 p. 968 et ubi non?

§ 6 p. 622: οἴομαι δείξειν οὐ μόνον οὐκ εὐεργέτην ἀλλὰ καὶ κακονούςατον (ὄντ') ἀνθρώπων ἁπάντων. Supplendum participium sicuti mox § 7 recte legitur: οἷον ἐγώ φημι δείξειν τὸν Ἑλλήσποντον ὄντα. Item corrige § 179 p. 680: εἶδε τὸν Ἑλλήσποντον ἔρημον (ὄντα) δυνάμεως et § 27 p. 629, cf. Cobet. *Miscell.* p. 533.

§ 9 p. 623: τῷ μὲν ἀκοῦσαι κεχωρισμένον τοῦ τι τοιοῦτον δοκεῖν διαπράξασθαι. Nonne hoc dicitur: τῷ μὲν (οὑτωσὶ) ἀκοῦσαι.

§ 11 p. 624: ἐρήμων δ' ὄντων. Supple βοηθῶν, quod sequenti paragrapho recte additum est.

§ 15 p. 625: διδόντες ἐξουσίαν τοῦ ταῦτ' ἀδεῶς πράττειν. Legendum: τοῦ πάντ' ἀδεῶς πράττειν. De loci sententia Cobetus egit *Miscell.* p. 533.

§ 19 p. 626: τοῦ διδάξαι περὶ πάντων ὑμᾶς ὡς βούλομαι. Collata § 21 p. 627: ἐγὼ ῥᾷςα ἃ βούλομαι δυνήσομαι διδάξαι, fortasse praestare videbitur: ὧν βούλομαι.

§ 19 p. 626: σκοπεῖσθε ὡς δίκαια ἐρῶ. Lege: εἰ.

§ 24 p. 628: δικάζειν φόνου καὶ τραύματος ἐκ προνοίας ..... καὶ φαρμάκων ἐάν τις ἀποκτείνῃ δούς. Malo: φάρμακα.

§ 28 p. 629: πάντα ταῦτ' ἀπείρηκεν ὁ νόμος μηδὲ τοὺς ἑαλωκότας καὶ δεδογμένους ἀνδροφόνους ἐξεῖναι ποιεῖν. Nonnulli codices repraesentant: δεδειγμένους, quod manu ducit ad ἐξεληλεγμένους, coll. § 30 p. 630: πρὶν ἂν ἐξελεγχθεὶς ἁλῷ et § 36 p. 361: τὴν τιμωρίαν ἣν οὐδὲ κατὰ τῶν ἐξεληλεγμένων διδόασιν οἱ νόμοι.

§ 29 p. 629: εὐσεβῶς ἔθηκεν ὁ τιθεὶς τὸν νόμον. Lege: ὁ

θεὶς τὸν νόμον, vide modo § 25 p. 628; § 37 p. 632; § 62 p. 640 et § 86 p. 649.

§ 39 p. 632: *ὅθεν ὠνόμακεν ἀγορὰν ἐφορίαν*. Miror perfectum pro aoristo, qui recte invenitur § 41 p. 633.

§ 41 p. 633: *τὸν γὰρ Φυγάδα τὸ τῆς πόλεως οὐ προσεῖπεν ὄνομα, ἧς οὐκ ἔςι μετουσία αὐτῷ*. Facile vincam verum esse: *ἧς οὐκέτι μετουσία αὐτῷ*.

§ 43 p. 634: *ἔσει δ' αἴτιος (σύ) τὴν διὰ τοῦ ψηφίσματος ἐξουσίαν δεδωκώς*. Necessario supplendum quod vides.

§ 46 p. 635: *τὴν αὐτὴν ἔδωκεν ὑπὲρ αὐτοῦ δίκην ἥνπερ ἂν εἰ μένοντα ἠδίκει οἴκοι*. Itidem vide aoristum § 54 p. 637: *τιμωρίαν οὐκ ἔδωκεν ὑπὲρ αὐτοῦ* et § 56 p. 638: *ἔδωκεν ἀποκτεῖναι*, sed rectius perfectum legitur § 41 p. 633: *δίκην δέδωκεν*, § 52 p. 636: *ἔνδειξιν δέδωκεν*, § 60 p. 639: *δέδωκεν ἀποκτιννύναι*, § 67 p. 642: *ἐξουσίαν γέγραφε* et *συκοφαντίαν δέδωκεν*, item § 72 p. 644 *δέδωκεν* et *διείρηκεν*, alibi.

§ 53 p. 637: *ἢ ἐν ὁδῷ καθελών*. Hic Blassius quantumvis parcus verborum Bergkium debebat laudare qui in lege Corp. Inscr. Att. I n. 61, *Philolog.* XXXII p. 669, acutissime supplevit: *ἐάν τις ἀδίκων ἄρχοντα χειρῶν ἐν ὁδῷ καθελών κτέ.* Haud una de causa hic locus valde memorabilis est.

§ 54 p. 637: *εἰ δ' ἐκεῖνος ἀσθενέςερος ἦν τὸν ὑπὲρ τῆς νίκης ἐνεγκεῖν πόνον, (αὐτὸν) ἑαυτῷ τοῦ πάθους αἴτιον ἡγήσατο*. Necessario supplendum est id quod vides.

§ 65 p. 641: *ὑπὲρ οὗ τοσαῦτ' ἔςιν εἰπεῖν, ὅσα περὶ οὐδενὸς ἄλλου δικαςηρίου*. Ultimum vocabulum inutiliter adhaeret.

§ 74 p. 644: *λογιζόμενοι δ' ὅτι μητέρα Ὀρέςης ἀπεκτονὼς ὁμολογῶν θεῶν δικαςῶν τυχὼν ἀποφυγγάνει*. Apud Marcellinum IV p. 829 Walz. *ὁμολογῶν* deest; recte, nisi fallor. Deinde cum Seagero malo: *ἀποφυγγάνοι*.

§ 75 p. 645: *γράφουσιν ἤδη καὶ διορίζουσι σαφῶς ἐφ' οἷς ἐξεῖναι ἀποκτιννύναι. ἀλλ' οὐχ οὗτος οὐδὲν ἀφεῖλεν.* Requiritur: *διεῖλεν.* Vide quid intersit inter *διελεῖν* et *διειπεῖν* ap. Cobetum *Miscell.* p. 495.

§ 81 p. 647: *καὶ οὐδὲ τούτῳ λόγον οὐδὲ κρίσιν πεποίηκεν·* parum eleganter, cum praesertim continuo sequatur: *ἀλλὰ καὶ τοῦτον εὐθὺς ἄνευ κρίσεως κολάζει.* Corrigam: *οὐδ' ἐνταῦθα.* Mox supplebo: (*εἶτα*) *πῶς ἂν δεινότερον γένοιτο ἢ παρανομώτερον τούτου ψήφισμα;*

§ 85 p. 648: *οὐκοῦν τῷ μὴ προσθεῖναι πῶς [ἐὰν ἀποκτείνῃ] ..... φανερῶς καὶ παρὰ τοῦτον εἴρηκε τὸν νόμον.* Vides interpolationem.

§ 104 p. 654: *ἵνα δὲ μὴ πάνυ θαυμάζητε, εἰ τὰ παρ' ὑμῶν ψηφίσματα τηλικαύτην ἔχει δύναμιν, γεγονὸς καὶ ὃ πάντες ἐπίςασθε πρᾶγμα ὑμᾶς ἀναμνήσω.* Hic quum apertissime aliquid desit — quid enim significat *πρᾶγμα γεγονός*? — Cobetus *Miscell.* p. 536 supplevit: (*ἄρτι*) *γεγονός·* recte ad sententiam, sed minime apparet unde vitium natum sit, nec sane parum notum est adverbium *ἄρτι.* Etenim Cobetus immemor fuisse videtur eorum quae scripserat ipse *Mnem.* 1855, p. 280. Tractatur illic Dinarchi locus ex oratione *κατὰ Δημοσθένους* § 34: *οὐδὲν οὗτος χρήσιμος ἀλλ' ἢ τοῖς ἐχθροῖς κατὰ τῆς πόλεως συςῆσαι κατασκευὴν ἑτέραν, οἵα ἐπ' αἰγὸς ἐγένετο ὅτε Λακεδαιμόνιοι μὲν ἅπαντες ἐξεςράτευσαν, Ἀχαιοὶ δὲ καὶ Ἠλεῖοι τῶν πραγμάτων ἐκοινώνουν, κτέ.* Reiecta Wesselingii suspicione *ἐπ' Ἄγιδος*, „Equidem", Cobetus ait, „in ΕΠΑΙΓΟΣ latere suspicor ΕΝΑΓΧΟΣ *ἔναγχος* et erat utique recentissima huius rei memoria, quum in Demosthenem adversarii undique impetum fecerunt. — Quoniam *ἔναγχος* in desuetudinem abierat et *τοῖς ἰδιώταις* erat incognitum, facile fieri potuit ut depravaretur." Similiter etiam in Aristocratea commendabo: (*ἔναγχος*) *γεγονὸς ὃ πάντες ἐπίςασθε πρᾶγμα ὑπομνήσω.* Simillimum vitium etiam obtinet § 141 p. 666: *καὶ μὴν καὶ γεγονός τι πρᾶγμα φράσαι πρὸς ὑμᾶς βούλομαι*, ubi quum sermo fiat de re aliquamdiu ante acta, cf. Rhod. libert. § 9 p. 192, Cobetus *Miscell.* p. 539

supplevit (*πάλαι*) *γεγονός*. De adverbio *ἔναγχος* cum alii egerunt, tum Ruhnkenius ad Timaeum p. 100. Opponuntur inter se *πάλαι* et *ἔναγχος*. Isocr. Aegin. § 43: *ἐγὼ δ' ἡγοῦμαι μὲν οὐ περὶ τῶν πάλαι τεθνεώτων, ἀλλὰ περὶ τῶν ἔναγχος τὸν κλῆρον καταλιπόντων προσήκειν ὑμῖν τοὺς λόγους ποιεῖσθαι*, ubi neutrum adverbium de certo ac definito tempore usurpatur. Itaque Dem. Fals. Leg. § 111 p. 375: *ἧκον ὡς ὑμᾶς ἔναγχος Θετταλοὶ καὶ Φιλίππου πρέσβεις*, nihil est cur cum Blassio offendaris adverbio de re tribus annis ante acta usurpato. Poteris hoc efficere ex Dem. Fals. Leg. § 200 p. 403, ubi orator Aeschinem exagitat *ἔναγχος ἐν χορηγίοις ἀλλοτρίοις ἐπὶ τῷ τριταγωνιςεῖν ἀγαπητῶς παρατρεφόμενον*. Observavi praeterea Dem. Fals. Leg. § 65 p. 361: *ὅτε γὰρ νῦν ἐπορευόμεθα εἰς Δελφοὺς ἐξ ἀνάγκης ἦν ὁρᾶν οἰκίας κατεσκαμμένας*, cet. Cobetus *Var. Lect.* p. 508 correxit: *ὅτε γὰρ νυνδὴ ἐπορευόμεθα*, quod vix cuiquam placere poterit ipseque postea *Miscell.* p. 78 ostendit *νῦν* interdum male fuisse interpolatum; sed etiamsi probes quod Blassius edidit: *ὅτε γοῦν ἐπορευόμεθα*, manebit tamen illud mire dictum Demosthenem in eo itinere *ἐξ ἀνάγκης* vidisse totam regionem devastatam. Scripserim equidem: *ὅτε γοῦν ἐπορευόμεθα εἰς Δελφοὺς ἔναγχος, ἦν ὁρᾶν κτέ.* Itidem conferre poterimus Conon. § 39 p. 1269: *τὴν δὲ τούτου πρὸς τὰ τοιαῦτ' ὀλιγωρίαν ἐγὼ πρὸς ὑμᾶς ἐρῶ· πέπυσμαι γὰρ ἐξ ἀνάγκης·* sine sensu, uti arbitror; nam quod legitur § 17 p. 1262: *ἀνάγκη γάρ μοι ταῦτα ζητεῖν καὶ πυνθάνεσθαι*, etiamsi ei qui hic perorat fuerit *ἀνάγκη ζητεῖν*, stricto sensu non fuit *ἀνάγκη πυνθάνεσθαι* et etiamsi tulerimus: *ἀνάγκη ζητεῖν καὶ πυνθάνεσθαι*, non tamen continuo feremus: *πέπυσμαι ἐξ ἀνάγκης·* verum quidni scribimus: *πέπυσμαι γὰρ ἔναγχος*? Eodem modo fortasse erratum fuit Eubul. § 26 p. 1306, sed nihil definire ausim.

§ 104 p. 655: *οἱ δὲ χρόνοι* [*κατὰ τοῦ τὸ ψήφισμα εἰπόντος*] *τῆς γραφῆς ἐξεληλύθεσαν*. Delenda sunt, quae vides.

§ 107 p. 656: *ἦν ἰδεῖν παράδειγμα Ὀλυνθίους τουτουσί, οἵ τί πεποιηκότος αὐτοῖς Φιλίππου, πῶς αὐτῷ χρῶνται*; Philippus multis atque egregiis beneficiis Olynthios ornarat et diffisi regi nimium potenti cum Atheniensibus societatem inierunt. Itaque

emendandum: *τί* (*οὐ*) *πεποιηκότος*. Saepe negandi particula periit, sed raro tam evidenter restitui poterit.

§ 110 p. 657: *ὥςε τί βουλόμενος μικρὰ λαμβάνειν καὶ πολεμεῖν ἂν ἕλοιτο, ἐξὸν τὰ πλείω καὶ φίλος εἶναι* [*θαυμάζειν φήσουσιν*]. Duo postrema vocabula ineleganter abundant.

§ 111 p. 657: [*Φίλιππον*] *τουτονὶ τὸν Μακεδόνα*, ipsum Philippi nomen libenter expungam, sicuti recte legitur: § 117 p. 659: *φυλάξετε τὴν πίςιν πρὸς τοῦτον τὸν Θρᾷκα*. Item § 138 p. 665: *Θρᾳκὶ δ' ἀνθρώπῳ βασιλεῖ*, Cobetus *Miscell.* p. 538 ultimum vocabulum recte delevit. Eodem remedio utar § 189 p. 684: *τοὺς Θρᾷκας τοὺς δύο* [*τοὺς βασιλέας*]. Simpliciter dicuntur *οἱ δύο* § 179 p. 680: *ἀπαλλάξας τοὺς δύο τῆς ἀρχῆς*, unde fortasse scribendum § 180 p. 680: *οἱ δύο* [*τῶν βασιλέων*]. Alibi, § 172 p. 678 editur: *παρὰ μὲν τοῖν δυοῖν βασιλέοιν*, itemque § 175 p. 678 et ad eam normam fortasse refingenda erunt ea quae leguntur § 173 p. 678 et § 178 p. 680.

§ 117 p. 659: *φυλάξετε τὴν πίςιν πρὸς τοῦτον τὸν Θρᾷκα καὶ μὴ βουλήσεσθε εἰδέναι τίν' ἂν πρὸς ὑμᾶς σχοίη γνώμην*. Secundum G. H. Schäferum est hic *charientismus locutionis*: *μὴ βουλήσεσθε* pro *οὐ βουλήσεσθε*. Spreta illa barbara elegantia scribam equidem: *φυλάξατε .... καὶ μὴ βούλεσθε*. Uniuscuiusque esse dixeris talia corrigere.

§ 124 p. 661: *καὶ τί φήσομεν* [*καλόν*], *εἰ ..... τοὺς ἰδίᾳ δυνάμεις ἐπὶ τοῖς πλήθεσιν κεκτημένους δορυφοροῦντες φανούμεθα*; Cobetus *Miscell.* p. 537 ex textu eiecit id quod est *καλόν*· recte hoc quidem, sed observandum tamen est voculam itidem additam reperiri *Anecd. Bk.* 133. 4 et 164. 4.

§ 125 p. 661: *ὅςις ἅπασιν ἀνθρώποις ἔςαι φανερὸς ὑπὲρ τοῦ μή τι παθεῖν* (*αὐτὸς*) *ταῦτα εὑρισκόμενος*. Vides quid exciderit.

§ 133 p. 664: *ἂν οὖν Κερσοβλέπτης ὀλιγωρῇ μὲν ἐκείνου, νεωτερίζῃ δέ τι καὶ κινῇ πρὸς ὑμᾶς, ἐξαρκεῖ τοῦθ' ὑμῖν τὸν Θρᾷκα ἰσχυρὸν κατεσκευακέναι*; omnino necessarium est: *ἐξαρκεῖ τόθ' ὑμῖν*.

§ 143 p. 667: *μὴ γὰρ ὡρισμένου μηδενὸς ἀλλ' ἁπλῶς „ἄν τις ἀποκτείνῃ Χαρίδημον" γεγραμμένου, τάχ' ἂν εἰ τύχοι καὶ τοιοῦτό τι συμβαίνοι.* Adnotatio est lectoris ac proinde in marginem releganda.

§ 146 p. 668: *οὔτε τοὺς γεωργοὺς οὔτε τοὺς ἐμπόρους οὔτε τοὺς ἐκ τῶν ἀργυρείων οὐδὲ τῶν τοιούτων οὐδὲν ἂν εἴποιτε.* Imo vero *οὐδένας*. Cum alii multi hic conferri possunt tum Cobetus *Miscell.* p. 485.

§ 148 p. 669: *ξεναγῶν ἤδη [καί τινων ἀρχων ςρατιωτῶν]*. Est, uti opinor, lectoris interpretatio.

§ 149 p. 669. Aliquid supplendum: *τοῦ μὴ λαβεῖν Ἀμφίπολιν τοῦτ' ἐμποδὼν (μάλιςα) κατέςη*, sicuti superlativum habemus § 152: *τοῦ μὴ λαβεῖν Ἀμφίπολιν οὗτος αἰτιώτατός ἐςιν.*

§ 149 p. 669: *δεύτερον δὲ, μισθουμένου Τιμοθέου πάλιν αὐτὸν καὶ τὸ ςράτευμα, τούτῳ μὲν οὐ μισθοῖ, πρὸς δὲ Κότυν πλέων ᾤχετ' ἔχων τὰς ὑμετέρους τριακοντόρους.* Sunt haec sensu vacua et quid legendum sit, satis ostendent loci qui sequuntur: § 150 p. 669: *μισθοῖ πάλιν αὐτὸν Ὀλυνθίοις·* § 152 p. 670: *οὐ πολεμήσειν ὑμῖν ᾤετο, ἐκεῖσε ἐμίσθωσεν αὐτόν,* § 154 p. 671: *μισθοῖ τὸ ςράτευμα καὶ αὐτὸν τοῖς Ἀρταβάζου κηδεςαῖς.* Itaque repone: *τούτῳ μὲν αὖ αὐτὸν μισθοῖ.*

§ 154 p. 671: *καταλαμβάνει Σκῆψιν καὶ Κεβρῆνα καὶ Ἴλιον αὐτῶν.* Lege: *αὐτό.* Capit ipsam adeo Iliensium urbem.

§ 160 p. 673: *ἐνθυμεῖσθε ὅθεν οἶ διέβη.* Credesne serio ipsum oratorem addidisse: *ἐξ Ἀβύδου εἰς Σηςόν*?

§ 163 p. 674. Est longior sed elumbis periodus, quae una vocula inserta apte decurret: *τὸν μὲν γὰρ Κότυν, εὖ ποιῶν, ὄντα γ' ἐχθρὸν ὑμῖν καὶ πονηρόν, (ἐπεὶ) ἀποκτίννυσιν ὁ Πύθων, ... τί δὴ προσῆκε ποιῆσαι τὸν ὡς ἀληθῶς ἁπλοῦν καὶ φίλον;* Est hoc bene dictum et facile intellectu. Prorsus eodem remedio utar

Timocr. § 11 p. 703: *μετὰ ταῦτα γενομένης ἐκκλησίας* (*ἐπεὶ*) *προὐχειροτόνησεν ὁ δῆμος, ἀναςὰς Εὐκτήμων ἔλεγε ἄλλα τε πολλά κτέ.*

§ 175 p. 679: *ἠξίωσε λαβὼν τοῖς ὑμετέροις ἐχθροῖς* [*Καρδιανοῖς*] *ἐγχειρίσαι.* Dele nomen proprium adscriptum ex § 169 p. 677 et indicio est verborum ordo.

§ 181 p. 679: *ἁπλῶς εὐνοεῖν ἡμῖν ἠρημένοις.* Ex constanti more hoc *προῃρημένοις* dictum oportuit.

§ 182 p. 681: *ὥσπερ γὰρ Χαλκὶς* [*τῷ τόπῳ*] *τῆς Εὐβοίας πρὸς τῆς Βοιωτίας κεῖται.* Quam sit otiosum addere *τῷ τόπῳ*, monstrabunt verba quae statim sequuntur: *οὕτω Χερρονήσου κεῖται πρὸς τῆς Θρᾴκης ἡ Καρδιανῶν πόλις.*

§ 185 p. 682: *εἷς ἁπάντων τῶν ἄλλων.* Abunde satis hoc est, neque addendum in fine languidum *μόνος.*

§ 191 p. 684: *ἔςι τοίνυν τις αὐτοῖς τοιοῦτος λόγος, ὡς ὁ Κερσοβλέπτης καὶ Χαρίδημος ἴσως ἐναντί' ἔπραττον τῇ πόλει τόθ' ὅτ' ἦσαν ἐχθροί, νῦν δέ γ' εἰσὶ φίλοι καὶ χρησίμους παρέχουσιν αὐτους· οὐ δὴ δεῖ μνησικακεῖν.* Est quidem verum in optimis codicibus non comparere verba *γ' εἰσί* et tamen ea retinenda duco: illud autem prorsus certum est requiri: *οὐ δὴ δεῖν μνησικακεῖν.*

§ 196 p. 686: *ὅσοι πολῖται τύχοιεν ὄντες καὶ ὅσοι ξένοι.* Bis lege: *οἷοι.*

§ 199 p. 687. Disputat orator in eam sententiam, honores ab Atheniensibus tributos quondam fuisse raros et tenues ob eamque causam gloriosos, nunc autem effusos atque obsoletos; quidni enim Nepotis verba in meum usum convertam? Veluti maiores Menoni Pharsalio *δώδεκα μὲν τάλαντ' ἀργυρίου δόντι πρὸς τὸν ἐπ' Ἠιόνι τῇ πρὸς Ἀμφιπόλει πόλεμον, τριακοσίοις δ' ἱππεῦσι πενέςαις ἰδίοις βοηθήσαντι, οὐκ ἐψηφίσαντο αὐτὸν ἄν τις ἀποκτείνῃ ἀγώγιμον εἶναι, ἀλλὰ πολιτείαν ἔδωκαν καὶ ταύτην*

ἱκανὴν ὑπελάμβανον εἶναι τὴν τιμήν. Et sane ἱκανὴ τιμὴ ea fuit, nam prorsus non video, quem maiorem honorem peregrino homini cives tribuere possint quam ipsam civitatem. Dederunt quo maius habebant nihil et tamen honores illa aetate rari et tenues erant? Absurdum hoc quidem. Sed quod de Perdicca legimus, si fieri potest, est etiam absurdius: οὐκ ἐψηφίσαντο ἀγώγιμον ἄν τις ἀποκτείνῃ Περδίκκαν, ἀλλὰ πολιτείαν ἔδωκαν ΜΟΝΟΝ. Itane vero? Num Athenienses regi Macedonum *tantummodo* civitatem obtulerunt? Vix haberemus quomodo hinc possemus in lucem emergere, nisi fuisset qui declamationem περὶ συντάξεως ex laciniis quibusdam Demosthenicis componeret; hic autem, § 23 p. 173, meliorem Codicem nactus quam nos habemus, tum de Menone, tum de Perdicca iisdem verbis usus ita scribit: οὐκ ἐψηφίσαντο πολιτείαν, ἀλλ' ἀ τ έ λ ε ι α ν ἔδωκαν μόνον, nec mihi dubium est quin ad hanc lucem locus in Aristocratea corrigendus sit. Vide quomodo Cobetus *Miscell.* p. 21 et 42 aliis locis ex spuriis Orationibus petitis sollerter usus sit ad genuinos locos emendandos. Περὶ τῆς ἀτελείας qui plura cupit, eum ablegare satis est ad Wolfium ad Lept. p. 71, Boeckhium *Oec. Civ.* I p. 120, Schömannum *de Comitiis* p. 335, alios. Habuerunt eam civitatem Sitalces, Leuco, Cotys, Cersobleptes, Teres, Evagoras, Dionysius Syracusanus, Clearchus Heracleota; non fuit tributa Stratoni Sidonio, cf. Inscr. Att. II n. 86; quin et indignis donum forte datum interdum revocabatur, cf. Neaer. § 91 p. 1376: ἃ δὲ πάντες μνημονεύετε Πειθόλαν τε τὸν Θετταλὸν καὶ Ἀπολλωνίδην τὸν Ὀλύνθιον πολίτας ὑπὸ τοῦ δήμου γενομένους ἀφείλετο τὸ δημόσιον. Nisi Xenophon mortalium maledicentissimus fuit, nihil erat cur tam insignis honos Menoni haberetur et, quod ad Perdiccam attinet, huius quidem perfidia non latebat, cf. Hermippus ap. Athen. I p. 27 D:

καὶ παρὰ Περδίκκου ψεύδη ναυσὶν πάνυ πολλαῖς.

§ 204 p. 688: οὐδὲ γὰρ δίκην ἔτι λαμβάνειν ἐθέλετε παρὰ τῶν ἀδικούντων, ἀλλὰ καὶ τοῦτ' ἐ ξ ε λ ή λ υ θ ε ν ἐκ τῆς πόλεως. Haud facile quisquam ita locutus est. Conieci: ἐ ξ α λ ή λ ι π τ α ι. Cf. Pantaen. § 34 p. 976: οὐ γὰρ τὸ γιγνώσκειν καὶ συνιέναι τὰ δίκαια ὑμῶν ἐξαλεῖψαι δυνήσεται.

§ 213 p. 691. Unum vocabulum supplendum πατὴρ δ' οὐκ ἐρῶ τίς (ἦν) ἢ πόθεν.

§ 213 p. 691. Charidemus apud Oritas εἰς τοὺς νόθους ἐκεῖ συντελεῖ καθάπερ ποτ' ἐνθάδ' οἱ νόθοι. Quam est hoc parum eleganter enunciatum! Scripsissem equidem: ἀλλ' ἐκεῖ καθάπερ ποτ' ἐνθάδε εἰς Κυνόσαργες συντελεῖ. Sed alii videant.

§ 216 p. 692: οὐκ ἐᾷ ὁ νόμος οὐδὲ τὸν ἑαλωκότα ἀνδροφόνον λυμαίνεσθαι οὐδὲ χρήματα πράττεσθαι. Qui hoc posuit priscum ac legitimum verbum λυμαίνεσθαι, non κακοῦν, is etiam in altera sententiae parte, credo, appellavit ἀποινᾶν, non χρήματα πράττεσθαι, cf. § 33 p. 630.

ΚΑΤΑ ΤΙΜΟΚΡΑΤΟΥΣ.

§ 2 p. 700: ἵνα μηδ' ἃ κλέπτοντες φανερῶς ἐλήφθησαν καταθῶσι. Non deterius est quod *Anecd. Bk.* p. 149. 17 habent: ἠλέγχθησαν.

§ 3 p. 700: τοσούτῳ ῥᾷόν ἐστιν ἰδίᾳ τινὰς θεραπεύειν ἢ τῶν ὑμετέρων δικαίων προΐστασθαι. Commendo: δικαίως.

§ 4 p. 701: εἰώθασι λέγειν ὡς ταῦθ' ὑμῖν σπουδαιότατ' ἐστί, ... ὑπὲρ ὧν ἂν αὐτοὶ τυγχάνωσι ποιούμενοι τοὺς λόγους. Imo: ὑπὲρ ὧν ἂν ἀεὶ τυγχάνωσι.

§ 5 p. 701: περὶ τοίνυν αὐτοῦ τούτου νῦν ὑμῖν ἐστι (σκεπτέον), πότερον δεῖ, κτέ. Supplendum quod indicavi.

§ 12 p. 703. Miror aliquantulum legatos hic πρεσβευτάς dici.

§ 13 p. 704: ἀναπηδήσας (οὖν) Ἀνδροτίων καὶ Γλαυκέτης καὶ Μελάνωπος ἐβόων, ἠγανάκτουν. Inserenda est, uti vides, particula; sed maximo opere me advertit usus singularis numeri ἀναπηδήσας, quem tamen noli sollicitare, nam similia exempla ubique prostant. Zenoth. § 4 p. 883: ἐδανείζετο

οὗτος καὶ ἐκεῖνος. Steph. I § 54 p. 1117: ἔϛι γὰρ ἡ τούτου μήτηρ καὶ ὁ τῆς ἐμῆς γυναικὸς πατὴρ ἀδελφοί. Callipp. § 7 p. 1237: παρόντος Ἀρχεβιάδου καὶ τοῦ Φρασίου. Fals. Leg. § 237 p. 415: ἀδελφὸς αὐτῷ συνερεῖ Φιλοχάρης καὶ Ἀφόβητος. Aesch. Fals. Leg. § 184: τὸ δὲ σῶμα ἤδη τουτὶ παραδίδωσιν ὑμῖν καὶ ἐγὼ καὶ ὁ νόμος. Lys. Eratosth. 12: ἐξιοῦσι δ' ἐμοὶ καὶ Πείσωνι ἐπιτυγχάνει Μηλόβιός τε καὶ Μνησιθείδης. Hyperid. Euxenipp. p. 76. 5 commendavit Cobetus: ἔλαχον Ἀκαμαντὶς καὶ Ἱπποθοωντίς, cum in papyro sit ἔλαχεν, eadem opera Plat. Apol. p. 36 A corrigens: ἀνέβησαν Ἄνυτος καὶ Μέλητος κατηγορήσοντες ἐμοῦ, quamquam in libris est ἀνέβη. Itaque iam sentis haud sine causa Cobeto iam statim oblocutum fuisse Schneidewinum Philolog. VIII. 1853 p. 347.

§ 19 p. 706. Supplendum: παρὰ πάντας τοὺς (κειμένους) νόμους.

§ 32 p. 710: τὸν νόμον ὃς οὐκ ἐᾷ ..... ἐὰν δέ τις εἰσφέρῃ γράφεσθαι [κελεύει]. Postremum vocabulum inducendum; eadem medicina Cobetus *Miscell.* p. 548 sanavit § 18 p. 705.

§ 37 p. 711: ἂν ἀπαλλάξῃ τις τὸν ἐπιϛάντα, ἡ πόλις παρακέκρουϛαι. Mox hoc verbum ἀπαλλάττειν ipse orator interpretatur: οὔτε γὰρ τὸ γνῶναι καὶ δοκιμάσαι τὸ βέλτιϛον ἐξελέσθαι δύναιτ' ἂν ὑμῶν οὐδὲ εἷς, οὔτε ἀπαλλάξας καὶ διαφθείρας πεῖσαι τὸν χείρω θέσθαι νόμον ἀντὶ τοῦ κρείττονος. Similis est ratio verbi λυμαίνεσθαι, § 92 p. 729: λυμαίνεται ταῦτα καὶ διαφθείρει, § 210 p. 765: τοὺς λυμαινομένους καὶ διαϛρέφοντας, sed § 102 p. 732: τὰς ὑπὲρ τῆς πόλεως ϛρατείας λυμαίνεται. Denique § 107 p. 733: τοὺς τῷ γήρᾳ βοηθοὺς λυμαίνει, correxerim: βοηθοῦντας (νόμους).

§ 43 p. 714: ἀπὸ τοῦ μετὰ τὸν νῦν ἄρχοντα. Immo legendum est ἄρχοντος.

§ 46 p. 715: οὐ προτεθέντος οὐδενὸς περὶ τούτων. Recte Wolfius coniecit: προθέντος. Idem vitium sublatum fuit § 77 p. 725.

§ 55 p. 717: *εἴ τινι προστετίμηται κατὰ νόμον ἢ κατὰ ψή-φισμα.* Supple: *δεσμοῦ*, sicuti recte legitur v. c. § 87 p. 728.

§ 64 p. 721. Quid intersit inter *δίδεσθαι* et *δεδέσθαι* constituere sum conatus ad Xenoph. Oecon. *Mnem.* 1897 p. 434.

§ 65 p. 721: *τῶν περὶ τἄλλα κακούργων τοὺς ὁμολογοῦντας ἄνευ κρίσεως κολάζειν.* Coll. § 204 p. 763 malim: *κακουργούν-των.* Etiam Reiskio ea correctio placuit.

§ 67 p. 622: *πλὴν εἰ συγγενεῖς ὑπολαμβάνειν φησὶ τοὺς μισθουμένους αὐτόν.* Malo futurum *φήσει*, coll. § 111 p. 735 et § 122 p. 738.

§ 68 p. 722: *οἶμαι ἅπαντας ἂν ὑμᾶς ὁμολογῆσαι δεῖν τὸν ὀρ-θῶς ἔχοντα νόμον καὶ συνοίσειν μέλλοντα τῷ πλήθει γνωρίμως γεγράφθαι.* Lege: *ἕξοντα.*

§ 80 p. 726: *ἐνθυμεῖσθε οἷ διεπήδησεν [ἐπὶ τὸν δῆμον].* Sed Bakius hoc iam vidit *Mnem.* 1856 p. 230.

§ 127 p. 740: *τοσούτῳ μᾶλλον αὐτὸν ἔδει δεδέσθαι [εἰ χρηστοῦ πατρὸς ὢν τοιοῦτος ἦν].* Inclusa ex proxime praecedentibus perperam iterata sunt.

§ 133 p. 742: *κατὰ τοὺς χρόνους (καθ') οὓς ἕκαστοι αὐτῶν ἦσαν.* Supplevi praepositionem.

§ 134 p. 742. Nunc persequar id quod instituti dicere ad Mid. § 145 p. 561 de ignoratione historiae quam in Demosthene deprehendimus. Non urgeo quod de Glauceta legimus Timocr. § 129 p. 741 eum surripuisse *τὸν ἀκινάκην τὸν Μαρδονίου*, nam qui postea in aede Minervae Poliadis monstrabatur, Pausan. I. 27. 1, fortasse non erat genuinus diciturque *ὁ Μαρδονίου λε-γόμενος εἶναι.* Quid autem de Thrasybulo? *ἀλλὰ μετ' Εὐκλεί-δην ἄρχοντα πρῶτον μὲν Θρασύβουλον τὸν Κολλυτέα πάντες μέμνησθε δὶς δεθέντα καὶ κριθέντα ἀμφοτέρας τὰς κρίσεις ἐν τῷ δήμῳ, καίτοι τῶν ἐκ Πειραιῶς κἀπὸ Φυλῆς οὗτος ἦν.* Hunc

Thrasybulum satis bene cognovimus et conferri poterit Arnoldus Schäferus in *Demosthenis Vita* I p. 145; itaque quum necessario triginta ferme annis ante Thrasybuli illae causae in iudicium venerint, quomodo *omnes recordari* poterant? Verius certe de Chabriae rebus gestis Leptin. § 77 p. 480: *τούτων πάντων ὑμῶν τινὲς οἱ πρεσβύτατοι μάρτυρές εἰσι μοι.* Sed sequuntur in Timocratea Agyrrhii laudes, quem orator *ἄνδρα χρηςὸν* appellat *καὶ δημοτικὸν καὶ περὶ τὸ πλῆθος τὸ ὑμέτερον πολλὰ σπουδάσαντα,* nec cogitavit hunc hominem effusis largitionibus forum et campum corrupisse. Audi modo Harpocrationem v. *θεωρικά· θεωρικὰ ἦν τινα ἐν κοινῷ χρήματα ἀπὸ τῶν τῆς πόλεως προσόδων συναγόμενα. ταῦτα δὲ πρότερον μὲν εἰς τὰς τοῦ πολέμου χρείας ἐφυλάττετο καὶ ἐκαλεῖτο ςρατιωτικά, ὕςερον δὲ κατετίθετο εἴς τε τὰς δημοσίας κατασκευὰς καὶ διανομάς, ὧν πρῶτος ἤρξατο Ἀγύρριος ὁ δημαγωγός.* Haec aliunde facile confirmari possunt itaque nunc Demosthenem videmus, qui imprudens hominem laudibus effert, nihil reputans hunc principalem auctorem esse illorum *θεωρικῶν*, adversus quae frustra bellum gereret. Brevi § 138 p. 743 sequitur de Eudemo locus: *Εὔδημον τὸν Κυδαθηναῖα, νόμον δόξαντα θεῖναι οὐκ ἐπιτήδειον, οὐ πάλαι ἀλλ' ἐπ' Εὐάνδρου ἄρχοντος ἀπεκτείνατε.* Itane *οὐ πάλαι*? At Evander archon fuit tricesimo anno ante quam Timocrati dies dictus fuit, circa ipsum Demosthenis diem natalem. Sed fuit haec, credo, omnium incuria. Notum est quod de Socrate scribit Aeschines Timarch. § 173: *Σωκράτην τὸν σοφιςὴν ἀπεκτείνατε, ὅτι Κριτίαν ἐφάνη πεπαιδευκώς* et sunt alii apud hunc eiusdemmodi mirifici errores. Oratio est adversus Boeotum de dote, ubi orator, quisquis ille fuit, § 25 p. 1016, de Cleone ita scribit: *Φασὶ Κλέωνα τῶν ὑμετέρων προγόνων ςρατηγοῦντα Λακεδαιμονίων πολλοὺς ἐν Πύλῳ ζῶντας λαβόντα μάλιςα πάντων ἐν τῇ πόλει εὐδοκιμῆσαι.* Hoc *perhibent* scilicet homines, quasi de bello Troiano sermo foret et de re multis saeculis ante acta. — Illud quoque: non magis quam patriam historiam in rhetorum scholis Demosthenes ius civile didicerat. Ad latus, credo, perpetuo *πραγματικὸν* aliquem habebat, de quo hominum genere Cicero scribit Orat. I 45. 198: „Apud Graecos infimi homines, mercedula adducti, ministros se praebent in iudiciis oratoribus, ii qui apud eos *πραγματικοί* vocantur." Hac sola fortasse in re superior erat Aeschines, qui

quum ipse scriba fuisset, *πραγματικοῦ τινος* opera non indigebat. Hinc quoque factum est ut Demosthenes, qui tam facunde disserebat de rebus externis, Aeschinis cavillationes refutare non potuerit, qui in causa Ctesiphontea contenderat coronam in theatro non licere renunciare.

§ 145 p. 745: *ἀλλ' ἐφ' οἷς κεῖται ὁ νόμος οὗτος, διδάξω ὑμᾶς. οὗτος γὰρ οὐκ ἐπὶ τοῖς κεκριμένοις καὶ ἠγωνισμένοις κεῖται, ἀλλ' ἐπὶ τοῖς ἀκρίτοις*. Parum eleganter hoc enunciatum est itaque Blassius delere voluit *ὁ νόμος οὗτος*· equidem scribam: *οὐ γὰρ ἐπὶ τοῖς κεκριμένοις, κτέ.*

§ 148 p. 746: *ἁπάντων γὰρ κυριώτατον ᾤετο δεῖν εἶναι τὸ δικαστήριον*. Longe malo positivum: *κύριον*. Hoc modo saepe erratur, veluti § 153 p. 748: *ἄλλο τι τῶν τῆς πόλεως ἰσχυροτάτων καταλύοντα*, praestat: *ἰσχυρῶν*.

§ 162 p. 751: *πέντε ταλάντων ὑμῖν τεθέντων*. Moris est dicere: *κατατεθέντων*, vide v. c. § 195 p. 761 et § 197 p. 761.

§ 173 p. 754: *ἐτῶν ὄντων πλειόνων ἢ τριάκοντα, ἀφ' οὗ ὅ γ' ἕτερος ὑμῶν πεπολίτευται καὶ ἐν τούτῳ χρόνῳ πολλῶν μὲν στρατηγῶν ἠδικηκότων τὴν πόλιν, πολλῶν δὲ ῥητόρων ..... οὐδενὸς πώποτ' ἐξητάσθη κατήγορος ὑμῶν οὐδέτερος*. Non multum proficitur Blassii coniectura: *ἅτερός γ' ὑμῶν*, nec praeterea cum Arnoldo Schaefero crediderim Timocratem Androtione multo fuisse iuniorem; totus locus, imprimis si quis attendit ad pronomen *οὐδέτερος*, suadere videtur ut credamus satis diu eos vel *ἀντιπολιτεύσασθαι* vel certe *διαπολιτεύσασθαι* et nunc demum vires coniunxisse. Hinc coniicio: *ἀφ' οὗ ἑκάτερος ὑμῶν πεπολίτευται* et praeierat iam Bakius *Mnem.* 1856 p. 230, cf. praeterea Cobetus *Miscell.* p. 529.

§ 177 p. 755 = Androt. § 70 p. 615: *φήσας σαπροὺς εἶναι διὰ τὸν χρόνον ὥσπερ ἴων ἢ ῥόδων ὄντας*. Prorsus inutiliter adhaeret: *ἀλλ' οὐ χρυσίου*.

§ 180 p. 756: *σκέψασθε ὡς καλὰ καὶ ζηλώτ' ἐπιγράμματα τῆς πόλεως ἀνελών, ὡς ἀσεβῆ καὶ δεινὰ ἀντεπέγραψεν.* Androt. § 72 p. 615 legitur: *ἀντεπιγέγραΦεν*, quod equidem longe praefero, etiamsi Blassius aliter sentiat.

§ 181 p. 756 = Androt. § 73 p. 616: *οὗ τὸ σῶμα ἡταιρηκότος οὐκ ἐῶσιν οἱ νόμοι εἰς τὰ ἱερὰ εἰσιέναι, τούτου τοὔνομα [ἐν τοῖς ἱεροῖς] ἐπὶ τῶν Φιαλῶν γεγραμμένον ἐςίν.* Quod Blassius eiicere voluit vocabula *εἰς τὰ ἱερὰ εἰσιέναι*, id neutiquam possum probare; multo simplicius est eiicere: *ἐν τοῖς ἱεροῖς.* Similis est argumentatio Aristog. I § 99 p. 800, de quo loco Cobetus egit *Miscell.* p. 573.

§ 182 p. 757: *εἰς τοῦτ' ἀναισθησίας καὶ τόλμης προεληλύθασιν.* Longe praestat quod legitur Androt. § 74 p. 616: *εἰς τοῦθ' ἅμ' ἀναισθησίας.*

§ 191 p. 759: *ὅταν μὲν γὰρ λέγῃ ὅπως μηδεὶς δεθήσεται Ἀθηναίων.* Simplicissimum erit supplere: (*γράψαι*) *λέγῃ*. Lepidum est interpretes videre Reiskio obloquentes.

§ 191 p. 760: *ὅλον δεικνύτω τὸν νόμον ἑξῆς καὶ τὰ συμβαίνοντ' ἐξ αὐτοῦ σκοπεῖν ἐάτω.* Praestat fortasse *ἐάσω*, sed nihil fidenter affirmo.

§ 193 p. 760; *τούςδε τοὺς περὶ τῶν πρὸς τὸ δημόσιον προσιόντων τοὐναντίον.* In solo fere Marciano codice additum reperies participium *προσιόντων* et plane non video quomodo eo possimus carere. Bekkerus tamen et post eum omnes editores omiserunt.

§ 196 p. 761: *οὔτε γὰρ .... τοῦθ' ἡγήσω δεινὰ παθεῖν εἶναι· ποιεῖν γὰρ τοῦτό γε.* Haec vera lectio codicis Marciani est; in aliis perperam legitur *τοῦτό γε δεινά*, cui vocabulo editores mirabile dictu pepercerunt. Aliud vitium Cobetus sustulit *Miscell.* p. 556 et ante Cobetum Bakius *Mnem.* 1856 p. 231.

§ 202 p. 763: *ἀλλὰ νὴ Δία τὴν ἀδελΦὴν καλῶς διῴκηκεν.*

Non concoquo eam locutionem; satis lenis correctio est *ἐξέδωκεν*.

§ 210 p. 765. Haud ita pauca sunt in hac oratione, quae lectoribus hodie non possunt placere. Eo libentius attendimus ad ea quae notatu digna sunt; veluti hic: *πολλοὶ τῶν Ἑλλήνων πολλάκις εἰσὶν ἐψηφισμένοι τοῖς νόμοις χρῆσθαι τοῖς ὑμετέροις, ἐφ' ᾧ φιλοτιμεῖσθ' ὑμεῖς εἰκότως*. Cf. Erot. § 50 p. 1416.

§ 214 p. 766. Etiam hoc est de genere eodem: *ἀργυρίῳ μὲν πολλαὶ τῶν πόλεων καὶ φανερῶς πρὸς χαλκὸν καὶ μόλυβδον κεκραμένῳ χρώμεναι, σώζονται καὶ οὐδ' ὁτιοῦν παρὰ τοῦτο πάσχουσι.* Est haec stupenda doctrina; ceterum *φανεραί* reponam et Reiskius iam suaserat: *καὶ μάλα φανερῶν*, de qua coniectura est prorsus mirificum Schäferi iudicium: „Quin *φανερῶς* auget vim argumentationis quamvis sophisticae: *ἀργύριον φανερῶς πρὸς χαλκὸν καὶ μόλιβδον κεκραμένον, argentum aeri plumboque ita mixtum, ut neminem fallat.* Sophisticam dixi argumentationem, quod mixtio tam manifesta eaque publice facta non potest vere dici pecuniae corruptio." Di meliora!

ΚΑΤ' ΑΡΙΣΤΟΓΕΙΤΟΝΟΣ Α.

§ 3 p. 770: *οὐκ ὀκνήσω πρὸς ὑμᾶς εἰπεῖν ἅ γ' ἐμοὶ φαίνεται.* Ut vidi, ut correxi *ἅττ' ἐμοὶ φαίνεται*, sed post Cobetum *Mnem.* 1857 p. 15 itaque locum silentio praeteriissem, nisi vidissem tot annis post in *Miscellaneis* correctionis eum immemorem fuisse.

§ 32 p. 779: *τίς δ' ἂν ἄλλοις μᾶλλον ἀνατρέψειε τὴν πόλιν, εἰ λάβοιτ' ἐξουσίας;* Non intelligo quominus plus minusve urbem possimus *ἀνατρέπειν*, ac proinde malo: *θᾶττον*.

§ 34 p. 780: *εἰσὶ ταῖς πόλεσι πάσαις βωμοὶ καὶ νεῲ πάντων τῶν θεῶν, ἐν δὲ τούτοις προνοίας Ἀθηνᾶς — ἀλλ' οὐκ ἀπονοίας οὐδὲ ἀναιδείας.* Malo *παντοίων θεῶν*, deinde quod orator aedem *προνοίας Ἀθηνᾶς* appellat, quam *προναίαν* debuerat appellare, de eo errore Cobetus dixit *Miscell.* p. 570. Sed superest

alius praeterea error, quod negat esse aedem Ἀναιδείας· etenim cf. Phot. v. Θεὸς ἡ Ἀναίδεια· λέγεται ἐπὶ τῶν δι' ἀναισχυντίαν ὠφελουμένων· ἐτιμᾶτο δὲ καὶ Ἀθήνησιν ἡ Ἀναίδεια· καὶ ἱερὸν ἦν αὐτῆς ὡς Ἴστρος ἐν ιδ'. Adde Zenobium 336: Θεὸς ἡ Ἀναίδεια· αὕτη τέτακται ἐπὶ τῶν δι' ἀναισχυντίαν τινὰ ὠφελουμένων. Φησὶ Θεόφραστος ἐν τῷ περὶ νόμων Ὕβρεως καὶ Ἀναιδείας παρὰ τοῖς Ἀθηναίοις εἶναι βωμούς.

§ 42 p. 782: ταῦτα μὲν οὕτως ἔχειν ὁμολογήσετε, χρήσιμον δ' ἄνθρωπον τῇ πόλει κρίνειν. Impedita oratio: facile intellectu est κρινεῖτε. Itidem Dionysod. § 48 p. 1297: θεωροῦντες πῶς τὸ πρᾶγμα τουτὶ κρίνετε, lege: κρινεῖτε.

§ 42 p. 783: τί δ', ἀφ' οὗ νῦν (πάλιν) λέγει, βέλτιον γεγονός; Excidit quod inserui.

§ 52 p. 786: οὐδὲ προσφοιτᾷ [πρός τι] τούτων τῶν ἐν τῇ πόλει κουρείων ἢ μυροπωλίων ..... οὐδὲ πρὸς ἕν. Duae voculae, uti vides, abundant.

§ 61 p. 788: περιῆν αὐτοῦ τεταριχευμένου καὶ πολὺν χρόνον ἐμπεπτωκότος. Quid hic requiram, ostendere poterit Plat. Phaed. p. 80 C, ubi legimus cadaver συμπεσὸν καὶ ταριχευθέν, sicuti apud Aegyptios mos est, diutissime permanere. Quid συμπίπτειν sit, non est obscurum, cum nos prorsus eodem modo soleamus loqui. Uva arefacta συμπεπτωκυῖα dicitur. Erasistratus apud Gellium Noct. Att. XVI. 3: ἐλογιζόμεθα οὖν παρὰ τὴν ἰσχυρὰν σύμπτωσιν τῆς κοιλίας εἶναι τὴν σφόδρα ἀσιτίαν, tum, paucis verbis interiectis: ὅταν δὲ σφόδρα συμπεπτωκυῖα ᾖ, κένωμα οὐκ ἔχει. Eodem sensu in Sacra Scriptura Genes. IV 6: ἵνα τί περίλυπος ἐγένου καὶ ἵνα τί συνέπεσε τὸ πρόσωπόν σου; eandem locutionem reperies I Regg. I 18, cf. I Maccab. VI 16. Metaphora usus est Euripides in Hecuba vs. 846: δεινόν γε θνητοῖς ὡς ἅπαντα συμπίτνει, quod quid sit optime patere poterit ex Plat. Legg. VII p. 793 C: τεκτόνων ἐν οἰκοδομήμασιν ἐρείσματα ἐκ μέσου ὑπορρέοντα συμπίπτειν εἰς ταὐτὸν ποιεῖ τὰ ξύμπαντα. Apud Herodotum III 52 legimus: ἰδών μιν ὁ Περίανδρος ἀλουσίῃσί τε καὶ ἀσιτίῃσι συμπεπτωκότα οἴκτιρε. Denique conferemus Plu-

tarchum de Curios. p. 516 C: μίκρ' ἄττα τῶν λόγων αὐτοῦ σπέρματα καὶ δείγματα λαβών, οὕτως ἐμπαθῶς ἔσχεν, ὥςε τῷ σώματι συμπεσεῖν καὶ γενέσθαι παντάπασιν ὠχρὸς καὶ ἰσχνός. Iam apud Demosthenem, vel quicumque tandem hanc orationem scripsit, νεαλὴς δὲ καὶ πρόσφατος ὢν ἐκεῖνος περιῆν αὐτοῦ τεταριχευμένου καὶ πολὺν χρόνον ἐμπεπτωκότος, non opinor eum qui diu in carcere vinctus fuerit, recte dici πολὺν χρόνον ἐμπεπτωκέναι, sed etiamsi hoc concedam, requiro tamen ne orator metaphoram deserat quam instituit, quum νεαλῆ et πρόσφατον appellaret, cui τεταριχευμένον opponeret. Sicuti apud Platonem coniunguntur ταριχεύεσθαι καὶ συμπίπτειν, sic orator quoque dedit: τεταριχευμένου καὶ συμπεπτωκότος, quo corrupto et mutato in ἐμπεπτωκότος, fuit qui adderet: πολὺν χρόνον, quod nunc sponte excidit. Vide praeterea Wyttenb. *Epist. Crit. sup. Iulian.* ad calcem.

§ 62 p. 782: οὗ τὴν ῥῖνα ὁ μιαρὸς οὗτος ἐσθίων κατέφαγεν. Mire dictum quod omnes elicere debet ut ingenium experiantur. Herwerdenus *Mnem.* 1875 p. 258 abiecto ἐσθίων suasit ἀπέφαγεν, cum proxime praecedat: ἀπεσθίει τὴν ῥῖνα τἀνθρώπου. Blassius Hermogenem laudat, qui exempla σκληρῶν λέξεων recenset cum alia tum: κατεσθίων κατέφαγεν, ut revera κατεσθίων in suo libro videatur invenisse. Equidem concedo; verum si κατεσθίων arripuero, stare non poterit κατέφαγεν· non enim σκληρὰ ea λέξις est, sed plane absurda. Quid si verum est: κατεσθίων ἀπέδακεν?

§ 67 p. 790: ἀλλ' ὅτι δὶς εἰς τὸ δεσμωτήριον κατέθεσθε καὶ αὐτὸν καὶ τὸν ἀδελφόν; Haec quidem recte, sed parum eleganter abundant verba: διὰ ταῦθ' ὑμῖν εὔνους ἐςίν;

§ 71 p. 791: δεινά γ' ἂν πάθοιεν οἱ δραχμὴν ἐγγεγραμμένοι μόνην. An praestat μίαν? Equidem nil definio.

§ 73 p. 792: ὁδὶ μὲν ὀφειλήσει τῷ δημοσίῳ [ὁ ἐξαλειφθείς], ἐκεῖνος δὲ ἐπίτιμος ἔςαι [ὁ ἐγγραφείς]. Verbum non addam.

ΚΑΤ' ΑΡΙΣΤΟΓΕΙΤΟΝΟΣ Β.

§ 3 p. 810: *ὥσπερ γὰρ* (*ἐπὶ* inser. Cob.) *τῶν* [*ἐν ταῖς ναυσὶν*] *ἁμαρτημάτων ἃ συμβαίνει περὶ τοὺς πλοῦς*. Quam est mirum neminem attendisse animum ad manifestam interpolationem.

§ 3 p. 801: *ὅταν μὲν τῶν ναυτῶν τις ἁμάρτῃ βραχεῖαν τὴν βλάβην ἤνεγκεν, ὅταν δ' ὁ κυβερνήτης ἀποσφαλῇ, κοινῇ τὴν ἀτυχίαν παρεσκεύασεν*. Ex Apsine Blassius assumsit simplex verbum *σφαλῇ*· latet autem: *ὅταν ὁ κυβερνήτης αὐτὸς σφαλῇ*.

§ 20 p. 806: *οὐ μὴν ἀλλ' ἴσως γ' εὐλογώτερον ἦν τὸ πιςεῦσαι*. Nullus hic locus comparativo: legam: *εὔλογόν τι*.

§ 22 p. 807: *προσποιούμενοι μηνύειν*. Imo lege: *μηνύσειν*.

ΚΑΤ' ΑΦΟΒΟΥ Α.

§ 1 p. 813: *εἰς δ' ὑμᾶς τοὺς οὐδὲν τῶν ἡμετέρων ἀκριβῶς ἐπιςαμένους ἐλήλυθεν*. De constanti more scr.: *εἰσελήλυθεν*.

§ 2 p. 813: *πολλὰς ἐλπίδας ἔχω καὶ παρ' ὑμῖν τεύξεσθαι τῶν δικαίων*. Legendum est *παρ' ὑμῶν*, sicuti legitur § 1 *παρ' αὐτοῦ πειρᾶσθαι τυγχάνειν*, § 45 p. 827: *συγγνώμης παρ' ὑμῶν τυγχάνειν*, Onetor. I § 3 p. 864: *πειρᾶσθαι παρ' αὐτοῦ τῶν δικαίων τυγχάνειν*, Is. Ciron. hered. § 5 et ubi non? Corrige praeterea Aphob. II § 21 p. 842: *οἴεται τυχόντα με τῶν δικαίων παρ' ὑμῖν ὑποδέξεσθαι*. Vide quoque Plat. Phileb. init.: *ὅρα δή, τίνα λόγον μέλλεις παρὰ Φιλήβου δέχεσθαι νυνὶ καὶ πρὸς τίνα τὸν παρ' ἡμῖν ἀμφισβητεῖν*. Interest aliquantulum; veluti Plat. Legg. VII p. 817 C: *ἡ παρ' ἡμῶν ἐλπίς*, quis non sentit quam nihili foret tertius casus?

§ 4 p. 814: *τὴν ἡμετέραν μητέρα πεντήκοντα μνᾶς εἰς τὸν οἶκον εἰσενηνεγμένην*. Perpetuo de dote dicitur: *ἐπενηνεγμένην*. Itidem bis eodem modo corrige Boeot. de dote § 26 p. 1016: *εἴπερ ἡ μὲν ἐμὴ μήτηρ μὴ ἦν ἐγγυητή, μηδ' ἠνέγκατο*

προῖκα, ἡ δὲ τούτων ἠνέγκατο, vide v. c. § 19 p. 1014, § 22 p. 1015, sed non opus est cumulare exempla.

§ 9 p. 816. Relege locum et fortasse mihi dabis supervacaneum esse: *ταύτην ἠξίουν εἰσφέρειν τὴν εἰσφοράν.*

§ 9 p. 816: *ἐλάμβανε τοῦ ἐνιαυτοῦ τὴν πρόσοδον.* Solet tamen addi *ἑκάστου*, vide § 9, § 10, 19 p. 819: *καθ' ἕκαστον ἐνιαυτόν*, § 24 p. 821, § 29 p. 822, pr. Phorm. § 37 p. 956 cet.

§ 19 p. 819: *ὁ δ' ἐπίτροπος διῴκησεν αὐτὰ καὶ ἐκείνου μοι προσήκει λόγον λαβεῖν.* Perpetuus in hac oratione usus perfecti temporis: § 22 p. 820; § 48 p. 828; § 50 p. 829; § 64 p. 834.

§ 24 p. 821: *τούτους γὰρ καταλειφθῆναι ..... ὁμολογοῦσι καὶ τὰς δώδεκα μνᾶς ἑκάστου τοῦ ἐνιαυτοῦ τῷ πατρὶ γίγνεσθαι.* In fine sententiae adhaeret inutile pondus: *φασίν.*

§ 26 p. 821: *τῆς ἐκείνου πονηρίας ἧς οὐδέν μοι προσήκει.* Hic quoque in fine inutiliter adscriptum est: *φροντίζειν.*

§ 29 p. 822: *τρία τάλαντα ταῦτα ἀνηρπάκασιν, ὧν κοινῇ διαπεφορημένων τὸ τρίτον δήπου μέρος παρὰ τούτου μοι προσήκει κεκομίσθαι.* Requiritur: *διηρπάκασιν·* vide modo § 7 p. 815, § 23 p. 820, § 41 p. 826, § 47 p. 828, Aphob. II § 9 p. 838 et Herwerdenum *Mnem.* 1875 p. 258.

§ 30 p. 823: *κεκτημένον μὲν τοσούτους κλινοποιούς, κεκτημένον δὲ μαχαιροποιούς·* in fine supplebo: *τοσούτους.* De rationibus quibus fretus Demosthenes ab tutoribus bona paterna repetiit, confectis tabulis dixi post Voemelium, sed ante Buermannum, *Mnem.* 1852 p. 186, sed mea commentatio, credo, in paucorum manus pervenit, quoniam Mnemosyne tunc primum coepit loquier Batava lingua.

§ 31 p. 823: *θάτερον ἐργαστήριον [εἰς τὰς κλίνας] ῥᾳδίως δύο μνᾶς τοῦ μηνὸς ἀνήλισκεν ἐλέφαντος.* Facile vincam insiticia esse verba quae notavi.

§ 36 p. 825: *τούτων πλείω εἰμὶ τεθεικώς*. Malo: *τοσούτῳ* et Reiskium confer.

§ 38 p. 825: *τί οὖν ποτ' ἐϛὶ τὸ δεινόν, εἰ μὴ ταῦτα δόξει*. Scribe: *ἔϛαι*.

§ 42 p. 826. *Ἐν τοῖς λόγοις τοῖς τῆς ἐπιτροπῆς* tutores inter se dissenserant; quisque pro se splendide mentitus erat, sed duobus collegis suis minime pepercerat et testatus fuerat id quod res erat. Demostheni exoptatissima fuerunt illa inter se repugnantia testimonia saepeque iis utitur ut hominum scelestorum perfidiam coarguat, veluti Aphob. II § 3 p. 836: *αὐτὸς ὁ πατὴρ τήν τ' ἄλλην οὐσίαν καὶ τέτταρα τάλαντα καὶ τρισχιλίας φανερὰς ἐποίησεν, ἃς οὗτοι γραφῆναί τ' ἐν ταῖς διαθήκαις καὶ λαβεῖν σφᾶς αὐτοὺς κατ' ἀλλήλων καταμαρτυροῦσιν*· § 2 p. 838: *τότε μὲν εἰς ἀλλήλους ἀναφέρετε, πάλιν δ' εἰληφέναι κατ' ἀλλήλων μαρτυρεῖτε*, § 14 p. 839: *ταῦθ' οὗτοι γραφῆναί τ' ἐν ταῖς διαθήκαις καὶ λαβεῖν σφᾶς αὐτοὺς κατ' ἀλλήλων μαρτυροῦσιν*. Itaque Aphob. I § 39 p. 826 recitari iussit Demophontis testimonium, § 42 p. 826 Therippidis, § 43 p. 827 ipsius Aphobi. Deinde pergit suis verbis exponere quid Aphobus testatus fuerit: *οὗτος αὖ*, inquit, *τὴν μὲν διαθήκην γενέσθαι φησί, κτἑ*. nec addit proprium Aphobi nomen, quod minime necesse erat. Quid praec. paragrapho de Therippide? *Οὗτος διαθήκην μὲν γενέσθαι φησί, καὶ τὰ δύο τάλαντα Δημοφῶντι καὶ τὰς ὀγδοήκοντα μνᾶς τουτῳὶ* (Aphobo, uti vides) *δοθῆναι μαρτυρεῖ· τὰς δὲ ἑβδομήκοντα μνᾶς, ἃς Θηριππίδης ἔλαβεν, οὐ προσγραφῆναί φησιν*. Iamdudum Therippidis nomen volueram expungere et nunc Blassius me docet ante me Voemelium idem suasisse; est sane aperta res, nam si Demosthenes lectorum in gratiam — sibi enim id minime necesse erat — propria nomina voluisset interpolare, etiam Aphobi nomen adscripsisset, nec Therippidis nomen tam incommodo loco compareret. Si quis hodie clara voce recitare vellet — sed vix quisquam id umquam faciet — orationes contra Macartatum et contra Olympiodorum, intelligeret, uti auguror, neutiquam posse fieri, ut inepta ac plane intolerabilis nominum propriorum repetitio ipsi oratori deberetur. Quam nihil necesse fuerit, ea

nomina identidem ingerere, nusquam luculentius poterit apparere quam pr. Phorm. § 42 p. 957 qui locus, nisi animum attendas, etiam obscurus est: *οἶμαι μέντοι κἂν εἰ πάντ' ἀληθῆ λέγοι* — Apollodorus — *κάλλιον εἶναι καὶ δικαιότερον τόνδε* — Phormionem — *ἀπὸ τῶν αὑτοῦ λῃτουργεῖν ὑμῖν ἢ τούτῳ* — Apollodoro — *δόντας τὰ τοῦδε* — Phormionis — *μικρὰ τῶν πάντων αὐτοὺς μετασχόντας, τόνδε μὲν* — Phormionem — *ἐν ταῖς ἐσχάταις ἐνδείαις ὁρᾶν, τοῦτον δὲ* — Apollodorum — *ὑβρίζοντα καὶ εἰς ἅπερ εἴωθεν ἀναλίσκοντα.* Tam parum perspicua haec pericope est, ut G. H. Schäferus se inde expedire non potuerit; itaque apparet quid de inutilibus propriorum nominum repetitionibus iudicandum sit, etiamsi singulis locis saepe anceps iudicium sit.

§ 44 p. 827: *δῆλον τοίνυν ἐστὶν οὐδὲν ἧττον τὸ πλῆθος τῶν καταλειφθέντων, καίπερ ἀφανιζόντων τούτων τὴν οὐσίαν [ἐκ τῶν διαθηκῶν], ἐξ ὧν τοσαῦτα χρήματ' ἀλλήλοις φασὶ δοθῆναι.* Moleste interposita sunt illa *ἐκ τῶν διαθηκῶν*, quibus loci sententia obscuratur.

§ 47 p. 828: *τὴν μὲν προῖκα λαβεῖν ὁμολογήσαντα καὶ ἔχειν αὐτὸν πρὸς τοὺς ἐπιτρόπους* (*συνεπιτρόπους* Rsk.) *ἀπογράψαντα,* (*τὴν δὲ μητέρα οὐ γήμαντα*). Supplevit Reiskius.

§ 50 p. 829: *ἐρωτηθεὶς πότερον οὕτως ἐπιτροπευθεὶς ἀπεδέξατ' ἂν τοῦτον τὸν λόγον.* Lege: *αὐτός.*

§ 50 p. 829: *προὐκαλεῖτο δ' ἐθέλειν ἐπιδεῖξαί μοι τὴν οὐσίαν δέκα ταλάντων οὖσαν.* Praestat: *δεκατάλαντον.* Cf. § 62: *πεντεταλάντου δὲ μόνον τῆς οὐσίας οὔσης.* Aphob. II § 11 p. 838: *πρὸς πεντεκαιδεκαταλάντους οἴκους.* Is. Apollodor. § 19: *οὐσίας καὶ πεντεταλάντου καταλειφθείσης,* § 42: *οἶκον πεντετάλαντον ἀνῃρηκότων.* Pyrrh. § 8: *τῷ τὸν τριτάλαντον οἶκον κεκτημένῳ.* Sed cf. Hagn. § 42.

§ 55 p. 831: *οὐδ' ἂν αὐτὴν ἐκείνην ἑνὶ τῶν ἐπιτρόπων [τούτῳ] γυναῖκ' ἔδωκεν.* Res apparet.

ΚΑΤ' ΑΦΟΒΟΥ Β.

§ 2 p. 836: *εἰ μὲν οὖν τότ' ἐξεγένετο καὶ μὴ τῷ χρόνῳ τοῦτ' ἐνηδρεύθημεν.* Locum permutanto *τότε* et *τοῦτο.*

§ 2 p. 836: *εὑρήσετε γὰρ οὐχ ὡς ὀφείλει μεμαρτυρημένον ἀλλ' ὡς ὦφλεν.* Hic usus expendendus ad facem quam Cobetus accendit *Mnem.* 1862 p. 247.

§ 10 p. 838: *πάντες δὲ κοινῇ με ἐπιτροπεύσαντες ἰδίᾳ μετὰ ταῦθ' ἕκαστοι μηχανᾶσθε.* Imo: *ἕκαστος.*

§ 14 p. 840: *οὗτος δ' εἰσελθεῖν μὲν οὔ φησιν, Δημοφῶντος δ' ἀκοῦσαι ..... καὶ προεισεληλυθὼς καὶ ἅπαντα διωμολογημένος.* Melius intelligam: *καί(περ) προεισεληλυθώς.*

§ 17 p. 841: *ᾧ τούτων οὐδὲν ἐνθυμηθεὶς ἀντέδωκα μὲν, ἀπέκλεισα δὲ ὡς διαδικασίας τευξόμενος.* Quomodo egerit Demosthenes cum Midiae fratre Thrasylocho, optime novimus ex Mid. § 79 p. 540; sed de huius loci sententia interpretes in diversas partes abeunt nihilque proferunt, quantum comperi, quod possit comprobari. Equidem mihi videor intelligere: *ἀπέκλεισα δὲ (τέως) ὡς διαδικασίας τευξόμενος.* Deinde Thrasylochus *ἀποκλεισθεὶς κατέσχισε τὰς θύρας τῶν οἰκημάτων.* Quod attinet ad adverbium *τέως* iam Homerus cecinit:

αὐτὰρ ὁ τέως μὲν ἐτόλμα ἐνὶ μεγάροισι ἑοῖσι
βαλλόμενος καὶ ἐνισσόμενος τετληότι θυμῷ,

et quis non hoc modo locutus est?

ΠΡΟΣ ΑΦΟΒΟΝ.

§ 3 p. 845: *μόνον οὐκ αὐτὴν [τὴν οἰκίαν] ἐμπρήσας.* Dele nomen quod ex praecedentibus cogitando supplendum est.

§ 7 p. 846: *μαρτυριῶν γὰρ πλέον ἢ πάνυ πολλῶν [τῶν ἁπασῶν] ἀναγνωσθεισῶν.* Dindorfius apte comparavit Arist. Nub. 1065: *πλεῖν ἢ τάλαντα πολλά·* sed illinc sequitur, uti opinor, delendum esse *τῶν ἁπασῶν.*

§ 15 p. 849: ὁρῶν μὲν Ἀφόβῳ χρώμενον μάλισθ' ἀνθρώπων [ἁ π ά ν τ ω ν]. Ultimum vocabulum delendum.

§ 40 p. 856: τοὺς γὰρ εἰδότας [κ α ὶ δ ι δ ό ν τ α ς] καὶ παρόντας μάρτυρας παρεσχόμην ἐγώ. Molestum illud κ α ὶ δ ι δ ό ν τ α ς accessit ex solo Parisino Codice et abiiciendum est; Dindorfius certe frustra καὶ δόντας coniecit et Blassius frustra provocavit ad § 7 p. 837.

§ 55 p. 860: ἐπιδεικνὺς οἰκέτην τὸν τὴν μαρτυρίαν γ ρ ά φ ο ν τ α οὐκ ἐθελήσαντα τοῦτον βασανίζειν. Commendo: γ ε γ ρ α φ ό τ α.

ΠΡΟΣ ΟΝΗΤΟΡΑ Α.

§ 7 p. 865: ὁρῶν τῆς τε αὑτοῦ πατρῴας οὐσίας καὶ τῆς ἐμῆς οὐκ ὀ λ ί γ η ς κύριον γεγενημένον. Supplebo: οὐκ ὀλίγης (ο ὔ σ η ς).

§ 10 p. 866: καταμῖξαι τὴν προῖκα εἰς τὴν οὐσίαν τὴν ο ὕ τ ω κινδυνευθήσεσθαι μέλλουσαν. Placet α ὐ τ ί κ α κινδ.

§ 13 p. 867: τούτων οὐδὲ καθ' ἓν ὧ ν εἶπον ὀφείλειν ἀναγκασθέντων. Praestat: ὡ ς εἶπον.

§ 33 p. 873: νῦν δ' ἐν τ ρ ι σ ὶ ν ἔτεσιν ἄλλῳ συνοικοῦσ' οὐδενὶ φαίνεται. Supplebo: ἐν (ὅ λ ο ι ς) τρισὶν ἔτεσι, sicuti legitur Onetor. II § 14 p. 880: ὅλοις ἔτεσι δέκα.

ΠΡΟΣ ΖΗΝΟΘΕΜΙΝ.

§ 1 p. 882: οἱ ν ό μ ο ι κελεύουσιν τὰς δίκας εἶναι τοῖς ναυκλήροις. Particula opus est ut haec cum superioribus coniungantur: οἱ (γ ὰ ρ) νόμοι.

§ 2 p. 882. Supplendum: δανεῖσαι δ' Ἡγεστράτῳ (τ ῷ) ν α υ κλήρῳ, sicuti mox bene legitur.

§ 7 p. 884: τὸ μὲν πρῶτον εὐθὺς [ἐν τῷ πλοίῳ] παρὰ τἀδικήματα. Adnotat Blassius Herwerdenum *Mnem.* 1875 p. 258 coniecisse παρ' (αὐτὰ) τἀδικήματα, sed neglexit addere Herwerdeno spuria esse visa vocabula ἐν τῷ πλοίῳ. Cur tandem? Est enim aperta res.

§ 9 p. 884: τοιαῦτά γε ἐσκευωρημένον καὶ πεποιηκότα. Quam languet postremum vocabulum! Contuli equidem Steph. I § 30 p. 1111: κακουργῆσαι καὶ διορύξαι et coepi cogitare de: ἐσκευωρημένον καὶ τετοιχωρυχηκότα, cum praesertim Hegestratus voluerit διακόπτειν τοῦ πλοίου τὸ ἔδαφος, § 5 p. 883. Vide verbum τοιχωρυχεῖν translato sensu Lacrit. § 9 p. 925.

§ 9 p. 884: ὥςε οὐκ ἐλήλυθεν μόνον. Legam: οὐ κατελήλυθεν, quemadmodum recte legitur § 10: τῷ ποτ' ἐπηρμένος οὗτος κατελήλυθε καὶ τὴν δίκην εἴληχεν; nam est haec lectio Parisini Codicis, quam Blassius inconsulto sprevit.

§ 11 p. 885: ἀτύχημα οὐδὲν ἔλαττον, εἰ οἷόν τ' εἰπεῖν, ἀτυχήσαντες ἢ τὸ ἐξ ἀρχῆς πονηροῖς ἀνθρώποις συμμῖξαι. Quod Dobraeus p. 495 correxit: ἀτύχημα οὐδενὸς ἔλαττον ἀτυχήσαντες [ἢ] τὸ ἐξ ἀρχῆς, id Blassius ne operae quidem pretium habuit quod excerperet.

ΠΡΟΣ ΑΠΑΤΟΥΡΙΟΝ.

§ 6 p. 894: προσιόντες δέ μοι ἐν τῷ ἐμπορίῳ [οὗτος καὶ Παρμένων]. Est interpolatio in paucis manifesta.

§ 18 p. 898: προὐφασίζετο ὡς ὁ παῖς περιμένων αὐτὸν ἀπολωλεκὼς εἴη τὸ γραμματεῖον καθεύδων. Herwerdenus *Mnem.* 1875 p. 259 adnotavit: „Dormientisne manibus libellus exciderat, expergefactus autem delapsum tollere neglexerat? An genuina lectio fuit καθ' ὁδόν?" Est hoc acutissime excogitatum et tamen fere malim: μεθύων. Non tam violenta mutatio est quam palaeographiae imperitis poterit videri.

§ 24 p. 900: αὐτὸς γὰρ εἰσεπέπρακτο ὑπ' ἐμοῦ [πρὸς ἔχθραν] τὰς χιλίας δραχμάς. Imperite hic interpolatum fuit πρὸς ἔχθραν, nam repugnat § 28 p. 901.

(*Continuabuntur*).

AD ARISTOPHANIS EQUITUM VS. 526.

Quod apud nostrates in proverbio est de homine, qui illum ipsum, quo vehitur, equum quaerat, id in arte critica rarum quidem est, non tamen inauditum. Uno certe loco evenit, quo nullus magis doctorum exercuit acumen. Versus, quem volo, sic traditur:

εἶτα Κρατίνου μεμνημένος ὃς πολλῷ ῥεύσας ποτ' ἐπαίνῳ.

Iucundissima res est videre quibus modis critici desudarint ut perversum istud ῥεύσας corrigerent. Neque difficile est coniecturarum augere numerum. Emendatio enim ubi *quaeritur*, ἰλαδόν ἐστιν ἑλέσθαι τὴν κακότητα. Omnia autem ista conamina prudentissime verissimeque redarguit Leeuwenius, sed cum scribebat:

„infeliciter omnes, *praesentis* enim, non aoristi, sic flagitatur participium, et πλήθων legitur locis epicis, quos noster in mente habuisse videtur"

non sensit vir acutissimus manibus se tenere ipsum illud quo opus esset. Scripsit enim Aristophanes:

εἶτα Κρατίνου μεμνημένος ὃς πολλῷ πλήθων ποτ' ἐπαίνῳ.

At librarius errorem commisit, quem ne diligentissimus quidem homo facile vitaverit, ut trium vocabulorum a litera π incipientium et continua positorum serie unum omitteret. Postea semidoctus quidam lacunam implevit participio parum Attico, certe hinc alieno, sed quod apud scriptores sequiores esset usitatissimum et speciem quandam haberet veritatis.

J. J. Hartman.

MNEMOSYNE.

BIBLIOTHECA PHILOLOGICA BATAVA.

COLLEGERUNT

S. A. NABER, J. VAN LEEUWEN J.F., I. M. J. VALETON.

OPERAM SUAM POLLICITI SUNT

J. J. Hartman, H. van Herwerden, A. E. J. Holwerda, H. T. Karsten, J. C. Naber, H. J. Polak, K. G. P. Schwartz, M. C. Valeton, J. Woltjer.

NOVA SERIES.
VOLUMEN TRICESIMUM PRIMUM. PARS IV.

LUGDUNI-BATAVORUM
E. J. BRILL.

LIPSIAE,
O. HARRASSOWITZ.
1903.

INDEX.

Bibliotheca Philologica Batava quater in anno prodibit Calendis Ianuariis, Aprilibus, Iuliis, Octobribus.

Pretium annuum erit floren. 5.25.

Singuli fasciculi separatim non venibunt.

Ex officina typographica et bibliopolio antehac E. J. Brill.

§ 15 p. 849: ὁρῶν μὲν Ἀφόβῳ χρώμενον μάλιστ' ἀνθρώπων [ἁ π ά ν τ ω ν]. Ultimum vocabulum delendum.

§ 40 p. 856: τοὺς γὰρ εἰδότας [κ α ὶ δ ι δ ό ν τ α ς] καὶ παρόντας μάρτυρας παρεσχόμην ἐγώ. Molestum illud κ α ὶ δ ι δ ό ν τ α ς accessit ex solo Parisino Codice et abiiciendum est; Dindorfius certe frustra καὶ δόντας coniecit et Blassius frustra provocavit ad § 7 p. 837.

§ 55 p. 860: ἐπιδεικνὺς οἰκέτην τὸν τὴν μαρτυρίαν γ ρ ά φ ο ν τ α οὐκ ἐθελήσαντα τοῦτον βασανίζειν. Commendo: γ ε γ ρ α φ ό τ α.

ΠΡΟΣ ΟΝΗΤΟΡΑ Α.

§ 7 p. 865: ὁρῶν τῆς τε αὐτοῦ πατρῴας οὐσίας καὶ τῆς ἐμῆς οὐκ ὀ λ ί γ η ς κύριον γεγενημένον. Supplebo: οὐκ ὀλίγης (ο ὔ σ η ς).

§ 10 p. 866: καταμῖξαι τὴν προῖκα εἰς τὴν οὐσίαν τὴν ο ὕ τ ω κινδυνευθήσεσθαι μέλλουσαν. Placet α ὐ τ ί κ α κινδ.

§ 13 p. 867: τούτων οὐδὲ καθ' ἓν ὧ ν εἶπον ὀφείλειν ἀναγκασθέντων. Praestat: ὡ ς εἶπον.

§ 33 p. 873: νῦν δ' ἐν τ ρ ι σ ὶ ν ἔτεσιν ἄλλῳ συνοικοῦσ' οὐδενὶ φαίνεται. Supplebo: ἐν (ὅ λ ο ι ς) τρισὶν ἔτεσι, sicuti legitur Onetor. II § 14 p. 880: ὅλοις ἔτεσι δέκα.

ΠΡΟΣ ΖΗΝΟΘΕΜΙΝ.

§ 1 p. 882: οἱ ν ό μ ο ι κελεύουσιν τὰς δίκας εἶναι τοῖς ναυκλήροις. Particula opus est ut haec cum superioribus coniungantur: οἱ (γ ὰ ρ) νόμοι.

§ 2 p. 882. Supplendum: δανεῖσαι δ' Ἡγεστράτῳ (τ ῷ) ν α υ κλήρῳ, sicuti mox bene legitur.

§ 7 p. 884: τὸ μὲν πρῶτον εὐθὺς [ἐν τῷ πλοίῳ] παρὰ τἀδικήματα. Adnotat Blassius Herwerdenum *Mnem.* 1875 p. 258 coniecisse παρ' (αὐτὰ) τἀδικήματα, sed neglexit addere Herwerdeno spuria esse visa vocabula ἐν τῷ πλοίῳ. Cur tandem? Est enim aperta res.

§ 9 p. 884: τοιαῦτά γε ἐσκευωρημένον καὶ πεποιηκότα. Quam languet postremum vocabulum! Contuli equidem Steph. I § 30 p. 1111: κακουργῆσαι καὶ διορύξαι et coepi cogitare de: ἐσκευωρημένον καὶ τετοιχωρυχηκότα, cum praesertim Hegestratus voluerit διακόπτειν τοῦ πλοίου τὸ ἔδαφος, § 5 p. 883. Vide verbum τοιχωρυχεῖν translato sensu Lacrit. § 9 p. 925.

§ 9 p. 884: ὥςε οὐκ ἐλήλυθεν μόνον. Legam: οὐ κατελήλυθεν, quemadmodum recte legitur § 10: τῷ ποτ' ἐπηρμένος οὗτος κατελήλυθε καὶ τὴν δίκην εἴληχεν; nam est haec lectio Parisini Codicis, quam Blassius inconsulto sprevit.

§ 11 p. 885: ἀτύχημα οὐδὲν ἔλαττον, εἰ οἷόν τ' εἰπεῖν, ἀτυχήσαντες ἢ τὸ ἐξ ἀρχῆς πονηροῖς ἀνθρώποις συμμῖξαι. Quod Dobraeus p. 495 correxit: ἀτύχημα οὐδενὸς ἔλαττον ἀτυχήσαντες [ἢ] τὸ ἐξ ἀρχῆς, id Blassius ne operae quidem pretium habuit quod excerperet.

ΠΡΟΣ ΑΠΑΤΟΥΡΙΟΝ.

§ 6 p. 894: προσιόντες δέ μοι ἐν τῷ ἐμπορίῳ [οὗτος καὶ Παρμένων]. Est interpolatio in paucis manifesta.

§ 18 p. 898: προὐφασίζετο ὡς ὁ παῖς περιμένων αὐτὸν ἀπολωλεκὼς εἴη τὸ γραμματεῖον καθεύδων. Herwerdenus *Mnem.* 1875 p. 259 adnotavit: „Dormientisne manibus libellus exciderat, expergefactus autem delapsum tollere neglexerat? An genuina lectio fuit καθ' ὁδόν?" Est hoc acutissime excogitatum et tamen fere malim: μεθύων. Non tam violenta mutatio est quam palaeographiae imperitis poterit videri.

§ 24 p. 900: αὐτὸς γὰρ εἰσεπέπρακτο ὑπ' ἐμοῦ [πρὸς ἔχθραν] τὰς χιλίας δραχμάς. Imperite hic interpolatum fuit πρὸς ἔχθραν, nam repugnat § 28 p. 901.

(*Continuabuntur*).

AD ARISTOPHANIS EQUITUM VS. 526.

Quod apud nostrates in proverbio est de homine, qui illum ipsum, quo vehitur, equum quaerat, id in arte critica rarum quidem est, non tamen inauditum. Uno certe loco evenit, quo nullus magis doctorum exercuit acumen. Versus, quem volo, sic traditur:

εἶτα Κρατίνου μεμνημένος ὃς πολλῷ ῥεύσας ποτ' ἐπαίνῳ.

Iucundissima res est videre quibus modis critici desudarint ut perversum istud ῥεύσας corrigerent. Neque difficile est coniecturarum augere numerum. Emendatio enim ubi *quaeritur*, ἱλαδόν ἐστιν ἑλέσθαι τὴν κακότητα. Omnia autem ista conamina prudentissime verissimeque redarguit Leeuwenius, sed cum scribebat:

„infeliciter omnes, *praesentis* enim, non aoristi, sic flagitatur participium, et πλήθων legitur locis epicis, quos noster in mente habuisse videtur''

non sensit vir acutissimus manibus se tenere ipsum illud quo opus esset. Scripsit enim Aristophanes:

εἶτα Κρατίνου μεμνημένος ὃς πολλῷ πλήθων ποτ' ἐπαίνῳ.

At librarius errorem commisit, quem ne diligentissimus quidem homo facile vitaverit, ut trium vocabulorum a litera π incipientium et continua positorum serie unum omitteret. Postea semidoctus quidam lacunam implevit participio parum Attico, certe hinc alieno, sed quod apud scriptores sequiores esset usitatissimum et speciem quandam haberet veritatis.

J. J. HARTMAN.

MNEMOSYNE.

BIBLIOTHECA PHILOLOGICA BATAVA.

COLLEGERUNT

S. A. NABER, J. VAN LEEUWEN J.F., I. M. J. VALETON.

OPERAM SUAM POLLICITI SUNT

J. J. HARTMAN, H. VAN HERWERDEN, A. E. J. HOLWERDA, H. T. KARSTEN,
J. C. NABER, H. J. POLAK, K. G. P. SCHWARTZ,
M. C. VALETON, J. WOLTJER.

NOVA SERIES.
VOLUMEN TRICESIMUM PRIMUM. PARS IV.

LUGDUNI-BATAVORUM
E. J. BRILL.

LIPSIAE,
O. HARRASSOWITZ.
1903.

INDEX.

BIBLIOTHECA PHILOLOGICA BATAVA quater in anno prodibit Calendis Ianuariis, Aprilibus, Iuliis, Octobribus.

Pretium annuum erit floren. 5.25.

Singuli fasciculi separatim non venibunt.

Ex officina typographica et bibliopolio antehac E. J. Brill.